

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES,

NO XXIII

केशवस्वामिप्रणीतः

नानार्थार्णवसंक्षेपः

(प्रथमद्वितीयकाण्डौ)

CHH

NANARTHĀRṆAVASAMKṢHEPA

OF

KESAVASWĀMIN

MIRAL

12

GANAPATI ŚĀSTRĪ

First of the 11 parts of the Sanskrit manuscript

TRIVANDRUM

Part 1—1 & 2 Kanda

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
MADRASS THE CHIEF COMMISSIONER OF TRAVANCORE

TRIVANDRUM

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO XXIII.

THE  
NÂNÂRTHÂRĀVASAMKŚHEPA

OF

KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

*Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts.*

TRIVANDRUM

Part 1—1 & 2 Kandas.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE

TRIVANDRUM

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

*(All Rights Reserved.)*

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः.

ग्रन्थाङ्कः २३.

## नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण

त. गणपतिशाम्बिणा

संशोधितः ।

प्रथमः सङ्गुटः — १, २, पाण्डी ।

म च

अनन्तशयने

महामहिमश्रीमूलकगामवर्मकुलदेववरमहाराजशायनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रितः ।

कलकत्ता १९८८, वैशाख १९३३.

## PREFACE.

THIS edition of Nanirtharnavalunkshepa lexicon is based on the following six palm leaf manuscripts in Malayalam character

- (क) Belonging to Govinda Pisharodi Kulisapuram
- (ख) Running up to the word कश्चिकी, from the Palace Library
- (ग) Belonging to the Palace Library
- (घ) Running up to the word वाम belonging to Nilakanthan Namburi, Vaikam
- (ङ) From Mr Rajarajavarma Raja Ennakkatu
- (च) Beginning from the word भूतम्, belonging to Nilakanthan Namburi, Vaikam

The Nanirtha words or homonyms with their different *lingas* are arranged in this work, in six *Kandas*. The first *Kanda* contains words of one syllable and the second *Kanda*, those of two syllables and so on. Each *Kanda* is again sub divided into five *Adhyayas* namely, *खीलिद्राध्याय*, *पुलिद्राध्याय*, *नयुत्तकलिद्राध्याय*, *वाच्य लिद्राध्याय* and *नानालिद्राध्याय*. For facility of reference, the words are arranged in each *Adhyaya*, in alphabetical order. The work treats of several words and meanings not found in *Amarakosa* and other common lexicons.

The work was, as is evident from the prefatory verses written at the instance of a Chola King, Sri Rajaraja, son of Sri Kulottunga Chola by Kesavaswamin a Chhindoga Brahmin living in the village of Rajendra Chola. The work is accordingly styled with another significant title 'Rajarajiya'. In the work,\* 'a short history of Chola Kings,' a Kulottunga is said to have lived in

---

\* Written by Mr. T. A. Copnall F.R.S. M.A. Superintendent of Archaeology, Travancore.



12th Century A.D., and his son was Rājarāja. Another Kulo-  
ttunga is also mentioned as having lived in the first half of the  
13th Century A.D., and his son was also called Rājarāja.  
Either of these two Rājarājas may be the patron of the author.

The author is quoted by Mallinātha† and also by Arunā-  
chalanātha\* who lived before Mallinātha, in their commentaries  
on Mahākāvyas.

The present volume which contains the first two Kāṇḍas  
forms the first part of the Nānārthārnavaśaṅkṣhepa. The second  
part with Tryakṣarakāṇḍa, and the third, with the remaining  
three Kāṇḍas will be published in due course

Trivandrum

T. GANAPATI SĀSTRĪ.

---

† "वम त्वयी कुलिशशस्त्रयोः । मणिवेधे रत्नभेदे इति केदावः", vide his commentary  
on Raghuvamśa Saṁgraha, Nūka 1.

\* "त्रिष्वन्यत्रोपयुक्तः इति, केदावन्वामिव चनादुपयुक्तादन्यदभिधानस्य दोषशब्दस्य  
विशेष्यलिङ्गत्वमवश्यम्". Vide his commentary on Kumārānandha, called Prakāśikā  
bhūṭa 1, Nūka 11.

## निवेदना ।

नानार्थार्णवसंक्षेपो नामायं कश्चिन्निघण्टुग्रन्थः । अस्य संशोधनाधार-  
तया षड् आदर्शाः कैरलीलिपयस्तालपत्रात्मका आमादिताः । यथा —

- (क) कैलासपुरगोविन्दपिपारोटिसकाशादधिगतः ।
- (ख) राजकीयग्रन्थशालास्थः कार्तिकीशब्दान्तः ।
- (ग) राजकीयग्रन्थशालास्थः ।
- (घ) कण्ठिकुलं नीलकण्ठनम्पूरिसम्बन्धी यामशब्दान्तः ।
- (ङ) एण्णक्कादुराजराजवर्मराजसकाशादधिगतः ।
- (च) कण्ठिकुलं नीलकण्ठनम्पूरिसम्बन्धी भूजम्बूशब्दमारभ्य ।

अत्र नानार्थानि सलिङ्गानि नामानि एकस्वरपदानि पदस्वरपर्यन्तानि षड्-  
भिः काण्डैः संगृहीतानि । प्रतिकाण्डं च मीलिङ्ग - पुलिङ्ग - नपुंसकलिङ्ग - वाच्य-  
लिङ्ग - नानालिङ्गभेदेन पञ्चाध्यायाः । अत्र जिज्ञासितम्य शब्दस्य सुखदर्शनार्थम-  
कारादिकम आदिवर्णेष्व्याहतः । अमरकोशादिष्वनुपलब्धाः शब्दा अर्थाश्च बहु-  
लमितोऽध्येतुं शक्याः ।

राजेन्द्रचोलसंज्ञाग्रहारवास्तव्यच्छन्दोगः केशवस्वामी चोलाधिपतेः श्री-  
कुलोत्तुङ्गचोलसूतो श्रीराजराजदेवस्य चोदनया ग्रन्थमेनं प्रणिनायेत्येतत्पूर्व-  
पीठिकातोऽवगम्यते । अत एव राजराजसंज्ञायाद् 'राजराजीयम्' इत्यप्यस्य  
ग्रन्थस्य संज्ञान्तरम् । चोलवंशचरितसंग्रहे\* कैस्ताब्दस्य द्वादशशतके स्थित  
एकः कुलोत्तुङ्गचोलः कथितः, तत्पुत्र एको राजराजश्च । त्रयोदशशतकपूर्वा-  
धे स्थितोऽपरः कुलोत्तुङ्गो वर्णितः, तत्पुत्रपरश्च राजराजः । राजराजयोरेन-  
योरन्यतरः केशवस्वामिन आश्रयः कामं सम्भ्राम्यते ।

\* अयं द्रामिलभाषाग्रन्थः डि. ए. गोपीनाथराय (एम ए) महाशयेन अनन्तरायनराजदी-  
यपुरातनवस्तुविचारध्यातव्यायसेन प्रणीतः प्रकाशितः ।

इमं केशवस्वामिनं मल्लिनाथः‡ स्वीयासु महाकाव्यव्याख्यासु प्रमाणय-  
ति, तथा मल्लिनाथप्राचीनोऽरुणाचलनाथः§ ।

एष नानार्थार्णवस्य प्रथमः सम्पुटः प्रथमकाण्डद्वयात्मक इदानीं प्रका-  
श्यते । द्वितीयम्यक्षरकाण्डात्मा तृतीयश्चावशिष्टकाण्डत्रयात्मा क्रमशः प्रकाशमे-  
ष्यतः ।

अनन्तशयनम्.

त. गणपतिशास्त्री.

‡ “वत्त त्वन्वी युक्तिशस्त्रयो । मणिर्वैवे रत्नभेदे इति केशव ” इति रघुवशप्रथमसर्गचट्ट  
शेषोक्त्याख्यायाम् ।

§ “निध्वन्मन्त्रोपयुक्त इति केशवस्वामिध्वनादुपयुक्तादन्यदभिधानस्य शेषशब्दस्य  
विशेषार्थरत्नत्वमवश्यम् ” इति कुमारसम्भवप्रथमसर्गचट्टश्लोकव्याख्यायाम् ।

॥ श्रीः ॥

राजराजीयापरनामा

# नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

एकाक्षरकाण्डः ।

श्रीतिहाय्यायः ।

• श्रीकुलोत्तुप्तचोलाग्र्यव्योतेष्वाग्नीन्महीपतिः ।  
यः कर्त्ति भारताद् यर्पाद् पदिभ्रजेऽतिदूरतः ॥ १ ॥  
येन सर्वोपि विद्यानि सफलापि पगुन्धरा ।  
कार्याभ्यन्यान्वनादृत्य देवत्राशनसालुना ॥ २ ॥  
तस्य सुनुरगद् देशो राजराजो महीपतिः ।  
अमृतपूर्वमहिमा सन्त्यक्तो राजपापदैः ॥ ३ ॥  
यौने यर्वनानोऽपि गृह्यंशमनुष्ठपान् ।  
अप्यशेत स राजेन्द्रान् पतिपङ्कजा युगम् ॥ ४ ॥  
बर्नोऽग्नौ दानगीन्शानामप्रीतिं निधुनः ।  
ग माह एव विद्यान्म सारवेयमशेरुतः ॥ ५ ॥  
अदरनेषं य राक्षि य देवमातादभिर्हृतेः ।  
एतन्नु श्रीनिकामस्य राक्षिन्दिवनविधमन् ॥ ६ ॥

१. 'श्रीः' 'रा' 'रा'.

श्रीतिहाय्याय

नानार्थार्णव

२१

पर्जन्यस्येव वर्षासु वस्तूनि बहु वर्षत ।  
 न किञ्चिदपचीयन्ते कोशा प्रत्युत वर्धना ॥ ७ ॥  
 धर्मन्यैव समुच्छायादधर्मस्य च निग्रहात् ।  
 सुखेन वृत्ते साधूनामसाधूना नियन्त्रणात् ॥ ८ ॥  
 अमुना राजराजेन कलि कृतयुगीकृत ।  
 बहुना किं प्रजल्पेन महात्मानोऽपि तद्गुणान् ॥ ९ ॥  
 शसितुं कश्योऽशक्ता किं पुनर्माहशो जन ।  
 महाप्रहारो राजेन्द्रचोलसज्जो महात्मनाम् ॥ १० ॥  
 सर्वविद्यासमृद्धानां श्रीमतामृषितेजसाम् ।  
 निवासो विप्रवर्याणां चोलेवासित् प्रतिष्ठित ॥ ११ ॥  
 महामाहेन्द्रवराणां यन्तारण्यज्वेव यज्वनाम् ।  
 राज्ञा राजेन्द्रचोलेन स्वनाम्ना स्थापित पुरा ॥ १२ ॥  
 राष्ट्रस्यास्य समृद्धस्य शिरोभूषणसन्तति ।  
 तत्राग्रहारे धाम्तर्यो यत्तमगोत्रसमुद्भव ॥ १३ ॥  
 सामवेदविदा मान्य केयवम्बागिनामह ।  
 श्रीराजरानदेवस्य सेवकोऽभूद् द्विनाम्नणी ॥ १४ ॥  
 त कदाचित् समामन्य सेवमान महीपति ।  
 चिराच्चिनीषितं यस्तु श्रुत्वाजापयदीदृशम् ॥ १५ ॥  
 आर्य ! बल्लभस्तुत्यालं जातु हलमतीव मे ।  
 सलिलेऽपष्टसाधूना नाम्ना नानार्थवाचिनाम् ॥ १६ ॥  
 परम्परायोन्वहते न चान्य शब्दवैतम ।  
 एकद्वित्रिचतु पञ्चषडस्यैर्नामभिः क्रमान् ॥ १७ ॥  
 पाण्डाणि प्रतिकाण्ड च पञ्चाध्यायो क्रमाद् यथा ।  
 रीगुजपुमदैर्वाच्यैर्ज्ञैः सङ्कीर्णैर्ज्ञैः ॥ १८ ॥

अनेकार्थैरकारादिकमोपेतादिवर्णकैः ।

जिज्ञासितस्य शब्दस्य सुखदर्शनसिद्धये ॥ १९ ॥

इत्युक्तो राजराजेन शिरसादाय शासनम् ।

शास्त्रं कर्तुमुपाक्रंस्त राजराजोक्तवर्मना ॥ २० ॥

ओङ्कारममृतं ब्रह्म शिवमक्षरमव्ययम् ।

यमामनन्ति वेदेषु तं प्रपद्ये विनायकम् ॥ २१ ॥

यस्यार्थं वन्दे त्वा भव! हर! महिला विलासिनी स्तननमिता ।

शिरसि सरिद् वीचीभिर्भवहरमहिलाविलासिनीस्तननमिता ॥ २२ ॥

बहुधाचार्यवाक्येषु बहुशः पुनरुक्तिः ।

पुनरुक्तान् विहायार्थानन्यार्थेष्वभिधास्यते ॥ २३ ॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्स्वरैर्नामभिः कृतात् ।

षट् काण्डाः प्रतिकाण्डं च पञ्चाध्याया यथाक्रमात् ॥ २४ ॥

स्त्रीपुन्रपुंसकैर्वाच्यलिङ्गैः सङ्कीर्णलिङ्गकैः ।

अनेकार्थैरकारादिकमोपात्तादिवर्णकैः ॥ २५ ॥

अस्त्रीविषयजातीनां जातिमात्रे नृता स्मृता ।

अर्थे योनिमति स्त्रीत्वं पुंस्त्वं मेद्वति स्मरेत् ॥ २६ ॥

द्वे द्वयोरिति वा शब्दावस्मिन्नर्थेऽवधारयेत् ।

ये तु शब्दाः प्रवक्ष्यन्ते स्थावरान्तरवाचिनः ॥ २७ ॥

तेषां स्वफलपुष्पेषु प्रतीयात् स्त्रीबलिङ्गताम् ।

अस्यार्थस्य यदा क्वापि पुनरुक्तिर्भविष्यति ॥ २८ ॥

एतस्यैव प्रपञ्चस्य स्मरणायेति मन्यताम् ।

स्त्रीपुन्रपुंसकानां ये शब्दाः स्युर्वाचकाः पृथक् ॥ २९ ॥

लिङ्गमाचक्ष्महे शब्दैस्तैरन्यत् परिग्राह्यते ।

त्रि त्रिस्त्रिष्वित्यमी शब्दा वाच्यलिङ्गस्य वाचकाः ॥ ३० ॥

प्रयोक्ष्यन्ते त्रिलिङ्गस्य त्रयशब्द प्रयोक्ष्यते ।

क्लीबे क्ली नविति त्वन्त पुनरन्तमथादि च ॥ ३१ ॥

अथोआदि च नेष्यन्ते पूर्वसम्बन्धभाक्त्या ।

अस्त्रीत्यादिनिषेधेषु नृपण्डादतिरद्वयम् ॥ ३२ ॥

एव समीक्ष्य मेधावी लिङ्ग विधात् प्रयत्नत ।

नामज्ञानेऽप्यलिङ्गज्ञा नाद्रियन्ते हि वाग्मिभि ॥ ३३ ॥

अन्त्याध्यायद्वये यत्रकचित् स्त्रीप्रत्ययोद्भवात् ।

शब्देषु वर्णवृद्धि स्यात् सन्महद्बृहदादिषु ॥ ३४ ॥

तान् पश्येत् प्रकृतेर्योग्ये स्थाने वृद्धाक्षरानपि ।

सर्तामहस्यशुमतीश्वयसीवृहतीमुखान् ॥ ३५ ॥

ग्रन्थप्रणयमिच्छूना प्रिषेपात् काव्यकारिणाम् ।

उपयसित्तुमिच्छूना विदुषां परिपत्स्यपि ॥ ३६ ॥

राजगोष्ठीषु शब्दार्थलिङ्गयोर्मोहसशयात् ।

विदुषा फलहे प्राप्ते जिगीषूणा मनीषिणाम् ॥ ३७ ॥

आदरणीयमवश्य शास्त्रमिदं सत्पथे विवित्नाम् ।

डिडयिपमाणानामिव पतत्रयुगलं पतत्राणाम् ॥ ३८ ॥

गरुडेनेव भोगीन्द्रं स्पर्धमानं परामवेत् ।

अवश्यमेतेद्विदुषा बहुज्ञोऽपि वदावद् ॥ ३९ ॥

विद्वद्भूयिष्ठदेशेषु कैश्मीरादिषु तद्विदाम् ।

शृतीरुद्रा मरुता न्यल्पन् वियर्त मया ॥ ४० ॥

नामाम्बुधेरपर्यन्तान् स्वगक्या मिश्रिडाददे ।

प्रलयक्षुभिताम्भोधेरालाटे मगधं नियन् ॥ ४१ ॥

यदत्र मतिमायेन स्यान्न सभविष्यति ।

मनीषिण क्षमन्नान्तदेक एव हि सर्वेति ॥ ४२ ॥

द्वन्द्वपूर्वनिपातेषु भूयोभूयः क्वचित् क्वचित् ।  
 अन्यथाकरणं दृष्टं पौरस्त्येषु निघण्टुषु ॥ ४३ ॥  
 तच्च वृत्तानुरोधेन कृतं तैर्न प्रमादतः ।  
 ग्रन्थगौरवभीत्यैव तच्चास्माभिः कृतं तथा ॥ ४४ ॥  
 अथ स्त्रियां बहुष्वापः सलिले छन्दसोरपि ।  
 शताक्षरेऽष्टनवतिस्त्रे हीवेर एव च ॥ ४५ ॥  
 भूमेरधस्तालोकेषु यत् त्विदं जलवाचिनाम् ।  
 अतिदेशो वैजयन्त्यां मुस्ते तत्र विरोचते ॥ ४६ ॥  
 आप इत्येवमाज्ञातं समाज्ञाये स्वनामसु ।  
 तत्र सान्दिद्यतेऽपूशब्दो जसन्तः किन्तु पठ्यते ॥ ४७ ॥  
 आपशब्दोऽथवा स्थन्त इति तस्यापि दृश्यते ।  
 ऋचि प्रयोगः स यथा 'मध्य आपस्य तिष्ठति'\* ॥ ४८ ॥  
 तस्मादर्थतया व्योम नापूशब्दस्येह कीर्तितम् ।  
 ऊशब्दो रक्षणे तृप्तौ प्रीताववगतौ गतौ ॥ ४९ ॥  
 वृद्धाववाप्तौ दीप्तौ च प्रवेशे भवणेच्छयोः ।  
 स्वान्यसामर्थ्ययाच्चासु क्रियायां भावर्हिसयोः ॥ ५० ॥  
 आलिङ्गने च दहनेऽप्यर्थेष्वेकान्विशतौ ।  
 अत्यन्तमप्रसिद्धत्वादेवमादि न वक्ष्यते ॥ ५१ ॥  
 ऊर्गनाम्नरसोत्साहबलेषु स्याच्चतुर्विधम् ।  
 ऊशब्दस्त्वदितौ स्वर्गेऽप्यृग् बाण्यां पद्यमात्रके ॥ ५२ ॥  
 क्ष्माशब्दो भुवि नद्यां च गिर्शब्दो वाचि योषिति ।  
 ज्या भूमिमौर्व्योस्त्वग् गन्धद्रव्ये चर्मणि वल्कले ॥ ५३ ॥  
 त्विङ् ज्वालादीप्तिशोभासु वृद् तु बाञ्छापिपासयोः ।  
 द्वाद्वांरोपाययोरुक्ता चोशब्दः स्वर्गनाम्नयोः ॥ ५४ ॥



धीस्तु कर्मणि बुद्धौ च धूस्तु यानमुखेऽङ्गुलौ ।  
 भारे विकृतगीतौ च गायत्राह्वयसामनि ॥ ५५ ॥  
 साम्ना द्रष्टृषु चैकेषु नौर्वाकालतरिष्वथ ।  
 पूर्वदेहे नगरे बुद्धौ भास्तु रश्मौ रुचावपि ॥ ५६ ॥  
 भूर्भूम्यां स्थानमात्रे च सौराष्ट्र्या व्योमदेहयोः ।  
 मा पार्वत्या च लक्ष्म्या च निर्लिङ्गोऽसौ निवारणे ॥ ५७ ॥  
 मृन्मृत्तिकाया भैषज्यभेदे तुवरिकाह्वये ।  
 मृच्छब्दो जलवाच्यस्ति धान्तदान्तत्वसशयात् ॥ ५८ ॥  
 समाम्नायसमाम्नातो निरूप्यात्र निवेश्यताम् ।  
 रुक् प्रभामान्तिनाञ्छातु रुक् तु म्याद् व्याधितोदयोः ॥ ५९ ॥  
 वाग् वाण्या गौणवृत्त्या तु शब्दे वक्त्रे च केचन ।  
 श्रीरिन्दिराया शोभाया म्यान् सपत्तिवद्भयो ॥ ६० ॥  
 प्रथमाया विभक्तौ च व्याचष्टे भगवानमूर्त्म् ।  
 स्त्री प्रियङ्गाह्वये वृक्षे वग्नीवनिनयोगपि ॥ ६१ ॥  
 लम्बाय सप्तमे राक्षी लिङ्गभेदे च शब्दगे ।  
 स्त्रुक् लुपे शोषणे गत्यामित्यध्याय गमाप्तवान् ॥ ६२ ॥  
 इत्यकाक्षरकाण्डे श्रीगङ्गाध्यायः ।

### अर्धकाक्षरकाण्डे पुष्टिङ्गाध्यायः ।

अर्धकाक्षरपुष्टिङ्गा अकारो विष्णुवेषमोः ।  
 कण्ठम्भानम्यरे चाथ म्याद्गुणं हरे हरौ ॥ १ ॥  
 ओष्ठम्भानम्यरे चाथ गर्गसिपुर्गनिचन्द्रयोः ।  
 आकारो दिवसं च पुः पुमानगमनि पौर्णमे ॥ २ ॥

१ 'ब' न पाठ २ 'व' न पाठ ३ सु क व पाठ

० 'पुष्टिङ्ग' इति नाम्नं 'व' इति पुष्टिङ्ग । 'आकारो दिवसं च य' (पु २७०. २०. १०) इति विज्ञेयम् । २ 'पुर्ग' इति नाम्नम् ।

मास्तु मासे निशानाथे पुमध्यायः समाप्तवान् ॥ २३ ॥

इत्येकाक्षरकाण्डे पुलिङ्गाध्यायः ।

अथैकाक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ क्विप् स्वमाकात्रे स्वर्गे छिद्रे गृहेऽग्रे ।

नक्षत्रेन्द्रिययोर्वक्ष्यथ हृच्चित्तवक्षसोः ॥ १ ॥

इत्येकाक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथैकाक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथाभिधेयलिङ्गे स्तो द्वे एवैकाक्षरे मते ।

किं मशनाक्षेपकुत्सानां वितर्कस्य च गोचरे ॥ १ ॥

युङ् सहाये द्वितीयादिसमसङ्घे च वस्तुनि ॥ १३ ॥

इत्येकाक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथैकाक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

इडीद् च त्रिषु नाथे स्त्री भेदिन्यां कस्तु ना नगे ।

अर्कानिलविरिधात्मशब्दबुद्धिमनस्त्वपि ॥ १ ॥

अजयस्तु शरीरेऽपि पुंस्थेवैनमभापत ।

किं नाम्न्यस्तु सुखे मूर्ध्नि भूर्ना यत्ते गुदे स्त्रियाम् ॥ २ ॥

गौर्नादित्ये बलीवर्दे ऋतुभेदपिभेदयोः ।

स्त्री तु स्याद् दिशि भारत्यां भूर्मा च सुरभागपि ॥ ३ ॥

नृलियोः स्वर्गवज्राञ्चुरश्मिद्वम्बाणलोमसु ।

अश्वानां प्रग्रहेऽप्येष\* यत्साधारणनामसु ॥ ४ ॥

प्रग्रहस्य मरीचेश्च समाज्ञायेऽमुमामनत् ।

धनुर्गुणे सुपुष्पाख्यरश्मिभेदे च भास्वतः ॥ ५ ॥

द्वयोस्त्वक्षे तथा द्वाह स्कन्दस्वाम्यक्षु भूरिशः ।

माधवाचार्यसूरिश्च ऽको अद्येत्यृचि मापते ॥ ६ ॥

समाज्ञाये समाज्ञातः स्तोत्रनामसु स त्रिषु ।

विकारयोर्लक्षणया दुग्धाभिपवचर्मणोः ॥ ७ ॥

चर्मणो गोविकारस्य विकारे रूप्पसंज्ञके ।

नृलियोरविशेषेण कश्चिदेनं समामनत् ॥ ८ ॥

अथ चित् स्यात् स्त्रिया ज्ञाने ज्ञातरि त्वेप भेद्यत् ।

अथच्छिच्छेदने स्त्री स्याच्छेत्तरे त्वेप भेद्यत् ॥ ९ ॥

आरमचान्द्रमसायन्योऽर्ना ज्ञो ज्ञातरि तु त्रिषु ।

जूर्जवे स्त्री राक्षसे द्वे त्वशब्दोऽर्थे पुमांस्त्रि तु ॥ १० ॥

एकार्थे युष्मदर्थे च तेजन्दः क्रीडने स्त्रियाम् ।

क्रीडके त्रिषु सूर्ये तु दिवित्वेप ध्वनिः पुमान् ॥ ११ ॥

स्त्री से स्वर्गे च दृक् तु स्त्री ज्ञानदर्शनबुद्धिषु ।

नेत्रे च त्रिषु तु द्रष्टृज्ञात्रो ऽर्तु द्वे हरे हये ॥ १२ ॥

यदा त्वस्य स्त्रियां वृत्तिस्तदा नारीति हृदयताम् ।

दिग्देशकालविषये पूर्वोऽर्थाच्च च भेद्यत् ॥ १३ ॥

प्राग्भवे प्राद् भुते चैव प्राची तु स्त्री हरेर्दिशि ।

प्रथमापक्षमीसप्तम्यर्थेष्वप्यय एव वा ॥ १४ ॥

\* अजयः । ऽः, 'को अथ मुहुरे पुरि न कनस्य' (अट. १. अध्या. ६. वर्ग. ८)  
 इत्यस्यामृचि । ऽ वन्दन. राक्षसि. ३. । † अविभक्तो निर्देशः ।

सर्वेषु पूर्वोक्तार्थेष्वित्येवं प्राक्छब्द ईरितः ।  
 मेपादिराशौ नक्षत्रे वैयाकरणसंज्ञिनि ॥ १५ ॥  
 क्लीवं भं भा तु मासि स्त्री भोजराजेन संस्कृता ।  
 राद् स्त्री छन्दोविशेषे स्याद् द्वार्विशत्यक्षरेऽथ ना ॥ १६ ॥  
 पार्थिवे ऋतुभेदे च रैशब्दो धनरुक्मयो\* ।  
 नृस्त्रियोर्नाम्बुदेऽथ द्वे विः खगे त्रिषु गन्तरि ॥ १७ ॥  
 परमात्मनि नाथ स्त्री चिद् ज्ञाने ज्ञातरि त्रिषु ।  
 ना रौहिणेये चिद् तु स्त्रीशण्डयोर्गृह्याचि(निः)नी ॥ १८ ॥  
 अङ्गुल्यां स्त्री समाज्ञाये समाज्ञाताज(ने! ये)न च ।  
 द्वयोर्मनुष्ये वैश्ये च स्वं त्वात्मात्मीययोस्त्रिषु ॥ १९ ॥  
 धने तु नप् पुमान् ज्ञातौ तकारान्तं तु सत् त्रिषु ।  
 सत्ये साधौ विद्यमाने प्रशस्तेऽभ्यर्हिते बुधे ॥ २० ॥  
 शोभने च सती तु स्त्री तुवरीसंज्ञभेपजे ।  
 लक्ष्मीपतिव्रताक्षैलतनयासु चतुर्वध ॥ २१ ॥  
 शब्देऽपि कश्चित् सच्छब्दस्तस्य लिङ्गविचार्यताम् ।  
 सज्जनस्त्वेनमाज्ञासीन्नक्षत्रे तन्नपुंसकम् ॥ २२ ॥  
 परब्रह्मणि नीरे च वयं ब्रूमो नपुंसकम् ।  
 सेशब्दः सेवने स्त्री स्यात् सेवके वाच्यलिङ्गकः ॥ २३ ॥

इत्येकाक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

एकाक्षरकाण्डः समाप्तः ।

## अथ द्व्यक्षरकाण्डः ।

### स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ स्त्रिया भवान्या स्यु मर्वा संज्ञा क्षुमाह्वये ।  
धान्ये रात्रेर्हृदिद्राया मूर्धेर्मृत्स्नाक्ष्यमेपजे ॥ १ ॥  
मातुस्तु गन्धि पेपण्या पार्वत्या चाथ योषित ।  
मियङ्गुट्टक्षेऽध्राम्वा म्याज्ज्येष्ठस्वसति मातरि ॥ २ ॥  
वाचा मध्यमिकाना म्यात् सप्तानामेकवाचि च ।  
अर्चा पूजामतिमथोरत्ता श्वश्र्वा च मातरि ॥ ३ ॥  
नाट्यौक्तविषये ज्येष्ठभगिन्यामिति केचन ।  
नाट्योक्तावेव वृद्धाया वेश्यायामिति सज्जन ॥ ४ ॥  
अप्या नद्या भवे रागेऽप्यम्वा तु व्योमतोययो ।  
अग्निस्तु कोट्या धारायामघ्नी तु स्यात् फलास्थनि ॥ ५ ॥  
जातुकर्परयोरश्नोरन्दूस्तु गजशृङ्खले ।  
पादभृषणभेदे च स्यादास्था त्यवलम्बने ॥ ६ ॥  
प्रतिहायनत्तार्प्यगोष्ठीषु म्यादथापरे ।  
आह्वा कण्ठे कथाया चेत्याहुराह्वा तु नामनि ॥ ७ ॥  
कण्ठे चेत्यपरेऽथानिरु\*त्कृष्टा लिङ्गभेदत ।  
आग्निः प्रत्ययित्तये म्याट्टाभसम्पन्धयोरपि ॥ ८ ॥  
आलिमर्धत्रये विद्यात् सेतौ सरया तथैव च ।  
आवलावप्यथातुः स्याद् योनिव्यार्था वनस्पतौ ॥ ९ ॥  
टिट्टिभाग्यखगे चाट्टत् पुनर्यागादिर्कर्मणाम् ।  
कल्पे च परिपाट्या च साज्ञो गायत्रसन्नि ॥ १० ॥  
द्वितीयपादगीत्या च तृतीयाचिर्कपर्वणो ।  
आट्टत्तावपि चाथाशीर्हिताससाहिदंष्ट्रयोः ॥ ११ ॥

१ 'व' ख पाठ ।

\* उक्तं नानान्त्रिकायां बोधे ।

अपीच्छायामिरा तु स्यात् सुराया सलिले दिवि ।  
 दैत्यान्ने न क्षितौ वाचि स्थादित्वा तु गवि क्षितौ ॥ १२ ॥  
 दिवि वाच्यार्घ्यनाड्योश्च देवताबुधमार्ययो ।  
 इज्या तु यागे पूजाया जनन्यामपि सज्जन ॥ १३ ॥  
 इष्टिर्योगेच्छयोरीपा रथसीरादिदण्डके ।  
 प्रमाणभेदे भगवानष्टाशीतिशताङ्गुले ॥ १४ ॥  
 ईहा तु वाञ्छेद्यमयोरीतिर्द्विम्बप्रवासयो ।  
 उमा कीर्त्यामतस्या च गिरिजाया श्रियामपि ॥ १५ ॥  
 ऊतिस्तु रक्षणे स्यूतौ चेत्येके ततु नो तथा ।  
 वय तु ब्रूम ऊशब्दकथितैकोनविंशतौ ॥ १६ ॥  
 अथेयु स्यात् तथा स्यूतौ चेत्यथो ऋद्धिरोपर्या ।  
 ऋद्धिरित्येव विख्याता या वृद्धिरिति चापरा ॥ १७ ॥  
 तस्यामपि विभूतो च कक्ष्या साम्यवरयो ।  
 कच्छाल्यगुह्यवले च कान्च्या गेहप्रकोष्ठके ॥ १८ ॥  
 पार्थायहस्तमुद्रूतैरोगभेदेऽङ्गुलावपि ।  
 कथारुयानाह्वयग्रन्थविशेषे कथनेऽपि च ॥ १९ ॥  
 कन्धा ग्रामे च मित्रो च बहुचीरकृताम्यगे ।  
 कन्पा तु गप्रराशो म्यात् मियद्गराख्यमहीरहे ॥ २० ॥  
 कुमार्या शारिवाया च तरणीसन्नगुत्तमे ।  
 कर्म्यो हाटकपुत्र्या म्यादपि शालापलालयो ॥ २१ ॥  
 कम्बुस्तु कुरुविन्दे म्याद् भूगणे च त्सरात्रपि ।  
 कबुतुष्णिग्विशेषे म्याद् भूमृत शिग्ररे दिशि ॥ २२ ॥  
 वाचि चैकौतपद्याशत्राय मने तु भूमनि ।  
 कान्तिः शोभेच्छयो काञ्ची मेखलापुग्मेतयो ॥ २३ ॥

सिध्या क्षये तथाचारातिक्रमेऽथ सितिसुवि ।  
 मन्युष्ये क्षयणे गेहे वासकर्मण्यथो किरिः ॥ २४ ॥  
 कालगोत्रविशेषेऽपि कोष्ठजात्यन्तरेऽल्पके ।  
 त्रीडा नर्मणि लीलायामपि त्रेणिस्तु त्रिकये ॥ २५ ॥  
 परिग्रहे च क्षेत्रादे कलभोगाय तन्वते ।  
 दत्त्वा किञ्चित् कियन्तद्वित् काल कोटिस्तु वक्ष्यते ॥ २६ ॥  
 चापाग्र चाग्रमात्रेऽथौ प्ररूपे जङ्गले तथा ।  
 सङ्ख्याविशेषे लक्षणा शते क्षोणी पुनर्भुवि ॥ २७ ॥  
 मौञ्ज्या च मेरुलाया स्यात् क्षोणी इति तु रोदसो ।  
 खट्वा पर्यङ्क आचार्यासने त्वन्ये वदन्ति ताम् ॥ २८ ॥  
 आयुर्वेदप्रसिद्धे च मणनन्धनयन्त्रके ।  
 खर्जूर्विद्युति कण्डू च गतिर्नाडीवणे पथि ॥ २९ ॥  
 उपाये च दशाया च विशब्दे सामर्गातिग ।  
 गन्तये पुण्यपापाभ्या प्रस्थाने शरणेऽपि च ॥ ३० ॥  
 प्राधुर्यादिप्रभृतिषु क्रियायुक्तेषु चेप्यनं ।  
 गाथा तु वाण्यामार्याया पिङ्गशानुत्तनामगु ॥ ३१ ॥  
 वृत्तेष्वनुपुवाद्येषु यानि वृत्तानि पञ्चमु ।  
 पादैश्चतुभि पञ्चभिर्वा तेष्वप्युपिष्टतेष्वसौ ॥ ३२ ॥  
 गृप्ति क्षितिर्व्युदागे म्यात काराया गोपनेऽपि च ।  
 मृष्टिः सङ्कल्पमृत्ताया गवि काष्मर्यपादगे ॥ ३३ ॥  
 विष्वक्सेनप्रियासज्जम्भावरं चाप्यथो घृणा ।  
 जुगुप्ताया दयोया च चाग्निस्तु सुखमगवे ॥ ३४ ॥  
 रोगभेदे पशूना च लम्पणीयेऽथ मूर्धनि ।  
 चूडा निरसार्कभ्योक्ष चूर्निस्तु मनुषोऽग्नी ॥ ३५ ॥

१ शय 'न' क य 'प' २ य क य पाठ ३ ति' क य पाठ,  
 'ग' पाठ ४ 'ग' क य पाठ ५ 'च' स, 'य' ग, 'प' द पाठ  
 'द' क स य पाठ

पिठके चेति विद्वांसः केचिदाचक्षतेतमाय् ।

छविश्चर्मणि शोभायां दीप्तौ यज्वाद्विजन्मनाम् ॥ ३६ ॥

वेद्यामास्तरणे चाथच्छायानातपशोभयोः ।

सूर्यपत्न्यन्तरे गेहे स्यात् पङ्क्तिप्रतिविम्बयोः ॥ ३७ ॥

जातिः समूहे सालत्यां साम न्ये जन्मगोत्रयोः ।

ब्राह्मणादिषु वर्णेषु वेदार्थे सर्वजन्तुषु ॥ ३८ ॥

स्वभावे प्रभवे छन्दोभेदेप्यार्यादिकेष्वपि ।

ज्यानिस्तु हानौ बुद्धौ च रोगे जिह्वा तु वाचि च ॥ ३९ ॥

ज्वालायां रसने चाथ मञ्जिष्ठासंज्ञभेदजे ।

जिह्वी दीर्घफलायां च क्रोधातवयामथो जुहूः ॥ ४० ॥

सुगन्धशेषे पुरोडाशेऽप्यथ ज्योत्स्ना शशिशुतौ ।

ज्योतिष्मद्रजनौ चाथ सिल्ली चीर्याख्यकीटके ॥ ४१ ॥

अपि दग्धौदनेऽथ स्यात् तन्त्रा निद्राप्रमीलयोः ।

तन्दिन्तु सुप्तावालस्ये तन्त्रीवीणादिनो गुणे ॥ ४२ ॥

रज्जौ सिरायामालस्ये गुडूच्यामिति पञ्चसु ।

तण्डूद्रोणिप्लवे दव्यां ताडिराभरणान्तरे ॥ ४३ ॥

तरुभेदेऽप्यथ तुला साहस्योन्मानदण्डयोः ।

स्तम्भपीठे पलशते तथा राशौ च सप्तमे ॥ ४४ ॥

तुण्डीरास्ये शूलनाभौ पुटिः संशयलेदयोः ।

सूक्ष्मैलायामर्धमात्रोकातेऽपीत्यपरेऽपटन् ॥ ४५ ॥

तूलिः शय्यान्तरे चित्रकूर्चिकायां च सा पुनः ।

इच्छापिपासयोस्तृष्णा तृप्तिस्तु सुखतोययोः ॥ ४६ ॥



सौहित्ये चाप्यथ ज्ञेता गार्हपत्यादिकत्रये ।  
 द्वितीये च युगेऽथ स्याद् दीक्षा यजनपूजयो ॥ ४७ ॥  
 व्रतदेशे च नियमे मौण्डन्ने चोपनयेऽपि च ।  
 दृष्टिगब्धोऽक्षिण बुद्धौ च ज्ञाने दर्शे दृष्टत् पुन ॥ ४८ ॥  
 पेपण्यामश्ममात्रे च दृग्भूस्तु तरुसर्पयो ।  
 विले च द्रोहकजनै कृतेऽथो नीलिकाह्वये ॥ ४९ ॥  
 दोला स्यादोषधिस्तम्बे प्रेङ्गे चाथोत्तमस्त्रियाम् ।  
 धनुर्धनुर्गुणे चान्ये धनुष्यपि पठन्ति ताम् ॥ ५० ॥  
 धारा प्रवाहे नद्यादे सैन्याग्रे द्रवसन्ततौ ।  
 वाचि शस्त्रमुखेऽद्वानां गतिष्वास्कन्दितादिषु ॥ ५१ ॥  
 धाना भ्रष्टमवे चापि फलजीजे च भूस्हाम् ।  
 ध्राजिः पिष्टकजातौ स्याद् वात्यायामपि केचन ॥ ५२ ॥  
 धीता बुद्धौ सुताया च कन्यायामिति कश्चन ।  
 धीतिः स्याद्दृगुलौ पानेऽप्यागरे च व्यवस्थितौ ॥ ५३ ॥  
 धृतिर्धारणमन्तोर्धर्म्यमैयिषु मीग्व्यके ।  
 द्वास्तसत्यक्षरच्छन्दोविशेषे पिङ्गलोऽन्वशात् ॥ ५४ ॥  
 नानाशब्दस्तु भारत्या जनन्या दुहितर्यपि ।  
 नासा तु नामिनाया स्याद् गृहद्वारोर्ध्वदारुणि ॥ ५५ ॥  
 नादिस्त्वर्धमुहूर्ते स्यान्नालत्रणरिशेषयो ।  
 सच्छिद्रदीर्घद्रव्ये च सिराया चति पञ्चमु ॥ ५६ ॥  
 नालिर्नाडीव्रणे नाले धमन्यर्धमुहूर्तयो ।  
 आयते मुपिरद्रव्ये तेष्वेवार्थेषु पञ्चमु ॥ ५७ ॥  
 नान्दिः कल्याणवृद्धौ स्यान्नाद्यारम्भार्चनान्तरे ।  
 निष्ठोत्कर्षेऽप्यबन्धस्या नात्रेऽन्ते व्रतयाचनयो ॥ ५८ ॥

स्यान्निर्वहणनिष्पत्त्योः परमायां गतौ तथा ।

क्लेशे च कचवत्वोश्चेत्यर्थेषु द्वादशत्वसौ ॥ ५९ ॥

निशा रात्रौ हरिद्रायां निन्दा कुत्सापवादयोः ।

निधा निधाने पाश्यायां पाश्या पाशकदम्बकम् ॥ ६० ॥

नीवी स्यात् कवचे वस्त्रे वणिङ्मूलधने तथा ।

स्त्रीकटीवसनग्रन्थौ नृशुः प्रतिकृतौ पुत्रे ॥ ६१ ॥

कश्चिद् दीर्घकिमावाह नेमिस्तु तिमिशद्वन्द्वे ।

चक्रप्रान्ते भित्तिमूले कूपे तन्मुखबन्धने ॥ ६२ ॥

पीनाहसंज्ञ इत्येके परिच्छेदेऽपि कश्चन ।

वज्रेऽप्याह समाप्तायः प्रभा त्वर्चिषि भासि च ॥ ६३ ॥

सूर्यपत्नीविशेषेऽथ प्रजा सूनौ जनेऽप्यथ ।

पल्लिः कुटीरेऽल्पग्राम आश्रमे व्याधमन्दिरे ॥ ६४ ॥

प्राणिभेदे च मुसलीसंज्ञेऽथो पङ्क्तिरावलौ ।

चत्वारिंशत्स्वराद्येषु छन्दोभेदेषु सा तथा ॥ ६५ ॥

एकत्वे दशसङ्ख्यायां तत्सङ्ख्येषु च वस्तुषु ।

दशकस्य यदा द्वित्वान्नित्ये तत्तद्वचस्तदा ॥ ६६ ॥

पक्तिस्तु गौरवे पाकेऽथाश्वायां मातरि प्रभूः ।

पारिः षणिगुणे षण्ण्वां पालिशिहाथिपङ्क्तिषु ॥ ६७ ॥

सेतौ कर्णलतायां च प्रदेशे च त्सरुच्छदे ।

जातश्मश्रुस्त्रियां क्षेत्रे वनेऽथ माप्तिवागियम् ॥ ६८ ॥

उदयेऽधिगमे चाथ पादुं केचित् प्रचक्षते ।

पादुकोपानहोः स्यादित्येवं शब्दविप्रारदाः ॥ ६९ ॥

\* 'विप्रारदाः तिमिशो नेमी' (पृ ४८. श्लो. ६६) इति वैजयन्ती । 'नेमिको तिमिशद्वन्द्वे' इति पु. मेदिनी ।

पीडा कृपाशिरोमालाव्यथासु प्रीतिवाक् पुन ।  
 प्रेम्णि हर्षऽप्यथ प्रेक्षा प्रज्ञाया नृत्तदर्शने ॥ ७० ॥  
 पोला तु परिखाया च कवाटस्य च बन्धने ।  
 तालसंज्ञेऽथ पोटा स्यात् स्त्रीपुसाङ्गनपुसके ॥ ७१ ॥  
 स्त्रिया च राज्यपालिन्या दास्या चाथ वलिध्वनि ।  
 योनौ वायौ च भस्त्रा तु बहिष्मानदृतावपि ॥ ७२ ॥  
 भेदे सप्तदशस्तोमविच्युतेरिपुधावपि ।  
 भक्तिर्भागे सेव्यमाने लक्षणाया च सेवने ॥ ७३ ॥  
 भङ्गिर्भङ्गेऽप्याकृतौ च विच्छिन्नौ चाथ भाषणे ।  
 भाषा लौकिकवाक्ये च अभियोगवचने गिरि ॥ ७४ ॥  
 भिक्षा तु भिक्षितद्रव्ये देयान्ने प्रासमात्रके ।  
 भृतिवाचनसेवासु भित्ति त्वजय आमनत् ॥ ७५ ॥  
 कुड्यप्रदेशयो स्यात् तु भूमिः क्षमास्थानमात्रयो ।  
 भृतिर्भस्मनि सम्पत्तावुत्पत्तौ मरुटेऽपि च ॥ ७६ ॥  
 भृतिस्तु धारणे पोषे भृतकादेश्च वेतने ।  
 मतिर्वुद्धीच्छयोर्माटिस्तदपत्रसिरास्वापि ॥ ७७ ॥  
 कवचे चाथ मारिः म्यान्मसूरीसर्जके गदे ।  
 सर्वलोकतते मृत्यौ तथा म्याद् देवतान्तरे ॥ ७८ ॥  
 अयो मिसिः म्याम्भिश्चेयासमाख्ये भेषजान्तरे ।  
 शतपुष्पासमाख्ये च वर्तते भेषजान्तरे ॥ ७९ ॥  
 मुक्तिः स्वर्गंऽपमर्गं च भृतिः काट्स्त्रियकाययो ।  
 काकप्रतिमयोश्चाथ सङ्कल्पे वाचि मेनिनाक् ॥ ८० ॥

१ 'मु' क घ पाठ      २ 'वा' क घ पाठ

\* 'पत्रमप्यसिरा माटि' (पु ४६ श्लो १८), 'माटि स्त्री जागरा वक्ष्यच्छद् सप्राद्वं  
 दृगं।' (पु ११६ श्लो १५३) इति वैजयन्ती ।

यात्रा तु वर्तने गत्यामथ याच्ञानुवर्तने ।  
 प्रार्थनेऽप्यथ युक्तिः स्यादुपपत्तौ च योजने ॥ ८१ ॥  
 समाधावथ रक्षा स्याल्लाक्षारक्षणभस्मसु ।  
 रतिः कन्दर्पभार्यायां सुरतोत्कण्ठयोरपि ॥ ८२ ॥  
 रागेऽपि परमप्रीतौ रज्जुस्तु स्याद् वराटके ।  
 अष्टहस्तप्रमाणे च रास्त्रा तु सुवहाह्वये ॥ ८३ ॥  
 भेषजे चापि धेनौ च राठा सुस्त्रेषु नीवृति ।  
 शोभायां चाथ राजिः स्यात् क्षेत्रेऽथो रसनस्थ च ॥ ८४ ॥  
 पङ्क्तौ च राजसर्पे च लेखायां च करादिषु ।  
 रीतिर्दग्धसुवर्णादिमले स्थित्यारकूटयोः ॥ ८५ ॥  
 प्रचारे स्रवणे पङ्क्तौ स्वभावेऽन्ये तु पित्तले ।  
 रुजा भङ्गजराभृत्युरोगेष्वथ रुचिः श्रियाम् ॥ ८६ ॥  
 अभिर्ध्वङ्गेऽमिलार्पेऽशौ दीप्तौ स्याद् देवतान्तरे ।  
 शोभायां तिन्त्रिणीकायाः फले वृक्षाम्लसंज्ञके ॥ ८७ ॥  
 रेखा तु कृत्रिमे मार्गे हस्तपादतलादिषु ।  
 निरन्तरालपङ्क्तौ च यदन्ति विदितागमाः ॥ ८८ ॥  
 रेदिर्बद्धश्च रटिते संयतोत्कटवाचि च ।  
 तिन्त्रिटीके स्पृहायां च तथा कान्त्यर्चिणोरपि ॥ ८९ ॥  
 लता तु बल्ल्यां शाखायां म्रियद्गुस्पृक्षयोरपि ।  
 लतावृहत्यामपि च ज्योतिष्मत्यतिमुक्तयोः ॥ ९० ॥  
 शारिबायामपि प्राह कश्चित् तप्त विरोचते ।  
 लङ्का तु तरुशाखायां रावणस्य च पत्तने ॥ ९१ ॥  
 लक्ष्मीः श्रीभूतिशोभासु वृद्धिसंज्ञे च भेषजे ।  
 भृद्धिसंज्ञे च कस्याञ्चिद् विष्णोर्नवसु शक्तिषु ॥ ९२ ॥

लयज्ञे चाथ लीला स्याद् विलासक्रीडयोरपि ।  
 लूता पिपीलिकाया स्यादूर्ध्वनाभेऽप्यथो वपा ॥ ९३ ॥  
 रन्ध्रे मेदासि च व्रज्या वगैः पर्यटने गतौ ।  
 बलिर्जठररेखायां जराप्रशिथिलत्वचि ॥ ९४ ॥  
 कर्मा च गृहदारौ च वधुः स्त्रीमात्रभार्ययोः ।  
 नवोदयोपास्नुपयो भार्याया पूर्वजस्य च ॥ ९५ ॥  
 स्पृकानद्योश्च विद्या तु शास्त्रविज्ञानयोरपि ।  
 शैवागमप्रसिद्धेषु तत्त्वभेदेषु केषुचित् ॥ ९६ ॥  
 मन्त्रेषु चाप्यथासत्या विहगे च विहाय्वनिम् ।  
 धनज्ञयो जगादाथ विद्युत् स्यात् क्षणरोचिषि ॥ ९७ ॥  
 मनश्शिलाया वीथी तु गृहान्ते पङ्क्तिमार्गयोः ।  
 रूपकाणां तथैकस्मिन् वीरुत् तु स्यावरांतरे ॥ ९८ ॥  
 गुह्यमाह्वयेऽपि प्रतानिन्या लताया वृत्तिवाक् पुन ।  
 कृप्यादौ वर्तनेऽप्यारमम्बादिचतसृष्वपि ॥ ९९ ॥  
 शब्दोच्चारणधर्मेषु द्रुतमध्यादिषु त्रिषु ।  
 ऋक्पादस्याप्युपान्तेऽप्यप्रतिबन्धप्रवर्तने ॥ १०० ॥  
 ध्यारूपाने ग्रन्थभेदे च सामगीतिगुणान्तरे ।  
 सम्भक्तौ चापरे त्वाहुर्गगनेऽपि विचक्षणाः ॥ १०१ ॥  
 वृद्धिस्त्वादैक्षु वृद्धार ग्रेषज्जे वर्धने सुखे ।  
 ऋणातिरिक्तादातव्ये प्रयोक्ते पुत्रजन्मनि ॥ १०२ ॥  
 मुष्कटृष्ट्यात्मके बध्मसज्ञे रोगान्तरेऽपि च ।  
 वेणिर्व्याघौ केशबन्धे जनन्या च सरित्यपि ॥ १०३ ॥  
 शङ्का नितर्कमययोः शंसा तूक्तौ स्तुतावपि ।  
 इच्छाया चात्रयः प्राह तदसत् स्मर्यते यत ॥ १०४ ॥

आङ्पूर्वस्यैव शब्दज्ञे शसेरिच्छार्थगाचिता ।  
 श्रद्धा स्पृहायामास्तिक्ये मन्यन्ते तु विशेषतः ॥ १०५ ॥  
 गर्भिण्या अपि वाञ्छाया इवधूः स्वशुरयोपिति ।  
 पितृष्वसार त्वस्यार्थं व्याचष्टे शाकटायन ॥ १०६ ॥  
 शरत् सवत्सरे मेघात्यये शान्तिस्तु मङ्गले ।  
 चिकित्साया शमे चाथ शिबिर्निष्पावनामनि ॥ १०७ ॥  
 बल्लचा शम्या तथा शीर्णैस्त्वङ्गे विशरणे रुजि ।  
 शुण्डा सलीलहस्तिन्या मदिराहस्तिहस्तयो ॥ १०८ ॥  
 श्रुतिस्तु वेदे श्रवणाक्रियाया श्रोत्र एव च ।  
 गीतिधर्मविशेषे च शब्दे चाप्यभिधायके ॥ १०९ ॥  
 श्रोणिः कट्यामुपस्थेऽथ संस्था स्यादाकृतो मृतौ ।  
 व्यवस्थाया समाप्तौ च प्राणिधावपि केचन ॥ ११० ॥  
 संज्ञाभिधाने सङ्केते हस्ताद्यैरर्थसूचने ।  
 सूर्यभार्यान्तरे बुद्धौ चेतनाया च तत्र च ॥ १११ ॥  
 उपाशु यच्च क्रियते स्वेष्वनीकेषु विग्रहे ।  
 सन्धानधौ प्रतिज्ञाया सन्ध्यासन्धानकर्मणो ॥ ११२ ॥  
 स्वसृशब्द समाप्तातो भगिन्यामङ्गुलावपि ।  
 सरिद्धद्या तथा छन्दोभेदे द्वासप्ततिस्त्रे ॥ ११३ ॥  
 संयद् युद्धेऽग्निचित्याया द्वादशष्विष्टकासु च ।  
 संसत् सदसि सत्राख्यकतूना त्र्यपि भूमनि ॥ ११४ ॥  
 चतुर्विंशतिरात्रे द्वे तयो पूर्वत्र सदसि ।  
 संविद् युद्धे प्रतिज्ञाया सङ्केताचारनामसु ॥ ११५ ॥  
 समापणे क्रियाकारे ज्ञानतोषणयोरपि ।  
 संपद् भूतो गुणोत्कर्षे स्वाहामेव्या च वाचि च ॥ ११६ ॥

अव्यय तु हविर्दाने सात्तिर्दानावसानयो ।  
 घेदनाया च तीव्रायामथ स्थितिरिति ध्वनि ॥ ११७ ॥  
 व्यवस्थायामवस्थाया क्रियायामपि तिष्ठते ।  
 सिद्धिस्तृट्यारयवृद्ध्याख्यभेदजद्वितये गतौ ॥ ११८ ॥  
 सप्तद्वयमथ सीता स्यात् पृथिव्या हलपद्धतौ ।  
 सस्ये हरितसस्येऽन्ये सस्यभूमावितीतर ॥ ११९ ॥  
 सुमेरुशिरस प्राग्दिग्गतगङ्गान्तरेऽपि च ।  
 जानन्यामथ सीमा स्यादवधौ भूमिकूलयो ॥ १२० ॥  
 क्षेत्रव्यवस्थयोश्चेति डावन्तार्था समीरिता ।  
 मन्त्रन्तापि च सीमास्ति तस्याश्चार्था इमे मता ॥ १२१ ॥  
 अदन्तोऽप्यस्ति सीम स नानालिङ्गेषु वक्ष्यते ।  
 ईक्ष्यास्तदर्थस्तत्राय सुधा सौहित्यमूर्चयो ॥ १२२ ॥  
 गङ्गेष्टिकाया बुद्ध्यादिलेपद्रव्यान्तरेऽमृते ।  
 स्नुषा स्फूर्णा तु गेहस्य तन्मे वातादिषु त्रिषु ॥ १२३ ॥  
 लोटप्रतिष्ठतौ सन्त्रधारिण्यामिति पञ्चमवि ।  
 राक्षसमेखल्यो स्फुना सृष्टित्वागस्वभावयो ॥ १२४ ॥  
 उत्पादने चाथ सृतिर्मार्ग च गमनेऽपि च ।  
 स्फुतिस्तु धर्मशस्त्रे स्यादुत्पत्त्यावित्तयोरपि ॥ १२५ ॥  
 हिंसा चौर्यादिके गतेऽथा प्रस्तात्रविलासयो ।  
 अवजाया च हेलाथ होरा लभार्णवयो ॥ १२६ ॥  
 अहोरात्रे च पृणाऽथमध्यायो द्यौर्धरास्त्रिया ॥ १२६ ॥

इति ध्वनिर्नाम अष्टाध्यायः ।

अथ द्व्यक्षरकाण्डे पुष्टिज्ञाध्यायः ।

अथ पुंसि विरिञ्चाख्या रुद्राक्षे स्पृश्वतुर्मुखे ।  
तस्मिन् पञ्चमुखे शम्भो कुमारस्य तु पण्डुस्ये ॥ १ ॥  
गुग्गुल्लककुटजेप्विन्द्रस्याग्नेस्तु चित्रके ।  
मल्लातकेऽप्यथार्कस्य मल्लातक्यर्कपर्णयो ॥ २ ॥  
कर्पूरकाम्पिलकयोरिन्द्रोर्वज्रस्य हीरके ।  
कुन्नेरस्य तु पर्याया वन्दाके\* क्षीरवृक्षजे ॥ ३ ॥  
मुत्तेऽअकेऽम्बुदस्याथ शैलेये धरणीमृत ।  
अर्थः फले धने शाल्मे वस्तुमात्रे प्रयोजने ॥ ४ ॥  
हृदये साधने मोक्षे कार्यैश्वर्यनिवृत्तिषु ।  
वाच्ये हेतावभिप्राये याचने च हलायुध ॥ ५ ॥  
अङ्गु समीप उत्सङ्गे चिह्ने स्थानापराधयो ।  
रूपकाणां विशेषे च नाटकादेश्च पर्वमु ॥ ६ ॥  
उरस्यर्घस्तु पूजाया मूल्येऽप्यब्दस्तु वारिदे ।  
वत्सरे मुस्तकेऽधाब्द (१) पुरोडाशर्षिभेदयो ॥ ७ ॥  
वृक्षावमवमेदे च स्यादगो गिरिवृक्षयो ।  
अश्रोऽश्रे भूरेऽश्राभो ‡ (१) वायावात्मन्यथार्कवाक् ॥ ८ ॥  
व्याधौ शशाङ्केऽप्यद्रिस्तु शैले सूर्ये द्रुमेऽम्बुदे ।  
अङ्घ्रि पादपमूले च प्राणिना चरणेऽपि च ॥ ९ ॥  
अन्धुरूषसि कूपेऽपि व्रणेऽश्रुस्त्वब्धिवप्रयो ।  
असुध्वनिस्तु प्रज्ञायामसवो भूम्नि जीविते ॥ १० ॥  
असुस्तु याचके कालेऽप्यदमा पाषाणमेघयो ।  
आधिर्मानसपीडायामधिष्ठाने तथैव च ॥ ११ ॥



व्यसने धन्यके चेति चतुर्वर्धेषु कीर्तित ।  
 आत्मार्यचन्द्रवाताग्निजीवेषु परमात्मनि ॥ १२ ॥  
 देहे यले धृतौ कीर्तौ बुद्धौ मनसि च श्रुते ।  
 धर्मे स्वभावे पुत्रेऽर्थे परस्य प्रतियोगिनि ॥ १३ ॥  
 इन्द्र पुरन्दरे सूर्ये सूर्येषु द्वादश-त्रयि ।  
 विशेषतः स्यादेकस्मिन् परमात्मनि पादपे ॥ १४ ॥  
 भद्रमन्तकाह्वये क्ष्वेदविशेषे इति पञ्चम्यम् ।  
 पत्न्यौ च नामपूर्वोऽथो ईप्सो वायुवसन्तयो ॥ १५ ॥  
 जस्तो व्योम्यम्बुधौ कूपे जलाधारान्तरेऽपि च ।  
 ऊष्मा त्वौष्ण्यगुणे ग्रीष्मे वाप्ते शपसहेषु च ॥ १६ ॥  
 ऋषिर्वेदे वसिष्ठादो चक्षुरादीन्द्रियेषु च ।  
 ज्ञानरूढे क्षणकेऽप्यृतुस्तु शिशिरादिषु ॥ १७ ॥  
 गर्भग्रहणयोग्ये च काले स्त्रीणां रजस्यपि ।  
 औघः परम्पराया स्याज्जलस्रोतसि सद्ये ॥ १८ ॥  
 महाजलसमूहे च बाष्पादिद्रुतवर्तने ।  
 क्षणस्त्वपसरे मध्ये पारतन्त्र्ये तथात्सवे ॥ १९ ॥  
 मुहूर्ते पृष्ठभागे च नाड्या कालेऽतिसूक्ष्मके ।  
 निर्व्यापारस्थितौ चाथ ऋण्डः शब्देऽन्तिके गले ॥ २० ॥  
 क्षवन्तु राजिकामजसर्पे क्षवधावपि ।  
 क्षयस्त्वपचये कुक्षौ कल्पान्ते राजयक्ष्मणि ॥ २१ ॥  
 क्रियाया वसतेर्धातोर्हिसाया गमनेऽपि च ।  
 मन्दिरे चाथ कल्पः स्यान्न्याये देवद्रुमे विधौ ॥ २२ ॥  
 विभीतके विरल्ये चै मरुते ब्रह्मणे दिने ।  
 शास्त्रनातिविशेषे च सामान्य वर्णने तथा ॥ २३ ॥

छेदने कारणौपम्याधिवासेष्वथ कर्बवाक् ।  
 अपाठि निष्पत्तिक्षेत्रे कन्दर्पे चेति कैश्चन ॥ २४ ॥  
 कालिर्विभीतके तस्य फलेऽनर्थे च सयुगे ।  
 कलिर्निश्रीरिति ग्राह शब्दविच्छाकटायन ॥ २५ ॥  
 विवादमात्रे त्वजय कलिशब्दमभाषत ।  
 युगे चतुर्थे चालक्ष्म्या कलरूपेषु धातुषु ॥ २६ ॥  
 कपिर्निफपपापाणे धातौ स्यात् कपतावपि ।  
 अश्वकर्णाख्यवृक्षे च काष्ठे चाथ ऋतुर्मखे ॥ २७ ॥  
 प्रज्ञाक्रियासङ्कल्पेष्वप्यथ काचोऽक्षिसमवे ।  
 उपतापविशेषे स्यात् तथा भृङ्गेदक्षिणयो ॥ २८ ॥  
 शिलाया चाथ काशिः म्यान्मुष्टौ काशाह्वये तृणे ।  
 धातौ च काशतौ भूमि त्वेप स्यान्नीवृदन्तरे ॥ २९ ॥  
 क्रिणौ रूढव्रणस्थाने तथा स्यान्नासनान्तरे ।  
 लक्षण चासनस्यान्य वैजयन्त्या यथाम्यथात् ॥ ३० ॥  
 पद्मासनस्यै पदयो पाणिना पृष्ठयामिना ।  
 वामेन दक्षिणाङ्गुष्ठ वाम तन्येन पीडयेत् ॥ ३१ ॥  
 वेतालामनमित्येतदेकाङ्गुष्ठग्रहात् किण ।  
 क्षुरस्तु कोकिलाक्षार्व्यस्तम्बे गोक्षुरनाम्नि च ॥ ३२ ॥  
 नापितस्योपकरणे कुटिस्तु वृषलालये ।  
 पापे वृक्षेऽपि कुम्भस्तु समुद्रे पर्वतेऽपि च ॥ ३३ ॥  
 कुक्षिस्तुन्देऽन्तरुदरपार्श्वयोरपि दृश्यते ।  
 इक्ष्वाको पूर्वराजस्य पुत्रे कस्मिंश्चिदप्यसौ ॥ ३४ ॥  
 कृष्णा तु वाताभावे च शल्ये च क्षेपघाक् पुन ।  
 क्षितिनिन्दावहेलेषु केतुस्तु ध्वजचिह्नयो ॥ ३५ ॥

प्रज्ञायां ग्रहभेदे च किरणे क्लेदुवाक् पुनः ।  
 भङ्गे चन्द्रे शरीरे च क्षेत्रेऽथौषधिचन्द्रयोः ॥ ३६ ॥  
 मुखप्रसेके च क्लेदः क्षोदो रजसि चूर्णने ।  
 क्षोदशब्दः सामान्याये पठितो जलवाचकः ॥ ३७ ॥  
 कोरो वृक्षाङ्कुरे बालपुष्पे चाथ खुरः शफे ।  
 शुक्तिसञ्ज्ञौषधे चाथ स्वेदिः स्यात् किरणे तथा ॥ ३८ ॥  
 रश्मौ तुरङ्गमस्याथ गर्भोऽपवरकालये ।  
 अन्नेऽग्नौ कुक्षिकुक्षिस्रजन्वो पनसकण्टके ॥ ३९ ॥  
 शिशावपत्ये शुके च समूहे सारबीजयो ।  
 गन्धस्तु गन्धवद्भृत्ये चन्दनादौ महीगुणे ॥ ४० ॥  
 प्राणस्य विषये लेशे तथा सम्बन्धि'न्ध)मात्रके † ।  
 गणो बहुत्वसङ्ख्याया गणने प्रमथे व्रजे ॥ ४१ ॥  
 ऋषिभेदे सैन्यभेदे गुहमास्यात् त्रिगुणे \* ध्वनौ ।  
 अजयस्य त्विदं ग्रन्थे दृश्यते प्रमथे चले ॥ ४२ ॥  
 इत्येवं तस्य याथात्म्यं समूलत्वं च चिन्त्यताम् ।  
 गर्तस्तु स्यात् सभास्थानौ मन्दिरेऽप्यवटेऽपि च ॥ ४३ ॥  
 ग्रन्थस्तु शङ्खे द्रविणे द्वात्रिंशद्वर्णसङ्ख्ये ।  
 वचस्यथ ग्रन्थिरिक्षुवेण्वादे काण्डयोर्द्वयोः ॥ ४४ ॥  
 सन्धौ ग्रन्थनदेशे च रज्जुचम्बादिवस्तुन ।  
 रोगभेदेऽप्यथ गरुत् पक्षिपक्षे च तेजसि ॥ ४५ ॥  
 सङ्घाते च जवे चाथ द्राघौ गीतिस्वरान्तरे ।  
 शब्दभूतादिपूर्वस्तु व्रजे सवसथे तथा ॥ ४६ ॥

१. 'के' क ग घ पाठः .

† 'गन्ध' सम्बन्धितेभ्यो. † इति द्विम. । \* 'त्रिगुण्यात् स्वर्यथाकमम् । सेनामुखं  
 गुणगणौ' (पृ १०८ श्लो. ५७, ५८) इति वैजयन्ती ।

प्रावा शैलशिलाश्रेषु शुणो मौर्व्यप्रधानयोः ।  
 उपकारे सूपकारे तन्तुरज्ज्वन्द्रियेषु च ॥ ४७ ॥  
 सत्त्वादौ भाग आवृत्तौ सन्ध्यादौ द्रव्यमाश्रिते ।  
 महामूतेषु शौर्यादौ दोषस्य प्रतियोगिनि ॥ ४८ ॥  
 भारवाहकभेदे च वृद्धनामौ च गोण्डवाक् ।  
 घर्मः स्वेदजले ग्रीष्म उप्यो दिवस आतपे ॥ ४९ ॥  
 यज्ञे हविर्विशेषे च महावीरभृतेऽश्विनोः ।  
 चयः समूहे प्राकारमूलके चयनेऽप्यथ ॥ ५० ॥  
 चरुः स्थात्यां हव्यपाके मेघेऽथ च्युपवाग् रवौ ।  
 वाते युद्धे छदस्तु स्यात् पक्षिपक्षेऽपवारणे ॥ ५१ ॥  
 वृक्षपत्रेऽप्यथ च्छन्दो वंशेऽभिप्रायवान्छयोः ।  
 ज्वरस्तु व्याधिमात्रे च हरकोपसमुद्भवे ॥ ५२ ॥  
 रोगराजेऽप्यथो जन्तुः प्राणिमात्रे नरं त्वपि ।  
 उक्तो निरुक्तेऽथ ज्ञातिरिक्ष्वाकुकुलसंभवे ॥ ५३ ॥  
 नृपभेदेऽप्यथो जायुः पिते स्याद् मेघजेऽपि च ।  
 जिनस्त्वर्हाति शाक्ये च जूटस्तु निकुरैम्बके ॥ ५४ ॥  
 केशविन्यासभेदेऽथ जोषः प्रीतौ च सेवने ।  
 ज्ञाटः स्थावरभेदे च सहातेऽप्यथ हिम्बवाक् ॥ ५५ ॥  
 डमरे यक्षिणामण्डेऽन्तःकुक्ष्यवयवान्तरे ।  
 मागुरिः घ्नीहनि ग्राह तच्चिन्त्यं वैद्यके यतः ॥ ५६ ॥  
 भेदेनोपदिशन्त्येनौ शारीरे मुनिपुङ्गवाः ।  
 तर्प\*स्तु बन्धनोपाये वीतंसारूप्ये पतत्रिणाम् ॥ ५७ ॥

१. 'ज्व' क. घ. पाठः. २. 'घृ' ख. पाठः. ३. 'व' क. ख. ड. पाठः.  
 ४. 'तस्य' क. घ, 'तर्प' ग., 'त्रस्य' ड. पाठः.

† 'महावीरो यज्ञपत्रे । (पु. २७८. श्लो. २०) इति वैजयन्ती । \* 'तस' इति  
 स्यात् । 'वीतंसस्तृणकरणं बन्धने मृगपक्षिणाम्' इत्यमरः ।

रवौ तर्कस्तु काहोहवितर्कप्यथ तर्कुवाक् ।  
 स्रवेष्टशलाकायामनलाधारभाजने ॥ ५८ ॥  
 शेकस्यपीति शब्दज्ञास्त्रिष्वर्थेषु स्मरन्त्यमुम् ।  
 ज्ञासो भये मणेरौपे त्यागो दाने समुज्झने ॥ ५९ ॥  
 तुस्तः मदीपने चैव जटायामपि कश्चन ।  
 तूकः पर्वतजातौ स्यादुपस्थे चाप्यथो तृपत् ॥ ६० ॥  
 तृणभूमौ समुद्रे च चन्द्रे चाप्यथ दर्शवाक् ।  
 दर्शनेऽपरपक्षान्तकार्यवैदिककर्मणि ॥ ६१ ॥  
 अमावास्यातिथौ चाथ द्यप इन्द्रियनिग्रहे ।  
 दण्डे गृहे दयस्यग्नौ यनवद्व्युपतापयो ॥ ६२ ॥  
 दात्रो दवाग्नावग्नौ च द्रुमस्त्वग्निलक्षासिपु ।  
 नान्दिदृष्टे पारिजाते दृतिस्त्वम्बुदजिह्वयो ॥ ६३ ॥  
 भस्त्रायां चर्मखण्डे च ऋषिभेदेऽथ धाकवाक् ।  
 ओदनानुद्दोर्धातुशब्दस्तु धनलोहयोः ॥ ६४ ॥  
 स्वर्णे रेतसि पाषाणे दरीरे गैरिके रमे ।  
 अस्मिन् स्वभावे आकारे म्याद् गूवादिमुबन्तयोः ॥ ६५ ॥  
 वातादिशब्दस्पर्शादिगैरिकानित्वगादिषु ।  
 महाभूतेष्विन्द्रियेषु पादे पद्मक्षरे तथा ॥ ६६ ॥  
 मदानामन्यां त्रिधात्वादिवान्येऽन्योऽन्योऽन्य मृन्मताम् ।  
 नगो गिरौ तरी नम् ऋषौ नामानुद्देष्यथ ॥ ६७ ॥  
 नमिर्नमतिशनौ च जैनतीर्थरगन्तरे ।  
 म्याद् विद्याधराज्ञेऽथ नामो धर्मं पलायने ॥ ६८ ॥  
 मृतददर्शने नावुः म्याद् दन्तीके दनम्पनौ ।  
 पशः पात्रेगन्माध्यमनाय-मितिषु ॥ ६९ ॥

पार्श्वद्वारे विरोधेऽर्धमासे चुल्लीबिलेऽन्तिके ।  
 हस्तिपार्श्वे परिज्ञाने केशशब्दात् परश्चये ॥ ७० ॥  
 पणो विक्रय्यशाकादिबद्धमुष्टौ ग्लहे धने ।  
 द्यूतेऽशीतौ वराटानां कार्ष्णिकव्यवहारयो ॥ ७१ ॥  
 मूल्ये भृतौ व्यवस्थाया विक्रयेऽप्यथ पट्टवाक् ।  
 भ्रशस्तक्षौमकौशेयाद्यम्बरे व्रणबन्धने ॥ ७२ ॥  
 शाणस्यः नेत्रे स्वर्णादिकृतदीर्घाच्छपत्रके ।  
 गुवाकनालिकेरादिपत्रमूलस्थवेष्टके ॥ ७३ ॥  
 पर्पः शङ्खेऽन्वुधौ वस्त्रे पुक्षस्तु तरुषु त्रिषु ।  
 अधस्त्ये पर्कटीसङ्गे गर्दभाण्डेऽप्यथो पविः ॥ ७४ ॥  
 वज्रे शस्त्रमुखे वायौ दृश्यर्थे त्वध्यथ पशु ।  
 पुमान् मृगादौ छगले हर्षनन्दी त्वयोचत ॥ ७५ ॥  
 भ्रान्त्वेऽप्यमुक्तात्मसु तु वय ब्रूमोऽथ पादवाक् ।  
 किरणे चरणे वृक्षमूलेऽग्रे प्रान्तपर्वते ॥ ७६ ॥  
 तुर्यभागे पद्यभागे परिमाणान्तरेऽपि च ।  
 प्रासस्तु प्रासने कुन्तसमाख्ये चायुधान्तरे ॥ ७७ ॥  
 पाणिः पलचतुर्भागे हस्तेऽप्यथ मगे गुदे ।  
 पायुः पाप्मा तु रोगे च दुरितेऽप्यथ पिण्डिवाक् ॥ ७८ ॥  
 निष्पीडितस्नेहपिण्डे पिष्टधानाद्विचूर्णक ।  
 पिचुस्तूले कर्ममाने पितुस्त्वन्नविरिञ्चयोः ॥ ७९ ॥

१. 'न्धे' क ग घ पाठ. २. 'लादिवेष्टने' क घ, 'प्रास्थिवेष्टने' ग पाठ

३. 'ल.' क घ, 'वे' य पाठ

‡ 'पद्ये नेत्रेऽपि शाणे स्यात्' (पु. २१६ स्तो ३४) इति वैयाकृत्यम् । 'पट्ट' वेपथुपात्राणे  
 मृगादीनां च बन्धने । चतुष्पथे च राजादिशामनान्तरर्षाढयो ॥ इति मेदिनी । 'पट्ट' चतुष्पथं यद्वि  
 राजादेः शासनान्तरे । मृगादिवन्धने वेपास्मिन् इति हेमचन्द्रः ।

सूर्येऽपि सञ्जन पीकः पुनर्योनौ जलाशये ।  
 पुक्षिः स्यादुदपानेऽनौ पुक्षिरम्बिकुसूलयो ॥ ८० ॥  
 अन्नसङ्ग्रामयो पृक्षं समाम्नाये समामनत् ।  
 प्रैषस्तु प्रेषणे भर्दे बन्धस्त्वाधौ च बन्धने ॥ ८१ ॥  
 सीसाख्यलोहभेदे च वैजयन्त्यामपाठि स ।  
 बुधः प्रजापतौ रुद्रे पृष्ठान्ते स्वर्गतुण्डयो ॥ ८२ ॥  
 वृक्षादेरप्यवाग्भागे भ्रमस्तु विचिकित्सने ।  
 मिथ्याज्ञाने गृहादेश्च निर्गमद्वारे वारिण ॥ ८३ ॥  
 शस्त्रमार्जनयन्त्रे च तथा भ्रमणकर्मणि ।  
 अदन्तौ भर्गशब्दोऽय सामभेदे महेश्वरे ॥ ८४ ॥  
 भरस्त्वतिशये भारे सङ्ग्रामे गरिमण्यपि ।  
 भारः सहस्रद्वितये पलानां च गरिम्णि च ॥ ८५ ॥  
 वोढव्ये भरणे चाथ ज्येष्ठभ्रातरि भास्करे ।  
 भावोऽय भातुवाग् दैवे शरीराययवेऽपि च ॥ ८६ ॥  
 भुजिर्भुनक्तिधातौ स्यात् पावके भुजतावपि ।  
 भुजस्तु गरुडेऽर्काम्योर्धूणस्त्वर्मकभूपयो ॥ ८७ ॥  
 गर्मिण्या क्षौणगर्भे च ब्राह्मण्या श्रोत्रियद्विजे ।  
 आर्ये यतौ च केचित् तु माहुर्ब्राह्मणमानके ॥ ८८ ॥  
 भूभृद् गिरौ नृपेऽथाद्रितट ऋष्यन्तरे भृगुः ।  
 भेदो विशेषे व्यावृत्तावुपपापे विदारणे ॥ ८९ ॥  
 भेनस्तु चन्द्रे स्ये च भोगो राज्ये धने सुखे ।  
 रक्षणेऽभ्यवहारे च सर्पस्य कणकाययो ॥ ९० ॥  
 वेदयादीनां भृतौ चापि कीटिल्येऽप्यथ मन्त्रवाक् ।  
 अग्न्यनु प्रभृतौ गूढमात्रणेऽप्यथ मन्थने ॥ ९१ ॥

मन्थो मथनदण्डे च द्रवसिक्तेषु सक्तुषु ।  
मखो यज्ञे यशस्कामसत्रयाजिसुरान्तरे ॥ ९२ ॥  
मरुस्तु निर्जले देशे शैले चेक्ष्वाकुवंशजे ।  
पितामहेऽम्बरीषस्य नृपेऽपि च नृपान्तरे ॥ ९३ ॥  
सोमवंशजहर्षश्चपुत्रे भूम्नि तु नीवृति ।  
दशेरकाख्ये मन्थी तु भास्करे राहुचन्द्रयोः ॥ ९४ ॥  
गृहाख्यसोमपात्राणामेकस्मिन् यज्ञकारिणाम् ।  
माथस्तु मथने मार्गे प्रोक्षस्तु स्याद् विमोचने ॥ ९५ ॥  
अपवर्गे च मृत्यौ च मुष्कराख्यद्वुमान्तरे ।  
मोहः पुनः स्यादज्ञाने मूर्छायां क्रोध एव च ॥ ९६ ॥  
अजयस्त्वाह तन्द्रायामपि यज्ञस्तु केशवे ।  
अम्नावात्मनि योगे च यक्ष्मस्तु व्याधिमात्रके ॥ ९७ ॥  
क्षयरोगे पूजने च यक्ष्मा तु व्याधिमात्रके ।  
क्षयरोगे च यागस्तु यज्ञेऽप्यागमवेदिनाम् ॥ ९८ ॥  
शैवानां प्रथितेषु स्यात् सर्वतोमद्रकादिषु ।  
मण्डलेष्वथ यावः स्यान्मासेऽलक्तकसंज्ञके ॥ ९९ ॥  
रताद्रव्ये च योगस्तु ध्यानयोजनकर्मणि ।  
भेषजे सङ्गतौ प्राप्तौ जवे विसन्धघातिनि ॥ १०० ॥  
केचित् सन्नहनोपाय इत्येकार्धं प्रचक्षते ।  
अन्ये सन्नहनेऽप्याहुरुपाये चेति केचन ॥ १०१ ॥  
रदो विलेखने दन्तेऽप्यथादन्तो रजध्वनिः ।  
रजस्संशुण्णे पांसौ स्त्रीषुप्येऽप्यजयोऽब्रवीत् ॥ १०२ ॥  
रागोऽनुरागे मात्सर्ये रक्तवर्णे रजस्यपि ।  
लाक्षादिरत्नद्रव्ये दीप्तौ क्लेशादिकेऽपि च ॥ १०३ ॥



अजयस्तु वदत्यत्र लोहितादिप्त्रितीदृशम् ।  
 गीतिधर्मविशेषे च लवस्तुच्छेदकर्मणि ॥ १०४ ॥  
 लेशे कालविशेषे च काष्ठाया द्विगुणेऽथ सः ।  
 लिङ्गुर्गोत्रान्तरे मस्तौ चित्ते लेपस्तु भोजने ॥ १०५ ॥  
 लिप्तिक्रियाया लोकस्तु स्थानविष्टपयोर्जने ।  
 वर्गः समाना निग्रहे वज्रे शक्त्याह्वये बले ॥ १०६ ॥  
 तावत्कृत्वः कृतौ चाथ व(र्णो)र्गुः)जनपदान्तरे ।  
 वेदे नदविशेषे च सहस्रकिरणेऽपि च ॥ १०७ ॥  
 वारः क्रियाभ्यावृत्तौ स्यात् समूहेऽवसरे तथा ।  
 कालभेदे नृपादीना चारे चेत्याह कश्चन ॥ १०८ ॥  
 वाजोऽन्ते पक्षिपक्षे च वेगे सङ्ग्रामरेतसो ।  
 इषुच्छदावलौ चैके व्याजश्छन्नापदेशयो ॥ १०९ ॥  
 विधिर्द्वये विरिद्धे च काले कल्पे विधानके ।  
 विधातव्येऽप्यथो विष्णुर्मेषे यज्ञे च केशवे ॥ ११० ॥  
 तस्यामतारभेदे च वामनाहर्मेऽशुमालिनाम् ।  
 द्वादशानामन्यतमे चन्द्रे च ब्रीहिवार पुन ॥ १११ ॥  
 धान्यमात्रे पष्टिकादिधान्यभेदेऽप्यथ व्रजे ।  
 विन्यासे च व्यूहशब्दो विन्यस्तेऽपीति कश्चन ॥ ११२ ॥  
 वृष आर्द्रक ओषध्या बले च लग्नेऽपि च ।  
 वृत्तौ ॥ मुष्कफलयोः कोष्ठावयवभेदयोः ॥ ११३ ॥  
 वृषा ॥ वृषभे शक्रे श्रेष्ठे पुति तुरङ्गमे ।  
 छन्दोभेदे निदानोक्तेऽप्यष्टपञ्चाशदक्षरे ॥ ११४ ॥  
 वयिं सोमविशेषेऽथ वेगः किम्पाकर्तृसोः ।  
 प्रवाहे च प्रमावे च वाते रेतसि चाप्यथ ॥ ११५ ॥  
 वेपः क्रियायामाह्वये वृणुर्वशद्वये नृपे ।  
 शब्दोऽक्षरे यशोगीन्योर्वाक्ये स्ते श्रवणे ध्वनी ॥ ११६ ॥

शम्भो वज्रे लोहमये वलये मुसलाग्रगे ।  
 अरित्रेऽर्थान्तरेऽप्यस्ति शम्भवीजात् कृपाविति ॥ ११७ ॥  
 शण्डो नपुंसके दाक्षि चेत्येकेषामिदं मतम् ।  
 एष च प्रतिपत्तव्यस्तालव्योष्मादिवर्णकः ॥ ११८ ॥  
 शक्रः कुटजवृक्षे च महेन्द्रेऽप्यथ शम्भुवाक् ।  
 हरे हरौ विरिञ्चे च स्यादर्हत्यथ शापवाक् ॥ ११९ ॥  
 आक्रोशे शपथे चाथ शास्ता बुद्धे गुरौ नृपे ।  
 महाशास्तरि च स्यात् तु शिपिः किरणशेफयोः ॥ १२० ॥  
 अथ शुक्तिर्निदाघे स्यान्मातरिश्वनि चाप्यथ ।  
 श्लेष्मा कफे चर्मणश्च विकारे दृढकाह्वये ॥ १२१ ॥  
 रथस्य शीघ्रवहनसाधने चापि वस्तुनि ।  
 श्लोकः पथे यशोवाचोः पण्ड इत्चरपण्डयोः ॥ १२२ ॥  
 इत्यन्येषां मतं सोऽयं मूर्धन्योष्मादिरीरितः ।  
 एष वर्षवरे नीलवृषोत्सर्गे च कीर्तितः ॥ १२३ ॥  
 पित्रो वेश्यापतावुक्तो वेश्याचार्येऽपि कैश्चन ।  
 प्लवूमश्वन्द्रे जले रश्मौ तन्तौ मङ्गल इत्यपि ॥ १२४ ॥  
 वैजयन्त्यामपाठ्येवं तच्चासम्भ्यं न रोचते ।  
 यथा स पठितुं युक्तस्तथान्त्याध्याय ईक्ष्यताम् ॥ १२५ ॥  
 सर्गोऽध्याये खभावे च निर्माणे च समुज्जने ।  
 उत्साहे निश्चये चाथ स्कन्धः समुदये चये ॥ १२६ ॥  
 अंसे महीपतौ वृक्षमहाविटपमूलके ।  
 स्कन्दो विरिञ्चे तीरे च नद्याः स्तम्भस्तु संहतौ ॥ १२७ ॥  
 तृणे च विटपे चाथ स्तम्भः स्यात् प्रतिबन्धने ।  
 स्थूणायां च जडीभावे स्पर्शस्तु प्रणिधौ युधि ॥ १२८ ॥

सवस्तु सत्तौ सूत्यायां सुतौ यागे च वर्तने ।  
 स्वमः सुतस्य विज्ञाने स्वापे सन्धिस्तु रन्ध्रके ॥ १२९ ॥  
 अन्त्यस्तोमेऽतिरात्रस्य श्लेषे भङ्गसुरङ्गयोः ।  
 नाट्याङ्गेऽथ स्वरूपपशकले कुलिशेऽपि च ॥ १३० ॥  
 स्वभूर्विष्णौ विरिञ्चेऽथ साधुधारोहसूतयोः ।  
 \*स्त्रीभिः समुद्रे हृदये स्त्रीतिर्वृ(क्षः) उदधिति ॥ १३१ ॥  
 मृणिस्तु बहौ कुलिशे सुहृन्ना जनपदान्तरे ।  
 भूमि तस्य नृपे सर्ववचनोऽथासुरान्तरे ॥ १३२ ॥  
 स्याद् दारुलेखके सुन्दः स्तूपो वायौ समुच्छ्रये ।  
 संयुगोपायतनयोर्मूर्धमध्यगुडे पक्षौ ॥ १३३ ॥  
 सूरः सूर्ये गमस्तौ च स्वेदस्तु स्वेदवारिणि ।  
 स्वेदनायां तथा त्विचिक्रियायामथ सेतुवाक् ॥ १३४ ॥  
 वरणाख्यद्वये वारिवन्देऽप्यायतने तथा ।  
 स्नेहुः पिप्पे तथा गेगविशेषे सशिपातगे ॥ १३५ ॥  
 स्नेहो<sup>१</sup> वसायां गोस्वाङ्गे स्तोमस्तु स्तोवृष्टन्दयोः ।  
 सङ्गचायां यज्ञगस्तोत्रस्तोत्रियाणां क्रतावपि ॥ १३६ ॥  
 देर्यभेदेऽध्वमाने च दशधन्वन्तराह्वये ।  
 इवस्तु यज्ञ आज्ञायामाह्वाने बह्विहोमयोः ॥ १३७ ॥  
 इडः पाण्ड्या भलात्कारे जलोद्भववृणान्तरे ।  
 पारिपणीसमाख्येऽथ महाख्यमीमृत्पुषु ॥ १३८ ॥  
 इनुर्हलिस्तु मार्ताण्डे तथोक्त उपगृह्णे ।  
 उत्पत्तां कारणे बादे निमित्ते बीजकर्मणि ॥ १३९ ॥

१. 'ते' क घ ङ पाठः. २. 'स्तम्भि' ग, 'स्तमि' क घ ङ पाठः. ३. 'भूति' ग,  
 'स्त्रीभिः' क घ ङ पाठः. ४. 'हा' ख पाठः. ५. 'गोस्वाङ्गे' क घ., 'गोस्वङ्गे' ग,  
 'स्तोस्वाङ्गे' ङ पाठः. ६. 'व' कू, ग घ पाठः

\* 'स्तम्भिः' इति बृहदभिधाने, 'स्तमि' इति वैजयन्त्या च समुद्रवाचिर्ना दृश्यते ।  
 † 'किञ्चिद्विच. श्रोत्रो मूर्तं तैत्त वसा तथा । मन्त्रा च' इति वैजयन्त्या ।

पञ्चस्वेपु पदार्थेषु हेतुर्वररुचीरित ।  
प्रयोजको स्वतन्त्रस्य कर्तुरित्यपि शाब्दिका ॥ १४० ॥

इति द्व्यक्षरकाण्डे पुष्टिर्ज्ञाप्याय ।

अथ द्व्यक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ क्लीबेऽभिधानानि सर्वाणि कुमुदस्य हि ।  
रजतेऽतिविशन्त्यार्या रुधिरस्य तु कुङ्कुमे ॥ १ ॥  
रूप्यस्याञ्जनभेदे स्युर्वदरस्य तु नागरे ।  
अथाभ्रशब्दो जलदे व्योममुस्तकयोरपि ॥ २ ॥  
अन्नकाङ्क्षधातावप्यस्त्रमायुधचापयो ।  
अघं तु व्यसने पापे तु खेऽथ स्यादलम्बनि ॥ ३ ॥  
हरिताले वृश्चिकस्य पुच्छकण्ठक एव च ।  
अक्षि नेत्रे तथेक्ष्वादे काण्डस्यावयवान्तरे ॥ ४ ॥  
अम्बुच्छन्दोविशेषे स्यान्नवत्यक्षरलक्षिते ।  
लमाच्चतुर्थे राशौ स्यादिति सावत्सरा पिटु ॥ ५ ॥  
ह्रीवरे सलिलेऽथ स्यादम्भो ह्रीविरतोययो ।  
व्यशीतिस्वरके छन्दस्यष्टाशीत्यक्षरे तथा ॥ ६ ॥  
अम्भसो इति तु बावापृथिव्योर्द्विवचोन्तकम् ।  
अर्णश्छन्दोविशेषेऽष्टसप्ततिस्वरके जले ॥ ७ ॥  
अनोऽने शकटे सान्त ओदने सलिलेऽपि च ।  
अर्शो दुर्नामनि व्याधिमात्रेऽप्यङ्गस्तु सयुगे ॥ ८ ॥  
स्वाङ्गभेदेऽपि चाब्जस्तु रूपे कश्चित् सरोरुद्धे ।  
अर्मस्तु रूपेऽपत्ये च क्रियायामप्यथो अयः ॥ ९ ॥

कालायसे सुवर्णे च स्यादाज्यं तु घृते युधि ।  
 श्रीवेष्टाह्वयनिर्यासे स्तोत्रेषु च चतुर्ऋषि ॥ १० ॥  
 स्युर्वहिष्यवमानाद्यान्यूर्ध्वान्यध्वरकर्मणाम् ।  
 उन्मानभेदे चै पलसञ्ज्ञेऽप्येतदपाठिषु ॥ ११ ॥  
 आष्टं तु रस्मावाग्नौऽप्यागः पापापराधयो ।  
 रहस्ये चोक्थशब्दस्तु सामस्तोत्रेषु च त्रिषु ॥ १२ ॥  
 परेष्वभिष्टोमसाम्न औक्थियये सामलक्षणे ।  
 वैजयन्त्या तु शस्त्रारययागमन्त्रेषु भाषितम् ॥ १३ ॥  
 अन्ये त्वयेदिका प्राहु सामवेदस्य चाचरुम् ।  
 सज्जन दण्डदेन साम्न पर्याय एव हि ॥ १४ ॥  
 उरो वक्षसि मुख्येऽथ गन्गादीना स्तनास्पदे ।  
 ऊरुः सीमास्थसाम्नश्च पादभेदे तथा निशि ॥ १५ ॥  
 एनः पापेऽपराधे च स्यादोन्नो बलतोययो ।  
 दीप्ती प्रकाशेऽनष्टम्भे फान्यालङ्कारभेदके ॥ १६ ॥  
 ओक्तो गृहे जलौक्यामार्ग्ये चाथ भूषणे ।  
 फण्वं पर्वणि क्रिष्णं तु नमहसज्जवस्तुनि ॥ १७ ॥  
 पिण्याके चाथ तुहिने क्षुभ्रं कण्टकिगुल्मके ।  
 कूलं तीरे चमूक्या तटाके सूप एव च ॥ १८ ॥  
 क्षेत्रं श्रुधियाभ्रान्तो शरीरे योनिरुन्दयो ।  
 केदारदारान्तरेषु नक्षत्रे शुरि राक्षिषु ॥ १९ ॥  
 पुण्यस्थाने च स्नात्रं तु चोर्गनिर्मितरन्ध्रके ।  
 उद्धृष्टेऽन्यथ गात्रं न्यात तनोर्गवयवे तर्जौ ॥ २० ॥  
 गनाना पूर्वजह्नुदिपादयोग्ये गोत्रवाह ।  
 लोके यानेऽप्यथो चर्म फल्गान्यास्त्रारणे ॥ २१ ॥

त्वचि चिह्नं त्वमिज्ञाने पताकयामथो हृदि ।

प्रज्ञायामपि चित्तं स्याच्चोर्ध्वं तु स्यात् तरुत्वचि ॥ २२ ॥

भृङ्गाख्यगन्धद्रव्येऽथच्छद्मस्त्रलितयोश्छलम् ।

छन्दः श्रुतीच्छापद्येषु सामगानां विशेषके ॥ २३ ॥

अनूहसामग्रन्थेऽर्थेच्छद्म सद्मानि कैतवे ।

छदिस्तु पटले गेहे जन्म तूष्पतितोययोः ॥ २४ ॥

जीलं करकपत्र्यां स्यात् फोशे चर्मपुटे हतौ ।

तन्त्रं स्वराष्ट्रव्यापारे तन्तुवानेऽपरिच्छदे ॥ २५ ॥

शास्त्रौषधान्त्रमुल्लेखे प्रयोगेऽध्वरऋणाम् ।

एकस्यैवोभयार्थत्वे कुटुम्बव्यापृतापरि ॥ २६ ॥

सेनायां सामसूत्रे च सिद्धान्तेऽन्यकुटुम्बके ।

ऋतुर्कामाभिवादानामृक्सामानां समागमे ॥ २७ ॥

तल्पं शय्याद्वदारेषु मङ्गे\* युद्धेऽप्यथ त्रपु ।

वङ्गे सीसेऽप्यथ तरो वले देगे तनुगिदम् ॥ २८ ॥

विस्तारे च शरीरे च तेजस्तु बलतोययोः ।

नवनीतेऽनले धर्मे ज्योतिष्यचिपि रेतसि ॥ २९ ॥

प्रभाये पौरुषे सत्त्वे ज्वलत्यन्नात्मनोऽपि ।

तोरुं पुत्रे च पुंज्यां च द्रव्यं त्वर्थे गुणाश्रये ॥ ३० ॥

औषधे विचले योग्यऋक्सामेन्द्रिष्टिगामिषु ।

दानं हस्तिमदे त्यागे सण्डने लम्बने छये ॥ ३१ ॥

१. 'तः' क. घ. प. पाठः. २. 'च' क. ग. घ. पाठः. ३. 'न' क. घ. पाठः,  
'ने' घ. ङ. पाठः. ४. 'बर्माभि' ग. पाठः. ५. 'सौ' क. घ. पाठः.

\* 'तन्त्रं स्वराष्ट्रव्यापारे तन्तुवाने पारि-उरि' (पृ. २२४. पं. ११) इति विजयन्ती ।  
\* नीतिगामि ।

शोधने रक्षणे चाथ द्वारं द्वाराभ्युपाययो ।  
 शुभ्रं धने यशस्यजे बले दैन्यध्वनि पुन ॥ ३२ ॥  
 दीनताया च शेफे च यौत्रशब्दस्तु वासरे ।  
 प्रमाणेऽन्ये प्रतोदेऽन्ये ज्योतिष्यथ धनं भवेत् ॥ ३३ ॥  
 लमाद् द्वितीयराशौ च स्वापतेये च गोत्रजे ।  
 धामं त्वदन्न तिलकतेजसोर्धाम तु त्विषि ॥ ३४ ॥  
 गेहदेहप्रभावाजभोजनव्योमजन्मसु ।  
 स्थानेऽधिकरणे सारे धने लक्ष्मणि चाप्यथ ॥ ३५ ॥  
 शाखाया त्वपि वैचित्र्ये नान्तशब्द प्रचक्षते ।  
 पदमङ्गौ शरे त्राणे व्यवसायापदेशयो ॥ ३६ ॥  
 विहेड्मिचिहेड्मिचिहेड्मिचासे पद्यभागेऽशुपस्तुनो ।  
 स्थाने वाक्ये सुसिद्धन्ते माने पञ्चदशाङ्गुलौ ॥ ३७ ॥  
 इन्द्रपुच्छेति वर्गस्याप्यादितक्षिपु सामसु ।  
 पत्रं तु गार्हपत्येऽपि पिठरे पक्ष्मवाक् पुन ॥ ३८ ॥  
 पुष्पच्छदे पक्षिपक्षे तथा नयनलोमसु ।  
 किजलके तन्तुतूलदिरणीयोवयवेऽपि च ॥ ३९ ॥  
 पयः सामान्तरे दुग्धे रजन्यामततोययो ।  
 पररिक्षादिकमन्यो धर्मं पात्रो वलाक्षयो ॥ ४० ॥  
 पावः स्थानातगाम्भसु पायिः स्वगेन्दुपूपसु ।  
 नद्या ज्योतिष्यत्रो पिञ्जं मयूरस्य शिरण्डके ॥ ४१ ॥  
 विहङ्गपक्षमात्रे च पृष्ठं तु चरम तनो ।  
 चतुर्थं सामस्तात्रेण कतो सामा तरे कुशे ॥ ४२ ॥  
 पेजो म्ये हिरण्येऽथ सूत्रस्य हलस्य च ।  
 पोत्र मुखाग्रि पार्स्यं तु बले युद्धेऽत्र वर्हवाक् ॥ ४३ ॥

दृक्षपत्रे केकिपिच्छेऽप्यथ वीजं फलास्थनि ।  
 अन्ने रेतस्यपत्ये च हेतावङ्कुरकारणे ॥ ४४ ॥  
 स्वर्णवेतनयोर्धर्म भर्गस्तेजसि रेतसि ।  
 भुवः सूर्ये लोकभेदे महस्तूत्सवतेजसो ॥ ४५ ॥  
 जले चाथ मुखं वक्त्रे मुख्ये ताम्राभ्युपाययो ।  
 आदौ निस्सरणे गेहपुरादीना च सैन्धवे ॥ ४६ ॥  
 द्वारेऽथ देहिना वीजे मेढो धातौ चतुर्थके ।  
 यशस्तु सत्त्वस्यातिथीजानमाहात्म्यवारिपु ॥ ४७ ॥  
 धनप्रतापयोश्चाथ यजुर्गोत्रोत्सवे तथा ।  
 मन्त्रजातिनिशेषे च योक्तं त्वङ्गुलियोक्तयो ॥ ४८ ॥  
 रत्नं स्वजातिश्रेष्ठे च माणिक्यादिमणावपि ।  
 समान्नाये समान्नामीदृशे च सलिलेऽपि च ॥ ४९ ॥  
 रजस्तु शरदि स्त्रीणा पुष्पे रेणौ जले सजि ।  
 सत्त्वाद्यन्यतमे रात्रौ लोहे तेजसि रेतसि ॥ ५० ॥  
 अहन्यथ रूढशब्दो मैथुने विजने तु तत् ।  
 अज्यय वाथ राधः स्यात् प्ररूढे च धनेऽपि च ॥ ५१ ॥  
 रिपुं दु खे च पापे चेत्यामनन्ति विचक्षणा ।  
 रेतः शुके जले चान रोधस्तीरान्तरिक्षयो ॥ ५२ ॥  
 धरणे ग्रन्थने कुड्ये रोधसी इति रोदसो ।  
 ललं पङ्कज उद्याने लक्ष्म विह्वलधनयो ॥ ५३ ॥  
 स्यादुपच्छन्दने लालं गुह्यार्थपरमार्ययो ।  
 लिङ्गं बुद्ध्यादिसहत्या साह्वयाना प्रकृतानपि ॥ ५४ ॥  
 स्त्रीपुसादौ च सस्त्राने शरीरे चिह्नशेषयो ।  
 प्रमज्ज्यामवयवे वेपेऽप्यथ वनं जले ॥ ५५ ॥



कानने गर्हने यज्ञे धनप्राप्तिगमस्तिषु ।

वस्तु ग्रामनगर्यादिपदार्थे स्वापतेयके ॥ ५६ ॥

पदार्थमात्रेऽप्यस्यार्थे पण्डितः शाकटायनः ।

सदित्याह स्म वर्चस्तु विष्ठाग्रामत्रतेजसोः ॥ ५७ ॥

लावण्येऽचिष्यथ वयो वत्सरे यौवने धने ।

अन्ते पक्षिणि बाल्यादौ जीवितेऽप्यथ वर्त्मवाक् ॥ ५८ ॥

मार्गे नेत्रच्छदे चाथ वर्म स्यात् कवचे गृहे ।

वपुः शरीरे लावण्ये जले दीप्तौ च सज्जनः ॥ ५९ ॥

वेश्म स्थान्मन्दिरे लम्बादपि राशौ तुरीयके ।

वैष्टं तु यकृति स्वर्गे गेहेऽपि परमात्मनि ॥ ६० ॥

व्योमशब्दं तु पञ्चार्थं विद्यात् स्थाने जले दिशि ।

आकाशेऽक्षितसङ्ख्यायाः\* सङ्ख्यायां दशकात्मनि ॥ ६१ ॥

शब्दार्थं जले सुखे चाथ शकुद् गोमयविष्ठयोः ।

जले च शर्म तु सुखे गृहे चाथ श्वयो वले ॥ ६२ ॥

शोषे गदे श्रवस्त्यजे यशश्चोन्नवलेणु च ।

धने शाले तु विद्यायामाज्ञायां श्वाग्रवाक् पुनः ॥ ६३ ॥

धने क्षिप्रंऽप्यथो शिल्पं कारुर्मणि कर्मणि ।

कर्मन्तराणां निर्माणविज्ञाने शाकटायनः ॥ ६४ ॥

शिरौ श्मिन्नि पुरःसैन्ये सामस्तोत्रान्तरे तथा ।

प्रधानेऽप्यथ शीर्षे स्थान्मूर्ध्नि चागुरुसंज्ञके ॥ ६५ ॥

१. 'द' ग. पाठः. २. 'वय' ग. पाठः.

\* 'वृन्दादिषु तु पदसंज्ञे निगरे यद्भूमिनिगम् । व्योम चान्तथ सर्वथ' (५ १८८. अं. १०, ११) इति वैयास्येति ।

गन्धद्रव्येऽथ शैत्यं स्यान्नैशित्ये शौक्ल्यकाष्ण्ययोः ।

शीतलत्वे च शोचिस्तु पै(शःङ्ग)ल्ये\* शु(दि!गि)शुद्धयोः ॥ ६६ ॥

रश्मौ ज्वलति शुद्धत्वेऽप्यथ शौर्यमिति ध्वनिः ।

लमात् तृतीयराशौ च शक्त्याह्वयवले तथा ॥ ६७ ॥

दूरस्य भावक्रिययोरथ सस्यमिति ध्वनिः ।

वृक्षादीनां फले धान्ये धान्यस्तम्बे गुणे त्वमुम् ॥ ६८ ॥

जयादित्योऽवददथो सत्रमाच्छादने वने ।

द्वादशाहादियज्ञेषु सदादानेऽथ सक्थिवाक् ॥ ६९ ॥

जरौ च शकटाङ्गे च कर्मिश्चिदथ सक्षवाक् ।

गृहे जले च रोदस्योः सधनी इत्यथो जले ॥ ७० ॥

आज्ये च सर्पिः स्नानं तु स्नानीयाष्टवयोरथ ।

साम प्रगीतमन्त्रेषु सान्त्वसामप्रभेदयोः ॥ ७१ ॥

साधुन्यथ जले स्रोतः प्रवाहे सरितामपि ।

अन्मसो निर्गमद्वार इन्द्रियेऽप्यथ हर्म्यवाक् ॥ ७२ ॥

प्रासादपृष्ठ इत्येके गृहभेदे गृहेऽपि च ।

हंरः क्रोधे जले लोके ज्योतिषि ज्वलति सजि ॥ ७३ ॥

अभिसामविशेषेषु पञ्चस्यथ हविर्धृते ।

हव्ये जलेऽथ होत्वं स्याद् यजमानसमुद्रयोः ॥ ७४ ॥

होमहव्येऽग्निहोत्रस्य क्षालायां चेत्यपूर्ययम् ॥ ७४ई ॥

इति द्व्यक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

१. 'च' क. घ. ङ. पाठः. २. 'क्ष' रा. घ. पाठः. ३. 'दि' रा. ङ., 'दि' ग. पाठः.

\* 'शोचिः शोकाशुर्बलत्वंशुद्धत्वेऽ' (पु २०९. श्रु. ३५) इति वैजयन्ती ।

## अथ अक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथाभिधेयलिङ्गः स्यादर्धो<sup>१</sup> वाले तथाल्पके ।

अन्यस्त्वसदृशे भिन्नेऽप्यन्तयोऽन्तभवनीचयोः ॥ १ ॥

शरीरिशेषिणोरङ्गी विशेषादङ्गवत्यपि ।

सेवके याचकेऽप्यर्थी व्यवहाराभियोक्तरी ॥ २ ॥

अदृशब्दं त्रिषु प्राहुरत्र तत्र परत्र च ।

आप्यं तु प्रापणीये स्याद् भोजाद्यास्त्वम्मयेऽपि च ॥ ३ ॥

आप्तः प्रत्ययिते प्रोक्तो लब्धेऽपि कृतबुद्धिभि ।

इयत् प्रादेशमात्रेऽपि स्यादिदपरिमाणके ॥ ४ ॥

एकशब्दस्तु धीमद्भिः<sup>२</sup> समाम्नातश्च केवले ।

प्रधाने प्रथमेऽन्यस्मिन् समानेऽरूपेऽप्यसौ पुनः ॥ ५ ॥

एकत्वसङ्ख्यायुक्ते स्यात् सङ्ख्येये तत्र चाप्यसौ ।

नित्यैक्यचनान्त स्यादिति प्राहुरथो कृती ॥ ६ ॥

कुदाले पण्डिते योग्ये ग्रस्तं वेष्टितमुक्तयो ।

लुप्तार्णपदे वाक्ये गन्तुस्तु पथिकेऽतिथौ ॥ ७ ॥

चुल्लः क्षिन्नाक्षजन्तौ च क्षिन्ने चाक्ष्यथ चोग्रवाक् ।

चोदनीयेऽद्भुते छन्नश्छादितेऽपि रहस्यपि ॥ ८ ॥

जाल्पो नीचे च निर्वुद्धौ स्तब्धेऽनालोच्यकारिणि ।

जाल्पो मुख्ये कुर्लने च चारौ ज्यायस्तु पूर्वजे ॥ ९ ॥

स्यात् प्रशस्ततरे वृद्धतरे डिम्भस्त्वबोद्धरि ।

शिशौ तिल्यस्तु तैलीने तिलसाधौ तिलाय च ॥ १० ॥

हितेऽथ दम्भं स्यादल्पे शिशौ हम्बेऽथ सत्बरे ।

द्राघं प्राशौ च दीर्घं तु म्याद् दग्धे भासितेऽपि च ॥ ११ ॥

धृतं विलीने शीघ्रे च व्यवदीर्घेऽप्यथो रथे ।

द्वीपिचर्मावृते द्वैपं द्वीपिनोऽवयवे तथा ॥ १२ ॥

विकारेऽप्यासमुद्रान्तद्वीपसम्बन्धिवस्तुनि ।

अन्यत्र मानुपात् तत्स्याच्चाथ कश्चित् स्वतन्त्रधीः ॥ १३ ॥

ध्वस्तं ग्रासीकृते लुप्ते नयहीनेऽप्यवोचत ।

धृतं तु कम्पिते त्यक्ते धृतं त्यक्तेऽपि कम्पिते ॥ १४ ॥

न्यसं कृत्स्ने निकृष्टे च न्यूनमूनविगर्हयोः ।

प्रादस्तु धीमग्जात्रोः स्यात् तत्रापि स्यात् क्रमाद् द्वयम् ॥ १५ ॥

स्वर्थे प्राज्ञा तथा प्राज्ञी पात्रशब्दस्तु वक्ष्यते ।

शोष्टरि त्रातरि विधे पिष्टः क्लिप्तेऽक्षिण तद्वति ॥ १६ ॥

भङ्ग्यं भाङ्गीनमङ्गव्यमङ्गसाध्वादिषु स्मृतम् ।

भाक्तस्तु भक्तसाधौ स्यात् तथा लाक्षणिकेऽपि च ॥ १७ ॥

मिन्नं विदारितेऽन्यस्मिन् मिश्रे चाथ महत्तरे ।

भूयः स्यादितरेऽप्येष पुनरर्थेऽपि सोऽव्ययम् ॥ १८ ॥

माप्यं तु हिंस्ये मापीणे मापसाधौ च तद्विते ।

म्लिष्टं म्लानेऽप्यविस्पष्टवाक्ये मुग्धं तु नूतने ॥ १९ ॥

मूढे सौम्ये च मेध्यं तु बलाहकमवे तथा ।

मेघसाधौ च याप्यं तु यापनीये विगर्हिते ॥ २० ॥

रुशद् वर्णविशेषेण युक्ते वाक्येऽप्यमङ्गले ।

हिंसितर्यपि पूर्वत्र स्वर्थे स्याद् रुशतीति हि ॥ २१ ॥

हिंसितुः स्वर्थविषये रुशन्ती रुशतीति च ।

न्याप्यलव्यव्ययोर्लभ्यं लोलश्चलमवृण्णयोः ॥ २२ ॥

व्यग्रस्तु विगतामे च व्यावृताकुलयोरपि ।

वाच्यस्तु कुत्सितेऽर्थाने विहर्तने यद्वितव्यम् ॥ २३ ॥

विद्धं सूच्यादिभिर्मित्रे सदृशेऽप्यथ चित्रवाक् ।

लब्धे विचारिते प्राप्तसत्ताकेऽप्यथ केचन ॥ २४ ॥

प्रचक्षते विग्रशब्द मेधाविगतनासयो ।

तत्तु मेधाविनि न्याय्य गतनासे त्वताम्पनम् ॥ २५ ॥

यस्मात् स्मृतिर्वैधे<sup>१</sup> इति न तु 'वैधे' इतीदृशी ।

तस्माद् विधौ गतघ्राणे विधौ मेधाविनि स्मृत ॥ २६ ॥

विद्वान् विदद्बुधात्मज्ञेष्वाहान्यो विदुरेऽप्यमुम् ।

व्यूढं विन्यस्तविस्तीर्णसहतेष्वथ वैरिवाक् ॥ २७ ॥

अरातौ वैरवति च समाम्नाताथ शक्त्याक् ।

प्रियवदे च शक्ते च श्रृङ्क्षणं त्वल्पेऽपि सुन्दरे ॥ २८ ॥

मसृणे चाश्रु झाली स्यात् क्षाप्यशालिमतोरथ ।

शून्यं रिक्ते मोहवतो वचस्यप्यथ सज्जवाक् ॥ २९ ॥

सन्नद्धेऽपि सतो जाते स्पर्शान् त्वृद्धप्रभृतयो ।

स्फुटं विकसिते व्याते शुक्तं<sup>२</sup> विस्पष्टयोरपि ॥ ३० ॥

स्वैरस्तु भन्दे स्वच्छन्दे हर्ता चोरेऽपि नेतरि ॥ ३०१ ॥

इति दशरूपण्ड वाच्यत्रिंशद्वाध्यायः ।

अथ दशरूपण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अथ नानार्थशब्देषु नानालिङ्गानधीमहे ।

प्राणिजातिषु नृत्वीत्य पूर्वमतं स्याद् व्यवभ्यया ॥ १ ॥

१ 'ल' ख पाठ २ 'दा' ख पाठ

\* त्रिरात्र धान्यराशिस्तु तच्छुक्तं शुद्धमित्यपि (पृ १६५ श्लो ८५) इति वैजयन्ती ।

इन्दोः सर्वेऽपि पर्याया हंसस्यापि नपुंसके ।  
 रजते स्युः खरस्यापि कुमुदे मूर्धजस्य तु ॥ २ ॥  
 ह्रीरेऽथ नृलिङ्गाः स्युः शृङ्गायां तत्कराहयाः ।  
 स्योनाके तु चृगालस्य वानरस्य तु सिहने ॥ ३ ॥  
 कूर्मस्य मकरस्यापि पर्याया निधिभेदयोः ।  
 अथैव स्वस्वल्लिङ्गाः स्युरुक्षीरे रमराहयाः ॥ ४ ॥  
 जलमुत्तेऽटवेविन्दोः सिध्मादौ देव्यङ्गते ।  
 गणस्याढ्येष्व सङ्गचायां शिरसः सिहरे तरोः ॥ ५ ॥  
 अगुरुण्यसो गुन्द्रे शरस्य मङ्गे त्वसोः ।  
 पिण्डारे त्ववटोः पाणेरहिष्ठे मुस्तकेऽप्यपम् ॥ ६ ॥  
 धूस्यश्वयोरश्वकन्दे पर्पटे मरिचेऽयसः ।  
 सर्पस्य सीसके नागकेसरे द्विपसर्पयोः ॥ ७ ॥  
 सङ्गचाभेदे तु गङ्गस्य शस्त्रस्यायमि लङ् ॥ ८ ॥  
 अपराधे तु रन्ध्रस्य व्याधः कुष्ठाख्यभेषजं ॥ ९ ॥  
 खस्याम्रके व्रतणि च मीनमेपविपाणनाम् ।  
 मिधुनस्य कुलरिस्य सिंहकन्यातुलालिनम् ॥ १० ॥  
 धनुर्मकरकुम्भानां क्रमाद् द्वादशराशिनि ।  
 ध्वजधूमसृगेन्द्राणां श्लोकरासमहम्निनाम् ॥ ११ ॥  
 वायसस्य च पर्यायाः क्रमात् पूर्वदिग्दम्भु ।  
 वाट्यालके स्युरन्नस्य शैलेये तु शिलाहयाः ॥ १२ ॥  
 त्वचो लवङ्गे पर्णस्य पक्षे ह्रीं किशुके नरः ।  
 रत्नस्याञ्जनभेदे ह्रीं पुल्लिङ्गो नागकेसरे ॥ १३ ॥  
 धुधरेऽप्यम्बुजाख्यास्तु निधिभेदे नृलिङ्गकाः ।  
 शुभस्य केनिततरौ पर्यायाः स्युर्नृलिङ्गकाः ॥ १४ ॥

विद्धं सूच्यादिभिर्भिन्ने सदृशेऽप्यथ विन्नवाक् ।

लब्धे विचारिते प्राप्तसत्ताकेऽप्यथ केचन ॥ २४ ॥

प्रचक्षते विग्रशब्दं मेधाविगतनासयोः ।

तत्तु मेधाविनि न्याय्यं गतनासे त्वसाम्प्रतम् ॥ २५ ॥

यस्मात् स्मृतिर्वैग्रं इति न तु 'वैग्रं' इतीदृशी ।

तस्माद् विग्रो गतप्राणे विग्रो मेधाविनि स्मृतः ॥ २६ ॥

विद्वान् विद्वद्बुधात्मजेष्वाहान्यो विदुरेऽप्यमुम् ।

व्यूढं विन्यस्तविस्तीर्णसंहतेष्वथ वैरिवाक् ॥ २७ ॥

अरातौ वैरयति च समान्नाताथ शक्रवाक् ।

प्रियंवदे च शक्ते च शृङ्गं त्वल्पेऽपि सुन्दरे ॥ २८ ॥

मसृणे चाथ शाली स्यात् श्लाघ्यशालिमतीरथ ।

शून्यं रिक्ते मोहयतो वचस्यप्यथ सज्जवाक् ॥ २९ ॥

सन्नद्धेऽपि सतो जाते स्फीतं त्वृद्धप्रभृतयोः ।

स्फुटं विकसिते व्याप्ते शुक्लं विस्पष्टयोरपि ॥ ३० ॥

स्वैरस्तु मन्त्रे स्वच्छन्दे हर्ता चोरेऽपि नेतरि ॥ ३०३ ॥

इति व्यस्रकाण्डे शाल्यलिङ्गाध्यायः ।

अथ व्यस्रकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अथ नानार्थशब्देषु नानालिङ्गानधीमहे ।

प्राणिजातिषु नृस्त्रीत्वं पूर्ववत् स्याद् व्ययम्यया ॥ १ ॥

१. 'स' ख. पाठः. २. 'द्यो' ख. पाठः.

• 'विराज् पान्धराविष्य नन्द्युक् शुद्धमित्यपि' (पु. १६५. श्लो. ८५) इति वैजयन्ती ।

इन्द्रो सर्वेऽपि पर्याया हसस्यापि नपुसके ।  
 रजते स्यु सरम्यापि कुमुदे मूर्धजस्य तु ॥ २ ॥  
 ह्रीन्निरेऽथ नृलिङ्गा स्यु ष्टकाया तम्कराह्वया ।  
 स्योनाके तु सगालस्य चानरस्य तु सिन्धुने ॥ ३ ॥  
 कूर्मस्य मधरस्यापि पर्याया निधिर्भवयो ।  
 अथैव स्वम्बलिङ्गा म्युरुग्रीरे रमराह्वया ॥ ४ ॥  
 जलमुत्सेऽटवेनिन्दो सिन्धुमादो देवव्रते ।  
 गणस्याव्येक्ष्य गह्वराया शिरस शिन्धुने गणे ॥ ५ ॥  
 अगुरुण्यसो गुन्ठे शरस्य मन्त्रे त्सो ।  
 पिण्डारे त्ववदो पाणेर्निहिष्ठे मुस्तनेऽयपम् ॥ ६ ॥  
 धूल्यश्वयोरश्वरुन्दे पर्पटे मरिचेऽयस ।  
 सर्पस्य सीसके नागकेमेरे द्विपमर्पयो ॥ ७ ॥  
 सङ्गुधामेदे तु शङ्खस्य शस्त्रस्यायमि ल ॥ ८ ॥  
 अपराधे तु रन्ध्रस्य व्याधे कुष्ठाग्यभेपा ॥ ९ ॥  
 एस्यामके व्रतणि च मीनमेवनिषाणिनाम् ।  
 मिथुनस्य कुलीरस्य भिहकन्यातुलान्ति ॥ १० ॥  
 धनुर्मररकुम्भाना क्रमाद् द्वादशराशिनि ।  
 ध्वजधूमशृगेन्द्राणा श्वोभरासमहमिनाम् ॥ ११ ॥  
 वायसस्य च पर्याया क्रमात् पूर्वादिवेदसु ।  
 वाट्याटके म्युरास्य शैलेये तु शिलाह्वया ॥ १२ ॥  
 त्वचो रचके पर्याय्य पक्षे श्री किशुके नम् ।  
 रक्षस्याजानभेदे श्री पुलिङ्गे नागकेमेरे ॥ १३ ॥  
 पुष्पेऽप्यमुताम्याम्बु निधिभेदे नृलिङ्गा ।  
 शुभस्य केनिन्तरी पर्याया स्युर्निह्ना ॥ १४ ॥



माक्षिके ह्रीं स्त्रियो लक्ष्म्यां नरः पद्मस्य सारसे ।  
 अथैर्कशब्दो ना सूर्ये ब्रह्माविन्दौ पुरन्दरे ॥ १४ ॥  
 ज्येष्ठभ्रातारि वज्रेऽग्ने स्फटिके स्तुतिमन्त्रयोः ।  
 अध्वर्युकमभेदेऽर्कपर्णसंज्ञे च गुल्मके ॥ १५ ॥  
 वसिष्ठजमदग्न्यादिसामभेदेषु केपुचित् ।  
 नपुंसके त्वर्कपर्णगुल्मस्य फलपुष्पयोः ॥ १६ ॥  
 अक्षः पुमानामलके धृतभेदे विगीतके ।  
 आधारे व्यवहारे च शकटे च वराटके ॥ १७ ॥  
 रथादिचक्रे कर्पाख्यमानघूतशलाकयोः ।  
 चतुश्शताङ्गुले मानविशेषे (थ? च) रथादिनः ॥ १८ ॥  
 चक्रधारककाष्ठेऽथ ह्रीं सौवर्चल इन्द्रिये ।  
 अजयस्त्वाह नित्येऽपि तत्र स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ १९ ॥  
 अन्तोऽवसाने मरणे स्वरूपे निश्चयेऽन्तिके ।  
 धर्मे प्रधाने च पुमान् केमाश्रित् पुत्रपुंसकम् ॥ २० ॥  
 कोटेरारम्य दशमे स्थाने दशगुणोत्तरे ।  
 सङ्ख्याभेदे समुद्राख्यसङ्ख्यायां त्वपरे विदुः ॥ २१ ॥  
 सा च सङ्ख्याष्टमं स्थानं कोटेरारम्य कीर्तिता ।  
 एतयोः पूर्वसङ्ख्यायां विकल्पेनाम्यघात् त्रिषु ॥ २२ ॥  
 छान्दोग्योपनिषदुक्तं सर्वेष्वन्तेष्वितीदृशम् ।  
 तत्रार्थश्चिन्तनीयोऽन्यः पैदार्थं मन्वते परे ॥ २३ ॥  
 अन्ता तु नृस्त्रियोर्वन्धे घर्ण्याकारेऽपि चान्ततेः ।  
 अन्तनायां तु पुष्टिज्ञो भेद्यवत् तु पचाद्यचि ॥ २४ ॥

अर्ममस्त्री स्थले ग्रामे नेत्ररोगान्तरेऽपि च ।  
 अट्टो नातिशये घाते क्षौमसंज्ञगृहान्तरे ॥ २५ ॥  
 शुष्कस्फुटितमूमागे त्रिषु पक्षौदने तु नप् ।  
 अयः शुभावहे दैवे धृताक्षपतने गतौ ॥ २६ ॥  
 पुमान् गन्तरि तु प्राहुर्बेद्यलिङ्गं वदावदाः ।  
 अयतेरप्येतेरेतेरीयतेश्च पचाद्यचि ॥ २७ ॥  
 अर्यो महाशास्त्रारि ना द्वयोर्वैश्ये यदा त्वयम् ।  
 वैश्यजातिस्त्रियामर्या स्यादर्याणी च सा तदा ॥ २८ ॥  
 यदा तु वृत्तिः पुंयोगात् तदार्या त्रिषु तु प्रभौ ।  
 अर्थ्यस्त्रिप्यनपेतेऽर्थाद् विद्वदात्मवतोरपि ॥ २९ ॥  
 न्याय्ये च कृकृणारव्ये च पक्षिमेदे द्वयोरयम् ।  
 शिलाजलुनि तु क्लीबमरं तु त्वरिते त्रिषु ॥ ३० ॥  
 तत्राप्यसत्त्वे क्ली ना तु चक्रविष्कम्भदारुणि ।  
 अजो हरे विधौ विष्णौ ताते दशरथस्य च ॥ ३१ ॥  
 ना निर्जन्मनि तु त्रि स्याद् द्वयोस्तुच्छगले स्मृतः ।  
 अञ्जं क्ली लण्णे पद्मे ना तु शङ्खशशाङ्कयोः ॥ ३२ ॥  
 धन्वन्तरौ चाजयस्तु शङ्खेऽमुं क्लीबमभ्यघात् ।  
 नासः स लिङ्गे त्रिषु तु जलसम्भूतवस्तुनि ॥ ३३ ॥  
 अग्रं पुरोधिकौर्ध्वेपु पैलमाने नपुंसकम् ।  
 आधिक्यश्रैष्ठ्ययोरेके प्रधाने त्वभिधेयवत् ॥ ३४ ॥  
 लिङ्गमाचक्षतेऽस्यान्ये तत्राप्यन्ये नपुंसकम् ।  
 अङ्गं शरीरावयवे शरीरोपाययोर्गुणे ॥ ३५ ॥

१. 'त्रि' ख. ड. पाठः. २. 'अस्त्रि' क. घ. पाठः. ३. 'क' क घ. पाठः.

\* 'अग्रं पुरस्तादुपरि परिमाणे पठ्यते' इति मेदिनी । 'अग्रं पुरःशिक्षामानसोदृष्टपा-  
 र्श्वकलेषु च' (पु २२४. श्लो १) इति वैयाकृत्यम् ।

वैयाकरणसंज्ञायां प्रदेशे च नपुंसकम् ।  
 नीवृद्धेदे तु पुंमूनि तद्भाजे तु पुमानयम् ॥ ३६ ॥  
 अङ्गशालिनि तु त्रि स्यादथ सम्बोधनादिषु ।  
 अङ्गैत्यव्ययमङ्गलैस्तु पण्णामन्यतमे रसे ॥ ३७ ॥  
 पुमास्तद्वति तु त्रि स्यादन्धं तु तिमिरे नपुम्\* ।  
 त्रिषु नेत्रविहीनेऽथ स्यादर्धः शकले पुमान् ॥ ३८ ॥  
 समभागे तु शण्डोऽयं रूपकार्धेऽपि रूढितः ।  
 अर्धो योग्ये त्रिरर्हा तु नृस्त्रियोरर्धे तथा ॥ ३९ ॥  
 अण्डं ह्रीवं विहङ्गादेः पेशीकोशेऽपरे पुनः ।  
 मुक्ते त्वाहुः परेऽप्येनं पुन्रपुंसकयोर्विदुः ॥ ४० ॥  
 अन्नं तु त्रिषु जग्घे स्यादोदने ह्री जलेऽपि च ।  
 अस्तोऽस्तमयशैले ना त्रिषु क्षिते गृहेषु नप् ॥ ४१ ॥  
 अक्ष्णं ह्री नयनेऽक्षणा स्त्री रज्जौ व्याधौ पुमास्त्रि तु ।  
 अस्त्रण्डेऽथ द्वयोरक्तः भेदे त्रि भ्रक्षितादिषु ॥ ४२ ॥  
 अश्वो विष्णवतारे ना तुरङ्गे तु द्वयोरयम् ।  
 अन्ध्रस्त्वनन्यपूर्वायां निपायां जनिते द्वयोः ॥ ४३ ॥  
 वैदेहेनाथ पुंमूनि नीवृद्धेदेऽथ तन्नृपे ।  
 ना तद्देशनिवासे तु मनुष्ये स्याद् द्वयोरयम् ॥ ४४ ॥  
 अङ्गयः स्यादङ्गनीये त्रि स्यान्मृदङ्गान्तरे पुमान् ।  
 अर्घ्यं त्रिषु जलेऽर्घ्यार्थे तद्देहेऽथो नपुंसकम् ॥ ४५ ॥  
 आपाण्डुतिके मधुनि वैराग्ये त्वर्दमामनत् ।  
 शण्डे पुंसि तु गत्यादावस्त्रं तु रुधिगशृणोः ॥ ४६ ॥

१. 'म्' क. घ पाठ. २ 'मृदङ्गिकादि' ङ पाठ, 'मधिकादि' क. घ. पाठ, 'मृक्षिकादि' ग. पाठ.

ह्रीं ना तु केशे यत् त्वेतदजयेन प्रमादिना ।

अस्रः कोण इति प्रोक्तं तन्नाट्यं मनीषिभिः ॥ ४७ ॥

तालव्योष्मा द्वितीयो हि वर्णः कोणाभिधायिनः ।

एकीयस्याश्रयव्यस्य स्यादणिस्तु नरस्त्रियोः ॥ ४८ ॥

रथाद्यक्षाग्रकीले च ह्रीवेऽश्रौ रूप्य एव च ।

वर्धमानतिथिप्रायपक्षे त्वेष पुमानथ ॥ ४९ ॥

चिक्रोडाख्ये प्राणिभेदे द्वयोर्ना त्वहिरम्बुवे ।

वृत्रासुरे च द्वे तु स्यात् पन्नगे ह्रीं त्वही गवि ॥ ५० ॥

अप्सु धावापृथिव्योश्च स्यादतिस्तु नृलिङ्गकः ।

भूवादिघातुभेदेऽथ ह्रीं धनुष्कोटिपीडयोः ॥ ५१ ॥

अरिस्तु शत्रौ ना द्वे तु मनुष्येऽथ त्रिरीश्वरे ।

अङ्गिः शेफे पुमान् नागकेशराह्वयपादपे ॥ ५२ ॥

त्रिस्त्वृजौ व्यञ्जके शुक्ले पेपस्यां तु स्त्रियाभयम् ।

अग्निः ह्रीं काष्ठकुडाले स्यात् कूपे तु पुमानयम् ॥ ५३ ॥

अविः पुंस्यवतौ धातौ सूर्यपर्वतयोरपि ।

द्वयोस्तु मेवेऽथाविर्ना माः प्राकारार्कवायुषु ॥ ५४ ॥

ह्रीं तु पुष्पवतीभूम्योरणुस्तु पवने पुमान् ।

परमाणौ धान्यभेदे सामुद्रलवणे तु नप् ॥ ५५ ॥

सूक्ष्मेषु त्रिषु तत्रापि स्त्र्यर्थे वाष्णीत्यथाङ्गुलौ ।

रश्मौ चाण्वी स्त्र्यथानुर्ना प्राणे मर्त्ये तु स द्वयोः ॥ ५६ ॥

अंशुः सूत्रादिसूक्ष्मांशेऽप्येकदेशे लतादिनः ।

चन्द्रे सूर्ये द्युतौ रश्मौ पुमान् केचित्तु मन्वते ॥ ५७ ॥

स्त्रीलिङ्गमप्यन्तिमयोरर्थयोरैङ्गवाक् पुनः ।

द्वयोः पक्षिणिर्हिसार्धैः पुमानकतुस्तु केशवे ॥ ५८ ॥

इन्द्रे च ना दिशि स्त्री स्यादसत् तु स्त्रीबलिङ्गकम् ।  
प्रधानतत्त्वे साहचर्यानां त्रिस्तु सत्प्रतियोगिनि ॥ ५९ ॥

पुंश्चल्यामसती स्त्री स्यादर्वा तु त्रिषु कुत्सिते ।  
अश्वे द्वयोः पुमांस्तु स्यादशनौ च मुनौ तथा ॥ ६० ॥

अर्हस्तु त्रिषु पूज्ये ना जिनेऽली तु द्वयोरली ।  
पुच्छकण्टकिटीडेऽथ ना स्यादष्टमराशिके ॥ ६१ ॥

अश्वी त्वश्ववति त्रि स्याद् धनुराशौ तु पुंस्ययम् ।  
दत्तयोश्चाश्विनी तु स्त्री नक्षत्रेऽध्वयुगाहये ॥ ६२ ॥

अर्चिस्तु भासि उवालायां शस्त्रे च स्त्रीनपुसकम् ।  
आशा स्त्री दीर्घतृष्णायां दिश्यवान्तरदिश्यपि ॥ ६३ ॥

समीपे सज्जनः ग्राह भुक्तिव्याप्त्योस्तु पुंस्ययम् ।  
आस्या स्यादासनायां स्त्री मुखे मुखविले च नप् ॥ ६४ ॥

त्रिषु सद्भवतत्साधुतद्धितक्षेप्यवस्तुषु ।  
आस्रं स्त्री रुधिरं वाप्ये कचे ना व्यस्ययोगिनि ॥ ६५ ॥

आरस्त्वङ्गारके गत्यामागती च पुमानथ ।  
क्षुद्रशस्त्रविशेषेषु स्त्रियामाराय पित्तले ॥ ६६ ॥

पुनपुंसकलिङ्गोऽयमरसम्बन्धिनि त्रिषु ।  
आर्या मृडान्यां स्त्री जातिच्छन्दोभेदे च ना पुनः ॥ ६७ ॥

सौविदले सज्जने तु त्रिरागन्तव्यगम्ययोः ।  
आर्ययोगिनि चाधार्द्रं शृङ्गिवरे नृशण्डयोः ॥ ६८ ॥

आर्द्रा स्त्री रुद्रनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ।  
किन्ने तु स्यात् त्रिरार्थं तु त्रिषु पूर्वप्रधानयोः ॥ ६९ ॥

अदनीयेऽपि ना तु स्याद् विरिञ्चेऽध्यामवाक्-त्रिषु ।  
अपके ना तु रोगेऽथो आयोस्त्रिष्वययोगिनि ॥ ७० ॥

पुंसि तु स्याद् घनोत्पत्तौ स्वामिभाग इतीतरे ।  
लमाचैकादशे राशौ विदुः सांवत्सरा गंतौ ॥ ७१ ॥

आगतावथ पुंस्यासः क्षेपणे च धनुष्यपि ।  
कैवर्तीमुस्तकाभिल्यमुस्तके तु नपुंसकम् ॥ ७२ ॥

आज्ञा तु स्त्री महीपादेः शासने लग्नराशितः ।  
राशौ च दशमे वेद्याविशेषे च महीपतेः ॥ ७३ ॥

यस्याज्ञागणिकेत्याख्या त्रिभुःस्वज्ञस्य योगिनि ।  
तत्रापि भेदे स्थयर्थे स्याद् रूपमाज्ञीति मन्यताम् ॥ ७४ ॥

आणिः स्त्रीपुंसयोर्युद्धे रथायक्षायकीलके ।  
जङ्घामर्मणि निश्रेण्यां निश्रेणिद्वारि चापरः ॥ ७५ ॥

आजिः स्त्रियां कंचित् पुंसि युद्धे सममहीतले ।  
आखुर्मुषिकमात्रे स्यादेकेषां सूकरे द्वयोः ॥ ७६ ॥

अन्येषां मूषिकस्यैव जातिभेदे क्रमाद्वये ।  
आलुः श्लेष्मातके पुंसि श्लेष्मण्यन्येऽर्थे नपुंसियोः ॥ ७७ ॥

चक्रोद्वैसिंशके कन्दे कर्कर्या तु स्त्रियामियम् ।  
आशुः पाटलसंज्ञे ना ब्रौहिभेदे दिवाकरे ॥ ७८ ॥

अलङ्कारसुवर्णे तु क्ली शृङ्गाकिनकाद्वये ।  
असत्त्वगामि चेच्छीमे स्यात् सत्त्वे त्रिष्वथ द्वयोः ॥ ७९ ॥

तुरगेऽध्यायुशब्दो द्वे मनुष्ये शकटे तु ना ।  
स्यात् पुरुरवउर्वश्योः पुत्रेऽध्यायुर्नपुंसकम् ॥ ८० ॥

सान्तं जीवितकालेऽन्ने घने वत्सरनीरयोः ।  
 अपि स्याद् विश्वतोदावन्नित्यारण्यकसामनि ॥ ८१ ॥  
 केचित् तु जीविते प्राहुः क्रतुभेदेऽथ पुन्नपोः ।  
 इनः सूर्यात्मनोः पुंसि राजन्यन्येऽथ स त्रिषु ॥ ८२ ॥  
 आढ्ये स्वामिनि चेष्टं तु त्रिषु बाञ्छितमित्रयोः ।  
 यागक्रियाकर्मयूते पर्याप्ते यजने तु नप् ॥ ८३ ॥  
 इच्छायां यज्ञदाने च यज्ञे चाथो पुमानिपः ।  
 ज्ञेय आश्वयुजे मास क्लीवं त्वयाप्ति सा पुनः ॥ ८४ ॥  
 इप्त्वा स्त्री पुत्रसन्तत्यां कुटुम्बे चेति केचन ।  
 कलत्रे त्वपरे ना तु स्यादाचार्याभिषाययोः ॥ ८५ ॥  
 इभ्य आढ्ये त्रिषु स्त्री तु हस्तिवातिज्ञनेऽथ तत् ।  
 इहं स्यादात्पे क्ली त्रिर्दीपिते स्त्री त्विडा गवि ॥ ८६ ॥  
 बुधपत्न्यां नाडिभेदे भुव्यन्ने दिवि वाचि च ।  
 धनज्ञयस्य वचने दृष्टं भा देवता प्रसूः ॥ ८७ ॥  
 इत्येवं तस्य वाक्यस्य चिन्त्योऽर्थो बहुवेदिभिः ।  
 पुमांस्तु देवताभेदे श्नाकटायनभाषितः ॥ ८८ ॥  
 इषुः स्त्रीपुंसयोर्वाणे क्रतुभेदे तु पुंस्ययम् ।  
 विष्टुत्योस्तुभयोः स्त्रीत्वे ना त्विन्दुः शशियज्ञयोः ॥ ८९ ॥  
 कर्पूरे क्ली तु सलिले ना त्वीडो देवतान्तरे ।  
 स्तुतौ तु नृस्त्रि स्त्री भूम्यामीशस्तु गिरिशे ॥ ९० ॥  
 ईशाने नृम्बियोरीशा भवेन् स्वामिनि तु त्रिषु ।  
 उष्णः पुंसि हुताशे स्याद् ग्रीष्मे शिशुमहीरुहे ॥ ९१ ॥

१. 'वा' ग. पाठः. २. 'पुत्त्योभूतयो' ग. पाठः.

६ 'वाति देहस्यगतं सेवनाद् गणयति इति वानिज्जणम्' इति वृद्धमिषानम् । वैजयं  
 ७ हस्तिवातिज्ञने त्विभ्या' (पु ५३. ओ. १०३) इत्येव पाठः.

क्लीं तु बह्विगुणे त्रिस्तु तद्युक्ते चतुरेऽपि च ।  
 उग्रः पुंसि महादेवे मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ ९२ ॥  
 शूद्रायां क्षत्रियाज्जाते तेनोद्गायां द्वयोस्तथा ।  
 शूद्रायां ब्राह्मणाज्जाते तेनोद्गायामथ स्त्रियाम् ॥ ९३ ॥  
 वचायां च खराश्वाख्याजमोजान्तरमेपजे ।  
 उमा क्लीपं तु लवणे घटिकाववणाह्वये ॥ ९४ ॥  
 कालशेयेऽथ रौद्रे त्रि स्त्री तूसा गवि ना घृणौ ।  
 उखः पुंसि स्फिचि परे कर्णपार्श्वेऽप्यधीयते ॥ ९५ ॥  
 और्त्वायानां च शाखाया ऋषिभेदे प्रवक्तारि ।  
 स्त्री तु स्थाल्यामुखा यज्ञविदामुख्यागिसंभृतेः ॥ ९६ ॥  
 साधने चनुरधे च स्यान्मृत्पात्रान्तरे तथा ।  
 यदभिचयनेऽधोल्यं क्लीं स्याद् गर्माशयेऽथ तत् ॥ ९७ ॥  
 पुस्याहामरदत्तोऽस्मिन्नर्थे शुल्के तु तत्रापि ।  
 रजते भूमिभेदेऽपि सामभेदेऽथ ना कर्तौ ॥ ९८ ॥  
 सङ्ख्याजाने विरहिते त्वेष त्रिष्वथ मेलवे ।  
 उभ्र ऊर्ध्वस्थिते च त्रिः पुमांस्तु स्याद् षोडश्वि ॥ ९९ ॥  
 उद्रो द्वे जलमार्जार ऋषिभेदे तु नाथ ना ।  
 उपः प्रस्थचतुर्मासे प्रभातेऽथ म्रियामुपा ॥ १०० ॥  
 अनिरुद्धस्य या पत्नी बाणामुग्मुना च या ।  
 तस्यां गवि निर्गन्धिण्यामुया द्यन्ते निगोऽन्यथम् ॥ १०१ ॥  
 उद्गर्विमे द्वयोर्नप्सी नक्षत्रेऽथो उगं त्रिषु ।  
 पृष्टसुर्वी (तु!ति) तत्रापि न्यर्थे वा स्यादथ म्रियाम् ॥ १०२ ॥  
 उर्वी पृथिव्यां नद्यां च स्याद्दृष्टुं तु निद्रुते ।  
 दिग्देशकानविषय उर्दीच्ये चोप्सुर्दृष्टुम् ॥ १०३ ॥



उदीची तु स्त्रियां राजराजस्थ दिशि-वा पुनः ।  
 एतेषु सर्वेष्वर्थेषु स्यादव्ययसिद्धं यदा ॥ १०४ ॥  
 प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थयुक्तमुत्तिष्ठ पुनः ।  
 ना गौतमर्णं वद्वी चाप्युत्तिष्ठे तु स्त्रियां त्रि तु ॥ १०५ ॥  
 मेधाविनि स्यादुद्भिद् तु सामभेदे नपुंसकम् ।  
 एकाहकतुभेदे ना स्यादुद्भिज्जे तु स त्रिषु ॥ १०६ ॥  
 उक्षा पुंसि बलीवर्दे महति त्रिरूपाः पुनः ।  
 सन्ध्याप्रभातयोर्नपुंस्यौ स्यादूर्जः कार्तिके पुमान् ॥ १०७ ॥  
 उत्साहे पुंस्त्रियोरूर्ध्वस्तूपर्यर्थे त्रिपूत्यते ।  
 ऋषिभेदे तु पुंस्यूपा पुनः स्त्री रुजि नप् पुनः ॥ १०८ ॥  
 लवणे स्यादूपरजे ना क्षारमृदि नप् पुनः ।  
 ऊर्मं व्योम्नि पुरे चान्ये पुंसि प्राणिनि तु त्रिषु ॥ १०९ ॥  
 ऊहा न क्ली विचारे स्यात् सामग्रन्थान्तरे तु ना ।  
 ऊर्णा सा स्त्री फदल्यादेस्तन्तौ मेपादिलोमनि ॥ ११० ॥  
 प्रशस्तरामावर्ते च भ्रूमध्यस्थेऽथ हिंसिते ।  
 ऊर्णस्त्रि हिंसने तु क्ली स्यादूर्कस्तु किलिज्जके ॥ १११ ॥  
 कैश्चिदन्यैः पुना राशौ राशिस्थाने परैः पुमान् ।  
 शाकटायनपूर्वार्थरुक्तो द्वे तु विहङ्गमे ॥ ११२ ॥  
 भवेदूर्का तु जन्तौ स्त्री स्वेदजेऽस्थिविवर्जिते ।  
 इति कश्चिदर्थोऽपिः स्त्रीपुंसयोजेर्वाचिषु ॥ ११३ ॥  
 महातरङ्ग इत्यन्ये क्षुत्पिपासादिकेष्वपि ।  
 अजय-तु पटस्येनामुत्पीडायामपि स्म सः ॥ ११४ ॥  
 ऋतं नपुंसकं विद्यात् सिलोर्ध्वे प्राप्तिवज्रयोः ।  
 गती सत्ये तद्वति तु त्रिषु प्राप्ते गतेऽपि च ॥ ११५ ॥

ऋक्षो द्वयोश्चमले गुण्डवृक्षेः तु नाथ नैपः ।  
 नक्षत्रेऽन्ये त्विन्द्रियेऽपि प्राहुर्निर्लोम्निः तु त्रिपुः ॥ ११६ ॥  
 ऋक्ष्यः पुंस्त्वपिमेदे स्यान्मृगजात्यन्तरे द्वयोः ।  
 ऋजुस्त्रिर्नायकेऽर्थे ना हिंसे त्वृष्यो महत्यपि ॥ ११७ ॥  
 त्रिररातौ तु पुंस्येष ऋद्धं तु स्यात् समर्धने ।  
 क्ली त्रिरावसितेऽधान्ये समृद्धेऽपि द्वयोस्त्वृषुः ॥ ११८ ॥  
 देवे विदुषि तु त्रि स्यात् पुमांस्तु मधुसूदने ।  
 ज्येष्ठे च ब्रह्मपुत्राणां सनकादिकयोगिनाम् ॥ ११९ ॥  
 गमस्तिथाराधरयोर्ऋजुस्तु त्रिगुणे त्रिपुः ।  
 अन्युत्पक्षे वररुचिः पुनर्विदुषि चाब्रवीत् ॥ १२० ॥  
 अंशौ तु पुंसि तेनोक्त एतस्तु नरि कर्बुरे ।  
 गुणमात्रे तद्वति तु त्रिपु स्यादागतेऽप्यथ ॥ १२१ ॥  
 आगतौ क्लीबमैन्द्री तु महेन्द्रस्य दिशि स्त्रियाम् ।  
 विशालासंज्ञवल्ल्यां च त्रि तु स्यादिन्द्रयोगिनि ॥ १२२ ॥  
 पुमांस्तु यज्ञकृतपु सर्वेष्वैन्द्रो द्वयोः पुनः ।  
 ऐन्द्रिरिन्द्रसुते कृष्णकाकेऽप्यैभस्तु पुंस्ययम् ॥ १२३ ॥  
 हस्तिकर्कोटकामिष्यवल्ल्यां क्लीबं तु तत्फलम् ।  
 इभसम्बन्धिनि त्रि स्यादोषो दाहे नरि त्रि तु ॥ १२४ ॥  
 क्षिमे रक्तफलासंज्ञवल्ल्यां (चोः त्वो)ष्ट्री स्त्रियामैथ ।  
 ओष्ठो दन्तच्छदे पुंसि मार्जारः त्वोऽनुवाग् द्वयोः ॥ १२५ ॥  
 क्ली तु सामविशेषे स्यादौर्वो ना बडवानले ।  
 ऊर्वसम्बन्धिनि त्रि स्यात् कल्यस्तु त्रिपु नीरुजि ॥ १२६ ॥

१. 'न' ख. पाठः. २. 'र्थे' क. ग. घ. पाठः. ३. 'मिष्यम्' ग. पाठः.

‡ 'दुग्धिदेव्या रक्तफला विम्लोष्ठा पीडुपर्ण्यपि' (पु. ५७. श्लो. १४७) इति वैजयन्ती ।

कल्याणवाचि दक्षे च सज्जे क्ली तु गते दिने ।  
 सांवत्सरास्तु लग्नाख्यराशौ चैनमधीयते ॥ १२७ ॥  
 प्रभातेऽथ सुसायां स्त्री ना कक्षाः कच्छवीरुधोः ।  
 तृणे स्पर्धापदे बाहुमूलेऽरण्ये च दुर्गमे ॥ १२८ ॥  
 स्त्रिया तु परिधानस्य पश्चादञ्चलपल्लवे ।  
 केचित् तु बाहुमूलेऽपि कक्षा स्त्रियमधीयते ॥ १२९ ॥  
 कणोऽतिसूक्ष्मे बाणे च तण्डुलावयवे च ना ।  
 सक्तुष्वप्याह पुभूम्नि तदेकावयवेऽन्यथा ॥ १३० ॥  
 कणा स्त्री जीरके सूक्ष्मजीरकेऽप्यपरे विदुः ।  
 पिप्पल्या च द्रयोस्तु स्थान्मर्त्यजात्यन्तरे क्वचित् ॥ १३१ ॥  
 निषादाद् द्रुमिडीजाते कर्णस्तु श्रवणे पुमान् ।  
 नाव षष्ठसितारित्रे राधातनयभूभुजि ॥ १३२ ॥  
 क्षेत्रमेदेऽप्यथ त्रि स्याच्छ्रोत्रहीनपशावपि ।  
 क्षौदिष्टेऽप्यथ कर्णी स्त्री पशूनां बन्धनार्थके ॥ १३३ ॥  
 रज्जुमेदे कला तु स्त्री षोडशांशे हिमयुते ।  
 अशेऽवयवमात्रे च कलनाया च वैशिके ॥ १३४ ॥  
 त्रिंशत्काष्ठी\*प्रमाणे च काले वृद्धावृणस्य च ।  
 शिल्पे भनदिशलाया च देहधात्वन्तरे तनौ ॥ १३५ ॥  
 गीतौ कुड्यच्छादि सन्धावित्युक्तार्थास्त्रयोदश ।  
 यत्तु वाररुचे वाक्ये कलार्थत्वेन दृश्यते ॥ १३६ ॥  
 धन तद्वणवृद्धिस्थ केवल वेति सशयः ।  
 पुंसि त्वद्गुणसम्पत्तौ वीणातन्त्रीषु शास्त्रिण ॥ १३७ ॥

तिलकाख्यस्य पुष्पस्य गन्धे उद्वति तु त्रिषु ।  
 अन्यक्तमधुरे शब्दे मूकेऽप्यथ करो नरे ॥ १३८ ॥  
 रश्मौ पाणौ महीपस्य भागधेये घनोपले ।  
 अजयस्त्वाह मुद्रायां हिंसाविक्षेपयोरपि ॥ १३९ ॥  
 श्वेतशालौ गजघ्राणे ह्रीं तु वारिदकर्षुके ।  
 कल्कस्तुरुष्कसंज्ञाकनिर्यासे ना न तु स्त्रियाम् ॥ १४० ॥  
 दम्भे पापाशये पापे स्याद् विष्टौषधैषिष्ठयोः ।  
 किष्टेऽप्यथ पलोन्मानचतुर्भागे नृशण्डयोः ॥ १४१ ॥  
 कर्पे कृषिक्रियायां ना कण्वस्त्वृष्यन्तरे पुमान् ।  
 पापे ह्रीं बधिरे तु त्रिर्मेघाविनि च ना पुनः ॥ १४२ ॥  
 क्रमोऽङ्गौ परिपाठ्यां च वेदपाठान्तरे विधौ ।  
 क्रान्तौ स्थानकभेदे च द्वे त्वाखाह्वयमूषिके ॥ १४३ ॥  
 क्षमा क्षान्तिप्रथिव्योः ह्रीं त्रिषु योग्यसमर्थयोः ।  
 न्याये हिते क्षपा तु ह्रीं निशीथिन्यां पुमांस्तु सः ॥ १४४ ॥  
 गोजाविमहिषाणां स्यादस्यार्द्रच्छगणे तथा ।  
 धान्यस्तम्बे समाम्नाये त्वम्बुनामसु दृश्यते ॥ १४५ ॥  
 क्षप इत्येवमेतस्य लिङ्गं रूपं च चिन्त्यताम् ।  
 कचो बृहस्पतेः पुत्रे केशे चापि नृलिङ्गकः ॥ १४६ ॥  
 नृजातिभेदे शनकीक्षत्रियप्रभवे द्वयोः ।  
 कशा ह्रीं वाजिताडन्यां द्वे तु रोमशपुच्छके ॥ १४७ ॥  
 नकुलस्य प्रभेदे स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे तथा ।  
 डिण्डिकावैश्यजे ह्रीं तु कर्ज्जं पद्मे कचे तु ना ॥ १४८ ॥  
 कच्छो जलाशयप्रान्ते पार्श्वे गुह्याम्बरे तथा ।  
 जात्यन्तरे स्यावराणां नान्दीवृक्षाख्यपादपे ॥ १४९ ॥

कूर्मपादे च पुंसि स्यादथ स्यात् पुंसि भूमनि ।

नीवृद्धेऽथ सिंहोऽमुमनूपे पुंस्यमन्यत ॥ १५० ॥

कच्छं क्लीबेऽनूपदेश इति त्वमरदत्तवाक् ।

क्षरो धाराधरे पुंसि सलिले तु नपुंसकम् ॥ १५१ ॥

कतौ प्रावृत्समाख्ये स्त्री क्षरी क्षरितरि त्रिषु ।

क्षतं व्रणे क्ली क्षणने लग्नात् षष्ठे च राशिके ॥ १५२ ॥

इति सांवत्सराः प्राहुन्नि तु स्यात् खण्डिते हते ।

क्षत्रं तु स्याद् धने तोये क्षत्रिये च नपुंसकम् ॥ १५३ ॥

पुंसि त्वमरदत्तोऽमुं क्षत्रिये प्राब्रवीदथ ।

कंसो ना पूर्वभूपालभेदे कृष्णस्य मातुले ॥ १५४ ॥

पानपात्रान्तरे त्वस्त्री लोहे घोषाख्य आदके ।

अजयस्त्वाह हंसेऽपि तत्र लिङ्गं द्वयोरिति ॥ १५५ ॥

कन्दोऽस्त्री सुरणे मूलसस्यमात्रेऽप्यथो कटः ।

पर्यन्तदेशे ग्रामादेः किलिङ्गगजगण्डयोः ॥ १५६ ॥

शवे शवरये श्रोणिफलके कालकूटके ।

सज्जनस्त्वाह बलयेऽप्येवार्थेषु पुमानयम् ॥ १५७ ॥

लघवे त्वब्धिजे क्लीबे वाक्पतिस्तु नृशण्डयोः ।

अविशेषेण पठति श्रोण्यां तु स्यात् कटी स्त्रियाम् ॥ १५८ ॥

चापाग्रेषु त्रिषु पुनर्भूते कष्टं तु भेद्यवत् ।

कृच्छ्रे च गहने चैतत् स्यादसत्त्वे नपुंसकम् ॥ १५९ ॥

कम्पा कशायां स्त्री त्रिस्तु कमितर्यथ (वाक् स्त्रिका कर्कवाक्) ।

श्वेताश्वे द्वे पुमांस्त्वमी हर्षनन्दी त्वमापत ॥ १६० ॥

सिते वर्णे तुरङ्गस्य कश्यं त्वन्धस्य मध्यमे ।

म(प्येधे) च स्त्री कशाहं ॥ त्रिः कतस्तु पुमानृषौ ॥ १६१ ॥

क्ली जलेऽथ कपिः पुंसि सहस्रकिरणेऽपि च ।  
 कपिभेदे तथैव स्याद् द्वे तु वानरहस्तिनोः ॥ १६२ ॥  
 कविस्तु पुंसि वाल्मीकौ \*कृतकोटिमुनावपि ।  
 त्रिषु तु स्यात् काव्यकारे पण्डिते च स्त्रिया त्वसौ ॥ १६३ ॥  
 अङ्गुलित्रे खलीने च करिस्तु पुरुषे गजे ।  
 द्वयोः कर्तरि तु त्रि स्यात् कटुस्तु नरि गुग्गुलौ ॥ १६४ ॥  
 लशुने टङ्गने गन्धभेदे सौरभ्यसंज्ञके ।  
 ऊष्णान्तरसे चाथ प्राक् शुण्ठेर्भेद्यलिङ्गकम् ॥ १६५ ॥  
 पूर्वोक्तगन्धरसयोरेक्युक्ते समत्सरे ।  
 अमियाकार्यतीक्ष्णेषु क्ली शुण्ठौ मरिचेऽपि च ॥ १६६ ॥  
 स्त्रियां तु कटुरोहिण्यां कम्बुस्तु द्व मतङ्गजे ।  
 त्रये तु तण्डुलरूपे शङ्खे सह्यचान्तरे तथा ॥ १६७ ॥  
 शम्भूके चाथ कन्तुर्ना स्यात् क्रन्दर्पकुम्भूलयो ।  
 कंशवृक्षार्थवनि त्र्येष वाच्यपलिङ्गः प्रकीर्तितः ॥ १६८ ॥  
 तुप्रत्ययेऽथ कन्दूर्ना म्रियामप्यपरे त्रिदु ।  
 सूत्रिते स्यात् क्रीडनके स्वेदन्यामपरे पुनः ॥ १६९ ॥  
 पाकस्थानेऽथ कटुर्ना वर्णे विह्वलमंजके ।  
 त्र तु तद्वाति भूमा तु नागमानरि च म्रियाम् ॥ १७० ॥  
 कपुस्तु ना करीषामौ न्नी कुल्यातुपनोष्ठयो ।  
 सत्ता ना सारथौ हा म्ये दूते मुमन्त्रय्यो ॥ १७१ ॥  
 द्वयोस्तु क्षत्रियायां य पार्थनुकनञ्ज ।  
 शूद्राज्जातस्तत्र केचिदन्ने त्वायोगराद्धये ॥ १७२ ॥

१ 'ने' वा स इ पाठः . २ 'वृ' न पाठः .

\* 'हन्तव्यं'पुनश्च दृग्वाङिच'विधयः' (३. २. २०. १२४) इति सिद्ध्यति ।

वैश्यायां जनिते शूद्रादन्ये पारशवाहये ।  
 ब्राह्मणाद्वैदशूद्रायां जाते प्रेप्यामुते परे ॥ १७३ ॥  
 वैजयन्यां तु पठितं योऽयं स्यात् पारथैनुकः ।  
 तस्मिन् दौत्यद्वारपाल्यवृत्तावित्यथ भेद्यवत् ॥ १७४ ॥  
 क्वचिन्निवृत्ते च मृतेऽप्यविनीतेऽप्यथो पुमान् ।  
 त्यतन्नकारके कर्ता मव्यसंज्ञे च पादपे ॥ १७५ ॥  
 ह्रीं तु तस्य फले त्रिभु कारकेऽथ ककुत् स्त्रियाम् ।  
 पुंसि चोक्षणं स्कन्धदेशे प्रोक्षते राजलक्ष्मणि ॥ १७६ ॥  
 श्रेष्ठेऽप्यथ पुमान् क्रव्यात् प्रेतदाहानले द्वयो ।  
 राक्षसे त्रि तु मासादे कर्मशब्दस्तु पुत्रपो ॥ १७७ ॥  
 पुण्ये पापे क्रियाशिल्पयातनासु द्रुमान्तरे ।  
 मव्यसंज्ञे कारके च कर्त्रीप्सिततमादिके ॥ १७८ ॥  
 अर्थप्रयोगे यज्ञे च मव्यवृक्षफले तु नैप् ।  
 कालीं शृङ्गान्यमिकृष्यां शक्तीं नवमु शक्तिपु ॥ १७९ ॥  
 शम्भोः कृष्णनवाम्भोदे धहिज्वालासु सप्तपु ।  
 एकस्यां प्रसहासंजवृत्त्या भृकुटावपि ॥ १८० ॥  
 क्षारकादेऽपि सप्ताना मातृणामेकमातरि ।  
 अर्हत्तीर्थकराणां तु या स्तुः शासनदेवता ॥ १८१ ॥  
 तासामेन्यतमाया च कथयामास सज्जन ।  
 पिप्पलीवृक्षिकाख्योश्च नील्या कृष्णे तु जीरके ॥ १८२ ॥  
 काला मनदिशलाया च कृष्णत्रिवृति च स्त्रियाम् ।  
 ह्रीं तु कालायसे कालं पुमांस्तु समये यमे ॥ १८३ ॥  
 मृत्यौ चापि महादेवे काष्ण्ये त्रिपु तु तद्वति ।  
 काष्ठां स्त्रीं कालभेदे म्यादष्टादशनिमेषके ॥ १८४ ॥

स्थित्याख्यमर्यादायां च दिशि चाप्युपदिश्यपि ।  
 दक्षिणोत्तरयोरन्यतरस्मिन् नयने रवेः ॥ १८५ ॥  
 आदित्ये परमावस्थोत्कर्षयोराजिसंज्ञिनः ।  
 समभूमिप्रदेशस्याप्यन्ते भूमि तु वारिणि ॥ १८६ ॥  
 ह्रीं तु दारुणि कान्ता तु प्रियङ्गुतरुयोषितोः ।  
 स्त्री पुमांस्तु धवे नान्दीवृक्षे चम्पकपादपे ॥ १८७ ॥  
 चम्पकप्रसवे तु ह्रीं तथा दमनके त्रि तु ।  
 प्रिये मनोज्ञे कामस्तु कन्दर्पे काम्यवाञ्छयोः ॥ १८८ ॥  
 गुग्गुलौ च निकामे तु ह्रीं स्यादनुमतेऽव्ययम् ।  
 काम्यं कामयितव्ये च कामसाधौ च भेषवत् ॥ १८९ ॥  
 ह्रीं तु ताम्रेऽथ काण्डोऽत्री वृण्डे नाले जले शरे ।  
 शक्तिसंज्ञवले वर्गे सन्धेऽध्याये च कुत्सिते ॥ १९० ॥  
 इक्ष्वादेर्ग्रन्थिर्भेदे हुम्रकाण्डेऽवसरेऽपि च ।  
 काण्डी तु हस्तिपिप्पल्यां स्त्री कारस्तु महीपतेः ॥ १९१ ॥  
 भागधेये क्रियायां ना स्त्री तु बन्धनवेदमनि ।  
 फारा प्रसेविकायां च त्रि तु स्यात् करयोगिनि ॥ १९२ ॥  
 बन्धने नृत्त्रियोः काशस्त्रिभुगन्धाख्यवीरुधि ।  
 अस्त्री स्त्रीपुंसयोः काशा दीप्तौ काशी तु सा खियाम् ॥ १९३ ॥  
 वाराणस्यामयो कायः शरव्ये निवहे तनौ ।  
 ना त्रिः कदेवते क्षारः पुनः क्षरणभस्मनोः ॥ १९४ ॥  
 गुडे काचाख्यमृद्भेदे स्वर्जिकाक्षारसंज्ञके ।  
 लवणेऽपि यवक्षारे तिक्तस्य लवणस्य च ॥ १९५ ॥  
 रसयोर्मिश्रणाज्जाते रसे तद्वति तु त्रिषु ।  
 काव्यं ह्रीं कालिदासादिग्रन्थे पुंसि तु भार्गवे ॥ १९६ ॥



काणस्त्रिषु स्यादेकाक्षे मृपायां तु स्त्रियामियम् ।

काणा पुंसि तु शब्दे च गमने च निमीलने ॥ १९७ ॥

क्षामस्तृणामौ ना क्षाणि त्रिषु क्षामा स्त्रिया भुवि ।

ह्री त्विधमप्रोक्षणे कार्ण्य कृष्णसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ १९८ ॥

कार्यं प्रयोजने ऊयि कर्तव्ये त्रिरथास्त्रियाम् ।

कांस्थं स्याद्वाढके पानपात्रे घोषाख्यतैजसे ॥ १९९ ॥

काको द्वे वायसे तस्य समूहे ह्री पुमान् पुन ।

लील्ये ऋको तु मृद्धेदे तुवरीसज्जके स्त्रियाम् ॥ २०० ॥

कारिः क्रियाया स्त्री त्रिस्तु शिल्पिनि श्री तु कर्तरि ।

कारुरिन्द्रे तु ना विश्वकर्मण्यप्यथ स द्वयो ॥ २०१ ॥

घ्रात्यादपूर्वपुयोगवैश्याजे मानवान्तरे ।

कासूः स्त्री व्याधिवुद्धौ स्याच्छक्तिसञ्ज्ञायुधान्तरे ॥ २०२ ॥

त्रि तु वाग्विभले द्वे तु कामी सारसपक्षिणि ।

त्रि तु कामवति स्त्री तु कामिनी ललनान्तरे ॥ २०३ ॥

क्रिया स्त्री निष्कृतो शिक्षाचिकित्सोपायकर्मसु ।

करणारम्भपूजामु चेष्टाया सम्प्रधारणे ॥ २०४ ॥

दृष्ट तून्मलमाराणां प्रतिष्ठायामितीदृशम् ।

मेघराशा तु पुर्हिङ्ग क्रिय ज्योतिषिना विदुः ॥ २०५ ॥

क्षिप्रं तु पाठाद्गुष्ठमथ तर्जन्याश्चान्तरे नपुम् ।

असत्त्वेऽपि च शीघ्रायं त्रि तु स्यात् मत्त्वगामि चेत् ॥ २०६ ॥

क्रिञ्जाः पुभून्-युदीच्ये स्यात्कीदृक्तेदे स तु त्रिषु ।

कुत्सितायुर्देवस्थो ना क्षुद्रज-त्वन्तरे क्रिमिः ॥ २०७ ॥

सम्यापि लक्षण केचिदाहुर्गमिचरिष्णुताम् ।

अन्ये त्वन्तर्गतामाहुर्लक्षणाग्रमथ स द्वयोः ॥ २०८ ॥

ऊर्णनाभे करण्यां च जाते चंदेहकात् तथा ।  
 मनुष्यजातिभेदेऽथ किरिद्धं सूकरेऽथ ना ॥ २०९ ॥  
 धातुप्रभेदे किरतौ काले कश्चिदवोचत ।  
 किष्कुः प्रमाणभेदे स्याद् द्वादशाङ्गुलसम्मिते ॥ २१० ॥  
 वितस्त्यास्ये चतुर्विंशत्यङ्गुले हस्तसंज्ञके ।  
 शाकटायनहर्षौ तु मानद्रव्यमवोचताम् ॥ २११ ॥  
 छायायां च कुठारादिशस्त्रं मुष्टौ च नृत्तियोः ।  
 क्षित्वा ना केशवे वायौ क्षित्वरी तु स्त्रियां निशि ॥ २१२ ॥  
 कश्चिन्नचामिति ग्राह कीलस्तु नरपोषितोः ।  
 ज्वालाशङ्कुफोणीषु बाहौ पुंसि तु शङ्करे ॥ २१३ ॥  
 फीरः शुके द्वयोर्वेशे कश्मारेषु नृभूमनि ।  
 क्षीरं स्त्री सलिले दुग्धेऽन्येऽर्धर्चादिष्वधीयते ॥ २१४ ॥  
 स्त्रीवं नपुंसकार्थं स्त्री पुमांसं त्वपरे विदुः ।  
 त्रिषु विक्रमहीने स्याद् बलहान इतीतरे ॥ २१५ ॥  
 फीर्णः पुंसि चुरीसंज्ञे जलस्थानान्तरे त्रि तु ।  
 विक्षिते स्त्री लभिस्र्यायां कीर्त्तिः कीर्त्तयती तु ना ॥ २१६ ॥  
 कुम्भः पुंसि षटे मूर्धपिण्डे सामोद्वयस्य च ।  
 वेद्यापती सोमदत्ते सीरिरागौ महत्तरे ॥ २१७ ॥  
 कामिलाख्यव्याधिभेदे द्रोणाख्यपरिमाणके ।  
 तस्य द्वये विंशती च सारीणां पञ्चविंशता ॥ २१८ ॥  
 स्त्रियां तु कुम्भी गार्घ्या स्यान् स्थालीभेदे च गज्जनः ।  
 दधिमन्यनगर्गर्घ्या ब्रूते स्माद्य ह्रस्वान्तरे ॥ २१९ ॥  
 फट्फलाख्ये वारिषर्णांसंज्ञतोयवृणान्तरे ।  
 त्रिदृत्संज्ञलताजातो पुनः कुम्भेति हृदयते ॥ २२० ॥

कदफलादेस्तु मूले च प्रसवे च नपुंसकम् ।  
 यथाप्रयोग बोद्धव्यं कुटस्तु कलशे पुमान् ॥ २२१ ॥  
 गृहे स्त्रीपुंसयोरेके कुटी कुट इति द्वयम् ।  
 अन्ये त्वाहुः क्षुद्रगृहे पल्लीसंज्ञे कुटी स्त्रियाम् ॥ २२२ ॥  
 द्वयोस्तु क्षत्रियाज्जाते कुक्षुटीसंज्ञयोपिति ।  
 मनुष्यजातिभेदे स्यादश्मकुट्टनवृत्तिके ॥ २२३ ॥  
 कुडस्तु ना वैश्रवणे ह्रीं घटे लाङ्गलेऽपि च ।  
 मनुष्यजातिभेदे तु पलिनीसंज्ञयोपिति ॥ २२४ ॥  
 शूद्राज्जाते शिशौ च स्यात् कुडी कुड इति द्वयोः ।  
 कुली तु चदरीकण्टकार्योर्ज्येष्ठस्वसर्पयि ॥ २२५ ॥  
 भार्यायां स्त्री नपि त्वे(नः)दृषीणां जलतर्पणे ।  
 कुलं वंशे सजातीयगणे च स्यान्निकेतने ॥ २२६ ॥  
 तथा जनपदे द्वे तु मार्जरेऽथ कृथा त्रयी ।  
 मतङ्गजपरिस्तोमे ना तु दर्भे कुशः पुनः ॥ २२७ ॥  
 अस्त्री दर्भे रामसुते ना ह्रीं ह्रीवैरवारिणोः ।  
 कुशा विष्टुतिकाष्ठे स्त्री वल्गारज्जौ च बाजिनः ॥ २२८ ॥  
 अघोविफोरे च कुन्दी केचित् त्वन्धे प्रचक्षते ।  
 लाङ्गलस्य मुखे फालसङ्गे ह्रीं तूत्पले कुवम् ॥ २२९ ॥  
 द्वयोः पशौ कुजस्तु स्यात् पुमानङ्गारके तरौ ।  
 भूमिजे तु त्रि कुञ्जस्तु न स्त्री गहरदन्तयोः ॥ २३० ॥  
 हनौ लतादिपिहितोदरेऽथो पुंस्थूपौ कश्चित् ।  
 कुन्जस्तु गडुले त्रि स्यान्निसर्वे चापि सज्जनः ॥ २३१ ॥  
 गडौ त्वेव नरि माहामरदत्तोऽपि सज्जनः ।  
 कुम्भा मुगहनायां स्त्री वृत्तौ ह्रीं विदलेऽयं नप् ॥ २३२ ॥  
 कुत्रे गृहे कर्मणि च फल्गुसङ्घटयोन्निपु ।  
 द्वे गजेऽथास्त्रियां कुष्ठं गन्धद्रव्यौपधान्तरे ॥ २३३ ॥

पारिभाष्याह्वये व्याधिभेदे त्रि तु भुवि स्थिते ।  
 कुट्टः सामखराणां स्यात् सप्तानामादिभे पुमान् ॥ २३४ ॥  
 रुदिते क्ली त्रि तु कुष्टिक्रियायाः कर्मतां गते ।  
 कुण्डं नपुंसकं स्थाल्यां कौञ्जिके वह्निगर्तके ॥ २३५ ॥  
 जलाशयविशेषे च देवतादेरथो पुनः ।  
 सज्जनः ग्राह कुम्भेऽपि कुण्डी तु स्त्री कमण्डलौ ॥ २३६ ॥  
 कुण्डा तु जाते जारात् तु पतिवन्नीसुते द्वयोः ।  
 अविवाहासु जाते च कुल्या तु सरिति स्त्रियाम् ॥ २३७ ॥  
 नीरमणालिकायां च कृत्रिमाल्पसरित्यपि ।  
 कुलत्रियां कण्टकार्यामस्मिन् तु क्ली पुमांस्तु स. ॥ २३८ ॥  
 रसभेदे कटोश्चापि कपायस्य च मिश्रणात् ।  
 जाते तद्वति तु त्रि स्यात् कुलीनेऽपि नृभूमि तु ॥ २३९ ॥  
 नीवृद्धेदे दाक्षिणात्ये मध्यदेशस्थितेऽपि च ।  
 उददेशस्थिते चाथ कुत्सा स्त्री निन्दनेऽथ ना ॥ २४० ॥  
 अरण्याद्यप्रमाणे स्याद् वज्रेऽप्युप्यन्तरेऽप्यथ ।  
 तदपत्येषु बहुषु गोत्राख्येषु द्वयोरथ ॥ २४१ ॥  
 क्षुद्रो दरिद्रे रूपेण नृशंसेऽल्पनिरूपयोः ।  
 त्रि क्षुद्रा स्त्री कण्टकारीविद्याव्यज्ञानदीपु च ॥ २४२ ॥  
 सरघायां च ना त्वेप उत्सवेऽथ क्षुणः पुमान् ।  
 क्षोभे क्रोधे रुभि त्रिभु स्यादुन्मत्तेऽथ कुन्दवाक् ॥ २४३ ॥  
 शस्त्रमार्जक्यन्त्रे ना भ्रमाख्ये यादपान्तरे ।  
 शुक्लपुष्पाह्वये तस्य पुनर्नप् फलपुष्पयोः ॥ २४४ ॥  
 कुन्तिर्ना नृपभेदे तन्नीवृद्धेदे तु भूमि च ।  
 राजस्तस्य स्यपत्ये स्त्री कुन्ती कुन्तिन्तु कैशन ॥ २४५ ॥

कुतूंसजे खेहपात्रे पेटेऽन्येषां न तन्मतम् ।  
 एलायां च कुणिस्तु स्यान्नान्दीवृक्षस्यपादपे ॥ २४६ ॥  
 हस्ते च विकले पुंसि त्रि तु तद्वत्पथो कुटिः ।  
 नृत्नी गृहेऽतिकुटिले कुट्टिः कुट्टयतौ पुमान् ॥ २४७ ॥  
 अयसि स्त्री कुरुस्तु स्याद् भ्रष्टिग्राजर्षिभेदयोः ।  
 ना नीवृदन्तरे त्वेष पुंभृन्प्युत्तराद्वये ॥ २४८ ॥  
 वर्षे कुरोस्तु राज्ञः स्यात् स्यपत्ये स्त्री कुरुरथ ।  
 कुन्दुर्द्वयोर्मृषिके स्यात् पालक्यांसजके तु ना ॥ २४९ ॥  
 शाकभेदे कुमुत् तु त्रिर्गर्भहर्षयुते स तु ।  
 गर्भे हर्षे भ्रियां स्त्री तु कुमुदे स्त्री तु कुम्भिनी ॥ २५० ॥  
 भूमी द्वे तु गजे नके स तु कुम्भयति त्रिषु ।  
 कुण्डी त्वथे द्वयोः कुण्डवति त्रिः कुश्ववाक् पुनः ॥ २५१ ॥  
 द्वे स्रगाले नके त्वन्यः शिवायां कुश्वरी भ्रियाम् ।  
 कूटोऽस्त्री पुञ्जमायापेच्चत्रिशृङ्गे शरान्तरे ॥ २५२ ॥  
 अयश्शालाकासंज्ञाके सीराज्ञे फालसंज्ञके ।  
 अयोधनेऽनृते दम्भे व्योम्नि निश्चलयन्त्रयोः ॥ २५३ ॥  
 एकं निश्चलयन्त्रेति केचिदर्धममन्वत ।  
 भग्नशृङ्गपत्नौ तु त्रिः कूर्चीऽस्त्री श्मश्रुपीठयोः ॥ २५४ ॥  
 भ्रूमध्ये कथने दर्भे तन्तुवायपरिच्छदे ।  
 तथा यतिपवित्रे च पादाद्गुष्ठान्तरेऽपि च ॥ २५५ ॥  
 स्त्री तु चित्रकराणां स्यात् कूर्ची खरुनसाधः  
 कूर्चो द्वे हस्तिनि स्त्री तु कूर्ची कैश्चन बर्हि  
 उदञ्चितो विकारे च प्रमदायां  
 कूपो भूषितकन्यायां दातुं गः

गुणवृक्षेऽलकूपे तु कूपी स्त्री कूप्यगार् पुनः ।  
 स्त्री पांशुलवगाभिस्त्यलवणे भेद्यवत् पुनः ॥ २५८ ॥  
 कूपसाधौ त्रि तु कूपे नृशसे कठिनोष्णयोः ।  
 कुद्धे दरिद्रे घोरे च गुणमात्रे तु पुंस्थयम् ॥ २५९ ॥  
 उष्णे च कठिने च स्यात् पूगवृक्षे स्त्रियां तु सा ।  
 मदरीरुण्टकायोः स्त्री त्वस्त्रि कूर्मस्तु कच्छपे ॥ २६० ॥  
 द्वयोर्गजस्य त्वह्मिस्त्र्यप्रदेशे ना नखात् परे ।  
 कृष्णं नपुंसकं सीसे मरिचे दुरितेऽप्यसि ॥ २६१ ॥  
 फरमर्दफले चाथ पुमान् विष्णौ हुताशने ।  
 ध्वान्तपक्षे ग्रीहिभेदे व्यासे मध्यमपाण्डवे ॥ २६२ ॥  
 वलाहके कलियुगे फरमर्दास्त्यपादये ।  
 फालवर्णेऽप्यथो नैल्ययुक्ते चकितचेतमि ॥ २६३ ॥  
 वाच्यलिङ्गो द्वयोस्तु स्यात् सर्पे शूद्रे भृगान्तरे ।  
 फाककोकिलयोरागुजातिभेदेऽप्यथ स्त्रियाम् ॥ २६४ ॥  
 द्रौपद्यामथ विष्पल्यां राजिकासंज्ञसर्पये ।  
 जलक्राजातिभेदेषु द्वादशस्वपि यद् स्मृता ॥ २६५ ॥  
 सविषास्तेषु चैरस्मिन् द्राक्षातिविषयोरपि ।  
 हिरण्याद्यास्तु याः प्रोक्ताः सप्त जिह्वाः शिवागमे ॥ २६६ ॥  
 अग्नेस्तास्वपि चैरुस्यां या दक्षिणदिशि स्थिता ।  
 कृतं तु निर्मिते त्रि स्याद् भक्ताय ग्धितकिङ्करे ॥ २६७ ॥  
 स्त्रीषु त्वादिषुगेऽर्द्धादिष्वह्व्येऽभेदप्रिनाम् ।  
 अक्षपातप्रभेदे च स्तोमच्छन्दप्रभेदयोः ॥ २६८ ॥

एतेषु युगसाधर्म्यादर्थेषु त्रिषु वर्तते ।

इत्येक आहु. पर्याप्ते क्रियायां कृत्यवाक् पुनः ॥ २६९ ॥

त्रिः कुद्बलुब्धभीतावमानितेऽपरे पुनः ।

विद्विष्टेऽन्ये तु सरब्धे कर्तव्यव्यवस्थितव्ययोः ॥ २७० ॥

कर्तनीये कृतिकृतकृत्यसाधावसुं पुन ।

अजयो विद्विषि प्राह नबल्लिङ्ग तु प्रयोजने ॥ २७१ ॥

स्त्री तु कृत्या क्रियाया स्याद् वैजयन्त्यां तु दैवते ।

अभिचारोत्थिते स्त्री च नप् चेत्यथ कृशध्वनिः ॥ २७२ ॥

तनुनि त्रिः पुमान् केतुग्रहेषु त्रि तुं कृष्टवाक् ।

सामगीतिप्रकाराणां भेदेन केन सयुते ॥ २७३ ॥

प्राप्ते च कृष्टिक्रियया कर्पणे तु नपुसकम् ।

कृच्छ्रं कष्टे लब्धमे क्ली तद्वति त्रिषु न स्त्रियाम् ॥ २७४ ॥

तपोमात्रे तथा प्राजापत्यसान्तपनादिषु ।

कृत्स्नं जले स्त्री सर्वस्मिन्नि कृत्स्नं मृगान्तरे ॥ २७५ ॥

द्वयोर्नादौ कृषिस्तु स्त्री कृषिभूमौ च कर्पणे ।

धात्यो कृषतिकर्पण्यो पुमान् कृष्टिस्तु कर्पणे ॥ २७६ ॥

मनुष्ये च स्त्रिया ना तु विपश्चिति कृतिः पुनः ।

पुमान् कृणचि कृत्यतो स्त्री क्रियाया कृतेऽपि च ॥ २७७ ॥

चतुर्क्षरकेच्छ-दोभेदेऽस्त्रीत्यक्षरेऽपि च ।

कृविस्तु रूपे ना तन्तुवायद्रव्ये च कैश्चन ॥ २७८ ॥

पेठेऽथैस्तन्तुवाये द्वे स्त्री तु नापितभाण्डके ।

कार्त्तकासङ्गकेऽथ स्याद् क्षेमशब्दो वृक्षण्डयोः ॥ २७९ ॥

मङ्गले मातरक्षायां मोक्षे त्रिषु तु निर्मये ।

ना चण्डासृजभैषज्ये केशी\* तु स्त्रीत्यभापत् ॥ २८० ॥

१. 'ती' इ पाठ २ 'पु' ग पाठ ३ 'त' क. इ. पाठ, 'त तु' ख पाठ.  
४. 'पि' क ख पाठ. ५ 'वृ' ख इ पाठ ६ 'त्र' ख. पाठ ७ 'क्षे' इ पाठ

\* 'वृक्ष वेदी वेदापाङ्ग' (पु १८१ म् १०३) इति वैजयन्ती ।

चूडायां यादवाचार्यां ना तु केशः शिरोरुहे ।  
 रश्मौ भगो च क्लीबं तु ह्रिचिरे क्ष्वेडवाक् पुनः ॥ २८१ ॥  
 रंतायां स्यात् सुविख्याता राजकोशातकीति या ।  
 विपे ध्वनौ च ना यौर्धासिंहनादे तु सा भियाम् ॥ २८२ ॥  
 क्ष्वेडा वंशशलाकायामपि क्षेत्रं पुनर्नपि ।  
 लवणे स्यादूपरजे क्षेत्रसाधौ तु तत् त्रिषु ॥ २८३ ॥  
 फेशी केशवति त्रिः स्याद् दैत्यभेदे तु नाथ सा ।  
 फेशिनी स्त्री चोऽपुष्पीसंज्ञस्तम्बेऽथ फोणवाक् ॥ २८४ ॥  
 अस्त्री स्यात् कुङ्कुले दिव्ये विशपे गहदेहयोः ।  
 धनौषे वेष्टकद्रव्ये पुस्तकासिपिधानयोः ॥ २८५ ॥  
 शास्त्रे प्रजनने पेश्यां दृषणेऽपि च केचन ।  
 कृमिभेदस्य नाडे च कौशेयप्रकृतौ तथा ॥ २८६ ॥  
 कृताकृते हेमरूप्ये सुषिरे सज्जनस्त्वमुन् ।  
 रन्ध्रे चारन्न(!)इत्याह स्त्री तु फोर्मा विवक्षिते ॥ २८७ ॥  
 तनुत्वे न पुमांस्त्वेष मेघे फोलं पुनर्नपि ।  
 व्यापेऽर्धकरो तक्कोले शुण्ट्यां च वद्रीकृते ॥ २८८ ॥  
 स्त्रियां तु फोला पिप्पल्यां (जाःश)ने चञ्चल्यभेदजे ।  
 ना तु भेलकसंज्ञे स्यात् एवे सौरौ द्वयोः पुनः ॥ २८९ ॥  
 पराहे मूषिके त्रिस्तु सज्जे कोष्ठस्तु न भिदाम् ।  
 कुमूलेऽन्तर्गृहे चान्तःकुक्षौ स्त्रीयेऽ यधीयने ॥ २९० ॥  
 फोफो द्वे चक्रवाके च स्यादाहामृगमंजरे ।  
 मृगान्तरे च ना त्वेष आदाने ना तु फोणवाक् ॥ २९१ ॥  
 शनैश्चरेऽधौ लगुडे गब्दे फोणा तु नृन्निभोः ।  
 वापरादनदण्डे द्वे गहिपे क्षोमवाक् पुनः ॥ २९२ ॥



एतेषु युगसाधर्म्यादर्थेषु त्रिषु वर्तते ।

इत्येक आहुः पर्याप्ते क्रियाया कृत्यवाक् पुनः ॥ २६९ ॥

त्रिः कुद्वलुब्धभीतावमानितेष्वपरे पुनः ।

विद्विष्टेऽन्ये तु सरब्धे कर्तव्यवशितव्ययोः ॥ २७० ॥

कर्तर्नाये कृतिवृत्तकृत्यसाधावमुं पुनः ।

अजयो विद्विषि प्राह नन्वलिङ्ग तु प्रयोजने ॥ २७१ ॥

स्त्री तु कृत्या क्रियायां स्याद् वैजयन्त्यां तु दैवते ।

अभिचारोत्थिते स्त्री च नप् चेत्यथ कृशध्वनिः ॥ २७२ ॥

तनुनि त्रिः पुमान् केतुग्रहेषु त्रि तु कृष्टवाक् ।

सामगीतिप्रकाराणा भेदेनैकेन सयुते ॥ २७३ ॥

प्राप्ते च कृष्टिक्रियया कर्षणे तु नपुसकम् ।

कृच्छ्रं कष्टे त्वधर्मे स्त्री तद्वति त्रिषु न स्त्रियाम् ॥ २७४ ॥

तपोमात्रे तथा प्राजापत्यसान्तपनादिषु ।

कृत्स्नं जले स्त्री सर्वास्मिन्निः कुरुस्तु यृगान्तरे ॥ २७५ ॥

द्वयोर्नाड्यौ कृपितु स्त्री कृपिभूमौ च कर्षणे ।

धात्वो कृपतिकर्षत्यो पुमान् कृष्टिस्तु कर्षणे ॥ २७६ ॥

मनुष्ये च स्त्रिया ना तु विपश्चिन्ति कृतिः पुनः ।

पुमान् कृणात्तिरन्तत्यो स्त्री क्रियाया कृतेऽपि च ॥ २७७ ॥

चतुर्क्षरकेच्छुदोभेदेऽशीत्यक्षरेऽपि च ।

कृषितु रूपं ना तन्तुवायद्रव्ये च कैश्चन ॥ २७८ ॥

पेठेऽन्येस्तन्तुभावे द्वे स्त्री तु नापितमाण्डके ।

कार्त्तवासज्ञकेऽथ म्याद् क्षेमशब्दो नृशण्डयोः ॥ २७९ ॥

मङ्गले प्राप्तरक्षाया मोक्षे त्रिषु तु निर्भये ।

ना चण्डासजभैषज्ये कैशी\* तु स्त्रीत्यभापत ॥ २८० ॥

१. 'ती' इ पाठ २ 'पु' ग पाठ ३ 'त' क. इ. पाठ, 'त तु' ख पाठ  
४. 'पि' क ख पाठ. ५ 'श्र' क. इ पाठ ६ 'त्रि' ख. पाठ ७ 'शे' इ पाठ

\* 'चूडा वेशी चेशपाशी' (पु १८१ ओ १०३) इति वैजयन्ती ।

चूहायां यादवाचार्यो ना तु केशः शिरोरुहे ।  
 रश्मौ भगे च क्लीबं तु ह्रिर्विरे क्ष्वेडवाक् पुनः ॥ २८१ ॥  
 लेतायां स्यात् सुविख्याता राजकोशातकीति या ।  
 विषे ध्वनौ च ना यौधसिंहनादे तु सा भियाम् ॥ २८२ ॥  
 क्ष्वेडा वंशशलाकायामपि क्षेत्रं पुनर्नपि ।  
 लवणे स्यादूषरजे क्षेत्रसाधौ तु तत् त्रिषु ॥ २८३ ॥  
 केशी केशवति त्रिः स्याद् दैत्यभेदे तु नाथ सा ।  
 फोशिनी स्त्री चोरपुष्पीसंज्ञस्तम्येऽथ फौडवाक् ॥ २८४ ॥  
 जल्ली स्यात् कुटूले दिव्ये विशेषे गेहदेहयोः ।  
 धनौघे वेष्टकद्रव्ये पुस्तकासिपिधानयोः ॥ २८५ ॥  
 शास्त्रे प्रजनने पेद्यां वृषणेऽपि च केचन ।  
 कृमिभेदस्य नाडे च कौशेयमकृणौ तथा ॥ २८६ ॥  
 कृताकृते हेमरूप्ये सुपिरे सञ्जनस्त्वनुम् ।  
 रन्ध्रे चारुह्र(!)इत्याह स्त्री तु फोशी विवक्षिते ॥ २८७ ॥  
 तनुत्वे न पुमांस्त्वेष मेघे कोलं पुनर्नपि ।  
 व्योषिऽर्धकर्म तक्षले शुण्ड्यां च बदरीरुते ॥ २८८ ॥  
 भियां तु कोला पिप्पल्यां (शाःश)ने चन्द्राक्ष्यभाजे ।  
 ना तु गेलकसंज्ञे स्यात् एवं सौर्गं हयोः पुनः ॥ २८९ ॥  
 घरादे गृध्रिके त्रिस्तु सञ्जे कोष्ठस्तु न भियाम् ।  
 कुन्तलेऽन्तर्गृहे चान्तःकुक्षी स्त्रीयेऽयधीयने ॥ २९० ॥  
 कोको द्वे चक्रवाके च स्याद्रीहायुगमंजरे ।  
 मृगान्तरे च ना त्वेष आदाने ना तु कोणवाह् ॥ २९१ ॥  
 शनैश्चरेऽर्धौ लगुडे शब्दे कोणा तु नृविरेः ।  
 बाघनादनदण्डे द्वे माहिषे सोमराह् पुनः ॥ २९२ ॥

अद्वे नृशण्डयोः शण्डे त्वन्ये वल्लान्तरेऽनुवन् ।  
 क्षोभ्यं ब्रह्माख्यलोहे क्ली क्षोभणीये तु भेद्यवत् ॥ २९३ ॥ -  
 क्रोडं क्ली कर्षमाने स्यादुत्सङ्गे द्वे तु सूफरे ।  
 क्रोडा न ना स्यादुरसि स्यात् तु पुंसि शनैश्चरे ॥ २९४ ॥  
 योजनस्य तु तुर्यांशे क्रोशो ना क्रोशनेऽथ नप् ।  
 सामान्तरेषु क्रोष्टा तु द्वे सृगालेऽथ सा स्त्रियाम् ॥ २९५ ॥ -  
 क्रौद्धी शुक्लविदार्या स्यात् क्रौञ्चस्तु कुङ्कगे द्वयोः ।  
 द्वीपभेदे तृतीयेऽस्य जम्बुद्वीपस्य पुंस्ययम् ॥ २९६ ॥  
 गिरिभेदे च शण्डस्तु सामभेदेषु केषुचित् ।  
 सम्बन्धिमात्रे तु कुञ्चो लिङ्गमस्य विशेष्यवत् ॥ २९७ ॥  
 सौद्रं तु सारधे क्लीवं क्षुद्रसम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 कौञ्चं कुक्षस्थलानिख्यनगरे नप्यथ त्रिषु ॥ २९८ ॥  
 स्यात् कुक्षस्य विकारादौ कौम्भं त्वाज्ये दक्षाब्दिके ।  
 क्ली त्रिस्तु कुम्भसम्बन्धे कौन्ती तु स्वयौपधान्तरे ॥ २९९ ॥  
 हरेणुसंज्ञे कुन्तस्य पुनः सम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 खगः पुंसि रथौ वायौ शरसङ्ग्रामयोरथ ॥ ३०० ॥  
 चातके पक्षिमात्रे च द्वे त्रिर्व्यामादिगामिनि ।  
 खड्गो ना सायके द्वे तु गण्डकाख्यमृगान्तरे ॥ ३०१ ॥  
 यादोभेदे च मरुतसंज्ञेऽथो खण्डमाश्रियांम् ।  
 जर्धे गुडविकारे च कश्चित् स्वादुद्रवेऽभ्यधात् ॥ ३०२ ॥  
 अविषजे लवणे क्लीवं भेद्यलिङ्गं तु खण्डिते ।  
 खपो वात्याच्छूद्रपूर्वक्षत्रियाजे नरान्तरे ॥ ३०३ ॥  
 † डोम्भीचण्डालजे च द्वे प्राणिभेदेऽथ खप्पनाक् ।  
 चलात्कारे च कूपे च ना दुर्मेघसि तु त्रिषु ॥ ३०४ ॥

खरः शराख्यस्तम्बे ना ककुभाह्वयादपे ।  
 रक्षोभेदे दशास्यस्य प्रवीरे दण्डनायके ॥ ३०५ ॥  
 हविर्धानाख्यदेशस्य पुरस्ताद् दक्षिणस्य या ।  
 वितर्दिर्यज्ञदेशस्था तस्यामुष्णगुणे तथा ॥ ३०६ ॥  
 कठिनत्वे च कार्कश्ये रसभेदे च मिश्रणात् ।  
 जाते रसानां तिक्ताम्लकषायलवणात्मनाम् ॥ ३०७ ॥  
 त्रिस्त्वेपामुष्णतादीनां गुणानां द्रव्य आश्रये ।  
 एकैकस्य रसान्तानां चतुर्णामपि मन्वते ॥ ३०८ ॥  
 शुष्कपूगफले तु ह्री लताभेदे तु सा खियाम् ।  
 खरा स्याद् देवताङ्गाल्ये रासभे तु द्वयोरथ ॥ ३०९ ॥  
 खलं भूस्थानयोस्तकविशेषे कथिते च नप् ।  
 निष्पीडितरसे कल्के पिण्याकादावथ त्रिषु ॥ ३१० ॥  
 नीचे क्रूरे दुर्जने च पुंश्चल्यां तु खियां खला ।  
 फलग्रहणदेशे तु क्षेत्रस्य ह्री नरि त्वमुम् ॥ ३११ ॥  
 अस्मिन्नर्थे वैजयन्त्यामाह पुंसि तु संयुगे ।  
 खल्या तु खलवृन्दे स्त्री खलाय तु हिते त्रिषु ॥ ३१२ ॥  
 खजस्तु पुंसि मन्थाने त्रिस्तु व्योमादिष्वार्थजे ।  
 खड्डो ना लशुने द्वे तु मर्त्यजात्यन्तरे तथा ॥ ३१३ ॥  
 विप्रादन्तावसायिन्यां जाते खोडे तु स त्रिषु ।  
 खनिः खनतिघातौ ना स्त्री तु स्यादाकरे निधौ ॥ ३१४ ॥  
 गर्ते तु कश्चिदाहाथो खलिः स्त्री पिष्टतण्डुले ।  
 घनद्रवैर्द्रव्यभेदे जलपके परे पुनः ॥ ३१५ ॥  
 पिण्याके खरुशब्दस्तु गीतभेदे स्मरे हरे ।  
 दर्पे च ना द्वे पुरुषे कश्चिद् दृष्टे तु स त्रिषु ॥ ३१६ ॥

खङ्गी खङ्गवति त्रि स्याद् गण्डकाख्यमृगे द्वयो ।

खण्डी खण्डवति त्रि स्याद् वनमुद्रे तु पुस्ययम् ॥ ३१७ ॥

खातं क्री पुष्करिण्या स्यात् खनने चाथ तत् त्रिषु ।

खननाक्रियया प्राप्ते ख्यातिः क्रीर्तिधियो स्त्रियाम् ॥ ३१८ ॥

ना तु ख्यारूपयोर्धात्वो खिद्रो ना गशलाञ्छने ।

ङ्गी तु विभे परे त्वेनमुपतापे प्रचक्षते ॥ ३१९ ॥

खिलं त्वप्रहते स्थाने त्रिषु स्यात् तु नपुसकम् ।

विध्यर्थवादमन्त्रेषु खेटं त्वस्त्री पुरेऽन्पके ॥ ३२० ॥

सज्जनस्त्वाह नद्याद्रिमध्यस्थे नगरे तथा ।

ना तु ग्रामविशेषे स्याद् ग्रामधानाह्वये कफे ३२१ ॥

अजयन्तु मृगव्ये च भेद्यलिङ्ग तु कुत्सिते

खेयं तु परिखाया ङी खनितये व्यथो नरि ॥ ३२२ ॥

खेलो धेणी स्त्रिया खेला लीलायानथ खोड्वाक् ।

ना कुलाये त्रिपुटके त्रि तु खञ्जेऽथ गव्यगान् ॥ ३२३ ॥

रामद्रव्यान्तरे मौर्व्या ङी स्त्री तु निवहे गवाम् ।

गव्या गव्यूतिसङ्गे चाप्यध्वमानेऽथ गोहिते ॥ ३२४ ॥

सर्वगोसम्भवे च त्रिर्ग्रहस्तु स्यान्नवस्वपि ।

सूर्यादिषु विशेषाच्च राहौ निर्ब धने तथा ॥ ३२५ ॥

आदाने चोपरागे च सोमपात्रान्तरेऽपि च ।

उल्लखलनिभे वन्या पिशाचादौ तु स द्वयो ॥ ३२६ ॥

गण्डः कपोले ना गवं स्याद् विम्फोटकर्मणो ।

भालाया भूषणेऽधस्य ग्रीवाया भूषणेऽपि च ॥ ३२७ ॥

ज्योति शास्त्रेषु ये योगा सप्तविंशतिरीरिता ।

विष्कम्भ प्रीतिरित्याद्यान्तेषामन्यतमेऽध्यसौ ॥ ३२८ ॥

चतुष्टये कपर्दीनां द्वे तु खङ्गाह्वये मृगे ।  
 अजयस्य त्विदं ग्रन्थे दृश्यते साध्वसाधु वा ॥ ३२९ ॥  
 गण्डको रुजि विद्यायां खङ्गे पदचतुष्टये ।  
 गङ्गा तु स्त्री सुरागेह आकरेऽन्यस्त्ववोचत ॥ ३३० ॥  
 कोशेऽपि स्यात् तु पुंस्येय भाण्डागारेऽथ मर्जवाक् ।  
 द्वे गजे गर्जने त्वङ्गी गर्जा ना तु गदो रुजि ॥ ३३१ ॥  
 कृष्णस्याप्यनुजे स्त्री तु गदा प्रहरणान्तरे ।  
 गधं त्वपादबन्धेषु ग्रन्थेषु ङ्गी त्रिषु त्वदः ॥ ३३२ ॥  
 गदितव्ये गया तु स्त्री पुण्यक्षेत्रान्तरेऽथ ना ।  
 धने गृहेऽप्यपत्ये तु द्वे गरस्तु वृलिङ्गकः ॥ ३३३ ॥  
 ऋषिभेदे निगरणे विषे च कृतकेऽथ नैप् ।  
 जले गरा तु स्त्री देवताडसंज्ञलतान्तरे ॥ ३३४ ॥  
 गर्दा स्त्री द्रवधारायां धमनीषु च वाचि ना ।  
 गतं तु ङ्गी गती ना तु मकारे त्रि तु दौकिते ॥ ३३५ ॥  
 ग्रामादौ दौकितवति तथातीतेऽपि सज्जनः ।  
 गीतिप्रकृतिशब्देषु ये तालव्याः स्थिता अचः ॥ ३३६ ॥  
 तेषामापीति शब्दोऽयं विकारो यत्र गीयते ।  
 गीतिकाले स शब्दोऽयं छन्दोगैरुच्यते गतः ॥ ३३७ ॥  
 गडुर्ना पृष्ठगैर्ग्रन्थौ ब्रूतेऽमुं शाकटायनः ।  
 घाटामस्तकयोर्मध्ये मांसपिण्ड इति स्फुटम् ॥ ३३८ ॥  
 वाक्पतित्वमुग्रध्यैष्ट वेद्योरःस्थकिणे अग्नी ।  
 कुब्जे तु विरथो गन्त्री स्त्रीलिङ्गा शकटान्तरे ॥ ३३९ ॥  
 गन्ता तु यातारि त्रि स्याद् गलन्ती तु स्त्रियामियम् ।  
 कर्कर्या च्यवमाने च मुञ्जाने च गलत् त्रिषु ॥ ३४० ॥

गर्भुत् तु गरुडे सूर्ये तेजस्यपि पुमानथ ।

द्वयो स्यान्मक्षिकाभेदे पक्षिमात्रेऽप्यथ स्त्रियाम् ॥ ३४१ ॥

तृणधान्यविशेषेऽथ काञ्चने स्यान्नृशण्डयो ।

ग्राहोऽब्रह्मरसज्ञे द्वे यादोभेदे पुमास्तु स ॥ ३४२ ॥

निर्वन्ध इति केऽप्याहुराचार्यस्य प्रयोगतः ।

मुनित्रयमने त्वम्य साधुत्व नोपलभ्यते ॥ ३४३ ॥

अत्रार्थे ग्राम्यवाक् तु त्रिर्भाषीणे स्त्री लतान्तरे ।

घोषसज्ञे स्वरूपफले ग्राम्याथो मालवाद् नरि ॥ ३४४ ॥

गलने मदनाभिख्यपादपे तत्फले तु नप् ।

बडिशेऽप्यथ गानं स्त्री गीतौ शब्देऽप्यथ स्त्रियाम् ॥ ३४५ ॥

प्रौष्ठपद्या पौर्णमास्या गानी गातुस्तु पुंस्ययम् ।

अन्ते स्त्री तु पृथिव्या स्याद् देवजात्यन्तरे पुनः ॥ ३४६ ॥

गन्धर्वाख्ये द्वयोर्ग्राहिशब्दस्तु त्रिर्गहीतरि ।

कपित्थे तु पुमान् ना तु गिरि स्यान्नगमेघयो ॥ ३४७ ॥

लक्षे गिरीयक्क्रीडागुडके कन्दुके परे ।

गवा च व्याधिभेदे स्याद् गृणातौ गिरतावपि ॥ ३४८ ॥

गीर्णौ तु स्वयं गीतं स्त्री गाने गानस्य कर्मणि ।

त्रि स्त्री तु गीता योगस्य पट्टेऽन्यत्स्वाह कश्चन ॥ ३४९ ॥

योगग्रन्थान्तरे गुञ्जा त्वही स्याद् गुञ्जने स्त्रियाम् ।

कृष्णलाया वाचभेदेऽप्यथ शुल्मो नृशण्डयो ॥ ३५० ॥

हृदयग्रन्थिसज्ञे स्याद् व्याधिभेदेऽपि वीरुधि ।

बलाना सज्जने सेन्यभेदे सम्येऽपि केचन ॥ ३५१ ॥

पट्टे च शुल्कसज्ञेऽन्ये त्वायस्थाने प्रचक्षते ।

गुच्छो ना स्तवके धान्यस्तम्बे वीरित्यु सप्तसु ॥ ३५२ ॥

एकस्यां हारभेदे च द्वात्रिंशच्चष्टिकेऽथ सा ।  
 गुच्छा स्त्री माषधान्ये च गर्वीयौ च गुडः पुनः ॥ ३९३ ॥  
 पिण्डे चेक्षुविकारे च वकुलाख्यमहीरुहे ।  
 गौले चेत्यपरे स्त्री तु स्नुहीगुलिकयोर्गुडा ॥ ३९४ ॥  
 गुहा स्त्री पृथ्विर्णीति प्रसिद्धायां च वीरुषि ।  
 गह्वरे पर्वतस्यापि स्कन्दे तु स पुमान् गुहः ॥ ३९५ ॥  
 शृङ्गिवेरपुरस्थाननिवादाधिपतावथ ।  
 गुह्यं शिक्षे भगे क्लीं त्रि गोपनीये रहस्यपि ॥ ३९६ ॥  
 गुन्द्रा फलिन्यां स्त्री मद्रमुस्तके क्षुद्रवान्यके ।  
 \*गवीयुसंज्ञे ना त्रेष स्तम्भभेदे शराह्वये ॥ ३९७ ॥  
 गुरुर्बृहत्तरौ बुद्धमुनौ पित्रादिके तथा ।  
 पुरोहिते च गोधूमेऽप्युपनीत्यादिकारिणि ॥ ३९८ ॥  
 स्त्री तु मातृप्रभृतिषु गुर्वी दक्षि तु तन्नपि ।  
 लम्बाज्वरराशौ च प्राहुः सार्वत्सरा इदम् ॥ ३९९ ॥  
 नीलिकासंज्ञलोहे च त्रिषु तु स्याच्चतुर्वपि ।  
 दुर्जरे बृहति ख्याते लघुनः प्रतियोगिनि ॥ ४०० ॥  
 एष्वर्थेषु यदा स्व्यर्थस्तदा गुर्वीति वा गुरुः ।  
 गृहाः पुंभूति निलये आश्रयां चैतयोः पुनः ॥ ४०१ ॥  
 गृहं क्लीवेऽपि नप्त्वेव भेषप्रभृतिराशिषु ।  
 विशेषालमतस्तुर्ये राशौ सार्वत्सरा विदुः ॥ ४०२ ॥  
 औपासनाग्नौ शैलेयेऽप्यथ गृह्यं नपुंसके ।  
 स्मार्तकर्मविधिग्रन्थभेदे त्रिस्त्वस्वतन्त्रके ॥ ४०३ ॥

१. 'विधी' ख. पाठ. २. 'घर्मे चे' ख. पाठ. ३. 'ध्व' ग पाठ.

\* 'गुन्द्रा कुत्रफला गुच्छा ..... गवेधुध गवेधुध' (पु १२८ श्लो ६१) इति विजयन्ती ।  
 'गुन्द्रा गवेधुकायाम्' इति बृहदभिधानम् 'स्त्री गवेधुगवेधुना' इति सिद्धः ।



पक्ष्ये च गृहसक्तेषु मृगपक्षिषु चाथ ना ।

औपासनामी गृष्टा तु स्त्रीलिङ्गार्थे बहिर्भवेत् ॥ ३६४ ॥

स्त्रियामथ द्वयोर्युत्सः शुनि च ब्राह्मणेऽपि च ।

त्रि तु मेधाविनि गृध्रध्वनिस्तु पशुषु द्वयोः ॥ ३६५ ॥

नाभिलापे गृही तु त्रिगृहवत्यथ स द्वयोः ।

गृहस्थे कीटभेदे तु गृहिणी स्त्री यदाह्वय ॥ ३६६ ॥

गृहकारीत्यथो गेयं स्त्री गाने गातरि त्रिषु ।

गातव्येऽप्यथ गेष्णो ना साममात्रे तनोरपि ॥ ३६७ ॥

अन्नयोरुभयो स्यात् तु त्रिषु रज्जोपजीविनि ।

गोत्रो ना भूधरे मेघे स्त्री तु नास्ति कुले बले ॥ ३६८ ॥

कुत्सितार्थे च गोत्रा तु स्त्री भूमौ गोगणे त्रि तु ।

गोत्रातर्यथ गोपस्त्रिगोपाले ना तु गोपने ॥ ३६९ ॥

गोष्ठाध्यक्षे बहूना च ग्रामाणामधिकारिणि ।

शारिवाया तु गोपी स्त्री द्वे मनुष्येऽथ गोप्यवाक् ॥ ३७० ॥

त्रिषु रक्ष्ये गृहनीये द्वे तु स्याद् दाससन्नुषु ।

गोला तु गोदावर्याख्यनदीभेदे स्त्रियामियम् ॥ ३७१ ॥

नैपाल्यां बालरमणकाष्ठेऽप्यथ नपुंसकम् ।

काञ्जिके ना तु पिण्डेऽथ गोधा प्राण्यन्तरे स्त्रियाम् ॥ ३७२ ॥

निहाकासजकेऽथो नप् स्त्री च हस्तप्रसंज्ञके ।

ज्याघाततारणे गोदः पुनर्गोदातरि त्रिषु ॥ ३७३ ॥

चा श्रीडाका फली गोदो हृदभेदौ कथोरपि ।

ग्रामे तु तत्समीपस्थे गोदौ नित्यं द्वितायुतौ ॥ ३७४ ॥

गोदा तु गोदावर्या स्त्री गोष्ठः सामान्तरे पुमान् ।

गोस्थाने तु नृशण्डोऽथ गोष्ठी तु सदसि स्त्रियाम् ॥ ३७५ ॥

१ 'दु' ग पाठ, 'लु' ख पाठ. २ 'गेष्णा ना' क ग घ ङ. पाठ ३ 'वि' क. ग घ ङ पाठ. ४ 'गोप्नी' ङ. पाठ.

गोमान् गोस्वामिनि त्रि स्यान्नदीभेदे तु गोमती ।  
 गोधुक् तु पुंसि मेरौ त्रिर्गोपाले गोश्च दोग्धरि ॥ ३७९ ॥  
 गौरस्तु ना विरिञ्चे द्वे धववृक्षेऽसनद्रुमे ।  
 शुक्लपीतारुणगुणेज्यैतद्युक्तेषु तु त्रिषु ॥ ३७७ ॥  
 अयजस्त्वाह शुद्धेऽपि स चैको लक्ष्यवेदिनाम् ।  
 कृत्रिमत्रोक्तविटपिद्वयस्य फलपुष्पयोः ॥ ३७८ ॥  
 उशीरे च द्वयोस्तु स्यान्मृगभेदेऽथ सा स्त्रियाम् ।  
 गौरी शिवासरस्त्रयोः प्रियायां वरुणस्य च ॥ ३७९ ॥  
 अर्हत्तीर्थकराणां तु याः स्युः शासनदेवताः ।  
 तासामन्यतमायां च कथयामास सज्जनः ॥ ३८० ॥  
 अजातार्तवकन्यायां तीक्ष्णार्जकहरिद्रयोः ।  
 घनो ना मुस्तके भेषे सङ्घाते लोहमुद्धरे ॥ ३८१ ॥  
 मुद्धरेऽन्येऽपि कठिन्ये कफगन्धेऽग्नौ तथा ।  
 भिक्षायाः परिमाणे च हन्तकारद्वयात्मके ॥ ३८२ ॥  
 विस्तारे कठिने तु त्रिविंपुले मूर्तसान्द्रयोः ।  
 कफस्थगन्धयुक्ते च क्लीं तु वायान्तरे मुखे ॥ ३८३ ॥  
 वायवृत्तिप्रभेदे च लोहे तमरकाह्वये ।  
 घटा स्त्री घटने गोष्ठ्यां हस्तिषङ्घटनेऽपि च ॥ ३८४ ॥  
 वृन्दमात्रे परे दोहपात्रभेदे तु सा घटी ।  
 तैलादिभाजने स्वल्पकाले नाडिद्वयात्मके ॥ ३८५ ॥  
 मुहूर्ताख्येऽथ ना कुम्भराशौ द्रोणाख्यमानके ।  
 नृस्त्रियोस्तु घटी कुम्भे घ्राणा तु स्त्रीनपुंसकम् ॥ ३८६ ॥  
 नासायां स्याद् त्रिराघाते घ्रातौ तु नपि ना पुनः ।  
 यासिर्युद्धे हुताशे च मर्तामाविति केचन ॥ ३८७ ॥

त्रि तु बह्वाशिनि घृतं त्राज्ये तोये च नप् पॅरे ।  
 पुस्यप्याहुर्घृणिस्तु स्यान्ना स्त्रियामपि केचन ॥ ३८८ ॥  
 रश्मौ ज्वाले निदाघेऽहि वीच्या घोणा तु सा स्त्रियाम् ।  
 नासिकाया हयप्रोथे जलस्योपरि गत्तरे ॥ ३८९ ॥  
 कुम्भीरमक्षिकासज्ञे क्षुद्रज तावथो नरि ।  
 \*इत्तरे घूर्णने चात्र घोरास्त्रिषु भयानके ॥ ३९० ॥  
 फष्ट इत्यरे द्वे तु सुगाले स्त्री तु कुङ्कुमे ।  
 घोलस्तु ना कपाले स्यात् स्त्री दण्डाहतके तु स ॥ ३९१ ॥  
 मर्त्यजात्यतरे वेश्यवर्धरीजे द्वयोरथ ।  
 घोष आभीरपल्लौ ना शब्दे वाचि स्वरे पॅरे ॥ ३९२ ॥  
 ब्रह्मवालुप्तसज्ञे च विषभेदे लता तरे ।  
 फोशातक्याह्वये शब्दवर्णधर्मेऽप्यथा स्त्रियाम् ॥ ३९३ ॥  
 फस ख्यलोहे चन्द्रस्तु ना कर्पूरशशाङ्कयो ।  
 कम्पिल्लाख्यद्रुमे बहिर्भेदकेऽप्यजयोऽब्रवीत् ॥ ३९४ ॥  
 सुन्दरं तु त्रिषु ज्ञेय स्त्री त्सारण्यकसामनि ।  
 अत्र हेत्यूक्ममुद्रूते कुसुदे रजतेऽप्यथ ॥ ३९५ ॥  
 नृशण्ड कनके स्त्री तु चन्द्रार्घ्यायामथ स्त्रियाम् ।  
 पूष्णो रश्मिसहस्र य शतानि त्रीणि रश्मय ॥ ३९६ ॥  
 हिमोत्सर्गाय कथितास्तेषु चर्कं तु नप्यद ।  
 पुम्यप्येके रथान्ने च ससारे सैन्यराष्ट्रयो ॥ ३९७ ॥  
 जलावर्ते चये वृत्ते मण्डले धनलोहयो ।  
 फाव्यालङ्कारभेदे च विषमे माक्षिकेऽपि च ॥ ३९८ ॥  
 ददुभञ्जव्याधिभेदे व्यूहदम्भप्रभेदयो ।  
 धमक्कादिके शस्त्रभेदे च द्वे तु पक्षिणि ॥ ३९९ ॥

१ पुन' क ग घ पाठ २ पु क घ पाठ ३ थ' ग पाठ ४ रे त्रिषु  
 तज्ज्ञ' ग पाठ ५ प' ख पाठ

चक्रवाकाहयेऽथ स्त्री चर्चा चर्चिक्यचिन्तयोः ।  
 मार्जारकर्णिकासंज्ञदेव्यां माष्टीं तु कश्चन ॥ ४०० ॥  
 स्यात् पुंश्चल्यां च पार्वत्याः पुनर्नामसु सज्जनः ।  
 चर्चिकेत्याह चर्चस्तु राजराजस्य पुंस्ययम् ॥ ४०१ ॥  
 नवानां निधिभेदानामेकस्मिन्निति निश्चितः ।  
 चण्डा स्त्रियां स्याद् दुष्पुत्रसमाख्ये भेषजान्तरे ॥ ४०२ ॥  
 स्येव चण्डी तु दुर्गायां त्रिषु त्वत्यन्तकोपने ।  
 चम्पा स्त्री नगरीभेदे वृक्षभेदे तु पुंस्ययम् ॥ ४०३ ॥  
 चको ना सर्पसत्रस्य सर्पभेदेऽपि यष्टरि ।  
 व्यथने चिकणे तु स्यात् क्लीबं पूगतरोः फले ॥ ४०४ ॥  
 चरं चराचरे त्रिर्ना चारे स्त्री युवतौ चरी ।  
 चलं चलाचले त्रिर्ना तुरुष्क इति विश्रुते ॥ ४०५ ॥  
 निर्यासभेदे वायौ च पुंश्चल्यां तु चला स्त्रियाम् ।  
 विद्युत्स्य चरिर्वायौ चरतौ ना पशौ द्वयोः ॥ ४०६ ॥  
 चरणाख्यक्रियायां स्त्री यवसेऽप्यथ चाटुनि ।  
 चटुः स्त्रीशण्डयोः पुंसि त्वयं पशुपिचण्डके ॥ ४०७ ॥  
 चपले तु त्रिषु स्त्री तु चञ्चुखोटौ पतत्रिणः ।  
 एरण्डे नाथ चर्मी ना मूर्जहौ शङ्करस्य च ॥ ४०८ ॥  
 मृत्ये भृङ्गिरिटाभिष्ये स तु चर्मवति त्रिषु ।  
 तथा फलकपाणौ च चक्री तु नरि केजवे ॥ ४०९ ॥  
 द्वे कुलाले गृहस्थे च तौलिके भुजगेऽपि च ।  
 त्रि तु स्याच्चक्रवन्मात्रे चारस्तु स्यान्नरि स्पशे ॥ ४१० ॥  
 बन्धे प्रियालवृक्षेऽथ तत्फले क्लीबमङ्गणे ।  
 चारी तु स्त्री नाट्यनान्यां गयात्रस्य च सेचने ॥ ४११ ॥

आयोपनीविभेदे तु चाटौ ना चटनेऽपि च ।  
 मिश्रणं दृष्णहरित्तिरे तद्वनि तु त्रिषु ॥ ४१२ ॥  
 चान्द्री म्नी पार्णमाम्या म्याच्चन्द्रसम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 चारट्टम्पतौ पुमि चन्द्रिनाया तु सा म्रियाम् ॥ ४१३ ॥  
 उहापोहमेमायां च बुद्धौ चार्वी त्रिषु त्वयम् ।  
 मुन्दरे चित्रवाम्ये च चाटुस्तु स्त्रीनपुसकम् ॥ ४१४ ॥  
 राजादिभुतित्राय्ये ना त्वय पशुपिचण्डके ।  
 वर्यमे केचन प्राहुर्दर्या त्वेगाह सज्जन ॥ ४१५ ॥  
 चित्रं नपुसक पुण्ड्रे म्याङ्गनेऽप्यथ त्रिषु ।  
 आश्चर्यं ऋतुगमिग्यरण्युक्तेऽप्यथो पुमान् ॥ ४१६ ॥  
 देवतानुक्रमे प्रोक्त आमुगजे चिरन्तने ।  
 ऋतुगम्यगुणेऽय स्त्री चित्रा हेमन्तरात्रिषु ॥ ४१७ ॥  
 पशुनामेष्टिभेदे च निश्चुते श्रुतिशालिनाम् ।  
 दृष्णात्रिभुतामेदे न्यम्राधीसजभूरुहे ॥ ४१८ ॥  
 गोदुम्बाम्बलताजातौ सुमद्राधुनिभेदयो ।  
 वेदशालिमुगे चापि नक्षत्रे च-द्रदेवते ॥ ४१९ ॥  
 तद्युक्ते कालमात्रेऽन्ये तत्कालोत्पन्नयोपिति ।  
 द्वयोस्तु पाठीनाभिग्यमत्स्यभेदेऽथ चिलवाक् ॥ ४२० ॥  
 ह्निजेऽदिण च त्रि ह्निनाशेऽप्यथ द्वे विहगान्तरे ।  
 \*भातापिसन्नेऽथो चिल्ली शाकजात्यन्तरे स्त्रियाम् ॥ ४२१ ॥  
 मारिपाग्न्ये तथाह्वे च भूसन्नेऽथ चित्ता स्त्रियाम् ।  
 चित्र्याया ह्री तु चयने चितेस्तु त्रिषु कर्मणि ॥ ४२२ ॥

१ 'क्रियाया' इ पाठ २ 'चा' क ग घ ङ पाठ

\* 'स्वामी तु—आनपति—' इति पाठ मयन' इत्यमरटीकाया  
 भानुजीदीक्षित ।

चितित्तु स्त्री समूहे स्याचितायां चयनेऽपि च ।

ज्ञाने च चेततौ त्वेव धातौ स्यान्नरलिङ्गकः ॥ ४२३ ॥

चीनो ना पीतमुद्रे स्याद् काककङ्गद्विमान्तरे ।

मदनार्ये तथोदीच्यनीदृग्नेदे तु भूमि च ॥ ४२४ ॥

तद्देशराजेषु पुनर्मृगयोश्चापि पुंस्त्रियोः ।

व्यवस्थयाथ मृगयोर्लक्षणं चैवमम्यधुः ॥ ४२५ ॥

ताम्रवर्णो मृगो यः स हरिणः स्याद् स एव यः ।

सितक्रोडः स चीनः स्यादित्येकः प्रोक्तलक्षणः ॥ ४२६ ॥

अन्यः कपोतवर्णो यस्त्रिशदङ्गुलमानकः ।

इत्यङ्कितोऽथ मदनफले क्लीवमयस्यपि ॥ ४२७ ॥

चीरं क्लीच्छिद्रवस्त्रे च वल्कले च स्त्रियां त्वसौ ।

क्षालिकासंज्ञकीदे स्याचीरी चुक्रस्तु ना रसे ॥ ४२८ ॥

अम्लार्ये बीजपूरेऽम्लवेतसे च निमन्त्रणे ।

गुम्जिकायां द्वयोस्तु स्यात् सुन्दरेऽथ नपुंसकम् ॥ ४२९ ॥

यन्मस्त्वादिशुचौ भाण्डे सक्षौद्रगुडकाम्बिके ।

त्रिरात्रं धान्यराशिस्थं तत्र चिञ्चाफलेऽपि च ॥ ४३० ॥

त्रिस्त्वल्गरसमंयुक्ते चाङ्गेर्यां तु स्त्रियामियम् ।

चुम्रशब्दः पुमान् नाशे विभ्रण्णे तु त्रिषु स्मृतः ॥ ४३१ ॥

च्युतिः स्त्री च्यवने योनौ वायौ च च्योतर्तौ तु ना ।

चूपा गजवरत्रायां स्त्री स्त्रीशण्डस्तु चूपणे ॥ ४३२ ॥

चूर्णमस्त्री वासयोगे धूलौ क्षारान्तरे त्रि तु ।

दग्धेऽथ चूर्णिः स्त्रीलिङ्गा ग्रन्थभेदे कपर्दके ॥ ४३३ ॥

ना तु चूर्णयतौ द्वे तु चृचृर्जात्यन्तरे नृणाम् ।

किरात्यां शम्भराज्जाते वैदेहादिति केचन ॥ ४३४ ॥

पुल्कसादपरे स्त्री तु चेलं वस्त्रेऽधमे त्रिषु ।  
 चैत्रः पुंसि वसन्तस्य प्रथमे मास्यथ स्त्रियाम् ॥ ४३५ ॥  
 तत्स्थायां पौर्णमास्यां स्याच्चैत्री भेत्ता तु चित्रया ।  
 नक्षत्रेण युते कालभेदे चित्राह्वये पुनः ॥ ४३६ ॥  
 काले जाते च स यदि स्यादस्थ्यर्थस्ततश्च सः ।  
 पारिशेष्याद् यथायोगं विज्ञेयो नपि पुंसि वा ॥ ४३७ ॥  
 चैत्यं चिताङ्गे बुद्धाण्डे याज्ञिकाज्याधिवासने ।  
 देवालये च स्त्रीय स्यादुद्देशद्रौ तु केचन ॥ ४३८ ॥  
 पुंस्यप्याहुरथो चैद्याश्चेदिनीवृत्ति केचन ।  
 पुंभृतीत्याहुरेव द्वे चेदिराजस्य पुत्रयोः ॥ ४३९ ॥  
 चोलस्तु पुंसि कृपासे करमर्दाख्यपादपे ।  
 तत्कले स्त्री दाक्षिणात्ये नीवृद्धेदे नृभूमनि ॥ ४४० ॥  
 तद्राजे नास्य सन्ताने द्वयोजानपदेषु च ।  
 गृहच्छदि पु न स्त्री स्याच्चोक्षस्तु त्रिषु सुन्दरे ॥ ४४१ ॥  
 गीतभेदे तु नाथ स्याच्चूडाकरजकर्मणि ।  
 चौलं स्त्री त्रि तु चोलस्य विकारादावथो नपि ॥ ४४२ ॥  
 पुंस्यप्येके छत्रमुष्णवारणे स्त्री तु भेषजे ।  
 मिसिसंज्ञे द्रोणिकाख्यस्तम्बे कुस्तुम्बुरुण्यपि ॥ ४४३ ॥  
 छत्रा छात्रस्तु क्षिप्ये ना मधुभेदे नपुंसकम् ।  
 छागो ना करुणाभिख्यपादपे छगले द्वयोः ॥ ४४४ ॥  
 छिद्रं रन्ध्रेऽपराधे च दूषणे त्वजयोऽप्रवीत् ।  
 एतेषु शीबलिहं स्यात् त्रिषु तुच्छिद्रवत्यर्दः ॥ ४४५ ॥  
 छिन्नं (घणे ! शृक्णे) त्रिषु स्त्री तु निश्शरे दक्षि सा पुनः ।  
 छिन्ना गुल्फ्यां स्त्री छेकः पुनर्ना मृगपक्षिषु ॥ ४४६ ॥

गृहासक्तेषु वैदग्ध्ययुक्ते तु त्रिषु स स्मृतः ।

जयस्तु पीतमुद्रे ना नान्दीवृक्षे पुरन्दरे ॥ ४४७ ॥

पुरन्दरसुते जित्यां होमभेदेषु केषुचित् ।

दुर्गायां तु जया स्त्री स्याद् पार्वत्यां त्वजयोऽब्रवीत् ॥ ४४८ ॥

अन्यत्रापि कचिद् देवीविशेषेष्वपि दृश्यते ।

अर्हत्तीर्थकराणां तु याः स्युः शासनदेवताः ॥ ४४९ ॥

तासामन्यतमायां च कथयामास सज्जनः ।

जयस्य हेतुभूतायां विद्यायामपि कुत्रचित् ॥ ४५० ॥

तृतीयायां तथाष्टम्यां त्रयोदश्यां निधिष्वपि ।

क्षमीद्वमं हरीतक्यामग्निमन्थारुणपादये ॥ ४५१ ॥

वचाजीरकतर्कारीष्वथ स्तम्भान्तरे जपा ।

रक्तपुष्पे जपाख्येऽथो उपांशूच्चारणे पुमान् ॥ ४५२ ॥

शब्दस्याथ जवः पुंसि वेगे त्रिषु तु तद्वति ।

जवा तु स्त्री रक्तपुष्पस्तम्भभेदे जपाद्वये ॥ ४५३ ॥

जनयोऽपवादे नात्रार्धेऽमरदत्तोऽब्रवीन्नपि ।

जनशब्दे तु पुंस्येन सिंहः कृत्तेऽजयोऽपठेत् ॥ ४५४ ॥

ह्रीं पुद्रे जनितत्र्ये च त्रि तूत्पादयितव्यके ।

जानितर्यपि जामानुः मिग्येषु जातयस्तु ये ॥ ४५५ ॥

भृत्याश्चापि नवोदायास्तेषु चान्ये तु केचन ।

विगीतेऽपि द्वयोस्त्वेव मानृयाहङ्कीटके ॥ ४५६ ॥

जम्भम्तु दंष्ट्रापार्श्वस्थदन्ते ना मुक्तिपादयोः ।

दैत्यभेदे च जम्भीरतनीं शीवं तु तन्फलं ॥ ४५७ ॥



विदारणे तु वक्रम्य जम्मा स्त्री स्त्री पुनर्जटा ।

केशसन्दर्भभेदे च मासीसञ्ज्ञौपधान्तरे ॥ ४५८ ॥

तरो शिफाया च जटी त्रीकारात् प्रचक्षते ।

द्रोणाख्यपरिमाणस्य चत्वारिंशत्यथ त्रिषु ॥ ४५९ ॥

जटो जटावति त्रिस्तु जडोऽनालोच्यकारिणि ।

शीतले स्तब्धनिर्वुध्यो पङ्कगन्धिजले तु नप् ॥ ४६० ॥

पुसि शीतगुणेऽथाहाजयस्तोये जलं नपि ।

\*जले तु त्रिषु जमस्तु द्वयो स्याद् विप्रमेकयो ॥ ४६१ ॥

जर्णो ना पादपे चन्द्रे ऋषे पक्षिणि तु द्वयो ।

त्रिषु वृद्धेऽथ जर्णो ना स्वाङ्गे प्रजननाह्वये ॥ ४६२ ॥

योनिरोम्ण्यपरे कश्चिदासीरे च जन पुन ।

जनने जननाया च प्रतिवेशविवाहयो ॥ ४६३ ॥

रानन्यबन्धावप्राप्ते मनुष्ये रिपति सज्जन ।

ह्रीच दमनके प्राणिघृते चाथ जनी स्त्रियाम् ॥ ४६४ ॥

जतुहृत्सङ्गल्ल्या च स्नुपातित्रयोरपि ।

जनिस्तु प० यामुत्पत्तौ वरयोपिनि च स्त्रियाम् ॥ ४६५ ॥

जायतो तु पुमास्त्री तु जन्मूर्धन्युदपादपे ।

तत्फले जम्बु जम्बुश्च नम्त्रियो स्यादथ द्वयो ॥ ४६६ ॥

चतुष्पाज्जातिभेदेऽथ जतुर्ना धर्ममेधयो ।

ह्रीयेऽनसर्गेऽमसर्धो जन्मुस्तु द्वे नरारिणि ॥ ४६७ ॥

अपत्ये च पुमान्त्वेष प्रादुर्भावे प्रनापत्तौ ।

पितर्यपि जगत् तु ह्री जगतीति स्त्रियामपि ॥ ४६८ ॥

लेके स्त्री तु जगत्यष्टाचत्वारिंशत्स्वरादिषु ।  
 छन्दोभेदेषु सुरमौ पृथिव्यां चाथ तत् त्रिषु ॥ ४६९ ॥  
 ऋते चराचरे चापि मनुष्ये तु द्वयोरथ ।  
 जटावति जटी त्रि स्यात् प्लक्षष्टक्षे तु पुंस्यम् ॥ ४७० ॥  
 जवी वेगवति त्रिः स्याद् द्वे तु वातप्रमीमृगे ।  
 जालं गवाक्षभेदे क्ली पुष्पक्षारकवृन्दयोः ॥ ४७१ ॥  
 आनाये कपटे चापि भारताद् दक्षिणे कचित् ।  
 वर्षात् स्यादन्तरद्वीपे मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ ४७२ ॥  
 विषीवैदेहजे द्वे स्यात् पटोल्यां तु स्त्रियामियम् ।  
 जाली जारस्तु नादित्ये तथैवोपपत्तावथ ॥ ४७३ ॥  
 अविवाध्यासु कन्यासु या स्यात् कन्याप्रसूतिजा ।  
 कन्या तस्यां स्त्रियां जारी हिमवद्बुधितर्यपि ॥ ४७४ ॥  
 क्लीबं तु रक्तकुमुदे जातं त्वस्त्री कदम्बके ।  
 त्रिरुत्पन्ने जन्मानि क्ली जामिस्तु स्त्री कुलत्रियाम् ॥ ४७५ ॥  
 तुणेऽङ्गुलौ च स्वसरि नीवृद्धेदे च कुत्रचित् ।  
 जामि तु क्ली जलेऽप्यासात् समानगुणवस्तुनः ॥ ४७६ ॥  
 आलस्ये चेतसो जानुस्त्वस्त्री द्वात्रिंशद्बुले ।  
 मानभेदेऽप्यूरुजङ्घासन्धौ चाप्यथ जालिवाक् ॥ ४७७ ॥  
 त्रिषु जालवति द्वे तु दाशे स्यात् स्त्री तु जालिनी ।  
 पिप्पल्यां चित्रशालायां जिह्वं तु कुटिले त्रिषु ॥ ४७८ ॥  
 अलसे क्ली तु पापे द्वे सर्पे क्ली तु जितं जये ।  
 त्रिषु तु स्वीकृते तत् स्याद् युद्धमग्राभिभूतयोः ॥ ४७९ ॥

जिघ्री द्वे शकुनो कश्चित् त्राह ना क्रोधकालयो ।  
इति जिष्णुस्तु ना विष्णाविन्द्रे मध्यमपाण्डवे ॥ ४८० ॥

अग्नौ च जित्वरे तु त्रिजित्वा त्विन्द्रेऽपि योद्धरि ।  
ना स्त्री तु जित्वरी नया वाराणस्या च वैणिजा ॥ ४८१ ॥

जीवो ना गीप्पतो जतौ क्षेत्रज्ञे त्रि तु जीवति ।  
त्रये प्राणे स्त्री तु मौर्या जीवन्त्याख्यलतान्तरे ॥ ४८२ ॥

स्याज्जीवनक्रियाया तु नृस्त्री छन्दोन्तरे पुन ।  
द्विपट्टिस्तरके ह्यिव जीरस्त्वग्न्यन्नयो पुमान् ॥ ४८३ ॥

अजाज्या तु नृगण्ड स्याद् द्वे त्वथ जीर्विवाक् पुन ।  
द्वे ना शकटे द्रव्ये गुल्मे चाथ द्वयो पगौ ॥ ४८४ ॥

मज्ञौ च चटके चाथ जीत्रन् स्यात् प्राणति त्रिषु ।  
जीवन्ती तु म्रिया जीवासन्नशकलतान्तरे ॥ ४८५ ॥

ज्योतिष्मतीगुह्योश्च जूर्णस्तु स्यान्नृलिङ्गक ।  
यन्नेऽपि यावन्तान्नेऽपि त्रि तु वृद्धे सिया पुन ॥ ४८६ ॥

जूर्णा स्याद् बल्वनेष्वेवा जूणिस्तु स्त्री उररे क्षुधि ।  
शरीरे च पुमास्त्रेय आदित्ये च विरिञ्चने ॥ ४८७ ॥

समीरणे हुतवहे भेद्यलिङ्गे तु सत्त्वरे ।  
ज्येष्ठस्तु पूर्वने वृद्धतमे शान्ततमे त्रिषु ॥ ४८८ ॥

त्रिषु ह्येवैरयोस्तु ह्रीं स्याल्लोहे नीलिकाह्वये ।  
अपि द्वयोस्तु हस्तेऽथ ज्येष्ठा स्त्री शम्भुशक्तिषु ॥ ४८९ ॥

नवम्बेकत्र चालशमीगृहगोलिङ्गयोरपि ।  
इन्द्रदैवतनक्षत्रेऽप्यथ ज्येष्ठी सियामियम् ॥ ४९० ॥

ज्येष्ठानक्षत्रसयुक्तपूर्णाम्या पुमान् पुन म ।  
शुक्रमासे त्रि तु ज्येष्ठमम्बन्धियथ जैत्रमाह् ॥ ४९१ ॥

क्लीं धूते जयनेऽथ त्रिर्जयशीले स्त्रियां पुनः ।  
 जैत्र्यास्फोताख्यवल्ल्यां स्याद् विष्णुकान्तान्यनामनि ॥ ४९२ ॥  
 ज्योतिरात्मनि सूर्येऽग्नौ हविर्होमा<sup>१</sup>र्चिदीप्तिषु ।  
 ग्रहनक्षत्रतारासु नक्षत्रेऽपि विशेषतः ॥ ४९३ ॥  
 विलोचने धने पुत्रे सामभेदेषु केषुचित् ।  
 ज्योतिष्टोमाख्ययज्ञे च क्लीवं दीप्तौ तु वा स्त्रियाम् ॥ ४९४ ॥  
 नित्यं पुमांसमग्नौ चांमरदत्तोऽन्वशादिदम् ।  
 पुन्नपुंसकलिङ्गस्तु ज्योतिष्टोमे मतो मम ॥ ४९५ ॥  
 ज्यौत्स्त्री तु स्त्री पटोल्यां स्याज्ज्योतिष्मद्रजनावपि ।  
 त्रि तु ज्योत्स्नावाति स्त्री तु क्षपा नागबलाह्वये ॥ ४९६ ॥  
 भैषज्ये ना तु विपिने द्वे मत्स्ये मकरेऽपि च ।  
 क्षरो ना निर्क्षरे स्त्री तु क्षरा स्याज्क्षरणे त्रि तु ॥ ४९७ ॥  
 क्षटो क्षटितरि द्वे तु शूद्रामैत्रेयजे नरे ।  
 टङ्कोऽस्त्री परशौ शैलशृङ्गे पाषाणदारणे ॥ ४९८ ॥  
 मुद्रितोन्मानभेदे च टङ्कणे चाथ नृत्तियोः ।  
 मृगभेदे ज्यैवस्थाने<sup>२</sup> ना तु कश्मीरविश्रुते ॥ ४९९ ॥  
 महीरुहान्तरेऽथ स्यात् फले तस्य नपुंसकम् ।  
 तलक्ष्मपटे तालाख्यद्रुमे शीतगुणे च ना ॥ ५०० ॥  
 त्रि तु तद्वाति शण्डे तु तालसंज्ञतरो फले ।  
 पाताले समदेशे च चतुर्भागे पलस्य च ॥ ५०१ ॥  
 पाणिना दक्षिणेनैव वीणातन्त्र्याश्च ताडने ।  
 अजयस्तु पठत्येमेत् कार्यवीजे धनेऽपि च ॥ ५०२ ॥

१. 'वा' ख. घ. ङ. पाठः. २. 'प्य' ख. पाठः. ३. 'तो' ग. पाठः. ४ 'नं वा' ङ. पाठः.

अध स्वरूपयोस्त्वस्त्री हस्तभे तु तला तलम् ।  
 इति स्त्रिया च क्षण्डे चाप्यथ लिङ्गत्रये तटम् ॥ ५०३ ॥  
 प्राहुर्जलाशयप्रान्ते तीरे त्वन्येऽद्रिसानुनि ।  
 तङ्कः सम्भावनाया च भयेऽप्यस्त्री ततं पुन ॥ ५०४ ॥  
 वीणादिवाचे स्त्री ना तु पितरि त्रि तु विस्तृते ।  
 व्याप्ते त्रयं तु त्रितये त्रिस्त्रिवेद्या त्रयी क्षियाम् ॥ ५०५ ॥  
 नप्स्त्री त्रयाणा वृन्दे स्यात् त्रस तु त्रिषु जङ्गमे ।  
 त्रसी तु स्त्री त्रासभेदे यास्मिन् सति दिशा अम ॥ ५०६ ॥  
 गन्तु विवेकशून्यत्वादित्येव कश्चिदब्रवीत् ।  
 ज्यश्रा क्षिया त्रिवृत्सङ्गवल्त्या ज्यश्रौ तु सा त्रिषु ॥ ५०७ ॥  
 त्वचं तु स्त्री सूक्तटाख्यगन्धद्रव्येऽथ वल्कले ।  
 त्वचा स्यान्तुस्त्रियोर्ना तु तटिन्तटतिधातुके ॥ ५०८ ॥  
 सूनाया तु क्षिया ना तु तरिर्वैश्वानरौनले ।  
 स्त्री चर्मवृत्तपेडाया नावि चाथ तनुः क्षियाम् ॥ ५०९ ॥  
 अक्षुग्धराया लमाख्यराशौ वैपुषि सा पुन ।  
 सन्धीति विप्पलीसङ्गभेषजे ना तु पादपे ॥ ५१० ॥  
 नान्दीवृक्षाह्वये त्रिस्तु विरलेऽल्पे कृशेऽपि च ।  
 तन्तुस्तु मूत्रे ना यज्ञसंस्थाया चाथ स द्वयो ॥ ५११ ॥  
 एकत्र भेदे भेदाना मण्डल्याह्वयभोगिनाम् ।  
 ग्राहाख्ययादोभेदे च सामभेदे पुनर्नपि ॥ ५१२ ॥  
 स(र्वेन्निर्वाग्मि)र्चित्याया पुच्छे पक्ष्याभारसं वस्तुन ।  
 छुरिकाया च खप्तादिमुष्टौ चाप्यस्त्रियामथ ॥ ५१३ ॥  
 तप्ता स्याद् भास्करे पुंसि भेद्यटिङ्ग तु तापके ।  
 त्वष्टा प्रजापतौ यद्वा देवतक्षणि तक्षणि ॥ ५१४ ॥

विष्ण्वग्रजे माध्यमिकदेवे दिनकरे च ना ।  
 त्रि तु त्वक्षितरि स्यात् तु तक्षा ना वर्धकौ स तु ॥ ५१५ ॥  
 विप्रीकरणजे मर्त्यजातिभेदे द्वयोस्तथा ।  
 आयोगवे च वृत्तिश्चेत् तक्षण तस्य ना पुन ॥ ५१६ ॥  
 तक्षा दीपे ज्वरे सूर्य आतपे क्ली तु पुत्रयो ।  
 तपस्तु नपि कृच्छ्रादौ धर्मसन्तापयोरपि ॥ ५१७ ॥  
 लमाक्षवमराशौ च प्राहु सावत्सरा हृदम् ।  
 शिशिरतौ त्वचि प्राह शाश्वत पुनपो पुन ॥ ५१८ ॥  
 माघमासे तमस्तु क्ली पापे नरकशोकयो ।  
 गुणत्रयस्यान्यतमे साङ्गधाना प्रकृतौ बले ॥ ५१९ ॥  
 अज्ञाने ज्वलति ध्वान्ते रात्रौ राहौ तु ना तैमा ।  
 तालः कालक्रियामाने तृणराजाख्यपादपे ॥ ५२० ॥  
 अङ्गुष्ठमध्यमामाने चपेटे त्रपुसेऽपि च ।  
 ह्युभेदे च नाथ स्त्री ताली दृढदलाह्वये ॥ ५२१ ॥  
 तृणद्रुमे तामलकीसौराष्ट्रीमुसलीपु च ।  
 प्रतिताल्यामथ क्लीब हरिताले फलेपु च ॥ ५२२ ॥  
 अत्रोक्तम्याधराणा स्यात् कास्यताल्या तु तत् त्रये ।  
 तारस्तु शुद्धमुक्ताया मुक्ताशुद्धौ च तारणे ॥ ५२३ ॥  
 रदेऽपि सज्जन प्राह तारा तु स्यान्नरस्त्रियो ।  
 नक्षत्रे नेत्रनध्यो च रज्ज्ते तु नृशण्डवो ॥ ५२४ ॥  
 त्रिपु तूष्मन्तरे शब्दे विशदेऽप्यथ पङ्कजे ।  
 प्रणवे च नपि स्त्री तु तारा योषिति वालिन ॥ ५२५ ॥  
 सुगतस्य च ताम्रं तु स्यात् क्लीब शुल्बखेपयो ।  
 ना शुल्बवर्णसदृशे वर्णे तद्वति तु त्रिपु ॥ ५२६ ॥

ताम्रा तु स्त्री कृष्णलाख्यवल्ग्या ताक्ष्यस्तु ना रथे ।  
 गरुडे शेलजे विष्णो विष्णोर्वामनविग्रहे ॥ ५२७ ॥  
 सौवर्चलाख्यलक्षणे पुन ह्री द्वे तुरङ्गमे ।  
 तान्तस्तु मासे ना तान्तिमति तु त्रि पुमान् पुन ॥ ५२८ ॥  
 विस्तारे तानशब्दोऽथ गीतिधमे नपुसक्तम् ।  
 तापस्तसौ पुमान् स्त्री तु तापी स्यान्निम्नगान्तरे ॥ ५२९ ॥  
 ताडो ना ताडने ताडी स्त्री तालीसङ्गपादपे ।  
 तार्ण भारतवर्षस्थद्वीपभेदे नपुसक्तम् ॥ ५३० ॥  
 तृणसम्बन्धिनि त्रि म्यात् प्राको धमे नृलिङ्गक ।  
 त्रि स्याच्छरणदेशीये त्वाप्स्तु क्षपके पुमान् ॥ ५३१ ॥  
 अरत्नाना च यूपस्य स्यादरत्नौ चतुर्दशे ।  
 त्वाष्ट्री तु स्त्री सूर्यपत्नीभेदे त्वष्ट पुनस्त्रिषु ॥ ५३२ ॥  
 सम्बन्धिमात्रे यस्यापि त्रया म्याद् देवतात्र च ।  
 अपत्ये तु द्वयोस्त्वष्टुरथ तापिर्नृलिङ्गक ॥ ५३३ ॥  
 दैत्यभेदे तापयतो नदीभेदे तु केचन ।  
 स्त्रीति पातरि तु ज्ञाना त्रिर्ना तु सितमर्षये ॥ ५३४ ॥  
 तिक्तस्तु पर्पटे पुंसि परोले गुग्गुलावपि ।  
 विरसाख्यरमे षण्णा रसात् कटुकेऽपि च ॥ ५३५ ॥  
 गन्धे च सुरभावेतद् गुणत्रययुते त्रिषु ।  
 स्त्री तिक्ता कटुरोहिण्या निष्यन्तु नरि भारते ॥ ५३६ ॥  
 महादेवे कलियुगे बहौ पुष्याग्न्यारके ।  
 तदुक्ते कालसामान्ये तज्जाते तु यय म्रियाम् ॥ ५३७ ॥  
 तिप्यामलक्या तिग्मस्तु वजे चोष्णगुणेऽपि च ।  
 त्रि तु तद्वति तीक्ष्णे च तेजिते च त्रिज तु नप् ॥ ५३८ ॥

पृष्ठवंशाधरे त्रिस्तु त्रयाणां निवहेऽथ ना ।

शालङ्कायनसंज्ञेषु मुनिभेदेषु भूम्नि च ॥ १३९ ॥

तिर्यक् तु साचिभेदे त्रिर्नरं त्वाह पशुष्वमुम् ।

त्रिवृत् स्त्री त्रिवृतासंज्ञलताभेदेऽथ पुंसि सः ॥ १४० ॥

नवसङ्ख्यात्मके स्तोमे त्रि तु स्तोत्रे च तद्वति ।

तद्युक्तेऽप्यहरादौ स्याद् रज्ज्वादौ त्रिगुणे तथा ॥ १४१ ॥

तीर्थमस्त्री पुण्यजले पुण्यक्षेत्रेऽध्वरे भगे ।

जलावगाहमार्गे च मन्त्राद्यष्टादशस्थपि ॥ १४२ ॥

शस्त्रे निदाने योग्ये च स्त्रीपुष्पे दर्शनेष्वपि ।

उपाध्यायेऽप्युपाये च प्राहाचार्यकुलेऽपरः ॥ १४३ ॥

नदीष्वन्योऽथ तीक्ष्णोऽस्त्री विपे स्त्रीवं तु संयुगे ।

गरे चाप्यजयोऽवादील्लोहे कालायसाह्वये ॥ १४४ ॥

अयोभेदे परे पुंसि त्वौष्ण्ये तीक्ष्णार्जकाह्वये ।

स्तम्बे च चारभेदे चातिहिंसाकारधारिणि ॥ १४५ ॥

सूर्येऽथ स्त्री वचायां स्यात् तीक्ष्णा त्रिर्निशितोष्णयोः ।

आत्मत्वेऽपि च तीव्रं तु त्रि(तू<sup>१</sup>पू)च्छ्रुतिस्तन्तयोः ॥ १४६ ॥

उष्णे च स्त्री त्वसत्त्वेऽथ तीरं कूले नपुंसकम् ।

तीरी तु शरभेदे स्त्री योऽल्पो वेगसमन्वितः ॥ १४७ ॥

तुङ्गस्तु पुंसि पुलागट्टमे प्रांशौ तु स त्रिषु ।

स्त्रियां तु तुङ्गा स्याद् वंगरोचनासंज्ञभेषजे ॥ १४८ ॥

अजगन्धाह्वयस्तम्बे पुनस्तुङ्गी पुमान् पुनः ।

तुग्रो यवे वरिष्ठे तु त्रिरक्षाकाशयोस्तु नप् ॥ १४९ ॥

तुत्थं रसाञ्जने स्त्रीय नीलीसञ्जीवधौ तु सा ।

सूक्ष्मैलायां च तुत्था स्त्री रथचक्रस्य तु स्त्रियाम् ॥ १५० ॥



तुम्वा नामावलाब्धां तु तुम्बी तुम्बं तु तत्फले ।

ह्रीं तुच्छं तु शून्ये त्रिष्वसुते तु नपुंसकम् ॥ ५५१ ॥

तुञ्जस्तु दाने वज्रे च बलादानादिके च ना ।

तुञ्जा तु रक्षणे स्त्री स्याद्विजायां तु नरस्त्रियोः ॥ ५५२ ॥

तुन्नस्तु व्याधिते त्रि स्यान्नान्दीवृक्षे तु पुंस्ययम् ।

तुप्स्तु नान्दीवृक्षे ना तुष्टौ ह्रीं तद्वति त्रिषु ॥ ५५३ ॥

तुपस्तु पुंसि धान्यानां त्वचि तत्सदृशे तथा ।

हिरण्यादेश्च शकले विभीतकतरावपि ॥ ५५४ ॥

तत्फले ह्रीं तुष्टिस्तु स्त्री पुंस्यप्येके प्रचक्षते ।

वाद्यभेदे लघे चारुपकालभेदे च सशये ॥ ५५५ ॥

सूक्ष्मैलाया च ना त्वेप तुष्टौ स्त्री पुनस्तुरिः ।

तन्तुवायोपकरणभेदे पुंसि तु वारिधौ ॥ ५५६ ॥

तुतोर्विधातौ च ह्रीं तु तूयं तोये द्रुते त्रिषु ।

तूर्यांऽह्रीं वाद्यनिर्वापे स तु वाद्ये नपुंसकम् ॥ ५५७ ॥

तूरो ना वाद्यनिर्वापे गतिस्त्वरणहिसयोः ।

पुनः स्त्रीपुमयोस्तूरा तूर्णं तु स्यान्नपुंसकम् ॥ ५५८ ॥

वासोदगायां तूपा तु तुष्टौ स्त्रीपुंसयोरथ ।

तूर्णं त्रिषु स्यात् त्वरिते हिंसिते ह्रीं तु हिंसने ॥ ५५९ ॥

तुसं तु नपि पट्पष्टिस्वरे छन्दोन्तरे तथा ।

तुसौ त्रि तु स्यात् प्रीते च सुहिते चाथ तृमवाक् ॥ ५६० ॥

ह्रीं पापदुःखयोर्ना तु पुरोडाशे तूर्णं पुनः ।

ह्रीं स्यान्महिकाभेदे सुरूपासंज्ञकेऽथ तत् ॥ ५६१ ॥

दूर्वायवेक्षुप्रभृतिमुद्रस्यापञ्जातिषु ।

नृशण्डयोरथ पुमांस्तेरः कतकपादपे ॥ ५६२ ॥

स्त्री तु तस्य फले वक्त्रेऽप्यथ तैलो नृगण्डयो ।  
 तिलसेहे तिलस्य त्रि सम्बन्धिन्यथ तोम्म+वाक् ॥ ५६३ ॥  
 हरिषवे ना हरितवर्णे चाथ त्रि तद्वति ।  
 स्त्री त्वमे कर्णमूलेऽथ तोड सशिशुमुण्डने ॥ ५६४ ॥  
 स्त्रीबिऽपनयने पुसि दण्डोऽस्त्री निग्रहे मथि ।  
 बाजाया शासने राज्ञा हिंसाया लगुडे नृपे ॥ ५६५ ॥  
 सेनाया वृक्षशाखायामथ दक्षः प्रजापतौ ।  
 प्राचेतसे बले पुसि त्रिषु चारुणि पेशले ॥ ५६६ ॥  
 कुक्कुटे तु द्वयो स्त्री तु भुवि दक्षा दशा पुन ।  
 परमायामवस्थायामग्रम्यामात्रकेऽपरे ॥ ५६७ ॥  
 आयुषो दशमाशेऽन्ये विपाके कर्मणं परे ।  
 दीपवर्ती च वर्ती च वस्त्रस्यान्ये तु मन्त्रते ॥ ५६८ ॥  
 अस्मिन्नर्थे खिया भूम्नि पुभूम्यन्येऽथ दंशवाक् ।  
 दशनाख्यक्रियाया ना मक्षिकाया तु स द्वयो ॥ ५६९ ॥  
 वन्याया स्त्री तु तज्जातिभेदे दस्यल्पकेऽथ ना ।  
 दन्तः स्याद् दशने शैलकटकैऽन्यस्त्ववोचत ॥ ५७० ॥  
 दष्टाया हस्तिनश्चेति दन्ती तु म्भावरान्तरे ।  
 नागदन्तीसमाख्ये स्त्री दत्तं तु नपि हेमनि ॥ ५७१ ॥  
 त्रिषु विश्राणिते दम्भः पुनश्चन्द्रसमुद्रयो ।  
 ना त्रि त्वल्पे च कुशले दलभं तु नपि बलकले ॥ ५७२ ॥  
 गोत्रकृत्यपिभेदे ना दर्वशब्दस्तु राक्षसे ।  
 द्वयोर्देशविशेषे तु पुभूम्यप्यथ दस्मवाक् ॥ ५७३ ॥

पुंसि बहौ च वज्रे च त्रि तूपक्षयकारिणि ।  
 द्रवो नर्मणि निर्यासे द्रवणे च पलायने ॥ १७४ ॥  
 पुंसि स्त्री तु द्रवा नद्या त्रिर्धनप्रतियोगिनि ।  
 दर शङ्खे भये श्वश्रे छिद्रमात्रे तु सज्जन ॥ १७५ ॥  
 नृशण्ड कन्दरे तु स्त्री दरी स्वल्पार्थके पुन ।  
 द्रोऽन्ययमिति प्राहुर्दलं तु ह्रीं तरुच्छदे ॥ १७६ ॥  
 न स्त्री भागेऽथ ना द्वन्द्व समासे चार्थचोदिते ।  
 नृशण्डस्तु युधि ह्रीं तु रहस्ये मिथुनेऽपि च ॥ १७७ ॥  
 युग्मे च मेघलिङ्ग तु युग्मावयववस्तुषु ।  
 दधिस्तु पुंसि श्रीपिष्टसज्जनिर्यासवस्तुनि ॥ १७८ ॥  
 ह्रीं तु क्षीरविकारे स्याद् विप्रप्रियमिति श्रुते ।  
 दर्विः समुद्रे चक्रे च ना स्त्री तु प्रतिकूलके ॥ १७९ ॥  
 दस्पृस्तु द्वे चतुष्पष्टौ मर्त्यजात्यन्तरेषु ये ।  
 चार्यादिदोषदुष्टत्वाद् भवेयु सहहिष्कृता ॥ १८० ॥  
 तेषु ना तु रिपौ त्रिस्तु तम्करेऽर्थे द्रवत् त्रिषु ।  
 पलायके द्रावके च द्रवन्ती तु स्त्रियामियम् ॥ १८१ ॥  
 न्यग्रोधीसज्जकस्तन्वे दरत् तु स्त्री भये हृदि ।  
 नद्या प्रपाते चेत्येके विष्टायामिति वक्ष्यते ॥ १८२ ॥  
 हिमवतट इत्यन्ये राजभेदे तु पुंस्ययम् ।  
 तस्यैव पुमपत्येषु भूमि देशस्य भूपते ॥ १८३ ॥  
 दण्डी पुंसि यमे द्वा स्थेऽप्यथ दण्डवति त्रिषु ।  
 द्वे शुक्रे द्वे तु दंष्ट्री स्यात् सर्पे ग्राहाख्ययादसि ॥ १८४ ॥  
 वराहे मूषिके व्याघ्रेऽप्यथ दष्टावति त्रिषु ।  
 दासो मृत्ये द्वयो स्त्री तु पदथासज्जवीरुषि ॥ १८५ ॥

स्याद् दासी नीलशिण्ड्यामप्यथ दासो द्वयोस्त्यम् ।  
 मृत्युकैवर्तयोस्तत्र स्व्यर्थे दास्यथ नृस्त्रियोः ॥ १८६ ॥  
 दाने (द्वेः च) स्त्री तु दाशात्र दशयोगिनि तु त्रिषु ।  
 दान्त(स्तुः स्त्रि) दमिते दान्तियुक्ते दान्तविकारके ॥ १८७ ॥  
 स्व्यर्थे तु पूर्वयोर्दान्ता वाच्ययोरुत्तमे पुनः ।  
 स्व्यर्थे दान्ती दमनके पुनर्दान्तौ च तत्रपि ॥ १८८ ॥  
 दाक्षस्त्रिर्दक्षसम्बन्धिन्यघ्न्यायां तु स्त्रियामियम् ।  
 कपिलायां भवेद् दाक्षी दास्यस्तु त्रिषु दातरि ॥ १८९ ॥  
 ना तु दाने विभक्तव्यपित्रादिद्रविणे तथा ।  
 अजयस्त्वाह सोल्लुण्ठभाषिते रक्षणादिषु ॥ १९० ॥  
 यौतकादिघने चाथ दास्व आयुक्तके त्रिषु ।  
 ना यज्ञेऽन्यस्तु दाने क्लीत्याह दाकस्तु दातरि ॥ १९१ ॥  
 त्रिर्द्वे तु यजमाने स्याद् दानुस्तु त्रिषु दातरि ।  
 द्वयोस्तु यजमाने ना त्वर्के वातेऽप्यथो नपि ॥ १९२ ॥  
 पुंस्यप्यन्ये दारु काष्ठे स्त्री पुनर्देवदारुणि ।  
 दार्वी दारुहरिद्रायां स्त्री द्विजस्तु द्वयोर्भवेत् ॥ १९३ ॥  
 ब्रह्मक्षत्रियाविट्स्वण्डजातेषु दशनेषु ना ।  
 द्विजा तु स्त्री हरेण्यारुमगन्धद्रव्ये द्विकं पुनः ॥ १९४ ॥  
 मनआत्मद्वये स्त्रीत्रं काष्ठे तु द्वे स तु त्रिषु ।  
 सङ्घे द्विपरिमाणे स्याद् द्वाभ्यां क्रीतादिकेष्वपि ॥ १९५ ॥  
 दिग्धस्तु विप्रलिप्तेषु त्रिषु लिप्तप्रवृद्धयोः ।  
 स्त्री स्यादुपचये केहेऽप्याहेदं वैजयन्तिका ॥ १९६ ॥  
 दिव्यं स्त्री ज्योति लघुने गाने तन्त्रीसमुद्भवे ।  
 प्रत्यये च त्रि तु दिवि भवे दिष्टस्त्वनेहसि ॥ १९७ ॥

ना ह्रीं संवदने दैवे कृतान्तेऽपि धनञ्जय ।  
 दैवाद् भेदेन पठति दानभूषणयोरपि ॥ ५९८ ॥  
 यन्मृतिकाम्भसा स्नान तत्रापि त्रिं तु भाषिते ।  
 दत्ते च दि(ष्ट)ष्टिस्तु पुमान् प्रमाणेऽष्टाङ्गुलेऽथ सः ॥ ५९९ ॥  
 स्त्री दानोक्तिसुखेषु स्यादथामित्रे द्विपत् पुमान् ।  
 त्रिस्तु द्वेष्टरि मर्त्ये तु द्विपाद् द्वे द्यष्ट्रिके त्रिपु ॥ ६०० ॥  
 दीनस्तु पुंसि पुत्राग्रे केतव्या च त्रिपु त्वयम् ।  
 दरिद्रे कृपणे क्षीणे दीर्णां तु ककुभि स्त्रियाम् ॥ ६०१ ॥  
 त्रिपु भिक्षे च भीते च दीर्णं दीप्ता तु विद्युति ।  
 स्त्रिया मज्जलिने तु त्रि दीप्यस्तु नरि जीरके ॥ ६०२ ॥  
 सरःश्वासजभैषज्ये त्रि तु दीपयितव्यके ।  
 द्वीपोऽस्त्रियामन्तरीपसत्रेऽन्तर्वारिणस्तटे ॥ ६०३ ॥  
 जलाशयविशेषे तु द्वीपी स्त्रीति प्रचक्षते ।  
 दीर्घं त्रिप्यायते माताद्वयकालस्थरे तथा ॥ ६०४ ॥  
 ह्रीं तु स्यादुभयो साम्नो समुन्वेतर्गगीतयो ।  
 द्वीपिर्द्वे श्वापदे काले पुमान् दुग्धं तु नम्यद ॥ ६०५ ॥  
 क्षीरे गवादिके तु त्रि. कृतदोहे तथैव तत् ।  
 पय प्रभृतिर्न चाथ दुर्गं ह्रीं नरके वने ॥ ६०६ ॥  
 राष्ट्रे तु ना परे त्वाहुर्दुष्प्रापनगरे नरम् ।  
 अन्ये ह्रीं दुर्गमे तु त्रि कात्यायन्या तु सा स्त्रियाम् ॥ ६०७ ॥  
 दुर्गां वृणी तु कच्छप्या स्त्री मौल्यां तु वृणाथ नप् ।  
 वृण धनुषि दुःखं तु व्री व्यथायामथ त्रिपु ॥ ६०८ ॥  
 तत्साधने द्युतिस्तु स्त्री प्रभाभिगमनान्तिपु ।  
 पुमांस्तु घोटतौ ना तु युवार्निस्वर्गराजसु ॥ ६०९ ॥

१. 'भा' स ड. पाठ. २ 'पु' व घ पाठ. ३ 'वृ' क. ग. घ. ड पाठ. ४.  
 'घ' स. पाठ. ५ 'दी' क घ. पाठ.

अभिगन्तरि तु त्रि. स्यादित्येके दूतवाक् पुन ।  
 द्वे सन्देशहरे शुके तु ना दूती तु सा स्त्रियाम् ॥ ६१० ॥  
 सञ्चारिकायामित्येके दूर्य्य तु स्थूलपूययो ।  
 क्ली (तु ? त्रि) दूषयित्व्येऽथ दृढं बल्ययउशीरयो ॥ ६११ ॥  
 ददा स्त्रियामामलक्या तमालक्या तथौषधो ।  
 तालमूलीसमारुपाया त्रि तु स्थूलेऽधिके भृशे ॥ ६१२ ॥  
 बलवत्यप्यथ श्लेष्मसजे चर्मविकारके ।  
 नृशण्डयोरथो दृश्या स्त्री सेनायामथ त्रिषु ॥ ६१३ ॥  
 दर्शनीये भूषणे क्ली दृष्टं तु त्रिषु वीक्षिते ।  
 ज्ञाते क्लीब तु भूपाना भये स्वपरचक्रजे ॥ ६१४ ॥  
 ऐहिकार्थेऽप्यथो देवः पुमान् खड्गे महीपतो ।  
 नाट्योक्तिविषयक्षमापे चक्षुरादीन्द्रियेषु च ॥ ६१५ ॥  
 क्ली तु राजकुलोद्भूतगजपत्न्या तथा पुन ।  
 महिष्या नाट्यभाषासन्नृपतेर्मद्यमूर्वयो ॥ ६१६ ॥  
 गुडूचीःपृकयोर्वेवी सुरे तु द्वे पुमान् पुन ।  
 देणो बाहौ द्वयोस्तु स्याद् यजमानेऽथ स त्रिषु ॥ ६१७ ॥  
 सुरूपे दानशीले च देवा तु नरि देवरे ।  
 अग्नौ च केचन त्वाहु स्त्री पितृव्यस्त्रियामिति ॥ ६१८ ॥  
 देशी तु ना गुरौ त्रिस्तु त्रेचिन्मागोपदेशके ।  
 स्त्री तु प्रदेशिनीनाम्यामङ्गुल्या देशिनी भवेत् ॥ ६१९ ॥  
 द्वेपी तु निम्बवृक्षे ना द्वेषशीले तु भेद्यवत् ।  
 शत्रौ च दैत्यं तु क्लीबमुशीर ना विभीतके ॥ ६२० ॥  
 द्वे दैतेये स्त्री तु देत्या मुरासजरुभेषजे ।  
 दैष्टं क्ली याजिकाना म्याद् प्रोक्षण्यासादने त्रि तु ॥ ६२१ ॥

सम्बन्धिनि स्याद् दिष्टस्य दिष्टेश्चाथ विधौ नपि ।

दैवं त्रिदेवसम्बन्धे द्रोणा स्त्री चतुरादके ॥ ६२२ ॥

दारुपात्रविशेषेऽथ काकजात्यन्तरे द्वयो ।

अश्वत्थामस्तु ताते ना शाकस्तम्बान्तरे तथा ॥ ६२३ ॥

स्त्री तु द्रोणी द्रोणपुष्पीसजस्तम्बे गिरिष्ठवे ।

शैलस्य शिलयो सन्धौ द्रवमाण्डे तथापरे ॥ ६२४ ॥

आहु काष्ठाम्बुवाहिन्या द्रोहस्तु द्रोहणे पुमान् ।

द्वे तु विमलखपीजाते मर्त्यजात्यन्तरे विदु ॥ ६२५ ॥

दोषो वातादिके दुष्टौ गुणस्य प्रतियोगिनि ।

ना दोषा तु भुजाया स्त्री स्यात् त्वाकारान्तमव्ययम् ॥ ६२६ ॥

रात्रावथ रजन्यामित्यस्मिन्नर्थे परे विदु ।

द्योतस्तु द्योतनाया ना दीप्तौ द्योता तु सा खियाम् ॥ ६२७ ॥

ज्ञेया पित्रलकेशादिकन्याया सुरभावपि ।

धर्मोऽस्त्री सुकृते साम्ये स्वभावे लग्नराशित ॥ ६२८ ॥

राशौ तु नयमे प्राहुर्मूर्ध्निर्ता नौ तु सोमपे ।

न्यायाचारयमार्हिसाख्यज्ञचापेषु राजि च ॥ ६२९ ॥

प्रधानशेषे सत्ये च श्रुतौ दण्डविनिर्णये ।

सता तु सङ्गतेऽप्येनमजय समुपादिशत् ॥ ६३० ॥

ध्वजं त्वस्त्री पताकाया चिह्ने पूर्वदिशो गृहे ।

शिन्धेऽथ तालवृक्षे ना वृक्षमात्रे तु सज्जन ॥ ६३१ ॥

धन्यः पुण्यवति त्रि म्याद् धनस्य च निमित्तके ।

धन्या लतावृहत्या म्नी कुम्भुम्बुरुणि चाप्यथ ॥ ६३२ ॥

धवो ना धवने पत्यौ योषितामजयः पुनः ।  
 प्रभुमात्रेऽब्रवीदेनं तदसन्मूलहानितः ॥ ६३३ ॥  
 धुरन्धराख्यद्वौ क्ली तु तत्फले द्वे तु मानवे ।  
 धरो ना भूधरे तुले कार्पास्यां स्त्री पुनर्धरा ॥ ६३४ ॥  
 भूमीगुहूच्योर्ध्वत्रस्तु ना वृक्षेऽर्केऽप्यथो नपि ।  
 गृहे नभसि सूत्रे च घत्रा तु दिवि सा खियाम् ॥ ६३५ ॥  
 धनुशब्द उकारान्तः प्रियालाख्यद्वमे पुमान् ।  
 क्ली तु तस्य फले पापेऽप्यथ धर्ता त्रि धारके ॥ ६३६ ॥  
 ना तु धर्मे धन्व तु क्ली चापे व्योम्यथ शाश्वतः ।  
 स्थलेऽप्याह मरौ पुंसि ध्वजी तु ध्वजसंयुते ॥ ६३७ ॥  
 त्रिः शौण्डिके च ध्वजिनी सेनायां स्त्री धनी तु ना ।  
 कुम्भे त्रिस्तु धनवन्मात्रे वार्युषिके तथा ॥ ६३८ ॥  
 धन्वी तु ना धनुराशौ धानुष्के तु भवेत् त्रिषु ।  
 धनुर्नृशण्डश्चापे क्ली चतुर्हस्तप्रमाणके ॥ ६३९ ॥  
 धाना स्त्री भूरुहां बीजे कुस्तुम्बुरुणि चाप्यसौ ।  
 अष्टे यवे भूमनि च हर्षनन्दी त्ववोचत ॥ ६४० ॥  
 धाना यवानां अष्टानां स्थूलचूर्ण इतीदृशम् ।  
 क्ली दौने धौरणे पाने धान्यं तु स्त्रीनपुंसकम् ॥ ६४१ ॥  
 कुस्तुम्बुरुणि सस्ये क्ली ध्वाहस्तु चककाकयोः ।  
 द्वयोस्तत्रापि च त्र्यर्थे ध्वाह्नी ध्वाह्ना तु नृत्त्रियोः ॥ ६४२ ॥  
 स्याद् घोरवाशिते धात्रः पुनर्द्धे कितवेऽथ सा ।  
 धात्री त्र्ययामलकीमृम्योरुपमातरि चाथ ना ॥ ६४३ ॥  
 ध्वाह्निर्ध्वाह्निधातौ स्याद् स्त्री तु स्याद् घोरवाशिते ।  
 धाता तु ना विरिञ्चे त्रिः पिबे चातरि धर्तरि ॥ ६४४ ॥



धिष्ण्यस्तु याजिकानां ना वह्निभेदेषु केपुचित् ।

तेषां स्थानेषु चान्ये तु वह्निमात्रे प्रचक्षते ॥ ६४५ ॥

शुक्राङ्गारकयोः ह्रीं तु नक्षत्रे स्थानगेहयोः ।

अजयस्तु बलेऽप्येतत् स्वनिषण्ठावचीकृतत् ॥ ६४६ ॥

आसनेऽथ स्त्रिया धिष्ण्या स्यादुलकायामथो पुमान् ।

धीरोऽब्धौ मन्थरे तु त्रिर्धृतिमद्विदुषोरपि ॥ ६४७ ॥

स्त्री तु धीरा गुडूच्या म्याद् धीवा व्याधौ पुमान् द्वयोः ।

मत्स्ये कश्चित् तु देवे द्वे त्रि तु कर्मकरे स्त्रियाम् ॥ ६४८ ॥

धीवरीत्याह ना तु स्याद् ध्रुवः शम्भुगिरिश्चयो ।

औत्तानपादौ कीलेऽथ त्रिर्नित्ये निश्चले स्फुटे ॥ ६४९ ॥

ध्रुवा तु स्त्री सालपर्ण्या गीतिमुग्धेदयोर्भुवि ।

धूर्तः पुंसि महादेवे नृपे कुरवकेऽपि च ॥ ६५० ॥

धूर्धरे च प्रसूने तु ग्रीष्मेपा महीरहाम् ।

अयोमयेऽपि पत्राङ्गे भेषलिङ्गे तु वज्रके ॥ ६५१ ॥

धूर्को व्याधौ नरीत्यंके कामिलाया तु केचन ।

धूरा स्त्रीत्यभ्यधुर्धृतिर्धर्षणे स्त्री पुमास्त्रयम् ॥ ६५२ ॥

रश्मौ धृ(धृष्टं)\*नां सन्तापे शैले चौरं तु म त्रिषु ।

प्रगल्भे वैजयन्त्या तु धृष्टे चेत्याह ना पुन ॥ ६५३ ॥

धृत्वा विष्णो गिरावर्ध्या यतिनि स्त्री तु धृत्वगी ।

भूमौ धेनुन्तु हस्तिन्या नवमृत्नगवीगिगे ॥ ६५४ ॥

स्त्री ग्री तु रामभेदे म्याद् ध्रोतन्तु नरि मारुते ।

शठे तु त्रिर्नटः पुमि दृष्टेऽवृक्षे द्वयो पुन ॥ ६५५ ॥

१. 'व'र' ग पाठ. २. 'प' र पाठ. ३. 'उ' ग र पाठ.

\* धृष्टं प्रगल्भे च (पु २०८ श्लो १) इति वैजयन्ती ।

शैलालिनि नटी तु स्त्री स्याद् विट्टमलताह्वये ।  
 भैषज्य इति कोऽप्याह परे त्वेतदसाध्विति ॥ ६९६ ॥  
 तृतीयवर्गोपान्त्यत्वात् तस्येत्याहुर्नडी हि सा ।  
 नडः पुंस्त्वृषिभेदेऽथ नृशण्डो धमनाह्वये ॥ ६९७ ॥  
 स्तम्भे धात्यात् क्षत्रपूर्वक्षत्रियाजे नरे द्वयोः ।  
 नडी तु विट्टमलतासंज्ञे स्याद् भैषजे स्त्रियाम् ॥ ६९८ ॥  
 नदो नामरदत्तेन शब्दे ख्यातः सरस्वति ।  
 स्तोतर्यपि नदी तु स्त्री निम्नगायां नतं पुनः ॥ ६९९ ॥  
 वक्त्रे नमस्कृते च त्रिबन्धुरेऽप्यथ तन्नपि ।  
 अगुरौ तगरे\* चैव गन्धद्रव्यप्रभेदयोः ॥ ६६० ॥  
 नमनेऽप्यथ नन्दा स्त्री सुहिसंज्ञमहीरुहे ।  
 तिथिषु मतिपत्पष्ठचोरेकादश्यां तिसृष्वपि ॥ ६६१ ॥  
 पार्वत्यां चाथ ना पूर्वराजभेदेषु केषुचित् ।  
 गौपालाधिपभेदेऽपि नन्दनाख्ये तु कर्मणि ॥ ६६२ ॥  
 नृलियोरथ नम्रः स्यात् पुंसि वैतालिकादिषु ।  
 दिगम्बरे तु त्रिः शास्त्रप्रोक्ताग्निरहिते तथा ॥ ६६३ ॥  
 नरः पुंस्पर्जुने विष्णोरवतारान्तरे नये ।  
 मनुष्यजातौ तु द्वे स्यात् स्म्यर्थे नारीति तत्र च ॥ ६६४ ॥  
 नपुंसकं तु सलिले नखरे तु नखोऽखियाम् ।  
 ङी तु शुक्त्याख्यभैषज्ये नक्रस्तु ग्राहसंज्ञके ॥ ६६५ ॥  
 द्वयोर्जलचरे ग्राह शाकटायन इत्यमुम् ।  
 ग्राहादन्यत्र कुम्भीरेऽगरसिंहादयोऽभ्यधुः ॥ ६६६ ॥

१. 'द' क घ. ड. पाठः, 'ग' य. पाठः.

\* 'नद्यावर्ते तु तगरः' (पु. ६१. श्लो. १९५) इति धेययन्ती ।

नवन्तु ना स्तुतौ त्रिन्तु नवीने स्त्री तु सा नवा ।  
 कार्पासीसज्जे गुल्मे नष्टस्तु त्रिस्तिरोहिते ॥ ६६७ ॥  
 पलायिते मृते चाथ नष्टा स्त्री स्पृष्टमेधुना ।  
 या कन्यका भवेत् तस्या नन्दिस्तु स्त्री मुखे तथा ॥ ६६८ ॥  
 भेरीसज्जकवाचेऽथ देवदेवस्य शूलिन ।  
 प्रतीहारे नृलिङ्ग स्याद् धातावपि च नन्दतौ ॥ ६६९ ॥  
 न्यङ्कुर्गुरुकुलेवासिशिष्ये मुन्यन्तरे च ना ।  
 मृगभेदे द्वयोर्नसा पुनर्दोहित्रपौत्रयो ॥ ६७० ॥  
 पौत्रपुत्रेऽपि च द्वे स्याद् द्वेऽपत्ये तदनन्तरे ।  
 नपादेप तकारान्त सपे दान्त नपाद्धनिम् ॥ ६७१ ॥  
 प्रमादात् सज्जनो दृष्ट्वा सपेऽपत्येऽभ्यभाषत ।  
 नन्दी नन्दीश्वरे मापे नाट्यनान्याश्च पाठके ॥ ६७२ ॥  
 ना नन्दिनी तु स्त्री गौर्या हरीतक्या ननान्दरि ।  
 सूक्ष्मेलायामयोध्याया प्रशस्ते वाम्तुभूतले ॥ ६७३ ॥  
 नभः (स्त्रीनाभयो खर्गं खर्गाभयो क्लीत्र) सूर्यं वारिणि चाथ सत् ।  
 नभसी इति तु घात्राष्टधिव्योरास्त्रिया पुन ॥ ६७४ ॥  
 श्रावणे मासि वर्षाम्बध्यनयन्तु पठत्यमुम् ।  
 ईद्वेऽपि त्रिषु तत्र स्यादथ नाम्नो नृलिङ्गक ॥ ६७५ ॥  
 सूर्येऽन्तरिक्षे तु मृगऽप्येन केचिन्नृशण्डयो ।  
 पुत्रयोन्तु द्वयोर्नागः पुनर्ना नागकेसरे ॥ ६७६ ॥  
 मेघे च नागदन्त्या च नागवल्ल्या च कश्चन ।  
 अस्त्री तु वहे सीसे च द्वे तु प्राट्गम्ययादसि ॥ ६७७ ॥  
 गजे सपे त्रि तु म्यूले तस्मिन्सपे त्रिया यदा ।  
 तदा नागीति ङीपि म्यानायस्त्विन्द्रे पुमास्त्रि तु ॥ ६७८ ॥

प्रभौ स्त्रीपुंसयोस्तु स्याद् याज्जैश्वर्यादिकेष्वयम् ।  
 नाली त्रयी धान्यकाण्डे नाला चाब्जादिदण्डके ॥ ६७९ ॥  
 क्ली तु रन्ध्रे च शोफे च नादो ना स्तोतरि ध्वनौ ।  
 नदसम्बन्धिनि त्रिः स्यान्नाट्यं घोषाख्यलोहके ॥ ६८० ॥  
 नृत्ते तौर्यत्रिके च क्ली त्रि तु नाटयितव्यके ।  
 नारं क्ली भारताद् वर्षाद् दक्षिणे प्रतिजानके ॥ ६८१ ॥  
 कस्मिंश्चिदन्तरद्वीपे त्रि तु स्यान्नरयोगिनि ।  
 नारीति योषित्तिन्निव्योः स्त्री स्याल्लिङ्ग त्वनिश्चितम् ॥ ६८२ ॥  
 नापो नारा इति प्रोक्ता इत्यत्राथान्यलिङ्गकः ।  
 नाथो नेतरि ना त्वेष प्रापणे स्त्री त्वथो दिशि ॥ ६८३ ॥  
 नायी नाभिस्तु जन्त्वङ्गे यस्य संज्ञा प्रतारिका ।  
 रथचक्रस्य मध्यस्थपिण्डिकायां च ना पुनः ॥ ६८४ ॥  
 आद्यक्षत्रियभेदेऽन्त्यमनौ मुख्यमहीपतौ ।  
 वर्षे तु भारते क्लीबं नाम तु क्लीबमम्भासि ॥ ६८५ ॥  
 अस्त्री तु प्रातिपदिके संज्ञायां चाव्ययं पुनः ।  
 प्राकाश्योपगमादीनामर्थानां द्योतकं विदुः ॥ ६८६ ॥  
 निष्कोऽस्त्री हेम्नि दीनारे साष्टकर्मशते पले ।  
 अजयः शाश्वतश्चैनं हेम्न एव पलेऽपटीत् ॥ ६८७ ॥  
 बक्षोभूषान्तरे कर्मे सज्जनस्तु रहस्यपि ।  
 त्रि तु निर्गतकार्येषु निजं तु त्रिः सनातने ॥ ६८८ ॥  
 आत्मीये च स्वभावे तु क्ली पुंसि त्वात्मनि स्मृतम् ।  
 निर्भं तु स्यान्नपि व्याजे तत् तूत्तरपदं त्रिषु ॥ ६८९ ॥  
 सदृशे निष्पश्यशब्दस्तु मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।  
 अन्ध्रीशवरजे निष्ठया पुनः स्वातौ खियामथ ॥ ६९० ॥

नीली स्योपधिभेदे स्यात् कालीसजे पुमास्तु स ।

काण्ये शौक्ल्ये च गुणयोस्त्रि तु तद्वति तत्र च ॥ ६९१ ॥

स्व्यर्थे नीलैव वस्त्रे स्याद् सजाया तु द्वय भवेत् ।

नीला नीली च नील्येव प्राणिनि स्यादथो पुमान् ॥ ६९२ ॥

नीच शनैश्चरे नीचे स्वरे च त्रि तु तद्वति ।

वामने च निरुष्टे च नीड त्वस्त्री कुलायके ॥ ६९३ ॥

गृहे च नार्थशब्दस्तु पूर्वगजे कचिन्नरि ।

द्वे ब्राह्मणे धर्मशाले पुनस्त्रिरथ नीकंवाक् ॥ ६९४ ॥

द्वे ज्ञातौ च खगे चाथ न्युब्जो भव्याह्वये तरौ ।

ना तत्फले तु ह्री त्रिस्तु कुब्जेऽधोमुख एव च ॥ ६९५ ॥

वैजयन्त्या तु ना व्याधावित्युक्त \*न्यूह्णवाक् पुन ।

पदस्वोङ्कारेषु ना त्रिस्तु सुन्दरेऽधाजयोऽनदत् ॥ ६९६ ॥

अतिप्रिये द्वयोस्तु स्त सृतमागधयो पृथक् ।

नूपा (नूपाश्च स' अनूपाश्च) प्रोक्ता सकारान्तौ मनीषिभि ॥ ६९७ ॥

नेत्रे नाढ्या तरोर्मूले वस्त्रे दृशि मथो गुणे ।

ह्री पुसि चान्ये नेपस्तु नये वृक्षे पुरोहिते ॥ ६९८ ॥

ना त्रिस्तु भृतके नेमम्पने वस्त्रे पुरोहिते ।

अर्धे च ना त्रि सदृशे समीपे चाथ त्वे नपि ॥ ६९९ ॥

नेत्वं द्यावापृथिव्योश्च पुमास्तु शशलाञ्छने ।

नेता भव्यतरौ पुसि तत्फले ह्री त्रि सारथी ॥ ७०० ॥

१ 'की' इ पाठ २ 'दे' क ग घ पाठ ३ 'च' इ पाठ ४ 'ह्र' ख  
पाठ ५ 'नेनचि' इ पाठ

\* 'न्यूह्ण' सम्प्रसारणं च द्याध पदस्वोङ्कारे च' इति तु मदिता ।

नीतिक्रियाकर्तरि च प्रमौ<sup>१</sup> चाथ नृशण्डयोः ।

पक्षं सरोरुहे क्लीवं सङ्ख्याभेदे तथेन्द्रिये ॥ ७०१ ॥

गजबिन्दुष्वष्टकायां नागराजान्तरे तु ना ।

निधिभेदे व्यूहभेदे वर्णे पीतसितासिते ॥ ७०२ ॥

त्रि तु तद्वति पद्मा तु लक्ष्मीभाग्योः स्त्रियामियम् ।

तथैव पद्मचारिण्यां काश्चित् त्वाहाप्यविश्रुतम् ॥ ७०३ ॥

स्याद् पद्मनालिकायामित्यथ सामान्तरे पुनः ।

उडुपे प्लवने मेघे जलपूरेऽप्यथ द्वयोः ॥ ७०४ ॥

चण्डाले मर्कटे मेके पक्षिजात्यन्तरे तथा ।

यस्याख्या शर्कटविल<sup>\*</sup> इत्यथ स्यात् त्रि<sup>३</sup> पक्षिषु ॥ ७०५ ॥

श्वेतवारलपर्यन्तहंससारसकादिषु ।

सौश्रुतोक्तेषु कैवर्तीमुस्तके तु नपुंसकम् ॥ ७०६ ॥

परं प्रकृष्टे द्विपति पूर्वावाक्प्रतियोगिनोः ।

अन्यसिन् केवले दूरे त्रिषु ना परमात्मनि ॥ ७०७ ॥

शण्डः परार्थसंज्ञायाः सङ्ख्याया द्विगुणात्मनि ।

सङ्ख्यायां वैजयन्ती तु तत्सङ्ख्येयेषु वन्तुषु ॥ ७०८ ॥

वा त्रिष्वित्याह पथ्यं तु त्र्यनपेते पथो हिते ।

यागाङ्गेषु च नित्येषु विष्टृत्यादिषु मन्यते ॥ ७०९ ॥

क्षत्तसामेषु तथा दाशरात्रिकेष्वथ सा स्त्रियाम् ।

जातिच्छन्दोविशेषेऽस्य स्यादायार्कस्य चान्तरे ॥ ७१० ॥

गणेषु त्रिषु यस्यादावर्धयोर्दृश्यते यतिः ।

बृहतीच्छन्दसो भेदे यस्य स्याद् द्वादशाक्षरम् ॥ ७११ ॥

१. 'प्रः' स. ग. पाठः.

२. 'बवि' ग. पाठः.

३. 'त्रिषु' ग. पाठः.

\* दाल्दधाय शर्कटादिने ऋषपरिणवौ (पु. २७. श्लो. १२) इति तु वैजयन्ती ।

उपोत्तमं पदं पादास्त्रयोऽन्येऽष्टाक्षराः स्मृताः ।

हरीतक्यां च पय्याथो गायत्र्यादिषु सप्तसु ॥ ७१२ ॥

छन्दस्सु नप्यथो पद्या स्त्री मार्गे वृषले द्वयोः ।

क्ली पादबद्धग्रन्थे<sup>१</sup> स्यात् त्रिः पद्यं पदसाधुनि ॥ ७१३ ॥

पदाङ्गयोग्यदेशे च यच्चाकरणकं स्वयम् ।

पादस्य वेधकं तत्र शर्करादावथो नपि ॥ ७१४ ॥

पत्रं पुंस्यपि चान्येषां पक्षिपक्षे तरुच्छदे ।

वाहने छुरिकायां च पर्णे तु क्ली तरुच्छदे ॥ ७१५ ॥

पलाशवृक्षप्रसवे पलाशाख्यतरौ तु ना ।

पलं नृशण्डयोर्मांसे मानेऽप्यक्षचतुष्टये ॥ ७१६ ॥

प्रस्थोऽस्त्री गिरिसानौ च कुडुवानां चतुष्टये ।

प्रज्ञा बुद्धौ स्त्रियां त्रिस्तु विदुषि प्रश्नवाक् पुनः ॥ ७१७ ॥

त्रि पुराणे छन्दासि तु क्लीबं पञ्चाशदक्षरे ।

पङ्क्तोऽस्त्री कर्दमे पापे पण्डा स्त्रीपुंसयोर्गतौ ॥ ७१८ ॥

तत्त्वबुद्धौ स्त्रियामेव पुमानेव नपुंसके ।

पकं तु कथिते नाशोन्मुखे परिणते त्रिषु ॥ ७१९ ॥

अजयस्तु खलेऽप्याह तस्यार्थश्चिन्त्यतां बुधैः ।

क्लीबं तु पचने विद्याच्छृतक्षारैर्जदग्नि च ॥ ७२० ॥

पटस्तु वस्त्रे केचित् तु सुवस्त्रे पुत्रपुंसकम् ।

पटी तु स्त्री विशिष्टे स्यात् पटे प्रावरणात्मके ॥ ७२१ ॥

इति कश्चित् प्रियालाख्यतरौ ना क्ली तु तत्फले ।

पच्छः शिलायां ना त्रिस्तु पादपीठेन गन्तरि ॥ ७२२ ॥

पाण्डित्संज्ञे तु पच्छी स्त्री भवेद् वारुटकान्तरे ।  
 पन्नं स्कन्ने त्रिषु स्त्री तु जिह्वायां पद्रवाक् पुनः ॥ ७२३ ॥  
 पुंसि ग्रामनिवेशे त्रिः शून्ये पर्वस्तु ना हरे ।  
 इक्ष्वादीनां तु काण्डस्थग्रन्थिमध्ये नपुंसकम् ॥ ७२४ ॥  
 पर्विः<sup>१</sup> काके द्वयोर्हिसे पुनस्त्रिषु पतिस्तु ना ।  
 पाणिग्राहे च पततिधातौ चायाजयोऽब्रवीत् ॥ ७२५ ॥  
 गतौ मूलेऽप्यथो पत्नी भार्यायां स्त्री त्रि तु प्रमौ ।  
 वृद्धादिस्तु पतिर्यस्यास्तत्रान्यार्थसमाप्तके ॥ ७२६ ॥  
 वृद्धपत्नी वृद्धपतिरित्याद्यं रूपमुजयेत् ।  
 ग्रामादेश्च यदौ स्थ्यर्थः स्वामित्वेन विवक्ष्यते ॥ ७२७ ॥  
 ग्रामपत्नी ग्रामपतिरित्याद्यं तत्र च द्विधा ।  
 पत्तिः पुनः स्त्रियां ज्ञेया पतने पदनेऽपि च ॥ ७२८ ॥  
 एकेभैकरथन्यश्चपञ्चपद्रुबले तथा ।  
 लेपेन कृतलेखायां बाह्वादौ पतिके तु ना ॥ ७२९ ॥  
 पठिस्तु विदुषि त्रिः स्यान्ना तु वेदस्य पाठके ।  
 स्त्रियां फैलकिकायां स्यादल्पायां युद्धकारिणाम् ॥ ७३० ॥  
 पचिस्तु नाम्नौ पचतौ वुमुक्षायां तु सा स्त्रियाम् ।  
 पणिस्तु वणिजि त्रि स्याद् धातौ ना पणनार्थके ॥ ७३१ ॥  
 पपीस्तु सूर्ये रश्मौ च ना हस्तिनि तु स द्वयोः ।  
 पटुः पुंसि पटोल्याख्यवल्लीजातौ रसान्तरे ॥ ७३२ ॥  
 लवणाख्ये तद्वति तु त्रिषु निर्व्याधिशूरयोः ।  
 अमन्ददक्षयोश्चान्ये विशदप्रज्ञ ऊचिरे ॥ ७३३ ॥  
 अन्यो विस्पष्ट आचष्टे ब्रूते त्वजयशाब्दिकः ।  
 तीक्ष्णे च निस्त्यरे चैषु यदा स्थ्यर्थेऽस्य वर्तनम् ॥ ७३४ ॥

१. 'पटो' ख. पाठः, 'पिठ' ग. पाठः. २. 'त्तिः' क. घ. पाठः. ३. 'दात्यर्थे स्त्रा'  
 क. घ. पाठः. ४. 'दि' ख. क. पाठः. ५. 'पट्टिका' ख. क. पाठः.



तदा पट्टी पटुरिति क्लीं तु स्याल्लक्षणद्वये ।  
 ऊपाख्ये सैन्यवाख्ये चेत्येव नानाब्रुवन् बुधा ॥ ७३९ ॥  
 प्रत्यर् प्रतीच्येऽभिमुखे प्रतीच्यभिमुखे त्रिषु ।  
 देशे पुसि प्रतीची तु पश्चिमाया दिशि खियाम् ॥ ७३६ ॥  
 प्रथमांपञ्चमीसप्तम्यर्थेष्वेपोऽपि बाव्ययम् ।  
 पर्व सर्वेऽपि चाचार्या क्लीबमन्ये समामनन् ॥ ७३७ ॥  
 भाष्यकारस्तु भगवान् योगसूत्रे प्रयुक्तवान् ।  
 गुणपर्याण इत्येव पष्ठीतत्पुरुषे नरम् ॥ ७३८ ॥  
 विपुवाद्वाववसरे पञ्चदश्या तथोत्सरे ।  
 प्रतिपत्पञ्चदशोश्च सन्धां ग्रन्थिद्वयान्तरे ॥ ७३९ ॥  
 इक्षुवेण्यादिदण्डानां ग्रन्थौ त्वेवेति केचन ।  
 पद्मा वस्ते द्वयो पुसि त्वन्ये गत्यवमानयो ॥ ७४० ॥  
 पञ्ची पुसि शरे द्वे तु श्येने सर्वस्वगेऽपि ।  
 पत्रिणी तु खिया पत्न्या कनिष्ठस्वसरि स्मृता ॥ ७४१ ॥  
 पत्रं तु ( यत्रे यम्यापि ) तैत्र स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।  
 पञ्ची द्वयोर्गजे पञ्चवति तु त्रि खिया पुन ॥ ७४२ ॥  
 पत्रिणी सरसीलक्ष्म्यो पञ्चस्तम्बेऽथ पक्षिवाक् ।  
 द्वे स्वगे पण्डिते तु त्रि पक्षवत्यथ पक्षिणी ॥ ७४३ ॥  
 पक्षाभ्यामिव याहोभ्या रात्रिर्युक्तात्र सा खियाम् ।  
 प्राणास्तु पुस्त्यमुष्वेने त्वस्मिन्नर्थे प्रचक्षते ॥ ७४४ ॥  
 बहुत्वमस्याथ बले वायुनायुनिशेपयो ।  
 द्वन्द्वानां प्रथमे साम्नि चक्षुर्गदीन्द्रियेषु च ॥ ७४५ ॥  
 शशाख्यभेषजैर्ज्यै त्रि पूर्णे स्त्रीषु तु पूरणे ।  
 त्रयी तु भाजने पात्री क्लीं तु योग्ये मुगादिके ॥ ७४६ ॥

आदके पण्डिते वित्ते नद्या. कूलद्वयान्तरे ।  
 प्रधानाङ्गे च सुगुणे पारस्तु नरि पारणे ॥ ७४७ ॥  
 क्ली नद्यादे. परे तीरे घटीसङ्गे तु गोदुहाम् ।  
 दोहपात्रे स्त्रिया पारी पालस्तु त्रिपु पालके ॥ ७४८ ॥  
 ना त्राणे जडकन्याया पुन पाली स्त्रियामियम् ।  
 अस्त्री द्रोणाद्वये दारुपात्रे पाकस्तु पर्वते ॥ ७४९ ॥  
 पक्कौ परिणतौ दैत्यमेदे सूर्ये तरो फले ।  
 करमर्दतरौ पुंसि तत्फले तु नपुंसकम् ॥ ७५० ॥  
 शिशौ द्वे त्रिः प्रशस्येऽथ पार्त त्रिस्तातशुष्कयो ।  
 ना तु राहौ च पतने क्ली तु त्राणे च शोषणे ॥ ७५१ ॥  
 पापस्तु कुस्मिते कूरे त्रिपु क्लीब तु दुष्कृते ।  
 विभीतकफले चाथ विभीतकतरौ पुमान् ॥ ७५२ ॥  
 पाशो ना पाशनाया सुब्धातो. पाशयतेर्धञि ।  
 रज्ज्वादिप्रान्तविन्यस्तग्रन्थिमेदे तथा पुन ॥ ७५३ ॥  
 मृगपक्ष्यादिबन्धार्थयन्त्रमेदे च तत्कृते ।  
 अन्ये त्वाहुः परः कर्णात् सुकर्णे केशतक्षमे ॥ ७५४ ॥  
 स्त्री तु केशाच्छिखाया स्यात् केशपाशिन्यथ त्रिपु ।  
 याप्ये प्रत्ययसज्जः स स्वार्थिको निहतस्वर ॥ ७५५ ॥  
 पाठो ना पठने स्त्री तु प्राचीनाख्यलतान्तरे ।  
 पाठा पार्श्वे तु न स्त्री स्यात् पर्शुवृन्ददात्मके तनोः ॥ ७५६ ॥  
 कक्षाधोवयवे किञ्च वक्रोपायेऽन्तिकेऽथ ना ।  
 बार्हताना तीर्थकरमेदे पा(र्ध्वोः इव्यौ) तु ते स्त्रियौ ॥ ७५७ ॥  
 घावापृथिव्योः पानं तु त्राणशोषणयोर्नपि ।  
 पीतौ च ना तु निःश्वासवायौ प्रायः पुनः पुमान् ॥ ७५८ ॥

बाहुल्येऽप्यशनत्यागे मृतौ प्रगमने तथा ।  
 बाल्यादिवयसि त्रिस्तु तुल्येऽर्थे प्राच्यवाक् पुन ॥ ७९९ ॥  
 प्राग्दाक्षिणे शरावत्या देशे ना प्राग्मवे त्रिषु ।  
 पाक्यं तु त्रिषु पक्तव्ये क्लीन तु विडसञ्ज्ञके ॥ ७९० ॥  
 लवणे भूमिलक्षणसञ्ज्ञे च लवणेऽथ नप् ।  
 प्राध्व स्याद् दूरमार्गे च बन्धने चेति मन्वते ॥ ७९१ ॥  
 प्रवणे तु त्रिरित्येव केचिदन्ये तु मन्वते ।  
 आनुकूल्यार्थक प्राध्वमन्वय चेत्यथ स्त्रियाम् ॥ ७९२ ॥  
 पाणिंरुन्मत्तनार्या स्यात् पादग्रन्थेरधोऽपि च ।  
 पुमास्तु पृतनाकट्या पाण्डुस्तु नरि राजनि ॥ ७९३ ॥  
 घृतराष्ट्रानुजे पाण्ड्यदेशराजान्तरेऽपि च ।  
 शालिजात्यन्तरे रोगभेदे खर्जूरपादपे ॥ ७९४ ॥  
 वर्णभेदे तद्वति तु त्रि खर्जूरफले तु नप् ।  
 पातुः पुंसि विरिधेऽन्यस्त्वाह रक्षितरि त्रिषु ॥ ७९५ ॥  
 झाञ्ची तु पक्षिमृगयोर्द्वयोरथ नपुसन्म् ।  
 पाथिज्योतिषि नद्या च खर्गे चन्द्रेऽप्यथास्त्रियाम् ॥ ७९६ ॥  
 सूर्ये प्रियस्तु करुणसञ्ज्ञक्षे धवे त्रि तु ।  
 वह्नये सुन्दरे स्त्री तु प्रियामीप्सितयोपिति ॥ ७९७ ॥  
 पिङ्गो मण्डलिसर्पाणा म्रभेदे महिषे द्वयो ।  
 ना पिङ्गझाह्नये वर्ण ऋषिभेदे च सर्पये ॥ ७९८ ॥  
 पिङ्गवर्णयुक्ते तु त्रि स्त्रिया पिङ्गलाह्नये ।  
 पिङ्गा पश्यन्तरे ब्रह्मगीतिसञ्ज्ञे च लोहके ॥ ७९९ ॥  
 पिण्डो गुडोरफे<sup>१</sup> पुंसि सङ्घाताजीवयोरपि ।  
 अजयम्तु निवापेऽपि शब्दवित् प्रात्रवीदमुम् ॥ ७७० ॥

१ 'यं' न प ट पाठ २ 'ए' न ग पाठ ३. 'दिदम्' ग पाठ

† 'पिङ्ग' गुडरक । 'गङ्गो' गङ्गोत्थ' (पु १६७ ओ १०१) इति तु वैजयन्त

पुद्गले बोलसंज्ञे च भेषजे वपुषि त्वमुम् ।  
 पुमांसं कश्चिदाह स शण्डं पिण्डी त्वयं स्त्रियाम् ॥ ७७१ ॥  
 भक्तपिण्डे देवपीठेऽप्यथ रोमपुटे पिटः ।  
 कण्डोले च पुमान् क्ली तुच्छदिशोऽवयवान्तरे ॥ ७७२ ॥  
 पिटाटिकाद्वये पिच्छा पुनः शल्मलिषेष्टके ।  
 यवाग्वामोदनोद्भूतमण्डे माह तु सज्जनः ॥ ७७३ ॥  
 सर्वपिच्छिलमण्डेषु पक्षिपक्षे तु नप्यदः ।  
 पिच्छस्तु गुणभेदे स्याद् यद्वा न पिच्छिल उच्यते ॥ ७७४ ॥  
 शाकटायन इत्याह पित्र्या पुनरियं स्त्रियाम् ।  
 पौर्णमास्यां ति तु पितृदैवते पितुरागते ॥ ७७५ ॥  
 पितृसाध्वादिके चाथ पत्तु पतितुमेष्टरि ।  
 पित्सं त्रिर्विहगे तु द्वे पीतस्तु नरि गन्धके ॥ ७७६ ॥  
 हरिद्रावर्णसदृशे वर्णे तद्वति ॥ त्रिषु ।  
 पिबतेः पीयतेऽपि क्रियायाः कर्मतां गते ॥ ७७७ ॥  
 क्ली तु पीतिक्रियायां स्याद् हरिद्राया तु सा स्त्रियाम् ।  
 पीताथ पीथशब्दस्तु क्लीबं क्षीरे जलेऽपि च ॥ ७७८ ॥  
 बालपेयघृते तु स्यादन्ये तु नवनीतके ।  
 अमौ च पीतिस्त्वश्चे द्वे क्रियायां पिबतेः स्त्रियाम् ॥ ७७९ ॥  
 पीतुर्ना भास्करे बालघृतपानार्थभाजने ।  
 चक्षुषि द्वे तु विहगे पीलुस्तु नरि पादपे ॥ ७८० ॥  
 श्रेयो गुडफलामिष्ये काण्डे पुष्पेऽथ सज्जनः ।  
 वृक्षे कट्फलनाम्न्याह ब्रूते त्वजयशाब्दिकः ॥ ७८१ ॥  
 फालासित्पण्डकेऽप्येन द्वे त्विमे पीयुवाक् तु ना ।  
 आदित्ये किरणे काले स्यादुल्के तु स द्वयोः ॥ ७८२ ॥

पुष्पस्तु ना कलियुगे नक्षत्रे तिष्यनामनि ।  
 तद्युक्ते कालसामान्ये त्रिस्तु जातेऽत्र नप् पुन ॥ ७८३ ॥  
 वैरूपाष्टकवर्गस्य स्यादन्त्ये साम्नि तत् तथा ।  
 कृद्भाण्डस्य फले पुष्पं पुन. ह्रीं जलपुष्पयो ॥ ७८४ ॥  
 व्योम्नि हेम्नि तथा धर्मे (ब्रु<sup>१</sup>त्र)ते च शुभकर्मणि ।  
 गङ्गाधर्ययोस्तु पुण्या स्त्री मनोजे तु त्रि पावने ॥ ७८५ ॥  
 अजयस्तु मनोज्ञात् त भेदेनाह मनोहरे ।  
 पुण्ड्रं तु तिलके न स्त्री पुमानिद्वन्तरे क्रिमौ ॥ ७८६ ॥  
 पुष्पगुल्मेऽतिमुक्ताख्ये नाट्टद्वेदे तु भृञ्जि च ।  
 वरेन्द्रासिजकेऽथ स्याद् धरलाया गवि स्त्रियाम् ॥ ७८७ ॥  
 पुण्ड्रा पुष्पं तु कुसुमे क्लीवमन्ये तु पुष्यपि ।  
 आर्तवे योपिता ना तु विकासे स्त्री तु पुष्प्यसौ ॥ ७८८ ॥  
 भेषजे तु बलाम्येऽथ कर्तरीनाम्नि पञ्जिर्णाम् ।  
 स्यात् पुङ्गोऽवयवे पुसि श्येनपक्षिणि तु द्वयो ॥ ७८९ ॥  
 पुत्रस्तु तनये पुसि पुत्री दुहितरि म्रियाम् ।  
 पुटी त्रयी करण्ड्या ह्रीं नगरे ना समुद्रके ॥ ७९० ॥  
 द्वे नृजात्यन्तरे शूद्रकवटीजे मृतं पुन ।  
 म्रवने क्लीवमश्वस्य गतिभेदेऽप्यथ त्रिपु ॥ ७९१ ॥  
 तद्वत्यश्वे त्रिमात्रे च वर्णे सिकेऽप्यथास्त्रियाम् ।  
 पुस्तो लेख्ये किं लेप्यादिकर्मणि द्वे तु पुत्स्ववाक् ॥ ७९२ ॥  
 दर्वीकराख्यभुजगभेदे कौटुकमिष्वपि ।  
 कीटेपु च पुरं तु ह्रीं पुष्यन्ये गेहदेहयोः ॥ ७९३ ॥

ध्यामाह्वयेयजस्तम्बे सर्वतोमद्रकादिषु ।

शैवागमप्रसिद्धेषु मण्डलेष्वपि ना तु सः ॥ ७९४ ॥

गुग्गुलौ नगरे त्वेषा पुरी लिङ्गत्रये द्वयोः ।

मर्त्यजात्यन्तरे शूद्रमहिषीजेऽथ केचन ॥ ७९५ ॥

आहुः पुरिमिकारान्तामपि स्त्री नगरे बुधाः ।

कश्चित् तु पुंसि राश्याह ना तु शैलान्तरे पुरुः ॥ ७९६ ॥

गङ्गाद्वारप्रदेशस्थे मनुष्ये तु द्वयोरयम् ।

महति त्रिषु नैरुक्ताः पुनर्बहुषु मन्वते ॥ ७९७ ॥

पूर्वा स्त्रियामिन्द्रादिशि त्र्यपरप्रतियोगिनि ।

दिग्देशकालविषयेष्वग्रप्रथमयोरपि ॥ ७९८ ॥

पुराणे पुंवहुत्वे तु पूर्वजेष्वेव वर्तते ।

पितामहादिष्वथ ना पूज्यः स्याच्छ्वशुरे त्रि तु ॥ ७९९ ॥

पूजनीयेऽथ पूरो ना नद्याः सलिलवृंहणे ।

पुनर्नवायां नृत्नी तु पूर्ती पुरी तु सा स्त्रियाम् ॥ ८०० ॥

वंशवायेऽथ पूर्तं स्त्री स्वातादौ पुण्यकर्मणि ।

त्रि तु पूर्णे रक्षिते च पूर्णं तु सालिले नपि ॥ ८०१ ॥

पूर्ती च पौर्णमास्यां तु पूर्णा स्त्री स्यात् तिथिष्वपि ।

पञ्चमीदशमीपञ्चदशीषु तिष्ठतु त्रि तु ॥ ८०२ ॥

पूरिते च समग्रे च प्रवदन्ति मनीषिणः ।

आकर्णकर्षणे चेषोः पूगस्तु निवहे पुमान् ॥ ८०३ ॥

क्रमुकेऽद्रौ च केचित् तु पूगीमर्थेऽत्र मन्वते ।

स्त्रियां तस्य फले स्त्रीव पूषस्तु नरि पादपे ॥ ८०४ ॥

ब्रह्मदारुसमारव्येऽथ पूषा स्त्रीपुंसलिङ्गकः ।

वृद्धिक्रियायां पूतिस्तु वृणजात्यन्तरे पुमान् ॥ ८०५ ॥

दुःखदुर्गन्धयोश्च स्याद् दुर्गन्धवति तु त्रिषु ।  
 पवनाख्यक्रियाया तु स्त्री कुन्त्या तु पृथा स्त्रियाम् ॥ ८०६ ॥  
 त्रयोदशाङ्गुले त्वेष माने पुंसि मुनीरित ।  
 मुनिराख्यपिरुद्धत्वात् पृथो हस्ततले जर्गे ॥ ८०७ ॥  
 व्याख्यात्रा येन तेनैतदसम्यग्भिभाषितम् ।  
 पृश्निर्ना किरणे स्वर्गे सूर्ये देवान्तरेषु च ॥ ८०८ ॥  
 क्लीबं तुल्ये च साम्नोश्च बृहद्विरिति गीतयो ।  
 त्रिषु त्वत्पत्रपुर्जन्तौ बिन्दुचित्रपञ्चावपि ॥ ८०९ ॥  
 विराज पृथग्य इति त्वन्न वर्णनिबन्धन ।  
 बिन्दुमत्त्वनिमित्तो वा प्रयोग इति सशय ॥ ८१० ॥  
 पृथुः पुस्यादिराजन्यभेदे वैन्य इति श्रुते ।  
 अन्यत्रापि क्वचित् पक्ष्ये घासुदेवस्य राजनि ॥ ८११ ॥  
 राज्ञस्त्रिशङ्कुसङ्गस्य जनकेऽप्यनररूप्यजे ।  
 विस्तीर्णे तु त्रि तत्रापि पृथु पृथ्वीति वा स्त्रियाम् ॥ ८१२ ॥  
 स्त्री तु पृथ्वी पृथिव्या स्यादुभय कृष्णजरिके ।  
 पृथु पृथ्वी च बाष्पाप्यभेपजे पृथुरेव सा ॥ ८१३ ॥  
 मर्कटे तु द्वयोः क्लीं तु पृषत् पुण्ड्रे तु (१) विशुपि ।  
 तथा दध्युपासिकाज्ये पशुगात्रस्यबिन्दुषु ॥ ८१४ ॥  
 तन्तुयामस्य तन्त्रे च मृगभेदे तु स द्वयोः ।  
 त्रयी तु पेटी पेडाया पेटिकाया च सा पुन ॥ ८१५ ॥  
 पेठा दास्या स्त्रियामेव पेया तु विरलात्मनि ।  
 यवाग्वा त्रिस्तु पातव्ये रक्षितव्येऽथ नृग्नियो ॥ ८१६ ॥  
 मेहा मेहोलने च स्यादासन्या च द्वयोः पुन ।  
 दासे मेतस्तु मृतके त्रि द्वे मृतान्तरेऽयं नष्ट ॥ ८१७ ॥

पेतृत्वं तस्य भुवो भागे द्वे तु मेघे पर पुन ।  
 पशौ गालितमुक्तेऽयु व्याचष्टे तदसद् विदु ॥ ८१८ ॥  
 पेरुर्ना भास्करे शैले समुद्रे द्वे तु पक्षिणि ।  
 कलविङ्काह्वयेऽथ स्यात् प्रेम प्रेमा च न स्त्रियाम् ॥ ८१९ ॥  
 स्नेहे केलौ च दासे तु प्रेक्ष्यो द्वे मेघवत् पुन ।  
 प्रेषितव्येऽथ पोतो ना यानपात्रे द्वयो पुन ॥ ८२० ॥  
 शिशौ दशाब्दद्विरदे पुत्रयोरपरे विदु ।  
 चतुष्पदा तु तरुणे केचिदन्ये प्रचक्षते ॥ ८२१ ॥  
 प्रोथोऽस्त्री ह्यघोणाया त्रि प्रिये यूनि तु द्वयो ।  
 प्रोष्ठः पुस्त्यपमे प्रोष्ठी शक्या स्त्र्यथ पौरगाक् ॥ ८२२ ॥  
 बलमद्रे श्वेतशालौ ना ङ्गी तु ध्यामकाह्वये ।  
 भेषजे पुरवास्यादिपुरसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ ८२३ ॥  
 पौषस्तु तैषमासे ना सामभेदे नपुसङ्गम् ।  
 पौषी तु पौर्णमास्या स्त्री सयुक्ता पुष्यमेन या ॥ ८२४ ॥  
 पौल्लं पुसवने ह्रीव पुस सम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 फलं फाले धने बीजे निष्यत्तौ भोगलाभयो ॥ ८२५ ॥  
 सत्ये हेतुकृते चर्मसज्जशस्त्रनिवारणे ।  
 शस्त्राणा च मुखेऽत्रोक्तस्त्रावरणा प्रसूनयो ॥ ८२६ ॥  
 ङ्गी पुस्त्यप्यपरे ना तु करमर्देऽथ सा स्त्रियाम् ।  
 कार्पास्या लवलीराजकोशातकयो फलाथ सा ॥ ८२७ ॥  
 कोशातन्या फलिन्या च ताम्रादिफल्के तथा ।  
 फली स्यादजयस्तगाह मत्त्रयभेदेऽपि बलवद्वित् ॥ ८२८ ॥  
 फल्गु तु त्रिष्वसारे स्त्री कामेदुम्भरिमाह्वये ।  
 वृक्षभेदे त्रि तु फली फलयुक्ते स्त्रिया पुन ॥ ८२९ ॥



कोशातवया च फलिनी प्रियङ्गवाहुयपादपे ।  
 फालो लाङ्गलकृटे ना श्वेतार्के दाडिमे तथा ॥ ८३० ॥  
 निष्पत्तो शरणेऽथ क्री तैकोले च फलम्य तु ।  
 विमारादौ त्रि पुल्लं तु त्रये विमसने त्रि तु ॥ ८३१ ॥  
 आश्वये स्याद् विरुसितेऽप्यथो विस्तरणे नपि ।  
 निष्पत्तो चाथ शण्ड स्यात् पुसि चत्यरे विदु ॥ ८३२ ॥  
 बलं रूपेऽस्थनि स्थाल्ये शक्तिरेतश्चमूष्वथ ।  
 बलमद्रे यावन्नाख्ययममेदे च नाथ तम् ॥ ८३३ ॥  
 कश्चिद् दैत्यान्तरेऽप्याह तदसाधिव लक्ष्यते ।  
 दैत्ये दन्तौष्ठचर्मणादर्पलशब्दम्य दर्शनात् ॥ ८३४ ॥  
 त्रिषु तु स्याद् बलवति स्त्री तु चाट्यालके बला ।  
 पिप्पल्या च परे त्वेन काके प्राहुर्द्वयोरिति ॥ ८३५ ॥  
 अन्ये तु तदसत् प्राहुर्दन्तौष्ठ्यादित्वमङ्गरात् ।  
 वरुणु ना दाल्भ्यमुनायेकचक्रापतावपि ॥ ८३६ ॥  
 द्वे तु फह ह्वये पक्षिभेदे जाल्यतरे नृणाम् ।  
 पुल्लक्षीशत्रियोद्धते ब्रह्मन्तृप्यन्तरे पुमान् ॥ ८३७ ॥  
 सूर्ये म्वर्गे द्वयोस्तु स्याद् ब्रह्मणे नुरगेऽपि च ।  
 बलिः पूजोपहारे ना भागधेये नृपम्य च ॥ ८३८ ॥  
 प्राणनार्यनघातौ च दैत्यभेदेऽथ नृक्षियो ।  
 देवतार्चनतूर्येऽथ चाग्निद्वे श्येनशक्रयो ॥ ८३९ ॥  
 वभुर्ना केशवे पूर्वरात्रभेदविभेदयो ।  
 अर्गो कटारवृषभे धने वणे च पिङ्गले ॥ ८४० ॥  
 त्रि तु तद्वति गल्पादे द्वे न्योनै नतुलेऽपि च ।  
 वभ्रू कपिलग या स्त्री दन्तुर्ना वने म्वरे ॥ ८४१ ॥

लसाच्चतुर्थराशौ च बन्धुं सांवत्सरा विदुः ।  
 भेद्यलिङ्गं त्वधिकेप्ये बन्धुनाति तु सूत्रकृत् ॥ ८४२ ॥  
 शब्दस्वरूपनिष्ठत्वे ग्रहिलाहुर्वहुन्तु ना ।  
 व्रतान्तहोमवहौ स्याद् भेद्यलिङ्गं तु वाच्ययोः ॥ ८४३ ॥  
 त्रित्वादिसङ्ख्यासङ्ख्याये महार्थेऽप्यत्र च खियाम् ।  
 यदा वृत्तिस्तदा बह्वी बहुरित्यपि वा द्वयम् ॥ ८४४ ॥  
 ब्रह्मा रुद्रहृषीकेशविरिञ्चाकैन्दुबहिः ।  
 यज्ञे विभे च भृग्वदिष्वृत्विग्भेदे च पुस्त्ययम् ॥ ८४५ ॥  
 प्रीयं तु वेदे मन्त्रेऽज्ञे खेऽध्यात्मात्मतपस्तु च ।  
 मोक्षे जपे धने चाथ बलभद्रे व(लेःली) पुमान् ॥ ८४६ ॥  
 कारवेल्लविशेषे च बृहत्कर्मोऽटकाहये ।  
 शोणाम्लाने नालिकेरे मायधान्ये च मज्जि च ॥ ८४७ ॥  
 पष्ठे शरीरधातूना बलयुक्ते(पु'तु) स त्रिपु ।  
 वर्हिस्तु ह्नी कुशे यज्ञे जले ज्योम्नि महत्यपि ॥ ८४८ ॥  
 ना स्वमौ वाणशब्दस्तु बलिपुत्रासुरे पुमान् ।  
 इक्ष्वाकोश्च प्रप्रात्रे स्यात् सधैवानोफहान्तरे ॥ ८४९ ॥  
 फकुभाख्ये नृशण्डस्तु शरतद्वेदयोरथ ।  
 घाणा नृन्नी नीलशिण्ड्यां बालस्तु शिशुमर्त्ययो ॥ ८५० ॥  
 त्रिर्ना तु नालिकेरेऽथ पञ्चवर्षगजे द्वयो ।  
 बाला तु मल्लिकभेदे हरिद्राया च सा खियाम् ॥ ८५१ ॥  
 ब्राह्मं त्रिर्ब्रह्मसम्बन्धे स्त्री तु सप्तसु मातृषु ।  
 एकस्यां दिशि चोर्ध्वायां ब्रह्मरीत्याख्यलोहके ॥ ८५२ ॥  
 मत्स्याक्ष्याख्यवृणस्तम्बे वाचि ब्राह्मी पुमान् पुन ।  
 रात्रे. स्यात् पश्चिमे यामे पुमान्त्नश्रुणि वाष्पवाक् ॥ ८५३ ॥

१. 'त्का' स ग णठ .

१. 'नालिकेरे तु लाङ्गली । दाक्षिणत्याऽङ्ग'गेऽङ्गलं गुाङ्गं बृजेश्वरः । सदासलो बली च' (पु. ६३. श्लो. २२०, २२१) इति वैयासगी ।

मुखतोयादिमभूते धूमामासे च वस्तुनि ।  
 शान्मभेदे च वाष्पी तु स्त्रीलिङ्गा भेषजान्तरे ॥ ८५४ ॥  
 हिङ्गुपर्माह्वये वाया न स्त्री दुःखनिषेधयो ।  
 ना तु क्षुद्रफले पूगे वले चाथ प्रगाहणे ॥ ८५५ ॥  
 बाहा नृस्त्री स्त्रिया बाहौ बाह्वं तु त्रिर्गर्हिर्भवे ।  
 स्त्री तु स्वरुल्लिपते नृत्ते बाह्वं तु स्याद् भृशे त्रिषु ॥ ८५६ ॥  
 स्त्रीन त्वनुमतौ च स्यात् प्रतिज्ञया च धिक् पुन ।  
 अवश्यमर्थे देवानामिय ग्राह हलायुध ॥ ८५७ ॥  
 बाहुः पुरुषभेदे ना कचिन्नृस्त्री पुनर्भुजे ।  
 प्रमाणभेदे पशून्निशदङ्गुलेऽप्यन्नर्भीमुनि ॥ ८५८ ॥  
 गृहादिद्वारपादस्थयाजिकृत्यातदारुषु ।  
 निम्नोऽस्त्री मण्डलसमप्रतिनामुखलक्षमसु ॥ ८५९ ॥  
 प्रतिनिम्ने तत्प्रकृता समानत्त्रोपधानयो ।  
 आदर्शे स्त्री तु निम्नी स्याद्गोष्ठासज्जलान्तरे ॥ ८६० ॥  
 स्त्री तु तस्या फले द्वे तु घृश्लसान्तरे विदु ।  
 यो नानावर्णभाक् तस्मिन्नथ त्रिलयः पुमान् द्रुमे ॥ ८६१ ॥  
 श्रीफलाख्ये फले त्वम्य स्त्री मानेऽपि पलाह्वये ।  
 विन्दुर्ना विप्रुषि पशुशरीरम्भृषत्सु च ॥ ८६२ ॥  
 लघेऽन्योऽन्यत्रोऽन्यो वैतन्य या तु दृश्यते ।  
 नश्यत्प्रसृतियोपाया रीलिङ्गो दृश्यते पुन ॥ ८६३ ॥  
 पुलिङ्गोऽमरकोशम्य शेषे नारम्बतोदिते ।  
 बीजो ना यावन्मूत्राग्नये यत्र सारान्ते तथा ॥ ८६४ ॥  
 धाम्ये स्याद् वयने तु त्रिर्गोत्री बीजवति त्रिषु ।  
 साते तु पुंसि बुद्धौ ना उगते त्रि तु पण्डिते ॥ ८६५ ॥

ज्ञातरि ज्ञायमाने च फुल्ले च क्ली तु बोधने ।  
 विद्वद्बोद्धोस्त्रिषु बुधो ना तु चान्द्रमसायनौ ॥ ८६६ ॥  
 अजयस्तु सुरेऽप्याह तत्र न्यायाद् द्वयोर्मवेत् ।  
 बुधा तु धिपणायां स्त्री वृद्धिसंज्ञे च भेषजे ॥ ८६७ ॥  
 मुण्डीसंज्ञवृणस्तम्बे बुसं त्वस्त्री कडङ्करे ।  
 मलनिष्पूतधान्यस्य कडङ्गर इति स्मृतम् ॥ ८६८ ॥  
 गोकरीपेन्धने तु स्त्री बुसा कृषिं तु वारिणि ।  
 बुस्तः प्रहंसने ण्सि धनुष्कोटौ नपुंसकम् ॥ ८६९ ॥  
 मूषायां तु बुका स्त्री स्याच्छिवमल्ल्यां तु ना बुकः ।  
 बृहत् त्वारण्यके साम्नि त्वामिद्धीत्यृक्समुद्भवे ॥ ८७० ॥  
 स्त्री त्रिर्महति तत्रापि स्यार्थे स्याद् बृहतीत्यथ ।  
 प्रसहासंज्ञवार्ताक्यामिति केचिदथापरे ॥ ८७१ ॥  
 सर्वेऽपि क्षुद्रवार्ताक्यां छन्दोभेदेषु केषुचित् ।  
 षट्त्रिंशदक्षराद्येषु गन्धर्वाधिपतेरपि ॥ ८७२ ॥  
 विश्वावसोः स्त्री वीणायां बृहती पठति त्विमाम् ।  
 अजयो वा(पि!चि) च स्त्रीवं पुनर्वोल्गमिति ध्वनिः ॥ ८७३ ॥  
 साज्ये मधुनि तकोले ना तु स्यादम्भसां त्रमे ।  
 जायौ गन्धरसामित्ये मयौ लेखनिकोद्भूते ॥ ८७४ ॥  
 बोधिस्त्वर्थे स्त्रियां सम्यग्ज्ञाने च द्वे तु कुक्कुटे ।  
 अश्वत्थे तु पुमान् बुद्धे त्वप्ययं सज्जनोऽपठौत् ॥ ८७५ ॥  
 भगः पुनः स्मृतो यत्ने यशोवीर्यार्कभूतिषु ।  
 फान्तीच्छाज्ञानवैराग्यधर्मैर्धर्यतपस्सु च ॥ ८७६ ॥  
 धैर्यसौभाग्यमाहात्म्यधनशुक्रश्रुतेषु च ।  
 बुद्धौ चादित्यभेदानामेकस्मिन्नपि नाथ नप् ॥ ८७७ ॥

यो नो केचित् त्वभेदेन मन्यन्ते पुत्रपुसकम् ।  
 सूर्यतद्भेदयोस्त्वेव पुमानेव न सशय ॥ ८७८ ॥  
 भद्रस्तु ना तरङ्गे स्याद् भजने च स्त्रिया पुन ।  
 मातुलान्याहये धान्ये मङ्गा भद्रस्तु नोक्षणि ॥ ८७९ ॥  
 गजभेदे द्वयो स्त्री तु सामभेदे शुभे सुरे ।  
 एतयोस्त्वर्थयोरेकयुक्ते वृहति च त्रिषु ॥ ८८० ॥  
 साधौ च स्त्री तु भद्रा स्याद् दूर्वासारिवयोस्तथा ।  
 राक्षाया चाथ पक्षस्य त्रय स्युन्तिथिपञ्चमा ॥ ८८१ ॥  
 तेषा द्वितीयतिथिषु भवन्तु प्राप्तिस्तयो ।  
 शम्भौ जन्मनि सप्तारे शुभेऽप्याह तु सज्जन ॥ ८८२ ॥  
 कोपेऽथ भावितयेव त्रि भण्डं तु नपुसकम् ।  
 कोशस्थेऽर्थे धनवता हास्यकारिणि तु त्रिषु ॥ ८८३ ॥  
 भण्डी मण्डूकपर्णाग्न्यतृणस्तम्बे<sup>१</sup> स्त्रियामियम् ।  
 परिहासे तु भण्डा स्त्रीपुसयोर्भक्तवान् पुन ॥ ८८४ ॥  
 सेनायामोदने स्त्री त्रि भविते भक्तिमत्त्वपि ।  
 भद्रस्तु योषे ना मर्त्यजातिभेदे तु स द्वयो ॥ ८८५ ॥  
 नटीविप्रोद्भवे भव्यः पुनर्ना पादपान्तरे ।  
 कर्मरङ्गाह्वये स्त्री तु फले तस्य धने तथा ॥ ८८६ ॥  
 फल्याणाग्न्यगुणे च स्याद् भेदलिङ्ग तु तद्वति ।  
 योग्ये भवितरि प्राप्ये भवितये तु तत्रपि ॥ ८८७ ॥  
 भ्रमि स्त्री भ्रमणे धात्वोर्भ्रमर्ता भ्राम्यर्ता च ना ।  
 भद्रस्तु भर्तरि त्रिर्ना वर्णे भर्तृ त्रि षोडश ॥ ८८८ ॥  
 स्वामिधारक्योर्ना तु पाणिप्रादे भवन् पुन ।  
 सर्वनाम त्रि पृज्ये म्यान् म्यधे तत्र भवत्यसौ ॥ ८८९ ॥

१ 'नागर' ख पाठ २ 'तामुपा' ग पाठ

३ 'मण्डूकपर्णा मण्डीरी भाग्यं दाननाययि' (पु ५७ अ १४५) इति.

त्रि त्वेव जायमाने च विद्यमाने च तत्र च ।  
 स्म्यर्थत्वे स्याद् भवन्तीति ना तु गोत्रस्य कर्तरि ॥ ८९० ॥  
 अपिभेदे भवन्तीं तु स्त्रीलिङ्गा लुप्तश्रुतौ स्मृता ।  
 भसत् तु स्त्री दकारान्ता विधायी गुह्यकोष्ठयोः ॥ ८९१ ॥  
 आस्ये तु स्त्रीव्रमाचार्याः केचिदेनं प्रचक्षते ।  
 भावो लीलाक्रियाचेष्टाभूत्यभिप्रायजन्तुषु ॥ ८९२ ॥  
 पदार्थमात्रे सत्तायामात्मयोनिस्त्वभावयोः ।  
 केचित् त्वात्मनि योनौ च प्रौत्तिसंस्कारजन्मसु ॥ ८९३ ॥  
 शृङ्गारादे रसस्यापि कारणे चान्तरात्मनि ।  
 नाट्योक्तिविषये प्राप्ते पुंसि त्रिषु तु मानिनि ॥ ८९४ ॥  
 भवसम्बन्धिनि बुधे भवितर्यपि ना पुनः ।  
 भागो भाग्ये तुरीयांशे रूपकार्धेऽशमात्रके ॥ ८९५ ॥  
 भगसम्बन्धिनि पुनस्त्रि स्त्री सामान्तरेऽथ नप् ।  
 भाग्यं जन्मान्तरकृते शुभे कर्मणि चाशुभे ॥ ८९६ ॥  
 अशुभे च शुभे चापि कर्ममात्रे परे विदुः ।  
 भक्त्ये तु त्रि बृद्ध्यायलामशुल्कोपदात्मना ॥ ८९७ ॥  
 दीयते यत्र भागोऽसौ तत्र तत्रापि साधुनि ।  
 भार्या स्त्री सहधर्मिण्यां ना त्वादिक्षत्रियान्तरे ॥ ८९८ ॥  
 भारसाध्वादिके तु त्रिर्भासस्तु द्वे खगान्तरे ।  
 शकुन्तास्ये नृस्त्रियोस्तु दीप्तौ सामान्तरे तु नप् ॥ ८९९ ॥  
 भामस्तु कुपि ना स्त्री तु भामा योषिति सा त्रि तु ।  
 ईर्ष्यावत्स्य भात्रं स्त्री पोषे त्रिषु तु यो नरः ॥ ९०० ॥  
 भृतिं गृहीत्वा वसति तत्र भर्तुश्च योगिनि ।  
 भाण्डं स्त्रीव्रममन्त्रेऽधभूषणे भूषणे तथा ॥ ९०१ ॥

वणिङ्मूलधनेऽन्ये तु पण्ये केचिदुपस्करे ।  
 भाण्डी तु स्त्री शिरीषद्वौ भण्डसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ ९०२ ॥  
 भ्राजो ना श्लोकभेदेषु कचित् सामान्तरे तु नपत् ।  
 भाष्यं तु क्ली विवरणग्रन्थजात्यन्तरे यथा ॥ ९०३ ॥  
 महाभाष्यादि तत्र स्याद् भाषणीये तु भेद्यत् ।  
 भानुर्ना भास्करे वक्षे नृस्त्रियोस्तु गमस्तिषु ॥ ९०४ ॥  
 भास्वानिन्दौ रवौ पुंसि भेद्यलिङ्ग तु भाखरे ।  
 भाखतीति स्त्रियां नद्यामुपस्यप्यथ भिल्लवारु ॥ ९०५ ॥  
 नृजातिभेदे शबरान्निष्ठपूर्वान्ध्रिकामुते ।  
 द्वयोः स्यात् सज्जनस्त्वाह पुल्लिङ्गं पक्षणे त्रि तु ॥ ९०६ ॥  
 भिन्द्रं स्यादद्वेदे क्ली तु व(स्त्रेऽङ्गे)ऽन्यो दरणेऽवदत् ।  
 भिक्षुः पुंसि परिव्राजि त्रि तु भिक्षणशीलके ॥ ९०७ ॥  
 चतुर्थकालाशिनि च भिदुस्तु नरि मन्मथे ।  
 वज्रे च घुणसजे तु किमौ द्वे ना तु भीमवाक् ॥ ९०८ ॥  
 शम्भौ च भीमसेने च त्रि तु क्रूरे भयानके ।  
 भीष्मः शान्तनवे पुंसि भेद्यलिङ्ग भयानके ॥ ९०९ ॥  
 भीरुः पुंसीद्गुदतरौ स्त्रियां त्रिचोर्वाख्योपितोः ।  
 योषिद्वेदे परे त्रिस्तु कातरेऽथ भुजः पुमान् ॥ ९१० ॥  
 मूर्जेसंज्ञद्वये नृस्त्री बाहौ भूमानगोचरे ।  
 पदार्थभेदे च शूरिक् पुनः स्त्री बाहुकन्दयोः ॥ ९११ ॥  
 उक्ताद्युत्कृतिपर्यन्तच्छन्दस्त्वेकाक्षराधिके ।  
 छन्दोभेदे वसायां च कश्चिन् तु भुवि चावदत् ॥ ९१२ ॥

अन्यस्तु राजनि पुमानित्याह क्लीं तु भूतवाक् ।

महाभूतेषु भवनाक्रियाया प्राप्तिस्तयोः ॥ ९१३ ॥

न्याय्ये प्राणिनि ज्ञान्यस्तु वाच्ययोरेतयोश्चिपु ।

अतीततुल्यलङ्घेषु देवयोन्यन्तरे पुनः ॥ ९१४ ॥

नृशण्डो मातरि त्वस्य भूता स्त्री भूरिवाक् पुनः ।

प्रचुरे त्रिषु हेन्यस्त्री भूर्णिस्तु स्त्री भूतौ तथा ॥ ९१५ ॥

कश्चित् तु धरणौ ब्रूते त्रि तु भ्रमणशीलके ।

द्वयोस्तु भृङ्गो धूम्याटे भ्रमरे च पुमान् पुनः ॥ ९१६ ॥

भृङ्गराजे परस्त्राह भृङ्गारेऽन्यो लवङ्गके ।

अन्ये तु वर्णभेदे त्रिः पुनस्तद्वति नप् पुनः ॥ ९१७ ॥

त्वक्पत्रसङ्गमैषज्ये भृत्यो दासे द्वयोः स्त्रियाम् ।

भृत्या स्याद् वेतनेऽथो ना (भूर्भु)मिर्धायौ जलेऽपि च ॥ ९१८ ॥

द्वयोस्तु हस्तिनि त्रिस्तु भेरवाक् कातरेऽथ सः ।

स्त्रियां स्याद् दुन्दुभौ भेरी भे(ल्लैल)स्तु त्रिषु कातरे ॥ ९१९ ॥

पूज्याप्रौज्यप्रहीणेषु पुमांस्त्वृष्यन्तरे कश्चित् ।

\*चिकित्सामन्थकारे स्यादुडुपेऽप्यथ भेरुवाक् ॥ ९२० ॥

मेघे ना द्वे तु मण्डूके मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ।

निषादब्राह्मणीजाते कातरे तु त्रिषु स्मृतः ॥ ९२१ ॥

उर्दाच्यनीवृद्धेदे तु भोलाः पुंभूम्यथ द्वयोः ।

द्वीपिसंज्ञकशार्दूलभेदे भोजः पुनर्द्वयोः ॥ ९२२ ॥

राजन्यमात्रे भोजाख्यनीवृद्धेदेऽस्य राजनि ।

मर्त्यजात्यन्तरे चापि ज्ञेयः क्षत्रियगोलके ॥ ९२३ ॥

१. 'अन्ति' ग. पाठः. २. 'य' क ख. ग. घ. पाठः. ३. 'पुत्रय' ग. पाठः.

१. 'भेल्लै वृद्धाभीर्द्धा' (पु २३४. खो. ५२) इति वक्ष्यन्ती । \* चिकित्सामन्थ इत्ययोरभेदाद् भेडमहितेन्युच्यते ।



पुभूमनि तु विन्ध्याद्रिपार्श्वस्थे नीवृदन्तरे ।

भोगी तु सर्पे द्वे स्त्री तु भोगिनी नृपयोपिति ॥ ९२४ ॥

अन्या कृताभिपेक्षाया या तस्या भेद्यवत् पुन ।

भोगवत्यजयस्त्वाह वैद्यावृत्त्यकरेष्ठे तथा ॥ ९२५ ॥

भूपालेऽप्यथ भौमो ना पृथिवीतनयग्रहे ।

भूमिसम्बन्धिनि त्रि स्याद् मद्रं तु ऋी सुखे तथा ॥ ९२६ ॥

रुज्जनस्तु शुभे प्राह त्रि तु सद्भवति भाषित ।

पुभूमि नीवृद्धेदेऽथ मन्द्रो ना सामगर्तिनाम् ॥ ९२७ ॥

स्वराणामपि संस्ताना स्वरे पष्ठेऽथ स त्रिषु ।

गम्भीरशब्दे मन्द्रा तु वाचि स्त्री मन्दवाक् तु ना ॥ ९२८ ॥

शूनैश्चरे त्रि तु स्वल्पे तथाज्ञापदुरोगिषु ।

निर्माण्ये च कनिष्ठे च दधिभेदे तु नप्यद ॥ ९२९ ॥

मन्दजाते द्वयोस्त्वेष गजभेदे मद्रस्तु ना ।

गजदानजलेऽन्ये तु तद् यन्मेघात् प्रवर्तते ॥ ९३० ॥

सत्रैवेत्यग्रुन हर्षं गवै गन्धे च रेतसि ।

मदी तु मत्तावस्थाया स्त्री मध्यं तु नपुसकम् ॥ ९३१ ॥

यस्तुद्वयस्यान्तराले सहस्रग्रामेदेऽपि कुर्याचित् ।

समुद्रसजसङ्गचाया य स्याद् दशगुणोत्तरः ॥ ९३२ ॥

छद्दसामुक्तपूर्वाणा तृतीये छन्दसि त्रि तु ।

न्याय्ये बलग्रसत्रे तु शरीराङ्गे नृशण्डयो ॥ ९३३ ॥

हिमोत्सर्गीय सनित् रश्मय स्यु जतययम् ।

सत्रैकत्र शते ह्यदिन्यास्मैषु रविरदिमेषु ॥ ९३४ ॥

सियो मध्या अथो मत्स्यं द्वौ समीकृतिसाधने ।

क्षेत्रस्य वृष्टस्य मतिमतसार्धौ तु स त्रिषु ॥ ९३५ ॥

मत्स्यस्तु मीने द्वे नीवृद्धेदे तु नरि भूमनि ।  
 तद्वाजे तु पुमान् मीनराशौ चाथो मर्घं धने ॥ ९३६ ॥  
 स्त्री स्त्रीभूमि मघा, अग्निनक्षत्रे कालमात्रके ।  
 तद्युक्तेऽथ मयः पुंसि दैत्यतक्षाणि हिंसने ॥ ९३७ ॥  
 मक्षेपणे च द्वे तूष्टे तथाश्वेऽथो मलोऽस्त्रियाम् ।  
 स्यात् पापकिट्टविष्ठासु वातादिषु च नप् पुनः ॥ ९३८ ॥  
 कास्याख्यलोहे स्यात् त्वेप मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।  
 मालुकीशङ्खजेऽथोक्तो मल्लो योषे परैः पुमान् ॥ ९३९ ॥  
 बलीय, पुरुषे तन्यैः पात्रभेदे तु नृस्त्रियोः ।  
 मल्लो मल्ली च मल्ली तु मल्लिकार्पीठयोः स्त्रियाम् ॥ ९४० ॥  
 नृस्त्रियोर्धारणे मल्लो मल्ला चेति द्वयोः पुनः ।  
 ब्राह्म्यपूर्वक्षत्रियाजे ब्राह्म्याज्जात्यन्तरे नृणाम् ॥ ९४१ ॥  
 महः पुंभ्युत्सवे स्त्री तु मही वाचि गवि शितौ ।  
 सज्जनस्तु नदीभेदेऽप्याह द्विवचनेन तु ॥ ९४२ ॥  
 यावाष्ट्रिथिव्योराम्नासीद् मङ्गस्त्वंयोर्योपजीविनि ।  
 त्रिर्मङ्गलस्य पाठितर्येके मङ्गा तु मङ्गले ॥ ९४३ ॥  
 स्त्री मङ्गं तस्त्रियां नावः शिरस्यस्त्री तु मङ्गने ।  
 मङ्गनं गमन विद्यादथ सर्वरसाग्रके ॥ ९४४ ॥  
 मण्डमल्ली स्त्रियां मण्डी \*यागुल्यां मण्डने पुनः ।  
 नृस्त्री मण्डाऽथ ना रश्मौ स्त्री तून्मानान्तरे भवेत् ॥ ९४५ ॥  
 पञ्चमापे मतं तु स्त्री स्यादाकृतेच्छयोमथा ।  
 ज्ञाने च वाञ्छिते तु त्रिर्ज्ञायमानेऽथ मत्तवाक् ॥ ९४६ ॥

१. 'एय' क. ग. घ. पाठ. २. 'मव' क. घ. ग. घ. पाठः.

\* 'यागुली मण्डिका समे' (पृ. १६५. श्लो. ७८) इति तु वैजयन्ती ।

त्रि(तु'पु) क्षीवे च हृष्टे च ऋवं तु मदकर्मणि ।  
 मर्त्तस्त्वप्यन्तरे पुंसि मर्त्यलोकेऽप्यथ द्वयो ॥ ९४७ ॥  
 मनुष्ये मर्कशब्दस्तु देवदारुतरौ पुमान् ।  
 मनोविरिञ्चयोर्वायौ कश्चित् स्नाहाम्रचन्द्रयो ॥ ९४८ ॥  
 आदित्येऽप्यथ सर्पे द्वे त्रि तु विघ्नस्य कर्तरि ।  
 मणिः स्त्रीपुंसयो रत्ने मणिवन्द्येऽप्यलिङ्गरे ॥ ९४९ ॥  
 अजादिकण्ठप्रभवे स्तनाकारे च वस्तुनि ।  
 काष्ठलोहादिनिष्पाद्यगुलिकायामथाजय ॥ ९५० ॥  
 गोलमात्रे परे त्वेन गुह्यमध्यगुले विदुः ।  
 मेहनावयवे त्वन्ये शेफाम्र स च मन्यताम् ॥ ९५१ ॥  
 कश्चित् प्रायुक्क घण्टाया धातौ तु मणतौ पुमान् ।  
 मल्लिस्तु मत्स्यभेदे स्त्री स्यात् कपालकरद्वयो ॥ ९५२ ॥  
 इत्येवमजय स्माह धातौ तु नरि मल्लती ।  
 मसिस्तु शस्त्र्या कृपणतृष्णायामिति कश्चन ॥ ९५३ ॥  
 खिया पुसि स्थविश्वास्यो बाक्पति पठति स्म तम् ।  
 धातौ तु मस्यतौ पुसि महिस्तु धरणौ खियाम् ॥ ९५४ ॥  
 उदाहृतो ह्यसौ भागवृत्तिकारेण वाक्तिन ।  
 इत्यत्र कृदिकारान्तो महति त्वेप भेद्यवत् ॥ ९५५ ॥  
 मधुस्तु ना चैत्रमासे वसन्ते दानवान्तरे ।  
 पूर्वक्षत्रियभेदे च विप्रभेदे च कुत्रचित् ॥ ९५६ ॥  
 मधूकद्रौ कुरवके मद्यभेदे च कुत्रचित् ।  
 मध्वासवास्ये मधुररसे मिथरसे तथा ॥ ९५७ ॥  
 वैजयन्त्याह कडुकस्यादुतिक्रयात्मके ।  
 एतद्रसद्वयवति पुनस्त्रि ऋ तु वारिणि ॥ ९५८ ॥

क्षीरे पुष्परसे मये मन्त्रभेदेषु केषुचित् ।  
 शाकवह्निं तु जीविन्तीर्लज्जायां स्त्री नृनप् पुनः ॥ ९९९ ॥  
 क्षौद्रपौष्टिकपूर्वेषु मधुभेदेषु \* तत्सुरे ।  
 मनुस्तु पुंसि मन्त्रे स्यात् पूर्वे च क्षत्रियान्तरे ॥ ९९० ॥  
 स्त्रियां तु तस्य भार्यायां मनावी च मनाय्यपि ।  
 मयुर्द्वे किन्नरे ना तु प्रक्षेपे मन्तुवाक् तु ना ॥ ९९१ ॥  
 वैमनस्येऽपराधे च तथा शोके प्रजापतौ ।  
 अजयस्त्याह विज्ञे त्रिस्तथैव स्यात् प्रियंवदे ॥ ९९२ ॥  
 मयुर्वेदे कृपायां च शोके कोषे क्रता च ना ।  
 त्रिषु मेधाविनि द्वे तु मद्रुः सलिलवायसे ॥ ९९३ ॥  
 मर्त्यजात्यन्तरे निष्प्रवरुटीजे तथा पुनः ।  
 माहिष्य आयुर्वेदेन जीवत्यम्बष्ठसंज्ञके ॥ ९९४ ॥  
 स्यात् पारधैनुके चापि यस्याचोपणश्रुतिता ।  
 मस्तुस्तु वृत्रियोर्मुष्टौ पिण्डिताङ्गुलिरूपके ॥ ९९५ ॥  
 वैजयन्त्यामिदं प्रोक्तं दधिमण्डे तु तन्नापि ।  
 मर्जुः सम्मार्जनीशुब्धोर्नदीतीरे परः पुनः ॥ ९९६ ॥  
 नद्यां तीरेऽपि चेत्याह शिलायां च स्त्रियामियम् ।  
 रजके तु द्वयोः कश्चिन्ना तु मन्ता प्रजापतौ ॥ ९९७ ॥  
 त्रिरेष्टुशतुविद्वत्सु महत्† तु क्लीवधारिणोः ।  
 राज्ये वृन्दे च पूज्ये तु त्रि बृहत्यपि ना पुनः ॥ ९९८ ॥  
 महलोके च बुद्धौ च महती तु स्त्रियामियम् ।  
 त्रिवृत्सञ्जलताजातौ वीणायां नारदस्य च ॥ ९९९ ॥

१. 'च' क. घ. पाठः.

\* तेषां मुरा तत्पुर 'विभाषा सेनामुरा -' (२. ४. २५) इति श्रुतत्वम् । † मह-  
 त्त्वत्तः क्लीवे धारिवाचक इत्यर्थेभ्यश्च प्रत्येतव्यः, तर्हि 'महत् क्लीव तु धारिणि' इति पाठो भवेत् ।

हृदयते वेदसूत्रेषु रात्रेरवयवान्तरे ।

महच्छब्दस्तस्य लिङ्गं विविञ्चन्तु विचक्षणाः ॥ ९७० ॥

रात्रेरवयवः सोऽपि पश्चिमो याम ईरितः ।

कैश्चिदन्यैस्त्रिभागावशेषा रात्रिरितीरितः ॥ ९७१ ॥

मरुत् तु ना देवभेदे पवने शिखरे गिरेः ।

केचित् तु मरुदेशेऽपि रूपे चर्त्विजि नप् पुनः ॥ ९७२ ॥

हेमि स्याद् देवमात्रे तु द्वे स्पृक्षायां तु सा स्त्रियाम् ।

मद्वा पुंस्पृपिभेदे स्यात् क्रीडाकान्तिशिरस्सु च ॥ ९७३ ॥

तृप्तां तु कश्चित् त्रिपु तु मदितर्यथ मन्निवाक् ।

राज्ञो धीमचिवे पुंसि स्यात् तु मन्त्रवति त्रिपु ॥ ९७४ ॥

माल्या स्त्री स्त्राजि मालस्तु मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।

सूतीश्वद्रौद्रवेऽत्रार्थे स्यर्थे मालीति जातिङीप् ॥ ९७५ ॥

पुमांस्तु कालपण्याल्यतुलस्यां च कठिञ्जरे ।

धारणे चान्तरङ्गीपे पुनः स्त्री दक्षिणामुतः ॥ ९७६ ॥

वर्षा(त्) स्याद् भारतात् त्रिस्तु प्रहृतक्षेत्रभूतले ।

माया स्त्री शाम्बरीबुद्धोर्विष्णोर्नवतु शक्तिषु ॥ ९७७ ॥

एकस्यां साङ्ख्यतत्त्वे च प्रधानाह्वयेऽथ सा त्रिपु ।

मायते यश्च मां याति तत्रापि स्यादथ स्त्रियाम् ॥ ९७८ ॥

मात्रा प्रवृत्तां कर्णस्य परिष्कारान्तरे\* धने ।

परिच्छेदे परिच्छेदे शैलेऽन्ये त्वेकदेशके ॥ ९७९ ॥

ह्रस्ववर्णप्रयोगस्य काले पौरे तु कश्चन ।

स्यात् त्वरपदे क्लीवं मात्रं कात्स्न्येऽन्धारणे ॥ ९८० ॥

१ 'के' क. ख. ड. पाठः. २. 'व' ख. पाठ. ३. 'कारेस्तु' क. ख. घ. ड.

\* 'मात्रा परिच्छेदेऽर्थेऽंशे प्रवृत्तां कर्णभूषणे' (पु. २३५. श्लो. ६२) इति वैजयन्तः

अन्ये तु त्रायते मां यस्तत्र त्रिष्विति मन्वते ।

मानं तु क्ली परिच्छेदे प्रस्थादौ चापि हिंसने ॥ ९८१ ॥

लम्नाद् दशमराशौ च विदुः माव्वत्तरा इदम् ।

प्रक्षेपे प्रणिदाने च सम्भवे सम्भवस्त्वसौ ॥ ९८२ ॥

आधारानतिरिक्तत्वमाधेयस्येह ना पुनः ।

ज्ञाने चित्तसमुन्नत्यां पूजायां च स्त्रियां पुनः ॥ ९८३ ॥

मानी कुडुबसंज्ञस्य परिमाणस्य सा द्वये ।

म्लानं म्लानवति त्रि स्यात् क्ली तु म्लानौ द्वयोः पुनः ॥ ९८४ ॥

मण्डूकभेदे गृहजे मारस्तु नरि मन्मथे ।

मृतिभारणयोः स्त्री तु मारी स्याद् देवतान्तरे ॥ ९८५ ॥

देवतान्तरमप्येतत् कालरात्रीति सज्जनः ।

माल्यं क्ली कुसुमे पुष्पमालायां चाथ भेद्यवत् ॥ ९८६ ॥

धार्ये माध्यस्तु कुन्दाख्यद्रुमे ना प्रसवेऽस्य नप् ।

माघसाधौ पुनस्त्रि स्यात् पौर्णमास्यां पुनः स्त्रियाम् ॥ ९८७ ॥

मघानक्षत्रयुक्तायां माघी मासे तु तद्वति ।

माघो ना त्रिर्मघासंज्ञनक्षत्रयुतकालजे ॥ ९८८ ॥

मार्गो नाध्वनि मार्घी च मार्गशीर्षाख्यमासि च ।

तथा मृगमदे सौम्यनक्षत्रेऽप्यब्रवीदिदम् ॥ ९८९ ॥

वैजयन्त्यां नृक्षियोस्तु मार्गा मार्गणकर्मणि ।

मार्गी तु पौर्णमास्यां स्त्री मार्गशीर्ष्या त्रिषु त्वियम् ॥ ९९० ॥

मृगस्य स्याद् विकारादौ मांसं तु पिशिते नपि ।

बावपातिस्तु नरेऽन्याह निर्मूलत्वादसाधु तत् ॥ ९९१ ॥

मांसी तु स्यामिषीसंज्ञगन्धद्रव्येऽथ मापवाक् ।

ना क्लीवं चापरे वृष्यसंज्ञधान्यान्तरे तथा ॥ ९९२ ॥

पञ्चगुह्यात्मकोन्मानभेदेऽन्येषां पुनर्मतम् ।

तण्डुलोन्मानतुलिते वस्तुनीत्यपरः पुनः ॥ ९९३ ॥

कार्पापणप्रभेदेऽयं पुंस्येव मपणे विदुः ।

मपणं हिंसनं विद्यात् सर्वलोकतते पुनः ॥ ९९४ ॥

भृत्यौ मरणसंज्ञे स्त्री मारिर्मारयतौ पुनः ।

धातौ ना मातृशब्दस्तु पार्यत्यां जननीगवोः ॥ ९९५ ॥

ब्राह्मद्याद्यास्तु च देवीषु \*वेषणीसरितोरपि ।

अकारादिकवर्णानामाज्ञाये तारकामु च ॥ ९९६ ॥

अश्विन्यादिषु पौष्याख्यपौर्णमास्यां च सा स्त्रियाम् ।

मानकारिणि तु त्रि स्यात् स्व्यर्थे मात्रीति तत्र च ॥ ९९७ ॥

मित्रं तु भेषजे क्लीबं स्थौणेयाख्ये सुहृद्यपि ।

लम्नाच्चतुर्धराशौ च मित्रं साञ्जैत्सरा विदुः ॥ ९९८ ॥

ना त्वर्के चार्कभेदे च मिपं तु क्ली छलेऽयं तत् ।

घर्षरीनुपसम्भूते मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ ९९९ ॥

मानो ना द्वादशे राशौ द्वे तु मस्त्ये त्रि हिंसिते ।

यष्टौ तु मीना स्त्री क्ली तु हिंसने मीढवाक् पुनः ॥ १००० ॥

मेमे द्वयोर्मूत्रणे क्ली भेद्यलिङ्गं तु मूत्रिते ।

देचरे तु नियुक्ता या यात्यन्यं साभिसारिका ॥ १००१ ॥

तस्यां मीढा स्त्रियां मीरं पुनः स्यात् क्लीबालिङ्गकम् ।

मांसस्वन्द्यामुल्लार्थं च पुनस्त्यै नृनय् पुनः ॥ १००२ ॥

मुण्डः स्यान्मस्तके त्रिस्तु परिवापितकेशके ।

स्त्री तु मुण्डा च मुण्डी च स्तम्भे श्रमणिकाह्वये ॥ १००३ ॥

सा तु मुण्डैव भिक्षुकां मुण्डने तु नराश्रियोः ।

अजयस्त्वाह् मुख्यं स्यात् क्ली चक्रोपाययोरिति ॥ १००४ ॥

त्रिषु तु स्यान्मुखभवे प्रधाने प्रथमेऽपि च ।  
 मुष्कस्तु वृषणे न स्त्री स्त्रीभगावयवे तु ना ॥ १००५ ॥  
 मुक्ता स्त्री मौक्तिके त्रिस्तु विसृष्टेऽतीतसंसृतौ ।  
 मुस्ता तु मुस्तके लिङ्गत्रये पुंशण्डयोः पुनः ॥ १००६ ॥  
 विषभेदे मुरा तु स्त्री गन्धकुट्राख्यभेषजे ।  
 दैत्यभेदे तु ना मुद्रा पुनः स्यादप्सरान्तरे ॥ १००७ ॥  
 लान्छने चाङ्गुलीये च यत्तु स्याद्विखिताक्षरम् ।  
 हस्तविन्यासभेदेषु स्थापनीनिष्ठुरादिषु ॥ १००८ ॥  
 मुद्रस्तु दातरि वि स्यान्मुनिस्तु स्यादृषौ पुमान् ।  
 अगस्त्यर्षौ च मुगते कुशे दमनके तथा ॥ १००९ ॥  
 अगस्त्यसंज्ञवृक्षे च मण्डूके तु द्वयोन्नि तु ।  
 वाचंयमेऽथ मुष्टिः स्त्रीपुंसयोः फलकादिनः ॥ १०१० ॥  
 खड्गादिनश्च ग्रहणप्रदेशे फलसंज्ञके ।  
 उन्मानभेदे मुष्ट्यदिषु लिङ्गलिङ्गसंहतौ ॥ १०११ ॥  
 धानुष्कहस्तविन्यासभेदे ग्राहे च मुष्टिना ।  
 द्रव्ये मूलं तु नप्यन्ये पुंम्यप्यादिसमीपयोः ॥ १०१२ ॥  
 नक्षत्रभेदे पादे च मूरुहाणां वशीकृतौ ।  
 स्त्रीये च कारणे चाथ मूल्यं वेतनवन्नयोः ॥ १०१३ ॥  
 स्त्रीवं त्रिषु तु यस्य स्यान्मात्पमुद्रादिवस्तुनः ।  
 ग्रहणे मूलमुत्पाट्यं तेषु मापादिवस्तुषु\* ॥ १०१४ ॥  
 यः पटादिरुपादानद्रव्यनुव्यप्रयोजनः ।  
 तत्रापि मूलमज्दम्नु नीहावातयने च ना ॥ १०१५ ॥  
 आचमन्यां तृणैर्द्विभारे त्रीणादिवस्तुनः ।  
 वस्त्रोद्यनवन्धेऽथ चट्टे त्रिः स्त्री तु वन्धने ॥ १०१६ ॥

\* 'मूलमप्यादा' (४. ४. ८८) ५ 'नक्षत्रयोः त्रिभारं' ५ 'मात्पमुद्रा' (४. ४. ९१) इति सूत्रान्तरमुभयत्र यत्रत्ययः ।



मूकस्तु त्रिप्पवाचि स्यात् क्षीवमात्रिकवारिणि ।

अध्याया वेसराज्जाते चतुष्पादन्तरे द्वयो ॥ १०१७ ॥

दैत्यभेदे तु पुल्लिङ्गो यो वराहत्वमागत ।

किरातार्जुनयोर्मध्ये म्पर्धाहेतुतया तयो ॥ १०१८ ॥

तेजसावर्तनीसङ्गे पुनर्लोहकृता स्त्रियाम् ।

भाण्डे मूपाथ नृत्नी स्याच्चौर्ये चोरे तु स त्रिषु ॥ १०१९ ॥

प्रहेलिकान्तरे तु स्त्री मूढा स्यात् काव्यकारिणाम् ।

त्रि तु स्यात् तन्निद्रतेऽप्यङ्गे त्रुद्धमूर्च्छितयोरपि ॥ १०२० ॥

हीन तु मोहने ना तु पञ्चन्वेपणयोर्मृगः ।

मृगशीर्षाख्यनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ॥ १०२१ ॥

मकराह्वयराशौ च विदुः सावत्सरा अमुम् ।

द्वे तु हस्तिविशेषे च कुरङ्गेऽप्यथ भेद्यवत् ॥ १०२२ ॥

मृतः मेते याचिते तु भिक्षे क्ली मरणेऽपि च ।

मृत्युस्तु मरणे न क्ली पुमानेवान्तरेऽथ नप् ॥ १०२३ ॥

मृदु वङ्गे कोमले तु त्रि स्यादन्ठिनेऽपि च ।

मेघ्यः प्रावृषि ना त्रिस्तु मेघसाधुनि तद्वै ॥ १०२४ ॥

मेधा स्त्री धारणाशक्तधिषणाया धनेऽपि च ।

ना तु यङ्गे सङ्गमे तु नृत्नी मेधाविनि त्रिषु ॥ १०२५ ॥

मेध्यं तु शुचिनि त्रि क्ली बले धनमुवर्णयो ।

ना तु मुञ्जेऽथ नद्या स्त्री मेघ्यार्नेस्य तु रश्मिषु ॥ १०२६ ॥

वृष्टिसर्जनकायेषु शतेष्वेव चतुर्व्वपि ।

द्वितीये रश्मिषु शते मेघ्या मेघः पुनर्नरि ॥ १०२७ ॥

सर्वेपा प्रथमे राजावुरभ्रे तु द्वयोरयम् ।

हिमोत्सर्गार्थिरदमीना शतेषु त्रिषु कुत्रचित् ॥ १०२८ ॥

शते रदिमपु मे(ध्योऽप्यो)ऽथ मेनो ना पूर्वपाथिवे ।  
पृषदश्चाह्वये स्त्री तु मेना नार्या खियां पुनः ॥ १०२९ ॥

येहा भूमौ पुमान् मूत्रव्याधिभेदेऽपि मूत्रणे ।  
म्लेच्छाः स्युर्म्लेच्छवाचो ये विप्रकृष्टा वनौकसः ॥ १०३० ॥

तत्र द्वयोर्म्लेच्छने तु म्लेच्छा नृत्त्री नपि स्वदः ।  
तामे मेलता तु(मेऽम)प्या\* स्त्री मेलस्तु नरि सज्जमे ॥ १०३१ ॥

मेदा तु स्योपधीभेदे मेदने ना द्वयोः पुनः ।  
वैदेहकनिपादीजे मर्त्यजात्यन्तरे भवेत् ॥ १०३२ ॥

मेही तु द्वीपिसजे स्याद् व्याघ्रजात्यन्तरे द्वयोः ।  
मेघलिङ्गं तु यस्यास्ति मेहस्तत्र द्वयोः पुनः ॥ १०३३ ॥

मैत्रो विमे तथान्यत्र मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ।  
वैश्यपूर्वकवैश्याजे ज्ञात्यात् स्यात् तु नपुंसकम् ॥ १०३४ ॥

पुरीषोत्सर्जने मित्रसम्बन्धिनि तु स त्रिषु ।  
स्त्रीशण्डयोस्तु मित्रत्वे मैत्री मोचा तु शल्मलौ ॥ १०३५ ॥

कदलीमात्र इत्येके सुगन्ध्यल्पफला तु या ।  
तस्यां कदल्यामित्यन्ये वृक्षस्य तु रसे पुमान् ॥ १०३६ ॥

शिर्मा तु कश्चित् पाटल्यां पुनः स्त्रीपुंसयोरपि ।  
मोक्तस्तु मोचने शिष्ये ना चतुष्पदि तु द्वयोः ॥ १०३७ ॥

मोकी तु रात्रौ स्त्री मौढी† पुनर्मक्षान्तरे स्त्रियाम् ।  
मर्मरासंज्ञके मूढसम्बन्धिनि तु सा त्रिषु ॥ १०३८ ॥

मौलिस्तु नृस्त्रियोर्मूर्ध्नि चूडामकुटयोरपि ।  
तथा संयतकेशेषु यस्मै वैश्रवणे पुमान् ॥ १०३९ ॥

१. 'प्या' ड. पाठः. २. 'य' ख. पाठ.

\* 'मिदम मसीजल पत्राञ्जन च स्यान्ममिद्वयो.' इति त्रिमाण्डशेष. † 'मौडी तु मर्मरा' (पृ. १६४. श्लो. ७०) इति तु वैजयन्ता ।

देवजात्यन्तरे तु द्वे संप्रसारये तथा शुनि ।

यमो वैतस्वते पुंसि यमने च शनेश्चरे ॥ १०४० ॥

शब्दवर्णविशेषेषु शिक्षास्तराश्चतुर्णापि ।

शरीरसाधनापेक्षे सत्यादा नित्यकर्मणि ॥ १०४१ ॥

वल्लितारयस्य घोडाना गतिभेदस्य चाष्टमु ।

भेदेऽप्येकत्र भेदे स्यात् क्ली तु युग्मे त्रिषु त्वद ॥ १०४२ ॥

यमजे युग्मवति च यमा तु यमुनाद्युनां ।

स्त्री यम्याचिते तु घात्रापृथिव्येऽत्र तु चायसे ॥ १०४३ ॥

हीनाधिराज्ञतुरगेऽप्यथ क्लीन यतं स्मृतम् ।

यमने हन्तिपाना च पादकर्मणि तत् स्मरेत् ॥ १०४४ ॥

भेद्यलिङ्ग तु बद्धे स्यात् तथैवोपरनेऽपि च ।

यन्त्रं तु क्ली लघूपायकर्मनिर्माणसाधने ॥ १०४५ ॥

यन्त्रपाया तु नाथ स्त्री यवा रश्मिमर्नीययो ।

भेद्यलिङ्ग तु महति यवोत्पत्त्युचिते पुन ॥ १०४६ ॥

क्षेत्रे यव्य त्रिषु यवसाधो यत्रहिते तथा ।

यव्या तु नद्यौ स्त्री यम्या पुना रात्रौ स्त्रिया त्रि तु ॥ १०४७ ॥

विधाद् यमयितव्ये च यन्त ये यमसाधुनि ।

यजिस्तु यजमाने द्वे इति कश्चिदवोचत ॥ १०४८ ॥

धातौ तु यजर्तौ पुस्त्ये यतिस्तु त्रिजितेन्द्रिये ।

परित्राज्यपरे स्त्री तु यमने पद्यकारिणाम् ॥ १०४९ ॥

पदच्छेदान्तरे कारागृहे धातौ तु पुस्त्ययम् ।

यततौ यष्टिशब्दस्तु नृग्नियोर्दण्डमात्रके ॥ १०५० ॥

गृहस्थदण्डे त्वाहान्यन्तोमराद्यायुधान्तरे ।

तरवारिसमारयेऽ ये राज्ञादन्यत्र चायुधे ॥ १०५१ ॥

तथा हारलतायां च मधुकाख्ये तु भेषजे ।  
 स्त्री ययीस्तु पुमान् सूर्ये भोक्षमार्गेऽप्यथ द्वयोः ॥ १०५२ ॥  
 अथे स्याद् ब्राह्मणे कश्चित् स्त्री स्वाप्तावपरे पुनः ।  
 दिव्यवृष्टौ दीर्घवृष्टावित्यन्ये ययुवाक् पुनः ॥ १०५३ ॥  
 द्वे (त्वःअ)श्चे नाश्वमेधाश्चे यजुस्तु नरि पावके ।  
 अध्वर्या यजमाने तु शिष्ये च द्वे यदुस्तु ना ॥ १०५४ ॥  
 आदिक्षत्रियभेदे तद्वंशजेषु तु स द्वयोः ।  
 मनुष्ये चाथ यन्ता ना सूते हस्तिपके त्रि तु ॥ १०५५ ॥  
 कारके यमनस्याथ यावोऽलक्तकमापयोः ।  
 यवसम्बन्धिनि त्रि स्याद् यामस्तु ग्रहरे पुमान् ॥ १०५६ ॥  
 यमने च नपि त्वेष सामभेदेषु केषुचित् ।  
 ण्यो यमाचेति वक्तव्यमित्येतद्वचनं यतः ॥ १०५७ ॥  
 अनार्षं तत एवस्य याम्यशब्दस्य द्रष्टता ।  
 अर्थेषु यमसम्बन्धियमदेवतकादिषु ॥ १०५८ ॥  
 अतः स इह नास्माभिरुक्तो यातं तु नप् गतौ ।  
 †हस्त्यारोहकमर्त्यस्यादङ्कुशस्य च वारणे ॥ १०५९ ॥  
 गते तु त्रिर्यतियतसम्बन्धिनि च नप् पुनः ।  
 अपि पुंस्यपरे यानं वाहने गमने तु नप् ॥ १०६० ॥  
 यातु स्त्री राक्षसे ना तु पाप्मन्यन्यस्तु मन्यते ।  
 पथिके त्रिष्विति स्त्री तु याता देवरयोषिति ॥ १०६१ ॥  
 त्रिस्तु गन्तरि तत्रापि स्थ्यर्थे यात्रीति मन्यताम् ।  
 युगं तु स्त्री चतुर्हस्तप्रमाणेऽन्य(तमं?मते) पुनः ॥ १०६२ ॥  
 पटशीत्यङ्गुले माने प्रोक्तं चाङ्गुलमानकम् ।  
 अणुसंज्ञकधान्यानां चतुर्दशकमङ्गुलम् ॥ १०६३ ॥

इत्येवमथ कालेषु वृत्तत्रेतादिषु स्मृतम् ।

जन्मपर्वसु युगे च त्रि तु तद्वत्यथो नृनप् ॥ १०६४ ॥

लाङ्गलस्यन्दनादीनामीपावन्धनदारणि ।

क्राद्विसंज्ञकभेदज्ये पुन स्त्री स्याद् युगाऽथ नप् ॥ १०६५ ॥

युग्यं शर्वस्य धनुषि वाहने त्रि तु वोढरि ।

युगस्य युगसाधो च युक्तस्तु त्रि समाहिते ॥ १०६६ ॥

न्याय्यसयुक्तयोश्चाथ प्रकरे भागवृत्तिवृत् ।

हरतेर्गतताच्छील्य\* इत्यत्र नरमभ्यधात् ॥ १०६७ ॥

युतं पृथवृते युक्ते ऋद्धे च त्रिषु नप् पुन ।

मिश्रणे च पृथक्कारे बन्धने च युतादि० (') ॥ १०६८ ॥

युद्धस्तु शत्रौ सङ्ग्रामे ना योद्धरि तु स त्रिषु ।

गृधमस्त्री सिग्श्चा स्याद् वृन्दे यूयं पुन स्त्रियाम् ॥ १०६९ ॥

मागधीसज्जने पुष्पवलिभेदेऽथ यूपवाक् ।

व्यञ्जनस्य रसे न स्त्री छायाया नृ स्त्रियामियम् ॥ १०७० ॥

यूपा स्त्रीपुमयोस्तु स्याद्विसाया योग्यवाक् पुन ।

अपूपे चन्दने क्षरि वाहने च नपुमरम् ॥ १०७१ ॥

वृद्धिसंज्ञापथे नाथ त्रि प्रवीणे क्षमे परे ।

उपायिन्यपरेऽस्मात् त्वर्द्धे स्त्रीशण्डयो पुन ॥ १०७२ ॥

क्राद्विसंज्ञकभेदज्ये ना नृ पुष्याग्न्यनारणे ।

अथो पुनर्नराया स्त्री गत्ताया गुणनेऽपि च ॥ १०७३ ॥

भरणीसंज्ञनक्षत्रे पुनर्भूमनि चाप्यथ ।

योनिः स्त्रीणा भगे स्याने गृहे वाग्जनाग्रयो ॥ १०७४ ॥

— १ 'युतानि' स युन-इत्यत्र न नप् २ 'य' न नप् ३ 'प्र' न नप् ४ 'य' न नप्

आकरे च स्त्रियां पुंसि योगी तु नरि पादपे ।  
 नागरङ्गाहये यावत्काष्ठ्यलवणे त्रि तु ॥ १०७९ ॥  
 समाधिशिखे संयोगशीले योगवति स्मृतः ।  
 योगिनी तु स्त्रियां शैलराजपुञ्ज्यामथ त्रिपु ॥ १०७९ ॥  
 यौनं स्याद् योनिसम्बन्धे क्लीं गर्भाधानसंस्कृतौ ।  
 रसो रागे विषे वीर्ये तिक्तादौ पारदे द्रवे ॥ १०७७ ॥  
 रेतस्यास्वादने हेम्नि निर्यासेऽमृतशब्दयोः ।  
 देहधातुविशेषे च शृङ्गारादौ फले जले ॥ १०७८ ॥  
 कषायभोजनान्नेषु स्नेहे हिङ्गुलबालयोः ।  
 लघुने च हरिद्वर्णे शाकस्तम्बान्तरे तथा ॥ १०७९ ॥  
 देवमारिपसंज्ञेऽथ कश्चिदन्यः स्म मन्यते ।  
 मांसेक्षुसुरशुक्तेषु नागे चेति पुमान् पॅरे ॥ १०८० ॥  
 शण्डेऽप्याह रसा तु स्त्री दूर्वापातालभूमिषु ।  
 द्राक्षाद्यामपि पाठायामथ रक्तं नपुंसकम् ॥ १०८१ ॥  
 रुधिरं कुङ्कुमे ताम्रे स्त्रीषुप्ये रागवस्तुनि ।  
 यन्नाङ्गाख्ये पुमांस्त्वेष रोहीतक इति श्रुते ॥ १०८२ ॥  
 महीरुहप्रभेदे स्यात् तथा वर्णे च लोहिते ।  
 त्रि तु तद्वद्रागवतोरनुरक्तेऽपि यत् पुनः ॥ १०८३ ॥  
 आपादितान्यवर्णं स्याद् वर्णात् तत्राप्यथो रथः ।  
 वेतसे स्यन्दने पुंसि चक्रवाके तु स द्वयोः ॥ १०८४ ॥  
 रथी तु गन्ध्यां स्त्री रथ्या पुनः स्त्री रथसंहतौ ।  
 विशिखामार्गयोः स्यात् तु रथस्य त्रिपु बोद्धरि ॥ १०८५ ॥  
 तस्य स्वीये तद्विते च रम्या तु रजनौ स्त्रियाम् ।  
 रमणीये त्रिपु रण्यः पुनः पुंशण्डयोर्युधि ॥ १०८६ ॥

ना तु शब्दे परे त्वाहुरतिशब्देऽपरे पुनः ।

नृशण्डमविशेषेण रण्डा तु विधवस्त्रियाम् ॥ १०८७ ॥

न्यग्रोधीसंज्ञकस्तम्बे स्त्री ना तु पुरुषेऽथ नप् ।

स्वसम्बन्धार्थशून्येऽन्त करणे ना तु रङ्गवाक् ॥ १०८८ ॥

स्थानमात्रेऽपरे नृत्तयुद्धस्थाने पुनः परे ।

अजयस्त्राह दर्पेऽपि ऋी तु म्यान्नागसीसयोः ॥ १०८९ ॥

रत्तं तु मुरते ऋीव कृतगमे तु तत् त्रिषु ।

तनिष्ठेऽप्यथ पुलिङ्गो रक्तो दण्ड उदाहृतः ॥ १०९० ॥

द्वे त्वथे स्त्री पुना रम्भा कदल्यामप्सरान्तरे ।

गौरवर्णकदल्या तु केचित् सौत्री तु मेसला ॥ १०९१ ॥

या तस्यामपि नैरुक्ताः पुनर्दण्डे नर विदुः ।

रमा तु लक्ष्म्या मी त्रिस्तु रन्तरि ऋी तु रन्ध्रवाक् ॥ १०९२ ॥

विदरे चापराधे च भूषणे त्वपरे विदुः ।

लमादप्यष्टमे रागौ विदुः सावत्तरा इदम् ॥ १०९३ ॥

मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे त्रिप्रमंजीसमुद्भवे ।

रयिस्तु तोयधनयोर्नृस्त्रियोरथ रश्मिवाक् ॥ १०९४ ॥

पुसि वचित् स्त्रिया च म्यात् प्रग्रहे त्रिणेऽपि च ।

ज्वालायामपि च ग्राह त्रैजयन्त्या द्वयोः पुनः ॥ १०९५ ॥

रहकुर्मृगान्तरे नीवृद्धेऽं तु नरि ना पुनः ।

रतुर्द्वेते स्त्रिया नद्या बन्धने पयि चाथ ना ॥ १०९६ ॥

रामो दाशरथौ विष्णौ रतो परशुरामेकः ।

बलभद्रे भ्वजे शब्दे माली लक्ष्मणि उर्णयोः ॥ १०९७ ॥

शुभे कृष्णे वररश्मिस्त्राहामुं शम्भेऽथ सः ।

वाच्यलिङ्ग शुद्धकृष्णशबलेषु गुणिव्वर्त्ता ॥ १०९८ ॥

चारुप्रधानयोश्चापि रामा तु स्यन्तरे स्त्रियाम् ।  
 राकशब्दस्तु पुल्लिङ्गो ज्ञेय आतपसूर्ययोः ॥ १०९९ ॥  
 राका पुनः स्त्रियां पूर्णचन्द्रे स्यात् पूर्णमान्तरे ।  
 जातार्तवायां कन्यायां रातं तु त्रिषु दाशिते ॥ ११०० ॥  
 रतसम्बन्धिनि स्यर्थे राता राती यथाक्रमम् ।  
 उक्तयोरर्थयोः क्ली तु दाने कन्यान्तरे पुनः ॥ ११०१ ॥  
 राता विहारशाले स्त्री राधा स्त्री कर्णमातरि ।  
 विशाखाख्ये च नक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ॥ ११०२ ॥  
 जाते तु तत्र त्रिर्ना तु राधो वैशाखमासि च ।  
 पौर्णमास्यां तु वैशाख्यां राधी स्त्री राष्ट्रवाक् पुनः ॥ ११०३ ॥  
 नृशण्डयोरजन्ये च विषयेऽप्यथ राम्भवाक् ।  
 ना वण्डे वैणवे रम्मासम्बन्धिनि तु स त्रिषु ॥ ११०४ ॥  
 राशिः कृत्स्नन्तरे पुञ्जे मेपादावाढके च ना ।  
 साम्नोस्त्वमिन्नरोवर्गगीतयोः स्यान्नपुंसकम् ॥ ११०५ ॥  
 राजा ना सोमवल्क्यां च चन्द्रे च द्वे तु पार्थिवे ।  
 क्षत्रिये च प्रभौ तु त्रिरसिन्नर्थत्रये यदा ॥ ११०६ ॥  
 स्यर्थे वृत्तिस्तदा राज्ञी ब्रह्मरीत्याह्वये पुनः ।  
 लोहे राज्ञी स्त्रियामेव रितं तु क्ली गतौ त्रि तु ॥ ११०७ ॥  
 गतेऽथ वेद एवेदं हिंसने क्ली त्रि हिंसिते ।  
 रिष्टं स्वभावे क्ली पापेऽप्यथ त्रिरगुमे शुभे ॥ ११०८ ॥  
 ग्राप्ये च रिक्तशब्दस्तु शून्ये त्रि क्ली तु रेचने ।  
 क्षीयमाणतिथिप्रायपक्षे तु नरि स त्वयम् ॥ ११०९ ॥  
 चतुर्थ्यां च नवम्यां च चतुर्दश्यां तिथौ पृथक् ।  
 रिक्ता स्त्री रिपुशब्दस्तु शत्रौ ना त्रि तु चोरके ॥ १११० ॥



रुक्मं ह्री हेम्ययोभेदे तीक्ष्णसंज्ञे पुमान् पुनः ।

वक्षोविभूषणे निष्कसंज्ञे रुच्यस्तु ना स्मृतः ॥ ११११ ॥

पाणिग्राहे रुचिकरे पुन(स्त्रीःस्त्रि)रथ भूषणे ।

विलेपने च शण्डोऽथ रुम्भो ना सूर्यसारथौ ॥ १११२ ॥

विनाशे दर्शनीये तु त्रिद्वयोर्ब्राह्मणे स्मृतः ।

रुण्डो नृजातिभेदे द्वे वरुणेशद्वयसम्भवे ॥ १११३ ॥

चतुष्पाज्जातिभेदे च स्यादश्ववेसरोद्भवे ।

रुद्राणी त्वद्रिजायां ह्री ना तु रुद्रः शिवेऽनले ॥ १११४ ॥

देवभेदेषु मन्त्रेष्वप्येकेषु स्तोतरि त्रिषु ।

रुद्रा तु स्यान्नरि मातृदकाले मातृद्वयनस्पतौ ॥ १११५ ॥

भूमौ तु रुहरी ह्री स्यादथ रूपं नपुंसकम् ।

स्वभावाकृतिस्तौन्दर्यवपुष्पु श्लोकशब्दयोः ॥ १११६ ॥

नाटके नाटकाद्येषु शृङ्गकृष्णादिकेष्वपि ।

ग्रन्थावृत्तौ च मृगजात्यन्तरे तु द्वयोऽयम् ॥ १११७ ॥

रूपणे तु पुमान् रूपो रूप्यं तु ह्री विभूषणे ।

आहते हेमरजतद्वये रजत एव च ॥ १११८ ॥

त्रि तु प्रशस्तरूपेऽपि रूपणीयेऽथ रूक्षबाम् ।

निशारे दधनि ह्रीवमग्निं त्वप्यचिक्वणे ॥ १११९ ॥

त्रिषु वृक्षे तु ना रुद्रः पुनः पुंसि यवे त्रि तु ।

कृतमरोहणे शब्देऽवयवार्थवहिष्कृते ॥ ११२० ॥

रेफस्तु पुंसि मूर्धन्यान्तःश्वावर्णे त्रि कुत्सिते ।

स्तोतार्यप्यथ रेणुः श्री हरेण्वाहयभेषजे ॥ ११२१ ॥

ह्रीपुंसयोस्तु पांसौ स्यात् वसरेण्वष्टकेऽपि च ।

रोको रश्मी पुमान् ह्री तु रन्ध्रे रोहित् पुनर्नरि ॥ ११२२ ॥

अमेरश्चे तथा वर्णभेदे त्रिषु तु तद्वति ।  
 स्त्रियां लृट्स्यस्य मार्यायां नद्यङ्गुलिलतासु च ॥ ११२३ ॥  
 अजयस्तु द्वयोराह मत्स्यजात्यन्तरेऽपि च ।  
 रोही रोहितकामिस्यद्रुमे ना रोहवत्सु तु ॥ ११२४ ॥  
 त्रिषु रोदः पुनः शण्डे स्त्रियां च व्योम्यथापरे ।  
 पृथिव्यां च यदा तु स्त्री तदा भवति रोदसी ॥ ११२५ ॥  
 इति ङ्यन्तमथाप्यन्ये रोदसी इति मन्वते ।  
 सहोक्तौ भूदिवोरेव रौद्रं तु क्लीवमातपे ॥ ११२६ ॥  
 पार्वत्यां तु स्त्रियां रौद्री शिवशक्त्यन्तरेऽपि च ।  
 उग्रतायां च ससानां मातृणामेकमातरि ॥ ११२७ ॥  
 त्रिषु तूग्रसे रुद्रसम्यन्धिन्यथ लक्ष्मवाक् ।  
 शरव्ये क्ली नृशण्डस्तु व्याजे करुणनाम्नि तु ॥ ११२८ ॥  
 महीलह्रमभेदे ना दर्शनाङ्गनयोरपि ।  
 अयुते तु दशाम्यस्ते लक्षं लक्षा च नपुस्त्रियोः ॥ ११२९ ॥  
 लक्ष्यं शरव्ये क्ली शब्दे सिद्धे लक्षणतस्तथा ।  
 द्रष्टव्ये त्वङ्गनीये च त्रिषु लग्नस्तु न स्त्रियाम् ॥ ११३० ॥  
 शशीनामुदये त्रिस्तु सक्ते मत्तगजे तु ना ।  
 लद्वा स्त्री पक्षिभेदे च कुमुम्भेऽप्यथ केचन ॥ ११३१ ॥  
 लङ्ः कटाहे पुंसीति प्राहुर्लङ्घ्यः पुनः पुमान् ।  
 कपिस्थाने द्वयोस्तु स्यादपत्ये लम्बवाक् पुनः ॥ ११३२ ॥  
 नृस्त्रियोर्लम्बने स्त्री तु लम्बोक्तोचे परः पुनः ।  
 आह भूमिविशेषेऽथ लघु निस्तारशीघ्रयोः ॥ ११३३ ॥  
 निर्गुरुप्रतिपक्षे च स्यादिष्टेऽल्पमनोज्ञयोः ।  
 एकमात्रस्वरे चैषु स्वयर्थे लघ्वी लघुस्तथा ॥ ११३४ ॥

ह्रीं त्वर्गुरुसंज्ञाकगन्धद्रव्येऽप्युशीरके ।

गुगुलौ तु पुमान् स्त्री तु स्पृहायां लघुरेव सा ॥ ११३५ ॥

लघण् मेघे टकारान्तो वायौ च नरलिङ्गकः ।

हिरण्यमापकस्यापि भेदे स्त्री त्वप्सरस्यसी ॥ ११३६ ॥

ललत् त्रिषु विलासस्य कर्तरि स्त्री तु भूपणे ।

लम्बनास्ये ललन्ती स्याद्दाला तु मुखजे जले ॥ ११३७ ॥

लवलीवृक्षसंज्ञां च स्त्री फाल्गुन्यां त्वजयोऽन्नवीत् ।

द्वे तु जात्यन्तरे नृणां मैत्रेयब्राह्मणीसुते ॥ ११३८ ॥

विलासे तु पुमाँलः स्यादुपच्छन्दने तु नप् ।

लातशब्दस्तु पुल्लिङ्गो वृत्तिकादानभाजने ॥ ११३९ ॥

आत्ते तु भेदलिङ्गः स आदाने तु नपुंसकम् ।

लिप्तं तु भुक्ते दिग्धे च त्रि. ह्री भोजनलेपयोः ॥ ११४० ॥

लिखित्तु शिल्पिनि द्वे स्यात् कश्चित् तु विदुषि त्रिषु ।

धातौ तु लिखतौ पुंसि भूपदेशे तु ना लिगुः ॥ ११४१ ॥

गोत्रभेदे सज्जनन्तु मन्त्रेऽप्याह द्वयोः पुनः ।

मृगे लुब्धस्तु मृगयो ना कदर्ये तु स त्रिषु ॥ ११४२ ॥

फाल्गुवति च लेखम्नु पुमाँलस्ये विलेखने ।

द्वे तु देवेऽथ लेखा स्त्री कुत्रिमायां लि(खा?पा)\*विति ॥ ११४३ ॥

वैजयन्त्यां शाश्वतस्तु राज्या वररुचिः पुनः ।

सीमायामपि लेख्यं तु ह्री पदे लिखिताक्षरे ॥ ११४४ ॥

त्रि तु लेखयितव्यं च लेखितव्येऽप्यथो नरि ।

लेयः मिहाम्यराणौ स्यादादेये तु न भेदवत् ॥ ११४५ ॥

१. 'ग' ट. पठः. २. 'न्या' ट. पठः. ३. 'क' ट. पठः.

† 'लवलीवृक्षे च' इति पठः इयम् । \* 'लिखित्तु लेखयितेष्टा स्यात् रेखा तु स्वा-  
दरिमा.....रेखा तु कुत्रिमा' (पु. १३८. श्लो २८) इति वैजयन्ती ।

लेढा तु मृदुवाते ना लेहके त्रिरथो नृनप् ।  
 लौहं तैजसमात्रे च मरिचे हेमन्ययस्यपि ॥ ११४६ ॥  
 गन्धद्रव्येऽप्यगुर्वाख्ये लोपस्तुच्छेदने पुमान् ।  
 अदर्शने च शब्दस्य शुक्रमेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ११४७ ॥  
 लोपा लोभ्यं त्वारकूटे क्ली ना मुद्रे त्रिषु त्वयम् ।  
 लोभनीयेऽथ लौहं स्याल्लोहसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ ११४८ ॥  
 क्लीबलिङ्गं त्वयस्येतद् वैजयन्त्यामधीयते ।  
 वरो ना भूपजामात्रोर्देवादेरीप्सिते कुधि ॥ ११४९ ॥  
 सम्मत्तौ च निरोधे च बृद्धृजोर्माववाचकः ।  
 यवक्षरे तुरुष्काख्यनिर्यासे मारिषान्तरे ॥ ११५० ॥  
 लतामारीष इत्युक्ते चटके तु द्वयोरयम् ।  
 अथोचरेषु षट्सु क्ली तक्कोले कुङ्कुमेऽपि च ॥ ११५१ ॥  
 गुग्गुलौ हरिताले च महोदर्याख्यमुस्तके ।  
 वर्तुलकाकाररचितबद्धिकुण्डेऽप्यथ स्त्रियाम् ॥ ११५२ ॥  
 पथ्यागुञ्जाहरित्रासु दूर्वादारुहरिद्रयोः ।  
 आस्फोर्ताकण्टकार्योश्च वराथ स्याद् वरी इति ॥ ११५३ ॥  
 कण्टकारीशतावयोरथ श्रेष्ठे विशेष्यवत् ।  
 क्लीबमेव मन्त्रागिष्टे केचिदाहुस्तदव्ययम् ॥ ११५४ ॥  
 वर्णस्त्वक्षर एवाक्ली केषांचिदपरे पुनः ।  
 विलेपने प्रकारे च शोभायां चास्त्रियां विदुः ॥ ११५५ ॥  
 ना तु द्रव्याश्रितगुणमात्रे गुक्लादिके पुनः ।  
 विशेषादथ विप्रादौ स्तुतौ गीतिक्रमे कुथे ॥ ११५६ ॥  
 अजयस्त्वाह चित्रेऽपि उक्तिमात्रे च दृश्यते ।  
 आकृत्यां माल्ययज्ञसोर्वृते वेपे परे पुनः ॥ ११५७ ॥

ब्रह्मचर्यं च वर्णा तु तुचरीसंज्ञधान्यके ।  
 पृथुवीजे स्त्रियां वज्रं त्वस्त्री कुलिशशस्त्रयोः ॥ ११५८ ॥  
 मणिवेधे रत्नभेदेऽप्यशनौ चासनान्तरे ।  
 जङ्घे पद्मासनावस्थे तत्सन्धिनिहितौ करौ ॥ ११५९ ॥  
 ताभ्यामेव स्थितौ भूमावन्तरिक्षासनं च तत् ।  
 इति लक्षणमप्युक्तं यस्य नामान्तरं तथा ॥ ११६० ॥  
 घृतभेदे च गोमूत्रयावकाहारजीवने ।  
 मासमेकं पुमांस्त्वेव यज्ञभेदे जिघांसतः ॥ ११६१ ॥  
 द्विपजनपदं स्त्री तु वज्रा स्नुषाख्यभूरुहे ।  
 तत्रैव पत्ररहितस्नुषा वज्री भवेत् पुनः ॥ ११६२ ॥  
 ह्रीवेरे ह्री वशा तु स्त्री बन्ध्यायां दुहितर्यपि ।  
 स्त्रीमात्रे चेति केषाञ्चिन्मतमन्ये तु मन्यते ॥ ११६३ ॥  
 बन्ध्यस्त्रियां बन्ध्यगन्यामित्यथो गजयोषिति ।  
 अमिमन्थाख्यवृक्षे ना त्वायत्तत्वप्रभुत्वयोः ॥ ११६४ ॥  
 जने स्पृहायां त्रिस्त्वेव आयत्ते द्वे तु मानुषे ।  
 करणीवैश्यसम्भूते स्यादथो वर्षमस्त्रियाम् ॥ ११६५ ॥  
 वृष्टौ संवत्सरे जम्बूद्वीपाग्रे भारतादिके ।  
 प्रावृट्सज्जर्तुभेदे तु वर्षाः स्त्रीभृष्टि ना पुनः ॥ ११६६ ॥  
 वत्सः सवत्सरे वृक्षभेदे कुटजसंज्ञके ।  
 ऋषिभेदे च तद्वैश्यपुरुषेषु तु भूमनि ॥ ११६७ ॥  
 फले तु कुटजस्य ह्री द्वे तु तर्णकसंज्ञके ।  
 गोपोते बालमात्रेऽन्ये तनयादौ त्रिषु त्वयम् ॥ ११६८ ॥  
 चर्यं स्याद् वक्षसि त्वस्त्री ना वज्रो मूल्यमेदूयोः ।  
 आगमे ह्री तु लवणे रुमाजे व्रमवाक् पुनः ॥ ११६९ ॥

अस्त्री क्षेत्रे वास्तुभूमौ प्राकारे सानुरोधसोः ।

प्राकारमूलके त्वाह वैजयन्त्यां पुमांस्त्वसौ ॥ ११७० ॥

पितरि त्रि तु बन्ध्यं स्यान्निष्फले स्त्री तु योषिति ।

अयोग्यायां गर्भधृतेर्वलस्तु नरि पर्वते ॥ ११७१ ॥

मेघे दैत्यविशेषे च धान्ये निष्पावसंज्ञके ।

द्वे तु काकेऽथ बह्ना स्त्री तुवरीसंज्ञधान्यके ॥ ११७२ ॥

द्वे नृजात्यन्तरे मर्द्धाक्षत्रियप्रभवेऽथ सा ।

नृस्त्रियोः स्यात् संवरणे बल्कस्तु दशने नरि ॥ ११७३ ॥

अस्त्री तु बल्कले ना तु बधो हननवज्रयोः ।

बले स्त्री तु कलन्व्याख्यजलशाके बधा त्रि तु ॥ ११७४ ॥

हिंसके वैजयन्त्याह बहस्तु नरि मारुते ।

स्कन्धदेशे गवाश्चादेर्वहा तु सरिति स्त्रियाम् ॥ ११७५ ॥

वर्या स्त्री तरुशाखायां ना तु गत्यशनादिषु ।

व्रजस्तु नान्ये षण्ढेऽपि गोष्ठे मार्गसमूहयोः ॥ ११७६ ॥

आपस्तम्बप्रयोगेऽसावश्वगोष्ठे च दृश्यते ।

ना तु मेघे च शैले च नियमे तु व्रतोऽस्त्रियाम् ॥ ११७७ ॥

क्री त्वृतौ वत्सरे मासे विष्णावग्नौ धनान्नयोः ।

भुक्तौ कर्मणि चाधाह विधाने चापि सज्जनः ॥ ११७८ ॥

महामतसमाख्ये स्यात् क्रतुभेदेऽप्यथ त्रिषु ।

व्यक्तं स्यान्निश्चिते स्पष्टे विदुष्यन्मस्त्वभापत ॥ ११७९ ॥

पुमांसं विदुषि क्री तु व्यञ्जनाद्वयकर्मणि ।

व्यङ्गस्तु भेके (द्विः द्वे) त्रिस्तु विरुपाङ्गगताङ्गयोः ॥ ११८० ॥

ना तु नीलपुष्पद्रूपवक्रव्याधौ नृभक्षि तु ।

घङ्गाः स्युर्देशभेदे तद्राजे वाङ्गः पुमानथ ॥ ११८१ ॥

तस्यापत्येषु बहुषु वज्राः पुंभूम्नि नप् पुनः ।  
 त्रिपुणि स्यान्वृत्तियोस्तु गतौ वज्रा भवेत् तु ना ॥ ११८२ ॥  
 वंशः पृष्ठास्थि गेहोर्ध्वकाष्ठे वेणौ गणे कुले ।  
 नासोर्ध्वास्थीक्षुमेदे च वंशवाद्ये तु सा स्त्रियाम् ॥ ११८३ ॥  
 वंशी वन्यस्तु पुंसि स्याद् घान्ये मर्कटकाह्वये ।  
 वेत्रे च स्त्री तु वन्या स्याद् वनवृन्दे लतान्तरे ॥ ११८४ ॥  
 तिक्तकोशातकीसंज्ञे स्त्री तु कंसोत्पले त्रि तु ।  
 वनसाधौ वंशभवे पुनर्वैश्यत्रिपु स्त्रियाम् ॥ ११८५ ॥  
 वंश्या कुस्तुम्बरीसंज्ञभेजे स्यात् तु वर्यवाक् ।  
 त्रिपु श्रेष्ठे स्त्रियां वर्या तत्र या स्यात् पतिवरा ॥ ११८६ ॥  
 वट्टी रज्जौ त्रयी ना तु न्यग्रोधेऽन्यस्त्वचोचत ।  
 अपूपभेदे द्वे त्वेप वेणुकीवैश्यजे नरे ॥ ११८७ ॥  
 वण्टो दात्रस्य मुष्टौ ना मागे विभजने पुनः ।  
 नृत्त्रियोरथ वण्टो ना पुरुषे मृतमार्यके ॥ ११८८ ॥  
 अनिविष्टे त्रिपु स्त्री तु वण्डं निष्कुपितत्वचि ।  
 अमाशिक्षे सज्जनस्तु शिक्षमात्रेऽथ स त्रिपु ॥ ११८९ ॥  
 दुक्षर्मणीति कोऽप्याहच्छिन्नपुच्छपशावपि ।  
 केचित् त्वल्पेऽथ वक्रो ना विष्णावपि शनैश्चरे ॥ ११९० ॥  
 अक्षरके च स्त्रीत्वं तु गन्धद्रव्यान्तरे विदुः ।  
 तगराण्ये स्त्रियां त्वेषा वक्रा वीणान्तरे त्रि तु ॥ ११९१ ॥  
 फुटिले वक्रशब्दस्तु स्त्रीत्वे पुंस्यपि चापरं ।  
 अनुपप्लुन्दसो वृत्तविशेषेषु तथा मुखे ॥ ११९२ ॥  
 घम्रः पुंस्यपिभेदे स्याद् घूमवर्मप्रभेदयोः ।  
 उपदीकाजातिमात्रे यमो वम्री च नृत्त्रियोः ॥ ११९३ ॥

व्ययो वित्तसमुत्सर्गे विगमे पक्षिणो गतौ ।

लमाच्च द्वादशे राशौ ना त्रिस्तुल्ये त्रयाययोः ॥ ११९४ ॥

वर्तिर्द्विपदशायां स्त्री दीपे गात्रानुलेपने ।

वस्त्रस्य तु दशायां स्यान्नृस्त्रियोरथ नृस्त्रियोः ॥ ११९५ ॥

वस्तिर्मुत्राशये नाभेश्चाधोदेशे भिषज्यताम् ।

स्यात् क्षेत्रनोपकरणे कश्चिन् स्नाहान्वरमथ च ॥ ११९६ ॥

दशायां ना तु धातौ स्याद् वसा(पाथा)दादिके तथा ।

वक्त्रिः\* पशुसमारुह्येऽस्थि पार्श्वस्य स्त्री पुमान् रथे ॥ ११९७ ॥

अहि च त्रिस्तु कुटिले शल्यके तु द्वयोरयम् ।

वह्निस्त्वमौ पुमानक्षिण द्वे त्वथ्वे वह्निवाक् तु ना ॥ ११९८ ॥

अमाशुर्दिर्णे द्वयोस्त्वथ्वे वनिस्त्वमौ च सानुनि ।

याचनायां वनतौ धातौ यनोतौ च पुमानथ ॥ ११९९ ॥

शकुनौ द्वे वमिस्त्वमौ धातौ च वमतौ पुमान् ।

स्त्री तु वान्तावथो वर्लमीर्ना महेन्द्रसमुद्रयोः ॥ १२०० ॥

त्रिः सान्द्रे स्त्री तु वन्दिः स्यात् प्रग्रहे ना तु वन्दतौ ।

त्रि तु वन्दिनि वर्षीस्तु शकटे स्त्री द्वयो पुनः ॥ १२०१ ॥

शरमारुह्यमृगेन्द्रे स्यादिति कश्चिदवोचत ।

वर्तिरुद्देहिकाशूननाभ्योः कल्केऽपि कश्चन ॥ १२०२ ॥

स्तियां पुंसि तु धातौ स्याद् वटतौ वेष्टनार्थके ।

वसुर्नामौ हृदे योक्ते किरणेऽन्धुकपादपे ॥ १२०३ ॥

पादपे पीतमुद्रे चारस्त्रिसंज्ञप्रमाणके ।

आदिक्षत्रियभेदे च देवगेदेष्वथ त्रिषु ॥ १२०४ ॥

१. 'सूत्रिस्तु त्रयाययोः' ग. पाठ. २. 'अ ग' क ख घ ङ. पाठ. ३. 'क्री' क ख, घ पाठः. ४. 'स्त्रि' क. पाठ. ५. 'न' ग ङ पाठ. ६. 'स्मिन्' ग., 'मि' ङ. पाठ. ७. 'च्छि' ग, 'स्त्रि' क घ पाठ. ८. 'दी रग्देहि' ग. पाठ. ९. 'ति' ख. ङ. पाठ.

\* 'पार्श्वस्य वक्त्रिः पार्श्वस्त्री पृष्ठस्यास्थि' (पु १८० मं. ११०) इति तु वैजयन्ता ।



प्रशस्तेऽथाजयः प्राह स्वादौ च द्वे तु मानुषे ।  
 स आह शण्डलिङ्गं तु सलिले द्रविणे मणौ ॥ १२०५ ॥  
 वसिराख्ये च भैषज्ये क्षीरस्वामी वचोऽपठीत ।  
 वल्गु तु त्रिषु चारौ च मधुरे वाचि तु स्त्रियाम् ॥ १२०६ ॥  
 ह्री नेत्रोष्णि वसा तु त्रिषु ब्रीह्यादिवापके ।  
 फारके मुण्डनस्यापि ना तु ताते वणिक् पुनः ॥ १२०७ ॥  
 क्रयविक्रयिके त्रि स्याद् वणिज्यायां पुनः स्त्रियाम् ।  
 व(रमेधर्म) न स्त्री परिच्छेदे शरीरश्रेष्ठयोरपि ॥ १२०८ ॥  
 सुश्रुतिस्तु महत्याह सज्जनस्तु षष्ठ्यद् ।  
 शुष्मसज्जवलेऽन्यन्तु वदत्युच्छायवाचिनम् ॥ १२०९ ॥  
 वज्री तु वज्रयुक्ते त्रि पुल्लिङ्गस्तु पुरन्दरे ।  
 वर्णी वर्णवति त्रि स्याद् ब्रह्मचारिण्यथ स्त्रियाम् ॥ १२१० ॥  
 स्त्रीमात्रे स्त्रीविशेषे च हरिद्राया च वर्णिनी ।  
 व्रती व्रतवति त्रि स्याद् द्वे त्वख्ये त्रि तु वन्दिवाक् ॥ १२११ ॥  
 पाठके स्तुतिवाक्यस्य द्वे तु म्त्ववर्णजिनिनो ।  
 वैदेहे मागधे चापि वशी तु त्रिः प्रभो भृतः ॥ १२१२ ॥  
 द्वयोस्तु जलमार्जारे वार्ता तु स्यात् स्त्रियामिषम् ।  
 वार्तास्थं वर्तनोदन्तशृङ्गपिप्रभृतिवृत्तिषु ॥ १२१३ ॥  
 निःसारारोग्ययोस्तु ह्री वृत्तिमन्त्रीरजोन्विषु ।  
 सम्बन्धिनि च वृत्तम्य वृत्तेश्वाध त्रिषु भृतः ॥ १२१४ ॥  
 वामः स्यात् सुन्दरे सख्ये प्रतिकूल्ये स्त्रिया पुनः ।  
 महादेवस्य नवमु शक्तिप्वेकत्र योषिति ॥ १२१५ ॥  
 योषिदेरे परे वामा भ्यादभ्यामा तु वाम्यमौ ।  
 सज्जनस्तु द्वयोर्मध्ये ना तु स्याद् वर्णे स्मरे ॥ १२१६ ॥

१. 'यस्मिन्' क. ग. घ. ङ. पाठ. २. 'ज' क. ख. घ. ङ. पाठ. ३. 'ही' क. ख. पाठ. ४. 'ह' क. ख. ङ. पाठ. ५. 'ष्टि' ङ. पाठ.

बालस्तु ना सप्रणे चलने केशपुच्छयो ।  
 केचित्तु करिण पुच्छे केचित् त्वय्यम्य बालयो ॥ १२१७ ॥  
 ह्रीर्धरे तु नपि स्त्री तु तत्र या जतुराहला ।  
 बाली हर्षलकन्यायामपि स्यात् तु नृलिङ्गक ॥ १२१८ ॥  
 व्यासो द्वैपायनमुनो विस्तारे चाप्यसौ तु नप् ।  
 धनुर्विशेषे विगतक्षेपादौ तु ज्यथो पुमान् ॥ १२१९ ॥  
 व्यालो दुष्टगजे द्वे तु श्वापदे मुच्ये तथा ।  
 अजयस्तत्रपठद् व्याघ्रे स एव त्रि सलेऽपठौ ॥ १२२० ॥  
 बहुप्रदे शठे चाय शार्दूले व्याघ्रवाग् द्वयो ।  
 व्याघ्री तु कण्टकार्या स्त्री वाटस्तु नरि वेष्टने ॥ १२२१ ॥  
 मण्डले नगरे सीम्नि भोजने वलये गृहे ।  
 नयी तु बाटी गेहान्त कृषे फलफले ऽने ॥ १२२२ ॥  
 इत्कटे तु त्रियामेव वागी मर्त्यान्तरे पुन ।  
 विष्मैत्रीजे द्वयोरग्नी वृता वागा पुन त्रियाम् ॥ १२२३ ॥  
 धाटरूपे वाचि तु म्याद् वाशी नरुक्तयन्मता ।  
 आदित्यस्य गभस्तीना जनानि त्रीणि सृष्ट्ये ॥ १२२४ ॥  
 हिमस्य तेषामेकरिमन् गते रश्मिषु ता त्रिय ।  
 वाश सामप्रगेदे क्ली कद्देदेत्युचि स्थिते ॥ १२२५ ॥  
 अथ त्रिवंशसम्बन्धे वाशिते तु स नृशियो ।  
 स्वयं वाशीति पूर्वत्र स्याद् वाशा तु परत्र सा ॥ १२२६ ॥  
 वाशस्तु पुरुषे शब्दे सद्भाते च पमानय ।  
 वाश्रा धेनो त्रिया वानः पुनर्वाया नरि त्रि तु ॥ १२२७ ॥  
 कृतवाने क्रियाया तु याते त्रीमथ त्रिषु ।  
 वानं शुक्रफले शुष्के व्युत्तिशोषणयोस्तु नप् ॥ १२२८ ॥

वातेर्धानो क्रियाया च कटे त्वप्यजयोऽब्रवीत् ।  
 वाणस्तु पुंसि धीणायां शब्दे चाव नपुसकम् ॥ १२२९ ॥  
 जेयं हुडुकाहिकाया वाणी तु गिरि सा म्रियाम् ।  
 वाद्य तु क्लीयमानोद्ये त्रिर्वाद्ये वादनीयके ॥ १२३० ॥  
 बाहस्तु ना बलावर्धे बहनेऽन्यन्त्यरोचत ।  
 मन्थद्वयेऽर्धस्वार्या म्यादन्य कसयुगेऽवदत् ॥ १२३१ ॥  
 खारीचतुष्टये त्वन्ये द्वे तु गर्दभघोटयो ।  
 बाह्यं बाहयितव्ये च बोद्धन्ने ब्राह्मसाधुनि ॥ १२३२ ॥  
 त्रिषु क्ली बाहने चाख्या पुन स्त्री भेषजान्तरे ।  
 बलागजे त्रिषु पुनर्धेष्टप्रेष्टयितययो ॥ १२३३ ॥  
 प्रातस्तु ना समूहे त्यादन्ये तु ब्रातलक्षणम् ।  
 प्रादुरत्मेभजीवाश्च नानाजातीयका अपि ॥ १२३४ ॥  
 अथयस्थितवृत्ताश्च सद्भा वाना रतीदृशम् ।  
 मनुष्ये तु द्वयोरन्ये पुनर्त्राये प्रचक्षते ॥ १२३५ ॥  
 कुर्धन्त्यनुपनीता ये विवाह प्राश्रणादय ।  
 घात्या वाताश्च ते संयं तरतुनाश्चार्धनास्तु ये ॥ १२३६ ॥  
 इत्येवमाहुर्मातये लक्षण ब्राह्मिणाक् पुनः ।  
 कुर्धन्त्यनुपनीता ये विवाह प्राश्रणादय ॥ १२३७ ॥  
 तेषु नान्ये तु सम्मन्त्रितगणे पचन्ते ।  
 द्वयोस्तु प्रणिर्त्तनात् न च मन्त्रानुप ॥ १२३८ ॥  
 बाला तु नाचर्यता पीति तत्तनामुनि ।  
 पार्श्वे दन्त बले पूज इत्यन्ये पुनर्यु ॥ १२३९ ॥  
 वाजिस्तु धनसने (?) वेगपत्ताय त्रियाम् ।  
 द्वे तयो वाजिसत्त नृपार्थिने तु द्वयोरन्यम् ॥ १२४० ॥

वानिस्तु वायौ ना धातौ गतिगन्धनकर्मणि ।

स्त्री तु तत्क्रिययोः शोषे वारिस्तु स्त्री मत्वज्ञाः ॥ १२४१ ॥

यत्र देशेषु गृह्यन्ते तत्र त्वाहाजयः कृती ।

कलश्याप्पु\* तु न कृत्वे वाशिस्तु नरि पावके ॥ १२४२ ॥

स्याद् वाग्यतौ वाशयतौ वास्यतावपि धातुषु ।

भेद्यलिङ्गं तु मीरौ स्यादिति केचित् स्त्रियां पुनः ॥ १२४३ ॥

चतुष्पदि स्यात् प्रजनप्राप्तायामपरः पुनः ।

द्वे गोमायायिति ग्राह वारुस्तु द्वे तुरङ्गमे ॥ १२४४ ॥

जङ्घायां तु स्त्रियां शुष्कफले तु नरि मन्वते ।

पङ्कगङ्गवरम्बामी वास्तुस्तु नरशण्डयोः ॥ १२४५ ॥

गृहभूमौ गृहे सीम्नि सुरुक्तायां पुरेऽपि च ।

वाजी तु ना शरे वहौ पर्वतेऽपि धनञ्जयः ॥ १२४६ ॥

द्वे स्वश्वपक्षिणोर्वाजवति तु त्रिरथोपसि ।

वाजीति स्वथ बाग्मी स्याद् वाचोयुक्तिपटौ त्रिषु ॥ १२४७ ॥

शुके तु द्वे अथो वाली पुमान् सुग्रीवपूर्वजे ।

अधिन्याख्ये तु नक्षत्रे वालिन्यौ (तु'स्त') मित्रयावथ ॥ १२४८ ॥

केशह्रीवैरपुच्छादिसयुक्तार्थेऽभिधेयवत् ।

विष्वा त्वतिरिषाभूम्यो स्त्री शुण्टगां म्रानपुंसकम् ॥ १२४९ ॥

सर्वनाम तु सर्वसिगम्विषु क्ली तु जगत्पद ।

विधे तु वेदेऽपि पुंसि भूमि च मन्यताम् ॥ १२५० ॥

विषा त्वतिरिषायां स्त्री ध्वेडे तु स्यान्नृशण्डयोः ।

जले तु क्ली विधा तु स्त्री भृतां वृद्धिप्रदान्यो ॥ १२५१ ॥

१. 'अह रज' च स स पट. २. 'र' ग. पट. ३. 'व' ग. पट.

४. 'म्रान्' ग. पट.

\* 'कलश्याप्पु च कृत्वे' इति रजत, रजसा रजिगन्धश्च नञ्जित्वाया इति नञ्.

तथा विधाने हस्त्यत्रे विधाने तु नपुंसकम् ।

उच्चारणप्रभेदेषु स्पष्टतादिषु न पुन ॥ १२५२ ॥

वित्तं धने त्रिषु पुन प्रथितेऽपि विचारिते ।

विष्टिस्तु कर्मणि हठात् कारिते नाय तत्कृति ॥ १२५३ ॥

त्रिराजूसंज्ञके त्वर्थे स्त्रीलिङ्गा आश्रय पुन ।

वेदनायामिति ग्राह कालभेदे प्रवेशने ॥ १२५४ ॥

अजपमत्वाद् मूल्येऽपि हठात्कारितकारिणि ।

विभुस्तु ना कुन्नेरेर्के त्रि तु मर्धगनित्ययो ॥ १२५५ ॥

स्वामिन्यथ विधुः पुमि विष्णो चन्द्रे हुताशने ।

वायौ काले राक्षसे तु द्वे त्रि तु स्यादुपद्रुते ॥ १२५६ ॥

अजयस्तु प्रक्रमणे दन्त्योष्ठ्यादिपदाथले ।

दन्त्योष्ठ्यादि च विदुषो वाचकं त्रिन्दुरित्यमुम् ॥ १२५७ ॥

विमुद्वाचिनमोष्ठ्यादित्रिन्दुशब्दं च विभ्रमात् ।

एक मत्वा द्वयोरर्थो विन्दुर्जातरि विप्रुणि ॥ १२५८ ॥

इत्युक्तान् प्रहातय त्वेतद् वेदविगारदं ।

विष्वक् तु नानागतिके त्रिस्तत्र सत्यर्थता यदा ॥ १२५९ ॥

तदा विषूची स्त्री त्वेव रोगभेदे विप्रच्यय ।

इद सर्वत इत्ययं स्यादव्ययमयो त्रिराट् ॥ १२६० ॥

स्त्री छन्दोनातिभेदेषु केषुचिन् क्षत्रिये पुन ।

द्वे यज्ञभेदे तु पुमान् त्रिणौ त्रिगुत् पुन श्रियाम् ॥ १२६१ ॥

तडिति त्रिषु तु जेय दीपे विष्टुषु पुन श्रियाम् ।

दिवि पुमि तु सूर्येऽयं त्रीरो ना अर्थास्त्यो ॥ १२६२ ॥

स्वन्दे कुन्नेरे राहो च पुन श्रे तु स त्रिषु ।

अजयस्तु परेऽप्याह तद् त्रिस्तत्र त्रिराट् ॥ १२६३ ॥

विगतमेरणे पक्षिक्षेपके नृरियो पुन ।

विक्षेपे पक्षिणा क्षेपेऽप्यथ त्रीनं नपुंसकम् ॥ १२६४ ॥

अस्तारहस्तिरुगे हस्त्यारोहाङ्घ्रिर्मणि ।  
 वारणे चाङ्गुशस्य स्याद् गतिकान्त्यशनादिषु ॥ १२६५ ॥  
 विगतौ त्रिस्तु विगते शान्ते कान्तगतादिषु ।  
 वीथ्रं पुस्यनले वायौ मेघे ह्रीं तु नभस्यथ ॥ १२६६ ॥  
 विमले त्रिषु वीर्यं तु ह्रीं म्यादन्नरेतसो ।  
 शक्त्याद्वयनले शौर्यसज्जे च पराक्रमे ॥ १२६७ ॥  
 अजयस्त्वाह दीप्तौ च नेतदन्यत्र दृश्यते ।  
 माहात्म्ये स्त्री तु वीर्यातिमलासज्जौषधेऽथ ना ॥ १२६८ ॥  
 स्याद् वीकोऽर्थेऽनिले नागे वसन्तेऽक्षिमले पुन ।  
 वीका स्त्रीत्यत्रगीत् कश्चिद् वीक्षाशब्दन्तु नृत्त्रियो ॥ १२६९ ॥  
 विस्मये वीक्षणाभिर्यक्रियाया चाप्यथ स्त्रियाम् ।  
 वीचिः पङ्क्यूर्मिलेशेषु स्यात् पुस्यपि च कश्चन ॥ १२७० ॥  
 वीडुर्द्वे त्रि ह्रीं तु बले व्युष्टं तु नप्यद ।  
 प्रमाते च विवासे च व्युपिते तु त्रिषु स्मृतम् ॥ १२७१ ॥  
 व्युष्टिः प्रयोजनाभिर्यफले प्राह तु सज्जन ।  
 महीरुहफले तत्तु स्यात् प्रमत्तस्य भाषितम् ॥ १२७२ ॥  
 शास्त्रव्युष्टिरिति प्राहु शास्त्रस्यैव प्रयोजनम् ।  
 अमिचित्येष्टकाना च भेदेऽष्टद्विविदासयो ॥ १२७३ ॥  
 स्त्री ना तु क्रतुभेदे स्याद् व्रतिभेदे तु स त्रिषु ।  
 कालेऽष्टमेऽष्टमे शुक्ले यन्तत्र वृषवाक् तु ना ॥ १२७४ ॥  
 वृहस्पतौ बलीवर्दे धर्मे पुमि पुरन्दरे ।  
 राक्षौ च वृषभाभिर्ये यद्वते बलार्णवो ॥ १२७५ ॥  
 द्वे त्वथे मृषिके देवे त्रि तु स्याद् भूरिरेतसि ।  
 श्रेष्ठेऽपि सुकुले ह्रीं तु रेतम्यन्त पुगेऽथ सा ॥ १२७६ ॥

वृषा कदल्यां न्यग्रोधीसंज्ञस्तम्बेऽपि भेषजे ।  
 क्रैद्विसंज्ञेऽथ वृष्यं त्रिर्यत् किञ्चिच्छुक्रवर्धनम् ॥ १२७७ ॥  
 तस्मिन् पुंसि तु मापाख्यधान्य इक्षौ च सा पुनः ।  
 वृष्या स्त्रियां विदार्या स्याद् वृद्धिसंज्ञे च भेषजे ॥ १२७८ ॥  
 वृत्तं तु ह्री नरेऽप्यन्ये स्वरूपाचारवृत्तिषु ।  
 पद्यव्यक्तिषु सम्भक्तौ त्रिषु तु स्याद् दृढे मृते ॥ १२७९ ॥  
 अतीताधीतकठिनवर्तुलेषु वृतेऽथ नप् ।  
 वृन्तं तरुणां प्रसवबन्धने चूचुकेऽथ ना ॥ १२८० ॥  
 कालिङ्गसंज्ञवरुल्यां स्याद् वृद्धस्तु स्थयिरे त्रिषु ।  
 त्रिमात्रसामवर्णे च स्यादेधितमनीषिणो ॥ १२८१ ॥  
 ना तु वैवम्बते ह्री तु शैलेये वृत्रयाक् तु ना ।  
 वैत्यभेदे गिरौ मेघे शत्रौ ध्वान्ते च नप् पुन ॥ १२८२ ॥  
 पापे वृकस्तु ना सूर्ये चन्द्रे जाटरपावके ।  
 वज्रे वृके देशभेदे पुनर्भूग्नि च नप् पुन ॥ १२८३ ॥  
 लाङ्गले त्रिषु तु म्तेने धूर्ते द्वे तु मृगान्तरे ।  
 ईहामृगाख्ये शुनि च वृकी तु स्त्री यथोदितम् ॥ १२८४ ॥  
 निरुक्ते वृद्धवाशिन्यां वृष्टिणस्तु क्षत्रियान्तरे ।  
 तद्वंश्येषु च मेघे तु द्वे अथावेष्टके स्त्रियाम् ॥ १२८५ ॥  
 वृत्तिनिरोधे सम्भक्तौ ना तु धात्वो स वर्ततौ ।  
 वृत्यती चाथ ना वेशो वेद्याजनसमाश्रये ॥ १२८६ ॥  
 अजयस्तु पठत्येन गृहमात्रेऽपि शब्दवित् ।  
 प्रवेशे वेशके तु त्रिरथोग्रीवैश्यजे द्वयो ॥ १२८७ ॥  
 मर्त्यजात्यन्तरे वेद्यं पुनः ह्री मल्लिकान्तरे ।  
 गणिकाया तु वेद्या स्त्री ना तु वेषम्बिविष्टये ॥ १२८८ ॥

रूपे च कश्चित् क्लीबं तु व्योम्नि कश्चित्तु वारिणि ।  
 वेणस्तु द्वे मनुष्याणां जातिभेदे प्रकीर्तितः ॥ १२८९ ॥  
 पुत्रे वैदेहकाम्बष्ठयोर्वेननाम्न्येव जीवति ।  
 लङ्घनप्लवनाद्यैः स्यात् तूग्रराज्ञासुतेऽपि च ॥ १२९० ॥  
 मायासम्भोहनादीनि घृतिश्चेत् तस्य स त्वयम् ।  
 वेणा स्यान्नृक्षियोर्ज्ञाननिशामनगतिष्वपि ॥ १२९१ ॥  
 चिन्तायामपि वादित्रग्रहणेऽप्यथ वेनवाक् ।  
 द्वे नृजात्यन्तरेऽम्बष्ठीवैदेहकसमुद्भवे ॥ १२९२ ॥  
 स्यात् पारश्वैनुके चाथ वैदेहम्बष्ठजेऽपि च ।  
 ना तु प्रजापतौ यज्ञे मेधाविनि तु स त्रिषु ॥ १२९३ ॥  
 ध्यानान्यप्यथ बेलो ना चूते ह्री तस्फलेऽथ सा ।  
 बेला कूले समुद्रस्य तदम्बुविकृतावपि ॥ १२९४ ॥  
 तरङ्गे वत्सरे काले व्यवस्थायामपि स्त्रियाम् ।  
 बेल्ला तु बेल्लने नृस्त्री विडङ्गे तु नपुंसकम् ॥ १२९५ ॥  
 घेटी ह्री नावि घेदस्तु ना शब्दे घेष्टवाक् तु ना ।  
 श्रीविष्टसंज्ञे निर्यासे घेष्टने तु नरस्त्रियोः ॥ १२९६ ॥  
 बेष्टा वेध्यं शरव्ये ह्री याद्यभेदे तु सा स्त्रियाम् ।  
 वेध्या वेणिस्तु केशानां बन्धभेदे जलस्रुतौ ॥ १२९७ ॥  
 कश्चित्तु मध्ये नद्यादेर्मेष्यां स्याच्च लतान्तरे ।  
 देवताडाहये ना तु धातौ स्याद् वेण्णतावथ ॥ १२९८ ॥  
 वेदिर्वितर्दी यागाय परिष्कृतमहीतले ।  
 अग्निकुण्डे चतुष्कोणे त्वग्नि(दःकु)\*ण्डे परे विदुः ॥ १२९९ ॥  
 ना तु वेदयतौ ज्ञेयो वेगी तु नरि मारुते ।  
 त्रि तु वेगवति त्रिस्तु वेधा विदुषि तं पुनः ॥ १३०० ॥

१. 'पुत्र' ग. पाठः. २. 'ज्ञानि' ग. पाठः.

\* 'कुण्डं द्वितीया द्वितीया कुण्डे स्याद् वर्तुले परम् । वेदिः स्त्रियां चतुष्कोणे' (उ. १२. श्लो. १०९. ११०) इति वैजयन्ती ।



कश्चित् सर्वविदि स्नाह ना तु विष्णुविरिञ्चयोः ।  
 देवोऽप्यन्येऽथ शङ्खोऽस्त्री ललाटास्थिमर्मणो ॥ १३०१ ॥  
 सह्याभेदे निस्सर्वास्त्यसह्याया दशकात्मके ।  
 कम्धौ च घलये चाथ निधिभेदे पुमानयम् ॥ १३०२ ॥  
 अमावास्यातिथौ सर्पराजभेदपिभेदयो ।  
 मणिभेदे शुक्तिमञ्जुभेषजेऽपि प्रयुज्यते ॥ १३०३ ॥  
 शठो ना मातुलुङ्गे च भयधुर्धूरयोरपि ।  
 सिते च सर्पे तस्य फले चार्थे नपुसकम् ॥ १३०४ ॥  
 पापे वज्रास्त्रलोहे च प्रसूनेऽत्रोक्तशाखिनाम् ।  
 त्रिस्तु धूर्ते च शत्रौ च मार्जारे तु द्वयोरयम् ॥ १३०५ ॥  
 शल्यमस्त्री शलाकाया अङ्कुसजायुधान्तरे ।  
 अजयस्तु वदत्येन काण्डेऽर्थस्त्वस्य चिन्त्यताम् ॥ १३०६ ॥  
 विष्ठा शरीर लभेज्जत पुमास्तु मदनट्टमे ।  
 मद्रराजान्तरे चाथ श्वाविःसञ्जमृगे द्वयो ॥ १३०७ ॥  
 शय्या स्त्री शयनीये च ग्रन्थगुम्फे च सा त्रि तु ।  
 दयवाधौ पाणिभये मन्दिरे तु नपुसकम् ॥ १३०८ ॥  
 शम्पा तु युगकीले स्त्री माने पद्मत्रिशदङ्गुले ।  
 अधो शमयितये त्रि शमितये तु तत्रापि ॥ १३०९ ॥  
 शमस्तु शान्ती पुल्लिङ्गो माने च चतुरङ्गुले ।  
 शमी तु स्यात् सत्तुफलासजट्टक्षान्तरे स्त्रियाम् ॥ १३१० ॥  
 मुद्रमापादिसस्याना बीजभेदया च र्मणि(१) ।  
 शशस्तु शीमर्णाग्न्यमृगे हे ना तु भेषजे ॥ १३११ ॥  
 बोलसङ्गे शूलं तु ह्ये श्वानिड शल्पे त्रि तु ।  
 गन्तर्यथ द्वयो म स्याद् गर्भाग्न्यवतु पदि ॥ १३१२ ॥

शफः पुंसि च शण्डे च लाङ्गलाङ्गान्तरे खुरे ।  
 महावीराख्यपात्रस्य परिग्रहणकाष्ठयोः ॥ १३१३ ॥  
 पृथश्च यस्येत्यृचि च गीतयोः सामभेदयोः ।  
 शयो ना शयने पाणौ कृकलासे तु स द्वयोः ॥ १३१४ ॥  
 शवस्तु कुण्डे न स्त्री जले तु क्ली गतौ तु ना ।  
 शर्पं बालवृणे क्लीबं रूपे च भगवांस्त्वमुम् ॥ १३१५ ॥  
 नरं वररुचिः प्राह शस्त्रं तु क्लीबमायुधे ।  
 अयस्यृङ्मन्त्रभेदेषु शसायाः साधनेषु च ॥ १३१६ ॥  
 छुरिकायां तु शस्त्री स्त्री शस्त्रं तु शकले नपि ।  
 केचित्वात्तरसे प्राहुः शकले स्याच्च वल्कले ॥ १३१७ ॥  
 मुद्गरे च त्रिषु त्वेप भीतौ पातरि चाप्यथ ।  
 शको ना पशुविष्टायां देशभेदे जले तु नप् ॥ १३१८ ॥  
 शका तु गवयाभिर्यपशुजातौ स्त्रियामियम् ।  
 शरः पुंसि शरद्वयौ क्षीरादेर्मुखबन्धने ॥ १३१९ ॥  
 इन्द्रसंज्ञनृणस्तन्ये हिंसामार्गणयोरपि ।  
 क्ली तु ह्रीवेरजलयोः शतं त्वस्त्री बहुन्यपि ॥ १३२० ॥  
 दशानां दशके चाथ शंस्यः शंस्ये त्रि ना पुनः ।  
 अमावाहवनीयाख्ये सर्वस्तु स्याच्छिठवे पुमान् ॥ १३२१ ॥  
 शर्वाणी तु मृडान्यां स्त्री शक्तिस्त्वृष्यन्तरे पुमान् ।  
 स्त्री साङ्गचप्रकृतौ लक्ष्म्यां सामर्थ्ये नीतिवेदिनाम् ॥ १३२२ ॥  
 प्रसिद्धासु प्रभावादिजातासु म्यात् तिसृष्वपि ।  
 नैरुक्ताः कर्मणि प्राहुः शस्त्रभेदे तु सा द्विवा ॥ १३२३ ॥  
 शक्तिः शक्ती च तच्चापि शस्त्रं कासुरिति स्मृतम् ।  
 शर्चितु कुञ्जरे कौञ्चसंज्ञनलिणि च द्वयोः ॥ १३२४ ॥

शद्रिस्तु पर्वते पुंसि द्वयोस्तु गजमेपयोः ।  
 शङ्कुः शम्भौ चतुर्वक्त्रे पुमान् सङ्ख्यान्तरेऽपि च ॥ १३२५ ॥  
 शतादिसङ्ख्येयान्त्वस्य बाधार्थं लिङ्गमन्वशात् ।  
 शङ्कुः पुंसीति भगवांस्तच्च सङ्ख्यान्तरं विदुः ॥ १३२६ ॥  
 फोटीनां लक्षमाचार्याः केचित् पुंशण्डयोः पुनः ।  
 फीले मेदेऽस्त्रमेवे च गोत्रे चान्ये तु मन्वते ॥ १३२७ ॥  
 वृक्षपत्रसिराजाले द्वे तु मार्जारहंसयोः ।  
 जलजन्तुप्रभेदे च राक्षसेऽथ नपुंसकम् ॥ १३२८ ॥  
 एतमुत्पादिवर्गस्य तृतीये सामान्यथापरे ।  
 पुद्गपुसकयोरेनमविशेषेण मन्वते ॥ १३२९ ॥  
 अग्राण्यर्थं तथा प्रौह शङ्कुरप्राणिगोचरः ।  
 इत्यर्धर्चादिवर्गस्य वैजयन्त्या प्रपञ्चने ॥ १३३० ॥  
 शयुस्तु नार्के स्रग्मे च द्वयोस्त्वजगरेऽथ ना ।  
 गरुः स्यादायुषे क्रौंचे द्वयोस्तु स्यात् कपिजले ॥ १३३१ ॥  
 शत्रुस्तु पुंस्यमित्रे स्याल्लभ्रात् पष्ठे च राक्षिके ।  
 त्रि तु शालयितुं कृमिन्द्रशत्रुपदे यथा ॥ १३३२ ॥  
 शस्ता प्रजापतौ पुंसि चण्डाले तु द्वयोरिति ।  
 कश्चित् कश्चित्तु शस्ता स्यात् स्तोतरि त्रिषु ना पुनः ॥ १३३३ ॥  
 मित्रावरुणयोश्चेति पितरीति च मन्यते ।  
 शका तु हस्ते ग्रन्थादौ पुंस्यथो शकरी स्त्रियाम् ॥ १३३४ ॥  
 नद्यां विद्युति काञ्च्यां च बाहौ छन्दोन्तरे तथा ।  
 पटपञ्चाशत्स्वरे स्त्री तु शङ्खिनी स्थावरान्तरे ॥ १३३५ ॥  
 चौरपुष्पसमाख्येऽथ शङ्खी शङ्खवति त्रिषु ।  
 श्यामो ना हरिते वर्णे वर्णे कृष्णे तथा (वृत्ति) ॥ १३३६ ॥

१. 'त्रि' ख. ड. पाठः. २. 'हय' ग. पाठः. ३. 'धी' क. ४. 'प्या' ड. पाठः.  
 ५. 'म्बरे' ख. ड., 'म्बरी' क. घ. पाठः.

पीलुद्वमे च श्यामा तु निशीथिन्यां स्त्रियामियम् ।  
 पिप्पलीफलनिविद्युत्पालिनीशारिवासु च ॥ १३३७ ॥  
 स्त्रीव्यञ्जनकृतायां च कन्यायां विहगान्तरे ।  
 पोतकीसंज्ञकेऽथ क्ली मरीचे व्योम्नि च त्रि तु ॥ १३३८ ॥  
 उक्तवर्णवतोः श्यावः पुनर्ना सवितुर्हये ।  
 वर्णं च कपिशे त्रिस्तु तद्वति त्रिस्तु शान्तवाक् ॥ १३३९ ॥  
 शामिते शान्तियुक्ते च ना तु स्यात् सुनिपण्णके ।  
 नाख्यस्थरसमेदे च क्ली तु \*शान्ताय सास्त्रियाम् ॥ १३४० ॥  
 शाको हरितके पञ्चपुष्पादिदशके तरोः ।  
 मूलपत्रकरीरामफलकाण्डाधिरूढकम् ॥ १३४१ ॥  
 त्वक् पुष्पं कवकं चेति शाकं दशविधं स्मृतम् ।  
 इत्युक्ते वृक्षभेदे तु ना पृथुच्छदसंज्ञके ॥ १३४२ ॥  
 अजयो द्वीपभेदेऽपि ब्रवीत्यस्य ह्यनन्तरे ।  
 शकटे च पुमांस्त्री तु शाकी शके महत्यसौ ॥ १३४३ ॥  
 नानाजातीयशाकानां समाहार इतीतरे ।  
 शाणस्तु निकषे पुंसि स्यादुन्मानान्तरे तथा ॥ १३४४ ॥  
 चतुष्टये स मापाणां दाने शाणी तु सा स्त्रियाम् ।  
 गोणीसमाख्यावर्णे त्रि तु स्याच्छणयोगिनि ॥ १३४५ ॥  
 शादस्तु शप्ते पङ्के च शौदने स्पर्णबन्धयोः ।  
 ना त्रिस्तु शतरि शदसम्बन्धिनि च सा पुनः ॥ १३४६ ॥  
 गृहकारस्यै शौदामिरित्युक्तेऽश्विन्यतां गतिः ।  
 शाला तु गेहे गेहैकदेशे तु स्त्री तरोस्तथा ॥ १३४७ ॥

१. 'स्यात्' म. पाठः. २. 'दशने' क. ग. घ. ङ. पाठः. ३. 'स्तु' ग. पाठः. ४. 'दा-  
 शाभि' क. ग. घ. पाठः. ५. 'के चि' क. घ. पाठः.

\* 'शान्तावध्यास्त्रियाम्' इत्येव पाठ्य भाति । † आनन्तर्यं च स्वन्दपुराणे कौमारिका-  
 क्षण्डे ३७. तमाध्याये १६. १७. लोकयोरुक्तमनुसन्धेयम् ।

स्कन्धसज्जातशाखायां सूक्ष्मलायां च ना पुनः ।

पत्तरे गमने त्रिस्तु गन्तरि श्वाल्वाक् तु ना ॥ १३४८ ॥

आशुगत्यां द्वयोस्तु स्याच्छ्रुतिं शाखा पुनः स्त्रियाम् ।

तरोर्लतायां देहस्य पादे नहौ तथाङ्गुलौ ॥ १३४९ ॥

वेदव्यक्तिषु चाथो ना स्कन्ददेवस्य पृष्ठजे ।

देवभेदे नृस्त्रियोस्तु व्याप्तौ श्राद्धं पुनर्नपि ॥ १३५० ॥

पितृणां भोजनायां स्यात् तत् श्रद्धावति त्रिषु ।

तत्रापि स्वयर्थवृत्तित्वे श्राद्धा श्राणा त्वय स्त्रियाम् ॥ १३५१ ॥

यवाग्रां त्रि तु पक्वे स्यात् क्षीराच्च हविपस्तथा ।

अन्यत्र क्री तु पाकेऽथो शार्ङ्गं क्री सामसु क्वचित् ॥ १३५२ ॥

द्वे तु पक्ष्यन्तरे शार्ङ्गं पुनर्धनुषि शार्ङ्गिणः ।

अजयः शृङ्गविहितचापेऽप्याह विशेषतः ॥ १३५३ ॥

धनुर्मात्रे च नप् शृङ्गविकारे तु त्रिषु स्मृत ।

शृङ्गसम्बन्धिमात्रे चाप्यथाह तुर्ग्वेदिकौ ॥ १३५४ ॥

शार्ङ्गः पक्षिविज्ञेये द्वे इति शारः पुन पुमान् ।

वायौ कर्बुरवणे च त्रि तु तद्वत्यथो नैनप् ॥ १३५५ ॥

घृतशार्ङ्गं वराटेऽपि शनरस्याग्न्यनोचन ।

शारिः श्री शारिकासंज्ञविट्जे नृस्त्रियो पुन ॥ १३५६ ॥

पर्याणभेदे घृतस्य गुडे शारयर्ता तु ना ।

शालुः कपाये ना त्रिस्तु तद्वति द्वे तु दर्दुरे ॥ १३५७ ॥

शार्ङ्गी तु पुंसि गोविन्दे तथा शार्ङ्गवति त्रिषु ।

शिवः गम्भौ पद्मरागे गोरसे जीयुक्तीलयोः ॥ १३५८ ॥

मुनिपण्णाग्न्यशक्ते च नाथ दातृमृगे द्वयोः ।

अथो शिवा स्त्री पार्वत्यां गम्भोर्नमसु शक्तिषु ॥ १३५९ ॥

एकशक्तौ गवीध्वाख्यक्षुद्रधान्ये नदीषु च ।  
हरितक्यामामलक्या तामलस्या शमीद्रुमे ॥ १३६० ॥  
तुलस्या कोटुभेदे च दीप्तजिह्वाह्वयेऽथ तत् ।  
क्लीव वारिणि कल्याणे स्वोणेये मूलकान्तरे ॥ १३६१ ॥  
चाणक्यमूलकाभिरप्ये व्योम्नि त्रि तु शुभान्विते ।  
शिला त्वङ्मनि पेपण्या द्वाराघ स्थितदारुणि ॥ १३६२ ॥  
मन शिलाया शैलेये धातौ माक्षिकसज्जे ।  
द्वारनासाविधारण्या स्थूणाशरिपे तु सा द्विधा ॥ १३६३ ॥  
शिला शिली च बध्वा तु शिली गण्डपदस्य च ।  
ण्डु स्त्री क्ली त धान्यानामार्जने सिलसज्जे ॥ १३६४ ॥  
शिखा तु स्त्री शिफाशाखाघृणिज्वालासु मूर्धनि ।  
चूडाया केकिचूडाया चूचुकेऽप्यग्रमाज्जे ॥ १३६५ ॥  
अजयस्तु प्रधानेऽपि सज्जनोऽग्रेऽपि भूरुह ।  
ना तु सर्पान्तरे सर्पसत्रयाजिफणाभृताम् (१) ॥ १३६६ ॥  
शिम्बो द्वे मृगजातौ स्याद् बीजकोट्या तु सा स्त्रियाम् ।  
शिम्बा मुद्रादिसस्यानामथोचे शाकटायन ॥ १३६७ ॥  
शिम्बा निष्पावघल्लीति भितं तु त्रिषु तेजिते ।  
ना तु बाणे शितिस्तु स्त्री तेजने ना तु वर्णयो ॥ १३६८ ॥  
शुक्ले कृष्णेऽप्यजौ वर्णद्वयैकवति तु त्रिषु ।  
शारिर्द्वयोर्व्यालमृगे शृणार्ता तु पुमानयम् ॥ १३६९ ॥  
शिशुः पुत्सृपिभेदे च स्कन्दे च द्वे तु बालके ।  
शिप्रुर्भोजनशक्ते स्त्री ना तु शोभाजनद्रुमे ॥ १३७० ॥  
श्लिकुर्न ना विपादे ना ज्योतिषेऽपि मृगास्थनि ।  
शिखी नाम्न्यशुवृक्षेषु शरे केतुग्रहे द्विजे ॥ १३७१ ॥

परिघ्राजि तथा वृक्षविशेषेऽदमन्तकाङ्क्षये ।  
 अथो शिखावति त्रि स्याद् द्वे कुक्कुटमयूरयो ॥ १३७२ ॥  
 शीलमस्त्री स्वभावेऽपि सद्बृत्तेऽप्यथ शीतवाक् ।  
 क्लीबं जले च शैत्ये च त्रिस्तु तद्वति ना पुन ॥ १३७३ ॥  
 श्लेष्मातके वेतसे च शीघ्रो ना मारुते त्रिषु ।  
 क्षिप्रे क्लीबं त्वसत्त्वे चैत्याहुरेकेऽथ शरीरवाक् ॥ १३७४ ॥  
 द्वयोरजगरे स्त्री तु जीरा कार्पासिकाङ्क्षये ।  
 स्तम्भे लताशुशे त्वेके शरीरत्वाहुर्द्वयो पुन ॥ १३७५ ॥  
 शीरीर्षं न्यङ्कौ कृमौ चाथ मधे शीधुर्नृशण्डयो ।  
 पकैरिक्षुरसं सिद्धमद्यभेदेऽपि मन्वते ॥ १३७६ ॥  
 श्रीमांस्तु पुंसि गोविन्दे कुबेरे गृहकेतुषु ।  
 इक्ष्वाकुराख्यवलीवर्दे कदम्बतिलकाख्ययो ॥ १३७७ ॥  
 वृक्षयोरुगुलो द्वे तु शुके लक्ष्मीवति त्रिषु ।  
 शीरा त्वजगरे द्वे स्यात् सर्प इत्यपरे पुन ॥ १३७८ ॥  
 सृगाल इत्यथ शुभं ह्रीं जले मङ्गले तथा ।  
 लम्बाच्च नवमे राशौ भेद्यलिङ्गं त्वत् परम् ॥ १३७९ ॥  
 मञ्जुप्रशस्तयोश्चापि मङ्गलेन समन्विते ।  
 अर्घ्याया तु शुभा स्त्री स्याच्छुक्लस्त्वर्कसितत्वयो ॥ १३८० ॥  
 अध्वगे दक्षिणाम्रावप्यग्नौ चन्द्रे च भार्गवे ।  
 ज्येष्ठमासे क्रतावशो यज्ञपात्रगृहान्तरे ॥ १३८१ ॥  
 ना द्वे द्विजे शिशौ चाथ ह्रीं जने धनपुण्ययो ।  
 रेतम्यक्षिरुनाभेदे सामभेदे च काञ्चने ॥ १३८२ ॥  
 त्रि तु मेध्ये सिते चाथ पर्णमर्जनरश्मिषु ।  
 शतत्रये स्त्रिय शुभाः शुभस्तु नरलिङ्गक ॥ १३८३ ॥

ज्योत्स्नापक्षे श्वेतवर्णे त्रि तु तद्वति नव् जले ।  
 शुक्लस्तु कीरे द्वे क्ली तु स्थौणेयाह्वयेपत्रे ॥ १३८४ ॥  
 ना तु व्यासमुनेः पुत्रे रावणानुचरेऽप्यथ ।  
 श्रुतं क्ली काञ्जिके कल्कजातावित्यपरे विदुः ॥ १३८५ ॥  
 यन्मस्त्वादि शुचौ भाण्डे सक्षौद्रगुडकाञ्जिके ।  
 त्रिरात्रं धान्यराशिस्थं तत्रापि त्रि तु पूतिताम् ॥ १३८६ ॥  
 आपत्रे परुषेऽप्ले च शुल्कं त्वर्क्षी महीपते ।  
 मार्गादिषु प्रदेयेऽर्थे विवाहाय वराद् धने ॥ १३८७ ॥  
 ब्राह्मे शुष्मं तु नप् तोये संयोगबलयोरपि ।  
 कश्चित्तु पुंसि सवितर्यपि मारुतकालयोः ॥ १३८८ ॥  
 शुद्धा त्रयी पलवस्य कोश्यां वृक्षस्य ना पुनः ।  
 ऋषिभेदेऽमुना प्रोक्तमधीते वेत्ति वापि यः ॥ १३८९ ॥  
 तत्राय क्ली धृतं शास्त्रे श्रवणाख्ये च कर्मणि ।  
 त्रिषु स्वाकर्णितेऽस्मात्तु वैजयन्त्यां पृथग् जगौ ॥ १३९० ॥  
 आकर्णितादवधृते क्लीबं शुद्धस्तु ना रवी ।  
 त्रि तु पूते केवले च क्ली तु शुद्धौ जले त्रि तु ॥ १३९१ ॥  
 शुभ्रं दीप्तिमति स्याच्च शुक्ले शौक्ल्ये तु पुंस्यम् ।  
 शुण्ठो ना वृणभेदे स्यात् पशौ पेश्यां च स त्रि तु ॥ १३९२ ॥  
 अल्पे र्सीपुंसयोस्तु स्याच्छोषणे शुष्णवाक् तु ना ।  
 अर्के कश्चित्तु रश्मौ च वृते कुक्षिनिदाग्रयोः ॥ १३९३ ॥  
 नले तु क्ली शुनस्तु द्वे शुनि वायो तु ना नपि ।  
 मुखेऽथ शुचिरीशाने सूर्ये चन्द्रेऽभिर्गोमूत्रयोः ॥ १३९४ ॥  
 उपपाशुदसचिरे ग्रीप्ने चापादमासि च ।  
 त्रि तु शुद्धेऽनुपदते शुक्ले शुक्तिः पुनः स्त्रियाम् ॥ १३९५ ॥



मुक्तास्फोटोऽङ्गोलदलसज्जमेपजवस्तुनि ।

तिन्त्रिह्वी तिन्त्रिड्डीकाया फले दुर्नोमिकाह्वये ॥ ११९६ ॥

जलजन्तौ च घोटाना रोमावर्तान्तरेऽपि च ।

सज्जनस्त्वपठीदेनामुन्माने कर्पसजके ॥ १३९७ ॥

वैजयत्या तु कर्पाख्यमानस्य द्विगुणेऽपठीत् ।

अक्षिरोगविशेषे च पुमास्तृप्यन्तरे स्मृत ॥ १३९८ ॥

सखाय आनिपीदेति पञ्चवर्गस्य दर्शके ।

शुभिस्तु नार्के यतिनि स्याद्वपाविति कश्चन ॥ १३९९ ॥

द्वे तु विधे सुन्दरे तु ज्यथ स्त्री शोषणे शुपिः ।

रग्ध्रे च ना तु धातौ स्याच्छुप्यतौ शुष्ठिवाक् तु ना ॥ १४०० ॥

धातौ स्याच्छुष्ठतौ स्त्री तु नागरे शुन्धुवाक् तु ना ।

सूर्येऽमायहनीत्यन्य शकुनौ तु द्वयोरथ ॥ १४०१ ॥

शुन्ध्यवोऽप्पु स्त्रिय शूरः पुनर्धारे त्रिषु द्वयो ।

कुक्कुटे श्वेतशाला तु पुमान् शूलं तु न स्त्रियाम् ॥ १४०२ ॥

रुग्भेदे शस्त्रभेदे च शूद्रवाक् तु द्वयोरियम् ।

तुर्यवर्णे सङ्गरजेऽप्येतयो पुनर्थयो ॥ १४०३ ॥

स्व्यर्थे शूद्राथ पुयोगे शूद्री स्त्री भूमि तु स्मृता ।

धर्मोत्सर्गार्थरश्मीना त्रिशत्या प्रथमे ज्ञते ॥ १४०४ ॥

शूद्रा स्त्री रश्मिषु क्ली तु रजते शूकवाक् पुन ।

अस्त्री धान्यस्य सूक्ष्माग्ने शुक्रानुमोक्षयोरथ ॥ १४०५ ॥

परिमाणान्तरे शूर्पमग्नी द्रोणद्वयात्मके ।

सज्जन पुनराहैनमर्धप्रस्थे तथैव स ॥ १४०६ ॥

द्रोणाऽयपरिमाणस्य माने प्राह चतुर्गुणे ।

प्रस्फोटनत्रियाया च साधने त्रूपवाक् तु नप् ॥ १४०७ ॥

बले सुखे च श्रूपा तु शाकमेदे स्त्रियामियम् ।  
 वैजयन्त्यां कासमर्दे साह शूली तु शङ्करे ॥ १४०८ ॥  
 पुंसि शूलवति त्वेष त्रिषु शृङ्गस्तु न स्त्रियाम् ।  
 विषाणे शैलशिखरे वररुच्यादयः पुनः ॥ १४०९ ॥  
 सानौ क्रीडाम्बुयन्त्रे च प्रधानेऽन्यस्तु मन्यते ।  
 प्राधान्येऽन्यः प्रमुत्वेऽथ जीवकाह्वयेपजे ॥ १४१० ॥  
 ना ह्री तु ज्वलिनि स्त्री तु शृङ्गी स्याद् भेषजान्तरे ।  
 यस्य कर्कटशृङ्गीति संज्ञा यस्याह्वयो विषा ॥ १४११ ॥  
 तत्रापि भेषजे मत्स्यविशेषेऽन्ये त्वमुत्सत ।  
 मद्गराख्यस्य मत्स्यस्य प्रियायामित्यथो शृङ्गः ॥ १४१२ ॥  
 गुदे स्त्री कृमिजातौ च ना तु स्याद् दानवान्तरे ।  
 ख्याते बलिरिति स्यात्तु शृङ्गी ना वृषमाह्वये ॥ १४१३ ॥  
 भेषजे वृषमेऽथे च यस्य शृङ्गपदे भवेत् ।  
 मांसबुद्बुद उक्ता तु शृङ्गिणी सुरभौ स्त्रियाम् ॥ १४१४ ॥  
 महिषे तु द्वयोः शृङ्गवति तु त्रिः पुमान् पुनः ।  
 क्षेपोऽप्रधानेऽनन्ताख्यसर्पराजेऽथ शार्ङ्गिणः ॥ १४१५ ॥  
 अवतारान्तरेऽपत्ये त्रिस्त्वन्यत्रोपयुक्ततः ।  
 माल्याक्षतादिदाने तु स्त्री क्षेपा क्षेववाक् तु नप् ॥ १४१६ ॥  
 सुखे धने च क्षेवा तु निद्राभेदे स्त्रियामियम् ।  
 प्रचलासंज्ञके श्वेतस्त्वृषिभेदे नृलिङ्गकः ॥ १४१७ ॥  
 कुलशैलान्तरे मेरोरुत्तराचीलपर्वतात् ।  
 उत्तरे शुक्लवर्णे च स्यादथो त्रिषु तद्वति ॥ १४१८ ॥  
 क्लीवं तु दधि रजतेऽप्यथ श्वेता सुरान्तरे ।  
 पैष्टिकीसंज्ञके स्त्री स्यान्नदीभेदे लतान्तरे ॥ १४१९ ॥  
 निरूपितः श्वेतशब्दः श्वेतस्तु श्वेतवर्णके ।  
 पुमांस्तद्वति तु त्रि स्यात् तत्रापि स्व्यर्थता यदा ॥ १४२० ॥

तदा श्येता तथा श्येनी मृगे द्वे त्वपि पक्षिणि ।  
 श्येनसंज्ञतृणप्राणिजात्योः स्यादेतयोर्देदा ॥ १४२१ ॥  
 स्य्यर्थे वृत्तिस्तदा रूप श्येतीत्येवाथ पुंस्ययम् ।  
 श्येनः सामान्तरेषु स्यात् क्रतुभेदे जिघांसतः ॥ १४२२ ॥  
 द्वे त्वथे पत्रिसज्ञे च पक्षिभेदे स्त्रियां पुन ।  
 श्येना स्यात् प्राचिकासज्ञपक्षिजातावथ द्वयोः ॥ १४२३ ॥  
 शकुनावप्यजगरे श्येत्यः श्रेष्ठः पुनस्त्रिषु ।  
 स्यात् प्रशस्यतमे क्ली तु ताम्रे श्रेणिस्तु नृस्त्रियोः ॥ १४२४ ॥  
 समानजातीयानां स्याच्छिल्पिना सहतावथ ।  
 व्याचष्टेऽष्टादशगणविशेष इति शब्दवित् ॥ १४२५ ॥  
 हर्षनन्दी तथा पङ्क्तौ धारायामपि नप् पुनः ।  
 श्रेयः सामविशेषे स्याद् होदयेमानुकोद्भवे ॥ १४२६ ॥  
 तथा मोक्षे च धर्मे च मङ्गले त्रि तु तद्वति ।  
 स्यान् प्रशस्यन्तरे चाथ स्य्यर्थे वृत्तिर्यदा तदा ॥ १४२७ ॥  
 एतयोरर्थयो रूप श्रेयसीति स्त्रिया पुनः ।  
 श्रेयसी हस्तिपिप्पल्या स्यात् पथ्यापाठयोरपि ॥ १४२८ ॥  
 शैलस्तु भूधरे पुंसि शिलासम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 वृत्तौ शैलभनाया स्त्री शैलीत्येव प्रचक्षते ॥ १४२९ ॥  
 शैखः पुनर्द्वयोर्मित्यजातिभेदे यदुद्भवः ।  
 अनन्यपूर्वब्राह्मण्या विप्रनात्यात् प्रकीर्तित ॥ १४३० ॥  
 क्षिप्तासम्बन्धिनि पुनस्त्रिरथो शोणवाद् नरि ।  
 हिरण्यगानुसज्ञे स्यान्नदभेदेऽपि पादपे ॥ १४३१ ॥  
 हुण्डुसज्ञे रक्तवर्णे त्रि तु तद्वति तत्र च ।  
 स्य्यर्थे शोणी च शोणा च घोटभेदे तु स द्वयोः ॥ १४३२ ॥

उक्तः कोकनदच्छाये शोकस्तु शुचिं ना स्त्रियाम् ।  
 शोकी रात्रावथो शौण्डः शुण्डासम्बन्धिनि त्रिषु ॥ १४३९ ॥  
 भवे च कुकुटे च द्वे शौण्डी तु जलदावलौ ।  
 पिप्पल्या च स्त्रिया षट्ः पुन षण्णा गणे त्रिषु ॥ १४३४ ॥  
 विशेषात् काममदयोर्लोभहर्परुषामपि ।  
 मानस्य चेत्यमीषा ना षण्णा सङ्क्षेप्य षड्ध्वने ॥ १४३५ ॥  
 सम्भवत्सु समासेषु कशब्देन कृतेष्वद ।  
 तत्तत्समासप्राप्त स्यादलिङ्गमित्यवधार्यताम् ॥ १४३६ ॥  
 षष्ठं तु पूरणे षण्णा त्रि षष्ठी तु स्त्रिया त्रिषु ।  
 म्कान्धा षष्ठविभक्तौ च पार्वत्या चाथ षण्डवाक् ॥ १४३७ ॥  
 अस्त्री वृक्षसमूहे स्यात् पद्मादीनामितीतरे ।  
 शाश्वतस्तु गवा पत्न्यौ पुस्याद् दृष्टमवाक् पुन ॥ १४३८ ॥  
 कैश्चिदेवैष्यते नान्यैर्लिङ्ग तस्य पुमान् भर्त ।  
 चन्द्रे रश्मौ तथा तन्तौ मङ्गले चाथ नष् जले ॥ १४३९ ॥  
 सत्त्वं स्वभावे सत्ताया द्रव्येऽन्त करणे वले ।  
 पराक्रमे साङ्ख्यगुणे व्यवसायात्मभावयो ॥ १४४० ॥  
 माहात्म्ये पौरुषे त्वस्त्री पिशाचादौ च जन्तुषु ।  
 प्राणे चाथ समं तुल्ये साधौ च त्रिषु स त्वयम् ॥ १४४१ ॥  
 सर्वज्ञब्दस्य पर्याय सर्वनामसु सा त्वियम् ।  
 स्त्री समा वत्तरे केचित् स्त्रीभूतार्थेऽत्र मन्वते ॥ १४४२ ॥  
 सभा सम्भेषु सङ्घाते द्यूते सदसि मन्दिरे ।  
 स्त्री त्रिस्तु तत्र यद् वस्तु व्योमाद्य भेन सयुतम् ॥ १४४३ ॥  
 सहा तु पुष्पस्तम्बेषु त्रिषु स्त्री तरणे तथा ।  
 नीलशिण्ड्या पीतशिण्ड्यामित्यप्यतिषलाह्वये ॥ १४४४ ॥

बलासंज्ञे च भैषज्यस्तम्बयोरोपधावपि ।  
 मुद्गपर्यभिधानायां भेद्यलिङ्गं तु सोढरि ॥ १४४५ ॥  
 सङ्ख्यमस्त्री रणे स्त्री तु सङ्ख्या स्याद् गणने तथा ।  
 एकत्वादौ विचारे च सव्यं तु त्रिषु दक्षिणे ॥ १४४६ ॥  
 शरीरभागे वामे च सोत्तव्यसवितव्ययोः ।  
 तथा घेरयितव्ये च मृतके त्वनले पुमान् ॥ १४४७ ॥  
 सभ्यस्तु त्रिः सभासाधौ तथा सामाजिकेऽपि च ।  
 सज्जनेऽप्यथ यागस्थे पूर्वोऽप्याहवनीयतः ॥ १४४८ ॥  
 अग्निभेदे पुमान् सहाः पुनर्ना पर्वतान्तरे ।  
 पश्चिमार्णवपार्श्वस्थे सोढव्ये तु त्रि नप् पुनः ॥ १४४९ ॥  
 भारोग्ये स्त्री तु सत्यं स्याच्छपथे तथ्य एव च ।  
 त्रि तु तद्वति सत्या तु सत्यभामाह्वये स्त्रियान् ॥ १४५० ॥  
 पत्न्यन्तरे केशवस्य स्पशस्तु नरि सयुगे ।  
 चारेऽथ यजमानस्य पत्न्या सन्नहने स्पशा ॥ १४५१ ॥  
 योक्त्रेण स्य्यथ ना स्पर्शा उपतापप्रदानयोः ।  
 स्पर्शने कादिवर्णेषु मावसानेषु सज्जन ॥ १४५२ ॥  
 पुनर्जरेऽवदद् द्वे तु स पद्मावृत किङ्करे ।  
 त्रि तु स्मरि सिंहस्तु पठति स्लोपतसरि ॥ १४५३ ॥  
 स्वरः पद्मजालुदात्ताद्योरज्वर्णे कण्ठजम्बवे ।  
 अरे च शोभने पुंसि त्रि तु स्याच्छ्रोमनारके ॥ १४५४ ॥  
 अतिशमिरेऽप्यथो सामम्बेयज्जादिषु षट्सु नप् ।  
 स्वर्णं पुनर्गुह्यही सुजग्मे रचिते त्रिषु ॥ १४५५ ॥  
 शोभनत्वादिसयुक्ते त्वज्ञे तत् म्यान्नपुंसकम् ।  
 स्वर्णं तु हेमि स्त्री रक्तनाभिकेरे तु पुम्ययम् ॥ १४५६ ॥

स्वक्षस्तु त्रिषु यस्याक्षशब्दार्थः शोभनोऽक्षि वा ।  
 तत्र तत्रापि च स्व्यर्थे स्वक्षा पूर्वे परत्र तु ॥ १४५७ ॥  
 स्वक्षी स्याच्छोभने त्वक्षे परवल्लिङ्गतां सरेत् ।  
 स्वजस्तु शोभने छागे द्वयोरीरसपुत्रयोः ॥ १४५८ ॥  
 प्राणिजात्यन्तरे त्रिस्तु स्वशब्दार्थसमुद्भवे ।  
 प्रशस्ताजार्थयुक्ते च प्रशस्ते त्वजवस्तुनि ॥ १४५९ ॥  
 परवल्लिङ्गतां विद्यादथ स्तनमवे त्रिषु ।  
 स्तन्यं क्षीरे तु तत् क्लीबं सस्स्तु नरि मारुते ॥ १४६० ॥  
 क्षीरे तु क्ली द्वयोस्त्वेप निपादशनकीसुते ।  
 मर्त्यजात्यन्तरे त्रिस्तु स्थिरस्य प्रतियोगिनि ॥ १४६१ ॥  
 सलस्तु देवदेवस्य भृत्ये भृङ्गिरिटाह्वये ।  
 पुमान् पत्राङ्गशब्देन प्रसिद्धे तु नपुंसकम् ॥ १४६२ ॥  
 भेषजेऽथ सटा च स्त्री जटायां व्रतिनामथ ।  
 सिंहस्य फेसरे नै(प)ष्ठी\* मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ १४६३ ॥  
 द्वे भटीविप्रजेऽथ स्युर्नावृद्धेदे(ऽथः नृ)भूमनि ।  
 सल्वाः सल्वाः पुनः स्त्रीत्वे क्षत्रियाभेद ईरिता ॥ १४६४ ॥  
 सङ्गो ना सङ्गमे युद्धे लवणे तु नपुंसकम् ।  
 सैन्धवाख्येऽथ नप्मीत्वे स्थली स्थलमिति द्वयम् ॥ १४६५ ॥  
 विद्यादुन्नतभूभागे दावन्ता तु स्थला त्रियाम् ।  
 क्षेत्रादिनिजभूमिष्ठसलिलस्य निवारणे ॥ १४६६ ॥  
 कृत्रिमे मृन्मये सन्नं त्वनुदात्तविदीर्णयोः ।  
 अल्पे चाप्यवसन्ने च भेषालिङ्गं समायनन् ॥ १४६७ ॥

१. 'नृ' क. ग. घ. ङ. पाठः. २. 'नाः' रा पाठः. ३ 'त्वा' ख. पाठः.

\* 'सटा जटाङ्गरयो' इति मेदिनी ।

गते च वृद्धा सत्तौ तु स्त्री सखा तु त्रिषु स्मृत ।  
 सहायसुहृदो स्व्यर्थे यदा वृत्तिस्तदा सखी ॥ १४६८ ॥  
 इति भाषाप्रयोगे स्याद् रूप बन्धौ तु केचन ।  
 पुमानिति प्रब्रुवते सनिस्तु पथियाच्चनयो ॥ १४६९ ॥  
 दाने नदीतटे नृत्नी द्वे तु श्लेच्छे पुमान् पुन ।  
 सनत्तौ च सनोत्तौ च धात्वो स्त्री तु स्थाविः (फ'च)ले ॥ १४७० ॥  
 कुष्ठी<sup>(१)</sup>मासे द्वयोस्तु स्यात् तुलवाये त्रि कुष्ठिनि ।  
 स्तरिर्धूमे पुमान् स्त्री तु तृणे सर्जः पुन स्त्रियाम् ॥ १४७१ ॥  
 वनस्पतौ विद्युति च फश्चिद् घणिजि तु द्वयो ।  
 स्रष्टा तु स्रष्टिकृन्मात्रे त्रिर्ना हरिविरिञ्चयो ॥ १४७२ ॥  
 सम्राट् तु पुंसि विष्ण्वर्कहुताशेन्द्रेषु राजि तु ।  
 येनेष्ट राजसूयेन मण्डलस्थेश्वरश्च य ॥ १४७३ ॥  
 शास्ति यश्चाज्ञया राजस्तत्र स्यादथ सा स्त्रियाम् ।  
 पङ्क्तिशत्यक्षरेऽन्त स्थाछन्दोभेदे स्वराट् पुन ॥ १४७४ ॥  
 चतुस्त्रिंशत्क्षरेऽन्त स्थाछन्दोभेदे स्त्रिया पुमान् ।  
 विष्णावेश्वर्यवद्भेदे स्वस्य राजि च भा पुन ॥ १४७५ ॥  
 स(र'रा)ः सान्तथान्तमन्ये वायो मेघे द्रुमान्तरे ।  
 सरीसृपपतव्योस्तु द्वे संश्रुत् तु नृलिङ्गक ॥ १४७६ ॥  
 अघ्वर्या कुटके तु त्रि सवत् तु सावके त्रिषु ।  
 सवन्ती तु स्त्रिया नद्या स्रज्या पुनरसा त्रिषु ॥ १४७७ ॥  
 मालाकारे परस्त्वाह मत्स्यधाते पुमान् पुन ।  
 पदसङ्घात इत्येक सत्री पुनरसौ पुमान् ॥ १४७८ ॥

सञ्चारचारभेदे स्याच्छब्दना यस्य वर्तनम् ।  
 भेदलिङ्गस्तु विपिनयज्ञभेदादिमत्स्यम् ॥ १४७९ ॥  
 सदो यज्ञमहावेदेर्हविर्धानद्वयस्य यः ।  
 पश्चाद्देशस्तत्र शण्डो गोष्ठ्यां तु स्त्रीनपुंसकम् ॥ १४८० ॥  
 घानाष्टथिव्योस्तु स्त्रीने द्वित्ववत् सदसी इति ।  
 सरस्तु सलिले स्त्रीवं तटाके तु नपि स्त्रियाम् ॥ १४८१ ॥  
 तत्रापि स्न्यर्थवृत्तित्वे सरसीति स्त्रियां पुनः ।  
 महासरस्तु सरसीं दाक्षिणात्याः प्रयुज्यते ॥ १४८२ ॥  
 सहो जले बले च स्त्री हेमन्ते तु पुमानयम् ।  
 मार्गशीर्षे तु मासि स्यात् पुनपुंसकयोरयम् ॥ १४८३ ॥  
 साध्विस्तु नपि संयोगे ना त्वमावनडुब्बपि ।  
 सहिष्णौ त्रिषु सारस्तु तरोर्मज्जि घने बले ॥ १४८४ ॥  
 स्थिराङ्गे\* रेतसि व्योम्नि सरणे च नरि त्रि तु ।  
 सुन्दरोत्कृष्टयोर्दत्तस्तूत्कृष्टे नरमभ्यधात् ॥ १४८५ ॥  
 न्यास्ये तु सिंहस्त्रिरिति दत्तस्तु स्त्रीति सा पुनः ।  
 सारी स्त्री श्रुकुटी सालं पुनर्नान्ये तु नप्यपि ॥ १४८६ ॥  
 प्राकारे ना तु विटपिमात्रे वृक्षान्तरे तथा ।  
 अधकर्णाद्वये गत्यां मत्स्यभेदे तु स द्वयोः ॥ १४८७ ॥  
 स्थालं भोजनपात्रे स्त्री स्यादुखायां तु सा स्त्रियाम् ।  
 स्वाडी ना तु महादेवे स्थितिकर्मणि चाप्यथ ॥ १४८८ ॥  
 स्थानं स्त्रीवं नरेऽप्यन्ये प्राहुर्गेहस्यकाशयोः ।  
 सम्बन्धभेदे जन्तूनां स्यान्नवृत्तिप्रसङ्गयोः ॥ १४८९ ॥  
 अपकर्षे च सादृश्ये स्त्रीवं तु स्थितिकर्मणि ।  
 एकारान्तं पुनः केचित् स्थाने इत्यव्ययं विदुः ॥ १४९० ॥

१. 'सं' क. घ. पाठः. २. 'जन्तूनां' क., 'जन्तूनां' ग. पाठः. ३. 'भ' ग. पाठः.

\* 'स्थिराङ्गे' इति स्यात् ।



युक्तार्थे कारणार्थे च तन्नेह द्रुमेहे वयम् ।

शब्दभेदाद(व<sup>१</sup> य) स्यायः म्शाने ना भुवि तु स्त्रियाम् ॥ १४९१

स्थाया स्थातरि तु रि न्यात् स्याज्जं तु म्थापनीयके ।

त्रिनिक्षेपे तु ना क्ली तु हीनरे स्यान्लवाक् पुन. ॥ १४९२ ॥

ना पलोभानरि स्त्री तु भ्यार्त्ता पन्था स्वमर्यसा ।

वैजयन्त्या तु निर्गुल पन्था अनुजघोर्द्ध्वो ॥ १४९,३ ॥

इत्युक्तमथ सान्त्वं क्ली सान्त्वेने भेदवत् पुन ।

मन्वंतं मधुरं वाक्यं सार्धं त्वर्थवति त्रिषु ॥ १४९४ ॥

समूहभेदे तु पुमान् प्राणिना सा ज्येष्ठः तु ना ।

गणदेवप्रभोःपु रश्मौ च त्रिवृत् स्मृत ॥ १४९५ ॥

साधनीये ि तु स्फारं प्रभ- रदुणं तु ना ।

मार्था तु सह चापम्य लाज्जते म्यात्पुमकम् ॥ १४९६ ॥

सातं तु कं मुखे गिम्न ऋषि गिम्न गिम्नि ।

एतयोरर्थयोः पूर्वं स्मर्योऽस्मात् पश्यतु ॥ १४९,७ ॥

सातो साज्यं तु नष आहमेः गतादमेऽहनि ।

प्रिस्वाज्यजहिते सान्याः पुन पुनानि नीयति ॥ १४९८ ॥

मन्थ्येक्षाम्बियो वारिज भोगा ये तथा पुन ।

प्राच्या नीमृष्टिरोपे च तयो गो- उमानयम् ॥ १४०,९ ॥

द्वयोन्तु नवम्येषु स्थाप्युः मिथिः पुमान् ।

सुदेव ज्ञान न गी पुनः मातु तु पु ॥ १५०० ॥

चारौ व्यं - शिखरे न गच्छेत्प्रभविनेऽपि च ।

केचित् तु सर्वथा न पुनः । न च ॥ १५०१ ॥

ना तु वासुकिः ३ विह नति गच्छात् । त ।

स्थापयामि यत्पुनश्च ॥ १५०२ ॥

पतिव्रताया तु स्त्री स्यात् साखी स्वादुस्तु पुम्ययम् ।  
 मधुरास्वरसे त्रिस्तु तद्युक्ते प्रिगमृष्टयो ॥ १९०३ ॥  
 मनोरे च जले तु क्री द्राक्षाया तु प्रियागियम् ।  
 स्वाद्वी क्वचि तु पठित शाकटायनसूरिणा ॥ १९०४ ॥  
 लिङ्गानुशासने तस्य चिन्त्योऽर्थः स्याद् त्रिचक्षणैः ।  
 सात्मा ना प्रकृतावात्ममहिते तु त्रिषु स्मृत ॥ १९०५ ॥  
 अत्यन्ताभ्यस्तताहेतोः प्रकृतित्व गते परे ।  
 ऊर्णाया तु कदल्यादे स्नावः सायुनि चाय नप् ॥ १९०६ ॥  
 शाकटायन आह स्म हर्षनन्दी च पुम्यमुम् ।  
 स्वामी तु स्कन्ददेवे ना त्रि तु नाथे लिया पुन ॥ १९०७ ॥  
 स्वामिन्यनूपबशौत्थराजपत्न्या तथा पुन ।  
 चाट्योक्तिराजपत्न्या च जीरमोग्रनसोम्तु ना ॥ १९०८ ॥  
 सितः शौक्ये च तद्युक्ते पुनाखिरङ्ग एव च ।  
 मातावसाने च स्त्री तु गर्भराया सिता स्मृता ॥ १९०९ ॥  
 स्थिरं त्रिनिश्चले ना तु दानौ स्त्री तु स्थिरा भुवि ।  
 सालपर्ण्यायैपज्येऽप्यथ स्थित इति त्रिषु ॥ १९१० ॥  
 सप्रतिजे निवृत्ते च गतेः स्यादूर्ध्वता गते ।  
 स्थितो तु स्त्री मृगेन्द्रे तु सिंहो द्वे स्त्री तु सिद्धसो ॥ १९११ ॥  
 वार्ताकीरुण्टकायांश्च वाजाया च पुमान् पुन ।  
 वेङ्कटारयगिरौ स्निग्धः पुन स्याद् वेङ्कटिहम् ॥ १९१२ ॥  
 वयस्येऽपि ससौदार्ये द्रुतमेहनकर्मणि ।  
 पुमान् शुभ्रगुलौ मन्त्रिबने (तु<sup>१</sup>)<sup>२</sup> वेदने तु नप् ॥ १९१३ ॥  
 स्मितं तु त्रिषु फुल्ले स्यान् भित्तवशणि नप् पुन ।  
 अदृष्टदशने हासे पिमाने कुतुमत्त च ॥ १९१४ ॥

सिद्धस्तु सनकादौ ना देवजात्यन्तरे द्वयोः ।

निष्पन्ने तु त्रिषु क्ली तु सिद्धौ गत्यादिकेष्वपि ॥ १५१५ ॥

सिद्धो ना वृक्षभेदे स्यादथ साधुजने त्रिषु ।

\*सिद्धस्तु द्वे किशोरे स्यात् पुमानेव वनस्पतौ ॥ १५१६ ॥

मधूच्छिष्टे तु सिक्थोऽस्त्री पुलकेऽन्नस्य पुत्स्यम् ।

सिनमन्ने शरीरे च क्ली बिस्वाख्यद्रुमे तु ना ॥ १५१७ ॥

सिमोऽनुदात्त सर्वार्थे सर्वनाम त्रिषु स्मृतः ।

ग्रामगोचरमूयौ तु पुमान् नो सर्वनाम स ॥ १५१८ ॥

क्षेत्रस्य मर्यादाया च द्वयोस्तु स्यात् तुरङ्गमे ।

सिमा स्त्रियो महानाम्नीसजसामान्तरे तथा ॥ १५१९ ॥

स्फिगुर्गुदे ना स्त्री त्वेषा शरीरावयवान्तरे ।

सिन्धुस्तु नद्या स्त्री ना तु समुद्रेऽपि नदान्तरे ॥ १५२० ॥

नदीत्यक्षरैश्चन्द्रोभेदे च कृतसज्जके ।

गजाना दानतोये च कटनेत्रसमुद्भवे ॥ १५२१ ॥

नीरुद्रेदे तु पुंश्वि सिन्धये द्वे तु कुञ्जरे ।

क्ली तु सिन्धवसजे स्वाहवणे सीमवान् तु ना ॥ १५२२ ॥

क्षेत्रस्य मर्यादाया च ग्रामगोचरमुच्यपि ।

अश्वे तु द्वे पुमान् सीर आदित्ये लाङ्गलेऽपि च ॥ १५२३ ॥

लताङ्गुरे तु सीरी स्त्री लाङ्गलिकया च मश्वतः ।

नद्या तु मीरा सीत्यं तु धान्ये क्ली भेद्यत् पुनः ॥ १५२४ ॥

सीतायामपि साधौ स्यात् वृष्टभूमितलेऽपि च ।

अथ प्रत्यार्पणे त्रिर्वाप्तिः स्त्री नम पयमो (भकेऽ) ॥ १५२५ ॥

१ 'यन्त्र' च ख घ. ण.

\* 'शिवं यत्नं हनुमो वय' (उ प ६२) इति व्युत्पत्तिः । † 'स्त्री' इति  
इत्यन् । अत्रैव ब्रह्मन्तरेषु नम वयमोऽपि दर्शयन् ।

तनौ च शोणिते चाथ स्यादजे द्वे सुखं तु नप् ।  
 लमाद् राशौ चतुर्थेऽप्सु शस्त्रखे शर्मणि त्रि तु ॥ १५२६ ॥  
 तत्साधने शोभनखयुक्तेऽप्यथ सुखा स्त्रियाम् ।  
 शम्भोर्नवानां शक्तीनां शक्तावेकत्र ना पुनः ॥ १५२७ ॥  
 सुतः सोमरसे भूपे लमाद् राशौ च पञ्चमे ।  
 पुत्रयोस्तु द्वयोः स्त्री तु शाकवह्निचन्तरे सुता ॥ १५२८ ॥  
 उपोदकाख्ये त्रिषु तु प्रसूतेऽभिपुतेऽपि च ।  
 सुरस्तु देवे स्त्रीत्ये तु सुरा मद्ये जलेऽपि च ॥ १५२९ ॥  
 सुप्तं तु त्रिषु निद्राणे प्रशस्तजटकेऽपि च ।  
 खञ्जरीटे पुनः कृष्णवक्षसि द्वे स्त्रियां पुनः ॥ १५३० ॥  
 सुप्ता जटायां शस्तायां स्त्री तु स्वापे सुवा पुनः ।  
 सल्लव्यामपि मूर्वायां पुमांस्त्वाधाराहये ॥ १५३१ ॥  
 यज्ञपात्रविशेषेऽथ स्थूलं दूप्ये नपुंसकम् ।  
 गुरुके तु ना सुहृत् तु त्रिभिन्ने स्त्री शोभने हृदि ॥ १५३२ ॥  
 ना तु मन्त्रिण्यथ स्थूलं जडे बृहति पीवरे ।  
 (स्त्री तु : त्रि स्त्री) दक्षि त्रि तु स्थूरं पीवरेऽथ स्त्रियामियम् ॥ १५३३ ॥  
 यश्चाद्भागे च जहायां गोधूमादितुपेयु च ।  
 स्थूराथ सूक्ष्ममत्यल्पे त्रिरध्यात्मे तु तत्रापि ॥ १५३४ ॥  
 शक्तौ त्वेकत्र शक्तीनां नवानां शार्ङ्गधन्वनः ।  
 सूक्ष्मा स्त्री ना तु सूर्यः स्याद् भास्करे चाक्षि तु स्त्रियाम् ॥ १५३५ ॥  
 सूर्या स्याद् गिरिकर्ण्यौ च श्वेतायां स्यूतवाक् तु ना ।  
 प्रसवेऽथ त्रिरुते स्यात् सूतस्तु नरि सारथौ ॥ १५३६ ॥  
 पारवे द्वे तु तक्षिण स्याद् वन्दिन्यापि पठन्त्यमुम् ।  
 ब्राह्मण्यां क्षत्रियाज्जाते जनिते तु त्रिषु स्मृतः ॥ १५३७ ॥



भवेत् सर्पिणि तैले वा ना तु चन्द्रे स्त्रियां पुनः ।  
 स्रप्ता धुज्जयिनीपार्श्ववाहिन्यां सरिति स्मृता ॥ १५४९ ॥  
 स्रक्तः पुंसि शरे वज्रे निर्ये द्वे पुनर्बके ।  
 स्रगले चाथ स्रष्टुं क्ली सज्जेने त्रि तु निश्चिते ॥ १५५० ॥  
 बहुनिर्मितयोर्मुक्ते सृणिस्तु नरि पावके ।  
 अङ्गुशे तु स्त्रियामेव केचिदन्ये तु पुंस्यपि ॥ १५५१ ॥  
 सृर्पा तु द्वे शिशौ सपे यतिनि त्वेय भेद्यवत् ।  
 सृत्वा प्रजापतौ यक्षौ पुंसि द्वे नीचजगतिषु ॥ १५५२ ॥  
 सृत्परी तु स्त्रियां वीचि जननीवेद्ययोरपि ।  
 सेव्यं तु सेवनीये त्रिवर्तन्येऽप्यथ नञ् जले ॥ १५५३ ॥  
 उशीरे निःशरे दक्षि पत्राङ्गाह्वयभेजे ।  
 अब्धिजे लवणे ना तु मध्यासव इति ध्रुते ॥ १५५४ ॥  
 मद्यभेदे स्त्रियां तु स्यात् सेव्या नीवारधान्यके ।  
 वन्दाकेऽन्यज्जटासंज्ञस्तम्बेऽथ चटके द्वयोः ॥ १५५५ ॥  
 स्यूतौ तु सेवो ना न ह्री भजने त्रि तु सेनवाक् ।  
 इनेन सहिते स्त्री तु सेना चम्बामथास्त्रियाम् ॥ १५५६ ॥  
 स्नेहस्तैलघृतादौ च प्रेम्णि चाह स्वतः पृथक् ।  
 सीहार्दे आश्रतः क्ली तु वैजयन्ती समामनत् ॥ १५५७ ॥  
 जले स्थेयः पुनः सखे कैश्चिदुक्तोऽभिधेयवत् ।  
 विवादपदनिर्णेत्यन्ये स्यात्तद्व्यक्ते तु नप् ॥ १५५८ ॥  
 सेक्ता पुंसि ध्वे त्रिम्बु सेनके सैन्यवाक् तु नप् ।  
 सेनायां समवेते तु सेनायां त्रिः पुमान् पुनः ॥ १५५९ ॥

चतुर्विधेषु कृष्णस्य कचिदश्वेऽ नृमुञ्चि तु ।  
 सैराः स्युर्मध्यदेशस्थनीवृद्धेदेऽथ स त्रिषु ॥ १५६० ॥  
 सीरस्य च सिरायाश्च सम्बन्धिन्यथ भेद्यन्त ।  
 स्वैरी स्वतन्त्रे वर्धक्या पुनः स्यात् स्वैरिणी स्त्रियाम् ॥ १५६१ ॥  
 सोमो ब्रह्मणि पूर्णान्दौ बहौ पुण्ये लतान्तरे ।  
 याज्ञिकानां प्रसिद्धे ना सोमयागेषु चामृते ॥ १५६२ ॥  
 वीर्येऽमृतरसे स्याद् कात्य शैत्येऽथ तद्वति ।  
 त्रिपूमया च सहिते ऊमेन सहितेऽपि च ॥ १५६३ ॥  
 स्योनं तु श्नी सुखे त्रिस्तु साधने तस्य ना पुनः ।  
 सूर्ये सूर्यस्थ रश्मौ च समुद्रे तन्तुसन्ततौ ॥ १५६४ ॥  
 तन्तुवायस्य बिन्दौ तु स्तोको नाल्पे तु स त्रिषु ।  
 सोतः पुनर्जनयितर्यभिषोतरि च त्रिषु ॥ १५६५ ॥  
 उपाध्याये तु ना सौम्यः पुनस्त्रि सोमदेवते ।  
 सुन्दरे च पुमास्त्वेव वत्सरे च बुधग्रहे ॥ १५६६ ॥  
 दूप सप्तवक्षारत्निर्वाजपेयस्य य श्रुतः ।  
 तस्य पञ्चदशेऽरत्नौ सोमयागे च नप् पुनः ॥ १५६७ ॥  
 तुरामणान्यतपसोर्द्वये कृनयुगेऽपि च ।  
 त्रिया तु सा निशीथिन्या गोम्या म्यादित्यवादिषु ॥ १५६८ ॥  
 सौधोऽस्त्री सुधया शुक्लीदृत्तगेहे नपि त्वदः ।  
 रजते भेद्यलिङ्गं तु सुधासम्बन्धिनि स्मृतम् ॥ १५६९ ॥  
 हंसोऽकन्दो स्मरे विष्णो बहौ निर्लभम्भुजि ।  
 राजादिशब्दपूर्वम्तु श्रेष्ठे चेत्यजयोऽनवीत् ॥ १५७० ॥  
 भिक्षौ श्वेतवृषे भुमि द्वयोस्तु म्यात् तुरङ्गमे ।  
 विहङ्गमविशेषे च श्वेतपद्मादिमज्जे ॥ १५७१ ॥

अजयस्तु विशुद्धेऽपि तत्र न्यायात् त्रिषु स्मृतम् ।

हस्तः किङ्कुपमाणे ना पाणौ श्राणे च दन्तिनः ॥ १९७२ ॥

केशार्थात् तु परः केशसमूहेऽपि च दृश्यते ।

अपि सावित्रनक्षत्रे तथुक्ते कालमात्रके ॥ १९७३ ॥

ह(तां तु ! स्तस्त्रि) तत्र जातेऽथ पूर्वोक्तार्थेषु कश्चन ।

शण्डेऽप्येनं समाप्तासीद् हतं तु त्रिषु मारिते ॥ १९७४ ॥

गते गतवति स्त्री तु गमने हननेऽपि च ।

स्त्री तु कुत्सितकन्यायां हता इत्यादयः न हतः ॥ १९७५ ॥

मार्गे कश्चित्तु तं प्राह विषण्णे त्रिर्हरस्तु ना ।

शर्वेऽग्नौ गर्दभे तु द्वे हत्वस्तु त्रिषु घातके ॥ १९७६ ॥

स्त्रीष्वं तु सन्निपातेऽपि बलाधानेऽथ ना हृद्दः ।

स्यादगाधजलाधारे द्वे तु मेघेऽथ भेषवत् ॥ १९७७ ॥

ह्रस्वोऽल्पे धामने चैकमात्रवर्णं यमे तु ना ।

हयस्तु ना धनुःशौ गतौ च तुरगे पुनः ॥ १९७८ ॥

द्वयोन्तत्रापि च स्य्यर्थे स्याद् ङीपन्ता द्वयी इति ।

हरिर्ना विष्णुसूर्येन्द्रचन्द्रामियमवायुषु ॥ १९७९ ॥

भंशौ शक्रहये मुद्गे रुक्मे रुक्माभवर्णके ।

श्रुते वररुचिर्वर्णे ब्रूते तु जयमङ्गलः ॥ १९८० ॥

हरिद्वर्णेऽपि कपिले त्रिषु त्वेप गुणैर्युते ।

एतैश्चतुर्भिर्द्वे त्वेप मर्त्यजात्यन्तरे भवेत् ॥ १९८१ ॥

गृहानिपादजे सिंहकपिभेरुशुक्राहिषु ।

अश्वेऽश्वमेदे हरितपीतवर्ण इतीदृशः ॥ १९८२ ॥

हरिशब्दः समुद्दिष्टो वाच्यानामेकविंशती ।

वैद्यास्तु केचिन्नारीणां भगेऽप्येनं समामनन् ॥ १९८३ ॥



न तत् प्रमाप्यतेऽस्माभिः स्वतस्तेषामनासितः ।

हनुस्तु नृस्त्रियोर्गण्डस्योर्ध्वभागे द्वयोः पुनः ॥ १५८४ ॥

वैदेहशनकीजाते मर्त्यजात्यन्तरेऽथ ना ।

हरित् सूर्येऽपि सूर्याश्वे वर्णे च हरिते त्रि तु ॥ १५८५ ॥

तद्वति स्त्री तु दिङ्मयोरङ्गलौ चाथ तत् तृणे ।

शङ्खमेके नरं त्वन्ये हस्ती द्वे च मतङ्गजे ॥ १५८६ ॥

पद्मपदेऽथ स्यन्तरे स्त्री कामशास्त्रेषु विश्रुते ।

हस्तिनी हास्तिनपुरेऽप्यथ पुंसि हली भवेत् ॥ १५८७ ॥

बलमद्रे हलवति पुनस्त्रिर्हलिनी पुनः ।

शक्रपुष्पाह्वये स्तम्बे हसत् तु त्रिषु हासके ॥ १५८८ ॥

विकसत्यपि चाङ्गारशकट्यां तु स्त्रियामियम् ।

हसन्ती ना तु हरणे हारो मुक्तावलावपि ॥ १५८९ ॥

स्त्री तु देवनिवासस्य हारा कक्ष्यामु सा पुनः ।

हारी नामैव दृष्टायां कन्यायामथ स त्रिषु ॥ १५९० ॥

हरस्य च हरेश्चापि सम्बन्धिन्यथ हान्दवाक् ।

तलसम्बन्धिनि त्रि स्यान्मृलिङ्गस्तु विलेखने ॥ १५९१ ॥

स्त्री तु हाली कनिष्ठायां पत्न्याः स्वसरि सा पुनः ।

हाला मुरायामथ नष्ट चन्दने तुहिने हिमम् ॥ १५९२ ॥

कर्पूरे तु पुमान् त्रीतिगुणेऽपि त्रि तु तद्वति ।

हिमा तु स्त्री निशीभिण्यां मृडान्यां च द्विनं पुनः ॥ १५९३ ॥

त्रिः पथ्ये धारिते दत्ते हरीतम्यां तु सा हिता ।

स्त्री ह्री तु धारणे दानेऽप्यथ हिंस्रान्नि पातके ॥ १५९४ ॥

स्त्री हिमा क्रोष्टुकोली लताभेदे च पण्डिताः ।

आहुर्गृध्रनखीमंशे टिका तु स्त्री रतगन्तरे ॥ १५९५ ॥

पित्रलासंज्ञके हिंसासंज्ञरोगान्तरेऽपि च ।  
 नृस्त्री तु हिंसे त्रिस्तु हिंसे हीनवाक् पुनः ॥ १५९६ ॥  
 त्रिरुनगर्भयोर्ना तु नागकेसरपादपे ।  
 हीरः पुंसि शिवे द्वे तु सप्ये सिंहे च स त्रि तु ॥ १५९७ ॥  
 ह्रीको लज्जापरे द्वे तु नकुले ह्रीकवाक् पुनः ।  
 लज्जापरे लिङ्गिनि च नकुले तु द्वयोरथम् ॥ १५९८ ॥  
 ह्रीर्लज्जावति त्रि स्यात् कश्चित् त्वाह चक्रे द्वयोः ।  
 ह्रीर्कुलज्जायति त्रि स्याद् यनमार्जारके द्वयोः ॥ १५९९ ॥  
 ह्यस्तु ना वशीकारमन्त्रे स्याद् वैदिके द्रुमे ।  
 कपित्थाख्ये तत्फले तु स्त्री दधन्यनुलेपने ॥ १६०० ॥  
 मधुमधे च माध्वीकसंज्ञे त्रिषु तु हृद्भवे ।  
 हृत्पिमे हृदिते हज्जे चारी हया तु सा स्त्रियाम् ॥ १६०१ ॥  
 मनःशिलायां छा(श्याः)ग्मा)\*मप्यृद्धिसंज्ञौषधान्तरे ।  
 हृष्टं तु हर्षे स्त्री त्रिस्तु विस्मिमे हर्षवत्यपि ॥ १६०२ ॥  
 तथा मतिहृतेऽप्ये तु सरोमाञ्चेऽप्यधीयते ।  
 मनोहरे त्वप्यजयः स्यात् तथा स्तब्धरोमसु ॥ १६०३ ॥  
 आयुर्वेदप्रयोगस्तु स्तब्धे मेद्रेऽप्यथो हृषिः ।  
 स्त्री दीप्तिगुणयोर्ना धात्वोर्हर्षतौ हृष्यतामपि ॥ १६०४ ॥  
 अलीकवादिनि त्रि स्यात् स्त्री तु कुपि हृणिषि तु ।  
 ज्वलत्यथ हृषुस्तुष्टे त्रिष्वलीके तु पुंस्यथम् ॥ १६०५ ॥  
 हेल्मा त्वनादरे नृस्त्री कुपि ना हेतिवाक् पुनः ।  
 रवेरपि वद्वेश्च ज्वाले स्त्री नृस्त्रियोः पुनः ॥ १६०६ ॥

नानार्थार्णवसंक्षेपे

सस्तेऽथ हेमं स्त्री तीये कनकेऽप्यथ पुंसि सः ।

हेमन्ते स्त्री तु होत्रा स्यात् वाचि यजे तथर्विजि ॥ १६०७ ॥

होत्रं तु भवने स्त्रीव होत्वस्तु नरि वारिधौ ।

यजमाने द्वयोर्होता त्वृत्विग्भेदे पुमानयम् ॥ १६०८ ॥

दावके त्रिषु काण्डोऽयं व्यक्षराणामपूर्यत ॥ १६०८३ ॥

इति व्यक्षरवाण्डे नानादिज्ञाध्यायः ।

व्यक्षरकाण्ड समाप्तः ।

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO XXIX

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

THE  
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKSHEPA  
OF  
KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T GANAPATI SÂSTRÎ

*Director of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts*

TRIVANDRUM

Part II—3rd Itanda

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE

TRIVANDRUM

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

(All Rights Reserved.)

शस्त्रेऽथ हेमं स्त्री तौये कनकेऽप्यथ पुंसि सः ।

हेमन्ते स्त्री तु होत्रा स्यात् वाचि यज्ञे तथर्त्विजि ॥ १६०७ ॥

होत्रं तु भवने स्त्रीव होत्वस्तु नरि वारिधौ ।

यजमाने द्वयोर्होता त्वृत्विग्भेदे पुमानयम् ॥ १६०८ ॥

हावके त्रिषु काण्डोऽयं व्यक्षराणामपूर्यत ॥ १६०८३ ॥

इति व्यक्षरकाण्डे नानान्वित्वाध्यायः ।

व्यक्षरकाण्ड समाप्तः ।

TRIVANDRUM SÂNSKRIT SERIES.

NO XXIA

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्यामिप्रणीतः ।

THE  
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKṢĪEPA  
OF  
KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

*Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts*

TRIVANDRUM

Part II—3rd Kanda.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE

TRIVANDRUM

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

(All Rights Reserved.)

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XXIX.

THE  
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKSHEPA

OF

KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

*Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts,*

TRIVANDRUM

Part II—3rd Banda.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE

TRIVANDRUM

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

(All Rights Reserved)

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलि:

ग्रन्थाङ्कः २९.

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

संशोधितः ।

द्वितीयः सम्पुटः—तृतीयः काण्डः ।

स च

अनन्तशयने

महम्महिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

कोळम्बाब्दः १०८८, क्रैस्ताब्दः १९१३.



॥ श्रीः ॥

राजराजीयापरनामा

# नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

व्यक्षरकाण्डः ।

स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ खल्वयमत्यन्तः काण्डः प्रस्तूयतेऽधुना ।  
नानार्थव्यक्षराणां यः सर्वस्वं काव्यकारिणाम् ॥ १ ॥  
तत्रादौ तावदध्यायः स्त्रीलिङ्गानां प्रणीयते ।  
अथ स्त्रियामभिरूपा स्याच्छोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ २ ॥  
प्रज्ञायामपि विख्यातावभिधा तृक्तिसंज्ञयोः ।  
अहल्या तु सरोमेदे भार्यायां गौतमस्य च ॥ ३ ॥  
अवका स्याज्जलवृणे ज्ञेया चित्रोटिकाद्वये ।  
शैबले चाप्यधाध्यण्डा त्वामलक्यात्मगुप्तयोः ॥ ४ ॥  
असिक्वनी तु निशीथिन्यां नदीमेदे तु कश्चन ।  
तथैवान्त पुरमेप्यस्त्रियां स्यादवनिः पुनः ॥ ५ ॥  
भूमिनद्यङ्गुलीषु स्यादङ्गुलिस्तु गजस्य च ।  
सराग्रे कर्णफासङ्गे शाखास्रध्वङ्गमेहस्तपतेः ॥ ६ ॥  
अनुष्टुप् छन्दसो मेदे ज्ञेया द्वात्रिंशदक्षरे ।  
तथा देवासुरादीनां छन्दोमेदेषु च स्मृता ॥ ७ ॥  
वाचि सम्भावनायां तु स्यादाशङ्का भयेऽपि च ।  
आकृतिस्तु शरीरे स्यादाकारव्यक्तिजातिषु ॥ ८ ॥  
अष्टाशीत्यक्षरे च स्याच्छन्दोमेदेऽप्यथाततिः ।  
अन्धकारे तथा मार्गे विस्तारे च प्रकीर्तिता ॥ ९ ॥

आयतिर्दधितायां स्यात् प्रभावागामिकालयोः ।  
 आहृतिर्यज्वनां स्याच्च सुगासादनकर्मणि ॥ १० ॥  
 ताडने चाप्यधालप्तिः कीर्तिता गीत्युपक्रमे ।  
 तथैवालपने विद्यात् त्वासन्दीमासनान्तरे ॥ ११ ॥  
 केचिद् वेत्रासनेऽन्ये तु वदन्त्यासनमात्रके ।  
 इन्द्राणी तु शचीदेव्यां रतवन्धान्तरे तथा ॥ १२ ॥  
 स्त्रीणां स्यात् सिन्धुवाराख्यवृक्षे च स्यादथोपधा ।  
 शब्दस्यान्त्यादलः पूर्ववर्णे च सुपरीक्षणे ॥ १३ ॥  
 उपधानक्रियाया चच्छन्दनायां च कीर्तिता ।  
 माघस्य कोपधेत्यत्र\* मृग्योऽर्थ उपधापदे ॥ १४ ॥  
 उर्वरा सर्वसस्याद्यभूमौ स्याद् भूमिमात्रके ।  
 ऋच्छरा खड्गुलौ ज्ञेया वेद्यायां चाथ कर्णिका ॥ १५ ॥  
 करिहस्ताङ्गुलौ पद्मबीजकोश्यां च भूपणे ।  
 कर्णस्य मध्यमाङ्गुल्यामपि कश्चिदभापत ॥ १६ ॥  
 कणिका तिलमण्डेऽ गोधूमे तच्चूर्णके लवे ।  
 कलशिर्भेषजस्तम्बे पृथिवर्णीति विश्रुते ॥ १७ ॥  
 दधिप्रमथनस्थाल्यां स्यात् कृपाण्यां तु कर्तरी ।  
 इषोः पुङ्खे च कर्णान्धूः० पुनरुत्क्षिप्तिकाहये ॥ १८ ॥  
 कर्णभूषणभेदे स्यात् कर्णपाल्यामपि स्मृता ।  
 फाकणी मानदण्डस्य मापस्य च पणस्य च ॥ १९ ॥  
 तुर्येऽंशे पादुकाया च कपर्दीनां च विंशती ।  
 एकर्मिश्च कपर्दे स्यादिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ २० ॥

१. 'स्या' य पाठः

\* 'अयतोभिर्दुरास्थेके कोपधा मरणाहते' (म १९. श्लो ५८) इति माघः । उपधा  
 उपायः । ० 'कणिका तिलमण्डेऽंशे' (पृ २४७. श्लो. ४) इति तु वैजयन्ती । ० अन्धः  
 शब्दः पादभूषणार्थको वैजयन्त्यादिषु दृश्यते । वृहदभिधाने तु कर्णान्दशब्दस्य कर्णभूषणार्थक  
 त्वमुक्तम् ।

कारवी दाष्पिकासंज्ञमेवजे कृष्णजीरके ।

अजमोजाविशेषे च खराश्वासंज्ञके तथा ॥ २१ ॥

शतपुष्पासमाख्ये च भैषज्ये भाषिता बुधैः ।

कालिन्दी यमुनानद्यां कृष्णभार्यान्तरे तथा ॥ २२ ॥

किणिही स्यादपामार्गे गिरिकर्ण्या च भाषिता ।

कुसुमिस्तु कुमार्गे स्यात् कुगतौ शब्द एव च ॥ २३ ॥

कूर्चिका मस्तुपिण्डे स्यात् सूचिन्मूलिकयोरपि ।

कवाटस्याङ्गुटे चापि खलिनी तु खलत्रजे ॥ २४ ॥

वाराहसुसलीत्यादिपदं स्तम्भे च विश्रुते ।

ग्रहणी तूदरव्याधिविशेषे मृत्युमेद्वयोः ॥ २५ ॥

भद्राश्विनोस्तु गन्धालीत्येतद् रभसगापितम् ।

गुह्यची(त्यःत्व)मृतानाम्नि बल्ल्यां कुस्तम्बुरुण्यपि ॥ २६ ॥

गोजिह्वा दाष्पिकासंज्ञस्थावरे परिकीर्तिता ।

मनःशिलायां गोश्वापि जिह्वायां भुद्रधान्यके ॥ २७ ॥

गवीधुमिति विख्याते गोलोमी तु यचाह्वये ।

भैषजे सितदर्वायां भूतकेशाख्यवस्तुनि ॥ २८ ॥

घटिका तु मुहूर्ताख्ये काले नाडीद्वयात्मके ।

गवादिदोहपात्रे च पारिसंज्ञे प्रकीर्तिता ॥ २९ ॥

घृताची त्वप्सरोभेदे निशायां च प्रकीर्तिता ।

चर्चरी चर्मदिरिति मसिद्धे हास्यवाक्यके ॥ ३० ॥

उत्ता कर्पटिकानां च मातभेदे मनीषिभिः ।

चिरैण्टी त्ववगन्तव्या द्वितीयचयमि स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥

मुवातिर्नाति प्रथिते स्त्रीविशेषे च कोविदैः ।

चुलफी शिशुमा(रीरै)स्यात् कुण्डीभेदे कुलान्तरे ॥ ३२ ॥

• 'बी' ख. द. पाठः. २. 'शा' क. द. पाठः. ३. 'रि' ग. द. पाठः.

• 'चुलफी शिशुमारे स्यात् कुण्डीभेदे कुलान्तरे' इति तु मेदिनी ।

जिगीषाशब्द उद्दिष्टो व्यवसायजयेच्छयोः ।  
 जुगुप्सा तु घृणायां च निन्दायां चाथ झल्लरी ॥ ३३ ॥  
 वायभेदेऽजयस्त्वाह हुडुक इति चिन्त्यधीः ।  
 अवस्थाभेदमापन्ने केशभेदे च कीर्तिता ॥ ३४ ॥  
 झम्पटिक्षुविशब्दाम्यां प्रसिद्धे शब्दवेदिनाम् ।  
 छत्रान्तालम्बिबस्त्रे च तृणता तु धनुष्यपि ॥ ३५ ॥  
 तृणस्थे चेति बहुभिः कविना चोररीकृतम् ।  
 तच्चास्मभ्यं न रोचिष्णु तृणतत्रेपशङ्कया ॥ ३६ ॥  
 दीधितिस्त्वङ्गुलौ रश्माविभीधेन्वोस्तु धेनुका ।  
 नालिका तु चतुर्हस्तप्रमाणे युगसंज्ञके ॥ ३७ ॥  
 नवहस्तप्रमाणे च मुनिभिः परिभाषिता ।  
 चुल्लीरन्ध्रे च रन्ध्रे च नाले काले तथैव च ॥ ३८ ॥  
 वेणुभाजनभेदे च जलशाफलतान्तरे ।  
 कलम्बीशतपर्वादिशब्दैः शास्त्रेषु विभुते ॥ ३९ ॥  
 निर्वृतिर्गनसस्तोपे मोक्षेऽस्तमयबाढयोः ।  
 नियतिः संयमे दैवे निरुतिः शठशाठ्ययोः ॥ ४० ॥  
 नितत्रिस्तु तृतीयस्यां कृत्तिकायां निबोधत ।  
 सप्तानां कृत्तिकानां तु दूर्वायामपि मन्यते ॥ ४१ ॥  
 निःश्रेणिस्त्वधिरोहण्यां खर्जूरीभूरुहेऽप्यथ ।  
 शेफालिकायां निर्गुण्डी सिन्दुवारेऽथ नैचिकी ॥ ४२ ॥  
 उत्तमायां गवि प्रोक्ता शिरोदेशे च सा गवाम् ।  
 प्रक्रिया त्वधिकारे स्याच्छब्दस्योत्पादनेऽपि च ॥ ४३ ॥  
 प्रकारे च मतिप्रा तु स्थितौ माहात्म्य एव च ।  
 षोडशाक्षरके चापिच्छन्दोभेदे च गौरवे ॥ ४४ ॥

क्षितौ हस्तेऽपि पठिता समाम्नाये मनीषिणा ।  
 प्रतिमा तु प्रतिकृतौ गजानां दन्तबन्धने ॥ ४९ ॥  
 रभसोऽनुकृतौ चाह खेये तु परिखाम्बुधौ ।  
 मृशृत्यपि समाम्नाता समाम्नाये मनीषिणा ॥ ४६ ॥  
 प्रकृतिः पञ्चभूतेषु स्वभावे मूलकारणे ।  
 कारणे शिक्षयोन्योश्च जन्तुमात्यादिभातृषु ॥ ४७ ॥  
 प्रत्ययात् पूर्वभागे चच्छन्दसोश्चोभयोरपि ।  
 अष्टाक्षरेऽप्यत्युक्ताख्ये तथा सलिलसंज्ञके ॥ ४८ ॥  
 विज्ञेया चतुराशीतिस्वरे च प्रसूतिः पुनः ।  
 तन्तौ वाचि च जाले वा तात्पर्येऽपि च बन्धने ॥ ४९ ॥  
 अथ प्रवृत्तिर्वातीयां व्यापारे हस्तिनां मदे ।  
 कुलत्यसंज्ञधान्ये चाप्युच्चारेऽपि च सज्जनः ॥ ५० ॥  
 प्रवाहे च प्रसूतिस्तु पुत्रयोरपि जन्मनि ।  
 प्रसवाख्यक्रियायां च बह्वीविस्तारयोः पुनः ॥ ५१ ॥  
 प्रततिर्वजयन्त्यां तु वीरधीत्याह शब्दवित् ।  
 पक्षतिः पक्षमूलेऽपि प्रतिपत्संज्ञके तिथौ ॥ ५२ ॥  
 पद्धतिः पथि पद्धौ च परीष्टिस्तु परीक्षणे ।  
 मार्गणे परिचर्यायामभितो यजनेऽपि च ॥ ५३ ॥  
 प्रवेणी तु कुथाया च वेण्यां चाथ प्रतोल्यसौ ।  
 पुरम्य गोपुरे चापि रथ्यायां प्रतिपत् पुनः ॥ ५४ ॥  
 स्याद् बहिष्पवमानस्य प्रथमायामृचि स्मृता ।  
 पक्षस्य प्रथमाया च तिथौ बाधेऽपि कीर्तिता ॥ ५५ ॥  
 प्राचिका तु भवेत् तत्र या भवेद् वनमक्षिका ।  
 श्येनासंज्ञविहङ्गे च पालङ्क्या तु प्रकीर्तिता ॥ ५६ ॥  
 शाकभेदे च रभसः सप्तव्यामप्यभापत ।  
 पापार्द्धिर्गयायां स्यात् पापद्धौ च प्रकीर्तिता ॥ ५७ ॥

पाताली वागुरास्थाल्योर्जङ्घामासे तु पिण्डिका ।  
 रथचक्रस्य नाभौ च गृहधिष्ण्येऽथ पूतना ॥ ५८ ॥  
 देवजातिविशेषे च हरीतक्या च तेषु च ।  
 रवे शतानि चत्वारि रश्मीना वृष्टिसृष्टये ॥ ५९ ॥  
 तेषा तुर्यशते ये स्यू रश्मय पृतना पुन ।  
 मेनामेदे च बाहिन्यास्त्रिगुणात्मनि सा तथा ॥ ६० ॥  
 सेनायामपि युद्धे च पृथिवी तु महीस्रयो ।  
 पृथ्वीका पुनरेलाया स्यात् तथा कृष्णजरीके ॥ ६१ ॥  
 बलाका तूदिता सर्वेविसकण्ठ्याख्यपक्षिणि ।  
 शाकटायनसूरिस्तु व्याचष्टे स्मादिशाब्दिक ॥ ६२ ॥  
 बन्धक्या कुलटाया चेत्यधान्न रभसोऽपठीत् ।  
 म्याद् धारललनाया च व्रीहिभेदे च वर्षटी ॥ ६३ ॥  
 भित्तिका तु नदीभेदे शरावत्याह्वये स्मृता ।  
 तथा मापादिचूर्णे च वजयन्त्या त्वभूद् भ्रम ॥ ६४ ॥  
 लिपिसङ्घरत स्थाने शरावत्या शतावरी ।  
 अस्वार्थत्वेन निर्दिष्टा स्त्रेयान् च शाकटायन ॥ ६५ ॥  
 ब्रवीति वज्रे रभस पुनरत्र पठत्यमुम् ।  
 भूजम्बूरिति गोधूमे विकृङ्कतफलेऽपि च ॥ ६६ ॥  
 मञ्जुपावात् तु पेडाया पुरे च कथिता बुधै ।  
 मर्यादा तु व्यवस्थाया र्माया च प्रसीतिता ॥ ६७ ॥  
 अथो मनासा कामिन्या हस्तिन्या च प्रसीतिता ।  
 अधात्र रभसेनायमर्थश्चोक्त उदीरित ॥ ६८ ॥

१ 'ति' ख ग ड पाठ ।

ॐ भानुकायु वषट्कारं पाठ्य यद्यपि दृश्यते, तथापि प्राणांतरघानुपटादनुगर्धनं निवारित ।

स्यात् कृत्रिमा मातृका या दातृका कारणे स्तरे (?) ।

इत्येवमथ मीमांसा वेदवाक्यार्थचिन्तके ॥ ६९ ॥

शास्त्रे विचारणायां च सूरिभिः परिभाषिता ।

मुरली वशवाद्ये च काहलायाश्च भेदके ॥ ७० ॥

पुण्डिकासंज्ञकेऽथ स्याद् मेखला कटिसूत्रके ।

काञ्च्यामिति तु सिंहाद्याः श्रोणिस्थाने तु केचन ॥ ७१ ॥

खड्गस्तरं निवध्नन्ति येन द्रव्येण तत्र च ।

पर्वतस्य नितम्बेऽपि रशना त्वङ्गुलावपि ॥ ७२ ॥

काञ्च्यां च रेणुका तु स्याद्भरेण्वाह्वयभेजे ।

जमदग्नेश्च भार्यायामथ स्याद् रेवती गवि ॥ ७३ ॥

बलभद्रस्य पत्न्यां च यौष्मनक्षत्र एव च ।

तद्युक्तकालमात्रे च तत्र जातसियामपि ॥ ७४ ॥

मालत्यां भेजस्तम्बे नागदन्तीति विश्रुते ।

केषुचित् सामभेदेषु रेवत्य इति भूमि च ॥ ७५ ॥

प्रत्येकं स्युस्तृचे चापि रेवतीर्नडपक्रमे ।

भानृत्वप्याह रभसः शब्दवेदी सुधीरथ ॥ ७६ ॥

पथ्यायां गव्युमाकन्यालोहिनीषु च रोहिणी ।

कण्ठरोगप्रभेदे च नक्षत्रे च प्रजापतेः ॥ ७७ ॥

तद्युक्ते कालमात्रे च तत्र जातसियामपि ।

श्रुती तु मूलनक्षत्रेऽप्यास्माता दृश्यते बुधः ॥ ७८ ॥

कृष्णस्य पत्नीभेदेषु प्रधानेष्वेकयोगिति ।

लक्तिका गवि गोधायां वाद्यभेदे च कीर्तिता ॥ ७९ ॥

१. 'दि' ख. ग. पाठ. २. 'के' ख ग. पाठ.

† 'मातृका' इति स्थान् । तथा च भेदिका 'मातृका भानृकामाग्रीदीपिभिर्द्वर्गमा-  
रुयोः' इति ।

छुम्बिका तु खियां वाद्यभेदे मक्षान्तरे तथा ।  
 उलम्बसंज्ञे वनिता पुनः स्निग्धस्त्रियामपि ॥ ८० ॥  
 स्त्रीमात्रे च वरत्रा तु वध्यां वर्तौ च कीर्तिता ।  
 वसतिस्तु गृहे रात्राववस्थाने जिनाश्रमे ॥ ८१ ॥  
 वर्तनिस्तु भवेद् वृत्तौ मार्गे स्यात् तक्रपिण्डके ।  
 स्याद् बलरिस्तु मञ्जर्यां लतायां च धनञ्जय ॥ ८२ ॥  
 बलभिस्तु पुरीभेदे कूटागारेऽपि कीर्तिता ।  
 वासिता तु करिण्यां च स्त्रियां चाप्यथ वाणिनी ॥ ८३ ॥  
 मत्तयोपिति नर्तक्यां विदग्धायां च कीर्तिता ।  
 वाणीचिस्तु स्मृता योगे छायायामपि वाचि च ॥ ८४ ॥  
 विरजा तूद्देशस्थे पूर्वेदे जम्बुपादपे ।  
 वितण्डा तु भवेत् फच्छीशाके रमसमापिता ॥ ८५ ॥  
 स्वपक्षस्थापनाहीनवादे तार्किकविश्रुता ।  
 विपणिः पण्यवीथ्यां स्यादापणेऽपि प्रकीर्तिता ॥ ८६ ॥  
 स्याद् विच्छित्तिस्तु विच्छेदे भावभेदे च योपिताम् ।  
 स चायं ब्रह्मालयादेर्न्यासोऽनास्थोपशोभित ॥ ८७ ॥  
 अथो विपश्ची वीणायां वीणाभेदे च सोऽप्यसौ ।  
 नवतन्त्रीकोऽल्पदण्डो विदारी तु लगन्तरे ॥ ८८ ॥  
 क्रोष्टीसंश्लताभेदेऽप्युक्ता वेद्यां तु वेदिका ।  
 तथैवाङ्गुलिमुद्रायां शर्करा तु शिलान्तरे ॥ ८९ ॥  
 रोगभेदे सितायां च शकलाल्पकपालयोः ।  
 शर्करावत्प्रदेशे च गुडे चाप्याह यादवः ॥ ९० ॥  
 भूते तु खण्डविकृतौ रमसो नासमापणः ।  
 शलाका तु भवेत् सूच्यां सूतोपकरणेऽपि च ॥ ९१ ॥



अस्थूलदीर्घकाष्ठादिमये वस्तुनि चाप्यथ ।  
 भ्रदंष्ट्रा गोक्षुराभिर्यस्तम्बे यन्त्रान्तरेऽपि च ॥ ९२ ॥  
 परिखाया बहिर्भूमौ राज्ञां दन्तान्तरे शुनाम् ।  
 भ्रष्टृत्तिस्तु शुनां वृत्तौ सेवायां चाथ शङ्कुली ॥ ९३ ॥  
 अपूपभेदे कर्णस्य प्रदेशे च कश्चित् स्मृता ।  
 शकन्धुर्देवताभेदे तथैव स्याद् वनस्पती ॥ ९४ ॥  
 शिञ्जिनी नूपुरे मौन्यां शुद्धूपा तु कथानके ।  
 उपास्तौ श्रोतुमिच्छायां पण्डाली तु सरस्यपि ॥ ९५ ॥  
 ब्रियामपि सरागायां तैलमानेऽथ सप्तला ।  
 सातलायां तथा गुञ्जानवमालिकयोरपि ॥ ९६ ॥  
 सन्धिला तु मुरुङ्गायां नदीर्मन्दिरयोरपि ।  
 सरया तु शुनीभेदे देवानां माक्षिकान्तरे ॥ ९७ ॥  
 मधुकारिण्यथ श्रेणौ सरणिर्मार्ग एव च ।  
 सन्ततिस्त्वन्वदाये स्यात् पारम्पर्येऽपि पुत्रयोः ॥ ९८ ॥  
 सम्मतिस्त्वपि बान्छायामनुज्ञापूजयोरपि ।  
 समितिः परिपत्स्थाने युद्धे संसदि सङ्गमे ॥ ९९ ॥  
 स्यात् संवित्तिस्तु संवादे ज्ञाने संसिद्धिवाक् पुनः ।  
 सम्यक्सिद्धौ स्वभावे च मेदोग्रायां च कश्चन ॥ १०० ॥  
 स्यन्दिनी त्वपि लालायां गोभेदे च क्षरस्तने ।  
 सन्धिनी त्वप्यकाले या दुग्धा गौस्तत्र केचन ॥ १०१ ॥

१. 'घं' क. ख. ग. 'पाठः. २. 'र' क. पाठः.

† 'मन्दिरयोः' इति स्यात् । 'सन्धिला तु मुरुङ्गायां नदीर्मन्दिरयोः ब्रियाम्' इति  
 ली ।

द्विकालदोषा सत्येककालं गौर्दुह्यते हि या ।  
 तत्रेत्यन्ये परे त्वाहुर्वृषाक्रान्तगर्वाप्तिविति ॥ १०२ ॥  
 वत्सान्तरस्य सन्धानात् सन्धिनीत्यपरे विदुः ।  
 सिकतास्तु बहुष्वैकैर्वालुकार्यामुदीरिताः ॥ १०३ ॥  
 सिकतावति देशे च तथैव ब्रुवते परे ।  
 सिंहिका तु जनन्या स्याद् राहो किञ्च महार्णवम् ॥ १०४ ॥  
 लङ्घयन्त हनूमन्त याप्यगच्छज्जिघासया ।  
 तस्यामपि च राक्षस्या कन्याभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ १०५ ॥  
 अविद्याद्यासु कन्यासु नतजातुरिति स्मृतम् ।  
 एतत् त्वदृष्टपूर्वं च द्वेष्यं च रभसोदितम् ॥ १०६ ॥  
 सिथिलता तु नदीमद्यमुरुनासु भवेदिति ।  
 स्तिहिनी तु महीजम्ब फले स्यादङ्कुरे तथा ॥ १०७ ॥  
 सुषवी तु भवेत् कारबल्लया कृष्णे च जीरेके ।  
 हरिणिस्तु भवेन्मृत्वा कुल्याया हादिनी पुन ॥ १०८ ॥  
 चञ्जे तटिति चेत्येव त्र्यक्षरव्यायः समाप्तवान् ॥ १०८ ॥

इति त्र्यक्षरकाण्डे आदिनाध्यायः

अथ त्र्यक्षरकाण्डे पुष्टिद्वाध्यायः ।

अथ त्र्यक्षरपुष्टिज्ञशब्दाध्यायः प्रणेप्यते ।

अथ पुंस्यर्णवोऽम्भोधि तथा पणवतिम्बरे ॥ १ ॥

छन्दोभेदेऽन्वयस्त्वन्ववायेऽनुगमने तथा ।  
 सम्बन्धे चात्ययस्तु स्यान्मरणे दोषदण्डयोः ॥ २ ॥  
 अतिक्रमे च कृच्छ्रे च मृग्यं त्वर्थान्तरं बुधैः ।  
 † 'नानात्ययानां वृक्षाणां' 'कामा नानात्यया' इति ॥ ३ ॥  
 एवमाद्यौपनिषदप्रयोगेषु मनीषिभिः ।  
 अनलश्चित्रके चहावनयस्तु विषयपि ॥ ४ ॥  
 व्यसनेष्वशुभे दैवेऽप्यनीतौ च चतुर्विपि ।  
 स्याद्भावस्त्वसत्तायां सृष्ट्यौ च रमसोऽपठीत् ॥ ५ ॥  
 अस्य विष्णोश्च मावेऽथो अलिन्दः प्रघणाह्वये ।  
 गृहैकदेशे विद्वांस्तु व्याचष्टे शाकटायनः ॥ ६ ॥  
 तद्यथा भोजनस्थान इत्यथ स्यात् प्रसाधने ।  
 अलुप्तोऽग्नौ नापितेऽथो अञ्जलिः करसम्पुटे ॥ ७ ॥  
 तथा कुडुवसंज्ञे च परिमाणेऽर्द्धेतिः पुनः ।  
 अग्नौ च \*शास्त्रभेदे च याज्यायामवधिः पुनः ॥ ८ ॥  
 विवरे सीम्नि फाले चाप्यथर्वा तृषिभेदके ।  
 वेदभेदे च तत्रत्यमन्त्रेष्वपि तथास्य च ॥ ९ ॥  
 अध्येतर्यङ्गिरास्तु स्याद्वर्षभेदे तथास्य च ।  
 वंश्येष्वङ्गिरसो भूमि शाकटायनदृक् † पुनः ॥ १० ॥  
 बृहस्पतावङ्गिरसं प्रोक्तवानथ कथ्यते ।  
 अनेहा काल इन्द्रे चाप्यनेधाम्त्वशिवातयोः ॥ ११ ॥  
 आम्नायस्तु भवेद् वेदे सम्प्रदायान्वयाययोः ।  
 पाठाभ्यामे चागमस्तु शास्त्रेऽप्यागमनेऽपि च ॥ १२ ॥

‡ 'नानात्ययानां नानाफलानाम्' नानात्ययाः, अत्रयेऽतिशयान्, वस्तुस्वरूपमतीत्य विषयेषु प्रवेशः (छा ६. ९ १, ४. १०. ३) इति आनन्दगिरिः । \* 'शास्त्रभेदे' इति स्यात् ।

† शाकटायनसंज्ञित इत्यर्थः ।

उपदेशोऽप्यथाकपों धूते च धूतपाशके ।

आकृष्टौ शारिफलके हस्तिनोऽवयवान्तरे ॥ १३ ॥

स चावयव एष स्थादूर्ध्वेदं कराङ्गुलेः ।

विभज्य सप्तधा तेषां भागानामादितो हि यः ॥ १४ ॥

द्वितीयभागस्तत्र स्यात् पार्श्व आनर्त्तवाक् पुनः ।

नृत्तस्थाने जनपदप्रभेदे च जने युधि ॥ १५ ॥

आवर्त्तोऽम्भोभ्रमे रोमप्रभृतेर्बन्धिते चये ।

आवर्त्तनायामावृत्तावाकन्दन्तु गर्भौ नृपे ॥ १६ ॥

मित्रे च रमसम्वातर्याह्वाने रुदिने युधि ।

आरावेऽन्ये ढारणे च स्यादाकल्पन्तु कल्पने ॥ १७ ॥

पेपेऽप्याङ्गुरंधारम्भ उद्यमेऽपि वधेऽपि च ।

उपक्रमे च निर्माणेऽधालम्भः स्पर्शने वधे ॥ १८ ॥

आकरन्तु समूहे स्यादुत्पत्तिस्थान एव च ।

स्याद् रसलवणार्दीनामाकाङ्क्षाम्बर्हणे ॥ १९ ॥

आह्वाने चाकृन्ता चापि स्यादधाहार ओदने ।

आनीती भक्षणे नाभो आरोग्ये द्रव्य उन्नती ॥ २० ॥

हुमाङ्गेऽप्यरोगाङ्गे हस्तिगते च दीर्घतः ।

श्रोण्यामारोग्येऽन्ये न दगगेहासदिग्धने ॥ २१ ॥

आग्रहन्तु स्यान्नैरणे निर्वन्धे निम्नेऽपि च ।

आमन्त्रे चाप्यधानाहो वन्धने चोदग्न्य च ॥ २२ ॥

अपोमृज्यात्मके व्यागवागद्वान्तु वाग्वर्षि ।

नीमृङ्गे देहयोगे स्यान् हस्तिनोऽनृत्तान्तु ॥ २३ ॥

तद्देशोद्भवघोटं स्यादाघाटः भीमघातयोः ।

आघातस्ताडने घातेऽप्यापातः पतने तथा ॥ २४ ॥

तदात्वे चाप्यापतनेऽप्याधारस्त्रालवाल्ले ।

अम्बुबन्धेऽधिकरणे चाप्यां त्वजय उक्तवान् ॥ २५ ॥

आरामः स्यादुपवने विरामे परिकीर्तितः ।

आयासस्तु \*प्रसन्ने स्यात् क्लेशे चायामवाक् पुनः ॥ २६ ॥

दैर्घ्ये रज्जुपटादीनामभितश्च विरुपणे ।

आचामस्त्योदनस्य स्यान्निःस्त्रावे मासराह्वये ॥ २७ ॥

आचान्तौ चाप्यथावाप आल्वाले तथैव च ।

प्रक्षेपे न्यसने त्वन्येऽथाभ्वासो विश्रमे तथा ॥ २८ ॥

ग्रन्थावच्छेदभेदे च काव्यादीनां प्रकीर्तितः ।

आहुक्षेपेऽप्यधातङ्को रोगे सन्तापशङ्कयोः ॥ २९ ॥

आलेपः पुनरालिप्तावनुलेपनवन्तुनि ।

आक्षेपः पुनराकृष्टौ निन्दाभर्त्सनयोरपि ॥ ३० ॥

घातव्याधिविशेषेऽथो परिपूर्णत्वयत्नयोः ।

आभोगो धारुणच्छत्रेऽप्यामोदः पुनरुच्यते ॥ ३१ ॥

हर्षे गन्धविशेषे च स च गन्धोऽयमीदृशः ।

विमदोत्थः परिमलो गन्धो जनमनोहरः ॥ ३२ ॥

स एव योऽतिनिर्हारी स स्यादालोकवाक् पुनः ।

उद्द्योते दर्शनेऽपि स्यादिति ग्राह्यमनीषिणः ॥ ३३ ॥

आयोगोऽव्यावृत्तौ गन्धमाल्याद्युपहृतौ तथा ।

आजीवस्तु क्षपणके जीविकायां च कीर्तितः ॥ ३४ ॥

आपीडः शेखरे जातिच्छन्दोभेदेऽप्यथासवः ।

पूगवृक्षे तथा मद्यसन्धाने यस्य चापरम् ॥ ३५ ॥

नाम स्यादासुतिरिति तत्र मद्यान्तरे तथा ।

अपकेक्षुरसैः सिद्धे स्यादायन्धस्तु वन्धने ॥ ३६ ॥

योक्त्रे च स्यादथारक्षो हस्तिनः कुम्भयोरधः ।

प्रदेशे नगरदीनां चौरादिपरिहारके ॥ ३७ ॥

आत्मभूर्मन्मथे विष्णौ विरिञ्चे चाप्यथोत्सवः ।

उत्सेकामर्पयोरिच्छाप्रसरे च महे तथा ॥ ३८ ॥

रभसस्तूत्सुके स्माह तदेतदसमञ्जसम् ।

उत्सेधो मकुटच्छत्रध्वजेपूष्णीपकाययोः ॥ ३९ ॥

प्रसोमदेववर्गस्य चतुर्थं सान्नं चोन्नतौ ।

उत्सङ्गः पुनरङ्गे स्याद् गजम्बावयवान्तरे ॥ ४० ॥

गजस्य पूर्वपादस्य पिण्डिकान्तं नग्वात् परम् ।

विभज्य सप्तधा तत्र क्रमाद् भागश्चतुर्थक ॥ ४१ ॥

अधः प्रारभ्य जानीयात् तच्चाप्यवयवान्तरम् ।

अग्न्याधाने च रभसोऽधोन्मर्गस्त्वगदानयोः ॥ ४२ ॥

सामान्यवाक्येऽथोद्घातः कुट्टने समुपक्रमे ।

स्यात् पादस्वलने चापि स्यादुद्धननकर्मणि ॥ ४३ ॥

गजस्य कर्णमूलाच्च चूलिकासंज्ञकात् परं ।

प्रदेशे मानभेदे च प्राणायामस्य कालतः ॥ ४४ ॥

तस्य लक्षणमप्युक्तं योगविद्भिः पुगतनैः ।

चोटिका त्रिः परामृश्य जानु स्फोटन्याथ ताः ॥ ४५ ॥

पट्त्रिंशन्मन्द उदात्तो द्विगुणत्रिगुणौ पुनः १\*

उत्पावस्तुदितः साद्विरुपप्लव इति ध्रुते ॥ ४६ ॥

अजन्ये स्याच्चोत्पत्तन उच्छ्वासः पुनरुच्यते ।

ग्रन्थावच्छेदभेदे स्यात् कचिदुच्छ्वासनेऽपि च ॥ ४७ ॥

उन्नासस्तु भये सतदग्नारलेररलिके ।

यूपस्य मूलादारम्य द्वितीयेऽथ विवाहके ॥ ४८ ॥

उद्वाह ऊर्ध्ववहने पुत्रेऽप्युद्धारणार्थं पुनः ।

ऋणे चावृद्धिके किञ्च भवेदुद्धरणेऽपि च ॥ ४९ ॥

उद्दालस्तु भवेद् वृक्षे श्लेष्मातक इति श्रुते ।

उन्नते मुकुलाकारे मत्स्यग्रहणसाधने ॥ ५० ॥

दाशानां स्यादथोद्गीतः सान्निभ्यात् पञ्चधा कृते ।

द्वितीयमक्तौ विद्वांसु व्याचष्टे आकटायनः ॥ ५१ ॥

सामगाने शुनामूर्ध्वमुखानां च विरावके ।

उदकां भाविकालस्यफलेऽन्तावयवेऽपि च ॥ ५२ ॥

रभसस्त्वाह मदनफण्टके शब्दवित्तमः ।

उदयस्तुदयार्द्रा स्याद् धनोत्पत्तौ तथोद्गमे ॥ ५३ ॥

उन्नतां चाह रभस उपरिस्थेऽप्यधीयते ।

उच्चयो बलनीव्या स्याद्भस्तादाने च चौर्यतः ॥ ५४ ॥

अधः स्थितस्य पुष्पादेरूर्ध्वमुखिक्रियरे यथा ।

उपायः पर्वभेदे स्यात् पूर्वेऽस्मिन् सामपर्वणाम् ॥ ५५ ॥

निधनात् कर्मणां सिद्धेर्लघुमार्गणसाधने ।

राज्ञां च सामदानार्दा विशेषाच्चोपसर्पणे ॥ ५६ ॥

उपवस्तु रवौ दाहेऽप्युपधिः पुनरुच्यते ।

उपधानक्रियायां च रथस्यावयवान्तरे ॥ ५७ ॥

औपधेयसमाख्ये च व्याजे चोपाधिवाक् पुनः ।

कुटुम्बव्यापृते धर्मचिन्तायां च यदप्यद्रः ॥ ५८ ॥

कार्यान्वयव्यवच्छेत् तत्राथोदयनोऽपटीत् ।  
 साधनाव्यापकत्वे स्यात् समव्यासिकता तु या ॥ ५९ ॥  
 साध्यैनायमुपाधिः स्यादित्येवमथ ऋक्षरः ।  
 कण्टके च जलस्थानेऽप्युत्पिञ्चपि तथापरे ॥ ६० ॥  
 पठन्ति तोयधारायामित्येधितुपदं पुनः ।  
 अग्नौ समुद्रे शैले च ककुभस्त्वर्जुनद्रुमे ॥ ६१ ॥  
 वीणाप्रसेवके गेयभेदे च कलमः पुनः ।  
 लेखन्यामङ्कुरे शालिप्रभेदे तस्करेऽपि च ॥ ६२ ॥  
 कल्लोलस्तु महत्सूर्मा शत्रौ च रभसोदितः ।  
 कपर्दस्तु जटाजूटे देवदेवस्य शूलिनः ॥ ६३ ॥  
 दृश्यते च जटाजूटमात्रे स्याच्च वराटके ।  
 कर्दमस्त्वत्र पङ्कारे पङ्के च रभसोदितः ॥ ६४ ॥  
 कलङ्कस्त्वपवादे च चिह्ने च कलहः पुनः ।  
 युद्धे द्वन्द्वे च करभः पुनः क्रीसित आतपे ॥ ६५ ॥  
 तथोक्तो धान्यपवने कटहः पुनरुच्यते ।  
 पर्जन्ये कर्णवति च कालायसविनिर्मिते ॥ ६६ ॥  
 जलपात्रेऽथ कणयः शरभेदे च भाषितः ।  
 क्रतुभेदे च कचपः पुनः शारुपलालयोः ॥ ६७ ॥  
 धने तिले कल्लुशास्तु नीवृद्धेदे हि भूमनि ।  
 स्यात्तु क्षत्रियभेदेऽसौ सर्वश्च वर्चनयुतः ॥ ६८ ॥  
 वैषस्तु तण्डुलरूपे कश्चिद् वृते तु सज्जनः ।  
 कुसुले रभसस्त्वाह कदरः स्वर्गिरे सिने ॥ ६९ ॥

१. 'स्य विच्छेद त' (१) ट. पठ .

\* 'एपतुः पुरुरेऽग्नी ना' इति तु गोविदी ।



रोगाक्तचयोश्चाथ कटभेदे कटोलवाक् ।

तथा बादित्रभेदे च कर्करिस्तु महीरुहे ॥ ७० ॥

नवनीतेन मिश्रे च तत्रे नवविलोलिते ।

क्षवधुस्तु क्षुते कासे कारुजः पुनरुच्यते ॥ ७१ ॥

\* नाकौ च कलभे चापि जानीयात् पण्डितो जनः ।

किरणस्त्वध्वरश्मौ च रश्मौ च कथितो बुधैः ॥ ७२ ॥

किंशारस्तु शरे धान्यशूके च स्यात् तु कीचकः ।

वातोद्भूतस्त्वनद्रेणौ दैत्यभेदे च यः किल ॥ ७३ ॥

स्यालो विराटराजस्य तत्र स्यात् कुडुर्वैः पुनः ।

परिमाणे पक्षिनीडे कुवेरस्तु द्रुमान्तरे ॥ ७४ ॥

नान्दीवृक्षाह्वये राजराजे च धुरकः पुनः ।

कोकिलाक्षाह्वयस्तम्बे तिलकाख्ये च पादपे ॥ ७५ ॥

कृतान्तो यमसिद्धान्तदैवाकुशलकर्मसु ।

किंनारः कुम्भिनरके शिरःकापालसन्धिषु ॥ ७६ ॥

इत्येवं रमसेनोक्तमुत्तरार्धं च तद्वचः ।

१ कोट्टारो नरके कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥ ७७ ॥

खजकस्त्वपि मन्थाने घृते चाप्यथ खर्वरः ।

मिक्षापात्रे कपाले च करे चाप्यथ खण्डिकः ॥ ७८ ॥

१ 'तां' ड, 'करास्तु' ग. पाठः २ 'ग्री' क. पाठः. ३. 'व' क. ख ग. च पाठः  
४. 'क्त' क पाठ ५ 'य' ख ग घ पाठ

\* 'कारुजः कलभे फेने वर्त्मके जाणकेसरे । गैरिके शिरिपना चित्रे स्वयञ्जातदृणेऽपि च ॥'  
इति हेमचन्द्रः । 'कारुजः शिरिपना चित्रे वामलूरे गजार्भक' इति मेदिनी । 'कारुजः  
कलभे नाके' (ए २४०. खो १८) इति तु वैयाख्यान्ताः । † 'किंनार कुम्भिनरके  
शिरःकापालसन्धिषु' इति मेदिनी । ‡ 'कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके'  
इति तु मेदिनी ।

हरेणुसंज्ञधान्ये च कलायास्थ्ये च धान्यके ।  
 गमयस्तु पथि ज्ञेयो जलधाने च कीर्तितः ॥ ७९ ॥  
 गालवस्त्वपिभेदे च लोभ्रे च गिरिणः पुनः ।  
 आचार्ये जलदे ग्रामे रमसस्त्वाह गुण्डकः ॥ ८० ॥  
 कलोक्तौ मलिने धूलौ स्नेहपात्र इतीदृशम् ।  
 गोधूमस्तुदितो नागरङ्गधान्यप्रभेदयोः ॥ ८१ ॥  
 गोपीथो गोनिपाने च तीर्थे कालान्तरेऽपि च ।  
 गोकिलो मुसले सारे गोविन्दस्त्वपि शाङ्गिणि ॥ ८२ ॥  
 गवामधिकृते चाथ गौसर्जः सर्जने गवाम् ।  
 ममाते गोरमस्तु स्यात् कालशेये च दग्नि च ॥ ८३ ॥  
 गोपातिस्तु रवौ शण्डे शिवे च रमस पुनः ।  
 नमे वन्दिनि गोरङ्गुरित्याह घुटिकः पुनः ॥ ८४ ॥  
 गुल्फे गजतुरङ्गादे पश्चाच्चरणबन्धके ।  
 शङ्कावथ म्याज्जम्बीरो जम्बलाह्वयपादपे ॥ ८५ ॥  
 तथा मरुवकास्थ्ये च स्तम्बेऽथ म्याज्जम्बुवाक् ।  
 अमौ सवत्सरे मासे शरीरेऽप्यथ जर्तिलः ॥ ८६ ॥  
 ऋपिभेदे तथैव म्यादरप्यजर्तिलेऽपि च ।  
 जसुरिस्त्वरैर्णौ पेत्रे बहौ चाथ जटायुवाक् ॥ ८७ ॥  
 रामायणप्रसिद्धे स्याद् गृध्रराजेऽपि गुम्फली ।  
 जनिमा मातापितरावुत्पत्तिस्तनयोऽपि च ॥ ८८ ॥  
 जागृविस्त्वमिन्नृपयोर्जामाता त्वात्मजापत्ता ।  
 तथा श्वेततिले चापि सूर्यावर्ते च वक्ष्यन् ॥ ८९ ॥

जीमूतस्तु गिरौ मेघे देवताडाख्यवस्त्रियु ।

अथोत्तरार्धे रमसः पपाठ बहुविचम ॥ ९० ॥

तमालो वरुणे खड्गे तापिञ्छे तिलकेऽपि च ।

तपनस्तु रवौ चन्द्रे धर्मेऽपि च पशावपि ॥ ९१ ॥

\*त्र्यङ्गः शिष्यमेदे च विधौ जन्या च कीर्तितः ।

तन्पतुस्तु रवावुक्तौ गिरौ च परिकीर्तित ॥ ९२ ॥

तमोनुत् त्वग्निचन्द्रार्केष्वथ तापिञ्छ इत्ययम् ।

सिंहेनोक्तस्तमालद्रौ काकतुण्ड्या तु यादव ॥ ९३ ॥

त्रिवर्गो धर्मकामार्थत्रयेऽप्योपे फलत्रिके ।

स्थितिश्चिक्षये राज्ञा त्रयाणा वर्ग एव च ॥ ९४ ॥

त्रिककुत् तु त्रिकटाख्यपर्वतेऽपि च शालिणि ।

त्रिधामा वासुदेवेऽग्नौ दलवन्तु दलान्तरे ॥ ९५ ॥

धनञ्जयस्तु विदले ग्राह प्रहरणेऽप्यथ ।

कुलालचक्रे वहने टण्डारः स्थिरयन्त्रके ॥ ९६ ॥

दरथो विधरे भीत्या दिक्षु चापि प्रसारणे ।

दधुनास्तु रवौ बहावुत्तरार्धे तु राभसम् ॥ ९७ ॥

स्यान्मयूरशिखाया च यवान्यामपि दीन्यकः ।

दृघणास्तु विरिञ्चे च मुद्गलेऽप्यथ टेण्डलः ॥ ९८ ॥

ऋषिभेदे तथा देवाजीवे चाप्यथ देवयुः ।

धार्मिके याजके होमे दैत्याग्निर्विष्णुदेवयो ॥ ९९ ॥

नरेन्द्रस्तु नृपे मन्त्रवादिन्याह तु यादवः ।

विष्वधेऽथ नभस ऋतौ व्योम्नि मरित्यतौ ॥ १०० ॥

नर्मदस्तु भवेत् पित्रे चूचुके नमसः पुनः ।  
 वेत्रे प्रणामे नमुचिः पुनर्देत्यान्तरे स्मरे ॥ १०१ ॥  
 नदनुस्तु मृषे मेघे नार्थास्तु मजायतौ ।  
 आहारे चाथ निगमो नगरे च वणिक्पथे ॥ १०२ ॥  
 वेदे च निश्चये मार्गे पदानामर्थशासके ।  
 ग्रन्थभेदेऽथ रमसो वणिज्यपि कटेऽपि च ॥ १०३ ॥  
 निवापस्तु भवेदुसौ पितृणामपि तर्पणे ।  
 निपातः स्यादध.पाते चादिप्रभृतिषु स्मृत. ॥ १०४ ॥  
 निघातस्त्वनुदात्ताख्यस्वरे निहननेऽपि च ।  
 निकायस्तु शरव्ये स्यात् समूहेऽपि सधर्मणाम् ॥ १०५ ॥  
 गृहे बहूनामेकत्रकरणे परमात्मनि ।  
 निष्कुटस्तु गृहारामे कवाटे च प्रकीर्तित ॥ १०६ ॥  
 सहस्राशुरङ्गे तु \*निर्नरस्तुपपावके ।  
 निकारस्तु तिरस्कारे धान्यस्योत्क्षेपणेऽपि च ॥ १०७ ॥  
 नितम्यस्तु वधूकृत्या पश्चाद्भागे परे पुनः ।  
 श्रोणिमात्रेऽद्रिकटके निर्यूहस्त्वपि शेखरे ॥ १०८ ॥  
 द्वारे कथे च निर्यासे नागदन्त्याख्यशङ्कुषु ।  
 निष्क्रमो बुद्धिसामर्थ्यं निर्गतौ दुष्कुले तथा ॥ १०९ ॥  
 निर्वेश उपमोगे म्याद् वेतने भूच्छनेऽपि च ।  
 स्थान्निपन्नस्तु तूर्णारे सङ्गेऽप्यथ निसर्गवाक् ॥ ११० ॥  
 स्वभावे सर्जने न्यासे निर्गमेऽप्यजयोऽपठीत् ।  
 निष्पावः शिम्बिसङ्गे म्याद् धान्ये ब्रूते तु यादवः ॥ १११ ॥

१ 'माणे न' क. ग. पाठ. २ 'धा' ग. पाठ. ३. 'भि' ग. पाठ.

श्वेतशिम्वौ च निष्पूतिक्रियायां रमसः पुनः ।

कडङ्गरे तथा प्राह पवने निर्विकल्पके ॥ ११२ ॥

निःसावणक्रियायां तु निःसावो भक्तमण्डके ।

निवेशस्तु विवाहे स्याच्छिविरे च निवेशने ॥ ११३ ॥

निवेशनं च रचना स्थितिर्निपदनं तथा ।

निमेषोऽष्टादशौघे स्यात् काष्ठायाश्च निमीलने ॥ ११४ ॥

निक्षेपस्तु निधाने स्यात् तयोपनिषिसंज्ञके ।

द्रव्यभेदे परवशस्थापितेऽथ निषेधवाक् ॥ ११५ ॥

प्रसोमदेववर्गस्य पञ्चमे साप्ति कीर्तिता ।

प्रतिषेधे निरोधस्तु रोधे संक्षयनाशयोः ॥ ११६ ॥

निचोलः प्रच्छदपटे कन्तुके निलयः पुनः ।

गृहे निलयने चाथ नियमः स्यान्नियन्त्रणे ॥ ११७ ॥

आज्ञायां च प्रतिज्ञाया मतनिश्चययोरपि ।

निवहस्तु समूहे स्याद् वायुस्कन्धान्तरेऽपि च ॥ ११८ ॥

निहवस्त्वपलापे स्याद् विश्वासे निकृतावपि ।

यादवस्तु सुविश्वासे नमस्कारेऽपि साज्जलौ ॥ ११९ ॥

निग्रहो भर्त्सने सीप्ति रभसो बन्धनेऽपि च ।

निर्दीप्यस्त्वर्धरात्रे स्यात् प्रदोषे कश्चिद्वर्त्तन् ॥ १२० ॥

निकुम्भः कुम्भकर्णस्य पुत्रे स्तम्भान्तरेऽपि च ।

नागदन्तीममारयेऽथ हिमानिलनिवारणे ॥ १२१ ॥

प्रावारभेदे निस्तारस्त्वर्णं कश्चिद्वर्त्तन् ।

मत्स्योऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु ॥ १२२ ॥

रन्ध्रे च ग्रथितत्वे चाप्याचारप्रतियानयोः ।

सर्नादिशब्दावयवे तथैव स्यात् सुवादिषु ॥ १२३ ॥

प्रभवः स्यादपां मूले विक्रमे जन्मकारणं ।

आद्योपलब्धिस्थानेऽथ प्रतापे स्यात् प्रभाववाक् ॥ १२४ ॥

माहात्म्ये च प्रग्रहस्तु बन्धामारग्वधदृष्टे ।

तुलासूत्रेऽश्वादिरश्मौ रश्मौ नियमनेऽर्चने ॥ १२५ ॥

प्रग्रहस्तु तुलासूत्रे तथैवाश्वादिरश्मिषु ।

प्रवहो वायुभेदे स्याद् वायुमात्रे बहिर्गता ॥ १२६ ॥

प्रवाहस्तु प्रकृष्टाश्च जलवेगे प्रवर्तने ।

परम्परायामपि च प्रकरस्तु कदम्बके ॥ १२७ ॥

तथैव तत्तत्पुष्पादौ भेदसादृश्ययोः पुनः ।

प्रकारोऽथ प्रपाथः स्याद्विसाया च प्रमन्थने ॥ १२८ ॥

वैजयन्तीसमुद्दिष्टो धन्विना \*लस्तक्रग्रहे ।

प्रस्तरौ मणिपापाणकुशेषु कथितौ बुधैः ॥ १२९ ॥

प्रस्तारस्तु प्रस्तरणे वृत्तविन्यसनेऽपि च ।

प्रस्तावः स्याद्वसरेऽधिकारे सामवेदिनाम् ॥ १३० ॥

सान्नः प्रथमभक्तौ च प्रक्रमः स्यादुपक्रमे ।

प्रमाणभेदे सोऽप्युक्तो द्विपदत्रिपदोऽपि वा ॥ १३१ ॥

अथ प्रयामो नीवाके प्रयात्यौ च प्रकीर्तितः ।

प्रसवो जननानुजापुत्रेषु फलपुष्पयोः ॥ १३२ ॥

पारम्पर्यप्रसङ्गेऽपि प्राणिनां गर्भमोचने ।

प्रेरणे प्रसृतौ चाथ प्रसरः प्रणवे स्मृतः ॥ १३३ ॥

१. 'मा' क. ख. पाठ

२. 'व' क. ड. पाठ

\* 'लस्तको धनुषो मन्थम्' (ष्ट. ११८. श्लो. १७७) इति वैजयन्ती । † 'प्रायत्ये' इति स्यात् । ‡ 'पारम्पर्ये प्रसङ्गेऽपि' (ष्ट. २४१. श्लो. ४८) इति तु वैजयन्ती ।

बेगे च प्रणयस्तु स्याद् याच्यायां सौहृदेऽपि च ।  
 विस्रम्भे स्यात् परिचये निर्माणे रभसः पुनः ॥ १३४ ॥  
 प्रसरे चाप्यभापिष्ट प्रणवस्तु स्तुतावपि ।  
 ओङ्कारे प्रलयस्तु स्थान्मृत्यावस्पन्दनस्थितौ ॥ १३५ ॥  
 मूर्च्छायामपि कल्पान्ते श्लेपे चापि क्षयेऽपि च ।  
 प्रदरस्तु भवेद् मङ्गवाणयोः स्त्रीरुजान्तरे ॥ १३६ ॥  
 रक्तक्षुत्पात्मके दीर्णौ प्रपञ्चस्तु विपर्यये ।  
 विस्तारे सञ्चये च स्यात् प्रवेष्टुमुजं भवेत् ॥ १३७ ॥  
 गजस्य दन्तमूलाच्च करीयाख्यात् परं भवेत् ।  
 प्रदेशेऽथ प्रकोष्ठः स्यादलिन्दे राजसन्नानाम् ॥ १३८ ॥  
 कक्ष्यान्तरे च हस्तस्य कफोणिमणिवन्धयोः ।  
 मध्ये चाथ प्रयोगः स्यात् सुरतर्णप्रतानयोः ॥ १३९ ॥  
 कर्मणां च त्रिधौ चापि प्रयुक्तौ प्रेरणात्मनि ।  
 उच्चारितेषु शब्देषु शब्दम्योच्चारणेऽपि च ॥ १४० ॥  
 प्रदेशस्त्वेकदेशे स्यादुपदेशप्रदानयोः ।  
 प्रदेशेऽप्याह रभसः प्ररोहस्तु प्ररोहणे ॥ १४१ ॥  
 बङ्गुरेऽथ प्रतोदः स्यात् तोत्रे चापि प्रतोदने ।  
 सामप्रभेदयोश्चापि परितेत्यूचि गीतयोः ॥ १४२ ॥  
 प्रसादस्तु प्रसक्तौ स्यात् स्वच्छत्वेऽप्यनुरोधने ।  
 काव्यालङ्कारभेदे च प्रभासस्तु प्रभामने ॥ १४३ ॥  
 तार्थभेदे प्रचारस्तु प्रायशश्चरणे तथा ।  
 खड्गे चाथ प्रतापः स्यात् प्रभावमृजतापयोः ॥ १४४ ॥  
 प्रपातस्तु प्रपतने तथा सौसिरुरोधमोः ।  
 गिरेर्भृगौ च प्रस्रावः पुनः प्रमुतिमूत्रयोः ॥ १४५ ॥  
 भक्तमण्डे प्रघाणस्तु तरुस्कन्धेऽयलिन्दके ।  
 प्रघणस्तु तथालिन्दे लोटमुदरयोः स्मृतः ॥ १४६ ॥

प्रतिघस्तु प्रतिहती स्यात् क्रोधवधयोरपि ।  
 परिघस्त्वर्गले दण्डे परिघातास्त्रयोरपि ॥ १४७ ॥  
 कालयोगविशेषे च मूढगर्भे च मुद्धरे ।  
 पराकस्तु द्वादशाहोपवासात्मव्रतान्तरे ॥ १४८ ॥  
 अहीनक्रतुभेदानां त्रिरात्राणां तथा कश्चित् ।  
 दूरे खड्गे परागस्तु पुष्परेणौ रजस्यपि ॥ १४९ ॥  
 स्नानीयादौ च रमसस्त्वद्विभेदोपरागयोः ।  
 विख्यातौ चाथ सम्प्रोक्तः पर्यायोऽवमरे क्रमे ॥ १५० ॥  
 सामस्तोत्रगतस्तोमतृतीयांशेऽप्यथ स्मृतः ।  
 पर्यन्तिकायां खट्वायां पर्यङ्कः स्याच्चतुर्ष्वपि ॥ १५१ ॥  
 ज्ञेयः आसनभेदेषु पर्जन्यस्तु पुरन्दरे ।  
 गर्जदभ्रेऽन्ननिनदे वास्तुदेवान्तरे तथा ॥ १५२ ॥  
 अस्त्रयन्त्रे पर्वतस्तु मुनिभेदे गिरावपि ।  
 मेघेऽप्यथ पटीरः स्यात् कन्दर्पे चापि चन्दने ॥ १५३ ॥  
 कन्दरे त्वपरे चाहुः पत्सलस्तु प्रकीर्तितः ।  
 प्रहारेऽन्यैः प्रहासेऽन्यैः पणवस्त्वपि टिण्डिमे ॥ १५४ ॥  
 गजस्कन्धेऽप्यथो चारे प्रणिधिः प्रार्थनेऽपि च ।  
 प्रणिधाने च रमसः प्राहार्थस्त्रोकमुत्तरम् ॥ १५५ ॥  
 खड्गधेनुदले फेने परञ्जस्तैलापत्रके ।  
 परिधिर्यज्ञियतरोः शास्त्रायामुपसूर्यके ॥ १५६ ॥  
 प्राकारे दृश्यते चापि षट्सु शुक्रियमामसु ।  
 परिधानक्रियायां च परशुस्तु परश्वथे ॥ १५७ ॥

‡ पद्मार्धपद्मनिगूढचरणपादोपवेशात्मकेषु । † 'यन्त्रके' इति स्यात् । 'परश्वस्तैल्यन्त्रे  
 स्याच्छुक्रियापत्रकेनयोः' इति भेदिनी ।



वज्रे च टङ्गणे क्षारे पर्लाण्डुस्तु निरूपितः ।  
 कन्दभेदे सुकन्दाख्ये दुर्गन्धे त्यक्तभक्षणे ॥ १९८ ॥  
 दशानामपि तज्जातिभेदानां कुत्रचित् स्मृतः ।  
 परिज्वा तु मरुद्बह्वोश्चन्द्रे प्राग्भास्वाक् पुनः ॥ १९९ ॥  
 विज्ञेयो गिरिशृङ्गाग्रे तथैवातिशयेऽपि च ।  
 प्रकृष्टासादने तु स्यात् प्रासादो मन्दिरान्तरे ॥ १९० ॥  
 नृपाढ्यदेवतादीनां प्राणयस्तु प्रजापतौ ।  
 मदनारुह्यद्वये चाथ पार्यरो रभसोदितः ॥ १९१ ॥  
 भक्तसिक्थे कदम्बस्य केसरे रमसः पुनः ।  
 पाटीरो मूलके वज्रे वातिके लितहैन्यापि(?)\* ॥ १९२ ॥  
 केदारे वेणुसारे च ग्राह चारिधरेऽपि च ।  
 इत्येवं पुलकस्तु स्याच्छत्रस्थास्वगुराजिषु ॥ १९३ ॥  
 हीरके रमसस्त्वत्र पठति श्लोकमुत्तरम् ।  
 कृमिप्रभेदे गल्बर्कमणिदोषप्रभेदयोः ॥ १९४ ॥  
 रोमाञ्चे हरिताले च रत्नभेदेऽप्यथोदितः ।  
 स्यात् पुलकस्तुच्छधान्ये सक्षेपे भक्तसिक्थके ॥ १९५ ॥  
 पुद्गलस्तु शरीरे स्यात् परमाणौ तथात्मनि ।  
 पुङ्गवस्तृपमे पुंसां श्रेष्ठे पुन्नागवाक् पुनः ॥ १९६ ॥  
 केसराख्यद्वये पुंसां श्रेष्ठे जातिफलेऽपि च ।  
 पुरन्धिः पुनरिन्द्रे च वरुणे चाथ धण्डरः ॥ १९७ ॥  
 करीरकोशे तालस्य पल्लवे रभसोदितः ।  
 बिन्दुलस्तु भवेदम्बुवेतसे वेतसेऽपि च ॥ १९८ ॥

१. 'रा' ख, 'ल' ग. पाठः. २. 'च' ग. पाठः. ३. 'ज्ञो' क. पाठः. ४. 'पालिके'  
 क. ग. ड. पाठः. ५. 'हा' ग. पाठः. ६. 'न्धी' ग. पाठः

† 'पार्यरो भक्तसिक्थे स्यात् कं नातो राजयस्मणि । जरुटेऽपि कदम्बस्य केसरे च गदा-  
 न्तरे' इति तु मेदिनी । \* 'लितहैन्यापि' इति स्यात् । 'पाटीरो मूलके वज्रे लितजी वातिके-  
 ऽम्बुदे' इति हेमचन्द्रः ।

भरतस्त्वृत्विजि नटे रामस्य च कनीयसि ।  
 आद्यक्षप्रियभेदे च वर्षेऽस्मिन् नृत्तशास्त्रके ॥ १६९ ॥  
 भास्करस्तु भवेद् ब्रह्मावादित्ये रमसः पुनः ।  
 भाकूटः शैलभेदे स्यात् तर्धवानिमिषान्तरे ॥ १७० ॥  
 भुवन्युर्भास्करे बहौ भूतात्मा तु विरिञ्चने ।  
 जीवात्मनि शरीरे च पवने चाथ मन्दरः ॥ १७१ ॥  
 अब्धिमन्थनक्षले च हारभेदेऽष्टयष्टिके ।  
 महेन्द्रस्तु भवेच्छैलविशेषेऽपि पुरन्दरे ॥ १७२ ॥  
 मगधस्तु भवेद् राजभेदे तस्य तु नीकृति ।  
 मगधा भूमि च स्यात्तु वाद्यभेदे च मङ्गुके ॥ १७३ ॥  
 मुष्टौ च फल्गुनादीनां मारिषस्तु निरूपितः ।  
 जीवशाफाह्वये शाकस्तम्भे नाट्योक्तिगोचरं ॥ १७४ ॥  
 आर्यं स्यादथ मारीचः फाफोले याजके द्विप ।  
 रक्षोभेदे मासरस्तु मक्तमण्डे तर्धव च ॥ १७५ ॥  
 मद्यस्य साधनद्रव्ये बलकृताग्नयेऽथ मारुतिः ।  
 भीमसेने हनुमति मुद्रिगे मेघतर्पका ॥ १७६ ॥  
 मुकुरस्तु कुलात्म्य दण्डे चादर्शनेऽपि च ।  
 धनुः चाथ मुग्धः स्फोटितमृगिण्यत्नके ॥ १७७ ॥  
 मानभेदे वाद्यभेदे मुष्मस्तु हृष्याने ।  
 ज्वलदङ्गारपूर्णामी त्वपरिऽथ मुहुन्टवार ॥ १७८ ॥  
 नवानां निषिभेदानामेव निध्नि निषादपि ।  
 वातुर्देवेऽथ मुहुरिः मूर्धे चाप्यनङ्गुलिपि ॥ १७९ ॥  
 मोरटः वृष्णर्जरे च गम्भाग्नि मन्त्रोद्भवे ।  
 यजनस्तु रागादे स्याद् यज्ञद्रव्येऽथ मन्मथे ॥ १८० ॥

रमतिः स्वर्गसमयोलुब्धकस्तु निगद्यते ।  
आर्द्रायां मृगयौ चाथ लोहित्यो दक्षिणाम्बुधौ ॥ १८१ ॥  
वीहौ च नदभेदे च वञ्चुलस्तु द्रुमान्तरे ।  
तिमिशाल्येऽप्यशोके च वेतसेऽथ वरूथवाक् ॥ १८२ ॥  
रथगुप्तौ शृगे चाथ वण्डालः स्यात् खनित्रके ।  
नौकायां शूरयोर्युद्धे वरणहस्तपि संहतौ ॥ १८३ ॥  
तृणकाष्ठादिभारे च मुखरोगान्तरे तथा ।  
पुम्बलाल्येऽन्तरावेदौ प्रारुरेऽथ वटम्बवाक् ॥ १८४ ॥  
शैले च तृणपुञ्जे च वन्दीकस्तु पुरन्दरे ।  
तथैव तोरणस्तम्भे वराणस्तु पुरन्दरे ॥ १८५ ॥  
वास्त्यायनमुनी चाथ व्यवायो मैथुनेऽपि च ।  
व्यवधानेऽथ बहतिः कुटुम्बेऽमात्यपुत्रयोः ॥ १८६ ॥  
बहस्तु बलीवर्दे कालेऽग्नौ वमथुः पुनः ।  
वमने गजहस्तोत्थशीकरे चाथ चारिदे ॥ १८७ ॥  
अमोघ उत्पत्तिक्षेत्रेऽप्युक्तो वार्वीर इत्यथ ।  
व्यायामः पौरुषे व्यामे स्पर्शा दुर्गसञ्चरे ॥ १८८ ॥  
आकर्षणे च वल्लादेः स्याद् दीर्घीकरणेऽपि च ।  
आयासेऽप्यथ विज्ञेयो व्याघातो व्याहतावपि ॥ १८९ ॥  
आस्रवघट्टमे कालयोगभेदे च भाषितः ।  
वाग्योनिर्वचने कल्पे व्याघ्रपात् तु विकङ्कते ॥ १९० ॥  
अपिभेदेऽथ विसम्भो विश्वाससंहयोरपि ।  
स्यात् केलिकलहाभिल्यधिप्रलम्भे च संस्तवे ॥ १९१ ॥

१. 'वु' क. ख. ग. पाठ. २. 'न्दि' ख. ग. ड. पठ. ३. 'पी' क, 'डी' ड. पाठ.

† 'युसज. पुन. । पुहलोऽपि वरणेऽपि' (पृ. १८३. श्लो. १२५) इति तु वीजयन्ती ।

विष्कम्भः प्रतिबन्धे च प्रतिबन्धस्य साधने ।

अर्गलादौ मूढगर्भमेदयोः शस्त्रदार्ययोः ॥ १९२ ॥

कूपकाङ्गप्रभेदे च कालयोगान्तरे तथा ।

विस्तारे चाथ विष्टम्भः प्रतिबन्धे प्रकीर्तितः ॥ १९३ ॥

महवैराजनाम्नश्च साम्नः प्रस्तावभक्तितः ।

परेषु दशसु स्तोभेष्वथ कान्तौ च विक्रमः ॥ १९४ ॥

तथैव शक्तिसम्पत्तौ क्षान्तौ च रभसोऽपठीत् ।

विष्टरस्त्वासने वृक्षे दर्भमुष्टौ च भाषितः ॥ १९५ ॥

रभसस्त्वाह विस्तारं विस्तृतिस्तम्बयोरथ ।

विपाकः पचने स्वेदे\* विरुद्धे कर्मण फले ॥ १९६ ॥

विस्मयस्त्वद्भुते दर्पे विशयस्त्वपि संशये ।

वे(श्या)पि शयने ज्ञेयो विषयस्त्वपि गोचरे ॥ १९७ ॥

देशे रूपरसादौ च तथा स्यान्नित्यसेविते ।

पृथक् तु रभसः ग्राह देशाज्जनपदेऽप्यमुक् ॥ १९८ ॥

विदुलस्तु भवेदभ्युपेतसे वेतसेऽप्यथ ।

विद्रुमः पादपे च स्याद् प्रवालेऽप्यजयः पुनः ॥ १९९ ॥

त्रूते विसलये चापि तथैव मणिभूरुहे ।

विलम्बस्त्वपरैरुक्तो विषभेदे विलम्बके ॥ २०० ॥

विटङ्कः पादपाङ्गे च गृहस्यावयवेऽपि च ।

विसर्गस्तु परित्यागे पुरीषेऽथ विवेकवाक् ॥ २०१ ॥

पृथकारे पृथग्भावे जलद्रोण्यां विचारणे ।

विश्लेषस्तु पृथकारे विरहेऽथ विलासवाक् ॥ २०२ ॥

लीलायां भावभेदे च स च स्याच्छृष्टविक्रिया ।

विकुलस्तु समुद्रे च चन्द्रे चाथ विस्तारवाक् ॥ २०३ ॥

रोगे चाप्यन्यथाभावे विवधस्तदितः पथि ।  
 पर्याहारे च भारे च विश्वप्सा त्वन्तरेऽनिले ॥ २०४ ॥  
 पुरन्दरेऽथ विश्वात्मा विरिञ्चेऽपि च भास्करे ।  
 वीवधस्तु भवेन्मार्गे स्यात् पर्याहारभारयोः ॥ २०५ ॥  
 वीकाशस्तु रहस्युक्तः प्रकाशे वृषभः पुनः ।  
 उक्षिण श्रेष्ठेऽथ वृत्तान्तः प्रहारे कार्त्स्न्यवार्तयोः ॥ २०६ ॥  
 भवेत् प्रकरणे चाथ भल्लाते स्याद् वृषाङ्गवाक् ।  
 महादेवेऽथ वेशन्तः पल्लवाकाशयोरथ ॥ २०७ ॥  
 वैकुण्ठः केशवे शक्रे शपथन्तु सुतादिभिः ।  
 शपने कौर आक्रोशे शमथः पुनरप्सु च ॥ २०८ ॥  
 शान्तौ चाप्याश्रमपदे श्वयीचिन्तु निशाकरे ।  
 श्वयौ च शिखण्डन्तु चूडायां वर्हियर्हके ॥ २०९ ॥  
 श्रीवत्सः श्रीपतौ तस्य लम्बनेऽप्यथ शार्ङ्गिणि ।  
 श्रीषिष्टाख्ये च निर्यासे श्रीवासो वसतौ श्रियः ॥ २१० ॥  
 श्रीगर्भस्तु श्रियो गर्भे खड्गे श्रीहृद्वाक् पुनः ।  
 ह्रदे श्रियः प्रपायां च श्रीकण्ठन्तु महेश्वरे ॥ २११ ॥  
 द्वितीयमर्थमाचष्टे रभसः कुरुजाज्ञले ।  
 इत्येवमथ श्रुद्धान्तो गुह्ये कक्ष्यान्तरे तथा ॥ २१२ ॥  
 अन्तःपुरे च जानीयादथ विद्याद् विचक्षणः ।  
 सम्भवः कारणोत्पत्त्योः सङ्केते सङ्गमेऽपि च ॥ २१३ ॥  
 मात्यर्थे मापयत्यर्थे तौ चार्थौ सद्भिरीरितौ ।  
 अकर्मको मातिघातुः प्रस्वादीनां घटादिषु ॥ २१४ ॥  
 प्रवर्ततेऽन्तर्भावेऽसौ सम्भूत इति सूत्रगः ।  
 सकर्मको मापयतिः स्थावराद्याधारवन्तुना ॥ २१५ ॥

ग्रहणेऽन्तर्भावनायामाहकादेः प्रवर्तते ।

स चायं 'सम्भवत्यादिमूत्रे सूत्रकृतोदितः ॥ २१६ ॥

तत्र ह्याकृष्यते कर्म \*तद्धरत्यादिसूत्रतः ।

'असम्भवो हेमम(थाऽय)जन्तो' 'रूपामसम्भवे' ॥ २१७ ॥

इत्यादिषु प्रयोगेषु भूयिष्ठेषु कृतात्मभिः ।

अर्थः सम्भवशब्दस्य चिन्तनीयो त्रिचक्षणः ॥ २१८ ॥

संरम्भः पुनराटोपे क्रोधे सम्भेदवाक् पुनः ।

भेदे च मिश्रणे चाथ सम्भोगो रतभोगयोः ॥ २१९ ॥

षष्ठित् करिरे ब्रूते वयं तु नूनं घुवम् ।

गजस्य करमहुल्या विभज्योऽ हि मत्तथा ॥ २२० ॥

अहुल्या परतो भागे तृतीये सम्भ्रमः पुनः ।

अत्यादरे च सधेगे व्यग्रनाया च साधर्म्ये ॥ २२१ ॥

सद्वद्वस्तु महोद्वेगेऽपि स्वीकारं च समुच्छ्रये ।

श्रीसद्वदेऽपि सन्नेपे मद्वाहन्नुदित परं ॥ २२२ ॥

प्रदेशे फलवादीनां ग्रहणार्थं परं पुनः ।

मुष्टिमात्रेऽथ सन्तानः परंपरुक्षान्तरे कुत्रे ॥ २२३ ॥

परम्परायां चापत्ये सञ्चारगन्धवि मङ्गला ।

अपि सङ्क्रमणे चारभेदे गोऽनीहता स्मृत ॥ २२४ ॥

संस्थाचराण्यन्तागता यथा यथा परं प्रति ।

जिज्ञासते यः संशयः पुनश्चान्तरस्य वीथिर्हि ॥ २२५ ॥

विभज्य गजलाहूतं नृधर्मस्य नृपतः ।

द्वितीयभागे संशयः पुनः स्यात्तदर्थे नतः ॥ २२६ ॥

राजधान्या च संशयः पुनः स्यात्तदर्थे नतः ।

असम्भवे च तस्यापि न संशयः स्यात्तदर्थे नतः ॥ २२७ ॥

शमिता<sup>१</sup> त्वम्लदुग्धाद्रौ पका खण्डे घृतोत्तरे ।  
 संयावोऽयं युतश्चूर्णैः खण्डैलामरिचार्द्रकैः ॥ २२८ ॥  
 इत्येवमथ सङ्घातः समूहे हननेऽऽयनि ।  
 काव्यजातिविशेषे च तथैव नरकान्तरे ॥ २२९ ॥  
 संस्त्यायस्तु गृहे चैव सन्निवेशसमूहयोः ।  
 रभसो विस्तृतौ चाथ सं(स्ता)स्त(र)ः सुस्तरेऽध्वरे ॥ २३० ॥  
 स्वस्तरस्तु स्तृतौ स्वस्य विक्षिप्तवृणसञ्चये ।  
 संस्कार उत्कर्षाधाने सतः सङ्कल्प एव च ॥ २३१ ॥  
 स्यमीकस्त्वपि बल्मीके नृपगोत्रे च कुत्रचित् ।  
 पृक्षेऽप्यथ समीकः स्यादर्णवे मिथुनेऽपि च ॥ २३२ ॥  
 सम्मर्दो मर्दने युद्धेऽप्यथ सन्दंश इत्ययम् ।  
 लोहकारोपकरणभेदे सन्दंशनेऽपि च ॥ २३३ ॥  
 एकाहक्रतुभेदे चाप्यभिचारात्मके द्विषाम् ।  
 सन्नयः समवाये च पृष्ठस्थायिवलेऽपि च ॥ २३४ ॥  
 संवर्तस्त्वृषिभेदे स्याद् वत्सरे च जगत्संज्ञे ।  
 संवर्तनायां संवृत्तौ सङ्घर्षः स्पर्धने तथा ॥ २३५ ॥  
 सङ्घर्षेण संपुटस्तु समुद्रे मन्त्रवादिनाम् ।  
 मन्त्राक्षरप्रग्रथनप्रभेदे चाजयः पुनः ॥ २३६ ॥  
 कैलिकायां शिवरुकेऽप्यथ संमर्श इत्ययम् ।  
 तर्के संमर्शने चाथ सन्देहः संशये तथा ॥ २३७ ॥  
 आत्मसंज्ञे मध्यकाये सहोरस्तु महीधरे ।  
 विष्णौ चाप्यथ संरोधः क्षये संरोधनेऽपि च ॥ २३८ ॥

समिधन्तु समृहेऽग्नौ युद्धगोधूमपिष्टये ।  
 स्वापे तु संलयश्चैकीभावे च स्थितिः पुन ॥ २३९ ॥  
 वज्रे कुठारे स्थपतिः पुन स्यात् साधिदलके ।  
 तक्षण्यधिपतौ चापि बृहस्पतिसंवेष्टिनि ॥ २४० ॥  
 धनपे शिल्पिभेदे चैन्यजय सन्निधिः पुन ।  
 सन्निधाने चेन्द्रियाणा गाचरे सहुरिः पुन ॥ २४१ ॥  
 अन्धकारे च युद्धे च सप्तर्षिस्तपि दीधितौ ।  
 सप्तर्षयन्तु स्याच्चित्रशिक्षण्टिप्यथ कीर्त्यते ॥ २४२ ॥  
 स्वाध्यायन्तु भवेद् वेदे वेदस्य च जपे तथा ।  
 स्थासकस्तपि चर्चिन्ये बुद्धौ हतिनानपि ॥ २४३ ॥  
 ज्ञेयो नक्षत्रमानाद्यभूषणे स्नातकः पुन ।  
 गृहस्थे स्यात् वृत्तममावर्तनेऽप्यथ सानसिः ॥ २४४ ॥  
 ऋणे नखे हिरण्येऽथ स्त्रीयासो वामदूके ।  
 स्त्रीणा वासे मुम्भरन्तु भवेच्छयनमानयो ॥ २४५ ॥  
 सांस्तिकन्तु प्रपानाद्यशत्रुनिग्रहर्तुणि ।  
 तद्वर्णनपरे चापि भवेद् भारतपत्रणि ॥ २४६ ॥  
 हयश्चन्तु भवेत् पूरसाजभेदे पुग्गरे ।  
 हरिद्रुस्तु कलाप्यतेऽगमिनि प्रथमे स्मृत ॥ २४७ ॥  
 तथा दान्हरिद्राया गृहनात्रे तु कथन ।  
 हिमपरिस्तु रथो बद्धो हन्तृष्य तपि मन्मथे ॥ २४८ ॥  
 उदयग्री हेमन्तु स्यान्महानागद्वये गणे ।  
 बुद्धभेदे च रमय इत्यत्रापि समस्तगन् ॥ २४९ ॥



अथ व्यक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अयनं निलये मार्गे सूर्योदग्दक्षिणागतौ ।  
 स्यात् सांवत्सरिकाद्येषु सत्राख्यक्रतुकर्मसु ॥ १ ॥  
 एषां प्रयोगभेदे च गतिमात्रे च दृश्यते ।  
 अम्बरं वाससि व्योम्नि सुगन्धिद्रव्यकान्तरे ॥ २ ॥  
 अंशुकं वस्त्रमात्रे च सूक्ष्मवस्त्रोत्तरीययोः ।  
 अलीकं त्वनृते च स्यादप्रियेऽथो अनूकवाक् ॥ ३ ॥  
 शीलेऽन्वये च प्राण्यङ्गभेदे कण्ठसमीपगे ।  
 अवनं रक्षणे तृप्तौ याचनादिष्वपि सरेत् ॥ ४ ॥  
 अञ्जनं त्वर्चने गत्यामङ्गनं त्वङ्गे भवेत् ।  
 अर्थे सोऽप्यतियोगः स्याच्छ्लाणां च निवारणे ॥ ५ ॥  
 वेत्रादिराचिते खेटभेदेऽथाशनमोदने ।  
 भुक्तौ च व्यापने चाथो अकुलं जलपोतयोः ॥ ६ ॥  
 अपत्यं तु भवेत् तोके सामगानां च विश्रुते ।  
 पारण्यके सामभेदे 'उच्चतेजे'त्युचि स्थिते ॥ ७ ॥  
 आस्पदं तु भवेत् कृत्वे स्थाने चालानवाक् पुनः ।  
 आदाने स्तम्भमात्रे च बन्धनार्थे च हस्तिनाम् ॥ ८ ॥  
 स्तम्भ आदानवाक् तु स्याद् ग्रहणे चोत्तरायणे ।  
 आधानं तु निधाने स्यात् त्रेताग्न्याधान एव च ॥ ९ ॥  
 आपानं तु सुरापानमोष्ठ्यामाकुप्य पानके ।  
 आयानं त्वश्वभूपायामागतौ वचने पुनः ॥ १० ॥  
 आरूपानं स्यात् कथायां च स्यादाश्रायं त्विषोर्भवेत् ।  
 अग्रे तथाप्र आराया इन्द्रियं धनरेतसोः ॥ ११ ॥

हर्षीक इन्धनं तु स्याद् दीपनाग्न्यर्थकाष्ठयोः ।  
 ईक्षणं तु क्रियायां स्यात् पश्यतेर्नयनेऽपि च ॥ १२ ॥  
 उदकं तु भवेत् तोये दीविरे द्विशतस्वरे ।  
 छन्दोभेदे भगवता निदानोक्तं प्रतीयताम् ॥ १३ ॥  
 उत्थानमुद्रमे वास्तौ तन्त्रेहापौरुषेषु च ।  
 औदरस्य मलस्यापि स्तुतौ स्याद् रभसः पुनः ॥ १४ ॥  
 हर्षमुस्तकयोराजावङ्गणे चोद्यमेऽपि च ।  
 उद्यानं सङ्घहोदृत्योर्वनभेदे प्रयोजने ॥ १५ ॥  
 तथा निःसरणेऽथ स्याद्बुधं हि गुदानिले ।  
 वृक्षायुर्वेदसिद्धे च गुरुहादेर्गदान्तरे ॥ १६ ॥  
 ऋजौपं पिष्टपचनसाधनान्तर एव च ।  
 वैद्युतामौ च नैरुक्ता औशीरं पुनरासने ॥ १७ ॥  
 चामरे शयने दण्डे कटीरं त्वपि कन्दरे ।  
 जघने च जले चाथ कटिर्त्रयत्र तद्विदः ॥ १८ ॥  
 घृते रमन्ते सुस्यूते तस्मिन्श्चर्मणि किञ्च तत् ।  
 रशनायां च रभसः कटिवेष्टनचर्मणि ॥ १९ ॥  
 अथ श्रोण्यां च भार्यायां कटुर्त्रयं स्यात् कलत्रवत् ।  
 कलत्रं तु नृपादीनां दुर्गस्थाने च कीर्तितम् ॥ २० ॥  
 क्रन्दनं पुनराह्वाने रोदनेऽप्यथ कज्जलम् ।  
 कंसोत्पलाख्ये वनज उत्पलेऽप्यञ्जनान्तरे ॥ २१ ॥  
 धूमयोनिन्यथ ज्ञेयं कदमलं मोहविष्टयोः ।  
 अथ स्यात् कचृणं कुट्यां तृणभेदेऽथ काननम् ॥ २२ ॥  
 ब्रह्माख्ये च वने चाथ कीलालं रुधिरं जले ।  
 अक्षे पकाक्षनिःप्यन्देऽप्यमृते रभसोऽपठित् ॥ २३ ॥

स्यात् कुत्राणं तु कुण्डे च शिष्ये चाथं कृपीटवाक् ।  
 उदरे सलिले चाथ ध्वजे चोपनिमन्त्रणे ॥ २४ ॥  
 केतनं स्यादकार्यं च चापे कृत्येऽथ कैतवम् ।  
 धूते च कपटे चाथ कैवल्यं मोक्ष एव च ॥ २५ ॥  
 केवलस्त्वेऽथ कोदण्डं वेणुचापे धनुष्यपि ।  
 चापे चतुररत्नौ च कौतुकं तु कुतूहले ॥ २६ ॥  
 मङ्गले विषयाभोगे कामे ख्याते तथैव च ।  
 हस्तसूत्रेऽथ कौपीनं गुह्ये चाकार्यं एव च ॥ २७ ॥  
 केचित् कक्षापुटेऽप्याहुर्धारे त्वन्येऽध्यागीपत ।  
 स्यात् कौलीनं लोकवादे युद्धे पश्चद्विपक्षिणाम् ॥ २८ ॥  
 अपवादे कुलीनत्वे ग्रहणं त्विन्दुसूर्ययोः ।  
 उपरागे चोपलब्धौ वन्द्यादानादरेषु च ॥ २९ ॥  
 प्रत्यये गैरिकं तु स्यात् पीतधातौ च हेमि च ।  
 गोपुरं तु पुरद्वारं द्वारमात्रे तथैव च ॥ ३० ॥  
 मुस्ताभेदे च कैवर्तिमुस्तकाख्येऽथ गोरुतम् ।  
 गवां रुते च गव्यूतौ गोशीर्षे त्वपि चन्दने ॥ ३१ ॥  
 ताम्रसारे गवां मूर्ध्नि चमकं तु मकीर्तितम् ।  
 ह्रीवेरेऽपि यजुर्मन्त्राध्यायभेदेऽथ चामरम् ॥ ३२ ॥  
 मकीर्णके च ह्रीवेरे छदनं तु तरुच्छदे ।  
 पक्षिपक्षेऽथ जघनं ह्रीकट्याः पूर्वभागके ॥ ३३ ॥  
 फटिमात्रे परे पश्चाद्भागे फस्यापि वस्तुनः ।  
 जयनं तु रथादीनां सन्नाहे विजयेऽपि च ॥ ३४ ॥  
 अधचर्मणि तु प्राह रभसोऽथ जनिस्त्ववाक् ।  
 कुले चावापृथिव्योश्च मातापित्रोश्च कीर्तिता ॥ ३५ ॥

तालिषं कुट्टिमे तल्पे द्वारयन्त्रे तु तालकम् ।  
 कर्णभूषणभेदे च तालपत्राह्वयेऽप्यथ ॥ ३१ ॥  
 तालितं \*तूलितपटे गुणवादित्रमाण्डयोः ।  
 घाघभेदेऽजयः प्राह व्यञ्जने त्वपि तेमनम् ॥ ३७ ॥  
 क्लेदेऽथ तोदनं तोत्रे व्यथने द्रविणं पुनः ।  
 धने बले बुक्कलं तु क्षौमेऽन्ये सूक्ष्मनाससि ॥ ३८ ॥  
 शुक्लबले परेऽथ स्याद् दौहदं दोहलाह्वये ।  
 इच्छाविशेषे गर्भिण्या द्विद्वत्त्वे रमसः पुनः ॥ ३९ ॥  
 दौर्वीणं †म्लिष्टपणे च दूर्वायाश्च रसेऽन्यथात् ।  
 नाभीलं नाभिगन्धे स्याद् वड्क्षणे च वरस्त्रियाः ॥ ४० ॥  
 अजयो नाभिगर्ताण्डे रमसस्त्वाह शब्दवित् ।  
 गन्धर्वकृच्छ्रयोः स्यात्तु निमित्तं हेतुलक्षयोः ॥ ४१ ॥  
 शुभादेः सूचके चाथ नियुतं लक्षसंज्ञके ।  
 सङ्ख्याभेदे परे स्वाहुर्लक्षणां दशके तथा ॥ ४२ ॥  
 उशीरेऽथ निदानं स्यात् कारणेऽप्यादिकारणे ।  
 सूत्रभेदे च भगवत्पतञ्जलिमुनीरिते ॥ ४३ ॥  
 खण्डनेऽप्यवदाने च निर्याणं त्वपि हस्तिनः ।  
 नेत्रान्ते निर्गमे मोक्षे मरणे च प्रकीर्तितम् ॥ ४४ ॥  
 प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु ।  
 सम्यग्वाक्तरि नित्ये स्यादेकताबोधयोरपि ॥ ४५ ॥  
 छन्दोबुधविशेषेऽथ प्रयाणं मरणे गती ।  
 नेत्रपूर्वप्रदेशे च हस्तिनामिति यादवः ॥ ४६ ॥

आदौ प्रधाने प्रमुखं प्रज्ञानं बुद्धिचिद्वयोः ।  
 प्रसूनं पुष्पफलयोः प्रपदं तु पदाम्रके ॥ ४७ ॥  
 निगदाख्ययजुर्वेदविशेषे प्लवनं पुनः ।  
 उन्मज्जने मृतीभावे कमणे च प्रसीतितम् ॥ ४८ ॥  
 पञ्चत्वं पञ्चतायां च मरणेऽथ पञ्चत्रयाक् ।  
 स्थाव्यां स्याद् रन्धनार्थायां तथैवापूपकारके ॥ ४९ ॥  
 पतञ्जं गुरुति व्योम्नि पत्राङ्गं रक्तचन्दने ।  
 भूर्जे च पतनं तु स्यात् पात्रेऽथे तरुपलाशके ॥ ५० ॥  
 द्विजातिकर्मभ्यो हानौ पतनं तु पुरे विदुः ।  
 पुटभेदनसंज्ञे तु क्षुद्रग्रामे परे विदुः ॥ ५१ ॥  
 क्रयविक्रयभूमौ तु केचिदन्ये तु मूरयः ।  
 नौमिरेव तु यद् गम्यं पतनं तत् प्रचक्षते ॥ ५२ ॥  
 पट्टनं तु पुरेऽन्ये तु पुटभेदनसंज्ञके ।  
 क्षुद्रग्रामे परे त्वाहुः सर्वशब्दार्थकोविदाः ॥ ५३ ॥  
 पट्टनं शकटैर्गम्यं घोटकैर्नौमिरेव च ।  
 पद्मकं पद्मकाष्ठे स्याद्वस्तिनां बिन्दुजालके ॥ ५४ ॥  
 परीरं तु हले ज्ञेयं तथा हलमुखेऽपि च ।  
 पवीरं तु हले केचिद् रत्नस्थाने परे विदुः ॥ ५५ ॥  
 मान्तरं तु बने ज्ञेयं दूरशून्ये च बर्तमानि ।  
 रसातले तु पातालं बडवानल एव च ॥ ५६ ॥  
 पीपूपं त्वमृते दुग्धे नवसूतगयीभवे ।  
 गुरीपं मृत्तिकाचूर्णे विष्टायां सलिलेऽपि च ॥ ५७ ॥  
 मालाबन्धविशेषे तु भक्षभेदे च पूरिर्मम ।  
 वटिशं त्वध्वमानस्य विशेषे स्याद् विरज्जुके ॥ ५८ ॥

मत्स्यवेधनयन्त्रे च ब्राह्मण्यं तु द्विजन्मनाम् ।  
 समूहे ब्राह्मणानां च जानीयाद् भावकर्मणोः ॥ ५९ ॥  
 अथ बाहुव\*मित्येतद्विङ्गुकुङ्कुमयोः स्मृतम् ।  
 भस्मकं तु विडङ्गे स्याद् व्याधिभेदेऽथ भण्डनम् ॥ ६० ॥  
 परिहासे च दुग्धे च कवचे च प्रकीर्तितम् ।  
 भावित्रं तु भवेद् भद्रे त्रैलोक्ये चाथ भूतिकम् ॥ ६१ ॥  
 भूनिम्बे भूस्तृणे चैव यवान्यामपि कस्तूणे ।  
 भोजनं तु भवेद् भुक्तौ मन्दनं स्तुतिमोदयोः ॥ ६२ ॥  
 गतौ भदे च स्वप्ने च मणीचं त्वपि मौक्तिके ।  
 अग्रहस्ते च पुष्पेऽथ महिर्न राजयशस्ययोः ॥ ६३ ॥  
 मैथुनं रतिसङ्गत्योर्यागोपकरणे पुनः ।  
 यजत्रसंज्ञे यजनं यागे चाप्यथ यावसम् ॥ ६४ ॥  
 मित्रे भक्ततृणे चाथ तारुण्ये यौवनं तथा ।  
 युवतीनां समूहे च वचनं तूक्तिवाक्ययोः ॥ ६५ ॥  
 आच्छादनक्रियायां तु वसनं वस्त्र एव च ।  
 स्नानिवासक्रियायां च वहनं त्वपि धारणे ॥ ६६ ॥  
 भारत्य स्मन्दतेश्चार्थे रथादीनां च यापने ।  
 रथभेदे च विज्ञेयं चतुरश्रे सकृदरे ॥ ६७ ॥  
 बाहिर्न तु विजानीयाद् वहनाख्यरथान्तरे ।  
 गानपात्रे च पोताख्ये वधत्रं त्वायुधे स्मृतम् ॥ ६८ ॥  
 दूरे धवयिमर्माख्ये(?) कन्दुके च प्रकीर्तितम् ।  
 तन्तुवायस्य दण्डे च शाकटायन उक्तवान् ॥ ६९ ॥

व्यसनं सक्तिविपदोर्द्वानिष्टफलेऽहसि ।

पैशुन्यादौ च क्रोपार्थं मृगयादौ च कामजे ॥ ७० ॥

निक्षेपे निष्फलोद्योगेऽप्यशुभे च प्रकीर्तितम् ।

वार्धकं वृद्धसङ्घाते वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ॥ ७१ ॥

उत्तरस्त्वद्भुतश्लोको रमसेन समीरितः ।

\*काकचिण्डीभवे यजि घारिकिमिजनीरयोः ॥ ७२ ॥

दक्षिणावर्तशङ्खे च †वार्द्धरं स्याद्वितीदृशम् ।

विधानं हस्तिकवले प्रेरणेऽभ्यर्चने धने ॥ ७३ ॥

वेदनायामुपाये च प्रकारे वैरकर्मणि ।

विष्टपं त्वपि देवानां विमाने भुवने तथा ॥ ७४ ॥

व्युत्थानं प्रतिकूलत्वे स्वातन्त्र्यकरणेऽपि च ।

सिंहस्तु प्रतिरोधे च विरोधाचरणेऽपि च ॥ ७५ ॥

वेष्टनं मुकुटोष्णीपवाटेषु श्रोत्रशङ्कुलौ ।

तथा परिशृतौ चाथ वैकक्ष्यमुरसि स्थिते ॥ ७६ ॥

तिर्यक्क्षिप्ते पुष्पमास्थे तथा प्रावरणेऽपि च ।

शमलं तु भवेत् पापे विष्टायां च प्रकीर्तितम् ॥ ७७ ॥

शासनं निग्रहे लेख्ये वेदवाक्येषु कर्मणि ।

वाङ्मनियोगे प्रहरणे शास्त्रे ग्रामे च निष्करे ॥ ७८ ॥

आज्ञायामुपदेशे च शालूकं तूदलादिनः ।

कन्दे स्यात् पङ्कगन्धे च जले शान्धारवाक् पुनः ॥ ७९ ॥

सोपाने स्याद्धस्तिनखे पक्षिणामपि पत्ररे ।

अथो शिताम(?) दोष्णि स्याद् योनौ यकृति मेदसि ॥ ८० ॥

\* मुष्पार्यायोऽयं 'काकचिणी' इति पठ्यते बोधान्तरे । † 'वार्द्धरं कृष्णलावीजदक्षि-  
वर्तशङ्खयोः' इति तु मेदिनी ।

श्रीपुष्पं तु श्रियः पुष्पे सितपत्रेऽथ भोजने ।  
 आस्वादने च स्वदनं शोभनेऽप्यदने विदुः ॥ ८१ ॥  
 सदनं तु गृहे तोये सीदित्यर्थे च कीर्तितम् ।  
 स्तननं स्तनिते ध्वाने स्तरणं छादने वधे ॥ ८२ ॥  
 संस्थानं तु समाप्तौ च सन्निवेशे चतुष्पथे ।  
 सम्यक्स्थितौ च मरणे संख्यानं तृतीयके ॥ ८३ ॥  
 तथा संवरणे चापि सन्दानं त्वपि बन्धने ।  
 पशुबन्धनरज्जोश्च विशेषे सलिलं पुनः ॥ ८४ ॥  
 जले छन्दोविशेषे च प्रकृत्याख्येऽक्षराणि द्वे ।  
 यस्य चत्वार्यङ्गीतिश्च तत्र स्याच्च बहून्वपि ॥ ८५ ॥  
 स्वरसं तु दिने गेहे स्थानकं त्वालवालके ।  
 लङ्घनं कर्तुकामानां सिंहादीनां क्रमाद्वये ॥ ८६ ॥  
 अवस्थानविशेषे च स्थानीयं तु पुरे तथा ।  
 स्थातव्येऽपि महाम्रामे सामर्थ्यं तु बले भवेत् ॥ ८७ ॥  
 शक्तिसंज्ञे तथैकार्थ्यं सम्बन्धार्थत्वं एव च ।  
 कश्चित्तु योग्यतायां च कथयामास नामवित् ॥ ८८ ॥  
 साभूतं \*बर्हिसद्भाते पण्यवीध्यातपत्रके ।  
 सुलोहं त्वारकटे स्याच्छस्तलोहेऽथ मेचनम् ॥ ८९ ॥  
 नावः स्यात् सेकपात्रे च सिकौ चाप्यथ सौष्ठवम् ।  
 अवष्टम्भे प्रशस्तत्वे ह्यनं तु गतावपि ॥ ९० ॥  
 कर्णारिथार्ये च तथा रथभेदेऽथ फाघने ।  
 हिरण्यं मानभेदे च धने चापि कपर्दके ॥ ९१ ॥

१. 'धी' ग. पाठः

\* स्तेजान्तरे 'साभूतम्' इति पदसुप्पार्यकं दृश्यते ।



अक्षये चाप्यकुप्ये च रेतस्यप्यथ बोधत ।  
 वराटहेमरेतस्तु हिरणं रभसोऽपठौत् ॥ ९२ ॥  
 हृदयं तूरसि स्वान्ते वृके च रभसोऽपठौत् ॥ ९२३ ॥

इति त्र्यक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ त्र्यक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथामिधेयलिङ्गानां त्र्यक्षराणां प्रणीयते ।  
 अध्यापोऽध्यक्षशब्दोऽयं प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽप्यथ ॥ १ ॥  
 अभ्यग्नोऽभिमुखे नव्ये ममीपेऽप्यधमः पुन ।  
 न्यूनेऽपि गहिंतेऽधीरः पुनर्भीरौ च चञ्चले ॥ २ ॥  
 अवरस्त्वमशस्ते स्यादर्वाच्यप्यखिलं पुन ।  
 कृत्स्ने गर्धेऽनुगस्तु स्यादनुगामिनि सेवके ॥ ३ ॥  
 अगादोऽनवगादे चाप्यभृशे च प्रकीर्तितः ।  
 अथानक्षरवाक्ये चाप्यवक्तव्येऽप्यवाच्यवाक् ॥ ४ ॥  
 अगर्धे चाथ रभसः प्रमादीदमवोचत ।  
 अवधमपशब्दे च गर्धे चेत्यापुनः पुनः ॥ ५ ॥  
 स्नाते चापि समावृत्तेऽधात्मीयो निजमित्रयोः ।  
 आविर्द्धं कुटिले क्षिप्ते रभमस्तु पराहते ॥ ६ ॥  
 आहार्यमाहर्तव्ये चाभिनये मृषणादिभिः ।  
 कृते स्यादाहतं तु स्यात् ताडिते गुणिते हते ॥ ७ ॥  
 मृषार्थवाक्येऽप्याहायो आहतः सादरेऽर्चिते ।  
 आपन्नस्तु विपन्ने च प्राप्ते च कथितो जुधेः ॥ ८ ॥

आयस्तः कुपिते क्षिप्ते क्लेशिते तेजितेऽपि च ।  
 अनुज्ज्वले त्वाविलं<sup>१</sup> स्यात् कलुषे चेतरेः पुनः ॥ ९ ॥  
 अन्यस्मिन् पामरे चाथ स्यादुत्कृष्टः प्रकृष्टके ।  
 ऊर्ध्वस्थानं प्रापिते चाप्युत्क्षिप्ते तूद्धृतं विदुः ॥ १० ॥  
 भुक्तोऽग्निशतेऽप्यथोत्तानं निम्नस्य प्रतियोगिनि ।  
 ऊर्ध्वाकृतपुरोभागेऽप्युच्छिन्नं तून्नतेऽपि च ॥ ११ ॥  
 प्रवृद्धोत्पन्नयोर्द्विर्ध्वस्थापितेऽप्युदितं पुन ।  
 उद्धृते कथितेऽथ स्यादुद्धृतं विपुलेऽपि च ॥ १२ ॥  
 ऊढे च पीवरे चाथो उपोढो निकटोदयोः ।  
 उपितं न्युषिते दग्ध इति सर्वे निघण्टवः ॥ १३ ॥  
 उपित न्युषिते युक्तं दग्धे त्वेतदसाम्प्रतम् ।  
 \*उषित्वा(!)दोषतेरेतच्छाकटायन उक्तवान् ॥ १४ ॥  
 प्रत्युष्टं रक्ष इति च प्रयोगः शाश्वतस्तथा ।  
 उत्थितं प्रोच्यते जाते वृद्धिमत्यपि दृश्यते ॥ १५ ॥  
 उदारो महति ख्याते दानशौण्डिनिदग्धयोः ।  
 उत्तालं पुनरुत्तान उन्नतोच्चण्डयोरपि ॥ १६ ॥  
 उत्कटस्तूद्धटे मत्ते तीव्रेऽपि रभसोऽपठीत् ।  
 उज्जटः शून्यदेशे स्यादूर्ध्वामृतजटादिषु ॥ १७ ॥  
 उज्जकस्त्वपि निःखेहे स्यादुज्जितारि च स्मृतः ।  
 उशिद्रन्तु भवेत् फुल्ले निद्रया हीन एव च ॥ १८ ॥  
 उद्बुद्धस्तु भवेत् फुल्ले प्रवृद्धे च प्रकीर्तितः ।  
 एकाग्रमग्नं यस्यैकं तत्र तत्पर एव च ॥ १९ ॥

१. 'लः' इ. पाठः.

\* 'उद्यमिलोपनेतेतद' इति पाठः स्यात् । ‡ 'आदिनश्च (७ २. १६) इति नकारा  
 मुक्तमनुसंधानं स्यादिति प्रतिषेध' इति भट्टभास्करः । आगमशास्त्रज्ञानिस्त्वन्वाद्देवभावः ।

अनाकुलेऽथ कलितं सङ्ख्याते ज्ञातव्यद्वयोः ।  
 आप्ते च विहिते चाह रभसः कमरः पुनः ॥ २० ॥  
 मूर्खे च कामुके चाथ कनीयास्तु जघन्यजे ।  
 युवतरे चाल्पतरे क्षुद्रकस्त्वल्पनीचयोः ॥ २१ ॥  
 दरिद्रे चाथ कुचरः कुवादे मूचरेऽपि च ।  
 गान्धिको लेखके चापि सुगन्धव्यवहारिणि ॥ २२ ॥  
 जठरः फटिने जीर्णे कुक्षौ च ज्वालितं पुनः ।  
 दीप्ते च ज्वालिते चाथ डिङ्गरौ क्षेप्यगङ्गरौ ॥ २३ ॥  
 तालिनं विरलेऽल्पेऽथ तीरितं पारिते तथा ।  
 तीरं च प्रापिते तीरीकृते च व्यवहारगैः ॥ २४ ॥  
 सदेवासत्कृतं सभ्यैर्यत् तत्राप्यथ दुर्विधः ।  
 नीचे दरिद्रे दोषज्ञः पुनर्भिषजि पण्डिते ॥ २५ ॥  
 दोषस्य बोधके चाथ नदीपणः कुशले मतः ।  
 तरणे यः यदुस्तस्मिन् नदीपण इति सज्जनः ॥ २६ ॥  
 नश्वरं नाशशीलादौ दैन्यगर्मवचस्यपि ।  
 निवातस्त्वाश्रये शलाभेयवर्मण्यमारुते ॥ २७ ॥  
 निकृता विप्रलब्धेऽपि हते विप्रकृतेऽपि च ।  
 निमृष्टं जनिते न्यस्ते निरस्तस्तु निराकृते ॥ २८ ॥  
 निष्कृत्यते प्रास्तबाणे च वचने च द्रुतोदिते ।  
 निहतस्तु हते नीचस्वरयुक्तेऽक्षरेऽपि च ॥ २९ ॥  
 निर्ग्रन्थः स्यात् क्षणिके दरिद्रे ग्रन्थवर्जिते ।  
 निर्दटः परदोषोक्तिपरे निष्ठुरमापिणि ॥ ३० ॥  
 महृष्टस्तु सरोमाञ्चे प्र(कः ह)र्षवति विस्मिते ।  
 तथा प्रतिहते चाथ प्रमीतः प्रोक्षिते मृते ॥ ३१ ॥

प्रतीतो हर्षिते स्याते ज्ञाते प्रत्यायिते बुधे ।  
 सादरे प्रतिपातेऽथ प्रणीतः स्यात् प्रवेशिते ॥ ३२ ॥  
 उपसम्पन्नौदनादौ निर्मितक्षिप्तयोरपि ।  
 स्थानात् स्थानान्तरं नीते यदौ च विधिना स्मृतः ॥ ३३ ॥  
 प्रबुद्धो विरतस्त्रापे सावधानेऽपि पण्डिते ।  
 प्रबुद्धस्त्वेधिते चापि प्रसृतेऽथ प्रसिद्धवाक् ॥ ३४ ॥  
 ख्यातभूषितयोः सिद्धे अभिन्नस्तु विदारिते ।  
 मत्तहस्तिनि चाथ स्याद् व्युत्पन्नक्षुण्णयोरप्यम् ॥ ३५ ॥  
 प्रहतः प्रयतस्तु स्यात् संस्कृते पूत एव च ।  
 प्रतप्तं वितते क्षुण्णे प्रदीप्तं त्वपि भासिते ॥ ३६ ॥  
 दग्धेऽप्यथ प्रगाढः स्याद् भृशे कृच्छ्रेऽप्यथ स्मृतः ।  
 प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये च पूज्ये चाथ प्रणायकवाक् ॥ ३७ ॥  
 असम्भते च निष्कामे प्रसव्यं पुनरुच्यते ।  
 प्रतिकूलेऽनुकूले च सव्यदक्षिणयोरपि ॥ ३८ ॥  
 आयत्ते पतितम्वेष धर्मशास्त्रनिरूपितः ।  
 द्विजातिकर्मभ्यो हीने प्रस्कन्ने परुषः पुनः ॥ ३९ ॥  
 अग्निग्रे कर्बुरे मिश्रे तथा निम्नरभाषिते ।  
 प्रयोक्ता तूत्तमर्णे स्यात् तथैव स्यात् प्रयोजके ॥ ४० ॥  
 प्रत्यर्थी त्यगन्तव्यः शात्रवप्रतिवादिनोः ।  
 पामरस्तु भवेदज्ञे नीचे च रमसः पुनः ॥ ४१ ॥  
 खण्डेऽप्याह प्रादितं तु हतयाचितयोरपि ।  
 अभियुक्ते पेशलस्तु चारो दक्षे च कीर्तितः ॥ ४२ ॥  
 प्रोक्षितं निहते सिक्ते बहूलं त्वपि पुष्कले ।  
 सान्द्रे च वालिशस्तु स्याद् बाले मूर्खेऽथ वेदकः ॥ ४३ ॥  
 सञ्ज्ञातयौवने चापि तथा वैकटिकेऽपि च ।  
 भङ्गुरो नश्वरे नम्रे भावितं त्वपि भासिते ॥ ४४ ॥

तथैवोत्पादिते लब्धे मलिनं तु मलीमसे ।  
 कृष्णे च मत्सरी तु स्यात् परसम्पदसोढरि ॥ ४५ ॥  
 कदर्याब्धे मूर्छितस्तु मूढसोच्छ्राययोरपि ।  
 अजयस्तु प्रवृद्धेऽपि वदान्यस्त्वपि दातरि ॥ ४६ ॥  
 वल्लुवाग्वाग्मिनोश्चापि वरदस्तु समर्थके ।  
 प्रसन्ने बल्लभस्तु स्यादध्यक्षे दयितेऽपि च ॥ ४७ ॥  
 वर्णाटो गायने चित्रकरे स्त्रीकृतजीवने ।  
 वक्तव्यः कुत्सिते नीचेऽप्यधीनकथनीययो ॥ ४८ ॥  
 वठरस्तु भवेत् स्थूले रभसस्तु शठेऽपि च ।  
 वरीयान् स्यादुरुतरे प्रशस्ततर एव च ॥ ४९ ॥  
 व्यायतं व्यापृते दीर्घे हृदे विगतवाक् पुनः ।  
 वीते च निष्पमे चाथ विस्मृतं विगते तते ॥ ५० ॥  
 विदितं संश्रुते ज्ञाते विधुतं त्वपि कम्पिते ।  
 त्यक्ते च विकृतं तु स्याद् दूरूपे व्याधितेऽपि च ॥ ५१ ॥  
 तथा विकारापन्ने च बीभत्सेऽथ विविक्तवाक् ।  
 निर्जने च पृथग्भूते शुद्धे चापि विचारिते ॥ ५२ ॥  
 असम्बाधेऽथ विच्छिन्नं समालब्धे द्विधाकृते ।  
 विस्रब्धं निभृते शस्ये तथा विश्वसितेऽपि च ॥ ५३ ॥  
 शिवशस्त्वस्वतन्त्रात्मन्यवश्ये रभसोऽपठ्यत् ।  
 अरिष्टदुष्टबुद्धौ च कथयन्ति मनीषिणः ॥ ५४ ॥  
 विज्ञेयं विधुरं सद्भिः कष्टविस्मिष्टयोरपि ।  
 विकले ऽप्रत्यवेते च विलीनं त्वपि विदुते ॥ ५५ ॥  
 लीनेऽथ वेष्टितं वक्त्रे कम्पिते स्याद् रथे पुनः ।  
 व्याघ्रचर्मावृते जेयो वैयाघ्रो व्याघ्रयोगिनि ॥ ५६ ॥

शिरःस्थो व्यवहारस्तेऽभियोक्तारि शिरःस्थिते ।

समर्थस्तु समानार्थे सम्बन्धार्थे हितेऽपि च ॥ १७ ॥

न्याये शक्ते सदस्यस्तु यज्ञानां विधिदर्शिनि ।

सभ्ये च संस्थितस्तु स्यात् समाप्ते च भूतेऽपि च ॥ १८ ॥

सम्यक्सिते सत्तमस्तु श्रेष्ठे चाप्यतिशोभने ।

तथा पूज्यतमे चाथ सङ्कीर्णो निश्चितेऽपि च ॥ १९ ॥

अशुद्धव्यासयोश्चापि कुत्रचिद् वर्णसङ्करे ।

सङ्कुलं तु भवेद् व्याप्ते परस्परपराहते ॥ २० ॥

वचने स्यादविस्पष्टवचनेऽन्येऽथ मिश्रिते ।

संसृष्टशब्दं जानीयाच्छुद्धे च वमनादिभि ॥ २१ ॥

समूहः पूजिते भुम्ने सद्योजातेऽप्युपभुते\* ।

संहतं दृढसन्धौ च सङ्गते स्थायुकः पुनः ॥ २२ ॥

स्याद् ग्रामाधिकृते स्यान्नावथ साधिष्ठ इत्ययम् ।

भवेद् भृशतमे चैव तथा साधुतमेऽपि च ॥ २३ ॥

अथो भृशतरे साधुतरे साधीय इत्यदः ।

स्तिमितं निश्चले क्लिप्ते वृप्ते तु सुहितो भवेत् ॥ २४ ॥

तथा सुष्ठु हितेऽपि स्यात् सेनारक्षे तु सैनिकः ।

स्यात् सेनासमवेते च हृषितस्तु मनोहरे ॥ २५ ॥

सरोमाच्छे प्रतिहते सहर्षे विस्मितेऽपि च ।

तथा स्तब्धे च रोमादावित्यध्यायः समाप्तवान् ॥ २६ ॥

इति व्यखरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथ त्र्यक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अमृतं व्योम्नि देवान्ने यज्ञशेषे रसायने ।  
 अयाचिते जले जग्धौ मोक्षेऽन्ने हेम्नि गोरसे ॥ १ ॥  
 घारोष्णदुग्धेऽप्यमृतौ क्षीरमात्रे धनञ्जयः ।  
 एतेष्वर्थेषु जानीयात् क्लीवं वेदे तु पुंस्ययम् ॥ २ ॥  
 देवे तु द्वे स्त्रियां तु स्यादमृता मद्यभिक्षयोः ।  
 आमलक्यां हरीतक्यां गुडूच्यां रभसः पुनः ॥ ३ ॥  
 मागध्यां चाह सूर्यस्य पुनस्तेषु गमस्तिषु ।  
 ये वृष्टिसर्जने प्रोक्ता येषां सङ्ख्या चतुःशती ॥ ४ ॥  
 त्रिस्त्वप्र(तीर्मी)त एकान्तस्तुन्दरे स्वादुनित्ययोः ।  
 हृषे चाथाक्षरः पुंसि विरिञ्चे विष्णुस्वङ्गयोः ॥ ५ ॥  
 क्ली तु वाचि विधौ धर्मे वर्णेऽम्बुतमसोः कर्तौ ।  
 अक्षराख्ये सामभेदे खे मोक्षे मूलकारणे ॥ ६ ॥  
 परमाणौ ब्रह्मणि च प्रणवे तु नृशण्डयोः ।  
 त्रिस्त्वक्षरितरि स्याच्चाविद्यमानक्षरे तथा ॥ ७ ॥  
 अनन्तः पुंसि विष्णौ स्यान्नागराजे हलायुधे ।  
 क्लीवं तु व्योमन्यनन्ता तु वौर्णमास्यां मरुद्दिशि ॥ ८ ॥  
 शारिषामूमिदूर्वासु विशल्यानाम्नि चौपधौ ।  
 दुःस्पर्शे च स्त्रियां भेद्यलिङ्ग त्वन्तवि(सः)र्जिते ॥ ९ ॥  
 अन्तरं तु नयि प्रत्यासत्तौ मध्यावकाशयोः ।  
 तादर्थ्येऽवसरे कालभेदे मन्वन्तराह्वये ॥ १० ॥  
 विशेषविचरान्तर्धिष्ववसानविनार्थयोः ।  
 अवधौ च त्रिषु पुनस्तुल्येऽल्पपरिधानयोः ॥ ११ ॥

बाह्ये स्वीये प्रतिभुवि नृनपोस्त्वन्तरात्मनि ।  
 अर्जुनस्तु पुमान् कर्तव्यं मध्यमपाण्डवे ॥ १२ ॥  
 मातुरेकमुते शौङ्गचे यमे दृष्टिरुजान्तरे ।  
 ककुभास्यदृमे ह्री तु तृणे रूपे च हेस्त्रि च ॥ १३ ॥  
 स्त्रिया तु सुरभो रात्रावुपस्यप्यापगान्तरे ।  
 बाहुदास्येऽर्जुनी च स्यात् त्रि तु स्यादग्रशुक्रयो ॥ १४ ॥  
 रभसस्तु द्वयोराह केनिनि ह्री तु दृष्टुजि ।  
 अरिष्टस्तु पुमान् निम्ने फेनिलास्ये महीरुटे ॥ १५ ॥  
 लशुने दैत्यभेदे च कृष्णेन विनिपातिते ।  
 स्याद् दशबन्धने चाथ ह्रीव मरणलाम्बने ॥ १६ ॥  
 अप्यारण्यकयो साज्ञो 'पवित्र त'ऋगुत्थयो ।  
 अशुमे च शुमे वर्णविकारे सज्जन पुन ॥ १७ ॥  
 अजनाभे यर्ष इति निम्नार इति चापठीत् ।  
 मुराया सूतिरागेहे स्त्रिया त्रेकोऽपठीद् भिषक् ॥ १८ ॥  
 कटुकानागबलयोस्तके तु नृनपोस्तथा ।  
 भेषजद्रवमेदे च द्वे तु काके त्रिषु त्वयम् ॥ १९ ॥  
 अहिंसिते तथा व्याधिनिर्मुक्ते निरुपद्रवे ।  
 अदृष्टं बद्धितोगादिदैवभीतौ महीभुजाम् ॥ २० ॥  
 ह्री त्रि त्वनीक्षितेऽथ स्यादक्षत ह्रीवल्लिङ्गम् ।  
 धान्येऽपि तण्डुलेऽथ स्त्रीनपोर्लज्जिषु ना यवे ॥ २१ ॥  
 अन्यासस्तु क्षतात् त्रि स्यादक्षित तु जले नपि ।  
 सङ्ख्याविशेषे चान्यसिन् क्षितात् त्रि स्यादयान्युतः ॥ २२ ॥  
 पुमान् विष्णौ त्रिषु पुनश्च्युतादन्यत्र वस्तुनि ।  
 अन्तस्था तु स्त्रिया प्रोक्ता यरलेषु वकारके ॥ २३ ॥



तथा छन्दोविचित्या च द्यक्षरप्रभृतिष्वपि ।  
 षड्विंशतौ चच्छन्दस्सु चतुर्विद्वेषु दृश्यते ॥ २४ ॥  
 प्रयोगे ब्राह्मणेनोपास्थानीया जीयके<sup>१</sup> तथा<sup>(२)</sup> ।  
 त्रिष्वन्तावस्थिते चापि तथैवान्तरवस्थिते ॥ २५ ॥  
 अरुणा स्त्री विषाया च मञ्जिष्ठात्रिवृत्तोरपि ।  
 स्त्री तु ताम्रे पुमास्तु स्यात् सूर्ये सूर्यस्य सारथौ ॥ २६ ॥  
 शशिजे चाप्युषसि च काण्डर्षिष्वपि केयुचित् ।  
 अन्यक्तरागवर्णे च सन्ध्यारागे तु केचन ॥ २७ ॥  
 लोहितेऽन्यस्तु कपिले त्रि त्वत्र कथिता गुणा ।  
 अन्यक्तरागादयो ये तेषामन्यतमेन यत् ॥ २८ ॥  
 युक्त वस्तु भवेत् तत्र नि शब्दे चाजयादय ।  
 अजिर स्त्री शरीरे च विषये चाङ्गणेऽपि च ॥ २९ ॥  
 शैष्ये च नगरे चास्य प्रयोगोऽर्थान्तरेऽपि च ।  
 दृश्यते भारते क्रोञ्चधरणीधरवर्णने ॥ ३० ॥  
 कुरङ्गाकृतनिर्घोषमुद्गान्तसमराजिरम् ।  
 हत्यन्नार्थश्चिन्तनीयोऽथ नद्यामजिरा स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥  
 उमायामपि च ग्राह रमस शब्दवित्तम ।  
 त्रि तु शीघ्रे जर्जरे च स्यादयो अमरा स्त्रियाम् ॥ ३२ ॥  
 गुडूचीन्द्रपुरीस्थूणास्त्वमर्तरि तु वाच्यवत् ।  
 द्वे तु देवेऽथ पुंसि स्यादरः सोमसज्जके ॥ ३३ ॥  
 यज्ञाङ्गेऽमौ च युद्धे तु लोहलोहशलाकयो ।  
 अपि स्त्रीन क्वाटे तु स्यात् स्त्रीशण्डेऽररी इति ॥ ३४ ॥  
 आरायामररा म्र्येव शीघ्रे स्याद् मेघलिङ्गकम् ।  
 अर्गला तु न ना द्वाग्कवाद्वयनन्धने ॥ ३५ ॥

क्लीबं तु द्वारपटले विदण्डे तु त्रिलिङ्गिका ।  
 रमसस्त्वाहं कल्लोले दण्डिकान्तःकपोलयोः ॥ ३६ ॥  
 अचलो ना गिरी विष्णौ पृथिव्यां त्यचला स्त्रियाम् ।  
 देव्यां च काञ्चिकस्त्रालमधितिष्ठति या सदा ॥ ३७ ॥  
 निश्चले तु त्र्यमात्यस्तु राज्ञो धीमन्निवे पुमान् ।  
 त्रिस्त्वमाभवजातादाचरतं त्रिर्नवांशुके ॥ ३८ ॥  
 अहिंसितेऽप्यहिंसायां पुनः क्लीबेऽहितः पुनः ।  
 ना रिपौ त्रि त्वपथ्येऽथ स्यादपाढा स्त्रियामियम् ॥ ३९ ॥  
 अव्यदेवते च नक्षत्रे वैश्वदेवे च मे तथा ।  
 तद्युक्ते कालसामान्ये ताभ्यां यज्ञद्विजन्मनाम्(?) ॥ ४० ॥  
 अशिचित्येष्टकाभेदेऽप्यथ स्याद् भेदलिङ्गकम् ।  
 असोढरि तथापाढापुक्तकालजवस्तुनि ॥ ४१ ॥  
 अभिज्ञा तु स्त्रियां स्मृत्यां निपुणे त्वभिधेयवत् ।  
 अन्नादो ना प्रतान्ताग्रावन्नस्याचरि तु त्रिषु ॥ ४२ ॥  
 मनुष्ये तु द्वयोराह शब्दवेदी धनज्जयः ।  
 अजितस्तु पुमान् विष्णौ दूर्वायामजिता स्त्रियाम् ॥ ४३ ॥  
 अनिर्जिते पुनस्त्रि स्यादव्यक्तस्तु पुमान् हरौ ।  
 परमात्मनि च क्ली तु साहचयतत्त्वान्तरेऽपि च ॥ ४४ ॥  
 प्रधानाख्ये त्रिषु पुनरस्पष्टे मूर्खे एव च ।  
 रमसस्तु प्रमाद्याह परमात्मन्यर्थं नपि ॥ ४५ ॥  
 अव्ययोऽस्त्री खराद्याप्येष्वीश्वरस्य दशस्यपि ।  
 ज्ञानं वैराग्यमैश्वर्यं तपः सत्यं क्षमा धृतिः ॥ ४६ ॥  
 सद्युत्वमात्मसम्बोधो ह्यधिष्ठातृत्वमित्यपि ।  
 एतेषु त्रि तु यस्यास्ति न व्ययस्तत्र वस्तुनि ॥ ४७ ॥

पार्वत्यां त्वद्रिजा स्त्री स्यात् क्ली शिलाजतुनामनि ।

धातुभेदे त्रिषु पुनरद्रिजाते नपि त्वदः ॥ ४८ ॥

शिलाजतुन्यश्मजं स्यादश्मजाते पुनस्त्रिषु ।

अनीकं तु नृशण्डे स्यात् सेनायां समरेऽपि च ॥ ४९ ॥

वाणावयवभेदे चाप्यथानूकं नपुंसकम् ।

देहावयवभेदे च शीले चान्वय एव च ॥ ५० ॥

गते जन्मानि नाथ स्यादनूपो महिषे द्वयोः ।

जलप्राये तु देशे त्रिरथाहीनो नृलिङ्गकः ॥ ५१ ॥

द्विरात्रादिषु यज्ञेषु प्राक् त्रयोदशरात्रतः ।

अथ त्रिषु स्यादन्यूने स्यादहीनामिनेऽपि च ॥ ५२ ॥

अक्षीर्षं त्वन्विजे क्लीवं लवणे ना तु शिशुके ।

अमत्ते तु त्रिरमर्तः पुनर्मृत्यौ नृलिङ्गकः ॥ ५३ ॥

द्वे तु मर्त्येऽध्वरस्तु स्यादोष्ठे पुंस्यथ भेद्यवत् ।

अवाचीने च हीने क्ली त्वध्वरं खे मखे तु ना ॥ ५४ ॥

अत्वरस्तु त्वराहीने त्रि द्वे तु महिषे स्मृतः ।

अधृष्या तु नदीभेदे स्त्री त्रिषु त्वप्रयृष्यके ॥ ५५ ॥

नाड्यतो वैश्वदेवामौ महदाश्चर्ययोलिषु ।

अखातं क्ली देवत्वातजलाधारेऽथ भेद्यवत् ॥ ५६ ॥

खातादन्यत्र पुल्लिङ्गस्त्वपायोऽपगमे तथा ।

पलायनेऽयापेताये त्रिरपाङ्गः पुनः पुमान् ॥ ५७ ॥

नेत्रान्तेऽपगताङ्गे तु त्रिरलिङ्गं तु नप्यदः ।

प्रपानाल्ये साङ्ग्यतत्त्वे निर्लिङ्गे त्वभिधेयवत् ॥ ५८ ॥

त्रिस्त्वनङ्गोऽङ्गरहिते क्ली तु ज्योप्ति सरे तु ना ।

अङ्गनाशब्द आख्यातः कल्याणाङ्ग्यां स्त्रियां स्त्रियाम् ॥ ५९ ॥

गतिप्राङ्गणयोस्त्वन्ये कथयन्त्यङ्गनं बुधाः ।  
 ग्रन्थावच्छेदभेदे तु नाध्यायोऽध्ययनेऽपि च ॥ ६० ॥  
 ध्यातुरन्यत्र तु त्रिः स्यादध्यया तु स्त्रियामियम् ।  
 हरीतक्यां स्तम्भभेदे यस्याख्या पद्मचारिणी ॥ ६१ ॥  
 महाश्रावणिकायां च वैचः कश्चिदभापत ।  
 पीताक्षिण्ड्यां तु पुंस्येप निर्गथे त्वभिधेयवत् ॥ ६२ ॥  
 पन्नगेऽपि पठत्येन रभसस्तद् विचार्यताम् ।  
 अश्वत्थस्तु नृलिङ्गः स्याद् वृक्षे पिप्पलमंजके ॥ ६३ ॥  
 अश्विनीसंज्ञनक्षत्रे स्यान्मुहूर्तान्तरेऽपि च ।  
 पौर्णमास्यां त्याश्वयुज्यामश्वत्था स्यात् स्त्रियामियम् ॥ ६४ ॥  
 अशोकः पुंसि कङ्कलिसंज्ञवृक्षे स्त्रियां पुनः । \*  
 अशोका कटुरोहिण्यां वीतशोके तु भेद्यवत् ॥ ६५ ॥  
 पथ्याविडङ्गयोः स्त्री स्यादमोघा सफले त्रिषु ।  
 अशौघः सूरणे पुंसि तके तु स्यान्नपुसकम् ॥ ६६ ॥  
 अशौर्मा मुसलीसज्ञस्तम्बे स्त्री भेद्यवत् पुनः ।  
 अर्शसो घातकेऽथ स्यादयोगः पुंसि कीर्तितः ॥ ६७ ॥  
 वियोगे विधुरे तु त्रियोगहीनेऽपि लोहगे ।  
 अन्तिका तु स्त्रिया बुल्लया समीपे भेद्यलिङ्गिका ॥ ६८ ॥  
 अण्डजस्तु द्वयोर्मत्स्ये कृकलासपतत्रिणोः ।  
 स्त्री त्वण्डजा स्यात् कस्तूर्यामण्डजाते पुनस्त्रिषु ॥ ६९ ॥  
 अग्निजा तु स्त्रियां लक्ष्म्यां भेद्यवत् तु समुद्रजे ।  
 अञ्जनः पुंसि वरुणादिगजेऽथाञ्जना स्त्रियाम् ॥ ७० ॥  
 हालाहलाख्यजन्तौ स्याद् जनन्यां च हनूमतः ।  
 लेप्यनार्यौ तु रभस ईदन्तामाह चाञ्जनीम् ॥ ७१ ॥

क्ली त्वनक्तिक्रियायां स्यान्नेत्रसंस्कारवस्तुनि ।  
 रसाज्जने च रभसो विशेषादिदमव्रवीत् ॥ ७२ ॥  
 नप्त्रियोस्त्वज्जयत्यर्थे त्रिषु त्वज्जनसाधने ।  
 अम्बुजं पङ्कजे क्लीवं पुंस्यपि स्माह वाक्पतिः ॥ ७३ ॥  
 अनाप्तत्वादनादृत्य तद् ना निचुलशङ्खयोः ।  
 अम्बुजा तु स्त्रियां लक्ष्यामिति केचित् त्रिषु त्वदः ॥ ७४ ॥  
 जलजाते नपि त्वेप सङ्ख्याभेदे च सेदृशी ।  
 कोटरारभ्य याः सङ्ख्याः क्रमाद् दशगुणोत्तराः ॥ ७५ ॥  
 सप्तमी तासु या सङ्ख्या सा ज्ञेयाथाङ्गजः स्मरे ।  
 केशे च ना द्वे तु पुत्रे क्ली तु रोगेऽपि शोणिते ॥ ७६ ॥  
 त्रिस्त्वङ्गजातेऽथावर्द्धस्त्रिर्निरर्थकवाचि च ।  
 अनैन्यबन्धेऽबन्धे तु क्लीवेऽथ स्यात् स्त्रियामियम् ॥ ७७ ॥  
 अपर्णा गिरिजायां स्यात् पर्णहीने तु मेघवत् ।  
 असनो ना पीतसालसंज्ञवृक्षे नपि त्वदः ॥ ७८ ॥  
 क्षेपणे गतिदीप्त्योश्च स्यादादानेऽप्यथार्जकः ।  
 सिते कठिञ्जरे पुंसि स्यादार्जमितरि त्रिषु ॥ ७९ ॥  
 अरूढस्तु यवे पुंसि त्रिषु त्वकृतरोहणे ।  
 रुढादन्यत्र चास्थानं पुनस्त्रिषु जलाश्रये ॥ ८० ॥  
 अगाधे स्थानहीने च क्ली तु स्थानात् परत्र च ।  
 अङ्गुलोऽश्ली तिर्यगाष्टयवमाने पुमांस्तु सः ॥ ८१ ॥  
 पक्षिलस्वामिसंज्ञर्षावङ्गुष्ठेऽथत्थपादपे ।  
 हर्षनन्दी तु पर्यायमङ्गुलेरिममामनत् ॥ ८२ ॥

१. 'द्व त्रिरनर्थ' ग. २. 'अवर्द्धेऽपवर्द्धे तु' ख. ड. पाठः. ३. 'ति' क. पाठः.  
 'ले' ग. पाठः.

† 'द्राविलः पक्षिलस्वामां भङ्गनागोऽङ्गुलीऽपि च' (पृ. ९६. खो. १५०) इति वास्याय  
 वन्ती ।

अङ्गारस्तु पुमान् भौमे स्यादुष्णगुण एव च ।  
 त्रिस्तु तद्वति निर्वाणज्वाले त्वग्नौ नृशण्डयो ॥ ८३ ॥  
 निर्वाणाग्नाविन्धने च स्यात् त्वपानं गुदेऽपि च ।  
 वृषणे च पुमास्तु स्याच्छरीरपवनान्तरे ॥ ८४ ॥  
 आरण्यके सामभेदेऽप्यथ स्यादक्षयो नरि ।  
 विष्णोरकारवाच्यस्य गृहादौ च त्रिषु त्वयम् ॥ ८५ ॥  
 क्षयहीनेऽष्टका तु स्त्री मार्गशीर्ष्या परत्र या ।  
 तामिस्राष्टमिकास्तिषस्तासु तामु च कर्म यत् ॥ ८६ ॥  
 पितृनुद्दिश्य कर्तव्यं तत्र च क्ली तु सूत्रके ।  
 अष्टावयवके त्रिस्तु तस्याध्येतरि यस्य च ॥ ८७ ॥  
 सङ्घस्यावयवग अष्टौ तस्मिन्नध्ययनस्य च ।  
 यम्याष्टावृत्तयन्तस्मिन्नष्टमी तु स्त्रियामियम् ॥ ८८ ॥  
 निधौ रुद्रस्याष्टम स्यादष्टानां पूरणे त्रिषु ।  
 अम्बकं नयने क्लीबं पार्वत्या त्वम्बिका स्त्रियाम् ॥ ८९ ॥  
 जनन्यामपि शब्दज्ञ पुनर्ब्रूते घनज्ञय ।  
 स्त्रीमात्रे चाप्यधामाधमतलम्पर्शवारिणि ॥ ९० ॥  
 त्रि क्ली तु विबरेऽहार्यः पुनर्ना धरणीधरे ।  
 अहर्तव्ये पुनस्त्रि स्यादभ्यासो गुणने पुमान् ॥ ९१ ॥  
 द्विरुक्तघातपूर्वार्धेऽप्यभीतस्त्रिस्तु निर्भये ।  
 अभ्लानस्तु पुमान् पुष्पस्तम्भे यम्य महासहा ॥ ९२ ॥  
 इति सङ्ग्रान्तर तस्य पुन पुष्पे नपुसकम् ।  
 त्रिस्त्वम्लानवाति त्रिस्तु स्यादभीकश्च निर्भये ॥ ९३ ॥

कमितर्यपि ना तु स्यादपिभेदे च सामगे ।  
 रमसस्तु कबौ चाह पुंस्येवैन वद्वश्रुतः ॥ ९४ ॥  
 अजिनं चर्मणि क्लीवं जिनहीने तु भेदवत् ।  
 अजपस्त्वसदध्येतर्ययं ना निर्जपे त्रिषु ॥ ९५ ॥  
 अजस्य पातर्यपि च क्लीवं त्वर्दितमाशये ।  
 वातजे हिंसने गत्यां याचने च त्रिषु त्वदः ॥ ९६ ॥  
 गते हते याचिते च स्यादथो अर्जुदोऽन्नियाम् ।  
 मांसकीलाह्वये रोगभेदेऽन्ये त्वाहुरक्षिजे ॥ ९७ ॥  
 रामेद इति शण्डस्तु सङ्ख्याया कोटिनामानि ।  
 ना तु सर्पान्तरे सर्पसत्रयाजिफणाभृताम् ॥ ९८ ॥  
 एकस्मिन्नपरे त्वेन शैलभेदेऽपि चामनत् ।  
 अविपस्तु पुमानब्धौ गिरी स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ ९९ ॥  
 दिवि स्त्री त्वविषी भूमौ निर्विषे त्वभिषेयवत् ।  
 तत्रापि स्वात् स्त्रियां वृत्तिर्यदा स्यादविषा तदा ॥ १०० ॥  
 अरुपस्तु पुमान् सूर्येऽरोपे वर्णेऽपरे पुनः ।  
 रूपवत्त्वाहुरभ्ये तु द्वयोरुपसि तु स्त्रियाम् ॥ १०१ ॥  
 अरुषीत्युपस्त्वमौ नासारोगे पुनस्त्रिषु ।  
 अर्षिपं बालवत्सायां दुग्धे स्यादग्रमांसके ॥ १०२ ॥  
 क्लीवमन्ये पुनः प्रादुर्हस्तिनि द्वे अथो नपि ।  
 लाजेऽभ्योपमादान्यः साज्याम्भःपेयसक्तुषु ॥ १०३ ॥  
 पुमांसर्मद्रूपस्तु द्वे पक्षिजातौ न हस्तिनि ।  
 धनञ्जयस्त्विमं प्राह पुमांसं हस्तमाचरम् ॥ १०४ ॥

अगस्त्यस्तु पुमान् कुम्भसम्भवे स्यान्महामुनौ ।  
 अगास्तिसंज्ञवृक्षे च क्लीत्वस्य फलपुष्पयोः ॥ १०५ ॥  
 अजन्यं क्लीवमुत्पाते जन्यहीने तु तत् त्रिषु ।  
 अरालो यक्षधूपाख्यनिर्यासे पुंसि कीर्तितः ॥ १०६ ॥  
 नटानां हस्तविन्यासभेदे भुमे तु भेद्यवत् ।  
 अतिप्रमाणकाये तु गजभेदे द्वयोरयम् ॥ १०७ ॥  
 अलातमुल्मुके (क्लीव)मनात्ते त्वभिधेयवत् ।  
 अङ्गदं नपि केयूरे बालिपुत्रे तु पुम्ययम् ॥ १०८ ॥  
 रभसां वामनाख्यस्य दिग्गजस्याह योपिति ।  
 अर्द्धं तु गतौ क्लीव याचने चापरे पुनः ॥ १०९ ॥  
 अर्दना याचने स्त्रीत्ये हिंसायां त्वर्दना न ना ।  
 अपट्टी स्त्री काण्डपटे पट्टहीने तु भेद्यवत् ॥ ११० ॥  
 तत्रापि च स्त्रिया वृत्तिर्यदा म्यादपटा तदा ।  
 अवटस्तु पुमान् गते कृपे मानान्तरेऽपि च ॥ १११ ॥  
 चतुर्विंशत्यङ्गुलके बटहीने तु स त्रिषु ।  
 अगमस्तु गिरौ वृक्षे गतिहीने तु भेद्यवत् ॥ ११२ ॥  
 अनृतं तु कृपौ क्लीवमसत्ये(तुं) च त्रिषु त्वदः ।  
 असत्यमुक्तेऽप्यनृतेऽप्यपुंस्त्वे त्वनृता स्त्रियाम् ॥ ११३ ॥  
 असुरस्तु पुमान् मेघे वास्तुदेवान्तरेऽपि च ।  
 कोष्ठपङ्क्तिं पश्चिमायां पष्ठे दक्षिणतः स्थिते ॥ ११४ ॥  
 द्वे तु दैत्ये गजे च क्ली पुनः कांस्थान्यलोहके ।  
 आसितस्तु पुमान् ज्ञेय इक्ष्वाकुकुलजे नृपे ॥ ११५ ॥



शनैश्चरे च वर्णे च कृष्णे तद्वति तु त्रिषु ।  
 अबद्धे चाप्यथासाध्यजिह्वारोगान्तरेऽलस ॥ ११६ ॥  
 पादरोगविशेषे च स्यादुष्टस्य ज्वरेऽपि च ।  
 आलस्यवति तु त्रि स्यादलसा तु स्त्रियामियम् ॥ ११७ ॥  
 हसपाद्यामथाध्वर्याचविनः पुंसि पावरे ।  
 तथाविधाने गुप्तावप्युदकेऽपि नपुसकम् ॥ ११८ ॥  
 द्वयोस्तु चित्ते मासे मृगे चायाकृतं नपि ।  
 यवत्रीक्षादिसतुपहविष्यजनिते त्रिषु ॥ ११९ ॥  
 अधरस्तु पुमान् बन्धुसमूहे मूढान्तरे ।  
 क्ली तु बुद्धे द्वयोस्तु स्यान्मातृवाहाख्यजन्तुके ॥ १२० ॥  
 जलपक्षिविशेषं च स्यादथो अतसः पुमान् ।  
 वनस्पतिप्रभेदे म्यादतसी तु स्त्रियामियम् ॥ १२१ ॥  
 उमासञ्जे धान्यभेदे वने तु स्याद् नपुसकम् ।  
 अवसं क्ली भवेचापे ना याथेयाशनीयके ॥ १२२ ॥  
 वसाहीने पुनस्त्रि स्यादबला तु स्त्रियामियम् ।  
 तथा चर्विततान्मूलरसे भार्याग्रजे तु ना ॥ १२३ ॥  
 बलहीने पुनस्त्रि स्यादजयस्योत्तर वच ।  
 अवेलः पुस्यपालापे म्यवेला पूगचूर्णके ॥ १२४ ॥  
 इत्यन्यत्र च बेलाया बेलाहीने तु भैद्यवत् ।  
 अलर्कस्तु सिताके ना क्ली तु तत्फलपुष्पयो ॥ १२५ ॥  
 शाकभेदेऽप्यैलर्काख्या द्वे तु म्याद् रोहिते शुनि ।  
 अलका स्त्री कुनेरस्य नगरे मूर्धने पुन ॥ १२६ ॥  
 कुटिले पुंसि शण्डस्तु स्यादश्वीयं वदम्यके ।  
 अधाना त्रिस्त्वश्वहिते स्त्री त्वश्वीयाश्चलाञ्छने ॥ १२७ ॥

अगस्त्यस्तु पुमान् कुम्भसम्भवे स्यान्महामुनौ ।

अगस्तिसंज्ञवृक्षे च क्लीवस्य फलपुष्पयोः ॥ १०५ ॥

अजन्यं क्लीवमुत्पाते जन्यहीने तु तत् त्रिषु ।

अरालो यक्षधूपास्यनिर्यासे पुंसि कीर्तितः ॥ १०६ ॥

नटानां हस्तविन्यासभेदे मुग्धे तु भेद्यवत् ।

अतिप्रमाणकाये तु गजभेदे द्वयोरयम् ॥ १०७ ॥

अलातमुल्मुके (क्लीव)मनात्ते त्वभिधेयवत् ।

अद्भुतं नपि केयूरे वालिपुत्रे तु पुम्ययम् ॥ १०८ ॥

रभसो वामनाख्यस्य दिग्गजस्याह योपिति ।

अर्दनं तु गर्तौ क्लीव याचने चापरे पुन ॥ १०९ ॥

अर्दना याचने स्त्रीत्वे हिंसायां त्वर्दना न ना ।

अपटी स्त्री काण्डपटे पटहीने तु भेद्यवत् ॥ ११० ॥

तत्रापि च स्त्रियां वृत्तिर्यदा स्यादपटा तदा ।

अवदस्तु पुमान् गर्तं कूपे मानान्तरेऽपि च ॥ १११ ॥

चतुर्विंशत्यङ्गुलके चटहीने तु स त्रिषु ।

अगमस्तु गिरौ वृक्षे गतिहीने तु भेद्यवत् ॥ ११२ ॥

अनृतं तु कृपां स्त्रीयममत्ये(तुं) च त्रिषु त्वदः ।

अमत्ययुक्तंऽप्यनृतेऽप्यपुंस्त्वे त्वनृता स्त्रियाम् ॥ ११३ ॥

असुरस्तु पुमान् मेघे वास्तुदेवान्तरेऽपि च ।

कोष्ठपङ्क्तिं पश्चिमायां पष्ठे दक्षिणतः स्थिते ॥ ११४ ॥

द्वे तु दैव्ये गजे च स्त्री पुनः कांस्यान्यलोहके ।

अमितस्तु पुमान् जेय दध्वाकुङ्कुले नृपे ॥ ११५ ॥

शनैश्चरे च वर्णे च कृष्णे तद्वति तु त्रिषु ।

अबद्धे चाप्यथासाध्यजिह्वारोगान्तरेऽलसः ॥ ११६ ॥

पादरोगविशेषे च स्यादुष्टस्य ज्वरेऽपि च ।

आलस्यवति तु त्रि स्यादलसा तु स्त्रियामियम् ॥ ११७ ॥

हंसपाद्यामथाप्यर्याचविनः पुंसि पावके ।

तथाविधाने गुप्तावप्युदकेऽपि नपुंसकम् ॥ ११८ ॥

द्वयोस्तु विहगे भासे मृगे चायाकृतं नपि ।

यवत्रीद्यादिसतुपहविष्यजनिते त्रिषु ॥ ११९ ॥

अधरस्तु पुमान् बन्धुसमूहे मूढान्तरे ।

क्री तु युद्धे द्वयोस्तु स्यान्मातृवाहास्यजन्तुके ॥ १२० ॥

जलपक्षिविशेषे च स्यादथो अतसः पुमान् ।

वनस्पतिप्रभेदे स्यादतसी तु स्त्रियामियम् ॥ १२१ ॥

उमासंज्ञे धान्यभेदे वने तु स्याद् नपुंसकम् ।

अवसं क्री भवेच्चापे ना पाधेयाशनीयके ॥ १२२ ॥

बसाहीने पुनस्त्रिः स्यादबला तु स्त्रियामियम् ।

तथा चर्वितताम्बूलरसे भार्याग्रजे तु ना ॥ १२३ ॥

बलहीने पुनस्त्रिः स्यादजयस्योत्तरं वच ।

अवेलाः पुंस्यपालापे म्यवेला पूगचूर्णके ॥ १२४ ॥

इत्यन्यत्र च बेलाया बेलाहीने तु भेद्यवत् ।

अलर्कस्तु सिताकं ना क्री तु तत्फलपुष्पयोः ॥ १२५ ॥

शाकभेदेऽप्यैलर्काद्यां द्वे तु न्याद् रोहिते शुनि ।

अलका श्री कुवेरस्य नगरे मूर्धजे पुनः ॥ १२६ ॥

कुटिले पुंसि शण्डस्तु स्यादभीयं कदम्बके ।

अधानां त्रिम्बधहिते श्री तन्धीयाधन्याञ्जने ॥ १२७ ॥

अण्दीरः पुरुषे पुंसि सज्जने मुष्कवत्पशौ ।  
 त्रि तु शकेऽधाण्डुको ना मुष्के स्याद् द्वे तु टिट्ठिमे ॥ १२८ ॥  
 अङ्कुरस्त्वस्त्रियां वीजप्ररोहे किञ्च शास्त्रिणाम् ।  
 प्रतानभेदे क्लीबं तु रुधिरे रोम्णि वारिणि ॥ १२९ ॥  
 अथापरं क्लीबलिङ्गं सिद्धान्ते मुनयो विदुः ।  
 गजपाश्चात्यभागेऽथ त्रि पूर्वप्रतियोगिनि ॥ १३० ॥  
 अन्यस्मिन्नप्यथापारः समुद्रे ना त्रिषु त्वयम् ।  
 अविद्यमानपारे स्यादक्षित्रस्तु पुमानयम् ॥ १३१ ॥  
 अग्नौ क्ली रदिमहविपोरम्बष्ठस्तु द्वयोरयम् ।  
 वैश्यायां ब्राह्मणाज्जाते विवाहादपरे पुन ॥ १३२ ॥  
 ब्राह्मणात् क्षत्रियाजाते विवाहेनेति मन्वते ।  
 सवर्णाख्ये नृपात् तूदवैश्यायामपरे विदुः ॥ १३३ ॥  
 जाते माहिष्यसज्ञाके स्त्री त्वम्बष्ठा विधीयते ।  
 पाठाशाङ्गाष्टयोर्यूथीचाङ्गेर्योः स्थावरान्तरे ॥ १३४ ॥  
 मयूरविदलासंज्ञे काकमाच्यां च कश्चन ।  
 वैजयन्त्यां तु पिप्पल्यामप्यम्बष्ठामभाषत ॥ १३५ ॥  
 अग्निष्ठः पुंस्युपस्थावसंज्ञयूपद्वयान्तरे ।  
 स्थितयूपे त्रिषु त्वेय वहिष्ये क्ली त्वपष्ठवाक् ॥ १३६ ॥  
 अङ्कुशाग्रे पष्ठहीने पुनः स्यादभिधेयवत् ।  
 पष्ठश्च पर्वतप्रस्थ आख्यातः कृतबुद्धिभिः ॥ १३७ ॥  
 अत्यूहो गजभेदे ना त्रि त्वत्यर्थोहकादिषु ।  
 अत्यूहा नीलिकायां स्त्री नीलकण्ठस्य द्वयोः ॥ १३८ ॥  
 अर्णोचिस्तु पुमान् वेणौ त्रिषु शाकटिके मतः ।  
 असौम्येऽस्यप्यहाष्टिः स्त्री दृष्टिहीने तु भेद्यवत् ॥ १३९ ॥

अरणिः पुंस्त्रियोर्यज्ञवह्निमन्थनकाष्ठयोः ।

ना मुहुर्वचने स्त्री तु या कन्या निःस्पृहा खतः ॥ १४० ॥

अविवाद्या भवेत् तस्यामथ स्यादङ्कतिः पुमान् ।

वायौ प्रजापतौ च स्त्रीलिङ्गस्त्वर्यान्तरेऽस्त्ययम् ॥ १४१ ॥

इति बह्मादिपाठेन विज्ञेयमथ नाञ्चतिः ।

अग्रावर्थान्तरे त्वास्ति स्त्रीलिङ्ग इति निश्चय ॥ १४२ ॥

बह्मादिपाठादेवास्म्य स्यादयो अंहतिः स्त्रियाम् ।

दाने व्याधौ च पिशिते पुल्लिङ्गस्त्वेहिषादुक्ते ॥ १४३ ॥

अमतिस्त्वमिधातौ ना द्वयोस्त्वाहुर्विचक्षणाः ।

छागचातकयोर्लिङ्गं त्वस्माभिर्नैव निश्चितम् ॥ १४४ ॥

रूपे प्रावृषि च त्रिस्तु निर्मतावरतिस्तु ना ।

असुखक्रोधयोस्त्रिस्तु रतिहीनेऽदितिः पुनः ॥ १४५ ॥

ज्ञेया शैलेन्द्रकन्याया पृथिव्यामपि सूरिभिः ।

देवमातरि गोवाचोर्होमार्थसमिदुक्षणे ॥ १४६ ॥

द्यावापृथिव्योस्त्वदितिः स्त्री त्रिस्तु दितिवर्जिते ।

अगस्तिस्तु पुमान् कुम्भसम्भवे मुनिपुङ्गवे ॥ १४७ ॥

अगस्त्यवृक्षे च श्नी तु स्यात् तस्य फलपुष्पयोः ।

अवन्तिर्ना राजभेदे नीवृद्धेदे च भूक्षि च ॥ १४८ ॥

स्त्रियां त्ववन्तिराजस्य स्यादवन्ती स्त्र्यपत्यक ।

उज्जयिन्याख्यनगरेऽप्यततिस्तु पाथे स्त्रियाम् ॥ १४९ ॥

पुमांस्त्वततिधातौ स्यादातिथिस्तु पुमानयम् ।

कुशस्य तनयेऽपि स्यात् तथैव गृहमागते ॥ १५० ॥

अबन्धौ भोक्तुकामे च तिथिहीने तु मेघवत् ।

अरणिः पुंस्त्रियोर्हस्ते सप्रकोष्ठतताहुलौ ॥ १५१ ॥

कीलकूर्परयोश्चान्ये पुनर्मनान्तरे विदुः ।

चतुर्विंशत्यङ्गुलेऽथ स्यादग्रावमनिः पुमान् ॥ १५२ ॥

कश्चित् त्वाह स्त्रियां रोगे पुस्तियोस्त्वशनिः पयौ ।

वज्रनिर्घातयोश्च त्रि. पुन स्याच्छनिवर्जिते ॥ १५३ ॥

अ(त्म?त्र)निस्तु पुमानग्नौ जयहस्तिन्यथ स्त्रियाम् ।

पशूनां भक्षणे द्रोण्यां तालुन्यप्यथ दीधितौ ॥ १५४ ॥

अभीशुः प्रमहेऽश्वस्य बाहौ चाथाङ्गुलौ स्त्रियाम् ।

अविष्टस्तु द्वयोरश्वे पुल्लिङ्गस्यपहोनरि ॥ १५५ ॥

अजिष्णुस्तु पुमानग्रावुदके तु नपुसकम् ।

अररुस्त्वसुरे द्वे म्यान्मन्यनेऽथायुधे नपि ॥ १५६ ॥

अगुरु ङी शिशपाया जोङ्गके पुनपुसकम् ।

लघुनि स्याद् भेद्यलिङ्गमश्वयुक् तु स्त्रियामियम् ॥ १५७ ॥

अधिन्याह्वयनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ।

जाते तु तत्र त्रिरथो अहिभृग् गरुडे पुमान् ॥ १५८ ॥

द्वे मयूरं भेद्यलिङ्गस्त्वहिभोजिनि कीर्तितः ।

अंशुर्मास्तु पुमान् सूर्ये चन्द्रे चाद्यमहीपती ॥ १५९ ॥

दिलीपाख्यस्य नृपतेस्तातेऽथांशुमती स्त्रियाम् ।

पृथ्विपर्णीसालपण्योरंशुयुक्ते तु भेद्यवत् ॥ १६० ॥

सुहूर्तमेदे त्वभिजित् ऋतुमेदे च पुंसि सः ।

नक्षत्रमेदे तद्युक्तकालमात्रे च स त्रि तु ॥ १६१ ॥

तत्र जाते पुमास्तु स्यादहिजित् विष्णुशक्रयोः ।

अहेस्तु जेतारि त्रि स्यादरुन्धत् त्वभिधेयवत् ॥ १६२ ॥

अरोधके वसिष्ठपितृभ्यां तु म्यादरुन्धती ।

वचायां च म्रियामग्निस्तद्युक्ते त्वभिधेयवत् ॥ १६३ ॥

अस्थिमानस्थिसङ्घातसंज्ञवृद्धचन्तरे तु ना ।

अङ्कुरी तु वसन्ते ना वृक्षे चाथ त्रि साङ्कुरे ॥ १६४ ॥

अद्दिद्विड् गरुडे पुंसि शक्रे च नकुले पुन ।

द्वे मयूरे त्रिषु पुनरहेर्द्वेषस्य कारिणि ॥ १६५ ॥

अनङ्गास्तु बलीवर्दे नार्घ्याया तु स्त्रियां द्विधा ।

अनङ्गुलप्यनङ्गाहीत्यापादा तु स्त्रियामियम् ॥ १६६ ॥

आपादानक्षत्रयुक्तपौर्णमास्या पुमांस्त्वयम् ।

आपादः शुचिसंज्ञे स्यान्मासे दौलान्तरेऽपि च ॥ १६७ ॥

आचष्टे वैजयन्त्यां तं विद्वान् मलयभूधरे ।

पालाशे व्रतिनां दण्डेऽप्यथालीढं नपुसकम् ॥ १६८ ॥

धानुष्कस्थितिभेदे स्यात् तस्योक्तं चापि लक्षणम् ।

वाममाकुञ्च्य चरण दक्षिणे प्रततेऽप्रतः ॥ १६९ ॥

इत्येवमास्वादने च त्रिषु त्वास्वादिते भवेत् ।

आढकोऽङ्गी चतुष्प्रस्थपरिमाणे स्त्रियां पुनः ॥ १७० ॥

आढकी तुवरीसंज्ञधान्ये स्यात् त्वाश्रमोऽस्त्रियाम् ।

मुनिस्थाने ब्रह्मचर्यगार्हस्थ्यदी मठेऽपि च ॥ १७१ ॥

आश्रवोऽङ्गीकृतौ पुंसि त्रि तु स्याद् वचनस्थिते ।

आग्नेयः पुंस्यगस्त्ययीं द्वापराख्ययुगेऽपि च ॥ १७२ ॥

संवत्सरे च ऋषिं तु रुधिराऽप्युत्तरायणे ।

दशाहकार्यश्राद्धे च त्रेतायां तु युगे स्त्रियाम् ॥ १७३ ॥

आग्नेयी मेघवत् त्वग्नेसम्बन्ध्यर्थे स्त्रियां पुनः ।

रजसलायामाग्नेयी नदीभेदे च कीर्तिता ॥ १७४ ॥

ङ्गी तु सामविशेषे स्याद् द्वयोस्त्वत्रेरपत्यके ।

अयहुप्तेव धातौ तु शारीरे रससंज्ञके ॥ १७५ ॥

ज्ञेयोऽभिनवमृत्पात्रे प्रीतेऽप्याख्यातमित्यदः ।

क्लीबं तिङन्ते त्रिस्तुक्केऽथाचितं स्यान्नपुंसकम् ॥ १९९ ॥

तुलविंशतिरूपाणां भाराणां दशके स्मृतम् ।

ना तु शाकटभारे स्यान्निश्चिते त्वभिधेयवत् ॥ २०० ॥

स्यादातिथ्यपमतिध्यर्थे त्रिः पुमांस्त्वतिथौ मतः ।

आचार्य उपनीत्यादिकारिणि स्यान्नृलिङ्गक ॥ २०१ ॥

मन्त्रन्याख्याकृतीत्येक आचार्या तु त्रियामियम् ।

स्वतो या स्यादुपाध्याया तस्यां भार्या तु या भवेत् ॥ २०२ ॥

आचार्यस्य भवेत् तस्यामाचार्यानी त्रिया पुनः ।

ज्ञेया यवाग्वामाश्राणा पके त्वन्यत्र भेद्यवत् ॥ २०३ ॥

क्षीराच्च हविषश्चापि स्यादथो आशरो द्वयोः ।

राक्षसे शरसम्बन्धहीनसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ २०४ ॥

आशिरस्तु पुमान् विष्णौ सूर्ये बहौ च भोजने ।

तथा क्षीरविकारे म्यादथ बह्वाशिनि त्रिषु ॥ २०५ ॥

‘नाशिरं दुह’ इत्यत्र चिन्त्योऽर्थोऽथाशुगः पुमान् ।

अके वायौ शरे त्रिस्तु शीघ्रगेऽथ नृलिङ्गकः ॥ २०६ ॥

आलिङ्गो वाद्यभवे स्यादित्यूचे शाकटायनः ।

आलिङ्गने च त्रिषु तु म्यादलिङ्गम्य योगिनि ॥ २०७ ॥

आलिङ्गयः पटहे पुंसि मध्यमे भेद्यवत् पुनः ।

आलिङ्गनीये विज्ञेय आञ्जनः पुनरुच्यते ॥ २०८ ॥

१. ‘ज्यहविषश्चापि’ ग. पाठः.

\* अथ च प्रयोगः ऋग्वेदे ३.  
सोममिध्रण्योरथ पय इति तद्भाष्यः.

मन्त्रे दृश्यते । तत्र आशिर



पुंसि सप्तदशारक्षैर्यूपस्य स्याच्चतुर्थके ।  
 आदितः स्यादरत्नौ च तथा चाञ्जन एव च ॥ २०९ ॥  
 त्रिषु त्वज्जनसम्बन्धिन्यथ क्ली मत्तवारणे ।  
 आलम्बमालम्बने तु पुंस्यालस्यं तु नप्यदः ॥ २१० ॥  
 अलसत्वेऽलसे तु त्रिराचारस्तु पुमानयम् ।  
 चारित्रे स्त्री तु शक्तीनां नवानां शार्ङ्गिणः क्वचित् ॥ २११ ॥  
 शक्तौ तदा स्यादाचारा स्यादासारस्तु पुंस्यदम् ।  
 सार्ये स्याद् वेगवद्वये नृपाणां च सुहृद्वे ॥ २१२ ॥  
 सैनिकानां प्रसरणे प्रसृतौ च स्त्रियां पुनः ।  
 आसारी स्यात् स्थलेऽथ स्यादाक्षिको नरलिङ्गकः ॥ २१३ ॥  
 व्याधौ दीव्यति तु त्रि स्यादक्षैरादित्यवान् तु ना ।  
 त्रिविक्रमायसारे स्याद् विष्णोश्च द्वादशत्वपि ॥ २१४ ॥  
 देवतागणभेदस्थेष्वर्के देवे तु स द्वयोः ।  
 अदित्यादित्ययोः पुत्रेऽप्येष तु स्यात् त्रिषु स्मृतः ॥ २१५ ॥  
 अदित्यादित्यसम्बन्धिन्यथ क्ली रजसि स्मृतम् ।  
 आभीलं क्ली भवेत् कष्टे त्रि तु तद्वाति भीकरे ॥ २१६ ॥  
 आग्रीध्रस्तु पुमानृत्विग्विशेषेऽथ नपुंसकम् ।  
 अग्निधिष्ण्यविशेषे स्यादाग्रीध्री तु स्त्रियामियम् ॥ २१७ ॥  
 अमिषार्येऽथ पुंसि स्यादाक्षिको ग्रन्थकारिणाम् ।  
 प्रपाठकाख्ये ग्रन्थस्थावच्छेदे भेषवत् पुनः ॥ २१८ ॥  
 अहर्निर्वृत्तकादौ स्यात् क्ली तु नित्यक्रियाशने ।  
 इत्याह रभसः प्राज्ञ आधेयं तु नपुंसकम् ॥ २१९ ॥  
 अग्न्याधने निधेये तु त्रिराधारधृतेऽपि च ।  
 आदेशके त्रिरादेशा नान्वरयतिनि स्मृतः ॥ २२० ॥

आत्माशी तु द्वयोर्मस्त्ये त्रि तु स्यादात्मभक्षिणि ।  
 इल्वका मृगशीर्षाख्यनक्षत्रे स्त्री तथा युते ॥ २२१ ॥  
 कालमात्रे च नप् त्वेतत् सामभेदेषु केषुचित् ।  
 व्यापके तु व्यथ द्वे स्यादिल्वलो मत्प्यरक्षसो ॥ २२२ ॥  
 यूषे तु पुसीत्यपरे आन्तिमूलाम्तु केचन ।  
 मृगशीर्षाख्यनक्षत्रशिरोदेशस्थितोडुषु ॥ २२३ ॥  
 इल्वला स्त्रिय इत्येवमभाषितं तन्मृषा ।  
 इप्वासो न स्त्रिया चापे नप् त्विपोरसने त्रि तु ॥ २२४ ॥  
 इषो क्षेत्तर्यथ पुमान्निपिरो जातवेदसि ।  
 ऐषिराख्यस्य साप्तश्च द्रष्टरि स्याद्विषावपि ॥ २२५ ॥  
 तृणे तु ह्री त्रिषु पुनरिरिणं शून्य ऊपरे ।  
 क्लीब तु केचिन्मन्यन्ते क्लीन दुर्गे वनेऽपि च ॥ २२६ ॥  
 इत्तरं गत्वरे त्रि स्यात् पुश्चल्या त्वितरी स्त्रियाम् ।  
 इषीकास्तु नृभूमि स्युर्दक्षिणापथवर्तिनि ॥ २२७ ॥  
 नीवृद्धेदे तृणस्तम्बे तूलिकाया त्विय स्त्रियाम् ।  
 इषीका तृणजातौ तु शाकटायन उक्तान् ॥ २२८ ॥  
 हलायुधस्य स्वलनमिषीका काश इत्यद ।  
 इडुदी तापसत्तरौ स्त्रिया पुंसि च मापित ॥ २२९ ॥  
 ज्योतिष्मत्या स्त्रियामेव स्यादिह्वाकुः पुनर्नरि ।  
 वैवस्वतमनो पुत्रे राजन्ये मदनद्रुमे ॥ २३० ॥  
 तिकौलाव्या पुन स्त्री स्यादिरात्रांस्त्रिरया युते ।  
 भेद्यलिङ्गो नदीमात्रे पुन स्त्री स्यादिरावती ॥ २३१ ॥  
 नाङ्गीरदेशप्रथितनदीभेदेऽप्यथ स्त्रियाम् ।  
 ईषिका हस्तिनो नेत्रकृते स्याद् भेद्यन् पुन ॥ २३२ ॥

ईर्यको गन्तुर्हिसिन्नोर्द्रष्टरि स्यात् तु मन्मथे ।  
 ईश्वरो ना महादेवे स्यात् तथा शण्टगोपतौ ॥ २३३ ॥  
 त्रिस्तु स्वामिनि तत्रापि यदा स्वर्यस्तदेधरा ।  
 पार्वत्यां तु स्त्रियां विद्याद् द्वे रूपे ईधरीश्वरा ॥ २३४ ॥  
 ईशानो ना महादेवे पार्वत्यां त्वाद् यादवः ।  
 ईशानीति स्त्रियां त्रिस्तु प्रभौ तत्र यदा स्त्रियाम् ॥ २३५ ॥  
 ईशानैति तदा भाव्यमिति शाब्दिकनिश्चयः ।  
 उत्सेधो मकुटच्छत्रध्वजोष्णीपतमूषु ना ॥ २३६ ॥  
 'प्रसोमदेव'वर्गस्य चतुर्थे सान्नि चोन्नतौ ।  
 अत्र तूच्छालम्बमाचष्टे रभसः स्वमनीषया ॥ २३७ ॥  
 नृशण्डलिङ्गमुच्छ्राये क्षरीरे तु नपुंसकम् ।  
 उत्पलं त्वस्त्रिया केचिद् विदुः कुवलयेऽथ नप् ॥ २३८ ॥  
 कुष्ठाख्यभेषजेऽथ स्यादुपरः पुंमि वाग्निदे ।  
 यूपस्य त्वक्षते मूले स्त्री स्त्री स्यादुपरा दिशि ॥ २३९ ॥  
 उपलस्तु पुमान् भेवे पाषाणे पुनर्गुमकम् ।  
 मणौ च शकटयां तु द्रुपत्पुत्रेऽपि च स्त्रियाम् ॥ २४० ॥  
 उपला सज्जनन्त्वाह त्रिभि चाथो(पलोऽल्लयो<sup>१</sup>)-त्रियाम् ।  
 आदिसर्गस्थभूतानामन्नभेदे नपि स्वः ॥ २४१ ॥  
 गुल्मिन्यां सलिले काष्ठेऽन्यथैवाह्वये पुन ।  
 सन्मभेदे कलापाख्यमुने शिष्यान्तरे च ना ॥ २४२ ॥  
 हलायुधेन तूक्तं यदुल्लेपा बल्वजा इति ।  
 तत्प्रमादकृत विद्यादुडुपं तु प्लवे नपि ॥ २४३ ॥

१. 'दि' क. पाठः. २. 'नी' ख. पाठः. ३ 'पला व' ख. ग. पठः.

† 'चन्द्रे पुंस्युलपो न स्त्री गुल्मिन्या ना तृणान्तरे' इति मेदिनी ।

ना चन्द्रेऽयोऽजोऽग्नी स्याद्वयीणां पर्णवेश्मनि ।  
 गृहपात्रेऽप्यु(दिं ? द्)ञ्चन्तु पुमान् वाइनदण्डके ॥ २४४ ॥  
 कोणाख्ये परपुष्टे तु द्वे उदात्तः तु पुंन्ययम् ।  
 उच्चैःस्थरे तद्वति तु महारत्नानि च भेषवत् ॥ २४५ ॥  
 उद्दान्तो निर्मदगजे पुमानुच्छदिते त्रिषु ।  
 उद्भिदं कूप्यलवणे ह्रीचं ना तु जलोद्गमे ॥ २४६ ॥  
 कूपादेस्त्रिषु तृज्जिजे तरुगुल्मादिवस्तुनि ।  
 उल्मुकं स्यादलोते स्त्री पूर्वराजान्तरं तु ना ॥ २४७ ॥  
 उत्तंसत् नृशण्डं म्यान् कर्णपुरेऽपि शेषरे ।  
 उत्तरं प्रतिबान्धे ह्री त्रिम्बूवादीच्ययोस्तथा ॥ २४८ ॥  
 श्रेष्ठे चाप्यजयन्त्वाह परे चैतत् स्त्रियां पुनः ।  
 कौवेयीं दिशि ना तु स्यान्निम्नादुत्तारणे तथा ॥ २४९ ॥  
 उत्तमस्तु विमकीनां पाश्चात्यत्रितये त्रि तु ।  
 उत्कृष्टे दुग्धिकायां तु स्त्रियां स्यादुत्तमाथ ना ॥ २५० ॥  
 उद्गनो यत्र निक्षिप्य काष्ठे काष्ठम्य तक्षमम् ।  
 तत्रोद्गतपनादौ तु त्रिरुदक्या तु सा स्त्रियाम् ॥ २५१ ॥  
 ऋतुमत्यां प्रियाचारनूदे तु स पुमान् मत्तः ।  
 उदकार्हे पुनाक्षि म्यात् तथैषोदकसाधुनि ॥ २५२ ॥  
 उपस्थोऽस्त्री भगे मेदेऽप्युत्तमेऽप्यौरसे पुनः ।  
 उरस्थो द्वे सुते ना तु स्तने त्रिम्बूरसा सह ॥ २५३ ॥  
 एकदिक्के तत्र साधवुरोमव उरोहिते ।  
 उचितं तु स्वभावे ह्री निश्चिनाभ्यस्तयोः पुनः ॥ २५४ ॥  
 त्रिर्युक्तेऽनुमते चाथ प्रोक्तवान्डाकृष्टायनः ।  
 योग्यं चितानुयाते चेत्यथोद्दानं नपुंसकम् ॥ २५५ ॥

बुल्लामुद्रमने च त्रिः पुनः स्यादुद्रते तथा ।  
 उष्णीषमस्त्री मकुटे शिरोवेष्टेऽप्यय द्वयोः ॥ २५६ ॥  
 उच्छीतष्टिद्विभे स्वप्ने पुनर्नाथोपवर्हणे ।  
 उच्छीर्षे क्ली त्रिषु पुनरुन्मूर्धनि पुमान् पुनः ॥ २५७ ॥  
 उदारः काककङ्गौ स्यात् त्रिस्त्वग्राम्यमहात्मनोः ।  
 दानशौण्डेपु चैतेषु स्व्यर्थे वृत्तिर्यदा तदा ॥ २५८ ॥  
 उदारा चाप्युदारी चेत्येवं रूपद्वयं भवेत् ।  
 उदरं तु न ना ज्ञेयं जठरे क्ली तु संयुगे ॥ २५९ ॥  
 उद्दामो वरुणे पुंसि त्रिषु तु स्याद् विशृङ्खले ।  
 उल्लोलः पुंसि कल्लोले मृशलोले तु भेषवत् ॥ २६० ॥  
 उन्मत्तः पुंसि धुर्धुरे तत्फले क्ली त्रिषु स्वयम् ।  
 उन्माद(स्त्रिषुः वति) पूगस्य पुनः क्लीब फले भवेत् ॥ २६१ ॥  
 उद्देगमिति सिंहोक्तं वैजयन्त्यां तु खण्डिते ।  
 पूगस्य फल इत्युक्तं पुमांस्तूद्देजने त्रि तु ॥ २६२ ॥  
 भवेदुद्रतवेगादाबुष्णिक्का तु स्त्रियानियम् ।  
 यवावापुष्पकस्तु त्रिर्दक्षे क्लीब तु चेतसि ॥ २६३ ॥  
 उच्चलं चापभेदे च त्रिषु तूच्चलितर्यदः ।  
 उद्धर्षस्तु महे पुंसि त्रिषु तूत्कटहर्षके ॥ २६४ ॥  
 उन्मदस्तु पुमान्मूर्ध्ने कच्छपे तु द्वयोरयम् ।  
 उत्सृष्टस्त्रिषु दत्ते स्यात् सक्ते चाथ नृलिङ्गकः ॥ २६५ ॥  
 शाकजातिविशेषस्य मारिषाख्यस्य भेदके ।  
 देवमारिषसंज्ञेऽथो उन्माथः पाशयन्त्रके ॥ २६६ ॥  
 ना हिंसायामथोन्मार्गे त्रिः सुवे चाजयोऽन्नवीत् ।  
 उत्साहोऽध्यवसाये ना सूत्रे च रमसोऽन्नवीत् ॥ २६७ ॥

१. 'लिङ्ग' क. ड. पाठः. २. 'श' क. ग. ड. पाठः. ३. 'ये स्यात् पु' ख. पाठ.  
 'धु' क. ग. ड. पाठः. ४. 'हो व्यव' क. ख. ग. पाठः

उत्साहा तु सियामुक्ता वैजयन्त्यां भनीषिणा ।  
 आरकूटादये लोहभेदेऽथोत्कीर्ण इत्ययम् ॥ २६८ ॥  
 जलाशयविशेषे ना पुरीसंज्ञेऽथ स त्रिषु ।  
 भवेदुल्लिखितेऽथार्यम् (!) उपेन्द्रस्तु पुमानयम् ॥ २६९ ॥  
 विष्णुपरागते त्विन्द्र त्रिरथो उच्छ्रुतः पुमान् ।  
 वैशाखमासे त्रिषु तु स्यादुद्धतशुनादिके ॥ २७० ॥  
 उद्धता विषमे धृतविशेषे स्त्री त्रि तूत्सवे ।  
 उत्पिबो द्वे चकोराख्यपक्षिण्युत्पातरि त्रिषु ॥ २७१ ॥  
 उत्करस्तु पुमान् पुजे यज्ञभूमेश्च कुत्रचित् ।  
 प्रदेशभेदे त्रिषु तु स्यादुद्धतकरादिके ॥ २७२ ॥  
 उत्कटं तु भवेत् स्त्रीय योगिनामासनान्तरे ।  
 उद्धतक्षीययोस्तु त्रिरुदीच्यं तु नपुंसकम् ॥ २७३ ॥  
 ह्रीवरे त्रिः पुनरुदग्भवाद्वा स्यात् पुमान् पुनः ।  
 उल्लग्न्ये स्यादुद्धन्धो मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ २७४ ॥  
 खनकात् क्षत्रियाजातो द्वे उत्तमं तु नप्यदः ।  
 शुष्कमासे त्रिषु पुनस्तप्ते दीप्तेऽप्यथो पुमान् ॥ २७५ ॥  
 उर्वारुश्चिद्विष्टे स्त्री तु कर्कट्यामेतयोः पुनः ।  
 फले स्त्रीवमथोद्गाता पुमान् स्याद्विगन्तरे ॥ २७६ ॥  
 उच्चैर्गातरि तु त्रि स्यादुन्नेता त्वृत्विगन्तरे ।  
 पुमानुन्नायके तु त्रिरुहितर्यप्यथो पुमान् ॥ २७७ ॥  
 उदर्चिदग्नौ त्रि पुनरुद्धतार्चिप्यथो नपि ।  
 उर्द्वरं स्यादावैषने मेघलिङ्गं तु दुर्वले ॥ २७८ ॥

१. 'त्यम्' क. पाठः. २. 'यी' क. पाठः. ३. 'ल' ख. पाठः.

+ 'उद्धन्धं खनकाच्छ्रुतं' (पृ. ७५. श्लो. ४१) इति तु वैजयन्ती ।

ऊघस्पं तु नपि क्षीरे त्रिषु तूष्णोमवादिभे ।  
 ऊरव्यस्तु द्वयोर्वैश्ये त्रिषु तूरुमवे भवेत् ॥ २७९ ॥  
 ऊरुजस्तु द्वयोर्वैश्य ऊरुजाते पुनस्त्रिषु ।  
 ऊपणो ना कटुरसे विज्ञेयस्त्रि तु तद्वति ॥ २८० ॥  
 क्लीवं तु मरिचे शुष्ठावूषणाख्ये च कर्मणि ।  
 पिप्पल्या तूषणा स्त्री स्यादूर्णायुस्तु द्वयोः क्रिमौ ॥ २८१ ॥  
 मेषाख्यपशुजातौ स्यान्ना तु तल्लोमनिर्मिते ।  
 कम्बले क्षीणभस्त्रे च रभसः प्रोक्तवानमुष ॥ २८२ ॥  
 वेदकीर्तितगन्धर्वभेदेऽयोर्जस्वति त्रिषु ।  
 ऊर्जस्वत् स्त्री तु नद्यां स्यादूर्जस्वत्यथ ना भवेत् ॥ २८३ ॥  
 ऋषभो वृषभे कर्णरन्ध्रे नक्तस्य पुच्छके ।  
 स्वराणामपि सत्तानां पश्यादीना कचित् स्वरे ॥ २८४ ॥  
 एकाहस्तुभेदे च सामभेदेषु केपुचित् ।  
 अर्हत्तीर्थकराणां च कस्मिंश्चिन्मत्तहस्तनि ॥ २८५ ॥  
 शृङ्गिसंज्ञे च भैषज्ये केचिच्छ्लेष्टेऽपि मन्वते ।  
 अन्ये शब्दात् परः श्रेष्ठ इत्यूचु रभसः पुनः ॥ २८६ ॥  
 वराहपुच्छे च स्त्री तु नराकारस्त्रियां भवेत् ।  
 ऋषभा शूकशिख्यां च रभसेन प्रकीर्तिता ॥ २८७ ॥  
 क्लीवे त्वृजीकं वज्रे स्यादपिभेदे परे नरि ।  
 एधितं तु यने क्लीवलिङ्गमौणादिका विदुः ॥ २८८ ॥  
 ना स्याद् गिरिसरिद्धहेऽयैकाङ्गो ना बुधग्रहे ।  
 त्रिस्त्वेकावयवे काणे त्वेकाक्षो मेघलिङ्गकः ॥ २८९ ॥

श्रुतौ च स्त्री तु कन्याणी क्षमागिरिजयोस्त्रि तु ।  
 शुभयुक्ते आश्वतस्तु वदत्यक्षयमात्रके ॥ ३०२ ॥  
 एतयोरर्थयोः स्त्रीत्वे यदा वृत्तिस्तदा द्वयम् ।  
 कल्याणा चापि कल्याणीत्यथ पुंसि चिरन्तने ॥ ३०३ ॥  
 कचिदाङ्गिरसे मर्त्ये कलापस्तु पुमानयम् ।  
 काञ्चीतूणीसमूहेषु भूषणे चर्हिर्वर्हके ॥ ३०४ ॥  
 कलापी तु वियामेषा कणिशेऽन्यस्तु कश्चन ।  
 ब्रूते कणिशपूलेऽथ कनकः पुंसि चम्पके ॥ ३०५ ॥  
 नागकेसरधूर्धूरकिशुकेषु बृहस्पता ।  
 क्लीवं तु काञ्चनेऽत्रोक्तवृक्षाणां फलपुष्पयोः ॥ ३०६ ॥  
 कपिलस्त्वृषिभेदेऽमौ ना कडाराम्यवर्णके ।  
 तुरुष्कारस्य च निर्यासे वभ्रुवर्णे कयुन्नति ॥ ३०७ ॥  
 कडारवर्णयुक्ते तु त्रि स्त्री तु कपिला दुमे ।  
 शिंशपासंज्ञके वभ्रुवर्णाया सुरमाचपि ॥ ३०८ ॥  
 ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहमेदे जलौकमाम् ।  
 जातिभेदे द्वादशानां तस्योक्त लक्षणं यथा ॥ ३०९ ॥  
 मनःशिलारजिताभ्यां पाश्चाभ्यामिव लक्षिता ।  
 पृष्ठे क्षिप्वा मुद्रवर्णेत्यमिद्रिग्वासिहस्तितनः ॥ ३१० ॥  
 करिण्यां विद्युति तथा हरेण्वाख्ये च भेषजे ।  
 द्वयोस्तु शुनि ना तु स्यान् कपिशः श्यावसंज्ञके ॥ ३११ ॥  
 वर्णे तद्वति तु त्रिः स्त्री मध्यासव इति श्रुते ।  
 मधमेदेऽथ कलशः कुम्भे लिङ्गद्वयान्वितः ॥ ३१२ ॥  
 म्याल्यां तु दधिमन्थन्यां कलशी स्त्रीति केचन ।  
 द्रोणाम्ब्यपरिमाणे तु पुमानथ करीरवारू ॥ ३१३ ॥



वशाङ्कुरे घटे चापि कुरारये च पादपे ।  
 करीरी तु स्त्रिया हस्तिदन्तमूलेऽत्र भेद्यवत् ॥ ३१४ ॥  
 करिण प्रेरयितरि करकस्तु पुमानयम् ।  
 कमण्डलौ च कर्कर्या शण्डे त्वप्याह कश्चन ॥ ३१५ ॥  
 करङ्गे तु पुमानात्रे दाडिमेऽप्येतयोस्तु नप् ।  
 फले स्त्रीपुसयोस्तु स्यात् करका जलदोषले ॥ ३१६ ॥  
 द्वयोस्तु पक्षिभेदे म्यादित्याह रभस कवि ।  
 कटकस्त्वस्त्रिया शैलनितम्बे च लयेऽपि च ॥ ३१७ ॥  
 सैन्ये च राजधान्या चामरदत्तस्तु पुम्यमुम् ।  
 हस्तमुष्ट्रावभापिष्ठ स्त्रिया तु कटिका वृत्ते ॥ ३१८ ॥  
 सूत्रस्यूतशलाकाभिरायुधस्य निधारणे ।  
 परिमण्डलसंस्थानद्रव्येऽथो कण्टकोऽस्त्रियाम् ॥ ३१९ ॥  
 वृक्षस्यावयवे सूचिसदृशे भुद्रगिद्धिपि ।  
 रोमाश्चे वेणुवृक्षे च कण्टका तु स्त्रियामियम् ॥ ३२० ॥  
 कण्टकास्ये कीटभेदे धनुर्गाम्स्तु कण्टिका\* ।  
 कर्कटो द्वे कुर्लरे म्यात् कर्कसज्ञे च पश्मिणि ॥ ३२१ ॥  
 ना तु राशौ चतुर्थे स्यात् कचिच्चावयवान्तरे ।  
 आरोह्यायैस्तु गार्था म्यात् कर्कशस्तु त्रिषु स्मृत ॥ ३२२ ॥  
 कठिने मखरस्पश निर्दये ताहसप्रिये ।  
 ना तु सङ्गे तथान्ये च कम्पित्याग्यमहाप्ते ॥ ३२३ ॥  
 पटोलसज्जनञ्चा च म्यादिर्गा चाय कन्दौ ।  
 म्रिया म्याद् वदरीभेदे नरकोऽति मिश्रणे ॥ ३२४ ॥  
 कर्करस्तु पुमानस्त्रि पाषाणे दर्पणऽपि च ।  
 दृढे तु भेद्यलिङ्गे म्यान्त्वित्यत्र कर्कश ॥ ३२५ ॥

१. 'नप्' न पाठ. २. 'नप्' न पाठ. ३. 'चा तु' क न पाठ  
 न क पाठ ४. 'म्रि' न पाठ

\* कर्कशान्तरेणनुवाचवाचा का उक्तं इति उक्तमप्या दृश्यते ।

स्त्रियां स्यात् करकेऽथ क्री कङ्कणं करभूषणे ।  
 तथा भूषणमात्रे च सूत्रे त्वजय उक्तवान् ॥ ३२६ ॥  
 कङ्कणी तु स्त्रियां क्षुद्रघण्टायामथ कङ्कतः ।  
 केशमार्जनकद्रव्ये त्रयी द्वे काकजातिषु ॥ ३२७ ॥  
 चतस्र्ष्वेकजातो स्यात् कमलं तु नपुसकम् ।  
 पद्मे रक्ताम्बुजे तोये स्यौणेये छुरिकादिनः ॥ ३२८ ॥  
 हेमार्थश्चित्रिते चर्मण्यथ स्त्री कमला श्रियाम् ।  
 मृगे तु द्वे कश्मलं तु क्कोचं मोहपुरीषयोः ॥ ३२९ ॥  
 मलीमसे तु त्रिः क्री तु कलन् चर्मकोशके ।  
 अस्थन्यप्यथ न स्त्री स्याद् रेतमो गर्भतां यतः ॥ ३३० ॥  
 स्यादवस्थान्तरे सिंहवैजयन्त्यां तु पठतुः ।  
 उच्येऽथ ताम्रकलशे क्रिष्टे लोहमलेऽपि च ॥ ३३१ ॥  
 कालिलं तु नपि ज्ञेय समूहे कायपापयोः ।  
 गाम्भीर्ये सङ्गतेऽप्यात्माधिष्ठिते शुक्रशोणिते ॥ ३३२ ॥  
 गहने तु त्रिषु ज्ञेय कलुषं तु नपि ह्यथे ।  
 सूक्ष्मैलायां तु कलुषी स्त्री त्रिषु त्वाग्निलव्भवे ॥ ३३३ ॥  
 महिषे तु द्वयोर्ना तु कृष्णे वर्णोऽन्यकीर्तितः ।  
 तद्युक्ते भेद्यवदथो कल्माषः कृष्णपाण्डुरे ॥ ३३४ ॥  
 ना मिश्रवर्णोऽन्ये त्वाहुश्चित्रवर्णोऽथ भेद्यवत् ।  
 वर्णयोरेतयोरिकवर्णयुक्ते नपि त्वदः ॥ ३३५ ॥  
 आरप्यके सामभेदे 'कया नश्चित्र' इत्यादि ।  
 सर्पसामाह्वये गीते कालिङ्गन्तु नृपान्तरे ॥ ३३६ ॥  
 नापत्येषु बहुष्वम्य भूमि चैषां च नीतृति ।  
 द्वे तु धूम्याटसंज्ञे स्यात् पक्षिभेदेऽथ नृग्नियोः ॥ ३३७ ॥

कलिङ्गा कुटजाख्यस्य फले वृक्षस्य यत् पुन ।  
 दृश्यतेऽजमकोशेऽत्र कलिङ्गाख्ये युपस्थिते ॥ ३३८ ॥  
 तिक्तकेशर इत्येव ताचिन्त्य कदली पुन ।  
 म्रिया स्यात् करिणा केतो चर्मयोनी मृगान्तरे ॥ ३३९ ॥  
 तस्य लक्षणमप्युक्त मृगजै पूर्वमूरिभि ।  
 कदली तु त्रिले शते मृदुरूक्षोचमूर्वरै ॥ ३४० ॥  
 नलिग्नै रोमभिर्युक्ता सा विंशत्यङ्गुलायता ।  
 इत्येव नृक्षियोस्तु स्यात् कडल कदलीति च ॥ ३४१ ॥  
 रम्भाया स्यात् त्रिलिङ्गया तु कन्दली नमपल्लवे ।  
 झाटमेवे कच्छरूढेऽनिनयोनिमृगान्तरे ॥ ३४२ ॥  
 तस्य लक्षणमप्युक्त मृगजै पूर्वमूरिभि ।  
 कन्दली तु श्यामवर्णा हस्तायामा महोदरी ॥ ३४३ ॥  
 इत्येव रभसस्त्वाह त म्लापोपरागयो ।  
 म्रिया तु क्षणिका जेषा विटुति क्षणत्रु यत् ॥ ३४४ ॥  
 तत्र त्रि क्षणमात्रावस्थायिस्तुनि चाथ स ।  
 राजन्ये क्षत्रियो द्वे म्यात् तत्र योनियुते यदा ॥ ३४५ ॥  
 अथे वृत्तिस्तदा द्वे स्त क्षत्रिया क्षत्रियाण्यपि ।  
 पुयोगात् तु म्रिया वृत्तौ क्षत्रियात्यय न म्रियाम् ॥ ३४६ ॥  
 कपायस्तुवराभिर्यरसे बाधरसे तथा ।  
 निर्यासे सौरभे च स्यादनुरागाङ्गगयो ॥ ३४७ ॥  
 रागद्रव्ये रक्तवर्णे रक्तपीतद्वयात्मके ।  
 मिश्रवर्णे तथा क्रोधलोभादौ भेषयत् पुन ॥ ३४८ ॥  
 रक्तवर्णयुते रक्तपीतरणद्वयान्विते ।  
 सुरभौ तुवराग्येन रमेन च ममन्विते ॥ ३४९ ॥

कपालोऽस्त्री कचित् स्त्री च कपालीति शिरोस्थनि ।  
 घटादिशकले केचित् पुनः शकलमात्रके ॥ ३९० ॥  
 कदाहो ना कर्णवति विशाले लोहभाजने ।  
 द्वीपभेदे च महिषे पुनर्द्वे अथ भेद्यवत् ॥ ३९१ ॥  
 करालो दन्तुरे तुङ्गे विशाले विकृतेऽपि च ।  
 फडारवर्णयुक्ते च कराली तु स्त्रियामियम् ॥ ३९२ ॥  
 अग्निजिह्वाविशेषे च दंष्ट्राभेदे च भोगिनः ।  
 पार्वत्यामपि ना तु स्यात् कालमाले गुणे तथा ॥ ३९३ ॥  
 कर्दार इति विख्याते चर्मकोशे तु नप्यदः ।  
 अविश्वास्योऽत्र रभसो वाक्यमेतदधीतवान् ॥ ३९४ ॥  
 कलहस्तु पुमान् खल्लकोशे मण्डन एव च ।  
 क्लीबं युद्धे च रागे चेत्येवं चैतदसाम्प्रतम् ॥ ३९५ ॥  
 फडारं तु जले क्लीबं रूक्षताशूलयोस्तु ना ।  
 तथा कपिलवर्णे च तद्युक्ते त्वमिधेयवत् ॥ ३९६ ॥  
 विपरीभूतदशने निःसारेऽपि द्वयोः पुनः ।  
 आचष्टे रभसो दासे सञ्जवेद्यथ नप्यदः ॥ ३९७ ॥  
 फण्डारं रक्तपद्मे स्याद् वर्णभेदे तु पुंस्ययम् ।  
 सितकाचरमिधे स्यात् त्रिस्तु तद्वति कः पुनः ॥ ३९८ ॥  
 काचरो वर्णभेदोऽयं कृष्णधूमलमिश्रकः ।  
 पुनपुंसकयोस्तु स्यात् सजाहे कवचं तथा ॥ ३९९ ॥  
 रभसस्त्वाहं षट्हे नान्दीदृक्षे च पुंस्ययम् ।  
 कर्मारस्तु पुमान् वेणाचयस्कारे द्वयोरथ ॥ ४०० ॥  
 कञ्जारो ना गृहे गृहे मणौ कश्चिदथ त्रिपु ।  
 अशोभनेऽथ कवचं क्लीबमुच्छिष्टमिस्मयोः ॥ ४०१ ॥

मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे पुलकसीशङ्खसम्भवे ।  
 क्रकुरस्तु करीग्रौ दीनक्रकचयोश्च ना ॥ ३६२ ॥  
 द्वयोस्तु पक्षिभेदे स्यादेतद्रमसभाषितम् ।  
 करदस्तु पुमान् विल्वे गजगण्डेऽप्यथाव्रवीत् ॥ ३६३ ॥  
 रभसोऽसुं नवथाद्धे शब्दवेदी द्वयोः पुनः ।  
 काके दुर्दुरुटे तु त्रिः कुङ्कुमे तु नपुंसकम् ॥ ३६४ ॥  
 करटा तु स्त्रियां दुःखदोद्याया गवि नप् पुनः ।  
 करोटं वल्लकोशे च कपाले शिरसस्तथा ॥ ३६५ ॥  
 द्वे तु भृत्ये घनाम्लायां खागुल्या स्यात् करोटिका ।  
 कर्पटो ना वर्णभेदे त्रिस्तु तद्वत्यथ द्वयोः ॥ ३६६ ॥  
 कितवेऽथ कपोतो ना वर्णभेदे त्रि तद्वति ।  
 द्वे तु पारावताभिरुप्यस्त्रगेऽन्यन्मिन्नपि क्वचित् ॥ ३६७ ॥  
 गृहप्रवेशनायोग्ये पक्षिभेदेऽथ कर्परः ।  
 पुमान् घटादिशकले कपालाख्ये शिरोस्थानि ॥ ३६८ ॥  
 कटाहे शस्त्रभेदे च वृक्षस्यावयवान्तरे ।  
 रसाज्जने तु स्त्रीलिङ्गा कर्परीति विदुर्बुधाः ॥ ३६९ ॥  
 कर्पूरोऽस्त्री चन्द्रसंज्ञगन्धद्रव्ये स्त्रियां पुनः ।  
 कर्पूरी नागवह्निचास्यवल्लीभेदेऽथ कर्धुरम् ॥ ३७० ॥  
 ह्रीं स्वर्णे हरिच्छुक्रमिश्रवणे तु पुंस्ययम् ।  
 सिंहस्तु चित्र इत्याह त्रि तु वर्णसमन्विते ॥ ३७१ ॥  
 तद्वर्णयुक्तसुरभौ पुनः स्त्री कर्बुरा तथा ।  
 जलौकाजातिभेदे च सविपे तस्य लक्षणम् ॥ ३७२ ॥  
 या छिन्नोन्नतकुक्षिः स्याद् वर्मिमत्स्यवदायता ।  
 सविपा कबुरी नामेत्यथ स्यात् कच्छुरश्चिपु ॥ ३७३ ॥

पामाभिः संयुते जन्तौ कच्छुरा तु स्त्रियामियम् ।  
 शब्दामप्यात्मगुप्तायां यवासे कण्डुरस्तु ना ॥ ३७४ ॥  
 सूरणेऽथात्मगुप्तायां कण्डुरा स्त्री नृशूभि तु ।  
 कम्बोजा देशभेदे स्यान्ना तु स्यात् तस्य राजनि ॥ ३७५ ॥  
 द्वयोस्तु तदपत्ये स्याद् गजभेदे च ना पुनः ।  
 शङ्खेऽपि रभसेनोक्तः कपर्दस्तु पुमानयम् ॥ ३७६ ॥  
 महादेवजटाजूटे जटानूट इतीतिरे ।  
 जलजन्तुविशेषे तु वराटाल्ये द्वयोरथ ॥ ३७७ ॥  
 क्रमुको ना पूगवृक्षे पट्टिकाण्ये च पादपे ।  
 ब्रह्मदारुसमाल्ये च भद्रमुस्ते च नप् पुनः ॥ ३७८ ॥  
 एषां प्रसूने क्रमणं पुनर्विद्याजपुंसकम् ।  
 पादे क्रान्ते तथा द्वे तु तुरङ्गे कन्दरा पुनः ॥ ३७९ ॥  
 त्रयी गिरिरघयवे दरीसंज्ञे द्वयोः पुनः ।  
 स्यादुचजानुके भेदे मृगजातिरथो पुमान् ॥ ३८० ॥  
 कन्धरो वारिदे ग्रीवासिरयोस्तु स्त्रियामियम् ।  
 कन्धरा कथिता सद्भिः पुन्नपुंसकयोः पुनः ॥ ३८१ ॥  
 क्षुद्रग्रामे द्रोणमुखसंज्ञे कर्बट इत्ययम् ।  
 देशसन्धिषु संस्त्यायो यस्तस्मिन्निति शाकटः ॥ ३८२ ॥  
 कर्बरो नाजलं देशे पापे च रभसोऽब्रवीत् ।  
 द्वयोस्तु रक्षसि व्याघ्रे ह्रीवि तु जलकर्मणोः ॥ ३८३ ॥  
 सतृणाभ्यवहारी तु रभसः शबले त्रिषु ।  
 कर्बरी तु स्त्रियां भूमौ शिवायां चाथ कच्छपः ॥ ३८४ ॥  
 द्वे कूर्मे निधिभेदे तु पुंसि म्यात् स्त्री तु कच्छपी ।  
 वीणायां स्यात् सरस्वत्या ऋषिभेदे तु कश्यपः ॥ ३८५ ॥

ना द्वे तु कच्छपे त्रिस्तु मयपे कम्बलस्तु ना ।  
कस्मिंश्चित् पार्वतीभक्ते रभसम्लूक्तवानमुम् ॥ ३८६ ॥

उत्तरासङ्गमात्रे च साक्षाया च गवामथ ।  
रभस सलिले क्लीव रहके तु त्रिलिङ्गकम् ॥ ३८७ ॥

कन्बली स्त्री तु विज्ञेया सज्जनाया च हस्तिन ।  
कल्पना क्ली तु कलसौ स्याच्छेदने चाथ नपुंसियो ॥ ३८८ ॥

क्रियाया स्यात् कल्पयतेत्य स्यात् कर्पकः पुमान् ।  
अक्षारके कष्टरि तु भेद्यवच्च कृषीवलं ॥ ३८९ ॥

ककुदोऽस्त्री वलीवर्दस्कन्धयोर्मध्य उन्नतं ।  
प्रधाने राजचिह्नं च हस्तिनो भेद एव च ॥ ३९० ॥

कठिनं तु कठोरे त्रिः कठिना तु स्त्रियामियम् ।  
शुक्रधातुसमाख्ये म्यादित्याहुर्द्वपदन्तरे ॥ ३९१ ॥

रभसो गुडशर्करेत्यनुमर्थमभाषत ।  
कमठः कच्छपे द्विः म्याद् वामने भेद्यलिङ्गकम् ॥ ३९२ ॥

कूर्मास्थानि तु ना क्ली तु भिक्षापात्रेऽथ कस्तवटम् ।  
कठिने त्रिः कनखटी तु शुक्रधातुसमाख्यके ॥ ३९३ ॥

पापाणभेदे स्त्री त्रिस्तु कनिष्ठोऽल्पतमेऽनुजे ।  
तथा युवतमे स्त्री तु कनिष्ठाल्पतमाङ्गुलौ ॥ ३९४ ॥

क्ली तु भूलवणे कूप्यसत्तेऽथ करजः पुमान् ।  
नखे करजवृक्षे च क्ली तु व्याघ्रनखाह्वये ॥ ३९५ ॥

भेषजे कञ्चुक्रस्त्वस्त्री कवचे वारषाणके ।  
निर्मोके भोगिनश्चाह रभस शब्दवित्तम ॥ ३९६ ॥

वर्षापकगृहीताङ्गस्थितवस्त्रेऽप्यभाषत ।

कर्पाकं तु खनित्रे स्यात् क्लीबलिङ्गमथ स्त्रियाम् ॥ ३९७ ॥

मक्षिकायां कषीका स्यात् कर्णिका तु वनस्पतैः ।

बोजे स्त्री स्यात् तथा भिन्नतण्डुलावयवेऽत्र तु ॥ ३९८ ॥

पुंस्याहार्ये हर्षनन्दी ना त्वेव पटवासके ।

काणिकोऽथ कचन्धोऽस्त्री क्रियायुक्तेऽपमूर्धके ॥ ३९९ ॥

शरीरे सलिले चापि रक्षोभेदे तु पुंस्ययम् ।

रमसस्तूदरे राहावपि भाषितवानमुम् ॥ ४०० ॥

करण्डो ना समुद्रे स्यात् पुटीसंज्ञे तु भाजने ।

स्त्री करण्डी द्वयोस्तु स्यात् पक्षिभेदेऽथ ना स्मृतः ॥ ४०१ ॥

कदम्बो व्यञ्जनीभूतशाकनाले द्रुमान्तरे ।

स्त्री तु तत्प्रसवेऽथो ना कलम्बः शाकनालके ॥ ४०२ ॥

बाणे चाथ कलम्बोऽस्त्री शतपर्वसमाख्यके ।

स्तम्भे शाके कदम्बस्तु सर्पे ना च नीपके ॥ ४०३ ॥

क्रीवं तु प्रसवे तस्य समूहे चाथ ना स्मृतः ।

करंम्बः सेकमिश्रात्रे मिश्रमात्रे तु भेषवत् ॥ ४०४ ॥

केचित् तु पुण्ये क्रीत्याहुः कवरस्तु नृलिङ्गकः ।

लवर्णोऽ(म्बे)\* च रसयोर्भेद्यालिङ्गस्तु तद्वतोः ॥ ४०५ ॥

केशविन्यासभेदे तु कवरी स्त्री तथैव सा ।

वाष्पिकासंज्ञभेषज्ये शोकेऽपि रमसोऽपटीत् ॥ ४०६ ॥

१. 'वि' ख. ड. पाठः. २. 'णी' क. ख. घ. पाठः. ३. 'तौ' ग. पाठः.  
४. 'वी' क. ख. ड. पाठः. ५. 'म्बेऽशोके' ग. पाठः. ६. 'द' ग. पाठः. ७. 'द' ग. पाठः.  
८. 'जे वरयो' क., 'जे वारसौधरयो' ख., 'जे वारसरयो' ड. पाठः.



व्याकीर्णमाख्यकवरां कवरीमिति सत्कवेः ।  
 वाक्ये कवरशब्दस्य चिन्त्योऽर्थोऽथ करम्भवाक् ॥ ४०७ ॥  
 पुंसि स्याद् दधिमिश्रेषु सक्तुषु स्त्री पुनर्भवेत् ।  
 करम्भी पात्रभेदेऽथ करभो गर्दभे द्वयोः ॥ ४०८ ॥  
 उष्टस्य च शिशौ पाणेर्मणिबन्धकनिष्ठयोः ।  
 मध्ये स्यात् कर्तनं तु स्त्री छेदने सूत्रसर्जने ॥ ४०९ ॥  
 अश्वस्य धूलिलुठने कर्तनी तु स्त्रियामियम् ।  
 नापितस्योपकरणे कर्तुं ! त्रिं)\*काख्येऽथ नपुंसियोः ॥ ४१० ॥  
 कर्तना कर्तयत्यर्थे स्यादयेदं नपुंसकम् ।  
 करणं कारणे काये साधने कर्मणीन्द्रिये ॥ ४११ ॥  
 क्षेत्रेऽपि साधकतमे नाट्यगीतिप्रभेदयोः ।  
 रतबन्धे तथा ज्योतिःशास्त्रज्ञानां च कुत्रचित् ॥ ४१२ ॥  
 ग्रहचारेक्षणोपायप्रभेदे च निरूप्यताम् ।  
 स्पृष्टाद्युच्चारणाभेदे योगिपद्मासनादिषु ॥ ४१३ ॥  
 मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे शूद्राणां वैश्यसम्भवे ।  
 करुणा तु स्त्रियां चित्तवृत्तौ क्लिष्टेषु जन्तुषु ॥ ४१४ ॥  
 धार्मिकस्य त्रिषु पुनः करुणाविषये तथा ।  
 सैरूपे चाथ वदति हर्षनन्दी नपुंसकम् ॥ ४१५ ॥  
 दैन्ये करुणमित्येतन्ना तु च्छागाख्यपादये ।  
 कर्मण्या तु भृतौ स्त्री स्यात् कर्मसाधौ तु भेद्यवत् ॥ ४१६ ॥  
 सम्पादिनि च विज्ञेयं कर्मणा स्यान्मनीषिभिः ।  
 कद्वद्भस्तु द्वेमे ह्येण्डुसंज्ञे ना द्वे खगान्तरे ॥ ४१७ ॥

१. 'धैतप्र' क. ख. ड. पाठ. २. 'य' क. ख. ग. पाठः. ३. 'स्व'  
 ४. 'ड' ड. पाठ.

कस्वरं तु घने क्लीबं त्रिः स्यात् कसनशीलके ।  
 कथेरः शकुनौ द्वे त्रिः कथके कुहकेऽपि च ॥ ४१८ ॥  
 कणीचिः स्त्री लतायां स्यान्मनस्यपि धनञ्जयः ।  
 अन्ये तु केचिद् भाषन्ते तुरङ्गे स्याद् द्वयोरिति ॥ ४१९ ॥  
 करेणुरिम्पां स्त्री नेमे कर्णिकारद्वयेऽपि च ।  
 काशिपुस्त्वस्त्रियामन्नवस्त्रयोस्तद्द्वयेऽपि च ॥ ४२० ॥  
 कुये च वैजयन्ती तु शय्यायामिति भाषते ।  
 कदारस्तु द्वयोर्ज्ञेयः खड्गे-शिल्पिनि चाप्यथ ॥ ४२१ ॥  
 कर्करुः पुंसि कूटपाण्डे कालिङ्गे चानयोः पुनः ।  
 क्लीबं स्यात् मसवेऽथ स्यात् कर्कन्धूः पुंस्त्रियोरपि ॥ ४२२ ॥  
 बदर्यो क्रोष्टुबदर्यो ब्रणविष्टम्भयोरपि ।  
 स्त्री तु मध्याज्यससिक्तयवलाजजतर्पणे ॥ ४२३ ॥  
 रथादीनां युगे चाथ कफेनूः पुंसि पादपे ।  
 श्लेष्मातकसमाख्येऽथच्छादिवेयतृणे सियाम् ॥ ४२४ ॥  
 कशेरुः स्त्रीनपोः पृष्ठस्यास्थनि क्लीबकं पुनः ।  
 स्तर्भ्रमभेदे सजलपङ्कतुदे कशेरुश्च ॥ ४२५ ॥  
 वैशावेदयाकर्णिकारे कशेरु रमनः स्त्रियाम् ।  
 कटप्रूर्ना महादेवे स्त्री तु खेलगतौ स्मृता ॥ ४२६ ॥  
 ककुब्भान् वृषभे पुंसि पण्डसंज्ञे च गोपतौ ।  
 ककुब्भती तु श्रोण्यां स्त्री कण्टकी तु पुमानयम् ॥ ४२७ ॥  
 अरिमेदाख्यवृक्षे च वृक्षे च मदनाह्वये ।  
 त्रि तु कण्टकसंयुक्ते कञ्चुकी तु द्वयोरहौ ॥ ४२८ ॥  
 सौविदल्ले तु ना त्रिस्तु कञ्चुकेन समन्विते ।  
 कलापी ना महादेवे यर्कट्याख्ये च पादपे ॥ ४२९ ॥

व्याकीर्णमात्यकवरां कवरीमिति सत्कवेः ।

वाक्ये कबरशब्दस्य चिन्त्योऽर्थोऽथ करम्भवाक् ॥ ४०७ ॥

पुंसि स्याद् दधिमिश्रेषु सक्तुषु स्त्री पुनर्भवेत् ।

करम्भी पात्रभेदेऽथ करभो गर्दभे द्वयोः ॥ ४०८ ॥

उष्टस्य च शिशौ पाणेर्मणिचन्धकनिष्ठयोः ।

मध्ये स्यात् कर्तनं तु क्ली छेदने सूत्रसर्जने ॥ ४०९ ॥

अश्वस्य घूलिलुठने कर्तनी तु स्त्रियामियम् ।

नापितस्योपकरणे कर्तुः (त्रिं)\* काल्येऽथ नृस्त्रियोः ॥ ४१० ॥

कर्तना कर्तयत्यर्थे स्यादर्थेदं नपुंसकम् ।

करणं कारणे काये साधने कर्मणीन्द्रिये ॥ ४११ ॥

क्षेत्रेऽपि साधकतमे नाट्यगीतिप्रभेदयोः ।

रत्नबन्धे तथा ज्योतिःशास्त्रज्ञानां च कुत्रचित् ॥ ४१२ ॥

ग्रहवारेक्षणोपायप्रभेदे च निरूप्यताम् ।

स्पृष्टाद्युच्चारणभेदे योगिपद्मासनादिषु ॥ ४१३ ॥

मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे शूद्रायां वैश्यसम्भवे ।

करुणा तु क्षिपां चित्तवृत्तौ क्रिष्टेषु जन्तुषु ॥ ४१४ ॥

धार्मिकस्य त्रिषु पुनः करुणाविषये तथा ।

सैरूपे चाथ वदति हर्षनन्दी नपुंसकम् ॥ ४१५ ॥

दैव्ये करुणमित्येतन्ना तु ख्यागाख्यपादये ।

कर्मण्या तु भृतौ स्त्री स्यात् कर्मसाथी तु भेद्यवत् ॥ ४१६ ॥

सम्पादिनि च विज्ञेयं कर्मणा स्यान्मनीषिभिः ।

कद्रुक्षु हुमे टुण्डुसंज्ञे ना द्वे खगान्तरे ॥ ४१७ ॥

१. 'धेतव' क ख. द. पाठ. २. 'य' क. ख. ग. पाठः. ३. 'स्व' द. क. पाठः.  
४. 'डु' द. पाठ.

\* 'शुगेऽस्य वपन शस्त्रं कर्मिका कर्तनी शूरी' (पृ. १२८. श्लो. २९) इति वैजयन्ती ।

कस्वरं तु धने क्लीबं त्रिः स्यात् कसनशीलके ।  
 कथेरः शकुनौ द्वे त्रिः कथके कुहकेऽपि च ॥ ४१८ ॥  
 कणीचिः स्त्री लतायां स्यान्मनस्यपि धनञ्जयः ।  
 अन्ये तु केचिद् भाषन्ते तुरङ्गे स्याद् द्वयोरिति ॥ ४१९ ॥  
 करेणुरिभ्यां स्त्री नेमे कर्णिकारद्वयेऽपि च ।  
 काशिपुस्त्वस्त्रियामन्नवस्त्रयोस्तद्वयेऽपि च ॥ ४२० ॥  
 कुये च वैजयन्ती तु शय्यायामिति आपते ।  
 कठारस्तु द्वयोर्ज्ञेयः खञ्जे-शिल्पिनि-चाप्यथ ॥ ४२१ ॥  
 कर्करुः पुंसि कूटकाण्डे कालिङ्गे चानयोः पुनः ।  
 क्लीबं स्यात् मसवेऽथ स्यात् कर्कन्धूः पुंस्त्रियोरपि ॥ ४२२ ॥  
 बदर्यां क्रोष्टुवदर्यां वणविष्टभयोरपि ।  
 स्त्री तु मध्वाज्यसंसिक्तयवलाजजतर्पणे ॥ ४२३ ॥  
 रयादीनां युगे चाथ कफेन्द्रुः पुंसि पादपे ।  
 स्लेष्मातकसमाख्येऽथच्छादिपेयतृणे स्त्रियाम् ॥ ४२४ ॥  
 कशेरुः स्त्रीनपोः पृष्ठस्यास्थानि क्लीबकं पुनः ।  
 स्तन्मैत्रभेदे सजलपङ्कजदे कशेरुश्च ॥ ४२५ ॥  
 वैशाखेऽद्याकर्णिकारे कशेरु रमनः स्त्रियाम् ।  
 कटपूना महादेवे स्त्री तु खेलगतौ स्मृता ॥ ४२६ ॥  
 कङ्कमान् वृषभे पुंसि पण्डसंज्ञे च गोपतौ ।  
 ककुभती तु श्रोण्यां स्त्री कण्टकी तु पुमानयम् ॥ ४२७ ॥  
 अरिमेदारवृक्षे च वृक्षे च मदनाह्वये ।  
 त्रि तु कण्टकसंयुक्ते कञ्चुकी तु द्वयोरहौ ॥ ४२८ ॥  
 सौविदले तु ना त्रिस्तु कञ्चुकेन समन्विते ।  
 कलापी ना महादेवे पर्वतस्थे च पादपे ॥ ४२९ ॥

ज्ञेयश्च पर्कटी शृङ्गो द्वे भयूरे स्त्रियां पुनः ।  
 कलापिनी स्यात् पार्वत्यां कलापवति तु त्रिषु ॥ ४३० ॥  
 ककुदी तु पुमान् षण्डसंज्ञके गोपतौ त्रि तु ।  
 ककुदेन समायुक्ते काञ्चनं तु नपुंसकम् ॥ ४३१ ॥  
 हेन्यञ्जकेसरे ना तु धुधूरे नागकेसरे ।  
 उदुम्वरे च रभसो हरिद्रायां तु काञ्चनी ॥ ४३२ ॥  
 ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहभेदेऽस्त्रियामथ ।  
 विषप्रभेदे काकोलः पुन्नपुंसकयोः स्मृतः ॥ ४३३ ॥  
 द्वयोस्तु कृष्णकाके स्यात् काकोलीति स्त्रियामियम् ।  
 वयस्यासंज्ञके बल्लीजातिभेदेऽथ काहला ॥ ४३४ ॥  
 स्त्री वाद्यभेदे सुपिरे स्थ्यावादे\* तु नप्यदः ।  
 त्रि तु निष्ठुरवाक्ये स्यादाकुले चाथ न स्त्रियाम् ॥ ४३५ ॥  
 कान्तारः स्यान्महारण्ये दुर्गमार्गे च त पुनः ।  
 रभसो वनमात्रे च प्रोक्तवानथ पुंस्ययम् ॥ ४३६ ॥  
 हस्तुभेदेऽथ कादम्बः कलहंसे द्वयोरयम् ।  
 कदम्बसम्बन्धिनि तु त्रिषु स्यान्मार्गणे तु ना ॥ ४३७ ॥  
 काम्बोजी तु स्त्रियां मापपर्णाति प्रथितौषधी ।  
 ना तु पुन्नागवृक्षे च बलक्षस्त्रिरे तथा ॥ ४३८ ॥  
 तद्देशसम्भवे तु स्याद् द्वयोरेष तुरङ्गमे ।  
 क्लृप्तं तु कारणं हेतौ रभसस्त्वभिधानविन् ॥ ४३९ ॥  
 करणेऽपि पठत्येनं<sup>१</sup> स्त्रीनपोस्त्वपि कारणा ।  
 क्रियायां स्यान् कारयतेर्पाति चेत्यजयोऽब्रवीन् ॥ ४४० ॥

१ 'ये' ग. पाठः. २. 'यु' क. पाठ. ३. 'नन्' ख, 'तन्' ग. पाठः.

\* 'स्थ्यावादे तु क'दम्ब' (पु ३३. श्लो. २७) इति तु वैजयन्ती ।

कारणं तु स्त्रियां तीव्रवेदनायामथो नपि ।  
 कार्मुकं स्याद् धनुर्मात्रे धनुर्भेदे च ना पुनः ॥ ४४१ ॥  
 वेणौ त्रिस्तु मभवति कर्मणे तत्र वस्तु यत् ।  
 कावृकः कृकवाकौ द्वे पीतमस्तकौकयोः ॥ ४४२ ॥  
 त्रि तु स्याद् रभसेनोक्तः कार्मणः कर्मकारके ।  
 मन्त्रादियोजने<sup>१</sup> तु क्ली मूलकमेति तद् विदुः ॥ ४४३ ॥  
 कार्मिकस्तु भवेद् राज्ञां शुल्केष्वधिकृते त्रिषु ।  
 कर्मणां तु समूहे क्ली कातरस्वभिधेयवत् ॥ ४४४ ॥  
 भीरौ स्यात् पण्डके त्वेष पुमान् स्याद् भैद्यवत् पुनः ।  
 कालैर्यैः कालसम्बन्धिन्यर्थे सर्वत्र नप् पुनः ॥ ४४५ ॥  
 कलिना साम्नि दृष्टे स्याद् कलीनां च कदम्बके ।  
 रागद्रव्ये जापकाख्ये दाव्यां त्वेव पुमानयम् ॥ ४४६ ॥  
 दावीं दाहहरिद्रोक्ता काकाण्डस्तु पुमानयम् ।  
 कृष्णशिम्बौ नपि त्वेतत् काकस्याण्डे पुमान् पुनः ॥ ४४७ ॥  
 क्षालनोद्गरनिके<sup>२</sup> षष्ठे यस्य यूपस्य सप्त च ।  
 दश चारणयो मानं तस्य क्षीशण्डयोः पुनः ॥ ४४८ ॥  
 प्रक्षालनेऽथ कामार्ङ्गं चूतवृक्षे पुमानयम् ।  
 कामस्य पुनरङ्गे क्ली काश्यपस्तु पुमानयम् ॥ ४४९ ॥  
 ऋषिभेदे च चन्द्रे च स्यादिक्ष्वाकोः कुलस्य यः ।  
 द्वितीयो वृषतिस्तत्र मरीचितनये स्मृतः ॥ ४५० ॥  
 काश्यपस्य तु पुत्रे द्वे काश्यपीति स्त्रियां भुवि ।  
 क्ली तु मांसेऽथ काण्डीरस्त्रिषु काण्डवति स्मृतः ॥ ४५१ ॥  
 पुमांस्तु हस्तिपिप्पलयां क्षारकस्तु नृशण्डयोः ।  
 पक्षिमत्स्यादिपिटके तथा स्यात् पुष्पजालके ॥ ४५२ ॥

क्षरितुक्षारायिन्नोस्तु भेषवत् कासिका पुनः ।

स्त्री वनस्पतिभेदेऽन्ये छेदनद्रव्य ऊचिरे ॥ ४९३ ॥

त्रिस्तु कासयितर्येण कासकः कासितर्यपि ।

काचिकस्तु पुमान्ज्ञेयः कमण्डे द्वे तु मृषिके ॥ ४९४ ॥

काकली तु कले सूक्ष्मे शब्दे स्त्री काकलं पुनः ।

ग्रीवाया उन्नते देशे स्त्री कण्ठमणिसंज्ञके ॥ ४९५ ॥

कारुजस्तु पुमान्ज्ञेयो बलमीके कलहे तथा ।

चित्रे चित्रकराणां च त्रिः पुनः कारुसम्भवे ॥ ४९६ ॥

काश्मीरी कृष्णवर्णायां वचायां स्यात् स्त्रियामियम् ।

स्त्री तु पुष्करमूलाख्यभेषजे कुङ्कुमेऽपि च ॥ ४९७ ॥

त्रिः कश्मीरनिवासे च कश्मीराभिजनेऽपि च ।

काणकस्त्रिषु हिंसे स्यात् स्त्रीयं त्वक्षिमले विदुः ॥ ४९८ ॥

कायस्थो छेत्तके त्रिः स्याच्छरीरस्थेऽप्यथ स्त्रियाम् ।

हरीतक्यामिदं चोक्तं रमसेनैव धीमता ॥ ४९९ ॥

फानीनः पुंसि कर्णे स्याद् न्यासे च रभसोऽपठीत् ।

द्रयोस्त्वपत्ये कन्याया लुब्धे त्वेप त्रिषु स्मृतः ॥ ५०० ॥

कायिका तु स्त्रियां ज्ञेया प्रदेये स्याद् दिने दिने ।

ऋणवृद्धिविशेषेऽर्थे त्रिः कायकृतकर्मणि ॥ ५०१ ॥

कारिका स्त्री यातनायां व्याख्यास्तोके कृतावापि ।

क्रियानिर्वर्तके तु स्त्री कर्मादौ त्रिस्तु कर्तरि ॥ ५०२ ॥

हिंसके च स्वयं दृष्टे त्वृणवृद्धयन्तरे स्त्रियाम् ।

कारितापि च कारित्वे त्रिस्तु नि(र्वा?र्मा)पितेऽप्यथ ॥ ५०३ ॥

म(सुःरौ)\* रोगविशेषे ना कामुके त्रिषु कामलः ।  
 कालिका तु स्त्रियां मासि मासि देयेऽधमर्णकैः ॥ ४६४ ॥  
 ऋणवृद्धिविशेषे स्याद् भेद्यलिङ्गं तु यस्य वै ।  
 कालः प्राप्तः प्रकृष्टोऽस्ति तत्र तत्र च वर्तते ॥ ४६५ ॥  
 यदा स्त्रियां तदा रूपं कालिकीत्यथ कालिका ।  
 अङ्गैरकसमाख्यस्य शकुनेर्गोपिति स्त्रियाम् ॥ ४६६ ॥  
 कालिका त्विति सौराष्ट्रीसंज्ञके मेषजे भवेत् ।  
 प्रशान्ताग्नौ दग्धकाष्ठे भृगुभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ ४६७ ॥  
 कालिका त्वसिता यद्वा कपोता पिङ्गविन्दुका ।  
 इत्येवमविवाद्यानां कन्यानां कन्यकान्तरे ॥ ४६८ ॥  
 अस्योक्तं लक्षणं कुब्जा दुर्दर्शा कालिका च सा ।  
 अधस्य दन्तरेखायां सूक्ष्मजीरक एव च ॥ ४६९ ॥  
 मनोविकारप्रभवकायवैवर्ण्य एव च ।  
 मेषजाले च चिक्रोडसंज्ञप्राण्यतरेऽपि च ॥ ४७० ॥  
 क(यःम)दिर्यवस्तुमूल्यै काञ्चद्यां च रमसोऽपठीत् ।  
 कालकस्तु पुमान् कायविकारे पिङ्गुसंज्ञके ॥ ४७१ ॥  
 रक्ते तु कालद्रव्येण पटादौ भेद्यलिङ्गकः ।  
 कोपादिना च काले स्यान्मुखादौ कालितर्यपि ॥ ४७२ ॥  
 तथैव कालयितरि कार्तिकी तु स्त्रियामिदम् ।  
 कृत्तिकाख्यर्क्षसंयुक्तपौर्णमास्यां पुमान् पुनः ॥ ४७३ ॥

१. 'ज्ञो' च पाठः. २. 'श' क, च. पाठः. ३. 'ले' ग, पाठः.

\* 'कामला रोगभेदे वा ना ना मरुत्तन्तयेः' इति मेदिनी । † कालिका...  
 .....कमदेये वस्तुमूल्ये' इति मेदिनी, 'कालिका योगिनीभिदि.....कमदेयव.  
 वस्तुमूल्ये' इति हेमचन्द्रः ।



कार्तिकी यत्र मासेऽस्ति तस्मिन्नथ नृलिङ्गकः ।  
 किष्किन्धः शैलभेदे स्यात् किष्किन्धा तु स्त्रियामियम् ॥ ४७४ ॥  
 धराधरविशेषस्वगुहामेदे पुमान् पुनः ।  
 किञ्जल्कः केसरे क्ली तु स्यादाकाशे च लान्छने ॥ ४७५ ॥  
 इदं धनञ्जयेनोक्तं किरातस्त्वभिधेयवत् ।  
 स्वल्पकायेऽथ रभसो भूनिम्बे पुंस्यधीतवान् ॥ ४७६ ॥  
 स्त्रियां चामरवाहिन्यां मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।  
 शबरात् पर्णशबरी निष्टचपूर्वासविष्ट यम् ॥ ४७७ ॥  
 तत्र द्वे तु किराटः स्यान्मलेच्छे वणिजे चाप्यथ ।  
 किम्पीरः स्यात् पुमान् रक्षोविशेषे चित्रवर्णके ॥ ४७८ ॥  
 त्रि तु तद्वर्णयुक्ते स्माद् विद्यायां तु नपुंसकम् ।  
 किल्विपं ग्री पापहर्जोर्वेश्यायां किल्विपी स्त्रियाम् ॥ ४७९ ॥  
 कितवः पुंसि धुधूरे ग्री तु तत्प्रसवे त्रि तु ।  
 घूतकारेऽथ रभसो मत्तवच्चक्रयोरपि ॥ ४८० ॥  
 शीबलिङ्ग तु विशेषं किमिजं गन्धवस्तुनि ।  
 अगुर्वारये किमेस्तु स्याज्जाते त्रि किमिरस्तु ना ॥ ४८१ ॥  
 सितलोहितसम्मिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिषु ।  
 श्रेया तु किमिरा स्त्रीत्वे मृगभेदे विलेपाये ॥ ४८२ ॥  
 किमिद्रो ना विद्वन्नायभेषजे त्रि तु हन्तारि ।  
 अमनुष्ये क्रिमेः स्त्री तु किन्नरी पित्रलाहये ॥ ४८३ ॥  
 पक्षिभेदे तथा वीणाभेदे चण्डालवह्नी ।  
 इति स्याते किंशुकस्तु पलाशास्त्यमहीरुदे ॥ ४८४ ॥  
 इहुदाह्वयवृक्षे च तयोस्तु प्रसवे नपि ।  
 सिपण्युस्तु पुमान् बायावायुषेर्ध्वसन्तयोः ॥ ४८५ ॥

स्त्री विद्युति किरीटी तु नार्जुने त्रिः समौलिके ।

कीनाशोऽग्नौ यमे पीतहरिते मिश्रवर्णके ॥ ४८६ ॥

पीतप्रधाने पुंसि स्याद् राक्षसे तु द्वयोस्त्रि तु ।

कदर्यानार्यभृतककृतज्ञेषु कृपावले ॥ ४८७ ॥

पूर्वोक्तवर्णवद्व्येऽप्याममांसाशकेऽप्यथ ।

ह्रीं करजफलस्यैकबीजे मधुरभेषजे ॥ ४८८ ॥

क्रीतकं क्रीतकी तु स्त्री नीलिसंज्ञौषधौ स्मृता ।

कीचको ना वेणुभेदे यो ध्वनस्यनिलोद्भुतः ॥ ४८९ ॥

स्याले विराटराजस्य महाभारतविश्रुते ।

ह्रीं तु कीचकवृक्षस्य प्रसवे क्षीरिकः पुनः ॥ ४९० ॥

राजिलैहयसर्पे द्वे क्षीरिका तु स्त्रियामियम् ।

दुग्धिकासंज्ञकस्तम्बे फलाध्यक्षाख्यपादपे ॥ ४९१ ॥

क्षीराशस्तु द्वयोर्हसे क्षीरस्य त्वाशके त्रिषु ।

कीकसं त्वस्यानि ह्रीवं किमिषु त्वणुषु द्वयोः ॥ ४९२ ॥

कीकटस्तु द्वयोरश्वे भेद्यवत् तु मितम्पचे ।

नीवृद्धेदे त्वनार्याणां निवासे पुंसि भूषि च ॥ ४९३ ॥

कृतपः सूर्यवह्मघोर्ना वृषमेऽप्यतिथावपि ।

भागिनेये द्वे तु विभ्रे पुञ्जपुंसकयोः पुनः ॥ ४९४ ॥

दर्वेऽप्यहोऽष्टमे भागे तिष्ठे छागर्जेकम्बले ।

वाद्यवादकसामग्र्यां नाट्यस्येत्याह यादवः ॥ ४९५ ॥

वाद्यविन्यास इत्याह शाश्वतः सज्जनः पुनः ।

सायमास्तरणे ग्रीह परे त्वास्तरणे विदुः ॥ ४९६ ॥

देहल्यां चाथ कुशलं निपुणे त्रिः क्षमेऽपि च ।  
 क्षेमे मङ्गलयुक्ते च दीक्षितेऽप्यजयोऽथ नप् ॥ ४९७ ॥  
 पर्याप्तौ मङ्गले पूर्णे स्यात् कुसुम्भं तु कुङ्कुमे ।  
 क्ली महारजतेऽप्यस्य पुनः स्तम्बे स्त्रियामियम् ॥ ४९८ ॥  
 कुसुम्भी पुंसि तु प्राहे वरधान्यान्तरे परः ।  
 कमण्डलौ च कुसुमस्त्वस्त्री श्रीपुष्पपुष्पयोः ॥ ४९९ ॥  
 नेत्ररोगविशेषे च फले च रभसोऽपठीत् ।  
 कुर्णपस्तु किमौ द्वे स्यात् कुत्सिते भेद्यलिङ्गकः ॥ ५०० ॥  
 हंसारिकायां त्वाचष्टे रभसः कुर्णपी स्त्रियाम् ।  
 कुणपोऽस्त्री शवे क्ली तु पूयेऽथो कुङ्कुटो द्वयोः ॥ ५०१ ॥  
 कृकवाकौ च भासे च मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ।  
 शूद्रायां मागघाज्जाते निपादीवैश्ययोः सुते ॥ ५०२ ॥  
 शूद्राज्जाते निपाद्यां च मुनिषण्णाहये पुनः ।  
 शाके पुंसि द्वयोस्तु स्यात् कुङ्कुरः शूनि नप् पुनः ॥ ५०३ ॥  
 स्यौण्यसंज्ञके गन्धद्रव्ये द्वे तु कुरङ्गवाक् ।  
 स्यान्महाहरिणे चापि वानरेऽप्यथ सा स्त्रियाम् ॥ ५०४ ॥  
 कुरङ्गी भोजपुत्र्यां स्यात् पुत्रपुंसकयोः पुनः ।  
 कुङ्कुमः स्यान्निकुञ्जे चच्छदिव्यप्यथ सा त्रयी ॥ ५०५ ॥  
 यदर्यां कुवली क्ली तु तत्फलेऽप्युत्पलेऽप्यथ ।  
 कुवेलमुत्पले क्लीव त्रिस्तु कुत्सितवेलके ॥ ५०६ ॥  
 कुम्भीकः पुंसि पुत्रागवृक्षे तत्प्रसवे तु नप् ।  
 कुमुदस्य फलेऽप्युक्तमायुर्वेदविचक्षणैः ॥ ५०७ ॥

१. 'हा' क. ड. च. पाठः. २. 'पुनः' ग. पाठः. ३. 'विण्णं कि' क. ड. च. पाठः. ४. 'पिण्णं' क. ड. च. पाठः. ५. 'पु' क. ड. च. पाठः.

कुरीरस्तु पुमान् मालाविशेषे कम्बलेऽपि च ।  
 क्लीवं तु मैथुने पद्मे जाले च मुनिभाषितम् ॥ १०८ ॥  
 रभसस्त्वाह कुटजो मुनौ पुंसि द्रुमान्तरे ।  
 क्लीबलिङ्गं तु वृक्षस्य तस्य पुष्पे फलेऽपि च ॥ १०९ ॥  
 कुररस्तु द्वयोर्लुकोशाख्यपक्षिणि सा पुनः ।  
 कुररी स्त्री भवेन्मेघ्यां कुमुदं तु नपुसकम् ॥ ११० ॥  
 पुस्त्यप्यन्ये कैरवे स्याद् रक्ताब्जेऽप्यथ ना स्मृतः ।  
 स्याद् दिग्गजविशेषे च कपिभेदे च विश्रुते ॥ १११ ॥  
 रामायणकथाया स्त्री पुनः कदफलसंज्ञके ।  
 पादपे कुमुदा ब्रूते पुनर्गम्मारिकाद्वये ॥ ११२ ॥  
 पादपे रभसोऽथ द्वे कुमुखः सूकरे त्रि तु ।  
 कुत्सितास्ये कुमारस्तु स्कन्दे ना वरुणद्रुमे ॥ ११३ ॥  
 अध्वानुचारके चापि युवराजे मृतावपि ।  
 कुत्सिताया द्वयोस्तु म्याद् बाले स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ ११४ ॥  
 जम्बुद्वीपे कुमारी तु कन्यायां न्यात् स्त्रियामसौ ।  
 मृगजात्यन्तरे चापि हिमार्मे नवमालिका ॥ ११५ ॥  
 इति मसिद्धवल्लया च तैरणीसंशगुल्मके ।  
 कुस्तुम्बुर्या मृडान्यां च तथा जनपदान्तरे ॥ ११६ ॥  
 तद्राजेऽप्यथ यस्मास्ति दुर्मारस्तत्र भेद्यवत् ।  
 कुचेलस्तु त्रिषु ज्ञेयः कुवाससि नपि त्वदः ॥ ११७ ॥  
 कुत्सिते वाससि स्त्री तु कुचेला स्याल्लतान्तरे ।  
 आविद्धकर्णपाठादिसजाभिः शास्त्रविश्रुते ॥ ११८ ॥  
 कुल्माषः कुरुविन्दाख्यमणौ ग्रीहान्तरे च ना ।  
 यवभेदे मावकाख्ये परे तु यवपिष्टके ॥ ११९ ॥

सूपमके परेऽन्ये तु विदले ह्रीं तु काञ्चिके ।  
 कुलमाय. एकमुद्रादिपिण्डे ना शबलाहये ॥ ५२० ॥  
 वणं च त्रि तु वणेंन शबलाहयेन संयुते ।  
 नागराजविशेषे तु कुहरः स्यान्नृलिङ्गकः ॥ ५२१ ॥  
 ह्रीवल्लिङ्गं तु विज्ञेय गह्वरे विवरेऽपि च ।  
 कुलिशस्त्वस्त्रियां वज्रे मत्स्यभेदे तु स द्वयोः ॥ ५२२ ॥  
 कुलालो द्वे कुम्भकारे कुलाली तु स्त्रियामियम् ।  
 चक्षुष्यासंज्ञमैपज्ये कुलायस्तु नृलिङ्गकः ॥ ५२३ ॥  
 पक्षिनीडे गृहे च स्यादेकाहकतुभेदकं ।  
 कुलस्य त्वायके त्रिः स्यात् कुणालस्तु पुमानयम् ॥ ५२४ ॥  
 कृतमाले ह्रीं तु पुरमभेदेऽथ कुकूलवाक् ।  
 स्यात् ह्रीवं शङ्कुभिः कीर्णे श्मश्रे ना तु तुषानले ॥ ५२५ ॥  
 कुहनस्तु त्रिरीप्याली मायाविनि च ना पुनः ।  
 बह्मीके चेन्द्रजाले तु वैजयन्त्यामभापत ॥ ५२६ ॥  
 नप्त्री तु दम्भचर्याया दम्भशीलत्व एव च ।  
 कुहना ह्रीं तु मायायां मृषिके तु द्वयोर्भवेत् ॥ ५२७ ॥  
 कुलकरस्तु पुमान् काकतिन्दुकाख्यमहीरुहे ।  
 वृक्षे कुरवकाख्ये च ह्रीवं तु स्याद्वतान्तरे ॥ ५२८ ॥  
 पटोलसंज्ञे काव्यालङ्कारभेदे च तत् त्रि तु ।  
 संयुक्ते कुतली तु स्त्री शाकभेदे नृनप् पुनः ॥ ५२९ ॥  
 कुतली भूतलेऽथ स्युः कुन्तलाः पुंसि भूमि च ।  
 मध्यदेशस्थिते नीवृद्धेदे जनपदान्तरे ॥ ५३० ॥  
 दक्षिणापथदेशस्थे अथ स्यात् कुन्तलः पुमान् ।  
 तस्य राजनि तस्यापि स्युरपत्येषु भूमि च ॥ ५३१ ॥

बहुष्वथ स्व्यपत्ये तु कुन्तली स्त्री पुमान् पुनः ।  
 केशेऽथ रभसः प्राह कालेऽपि बहुशब्दवित् ॥ ५३२ ॥  
 अथ स्यात् कुटलो गात्रकृत्यौ पुंसि नप् पुनः ।  
 विद्यादाभरणेऽथ त्रिः कुटिलं कुञ्चिते भवेत् ॥ ५३३ ॥  
 तगरे तु स्त्री तगरपादिकायां स्त्रियामिति ।  
 रभसेनोदितायास्त्री कुङ्मलो मुकुलेऽथ नप् ॥ ५३४ ॥  
 विद्यादासनभेदेऽस्य लक्षणं च प्रचक्षते ।  
 वैजयन्त्यां यथा प्रोक्तमासीनस्यासनेष्वदः ॥ ५३५ ॥  
 नागदन्तकमूर्ध्वशोर्जानुस्यौ प्रसृतौ भुजौ ।  
 सूचीमुखमिदं पाणितलौ चेत् संहतौ मिथः ॥ ५३६ ॥  
 अर्धसूची तु तौ द्वौ चेत् प्रादेशान्तरितौ\* मुखात् ।  
 कुङ्मलं मुकुलीमृतौ तौ चेद्दूर्ध्वमुखौ स्थितौ ॥ ५३७ ॥  
 इत्येवं योगशास्त्राणि समीक्ष्य कृतिनोदितम् ।  
 कुमुलं कुसुमे स्त्रीवं हिरण्ये च द्वयोः पुनः ॥ ५३८ ॥  
 शिशौ त्रिषु पुनः कान्ते कुरुलस्तु पुमानयम् ।  
 भलके स्त्री तु कुरुली लक्षवेधे धनुष्मताम् ॥ ५३९ ॥  
 कुरुमस्तु द्वयोः कारौ भौजने तु पुमानयम् ।  
 अथ स्त्री कुपितं पाते निष्कृष्टे त्वभिधेयवत् ॥ ५४० ॥  
 कुत्सितं स्यात् पर्युषिते त्रिष्वृणे तु नपुंसकम् ।  
 कुसीदं तृणवृद्धौ स्त्री कश्चित् तु विवृणोति तत् ॥ ५४१ ॥  
 ऋणवृद्ध्या जीविकायां भेषवत् त्वलसे तथा ।  
 वृद्धिजीविनि पुंयोगात् पुनर्नृत्तिः स्त्रियां यदा ॥ ५४२ ॥

१. 'ह' ग. पाठः. २. 'उ' क. ट. घ. पाठः. ३. 'मो' ग. पाठः. ४. 'क' ग.

\* 'अर्धसूची तु तौ द्वौ चेत् प्रादेशान्तरितौ मुखात्' (पृ. १००. श्लो. २१५) इति तु मुदि-  
 तं प्रचक्षन्तीपाठः.

तदा स्त्रियां कुसीदायीऽ कुटीरस्तु पुमानयम् ।  
 क्षुद्रागारे कर्कटे तु द्वे कुम्भीरस्त्वयं द्वयोः ॥ ५४३ ॥  
 नके चोरे पुनः(खोऽखि)स्यात् कुम्भीलस्तु पुमानयम् ।  
 स्यालाख्यमत्स्ये त्रिषु तु श्लोकच्छायादिहारिणि ॥ ५४४ ॥  
 चोरे च कुन्दुमस्तु स्यात् पुमान् पुञ्जं द्वयोः पुनः ।  
 मार्जारे कुट्टिनी तु स्त्री शम्भल्यां कुट्टना पुनः ॥ ५४५ ॥  
 छेदने कुत्सने चापि न ना स्यात् कुनटी पुनः ।  
 स्त्रियां मनःशिलायां स्यात् कुत्सिते तु नटे द्वयोः ॥ ५४६ ॥  
 कुशिकस्तु कोष्टरि द्वे स्यादुलूकेऽप्यथो नपि ।  
 क्षुद्रकं फाणिताभिल्ये विकारे स्याद् गुडस्य हि ॥ ५४७ ॥  
 तथैव कुप्यलवणसंज्ञे स्यात्त्रवणान्तरे ।  
 द्वे तु क्षत्रियभेदे स्यात् क्षुरमस्तु पुमानयम् ॥ ५४८ ॥  
 अर्धचन्द्राख्यशस्त्रे स्यात् कश्चित् त्वश्चान्तरेऽभ्यधात् ।  
 कुञ्जिका त्वङ्कुटामिख्यं कपोटोद्धाटयन्त्रके ॥ ५४९ ॥  
 तूलीसूचिकयोश्चाह रभसो भीरुमीषणे ।  
 साधने कुञ्चितरि तु त्रिरथो कुञ्जरा स्त्रियाम् ॥ ५५० ॥  
 पाटलायां च धातव्या द्वे तु हस्तिन्यथ स्त्रियाम् ।  
 काञ्चनद्रौ गुल्फ्यां च कुण्डली स्त्री तु पाशके ॥ ५५१ ॥  
 अस्त्री तु कर्णवेष्टे स्यात् त्रिलिङ्ग्या च परोऽवदत् ।  
 कुदालस्तु पुमान् गोदारणाख्ये खानसाधने ॥ ५५२ ॥

१. 'द्वयोरय' क ड. च. पाठः. २. 'लु' ग. पाठः. ३. 'च्छे' ग. पाठः. ४. 'हय' ग. पाठः. ५. 'वा' ड. पाठः.

क्रीवं तु वैजयन्त्याह कोविदारद्रुमे तु ना ।  
 क्रीवं तु प्रसवे तस्य कुठेरस्त्वभिधेयवत् ॥ ५५३ ॥  
 अपेतसारे स्तम्बे तु ना कठिञ्जरसंज्ञके ।  
 कुरण्डो द्वे शेषे ना तु वृद्धिसंज्ञे रुजान्तरे ॥ ५५४ ॥  
 मुष्कवृद्ध्यात्मके स्तम्बप्रभेदे त्वाह यादवः ।  
 किङ्किराताह्वयेऽमौ तु कुर्फाकुर्ना द्वयोः पुनः ॥ ५५५ ॥  
 मर्कटे ना तु कुतनुर्धनदे त्रि तु कुत्सिता ।  
 तनुर्यस्य भवेत् तत्र कुटरस्तु द्रुमान्तरे ॥ ५५६ ॥  
 वर्धकौ च द्वयोस्तु स्याच्छकुनौ भेद्यवत् पुनः ।  
 कुमुदान् कुमुदमाथदेशे स्त्री तु कुमुद्वती ॥ ५५७ ॥  
 कुमुदस्य भवेत् स्तम्बे कुण्डली तु द्वयोरयम् ।  
 मयूरे चित्रलमृगे तथैव स्याद् मुजङ्गमे ॥ ५५८ ॥  
 पुमांस्तु चरुणे प्रोक्तस्त्रि तु कुण्डलवत्यसौ ।  
 कूर्पावले कुडुम्बी द्वे कुडुम्बवति तु त्रिषु ॥ ५५९ ॥  
 कूश्माण्डस्तु पुमान् विघ्नराजस्य प्रियमृत्युके ।  
 गैणभेदे शालिजातिभेदे स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ ५६० ॥  
 फलवल्लीविशेषे स्यात् कूश्माण्डौ स्त्री तु तत्फले ।  
 'भवतेऽहेड' इत्यादिप्वृग्विशेषेषु नपुंस्रियोः ॥ ५६१ ॥  
 कूबरस्त्वस्त्रियां गन्त्रीसमाख्ये स्याद् रथान्तरे ।  
 युगन्धराख्ये तु रथावयवे स्यान्तुलिङ्गकः ॥ ५६२ ॥  
 वीणावंशशलाकायां कृणिका स्त्री त्रिषु त्वसौ ।  
 ज्ञेया कृणायितर्याहुः पुनः कृन्तत्र इत्यदः ॥ ५६३ ॥  
 अन्तरिक्षे लाङ्गलाभे लाङ्गले चापरे विदुः ।  
 सुवर्णस्याभिधातार्थसाधने मशके पुनः ॥ ५६४ ॥



कृन्तत्रो द्वे कृत्रिमस्तु वृरुषपाद्वये पुमान् ।  
 तुरुष्काण्ये च निर्योसे लवणे च विडाह्वये ॥ ५६५ ॥  
 क्ली तु कोस्याह्वये लोहभेदे स्याद् भेद्यवत् पुनः ।  
 ज्ञेयः स्यात् कृतिनिर्वृत्ते कृसरस्तु पुमान् द्रुमे ॥ ५६६ ॥  
 इङ्गुदाख्ये मिश्रवर्णभेदे च त्रिस्तु तद्वति ।  
 कशेरुसंज्ञे तु जलस्तम्भभेदे नपुंसकम् ॥ ५६७ ॥  
 तिलतण्डुलमापैस्तु कृतायां कृसरा त्रयी ।  
 ध्वागुल्यां स्यात् कृतज्ञस्तु शुनि द्वे भेद्यवत् पुनः ॥ ५६८ ॥  
 उपकारं विजानाति यस्तत्राय कृपाणवाक् ।  
 खङ्गे ना छुरिकायां तु स्त्री कृपाण्यथ यादवः ॥ ५६९ ॥  
 आह सौनिकशस्त्रे तां कर्तनीसंज्ञकेऽथ ना ।  
 कृन्तरः स्याद् वृक्षभेदे मक्षिकाकार्य एव च ॥ ५७० ॥  
 आलोचने तु त्रिर्ना तु कृदरः\* वदिरे सिते ।  
 केचित्तु हिंसे त्रिष्वाहुः कृपकस्तु पुमानयम् ॥ ५७१ ॥  
 कूटसंज्ञे लाङ्गलाङ्गे भेद्यवत् तु कृपीवले ।  
 कृपिकस्तृणजातौ ना लाङ्गले तु नपुंसकम् ॥ ५७२ ॥  
 केसरस्तत्त्वस्त्रियां पुष्पकिञ्जल्केऽप्यश्वसिंहयोः ।  
 सटे स्यान्मातुलुङ्गाख्यफलस्यान्तर्द्रवास्पदे ॥ ५७३ ॥  
 सूक्ष्मकोशे पुमान्स्तु स्याद् वज्रुले नागकेसरे ।  
 पुत्रागे वेङ्कटाख्ये च पर्वते केसरा पुनः ॥ ५७४ ॥  
 कार्पास्यां स्यात् स्त्रियां क्ली तु प्रसवेऽत्रोक्तमूरुहाम् ।  
 हिङ्गुन्यपि पठत्येतद् रमसः शब्दवित्तमः ॥ ५७५ ॥

केरलास्तु नृभूमि स्युर्दक्षिणापथवर्तिनि ।

नीवद्वेदेऽथ तद्देशसम्भूतेषु नृषु द्वयोः ॥ १७६ ॥

तद्राजे तु पुमान्त्रेयः केरलः स्त्री तु केरली ।

तद्राजन्यस्यपत्ये स्यात् तथा स्याद् भेषजान्तरे ॥ १७७ ॥

केशवस्तु पुमान् विष्णौ पुत्रागे त्रि तु केशिनि ।

केवलस्तु त्रिरेकाकिङ्कल्लयोरवधारिते ॥ १७८ ॥

ज्ञाने तु पूर्णे क्लीवं स्यात् केचिदन्येऽवधारणे ।

निर्गते त्वपरेऽथ स्यात् क्षेत्रज्ञो निपुणे त्रिषु ॥ १७९ ॥

क्षेत्रस्य विज्ञातरि च ना त्वात्मन्यथ सा स्त्रियाम् ।

क्षेत्रिया क्षुद्रधान्ये स्याद् गर्वाधुरिति विश्रुते ॥ १८० ॥

त्रिस्तु स्याद् दुष्प्रतीकारव्याध्यादौ धान्यवप्रजे ।

निराकार्यतृणे पारदारिके यत् पुनर्विषम् ॥ १८१ ॥

देहान्तरे सङ्गमय्य चिकित्स्यं तत्र ना पुनः ।

क्षेत्रिकः स्यात् तुरुष्काण्यनिर्यासे क्षेत्रिणि त्रिषु ॥ १८२ ॥

क्षेपणं तु नपि क्षिप्ते पुत्रपुंसकयोः पुनः ।

पादाङ्गुष्ठाङ्गुलीमध्ये नौदण्डे क्षेपणी स्त्रियाम् ॥ १८३ ॥

केशकस्तु यमे नाथ क्रेष्टरि केशितर्यपि ।

तथा केशयितर्येनं भेद्यलिङ्गं प्रचक्षणे ॥ १८४ ॥

केदारस्त्वस्त्रियां क्षेत्रे शालिक्षेत्रे तु केचन ।

पुण्यस्थानविशेषे च रममस्त्वालवालके ॥ १८५ ॥

केसररी तु पुमान् सिंहे मातुलुङ्गे तुरङ्गमे ।

पुत्रागे चाप्यथो भेद्यलिङ्गः केसरवत्यर्मा ॥ १८६ ॥

कैटयस्तु पुमान् निम्ने कट्फलाख्ये च पादपे ।  
मदनाख्यद्रुमेऽथैषा त्रयाणां प्रसवे नपि ॥ ५८७ ॥

कटभस्त्वसुरे पुंसि कस्मिंश्चित् स्त्री तु कैटमी ।  
दुर्गादेव्या कैशिकं तु क्री केशनिकुरुम्बके ॥ ५८८ ॥

केशिकी तु स्त्रिया वृत्तिविशेषे नृत्तकारिणाम् ।  
कैतवं तु च्छले क्रीच घृते चाथ निमोधत ॥ ५८९ ॥

भेद्यलिङ्ग तु कितवसम्बन्धिनि मनीषिण ।  
कैराती तु स्त्रियामूर्ध्वाधोगतौ क्षिप्तपद्मिण ॥ ५९० ॥

किरातसम्बन्धिनि तु कैरात त्रिरथ द्वयोः ।  
क्रोकिलः पक्षिमेवे स्यान्ना तु तूलेऽथ क्रोटिका ॥ ५९१ ॥

स्त्री मण्डूके श्वेतमुखे कृष्णे त्रि कुटितर्यसौ ।  
मोधनी द्वे शुनि त्रिस्तु क्रोधशीले नपि रुधि ॥ ५९२ ॥

फोहली तु स्त्रिया ज्ञेया कूश्माण्डाख्यलतान्तरं ।  
भृश मुखरकन्याया कूश्माण्डप्रसवे तु नपू ॥ ५९३ ॥

आवेशभाजि तु गृहसारमेये द्वयोस्तथा ।  
मर्त्यजात्यन्तरेऽम्बष्ठ्या वेश्याजानेऽथ कोमलम् ॥ ५९४ ॥

द्रीम जले पुमान् स्वर्गे मृदुनि त्वेप भेद्यवत् ।  
फोणिका तु स्त्रिया नीडे कोणित्वेप भेद्यम् ॥ ५९५ ॥

कोरकम्बस्त्रिया पुष्पस्त्रियाया त्रिषु त्वयम् ।  
शब्दकारिण्यथ द्रीम कोलङ्ग मरिचे तथा ॥ ५९६ ॥

केशोले च स्त्रिया तु म्यात् कोटिका मृषिकादृताः ।  
दुतदुमापोहशीले प्राणिभेदे द्वयोः पुन ॥ ५९७ ॥

निर्विषाहिप्रभेदेऽथ कोट्टङ्गः स्याद् द्वयोरयम् ।

मृगे जन्तुधराभिल्ये क्षुद्रे पुंसि तु वेम्भनः ॥ १९८ ॥

† इन्द्रकोशाख्यावधवे कोशिका तु स्त्रियामियम् ।

दीपाधारे मल्लिकाख्ये गिरिभेदे तु कोशकः ॥ १९९ ॥

पुमानथ स्युः पुंभूमि कौसला नीवृदन्तरे ।

मध्यदेशस्थिते सर्ववचने तृपिभेदके ॥ २०० ॥

मिश्रवर्णविशेषे च पाण्डरश्यामले त्रि तु ।

तद्युक्ते कौशिकस्त्रिन्द्रे गुगुलौ ना द्वयोः पुनः ॥ २०१ ॥

उलूके कुशिकापत्ये व्यालमाहे च नप् पुनः ।

कौशिकं मज्जधातौ स्यात् कौशिकी तु स्त्रियामियम् ॥ २०२ ॥

पार्वत्यां निम्नगामेदे कौमुदी तु स्त्रियामियम् ।

कार्तिक्यां पौर्णमास्यां स्याच्चन्द्रिकायां च ना पुनः ॥ २०३ ॥

कार्तिकीयुक्तमासेऽथ त्रिः स्यात् कुमुदयोगिनि ।

फौणपो नरके पुंसि राक्षसे तु द्वयोरयम् ॥ २०४ ॥

कौक्कुटं क्लीबमायासे त्रि तु कुक्कुटयोगिनि ।

कौसला तु स्वययोध्यायां त्रिस्तु कौसलयोगिनि ॥ २०५ ॥

खर्जुरो ना परुषाख्यपादपे सा पुनः स्त्रियाम् ।

तज्जातिभेदेऽल्पतरे खर्जुरे क्लीबके पुनः ॥ २०६ ॥

रजते हरिताले च प्रसवेऽत्रोक्तभूरुहोः ।

वृश्चिकाख्ये पुनर्दीर्घकाटे द्वे रभसः पुनः ॥ २०७ ॥

भेवालङ्गं खले प्राह शब्दवित् खदिरः पुनः ।

गायत्रीसंज्ञके वृक्ष ऋषिभेदे द्वयोः पुनः ॥ २०८ ॥

दुश्चिकित्सविषे वृश्चिस्तन्तरे म्यात् स्त्रिया पुनः ।  
 नमस्कारीसमाख्याया क्षुद्रवल्ग्या तथैव सा ॥ ६०९ ॥  
 शर्माफलासमाख्ये च जलशाकलतान्तरे ।  
 खशयस्तु द्वयोर्भेके त्रिस्तु खे शयितर्थसौ ॥ ६१० ॥  
 खराद्रस्तु द्वयोर्भेके कर्कशाङ्गे तु भेद्यवत् ।  
 खण्डिका तु स्त्रिया प्रावृष्टरात्रो शकलिते पुनः ॥ ६११ ॥  
 त्रि स्याद् विरहिते तस्य वाक्ये च स्त्री तु खण्डना ।  
 वैधव्यलक्षणोपेता या कन्या शास्त्रदर्शिता ॥ ६१२ ॥  
 अविवाह्यासु कन्यासु तस्या स्त्रीशण्डयो पुनः ।  
 खण्डन खण्डना चेति धातो खण्डयते कृतौ ॥ ६१३ ॥  
 खपुरो ना पूगवृक्षे पूगपट्टे च शाखिनाम् ।  
 निर्यासे भद्रमुस्ते च रभस प्रोक्तवानमुम् ॥ ६१४ ॥  
 गन्धद्रव्यविशेषे च बालसज्जेऽजय पुनः ।  
 अत्रार्थे शण्डमाचष्टे स्त्री तु पूगफले स्मृतम् ॥ ६१५ ॥  
 अस्त्री तु खण्डलं खण्डे चीरबन्धेऽप्यथ द्वयोः ।  
 खञ्जनः खञ्जरीटे स्त्री पुनः खञ्जनकर्मणि ॥ ६१६ ॥  
 खजकस्तु पुमान् मन्थदण्डे द्वे रसपाचके ।  
 खजाकस्तु पुमान् मन्थदण्डे स्त्री तु विहायसि ॥ ६१७ ॥  
 शरीरे च खजाका तु स्त्री दर्व्यामसतीस्त्रियाम् ।  
 खनको मूषिके द्वे स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे तथा ॥ ६१८ ॥  
 राज्ञीमागधयोजति त्रि तु स्यादवदारके ।  
 तथा स्याद् भूमिवित्तजे खनिर्त्रि तु नपुंसकम् ॥ ६१९ ॥  
 कुदाले म्यात् खनिर्त्रि तु दण्डभेदे तपस्विनाम् ।  
 विशाखिकासमाख्ये स्यात् खचितं स्वभिधेयवत् ॥ ६२० ॥

विद्यान्मणौ लोहविद्ध उद्धृतस्नेह एव च ।  
 घृतहीने तु दधि क्रीत्याह हर्षः स्त्रिया पुन ॥ ६२१ ॥  
 जेया कृष्णविषाणाया यजमानस्य खर्जनी ।  
 खर्जनं तु नपि जेय क्रियाया खर्जतेरथ ॥ ६२२ ॥  
 खलीनोऽस्त्री सुरङ्गाणां मुखसयमने त्रि तु ।  
 छिद्राकाशादिलीने स्यात् (ख'स्त्रि)दिरेस्तु पुमान् भये ॥ ६२३ ॥  
 इन्द्रे च तत्करे तु त्रि स्त्रिङ्गारस्तु पुमानयम् ।  
 किर्त्तारके च खट्वाङ्गे कोष्ठौ तु द्वेऽजयः पुन ॥ ६२४ ॥  
 शिवाभेद इति ब्रूते रभसाद्यास्तु मन्वते ।  
 'स्त्रिङ्गिरो ना वारिवाहं खट्वाङ्गे च द्वयोः पुन ॥ ६२५ ॥  
 शिवाभेदे विङ्गिरा तु बन्धद्वत्त्वे स्त्रियामिति ।  
 "खण्डकस्तु पुमान् ह्रस्वनालिकेर इतीरितम् ॥ ६२६ ॥  
 वैजयन्त्या त्रि तु ह्रस्वमात्रेऽल्पेऽन्येऽथ रेचरः ।  
 विद्याधरे दुश्चिकित्सविषे द्वे वृश्चिकान्तरे ॥ ६२७ ॥  
 पक्षयुक्ते त्रिषु पुनर्ब्योमचारिण्यथो नपि ।  
 खेटकं फलके ग्रामघा(ने'न्ये)' त्वन्ये त्रिषु त्वद ॥ ६२८ ॥  
 उनासके खोलकस्तु पूगकोशानिरुद्धयो ।  
 बल्मीके पाफमेदे च पुमान् स्यात् खोलिका पुनः ॥ ६२९ ॥  
 गीतसंख्या च काञ्चया च शीत्येवमजयोऽपठीत् ।  
 बहुवेदी गभीरं तु त्रिनिम्ने वाचि तु त्रियाम् ॥ ६३० ॥

१ 'रा' ग पाठ २. 'कि' क. ग पाठ ३. 'प' ट पाठ. ४ 'भेद रा' क  
 च पाठ ५ 'कि' ग पाठ ६ 'लभूले भि' ट पाठ ७ 'भू' क च पाठ ८ 'ल'  
 क च. पाठ. ९ 'ख' ग पाठ १० 'रस्तु' ट पाठ

† 'विङ्गिरी कोट्टमद्वार्त्ता' (पृ २४०. श्लो. २२) इति वैजयन्ती, विङ्गिरस्तु शिवा  
 भेदे मृदपात्रे वादिवाङ्गे इति मेदिनी च । \* 'मृदापात्रे वला वास्मिन् ह्रस्वे स्य न् गुह' (पृ ६३. श्लो २२१) इति तु वैजयन्ती । † 'ग्रामघन्य तु खेटकम्' (पृ. १६० श्लो १२)  
 इति वैजयन्ती । ‡ 'गतिस्तु' इति ख्यात् ।

गभीरा धावापृथिव्योर्गभीरे इति नप् पुनः ।

जलेऽथ त्रिषु गम्भीरं निम्ने दर्पस्तु बुद्धिमान् ॥ ६३१ ॥

ब्रूते दुरवगाहे तद् गम्भीरा तु प्रियामियम् ।

वाचि धावापृथिव्योश्च गम्भीरे इति ना पुनः ॥ ६३२ ॥

समुद्रे चान्धकारे च मन्मथे च द्रुमान्तरे ।

जम्बीरसज्जे शीघ्रं तु तत्फले सलिलेऽपि च ॥ ६३३ ॥

गहनं क्ली जलेऽरण्ये दुःस्वगद्वरयोमि तु ।

दुष्प्रवेशो गदरं तु क्ली गुहादम्भवारिषु ॥ ६३४ ॥

रहस्यप्लुतवानेतच्छब्दवेदी धनञ्जय ।

निकुञ्जे तु पुमानुक्तो रभसेनाथ भेषयत् ॥ ६३५ ॥

(ग्री/भी)प्ते च दुष्प्रवेशे च गगरी तु प्रियामियम् ।

दधिमन्थनपात्रे च क्षेत्रपक्ष्या द्वयोः पुनः ॥ ६३६ ॥

उर्म्यैर्देहजे मर्त्यजानिभेदे तपेऽपि च ।

गर्वरः पुस्तकद्वारे मर्त्ये तु द्वयोरेव ॥ ६३७ ॥

सन्ध्याया गगरी ग्री प्याद् गन्धर्वस्तु द्वयोर्ह्ये ।

मृगभेदे गोत्रपुगगमात्रे द्वियोगायने ॥ ६३८ ॥

आह गायनमात्रे च रभस शब्दविभक्तम् ।

अन्तराभवसत्त्वे च बाणुदेवान्तरे तु ना ॥ ६३९ ॥

कोष्ठपट्टी दक्षिणस्या प्रोक्तं षष्ठपदं स्थिते ।

पुष्कोक्तिरेव रभस प्रोक्तवानथ गन्धना ॥ ६४० ॥

न ना प्रकाशने चापि हिमये नूचनेऽपि च ।

परम्बोन्माहने चापि कपेटा पृष्मृग्नि ॥ ६४१ ॥

गर्मुदस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे निषादतः ।

श्वपावयां जनिते स्त्री तु गर्मुदी गर्मुदाह्वये ॥ ६४२ ॥

तृणधान्यविशेषे च गण्डूपा मुखपूरणे ।

द्रवप्रपञ्च आस्थेन निरोध्ये शाकटायनः ॥ ६४३ ॥

गजस्य पुष्करेऽन्ये तु प्रसृतोन्मितवस्तुनि ।

अन्ये तु प्रसृते लिङ्गत्रयेऽसौ कीर्तितो बुधैः ॥ ६४४ ॥

प्रसृते तु द्रवाधारे गण्डूपा इति यादवः ।

गण्डोलस्तु पुमान् पिण्डे गजस्य मुखपार्श्वयोः ॥ ६४५ ॥

उपरिप्रदेशयोश्च क्रिमिभेदे तु स द्वयोः ।

गण्डीरस्तु पुमान् कन्दजातिभेदे समाष्टिला ॥ ६४६ ॥

इति संज्ञान्तरं यस्य बहुभेदसाधिते ।

उपयोग्यद्रवद्रव्ये क्ली तु स्यात् तण्डुलीयके ॥ ६४७ ॥

चव्ये च स्त्री तु गण्डीरी विपत्रायां स्नुहि स्मृता ।

गण्डकस्तु द्वयोः सङ्क्रमृगे ना निगुमृषणे ॥ ६४८ ॥

नदीविशेषे विख्याते स्त्रीलिङ्गा गण्डकी स्मृता ।

गर्दभः पशुभेदे द्वे रासमाह्वये नपि त्वदः ॥ ६४९ ॥

कुमुदे रभसस्त्वाह श्वेते कुमुद इत्यदः ।

रूप्ये च गरलं तु क्ली विषे पुंसि तु पादपे ॥ ६५० ॥

मदनास्थेऽथ गवलं विषाणे महिषस्य नप् ।

द्वयोस्त्वरण्यमहिषे गर्जितस्तु पुमानयम् ॥ ६५१ ॥

मत्तहस्तिनि तन्नादे पुनः क्ली स्तनितेऽपि च ।

अम्बुदस्याथ पुंसि स्याद् गर्जनो गृज्जनाह्वये ॥ ६५२ ॥

पलाण्डुजातिभेदेऽथ क्रियायां गर्जतेनपि ।

ग्रन्थिर्कं तु नपि ज्ञेयं पिप्पलीमूलसंज्ञके ॥ ६५३ ॥



भेषजे अन्विताम्यभेषजे च पुनान् पुन ।  
 नाट्ये भेषजिह्वं तु अन्वो यत्रान्ति तत्र वे ॥ ६५४ ॥  
 अन्विजस्तु पुनान्त्रेयं कर्मरट्टा विककृते ।  
 भेषजम् अन्विमहिते न्यमनेनैव गतम् ॥ ६५५ ॥  
 गह्वरन्तु प्रसवणशाले त्रिष्वेषं पुति तु ।  
 म्यात् प्रसवणशाला हि गरुडन्तु पुमानयम् ॥ ६५६ ॥  
 वैनतेने द्वे तु पक्षिजानिभेदे स्त्रिया पुन ।  
 जट्टाया गह्वरा ना तु गवाक्षो वानवर्मनि ॥ ६५७ ॥  
 वातायनाख्ये सुग्रीवमचिबे वानरान्तरे ।  
 गवाक्षी तु स्त्रियामेपा गौडुम्बाख्यस्तान्तरे ॥ ६५८ ॥  
 गिरिरन्पर्णाख्यवह्न्या च मंडिनायामपि त्रि तु ।  
 गणकः स्याज्ज्यौतिषिके तथा गणयितर्यपि ॥ ६५९ ॥  
 गणिका तु स्त्रियामेपा वेद्याया निश्च भूषते ।  
 बन्दाया कलाज्ञाया प्रियाया पुनियो पुन ॥ ६६० ॥  
 रश्मा गभस्तिरार्हा तु ना गणेरः पुन स्त्रियाम् ।  
 वज्ञायामपि वेद्याया कर्णिकारे पुन पुमान् ॥ ६६१ ॥  
 णव रभसनिर्दिष्टं स्यात् गरन्मास्तु पुंस्ययम् ।  
 गरुडे बिहगे तु द्वे गन्धवत् तु त्रिषु स्थितम् ॥ ६६२ ॥  
 गन्धयुक्ते गन्धवर्ता पुन पृच्छ्या स्त्रियामयम् ।  
 पुर्या योजनगन्धाया मुराया रभमरिता ॥ ६६३ ॥  
 अनादिसम्प्रदायस्तु गाण्डीवा न स्त्रियामयम् ।  
 पार्थचापे चापमात्रेऽप्यथकोऽप्याह गाण्डिवम् ॥ ६६४ ॥  
 पार्थचापे च चापि च न स्त्रीयेन व्यवस्थिता ।  
 असाधुमेनमाचष्टे दीपजो मागृष्टिहृत् ॥ ६६५ ॥

गाङ्गेयस्तु पुमान् स्कन्दे मीप्से चायामिधेयवत् ।  
 अपत्यमात्रे गङ्गायाः क्ली तु हेमकशेरुणोः ॥ ६६६ ॥  
 रागप्रभेदे गान्धारः पुंसि क्ली नागसन्भवे ।  
 मान्धर्वस्तु द्वयोरेव गन्धर्वे खे तु नप्यदः ॥ ६६७ ॥  
 गीतमेदेऽथ बाचि स्त्री गान्धर्वी गारुडं पुनः ।  
 विषशास्त्रप्रभेदे क्ली रत्ने भरतकाह्वये ॥ ६६८ ॥  
 स्वर्णे च त्रिस्तु गरुडसन्बन्धिन्यथ गर्भिणम् ।  
 सीमन्तोन्नयनाभिर्ये स्त्रीणां संस्कारकर्मणि ॥ ६६९ ॥  
 गर्भिणीनां समूहेऽथ गर्भिणीयोगिनि त्रिषु ।  
 ग्राहकस्तु त्रिषु ज्ञेयो ग्रहीतरि पुमान् पुनः ॥ ६७० ॥  
 पक्षिणा येन गृह्यन्ते पक्षिणोऽन्येऽत्र लुब्धकैः ।  
 गारिषस्तु पुमानुक्त आचार्ये गहने तु नप् ॥ ६७१ ॥  
 ग्रामीणा नीलिकानान्यामोषधौ स्व्यथ भेद्यवत् ।  
 ग्राम्ये स्त्रियां तु गायत्री खदिराख्यद्रुमे स्त्रियाम् ॥ ६७२ ॥  
 खीनपोस्तु चतुर्विंशत्यक्षरप्रभृतिष्वसौ ।  
 आर्षादिषु स्याच्छन्दःसु गायत्रस्तु पुमानयम् ॥ ६७३ ॥  
 ब्रह्मचारिविशेषे स्यादुपकुर्वाणसंज्ञके ।  
 प्रगाथेषु च तेषु स्याद् येषामादेर्ऋचो भवेत् ॥ ६७४ ॥  
 गायत्रीसंज्ञकच्छन्दो ग्रामणीस्तु पुमानयम् ।  
 नापिते मोगितेऽप्याह रभसखिस्तु नायके ॥ ६७५ ॥  
 उत्तमेऽपि भवत्येष गिरौशस्तु पुमानयम् ।  
 महादेवे गिरेस्त्वीशे त्रिषु स्याद् गिरिजा पुनः ॥ ६७६ ॥

पार्वत्या निम्नगाया च मातुलङ्ग्या च सा स्त्रियाम् ।

रभसस्तु क्लीबमाह शिलाजतुनि चार्जके ॥ ६७७ ॥

भेद्यलिङ्गस्तु स ज्ञेयो धरणीधरसम्भवे ।

गुणना तु न नाभ्यासे शून्याङ्के चाथ गुन्दिलः ॥ ६७८ ॥

ना महलध्वनौ क्ली तु वनेऽथो गृहजनः पुमान् ।

मधुशिशुसमाख्ये स्याच्छिशुवृक्षान्तरे तथा ॥ ६७९ ॥

पलाण्डुजातिभेदानां दशानामपि कुत्रचित् ।

भेदेऽर्थे त्वत्र मन्यन्ते क्लीबं केचन सूरय ॥ ६८० ॥

विषदिग्धपशोस्तु क्ली मासे ना तुं गृहस्थवाक् ।

द्वितीयाश्रमिणि त्रिस्तु मन्दिरस्थेऽथ पुस्त्ययम् ॥ ६८१ ॥

गैरेयः शैलजाते म्यात् पूगवृक्षेऽर्थे नप्येद ।

शिलाजतुन्यथ क्लीबं गोष्पदं गोखुरावटे ॥ ६८२ ॥

गोमिथ्र सेविते देशे केचित् त्वर्थेऽत्र भेद्यत् ।

गोस्तनी ना चतुर्यष्टिहारभेदे गद्या स्तने ॥ ६८३ ॥

गोस्तनी तु स्त्रिया द्राक्षाभेदेऽथो पुनपुसकम् ।

गोमुखो वाद्यभेदेऽथ क्लीबं स्यादुपलेपने ॥ ६८४ ॥

वृत्ते तु वृट्टिलागारे रभसः शब्दवित्तमः ।

द्वयोस्तु नक्त्रेऽथ पुमान् गोरुणोऽनामया सह ॥ ६८५ ॥

अङ्गुष्ठे वितते मानं यत् तत्र श्रवणे च गो ।

ईश्वरस्थानभेदे च मृगभेदे पुनर्द्वयो ॥ ६८६ ॥

परम्पर इति ग्याते भुजगे च स्त्रिया पुनः ।

दूर्वासिजौषधौ ज्ञेया गोरुर्णां स्माद् द्वयो पुनः ॥ ६८७ ॥

गोनासः स्यात् तिलित्साख्यसर्पजातौ स्त्रियां पुनः ।

गोर्नासिकायां गोनासा गोपुच्छस्तु द्वियष्टिके ॥ ६८८ ॥

हारभेदे पुमान् गोस्तु लाङ्गूले पुन्नपुंसकम् ।

गोरक्षो नागरङ्गे ना गवां तु त्रातरि त्रिषु ॥ ६८९ ॥

गोपालस्तु पुमान् राज्ञि त्रि तु गोः पातरि त्रि तु ।

गोसङ्ख्य इति गोपे स्वाद् गोसङ्ख्या तु स्त्रियां गवाम् ॥ ६९० ॥

सङ्ख्यायामथ गोयुद्धे गोसङ्ख्यं पुन्नपुंसकम् ।

गोविन्दो वासुदेवे ना गोषु त्वधिकृते त्रिषु ॥ ६९१ ॥

गोमतं तु नपि ज्ञेय गव्यूतिरिति विश्रुते ।

कोशद्वयात्मके ब्रह्ममानेऽपि मनने गवाम् ॥ ६९२ ॥

गोनर्दस्तु पुमान् देशविशेषे द्वे तु पक्षिणि ।

सारसाख्ये नपि त्वेतज्जलमुस्तेऽपरः पुनः ॥ ६९३ ॥

कैवर्ते मुस्तकेऽधीते गोलकस्तु द्वयोरयम् ।

जारजे भर्तरि मृते ना तु पिण्डेऽपि कम्बले ॥ ६९४ ॥

मणिके चाजयस्त्वस्य वाच्यत्वेनापठद् द्वयम् ।

गुडं गोलं च तदसत् प्राणिभेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ६९५ ॥

गोलिका वेष्टनद्रव्ये गोस्वामी तु पुमानयम् ।

नात्र्योक्तिवियये राजपुत्रे स्यात् त्रि तु गोमति ॥ ६९६ ॥

गौतमं तु धनुर्भेदे क्ली (जडे तु त्रि) ना पुनः ।

ऋषिभेदे शाक्यमुनौ गौतमो गौतमी पुनः ॥ ६९७ ॥

स्त्रियां मृडान्यां रोचन्यां भेदोधातौ तु नप्यदः ।

कुञ्जरे तु द्वयोराह शब्दवेदी धनञ्जयः ॥ ६९८ ॥

\*गौरिलस्तु न, ना लोहचूर्णे पुंसि तु भाषितः ।  
 गौरसर्पप इत्येवं रभसेनातिधीमता ॥ ६९९ ॥  
 गौरवं तु गुरुत्वे च कुङ्कुमे च नपुंसकम् ।  
 सम्माने च त्रिषु पुनर्गुरुसम्बन्धिमात्रके ॥ ७०० ॥  
 घट्टनं तु हिमे क्लीबं द्वे तुरङ्गोपजीविनि ।  
 अना संवरणे चापि चलने चापि घट्टना ॥ ७०१ ॥  
 घर्घरः पुनरद्वादेरघोद्धारकवाटके ।  
 न स्त्री बाधविशेषे तु वादित्रलगुडेऽपि च ॥ ७०२ ॥  
 घर्घरी स्त्री द्वयोस्तु स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे विद्वः ।  
 रन्ध्यां जातेऽथ घृतवद् घृतयुक्ते त्रिषु स्त्रियाम् ॥ ७०३ ॥  
 रोदस्यौ घृतवत्यौ स्तो घोषयुक्ते तु घोषवान् ।  
 त्रिषु घोषवती तु स्त्री वीणायामथ न स्त्रियाम् ॥ ७०४ ॥  
 चरणाः प्राणिनां पादे वृक्षमूले च ना पुनः ।  
 बह्वृचादौ नपि त्वेतदाचारे गतिभक्षयोः ॥ ७०५ ॥  
 चपलस्तु त्रिषु ज्ञेयश्चञ्चलेऽप्यनवस्थिते ।  
 दुर्विनीते च क्षीणे च पारते तु पुमानपम् ॥ ७०६ ॥  
 तुरुष्काख्ये च निर्यासे मर्कटे तु द्वयोरथ ।  
 पिप्पलीविधुर्तास्तु स्त्री लक्ष्म्यां तु रभसेरिता ॥ ७०७ ॥  
 तेनैव करिपिप्पल्यां चपलाथ त्रि चञ्चलः ।  
 चले विद्युति तु स्त्री स्याल्लक्ष्म्यां च पवने तु ना ॥ ७०८ ॥  
 सज्जरीटखगे तु द्वे चञ्चल्कस्तु पुमान् मणौ ।  
 अतीव माखरे तु द्वे खयोते दर्दरेऽपि च ॥ ७०९ ॥

१. 'तां तु स्त्री' क. ड. च. पाठः.

\* 'गौरिलस्तु पुमान् लोहचूर्णे स्याद् गौरसर्पपे' इति तु मेदिनी ।  
 विप्रा.....रन्ध्री घर्घरम्' (पृ. ७३. श्लो. १८) इति तु वैजयन्ती ।

चन्दना स्त्री नदीभेदे न स्त्रियां मलयोद्भवे ।  
 चन्द्रकस्तु पुमान् पक्षभेदे मेचकसंज्ञिते ॥ ७१० ॥  
 चन्द्रिका तु स्त्रियां ज्योत्स्नासंज्ञे चन्द्रातपे तथा ।  
 चन्द्रभागाख्यनद्यां च चन्दिरं तु जले नपि ॥ ७११ ॥  
 ना तु चन्द्रे हस्तिनि तु द्वयोः पुंसि तु चङ्कुरः ।  
 रथे भगाङ्कुरे च द्वे पुनर्द्वेऽथ चङ्क्रमः ॥ ७१२ ॥  
 ना संक्रमे पुंस्त्रियोस्तु चङ्क्रमश्चङ्क्रमापि च ।  
 भवेच्चङ्क्रमणे तच्चाप्यल्पेऽध्वनि गतागतम् ॥ ७१३ ॥  
 \*चण्डिलस्तु पुमान् शाकविशेषे वास्तुकादये ।  
 नापितेऽथ शुनि द्वे स्यात् कोपने तु त्रिषु स्मृतः ॥ ७१४ ॥  
 चपकोऽस्त्री पानपात्रे रमसस्त्वत्र भाषते ।  
 पाने मधुप्रभेदे च चपकः सरको(?)† इति ॥ ७१५ ॥  
 चण्डातः करवीराख्यपुष्पगुल्मे पुमान् नपि ।  
 प्रसवेऽस्य वरस्त्रीणामप्यर्थोक्तवाससि ॥ ७१६ ॥  
 चक्षुष्यः सुमगे त्रिः स्यात् तथा स्याच्चक्षुषो हिते ।  
 ना पुनः पीतमुद्रे च सक्तुष्वपि तथापरे ॥ ७१७ ॥  
 रमसः पुण्डरीकाख्यतरौ कतकपादये ।  
 कुलाख्याख्ये तु भैषज्ये ईद्रोणपु(प्याः प्या)ख्यज्ञादके† ॥ ७१८ ॥  
 चक्षुष्या स्त्री पुमास्तु स्याच्छयवनो मुनिपुङ्गवे ।  
 क्रीवं तु प्रच्युतौ ना तु चलनोऽङ्घ्रौ त्रिषु त्वयम् ॥ ७१९ ॥

१. 'च स्वल्पे' ग. पाठः. २. 'त्रि' ग. ड. पाठः.

\* 'चण्डिलः क्षुरमदी स्यात्' (पु. १३८. श्लो. २६) इति वैयाज्यन्ती, 'चन्द्रिकः पुषि वास्तुकाका भगे च भाषित' इति तु मेदिनी । † चपकसरको पर्यायो । 'सरको मदिरापात्रे मदिरापानमलयोः' इति हेमचन्द्रः । ‡ ईद्रोणपुष्पी क्षुपभेदो द्रोणवृक्षश्च । † 'ज्ञादो निरुजे कान्तारे मृगादीनां च मार्जने' इति मेदिनी ।

मवेच्छलनशीले झी पुनर्मृषणकम्पयोः ।

गमने वस्त्रभेदे च चलना तु स्त्रियामियम् ॥ ७२० ॥

पुंश्चल्यां गीतमेनोक्ता तथान्यैश्च महर्षिभिः ।

चर्वणा तु स्त्रियां नीलमक्षिकायामथो नपि ॥ ७२१ ॥

सौदने चमसो न स्त्री यजपात्रे परः पुनः ।

कर्णावयवभेदे चेत्याह मेघे तु पुंस्ययम् ॥ ७२२ ॥

ज्रियां तु चमसी भित्ते मुद्रादीनां कृते भवेत् ।

व्यञ्जने चरितं तु स्त्री गतिभक्षणयोस्तथा ॥ ७२३ ॥

आचारे भक्षिते तु त्रिश्चकौरस्तु द्वयोरयम् ।

पक्षिभेदे पुमांस्तु स्याद् गिरिभेदे च चत्वरम् ॥ ७२४ ॥

खण्डिले प्राङ्गणे च स्त्री पुमांस्तु स्याच्चतुष्पथे ।

स्त्री तु स्याद् देवताभेदे रथ्यायामपि चत्वरी ॥ ७२५ ॥

चक्रादौ विषवैद्ये द्वे दीनारे तु पुमानयम् ।

चतुर्थं तु चतुर्णां त्रिः पूरणे च चतुर्थ्यसौ ॥ ७२६ ॥

द्वारीयायां विभक्तौ स्त्री विनायकतिथावपि ।

\* चप्पटस्तु चपेटे ना पपेटे च त्रिषु स्वयम् ॥ ७२७ ॥

स्यात् स्फारविपुले चैव रमसेन समीरितः ।

चतुरस्तु त्रि दशे स्याद् धीमत्यप्यथ भापते ॥ ७२८ ॥

विदुषामग्रणीरेनं विदग्धे श्राकटायनः ।

क्षीपं चल्पश्रुकृत्यां स्याच्छालायामपि हस्तिनः ॥ ७२९ ॥

मृगभेदे तु चतुरा स्त्री तस्या लक्षणं विदुः ।

चतुरा तु घनस्निग्धरोमा श्यामा सविन्दुका ॥ ७३० ॥

१. 'न' क. च. पाठ. २. 'वा' क. च. पाठ. ३. 'स्या' क. च. पाठ.  
४. '२ तु त्रि' क. पाठ.

\* 'चपेट' इति स्यात् । तथाच मेदिनी—'चपेटः स्फारविपुले चपेटे पपेटेऽपि च' इति ।

इत्थं स्त्री चतुष्की स्यात् ख्याते यवनिकान्तरे ।  
आढ्यानां मशकहरीत्यजयस्त्वाह मन्द्रवित् ॥ ७३१ ॥

लिङ्गभेदमनुक्तैव भवने यष्टिकान्तरे ।  
ना तु सङ्गे चतुर्णी स्यात् पृक्षवृक्षे तु दृश्यते ॥ ७३२ ॥

शास्त्रे वररुचेर्ना तु चक्राङ्कः शार्ङ्गधन्वनि ।  
दध्यालीसंज्ञवृक्षां तु चक्राङ्कः स्त्री द्वयोः पुनः ॥ ७३३ ॥

चक्राङ्को हंसविहगे चक्राङ्गी तु स्त्रियामियम् ।  
उक्ता कटुकरोहिण्यामथानौ चर्पणिः पुमान् ॥ ७३४ ॥

वध्वां बुद्धौ मनुष्ये च व्यवसाये च ना पुनः ।  
चतुष्पाद् रावणे त्रिस्तु चतुरङ्गौ पुमान् पुनः ॥ ७३५ ॥

मयूरे चन्द्रकी द्वे तु व्याघ्रेऽथो भेद्यलिङ्गकम् ।  
ज्ञेयं चन्द्रकवलयं चातुरस्तु पुमानयम् ॥ ७३६ ॥

शकटे चक्रगण्डौ च त्रिस्तु स्याद् इष्टिगोचरे ।  
तथा चतुरस्रमन्धिण्याशुकारिष्यथ द्वयोः ॥ ७३७ ॥

चाक्रिको घाण्टिके चापि तैलिके चाप्यथो नपि ।  
प्रकीर्णके चाप्यं स्याद्धीरे च त्रिषु त्वदः ॥ ७३८ ॥

यत् स्याच्चमरसमन्धि तत्र चास्पेयवाक् पुनः ।  
स्वर्णकिङ्गलकयोश्चापि तथा चम्पकपादपे ॥ ७३९ ॥

नागकेसरवृक्षे च पुमान् क्लीनं पुनस्तयोः ।  
मसवेऽथ मुधैरुक्तधारणो ना कुशीलवे ॥ ७४० ॥

देवजातिविशेषे तु द्वयोः स्त्रीशण्डयोः पुनः ।  
अर्थे चारयतेर्षातोश्चारणा चालनी पुनः ॥ ७४१ ॥



स्त्रीनपोस्तितउन्यर्थे तथा चालयतेरपि ।  
 रूपे तु तत्र भवतश्चालनं चालना तथा ॥ ७४२ ॥  
 चित्रकस्तु पुमान् वहिसंज्ञायां भेषजौषधौ ।  
 तन्मूले च तथैरण्डे द्वे तु राजिलमोगिनाम् ॥ ७४३ ॥  
 त्रयोदशानां भेदानामेकस्मिन् व्याघ्र एव च ।  
 क्लीबं तु पुण्ड्रेऽथ पुमान् कालिङ्गाख्यलतान्तरे ॥ ७४४ ॥  
 चित्रलब्धित्रला तु स्त्री छात्र्यां चित्रवति त्रिषु ।  
 चित्राद्भौ द्वे व्याघ्रभेदे \*पिण्डाकारसमाख्यके ॥ ७४५ ॥  
 त्रि तु चित्रशरीरे स्याच्चिकुरस्तु पुमानयम् ।  
 केशे वृक्षे वृक्षभेदे रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ ७४६ ॥  
 द्वयोस्तु गृहचक्रौ स्यात् सरीसृपविहङ्गयोः ।  
 चञ्चले च त्रिषु ज्ञेयं युवतीनां विलोचने ॥ ७४७ ॥  
 ईषान्निर्मिलिते क्लीबं चिक्षणंस्त्वभिधेयवत् ।  
 मसृणे ना तु कैट्वाख्यधान्येऽथ चिपिटः पुमान् ॥ ७४८ ॥  
 पृथुकाह्वयभक्षे स्यात् त्रि तु पिच्छितविसृते ।  
 चित्रकृत् तु पुमानुकस्तिमिश्राह्वयपादपे ॥ ७४९ ॥  
 त्रि तु चित्रकरेऽथ स्त्री चुलुम्पा छागयोपिति ।  
 पुमांस्तु गमनेऽथ द्वे चुलुको द्वीपिसंज्ञके ॥ ७५० ॥  
 व्याघ्रभेदे द्रवाधारमसृते तु नरस्त्रियोः ।  
 चुलुकौ रभसस्तवाह भाण्डभेदे पुमानयम् ॥ ७५१ ॥  
 इत्येवं चूलिकस्तु स्यात् तिले ना द्वे तु कुक्कुटे ।  
 चूलिका तु स्त्रियां जातिच्छन्दोभेदे गजस्य च ॥ ७५२ ॥

१. 'न त्वभि' द. पाठः. २. 'स' उ. पाठ. ३. 'को' ग. क. पाठः.

\* 'पिण्डारक' इति स्यात् । 'पिण्डारकस्तु चित्राद्भौ महादृष्टः' (पृ. ६५. श्लो. ४) इति  
 वृजयन्ती ।

कर्णमूले तथाधीते रमसः शब्दवित्तमः ।  
 नाटकाङ्ग्रेऽथ चूटालस्तु चूटाल्यमहीरुहे ॥ ७९३ ॥  
 त्रिस्तु चूटावति स्त्री तु वेदवाक्ये हि चोदना ।  
 कर्कट्यां चोदनीति स्याद् विरोधोक्तौ तु नप्लियोः ॥ ७९४ ॥  
 चोदना चोदनं चेति प्रेयणे च विदुर्बुधाः ।  
 चोलकी तु त्रिषु ज्ञेयश्चोलकेन समन्विते ॥ ७९५ ॥  
 पुमांस्तु नागरङ्गे च करीरे किङ्कुपर्वणि ।  
 चौरिको ना पुराध्यक्षे द्यूतकारे तु स द्वयोः ॥ ७९६ ॥  
 स्त्रियां तु चौरिका स्तेये छत्वरस्तु पुमानयम् ।  
 निकुञ्जे कुड्यहीने तु मन्दिरे स्यान्नपुंसकम् ॥ ७९७ ॥  
 शय्योत्तरपटे च त्रिः पुनः स्याद् मर्सके परे ।  
 कुत्सकेऽथो अहिच्छत्रे छत्राकं स्त्री स्त्रियां पुनः ॥ ७९८ ॥  
 छत्राकीत्येव राक्षसायां छगलस्तु द्वयोरजे ।  
 ऋषिभेदे तु ना स्त्री तु छगली वृद्धराजकेऽ ॥ ७९९ ॥  
 रमसेनोदिता ना तु च्छर्दनी मदनद्रुमे ।  
 निम्बाख्यपादपे चैनं रमसी वक्त्यलम्बुके ॥ ८०० ॥  
 शुनामपि ज्वरेऽथ स्यात् त्रपुसे छर्दनी स्त्रियाम् ।  
 छर्दना तु न नोद्धान्तौ छान्दसः श्रोत्रिये पुमान् ॥ ८०१ ॥  
 छन्दःसम्बन्धिनि त्रि स्यात् करीपामौ पुनः पुमान् ।  
 छागणस्त्रि तु सम्बद्धे छगणेनोच्यतेऽपि तत् ॥ ८०२ ॥  
 छगणं पशुविष्टेति च्छित्त्वरस्तु पुमोञ्जरे ।  
 हर्षनन्दी तु शठ इत्याह तत्रैष भेद्यवत् ॥ ८०३ ॥

१. 'ड' क. च. पाठः. २. 'मांथरे' ग. पाठः.

३. 'वृद्धदारके' इति स्यात् । 'छगलछागे छगली वृद्धदारकभेयजे' इति हेमचन्द्रः,  
 गल नीलवस्त्रे ना छागे स्त्री वृद्धदारके' इति मेदिनी च ।

छिदिरस्तु पुमानग्नौ वज्रे क्ली मृषिके द्वयोः ।  
 अस्त्री त्वायुधसामान्ये वज्रशब्दः प्रयोगवान् ॥ ७६४ ॥  
 तस्येह ग्रहणं युक्तं तथा चाह धनञ्जयः ।  
 छिगुरस्तु द्वयोः सर्पे गेहवग्नौ च नप् पुनः ॥ ७६५ ॥  
 सौत्प्राशहासे छुरितं त्रि तु च्छिन्नेऽथ नम्यदः ।  
 छेदनं वश्चने विद्यात् कतकस्य फलेऽपि च ॥ ७६६ ॥  
 साधने तु त्रिपुच्छितेरना तु च्छेदना भवेत् ।  
 घातोश्छेदयतेरर्थे नृलिङ्गस्तु परस्मृतः ॥ ७६७ ॥  
 शङ्खे स्याज्जलजं तु क्ली पद्मे द्वे मत्स्यकर्मयोः ।  
 जलदस्तु पुमान् मेघे जलदा विद्युति खियाम् ॥ ७६८ ॥  
 जलप्रदे तु त्रिः क्ली तु जतुकं हिङ्गुनि स्मृतम् ।  
 खियां त्वजिनपत्राख्यक्षुद्रपक्ष्यन्तरे स्मृता ॥ ७६९ ॥  
 स्याच्चक्रवर्तिनीसंज्ञे मोक्षा च स्थावरान्तरे ।  
 जयन्तस्तु पुमानिन्द्रपुत्रे स्त्री तु जयन्त्यसौ ॥ ७७० ॥  
 कात्यायन्यामिन्द्रपुत्र्यां तर्कार्या तिथिभेदके ।  
 त्रिस्तु जेत्यथो जीर्णे जरणं स्त्री च हिङ्गुनि ॥ ७७१ ॥  
 जीरके तु पुमान् कृष्णजीरके रभसोऽपटीत् ।  
 भना तु जरयत्यर्थे जरणाथो जरन्तवाक् ॥ ७७२ ॥  
 स्थविरे भेद्यलिङ्गः स्यान्महिये तु द्वयोरपम् ।  
 जर्जरस्त्वस्त्रियामिन्द्रध्वजे वाद्यान्तरे तु ना ॥ ७७३ ॥  
 दण्डिकासंज्ञके द्वे तु कोकिले भेद्यवत् पुनः ।  
 जीर्णे भिन्ने परे ना तु जगलं पिष्टमद्यके ॥ ७७४ ॥  
 भेदके कितवे तु त्रि जङ्गलन्तु त्रि निर्गले ।  
 देशे क्लीपं तु मांसेऽथ जम्बुको वरणे पुमान् ॥ ७७५ ॥

द्वे सृगालेऽथ जम्बालः पङ्कशैवलयोरयम् ।  
 अस्त्री पुंसि तु जम्बीरः पादपे जम्भलोद्भवे ॥ ७७६ ॥  
 फणिर्जकाख्यस्तम्बे च क्ली तु तत्पसवेऽथ ना ।  
 जम्भलो यक्षभेदे स्याज्जम्बीराख्यतरावपि ॥ ७७७ ॥  
 क्ली तु तत्पसवेऽथो ना ज्वलेनोऽग्नौ नपि त्वदः ।  
 दीपने ज्वालने तु स्याज्ज्वलेना न पुमानथ ॥ ७७८ ॥  
 जवनो वेगयुक्ते त्रिर्गतौ तु क्ली परे पुनः ।  
 हेतौ गतिविशेषस्य वेगो इत्यनिले तु ना ॥ ७७९ ॥  
 जठरं तूदरे न स्त्री त्रिर्वेदे कठिनेऽपि च ।  
 जनित्रं तु नपि श्रेष्ठ सामभेदेषु केपुचित् ॥ ७८० ॥  
 धनञ्जयेन तु प्रोक्ता जनित्री मातरि स्त्रियाम् ।  
 जनकः पुंसि पितरि सीताताते च राजनि ॥ ७८१ ॥  
 उत्पादके तु त्रिषु स क्लीवं तु जननं कुले ।  
 उत्पत्तौ च स्त्रियां त्वेषा जननी मातरि स्मृता ॥ ७८२ ॥  
 करुणायाम् च जटिलः पुनस्त्रिर्जटया युते ।  
 जटिला तु स्त्रियां मांस्या वचायां चापि नप्यदः ॥ ७८३ ॥  
 ह्रीवेरेऽथ जघन्यलिः पाश्चात्ये गार्हिते तथा ।  
 जघने (त्वेऽस्थे) नपि ह्वेतद् विज्ञेयं रक्तचन्दने ॥ ७८४ ॥  
 जहकस्तु पुमान् काले त्रि तु क्षुद्रे परः पुनः ।  
 त्यागिन्याह जरायुस्तु न स्त्री गर्भाशयेऽथ नप् ॥ ७८५ ॥  
 आरप्यके सामभेदे जलात्मा तु द्वयोरयम् ।  
 महिषे त्रि तु तत्र स्याद् यस्यात्मा जडतां गतः ॥ ७८६ ॥  
 कालेयके तु क्लीवं स्याज्जपकं मेघवत् पुनः ।  
 जपकारिण्यथ स्त्री स्याज्जहायां जाघनी त्रि तु ॥ ७८७ ॥

जघनस्य तु सम्बन्धिन्यथो जावालवाग् द्वये ।  
 अजाजीवे जवालाया अपत्ये चाथ जाह्नवी ॥ ७८८ ॥  
 स्त्री गङ्गायामपत्ये तु द्वे जहोर्जाहवः स्मृतः ।  
 धनञ्जयेन तु क्लीबं जाह्नवं जन्तुनि स्मृतम् ॥ ७८९ ॥  
 अथात्र रभसेनोक्तं जाह्नको द्वे विडालके ।  
 ना तु कारुण्डिकायां च घोह्वे चेति महाधिया ॥ ७९० ॥  
 गन्धद्रव्ये त्वमुर्वाख्ये जाङ्गलं क्लीं त्रिषु त्वदः ।  
 यज्जङ्गलस्य सम्बन्धि तत्र द्वे तु कपिजले ॥ ७९१ ॥  
 त्रिधां तु शूकक्षिप्त्वां स्याज्जाङ्गली ना तु जालकः ।  
 तिले क्षारकसंज्ञे तु बालपुण्यान्तरे नपि ॥ ७९२ ॥  
 गवाक्षभेदे त्वपरे स्त्री त्वयोमयकङ्कटे ।  
 जालिकाथो वागुरिके दाम्भिके च त्रि जालिकः ॥ ७९३ ॥  
 द्वयोस्तु कृत्तिकासंज्ञक्षुद्रजन्वन्तरे मतः ।  
 जाम्बवांस्तु पुमान् ऋक्षराजभेदे महाबले ॥ ७९४ ॥  
 रामसाहायकं कर्तुं रावणस्य वधे पुरा ।  
 ब्रह्मणो जृम्भमाणस्य वक्राद् यः समजायत ॥ ७९५ ॥  
 तत्र जाम्बवती तु स्त्री तस्य जाम्बवतः सुता ।  
 पत्नी कृता या कृष्णेन त निहत्य रसातले ॥ ७९६ ॥  
 तस्यामथ द्वयोर्ज्ञेयो जिह्वालः सारमेयके ।  
 पृषदंशे च ना तु स्याज्जिगर्तुर्वहिमार्गयोः ॥ ७९७ ॥  
 तथा प्राणेषु दिवसेऽप्यथ द्वे ब्राह्मणेऽथ ना ।  
 अत्रौ जिघांसुलिषु तु हन्तुमिच्छौ पुमान् पुनः ॥ ७९८ ॥  
 जीवकः स्यान् क्षपणके तथैवासनपादपे ।  
 त्रि तु श्रेष्ठे प्राणितरि वृद्धयाजीविनि सेवके ॥ ७९९ ॥

स्त्रियां तु जीविका ज्ञेया जीवन्त्याख्यलतान्तरे ।

आजीवे च स्मृताथ क्ली जीवितं प्राणने तथा ॥ ८०० ॥

प्राणेषु च त्रिषु त्वेतज्जीवेर्ण्यन्तस्य कर्मणि ।

तथैव प्राणितवति जीवला तु स्त्रियामियम् ॥ ८०१ ॥

वचायामृषिभेदे तु नाथ कूर्ममयूरयोः ।

जीवथो द्वे अथ पुमान् जीवन्त ऋषिभेदके ॥ ८०२ ॥

जीवन्ती तु स्त्रियां ज्ञेया जीवन्त्याख्यलतान्तरे ।

ज्योतिष्मत्यां गुलूच्यां च त्रि तु स्याज्जीवतादिति ॥ ८०३ ॥

स्यादाशीर्विषये जीवितरि क्लीवं तु जीवनम् ।

जीविकायां जलेऽन्ने च प्राणने च स्त्रियां पुनः ॥ ८०४ ॥

जीवन्त्याख्यलताजातौ जीवनी शार्ङ्गिणस्तथा ।

नद्यानामपि शक्तीनामेकशक्तावियं पुनः ॥ ८०५ ॥

मेदासंज्ञौषधीभेदे ढाबन्ता स्यादना पुनः ।

जीवना जीवयत्यर्थे जीवदस्तु रिषौ पुमान् ॥ ८०६ ॥

वैधे च भेद्यवत् त्वेष जीवस्य स्यात् प्रदातरि ।

जीवस्य स्याच्छेत्तरि च जीवातुस्तु नृशण्डयोः ॥ ८०७ ॥

स्याज्जीवनौषधे केचित् त्वौषधे सलिलान्नयोः ।

द्रव्ये च रभसस्त्वाह जीवे बहुविदो वरः ॥ ८०८ ॥

जुङ्गितस्तु द्वयोर्हीनवर्णे त्रिषु तु वर्जिते ।

क्लीवं तु वर्जनेऽथ क्ली जृम्भितं स्याद् विचेष्टिते ॥ ८०९ ॥

जृम्भणे च त्रि तूत्फुले विवृद्धेऽप्यथ पुंस्यम् ।

नीललोहितसम्भिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिषु ॥ ८१० ॥

यावनालास्यधान्ये तु जौनालां स्त्री त्रिषु त्वद. ।  
 ज्योतिष्मज्ज्योतिषा युक्ते स्त्री तु ज्योतिष्मती स्मृता ॥ ८११ ॥  
 पिण्ड्यास्यस्यावरे क्षुद्रधान्ये यस्याह्वयान्तरम् ।  
 गवीथुरिति ना तु स्याज्ज्योतिषो मासि कुत्रचित् ॥ ८१२ ॥  
 ज्योतिःसम्बन्धिनि त्रि स्याज्जङ्घरं तु कलौ युगे ।  
 नदप्रभेदे च प्राह रमस शब्दवित्तम ॥ ८१३ ॥  
 वाद्यभेदे च ना त्रिस्तु विशीर्णं दृष्टस्तु ना ।  
 भेरीनादे दृष्टी तु लम्बापटहसंज्ञके ॥ ८१४ ॥  
 वाद्यभेदे गिर्या मिथ्यावादे च रमोऽपठीत् ।  
 \*दागरद्वन्द्वनक्षरे केकराग्ये तु वीक्षिते ॥ ८१५ ॥  
 जजय. प्राह रमो हेलविभ्रमगोचरे ।  
 ना भेचलिङ्ग तु तथा केकराक्षे शरीरिणि ॥ ८१६ ॥  
 †दुण्डुकान्तु पुमान् वृक्षभेदे द्रोणसंज्ञके ।  
 स्तोत्रार्थे तु पठत्येन रमो भेचलिङ्गकम् ॥ ८१७ ॥  
 तरलं तु त्रिषु ज्ञेय चञ्चले भास्वरंऽपि च ।  
 दारमध्यगारभे तु पुमान् हारं च नप् पुन. ॥ ८१८ ॥  
 चर्मकोशे शिवा तु स्याद् यथागुग्गुलोभयेत् ।  
 अथार्थो मज्जं फेने नष्टकोऽन्यग्नरोचन ॥ ८१९ ॥  
 व्यास्यातामरकोशस्य छन्दोभेद इति अमान ।  
 तग्नस्तु पुमानगौ भेचलिङ्ग तु वृक्षजे ॥ ८२० ॥

१ 'ज्यामन्त' इ. च, 'ज्योति' इ. पठ २, 'वे' न पठ ३ 'भिरु' इ. शोभ्य  
 ग. पठ ४ 'दु' न पठ

\* 'दागरद्वन्द्वे न केकराग्ये त्रिषु' (पृ. ३८० अ. ११) इति तु वैजयन्त  
 'दागरद्वन्द्वे द्वेद्विभ्रमगोचरे' इति केचित् । 'अत्र दागरद्वन्द्वे केकराग्ये' इति हिमवन्ध  
 † 'दुण्डुक' इति वाचस्पति 'दाग' इति केचित् ।

तरुणस्तु द्वयोर्यूनि नवीने त्वभिधेयवत् ।  
 परण्डवृक्षे तु पुमान् रभसस्त्वन्यथावदत् ॥ ८२१ ॥  
 कुब्जपुष्पैरण्ड इति तमिक्षा तु स्त्रियामियम् ।  
 ध्वान्तरात्रौ तथा रात्रौ स्यादन्धतमसे त्वना ॥ ८२२ ॥  
 तमोमात्रे परेऽथास्त्री ऋसरः सूत्रवेष्टने ।  
 शलाकामण्डले ना तु वर्णकौशेयसूत्रके ॥ ८२३ ॥  
 तपनस्तु पुमानमौ सूर्ये च नरकान्तरे ।  
 भङ्गातकतरौ ग्रीष्मे क्लीबलिङ्ग तु मन्वते ॥ ८२४ ॥  
 तप्तावथ पुमान् सर्पराजभेदे हि तक्षकः ।  
 तक्षिण चाथो तक्षितरि त्रिस्त्वक्सारस्तु पुंस्यम् ॥ ८२५ ॥  
 वेणौ तृणद्रुमाख्येषु तालहिन्तालकादिषु ।  
 क्ली तु तत्पसवे स्त्री तु त्वक्सारा वलिषु स्मृता ॥ ८२६ ॥  
 त्वरितं तु त्वरायां क्ली स्याच्छीघ्रे त्वभिधेयवत् ।  
 तण्डुलस्तु नृलिङ्गः स्याद् व्रीह्यादिफलबीजके ॥ ८२७ ॥  
 विडङ्गे त्व स्त्रियां तु स्यात् पिप्पल्यां तण्डुलाथ ना ।  
 तर्कैरः पादये तके नवनीतेन सयुते ॥ ८२८ ॥  
 स्यात् सद्योमयिते स्त्री तु तर्कारी स्यावरान्तरे ।  
 नैजगन्तीति त्रिस्त्यते तप्पस्तु स्त्रियामियम् ॥ ८२९ ॥  
 नदीभेदे परेरुक्तो ना रूपाध्यवसाययोः ।  
 त्वक्पत्रं तु वराङ्गाख्यगन्धद्रव्ये नपुंसकम् ॥ ८३० ॥  
 त्वक्पत्री रभसेनोक्ता स्त्रियां बाष्पाख्यमेपजे ।  
 तगरं तु नताभिख्ये गन्धद्रव्ये नपुंसकम् ॥ ८३१ ॥



नन्दावर्तस्य पुष्पे च ना पुन पुष्पगुल्मके ।  
 नन्दावर्ताद्वये त्रिस्तु तरन्तः स्यात् त्रीतरि ॥ ८१२ ॥  
 अन्यस्तु भेक इत्याह तत्र द्वे अथ नप्यद ।  
 तरन्तं स्यात् द्वे त्रिस्तु घासहारिण्यथ त्रिषु ॥ ८१३ ॥  
 नवाम्बरे तन्त्रकं स्याद् गुलूच्या तु स्त्रियामियम् ।  
 तन्त्रिकेति वदत्येकस्तर्पणं तु नपुंसकम् ॥ ८१४ ॥  
 तृप्तावपि गुडाद्याल्लजसक्तुषु चेन्धने ।  
 अना तु तर्पयत्यर्थे शृङ्गाटाल्ये तु पुस्ययम् ॥ ८१५ ॥  
 स्तम्बे जलोद्धवे ना तु तर्विपः\* सिन्धुनाकयो ।  
 बले च स्त्री तु तर्विपी स्याद् वाल्यादेवकन्ययो ॥ ८१६ ॥  
 भुवीन्द्रपुण्या चाथ त्रिस्तलिर्न विरलारूपयो ।  
 अजयस्त्वव्रवीत् तुच्छे तलिनी तु स्त्रियामियम् ॥ ८१७ ॥  
 अट्टालिकाया तपसः पुनश्चन्द्रे पुमासि तु ।  
 महति स्यादथो सूर्ये तरणिर्वारिधावपि ॥ ८१८ ॥  
 स्त्रिया तु नावि नद्या च पुष्पस्तम्बान्तरे तथा ।  
 कुमारीसंज्ञके किञ्च व्रजस्तम्भे स चाप्ययम् ॥ ८१९ ॥  
 गवामुत्थापन काष्ठ पतिताना समीरितम् ।  
 सज्जनन्तु रयेज्ज्याह त्रि तु क्षिप्ते पुमान् पुन ॥ ८२० ॥  
 तपस्वी शिशिरती च चन्द्रे च त्रिस्तु तापसे ।  
 जोज्ये च स्त्री तु माम्ब्याल्यगन्धद्वये तपस्विनी ॥ ८२१ ॥

१ 'तर्पयिषु' ग पाठ २ 'ह' ग पाठ ३ 'स्त्र' ग पाठ ४ 'रि' च  
 ५ 'ति' क च पाठ ६ 'स्त्री तु नावि च नद्या च पु' क छ च पाठ.

\* 'भुवीन्द्रपुण्या तर्विपी तार्विष्यन्विदावानरी' (पृ १९० आ ४२) इति वैजयं  
 'तरीय' सामान्यकरे भण्डुगिरिव्यवयवात् । तरीया प्राञ्ज्याया पुंसि स्वर्य महोदधौ  
 छ भेदितौ ।

तरस्वीति द्वयोर्व्याघ्रि वानरेऽप्यथ भेद्यवत् ।

वेगवद्वलिनोरन्ये पुनः शूरेऽप्यधीयते ॥ ८४२ ॥

तरङ्गवति तु त्रि स्यात् तरङ्गी स्त्री तु कीर्तिता ।

तरङ्गिणी हरिद्रायां निम्नगायां च ना पुनः ॥ ८४३ ॥

स्वर्गे स्यात् ताविषः स्त्री तु ताविषीन्द्रसुताभुयोः ।

वात्स्यायां देवकन्यायां ह्रीं तु तेजसि ताविषम् ॥ ८४४ ॥

तारका त्वपुमानक्षितारानक्षत्रयोस्तथा ।

दैत्यभेदे तु ना क्रीं तु तारकं सर्वविन्मतौ ॥ ८४५ ॥

भेद्यलिङ्गं तु तरितृतारयिघोरयो नपि ।

कवाटोद्घाटयन्त्रे च तालकं भूषणान्तरे ॥ ८४६ ॥

पुमांस्तूप्पगुणे त्रिस्तु तद्वत्यथ नपुंसकम् ।

ताम्बूलं वृक्षपत्रेऽपि मुखभूषणवस्तुनि ॥ ८४७ ॥

शुक्तिचूर्णं पूगफलं नागवल्लीदलं तथा ।

इति त्रयाणां वस्तूनां समाहारात्मके भवेत् ॥ ८४८ ॥

रभसस्तूक्तवानेतद् गुवाकफलमात्रके ।

ताम्बूली तु स्त्रियां नागवल्ल्यां स्यात् स्त्री तु तामसी ॥ ८४९ ॥

प्रावृष्णिशायां दुर्गायां निशामात्रे तु कश्चन ।

त्रिस्तमोगुणसंयुक्ते तमःसम्बन्धिमात्रके ॥ ८५० ॥

ताण्डवस्त्वस्त्रियां नृसे तृणभेदे च भाषितः ।

तारणस्तु पुमान् मासे सङ्क्रान्त्यवधिके रवेः ॥ ८५१ ॥

तारणी तु स्त्रियां गोष्ठ्यामथ स्यात् तारणा न ना ।

अर्थे तारयतेतिस्तु तरणेस्तरणस्य च ॥ ८५२ ॥

सम्बन्धिनि त्रापुषं तु रजते ह्रीं त्रिषु त्वदः ।

विकारे त्रपुणो ना तु तातलो लोहकूटके ॥ ८५३ ॥

मनोजवे तु त्रि स्याच्च तप्तेऽथो तातगुः पुमान् ।  
क्षुद्रताते त्रि तु हिते तातायाथाख्यां भवेत् ॥ ८९४ ॥

तिलकः पुण्ड्रके क्षुद्रतिले त्वेप पुमांस्तथा ।  
श्रीमत्संज्ञे वृक्षभेदे तथा कुरवकाह्वये ॥ ८९५ ॥

तिलकालकसंज्ञे च पिष्टुभेदे नपि त्वदः ।  
जठरावयवे क्लोमसंज्ञे द्वे तु हयान्तरे ॥ ८९६ ॥

एतद् रभसकोशोक्तमथ स्यात् तिमिरोऽखियाम् ।  
अन्धकारेऽक्षिरुग्मेदे तिमिरा तु खियामियम् ॥ ८९७ ॥

बाधभेदे तिरीटस्तु रक्तलोभे पुमानयम् ।  
मैकुटे तु नपि स्त्री तु वैदर्या स्यात् तिरीटिका ॥ ८९८ ॥

त्रिकूटस्तु सुबेलाख्यगिरिभेदे नृलिङ्गकः ।  
सामुद्रलवणे तु क्री समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ८९९ ॥

तिलिरसस्तु द्वयोः सर्पभेदे गोनैससंज्ञके ।  
तरक्षुसंज्ञके व्याघ्रभेदे त्रिदिवाक् पुनः ॥ ९०० ॥

ना स्वर्गाकाशयोः क्लीबे त्वन्ये केचित् खियां पुनः ।  
पलायां निम्नगाभेदे त्रिदिवा त्रिपदी पुनः ॥ ९०१ ॥

हस्त्यर्धध्वन्धरज्जी स्त्री पदत्रयसमाहृतौ ।  
त्रि तु यस्म पदानि स्पृज्जीणि तत्र खियां पुनः ॥ ९०२ ॥

श्वेतासंज्ञलतायां स्मात् त्रिपुटा त्रिपुटीति च ।  
पलायां त्रिपुटैव स्मात् सूक्ष्मायां रभसः पुनः ॥ ९०३ ॥

१. 'इष्मनि' क. ड. च. पाठः. २. 'वर्कटे' ग. पाठः. ३. 'विदार्या' ग.  
४. 'पुत्रव' ग. पाठः. ५. 'ना' ग. च. पाठः.

मल्लिकायामपि प्राह नरं तीरसतीनयोः ।  
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्यात् त्रिवृता तु लतान्तरे ॥ ८६४ ॥  
 श्वेताख्ये स्त्री त्रिगुणिते पुनः स्यात् त्रिरथ स्त्रियाम् ।  
 चिन्धायां त्रिन्त्रिणी दैत्यविशेषे तु पुमानयम् ॥ ८६५ ॥  
 त्रिष्टुभा तु स्त्रियां गौरसर्पे सितसर्पे ।  
 पुनर्नाथ त्रिपक्षी स्त्री पक्षत्रयसमाहृतौ ॥ ८६६ ॥  
 पक्षत्रयान्तकर्तव्यश्चाद्धे प्रेतस्य च त्रि तु ।  
 बहुव्रीहौ त्रिमार्गा तु स्त्री गङ्गायां त्रिमार्ग्यसौ ॥ ८६७ ॥  
 मार्गत्रयसमाहारे बहुव्रीहौ तु स त्रिषु ।  
 अथ त्रिमन्धमेलात्यक्पत्राणां क्ली ससुचये ॥ ८६८ ॥  
 अर्थलिङ्गसमासांस्तु तर्कयेदत्र पूर्ववत् ।  
 पुरत्रये तु त्रिपुरी नप्स्त्रियोस्त्रिपुरस्तु ना ॥ ८६९ ॥  
 मदमत्ताख्यधुर्धूरभेदेऽथ द्वे त्रिरेखवाक् ।  
 चिक्रोडसज्ञाखुभेदे ना तु शङ्खेऽथ भेदवत् ॥ ८७० ॥  
 बहुव्रीहावथ क्लीबं त्रिशिखं स्यात् त्रिशूलके ।  
 शिरोमूषणभेदे च भेदलिङ्गं तु मन्यताम् ॥ ८७१ ॥  
 बहुव्रीहौ तित्तिरस्तु त्रिरकाणाख्यपक्षिणि ।  
 ऋषिभेदे च नाथ द्वे त्रिकेतुः शुरुपक्षिणि ॥ ८७२ ॥  
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्यात् त्रिशङ्खस्तु पुमानयम् ।  
 ताक्ष्यं मतङ्गराजे च मार्जारे तु द्वयोरयम् ॥ ८७३ ॥  
 त्रिधामा तु पुमान् विष्णोर्वामौ चाथामिधेयवत् ।  
 बहुव्रीहौ वैश्रवणे पुनर्ना त्रिशिरा अयम् ॥ ८७४ ॥

१. 'जौ चार्गा' इ. च. पाठः.

+ "निष्कृतेषु तत्तत्क्षेपु निष्काममग्न्यान्वयः । कपिशलास्तित्तिराथ कलविद्याथ सर्व-  
 ॥" (उपो. अ. १०. श्लो. ४९) इति महाभारतम् । 'तित्तिरस्तु श्रवणः' (पृ. १८.  
 १. १५) इति तु ध्वनयन्ती ।

दशास्यसम्बन्धिनि च रक्षोभेदेऽथ भेद्यवत् ।  
 त्रिमूर्धे स्त्री तु गङ्गायां त्रिस्रोता रमम पुनः ॥ ८७१ ॥  
 अन्यस्यामपि कस्याच्चित्रयामाहाथ भेद्यवत् ।  
 बहुव्रीहिं त्रिवारं तु क्ली बलेऽथ द्वयोर्भवेत् ॥ ८७६ ॥  
 धीवयां ब्राह्मणाज्जाते मर्त्यजात्यन्तरेऽप्यथ ।  
 तुषारः शोकरे पुमि हिमभेदेऽपि कश्चन ॥ ८७७ ॥  
 प्रालये शैल्यधर्मे च भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ।  
 तुवरो ना कषायापरसे त्रिषु तु तद्वति ॥ ८७८ ॥  
 तुवरी तु स्त्रिया धान्य आढकीसञ्ज्ञके तथा ।  
 मुराष्ट्रकाह्ये चापि भेषजेऽथ तुरुष्कवात् ॥ ८७९ ॥  
 ना सिंहसङ्गे निर्यासे राजभेदे च तस्य तु ।  
 रज्यपले स्यात् तुरुष्कां श्री देजे त्वस्य नृभूमनि ॥ ८८० ॥  
 तुरुष्कास्तुमुलं तु क्ली व्यामिश्रसमरेऽथ ना ।  
 म्वरं म्याद् व्याकुले त्रिन्तु वैजयन्त्यामभाषत ॥ ८८१ ॥  
 रमसन्तु नरि प्राह विभीतक्रमहीरुहे ।  
 तुरगी त्वध्वगन्धाया श्री द्वयोस्तु तुरङ्गमे ॥ ८८२ ॥  
 गन्धर्वाधिपभेदे तु तुम्बुरुः पुंसि भाषित ।  
 तिन्दुकीसंज्ञवृक्षे च क्लीबलिङ्गं तु तत्पले ॥ ८८३ ॥  
 तृवैरस्तु पुमान् कालेऽप्यजातश्मश्रुपूरुषे ।  
 वैजयन्त्या तु कथित भेद्यलिङ्गं त्रिषु त्वदः ॥ ८८४ ॥

१. 'क' ग पाठ २. 'ब' ह, च पाठ

\* 'तीवरम्' इति स्थान् । तथाच वैजयन्ती—'सूत्रे धीवरी तीवरं ततः । एते ब्राह्मण-  
 उवाच्यु' (पृ. ७२ श्लो. ११) इति । तं 'पशु कल्पेऽपि वि शङ्को नरोऽसमश्रुतं तुरी' (पृ. २५०. श्लो. १२) इति तु वैजयन्ती । आखण्डे च 'तमसा ये च तुरा' (११, ११, २०)  
 इति श्रुतेः ।

कालेऽप्यजातशृङ्गे स्यात् पशोः शुष्कतृणे पुनः ।  
 तृफलं शुष्कपर्णे च क्ली लतायां तु सा खियाम् ॥ ८८९ ॥  
 तृफलाथ तृतीयः स्यात् त्रयाणां पूरणे त्रिषु ।  
 तृतीया तु तृतीयस्यां विभक्तौ स्त्री तथा तिथौ ॥ ८८९ ॥  
 धनदस्याथ वेणौ ना तेजनः शरसंज्ञके ।  
 स्तम्भे च स्त्री तु मूर्वायां ज्योतिष्मत्यां च तेजनी ॥ ८८७ ॥  
 रुधिरं च विचार्य तु सूत्रकारप्रयोगगम् ।  
 दृष्टं न तेजनीदन्तादिति (!) यत् तदर्थो न ना ॥ ८८८ ॥  
 आकर्णकर्पणाच्चापि यदध्यर्धाधिकाङ्गुलम् ।  
 आकर्षणमथाकृष्य धानुष्कैर्यदिपोर्भवेत् ॥ ८८९ ॥  
 सन्धानं तेजना तत्र निशाने चाथ तैतिलम् ।  
 कायविन्यासरूपाणां करणानां क्वचिद् भवेत् ॥ ८९० ॥  
 एकसिन् करणे क्लीबं गण्डके तिलपिर्जडे (!) ।  
 नीवृद्धेदे तु पुष्पमि कलिङ्गाख्ये हि तैतिलाः† ॥ ८९१ ॥  
 त्रैपुर्भं तु नपि व्योम्नि त्रिपुप्छन्दसि च त्रिषु ।  
 त्रिपुप्सम्बन्धिनि स्यात् तु प्रगाथे त्रिपुवादिके ॥ ८९२ ॥  
 तोरणस्त्वक्षियां गेहे (!) बहिर्द्वारे नपि त्वदः ।  
 तरुभेदेऽस्य फले त्वरायां चाथ तोषणम् ॥ ८९३ ॥  
 तुष्टौ क्ली तोषणी तु स्त्री हरिद्रायामना पुनः ।  
 तोषणा तोषयत्यर्थे तोदकस्तु पुमान् सिते ॥ ८९४ ॥  
 सर्पपे तोचरि त्वेप त्रिर्गुलिस्तु तोयदः ।  
 मेघे क्लीबं तु धनुषि स्यादथो दक्षिणस्त्रिषु ॥ ८९५ ॥

१. 'दू' क. ग. च. पाठः. २. 'ण तथाकृष्टधनु' ग. पाठः. ३. 'पिडके' ड., 'वृजडे'

ग. पाठः. ४. 'लिङ्गस्त्वेप तो' ग. ड. पाठः.

† 'तैत्रुलास्तु कलिङ्गाः' (पृ. ३७. ओ. २६) इति तु वैयाकृत्या ।

त्रिदम्भे च परच्छन्दानुवर्तिन्यपि भाषते ।

कुशले हर्षनन्दीम तथा यमककुम्भवे ॥ ८९६ ॥

शरीरावयवे चापि वामस्य प्रतिभोगिनि ।

दक्षिणा तु स्त्रिया याम्याशायामृत्विग्मृतावपि ॥ ८९७ ॥

पठति त्वत्र रभस इमा दानप्रतिष्ठयो ।

\*दक्षार्यस्तु पुमानग्रा वैनतेयेऽप्यथ द्वयो ॥ ८९८ ॥

गृध्रेऽथ दहनः पुंसि बह्वावुष्णगुणेऽपि च ।

त्रि तु तद्वति शण्डे तु दाहेऽथ दरणं नपि ॥ ८९९ ॥

द्विधाभावे शुके तु द्वे दण्डकस्त्वस्त्रियामयम् ।

समासप्रायवाक्ये स्यादुत्कृतेरधिकेषु च ॥ ९०० ॥

छन्द सु नीवृद्धेदे तु महाराष्ट्राह्वये नरि ।

दण्डका भूमि च स्त्री तु दण्डिकारूपकलम्बने ॥ ९०१ ॥

वाद्यभेदे दण्डरूपेऽथो दण्डयितरि त्रिषु ।

अथ स्याद् दर्दुरो भेके द्वयो पुंसि तु हस्तिन ॥ ९०२ ॥

गलस्य पार्श्वयोरुक्तो रभसत्त्वाद् वारिदे ।

वाद्यभेदे च सा तु स्त्री चण्डिकाया प्रकीर्तिता ॥ ९०३ ॥

दर्दरस्तु पुमान्मैलमभेदे कलशामुख ।

इति प्रसिद्धवाद्ये च त्रि त्वीपद्मवस्तुनि ॥ ९०४ ॥

दण्डिकस्तु पुमान् बाणभेदे सोऽप्युक्तलक्षण ।

त्रिभागशाल्यनाराचरूप इत्यथ भेदवत् ॥ ९०५ ॥

दण्डवत्यथ पुल्लिङ्गो दन्तिको गृहभित्तिगे ।

नागदन्ताह्वये शङ्कावध दन्तवति त्रिषु ॥ ९०६ ॥

नियुग्मसञ्ज्ञौपधौ तु स्त्रीलिङ्गा दन्तगन्तिका भवेत् ।

दहरस्तु द्वयोरल्पमूषिके बालके त्रिषु ॥ ९०७ ॥

अल्पेऽथ आतरि पुमान् रमसेन समीरित ।  
 अथ ऽत्रैराज्यजे द्वे स्यान्मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ॥ ९०८ ॥  
 वेद्यपूर्वक्षत्रियाया ब्राह्मज्जाते प्रयुज्यते ।  
 द्रमिलो दर्शनं तु क्ली नेत्रे शास्त्रे मते धियाम् ॥ ९०९ ॥  
 ज्ञाने च स्वप्रवीक्षासु क्रियाया पश्यतेरपि ।  
 धर्मदर्पणयोम्त्वाह रमस शब्दवित्तम ॥ ९१० ॥  
 दर्शनीं तूपरंथ्याया स्त्री पुरादेर्गदस्य च ।  
 यन्त्रमेदे दर्शनार्थे दर्शना तु न ना तथा ॥ ९११ ॥  
 दर्शने दर्शयत्यर्थे दर्शकस्तु पुमानयम् ।  
 द्वा स्वेऽथ भेद्यद् द्रष्टृदर्शयित्रोरथो पुमान् ॥ ९१२ ॥  
 दन्ते स्याद् दक्षनो दष्टिक्रियाया तु नपुसकम् ।  
 दशमं तु दशाना स्यात् पूरणे त्रि स्त्रिया पुन ॥ ९१३ ॥  
 दशमी यमातिथ्या स्याद् दर्वरस्तु पुमानयम् ।  
 वर्जं स्त्रिया तु सेनाया दर्वरी स्याद् द्वयो पुन ॥ ९१४ ॥  
 दशेरः सारमेये च सर्पे चाथो नृभूमिनि ।  
 मरुतज्ञे जनपदे दशेरा दर्पकस्तु ना ॥ ९१५ ॥  
 कन्दर्पे त्रि पुनर्हस्तदर्पयित्रोरथो पुमान् ।  
 आदर्शे दर्पणः क्ली तु हस्तौ दर्पयते पुन ॥ ९१६ ॥  
 क्रियाया दर्पणा तेन<sup>(१)</sup> दमयन्ती पुन स्त्रियाम् ।  
 स्याद् ब्रह्मचारिदण्डे च भार्याया च गलस्य हि ॥ ९१७ ॥  
 त्रिस्तु स्याद् दमयितरि दमयैत् तनये पुन ।  
 दायादो द्वे सपिण्डेऽपि यस्त्वन्यो दायमागू भवेत् ॥ ९१८ ॥

१ 'धा ग पाठ २ 'राध्याया' क च पाठ . ३ 'गुरस्य' ग पाठ . ४ 'के'  
 क. च पाठ ५ '(यन्त्र)यस्त' न' क ट ख पाठ



तत्र त्रि रभसस्त्वाह त्रिलिङ्गा दाडिर्मा वृध ।  
 एलाया मुच्चिलिङ्गा<sup>१</sup>ना<sup>२</sup>यपादपे ब्रूमहे वयम् ॥ ९१९ ॥  
 क्लीबलिङ्ग तु विज्ञेय प्रसवे तस्य नप् पुन ।  
 व्याधौ स्याद् दारुणं भेषलिङ्ग तु म्याद् भयङ्करे ॥ ९२० ॥  
 पुल्लिङ्गो रभसेनोक्तो द्रावको घोषनाश्मनो ।  
 अथ द्रावयितयेप द्रोतर्यपि च भेषवत् ॥ ९२१ ॥  
 दारुणस्तु द्वयोर्बलि कश्चित्तु तैरुणेऽवदत् ।  
 धनजयस्तु व्रते स पत्रे शब्दत्रिदा वर ॥ ९२२ ॥  
 त्रि तु भेत्तर्यथो कृष्णसारथौ दारुणः पुमान् ।  
 दैत्यभेदे च नृनपो पुन कुत्सितदारुणि ॥ ९२३ ॥  
 दात्युष्टः कालकण्ठाख्यसंगे द्वे चातक तथा ।  
 दारुणस्तु पुमान् सिन्धुसज्जके नीवृदन्तरे ॥ ९२४ ॥  
 पौरवे श्वेडभेदे तु पुत्रपुसकयोरयम् ।  
 कतकाख्ये तु वृक्षे ना द्रावणो लग्नपान्तरे ॥ ९२५ ॥  
 विडसजे फले तु क्ली कतरुम्याथ नप्त्रियो ।  
 द्रावणा द्रावणस्यर्थे क्लीबलिङ्ग तु दानयम् ॥ ९२६ ॥  
 गन्धे दमनकाख्ये स्याद् दनुजे तु द्वयोरथ ।  
 द्वापरोऽस्त्री तृतीये म्याद् युगे सद्ययनेऽप्यथ ॥ ९२७ ॥  
 द्वादशो द्वादशाना त्रि पूरणे द्वादशी पुन ।  
 स्त्रिया विष्णुतिथौ त्रिस्तु द्वितीयं पूरणे द्वयो ॥ ९२८ ॥  
 स्त्री तु द्वितीया भार्यायामजदैवतके त्रियो ।  
 द्वितीयस्या विमर्कौ च द्विनिहस्तु त्रि सूचके ॥ ९२९ ॥

१. 'पुन' क ग च पाठ २ 'वृ'...

३. 'त्रि' च पाठ

४. क ह च पाठ.

द्वे तु सर्पे दिक्करी तु स्त्री किञ्चित्प्रौढयोषिति ।  
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्याद् द्विजानिस्तु द्वयोरयम् ॥ ९३० ॥  
 ब्राह्मणे क्षत्रिये वैश्ये पक्षिण्यपि पुमान् पुनः ।  
 पुनर्भ्वा दिधिषुः पत्न्यौ दिधिषूस्तु त्रियामियम् ॥ ९३१ ॥  
 कनिष्ठपत्न्याभरतौ पुनर्भूपरिविन्नयोः ।  
 आहुतौ च द्विजन्मा तु ना दन्ते रभसोदितः ॥ ९३२ ॥  
 द्वयोस्तु पठितः पूर्वैः स्याद् ब्रह्मक्षत्रविट्सु च ।  
 पक्षिण्यथ दिवौकास्तु देवजातकयोर्द्वयोः ॥ ९३३ ॥  
 काव्यालङ्कारभेदे तु स्वरूपे चापि दीपकम् ।  
 स्त्री त्रि तु स्याद् दीपयितृदीपित्रोर्ना तु पक्षिणि ॥ ९३४ ॥  
 पक्षिणा येन गृह्यन्त पक्षिणोऽन्येऽत्र ना पुनः ।  
 महाकदम्बे नीपाल्ये दीपनः स्त्री तु दीपनम् ॥ ९३५ ॥  
 दीपिक्रियायां त्रिषु तु दीपनी दीप्तिसाधने ।  
 दीदिविस्तु पुमान् स्वर्गे पाचके च बृहस्पतौ ॥ ९३६ ॥  
 नृत्त्रियोऽस्त्वोदनेऽथ द्वे दीर्घवाक् कुङ्कुटे त्रि तु ।  
 बहुव्रीहौ द्वीपवांस्तु समुद्रे च नदे च ना ॥ ९३७ ॥  
 स्त्री तु द्वीपवती नद्यां भूमां चाथ नृलिङ्गकः ।  
 दीर्घायुः शल्मलीवृक्षे तथा जीवतरायपि ॥ ९३८ ॥  
 मार्कण्डेये च काके तु द्वे त्रिः स्याच्चिरजीविनि ।  
 दुर्वारस्तु चमे गुंसे दूराधे त्वभिषेधघम् ॥ ९३९ ॥  
 दुरागः कृकलासे द्वे दुष्टाशे त्वभिषेधवत् ।  
 दुरितं स्त्री दुर्गमनेऽप्यथ स्याद् भवलिङ्गकम् ॥ ९४० ॥  
 दुर्गते दुष्कृतं तु स्त्री पापे त्रिस्त्वशुभं कृते ।  
 दुहिणस्तु नृलिङ्गः स्याद् वामुदेवविरिञ्चयोः ॥ ९४१ ॥

भेद्यत् तु भवेत् क्षुद्रे क्रीडलिङ्गं तु पाप्मानि ।  
 दुष्टगन्धे तु दुर्गन्धः पुमान् सोवर्चले तु नप् ॥ ९४२ ॥  
 बहुनीहो तु त्रिरथो दुर्वर्णं रजते नपि ।  
 एलावातुरुसजे च भेषजे रभसोऽपठीत् ॥ ९४३ ॥  
 दुष्टवर्णे तु नृनपोर्वहुनीहो पुनस्त्रिषु ।  
 दुर्जाते व्यसने क्त्वा त्रिरसम्यग्जातवस्तुनि ॥ ९४४ ॥  
 दुर्धरस्तु नृलिङ्गं स्याद् वृषभाह्वयभेषजे ।  
 भेद्यलिङ्गं तु दुर्धारे दुर्भरे च प्रसीतितम् ॥ ९४५ ॥  
 दुर्लभस्त्वत्तिदुष्प्रापे यवापे तु पुमानयम् ।  
 दुर्मुखस्तु पुमान् नागगजभटे द्वयो पुन ॥ ९४६ ॥  
 धानरे भेद्यलिङ्गं तु मुखरे कविभि स्मृतम् ।  
 दुर्दर्शा त्वविशालासु कर्माश्वेकत्र या भवत् ॥ ९४७ ॥  
 कुब्जा तत्र त्रिषु पुनर्दुष्प्रेक्षेऽथ नृलिङ्गक ।  
 दुःस्पर्शाऽश्व(१) यवापे स्याद् दुःस्पर्शा तु खियामियम् ॥ ९४८ ॥  
 कण्डकायां परस्त्वात्मगुप्ताया पठति त्रि तु ।  
 दुःस्पर्शे दुर्गमस्तु पुमान् स्याद् भूधरे त्रि तु ॥ ९४९ ॥  
 दुष्पवेशे दुर्गतिस्तु नरके स्त्री नर पुन ।  
 पठत्यमरदत्तोऽश्वे दारिद्र्ये तु खियामियम् ॥ ९५० ॥  
 दुष्टाया च गता त्रिस्तु बहुनीहावथो पुमान् ।  
 भेद्यां स्याद् दुन्दुभिर्दत्तविशेषे वस्त्रेऽपि च ॥ ९५१ ॥  
 स्त्री तु घृतशलाकाया द्वे तु सीटान्तरे भवेत् ।  
 दुग्धाशीं तु शुक्रे द्वे स्यात् क्षीराक्षिनि तु भेद्यत् ॥ ९५२ ॥  
 दुर्नाम त्वर्शसि क्लीबं किमौ तु द्वे खिया पुन ।  
 स्याद् दीर्घकोटिकासश्चलजन्ता त्रिषु त्वद ॥ ९५३ ॥

दुःसंज्ञे दुष्टसंज्ञायां पुनः क्ली दूषिका पुनः ।  
 स्त्री क्रोधवशकन्यायां त्रिषु दूषयितर्यसौ ॥ ९५४ ॥  
 दूषिकं त्वक्षिजमले नपुंसियोः स्यात् पुनः स्त्रियाम् ।  
 वीणाज्जातौ च वर्तौ च लतायां चापरः पुनः ॥ ९५५ ॥  
 लतायामित्यभाषिष्ट दृष्टान्तस्तु पुमानयम् ।  
 शास्त्रे तथोदाहरणे बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ॥ ९५६ ॥  
 दृशानस्तु त्रिषु द्रष्टर्यादित्ये त्वभ्यधुर्नरम् ।  
 दृशीकस्तु त्रिषु वपुष्मति क्लीबं तु लोचने ॥ ९५७ ॥  
 देवाहं तु सुवर्णे स्याद् रसविद्धे नपुंसकम् ।  
 देवयोग्ये पुनस्त्रि स्यादथ स्यात् पुंसि देवनः ॥ ९५८ ॥  
 ज्यो द्यूतशलाकायां क्ली क्रीडाविजिगीषयोः ।  
 व्यवहारे द्युतौ कान्तौ स्तुतिगत्योरना पुनः ॥ ९५९ ॥  
 देवना देवयत्यर्थे परिदेवन एव च ।  
 देवयुस्त्वृत्विजि पुमान् होमे च त्रि तु धार्मिके ॥ ९६० ॥  
 दैवज्ञो ना ज्यौतिषिके दैवज्ञा तु स्त्रियामियम् ।  
 ज्ञेया गृहगोलिकायां दैवस्य ज्ञातरि त्रिषु ॥ ९६१ ॥  
 द्रोहकस्तु पुमान् गाथाविशेषे परिकीर्तितः ।  
 वैडालशक्तिके त्वेष भेद्यलिङ्गः समीरितः ॥ ९६२ ॥  
 दोहलं तु नर्पाच्छायायामिति सिंहो नरे पुनः ।  
 दत्त आहाथ गर्भिण्या इच्छाभेदे प्रकीर्तितः ॥ ९६३ ॥  
 श्रद्धासंज्ञे स्तावराणां पुष्ट्यर्थं यत् प्रदीयते ।  
 करीषादि भवेत् तत्र स्त्रियां तु द्योतना भवेत् ॥ ९६४ ॥  
 उपसि द्योतनं तु क्ली धने द्योततिकर्मणि ।  
 अदिण प्रकाशनायां तु स्त्रीनपोद्योतिनाथ नप् ॥ ९६५ ॥

दोलकं पङ्कजे त्रिस्तु स्यादुत्सेसरि ना पुनः ।  
 दौष्पन्तो नृपभेदेऽथ मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ ९६६ ॥  
 कक्ष्याजिविऽम्बष्ठ एव स्यादुग्राख्ये च जीविनि ।  
 मत्स्यघातादथ स्त्री स्याद् दौन्दुभी दम्भ एव च ॥ ९६७ ॥  
 विवाहार्थं वरस्यापि यात्रायामथ दुन्दुमेः ।  
 सम्यन्धिनि त्रिः क्लीबं तु लेख्याना व्यवहारिणाम् ॥ ९६८ ॥  
 अष्टानामकैलेख्ये स्याद् धवलस्तु नृलिङ्गकः ।  
 वृषभे श्वेतवर्णे च त्रिस्तु श्रेष्ठेऽपि सुन्दरे ॥ ९६९ ॥  
 श्वेतवर्णयुते चाथ सुरभौ धवला त्रियाम् ।  
 धनदस्तु कुबेरे ना भेद्यत् तु धनप्रदे ॥ ९७० ॥  
 धनुका तु त्रियां बध्वां भेद्यलिङ्गं तु साधुनि ।  
 धनेदास्तु कुबेरे ना स्यात् त्वात्त्रे भेद्यलिङ्गकः ॥ ९७१ ॥  
 अथ क्ली धर्पणं धार्ष्ट्येऽभिभवे सुरतेऽप्यथ ।  
 धर्पणी कुलटायां स्त्री धमनस्तु पुमानयम् ॥ ९७२ ॥  
 नडसंज्ञं म्मावरे स्यात् तथा म्याजामिकापुटे ।  
 रभसस्तु त्रिषु रूरे भद्राध्मापक एव च ॥ ९७३ ॥  
 धमनी तु त्रियामेषा विज्ञेया याचि यामिमि ।  
 तथा दृष्टविलासिन्यां मिगया रममोऽरुडीन ॥ ९७४ ॥  
 धर्मणं त्वष्टके त्रिमपन्नानामपि मत्तर्ता ।  
 पन्नानां ताम्रमंजस्य लोहस्य द्रवके पुनः ॥ ९७५ ॥  
 अन्येषां रूप्यरूपे च धारणेऽप्यथ नृपत्त्रियां ।  
 म्यादुन्मानक्रियायां स्याद् धारणा धारणस्तु ना ॥ ९७६ ॥

१. 'ब' ग पट .

१. 'भारिहा सम्पुनकी ना धन्यके त्रिषु सम्पुननेत्र' इति नु मेदिनी ।

स्तने धातरि लोकेऽर्के सलिले तु नपुसकम् ।

धर्णासिस्तु पुमाञ्छैले सलिले तु नपुसकम् ॥ ९७७ ॥

\* धाराद्रुमवतारेऽश्रावित्युक्त यादवैर्नपि ।

रमसेन तु पुसीति धाराद्रुस्तीर्थस्त्रुजयो ॥ ९७८ ॥

धारादस्तु द्वयोरश्वे चातकेऽप्यथ धावनी ।

धौता(जैः)लेऽष्टिपण्या रजक्या च स्त्रियामथ ॥ ९७९ ॥

गतिशोधनयो प्राहु क्लीबलिङ्गमिदं बुधा ।

धावन धावयत्यर्थे त्वपुमान् धावनाथ ना ॥ ९८० ॥

धारैकः पूर्वशास्त्रज्ञैरुक्तश्छिद्रविधानके ।

हविषा च ग्रहे शाणतृतीयाशे तु सा स्त्रियाम् ॥ ९८१ ॥

धारैका धारणा तु स्त्री चित्तस्य स्त्रिरबन्धने ।

क्वचिद् ध्येये वस्तुनि स्याद् योगिना हृदयस्थिते ॥ ९८२ ॥

रमसस्तत्र पठति ज्यन्तमेतत् सुधीर्यथा ।

बौद्धोक्तमन्त्रभेदे च नाडिकाया च धारणी ॥ ९८३ ॥

अना तु बहने किञ्च मर्यादायामथो पुमान् ।

धार्मिको नृपतेर्धर्माधिकृते पुरुषे त्रि तु ॥ ९८४ ॥

पाठके धर्मशास्त्राणां धर्मस्य चरितर्यपि ।

स्त्रिया तु धिपणा बुद्ध्या स्त्रीचिहे पार्वतीगिरो ॥ ९८५ ॥

धिपणे इति रोदस्योधिपणस्तु बृहस्पतौ ।

ना क्ली तु धीवरं काललोहे जात्यन्तरे पुन ॥ ९८६ ॥

कैवर्त्या वृषलज्जाते द्वे दाशेऽप्यथ धुसरः ।

र्चाक्रिके द्वे परे ना तु वणे स्यात् स्तोत्रपाण्डुरे ॥ ९८७ ॥

१ 'तौ' क च पाठ २ 'ब' क च पाठ ३ 'ज' च 'न' क. पाठ ४. 'ज' क पाठ ५ 'रि' क ग च. पाठ ६ 'व' ग पाठ ७. 'स्त्र' ग. क पाठ ८ 'ण्ड' क क. च पाठ -

\* 'धाराद्रुमवतारेऽश्री' (पृ २५१ श्लो १८) इति तु मुद्रिगवैजयन्तापाठः ।  
§ 'धौताश्वल रजक्या च धावनी' (पृ २८० श्लो ४५) इति वैजयन्ता ।

त्रिस्तु तद्वत्यथो पुसि धूमलः कृष्णलोहिते ।  
 मिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिरथो पुन्नपुसकम् ॥ ९८८ ॥  
 देवतार्चनतूर्येऽथ धोरणं चाहने नपि ।  
 बाजिना गतिभेदे च धारितारये त्रि तद्वति ॥ ९८९ ॥  
 हसे तु द्वेऽथ नलिनं नैलिकाया नपुसकम् ।  
 पप्पे तु पुस्यप्येकेषामन्येषा तु स्त्रियामपि ॥ ९९० ॥  
 नलिनी तु स्त्रियामेव पद्मन्तम्भे सरम्यपि ।  
 रभसस्त्वपठौद् व्योमनिम्नगाया च ना पुन ॥ ९९१ ॥  
 न्यग्रोधो व्योमसज्ञे स्यात् प्रमाणे वटपादपे ।  
 फले त्वम्य तुकोऽभावाज्ज्यग्रोधमिति स्मृतम् ॥ ९९२ ॥  
 न्यग्रोधी तु स्त्रिया स्तम्भे द्रवन्तीसज्ञेऽथ ना ।  
 नन्दको वासुदेवस्य खञ्जे नन्दितरि त्रिपु ॥ ९९३ ॥  
 नन्दनस्तु द्वयो पुत्रे क्ली तूषाने शचीपते ।  
 नन्दधौ च पुमास्तु स्यादर्थे नन्दयतेस्त्रि तु ॥ ९९४ ॥  
 स्यान्नन्दयितरि स्त्री तु नन्दन्ती स्यात् सखीजने ।  
 नन्दन्तस्तु पुमान् सरथो भेयलिङ्ग तु नन्दताम् ॥ ९९५ ॥  
 इत्यार्णार्थे तत्र स्यान्नमस्या तु स्त्रियामिवम् ।  
 पूचाया पूजनीये तु त्रिर्नभाक्का त्विय स्त्रियाम् ॥ ९९६ ॥  
 चक्रवाकारयविहगजातौ कोके पुनर्द्वयो ।  
 अथात्र रभसेनोक्तमस्मभ्य तत्र रोचते ॥ ९९७ ॥  
 नटे षोडशले पुसि चारणे केयलेऽपि च ।  
 नर्तकः स्यात् करेणा च न्यासिकाया च नर्तकी ॥ ९९८ ॥  
 न्यस्तकृत्स्वस्त्रियामर्थनिक्षेपे धनिभि कृते ।  
 त्रिस्तु स्थानिहिते स्त्री तु रेवायसदिदन्तरे ॥ ९९९ ॥

नर्मदा नर्मणस्तु त्रिर्दायके नकुलो द्वयोः ।

वधौ कनिष्ठे तु पुमान् युधिष्ठिरमहीपतेः ॥ १००० ॥

ऋषिभेदे वर्णभेदे यो वर्णो नकुले स्थितः ।

तद्वति त्रिरथो क्लीबं पुंस्यन्ये नमतं विदुः ॥ १००१ ॥

ऊर्णास्तरणके ना तु धूमे दिनकरेऽपि च ।

त्रि तु ह्रस्वे त्रिषु पुनर्नवानां पूरणे भवेत् ॥ १००२ ॥

नवमं नवमी तु स्त्री दुर्गादेव्यास्तियो स्मृता ।

रभसेनात्र पठितः श्लोकोऽयमिह पठ्यते ॥ १००३ ॥

सुरलायां दरीभान्दुनीरजःस्त्रीषु नर्मरा ।

क्लीबं स्याद् द्रुमकर्पूरे नाराचै मानवैर्ऽर्जुने ॥ १००४ ॥

जङ्घपस्तु पुमान् पूर्वराजभेदे द्वयोः पुनः ।

मनुष्ये न्यैशुकस्तु स्वाञ्चन्द्रे वेणौ पुमांस्तथा ॥ १००५ ॥

रणरेणौ प्रावरणेऽप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।

प्रवासशाले नादेयं पुनः स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ १००६ ॥

नदीभवादौ स्त्री तु स्यान्नादेयी जलवेतसे ।

कर्कर्या भूमिजम्बवां च महोदर्याख्यमुत्तरे ॥ १००७ ॥

\*कङ्कगुष्ठेऽपि च नादेयीत्येवं रभसमापितम् ।

क्लीबं तु सैन्धवे क्ली तु नागरं विश्वमेपजे ॥ १००८ ॥

सुके राजकशेरुण्यप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।

पुनर्भवादौ नारकस्तु नरके ना त्रिषु त्वयम् ॥ १००९ ॥

नरकस्य हि सम्बन्धिन्यथ नासिक्थवाक् त्रिषु ।

स्यान्नासिकामवे स्तस्तु नासिभ्यावश्विनोर्नरि ॥ १०१० ॥

१. 'लित्यते' ग. पाठः. २. 'दा' ग. पाठः. ३. 'जे' ग. पाठः. ४. 'र' ग. पाठः. ५. 'न' क. ड. च. पाठः. ६. 'प्र' ग. च. पाठः. ७. 'प्रा' ग. पाठः.



नायकलिः प्रभौ ना तु हारमध्यगते मणौ ।

ह्रीं त्वासनभेदे स्यान्नाकुलं तस्य लक्षणम् ॥ १०११ ॥

ऊर्ध्वज्ञोरुपविष्टस्य भुजाभ्यां जङ्घयोर्द्वयम् ।

बद्धासनमिति स्त्री तु रास्त्रायां नाकुली तथा ॥ १०१२ ॥

रभसः कुकुटीकुन्दे स्त्री च(यै)न्ये) चेत्यथ त्रिषु ।

भवेन्नकुलसम्बन्धिन्यथ नाराचवाङ् नरि ॥ १०१३ ॥

अथोमयशरे स्त्री तु नाराची कथिता वुधै ।

लेखन्यां नाटकं तु ह्रीं रूपकान्यतमे भवेत् ॥ १०१४ ॥

स्त्रियां तु नाटिकान्यत्र नाटकाद् रूपकान्तरे ।

भेदलिङ्गं तु नटितृनाटयित्रोरथ त्रिषु ॥ १०१५ ॥

तरीतृतारयित्रोः स्यान्नावा नाविक इत्ययम् ।

अम्बष्ठाद् ब्राह्मणीजाते मर्त्यजात्यन्तरे द्वयो ॥ १०१६ ॥

नापितस्तु द्वयोर्विप्रवेश्याजे व्यभिचारत ।

मर्त्यजात्यन्तरेऽम्बष्ठाज्जाते राश्या च नप् पुन ॥ १०१७ ॥

नालीकमम्बुजे ना तु शरे नालीकिनी पुन ।

पद्मिन्यां स्त्री त्रिषु पुनर्नालीकवति कीर्तिता ॥ १०१८ ॥

नालीकी स्याद् गृहं तु ह्रीं निशान्तं नृनपोः पुन ।

अन्ते निशायास्त्रिषु तु शान्तेऽथ निधनोऽभियाम् ॥ १०१९ ॥

कुले नाशे सामभक्तौ पञ्चम्यामथ भेदवत् ।

न्यस्ते निमृष्टः स्त्री तु स्यान्निमृष्टा कन्यकान्तरे ॥ १०२० ॥

न्यक्त्रे पुमास्तु निषधो दक्षिणे कुलपर्वते ।

मेरोर्नीवृक्षभेदे च तस्य राजनि च त्रि त्र ॥ १०२१ ॥

कठिनेऽथ निपादो ना सप्तानां कुत्रचित् स्वरे ।

स्वराणां द्वे तु मर्त्यानां जातिभेदे तथा वितुः ॥ १०२२ ॥

विप्राज्जाते क्रमोदायां शूद्रायां यस्य चापरम् ।

स्यात् पारशव इत्येवं नामधेयमधीयते ॥ १०२३ ॥

निलिम्पस्तु द्वयोर्देवे निलिम्पा तु स्त्रियामियम् ।

‡(जाग्र्या?) निवेपस्तु पुमान् कृषे वृद्ध इतीतर ॥ १०२४ ॥

वृक्षजाताधिति त्वन्य आकाशे तु नपुंसकम् ।

निम्नगा तु स्त्रियां नद्यां त्रि तु निम्नस्य गन्तवि ॥ १०२५ ॥

निपुर्न तु कठोरे वि परुषाक्षरवान्यपि ।

स्त्रियां तु निष्ठुरा मुद्राविशेषे हस्तनिर्मिते ॥ १०२६ ॥

पदभजनशाले तु निरुक्तं स्त्री त्रिषु त्वद ।

कृन्निरेचने शब्दे या तु मन्त्रेऽभिधीयते ॥ १०२७ ॥

इन्द्रादिर्देवता तस्यामुक्ताया स्यात् स्वसंज्ञया ।

तद्देवताके च तथा स्यात् प्रात मयनादिके ॥ १०२८ ॥

निर्वाणं निर्दृता मोक्षे विनाशे गजमज्जने ।

स्त्री त्रिस्तु मुनिवह्यादीं शब्दत्रिभिर्निरूपितम् ॥ १०२९ ॥

निरुधा तु त्रिषि स्त्री स्वात् त्रि त पणममेऽस्यपु ।

निर्माल्याभ्रकयोस्तु स्त्री निर्मलं रिमले त्रिषु ॥ १०३० ॥

निर्वेदस्तु पुमान् गेदे वेदहीने पुनस्त्रिषु ।

निर्वेशस्तु पुमाञ्चैव आज्ञायां कथनेऽपि च ॥ १०३१ ॥

भेदलिङ्गस्तु विज्ञेयो देवहीने ऋषीषिभि ।

निर्वादः पण्वि ते ना वादहीने तु भेदयन् ॥ १०३२ ॥

निलेपस्त्वच्युजे स्त्रीवं लेपहीने पुनस्त्रिषु ।

निर्यामः कर्गधारे ना यामहीने तु भेदयन् ॥ १०३३ ॥

१. 'र' ग. पाठ. २. 'ग' इ. पाठ. ३. 'पुनस्त्रिषु' द. च. पाठ.

‡ 'चाया' इति द. ग्रन्थे पठ्यते । पञ्चदशम्यनुद्वस्य । उभयसादाक्षरगवादात् 'क-  
स्याम्' इति पाठः कथयितुं शक्यते । वैजयन्त्या तु 'अनङ्गाद्यनङ्गुषा तस्या तस्या निरि-  
ष्या' (पृ. ६८. श्लो. ४०) इति गतिं निलिम्पिराशङ्क्यति ।

निर्मास्यं तूपयुक्ताया मालाया स्यान्नपुसकम् ।

माल्यहर्हिने पुनस्त्रि स्यान्निःसङ्गा तु स्त्रियामियम् ॥ १०३४ ॥

अतिमुक्तकसङ्गायां रुताया भेषवत् पुनः ।

स्यात् सङ्गवर्जिते चापि निर्लज्जा देवरेऽपि या ॥ १०३५ ॥

नियुक्तान्य नरं याति तस्या म्याद् भेषवत् पुनः ।

लज्जाहर्हिनेऽथ निस्त्रिगः सन्ने नाथामिषेयवत् ॥ १०३६ ॥

मूरे स्यान्निष्कला तु स्त्री विगतातवयोपिति ।

अथ त्रिर्नष्टबीजे च कलाहर्हिनेऽप्यथ त्रिषु ॥ १०३७ ॥

निष्कोशः फोशहर्हिने म्यात् कुक्षिम ये नु हस्तिन ।

पुष्टिहो भाषित सङ्निर्गजनाम्ने च निष्कुटः ॥ १०३८ ॥

गृहागमे पुमान्निन्तु निष्प्रान्नादीं नुदादथ ।

गृहाया निष्कुटी स्त्री म्यात्त्रिप्रान्नादीं नुदेन्निषु ॥ १०३९ ॥

स्त्रीभूमनि शतानां स्याच्चतुर्णां कुत्रचिच्छते ।  
 नृपार्हं त्वगुरौ क्लीवं स्याद् राजार्हं पुनस्त्रिषु ॥ १०४६ ॥  
 नेपालस्त्रिभुभेदे ना नीवृद्धेदे च भूमि च ।  
 रभसोक्ता तु सुवहानवमालिकयोः स्त्रियाम् ॥ १०४७ ॥  
 मनःशिलायां च प्रोक्ता नेपाली बहुवेदिना ।  
 नैगपस्तूपनिपदि पुमानुक्तो दृतावपि ॥ १०४८ ॥  
 वणिङ्नागरयोस्तु स्याद् भेद्यलिङ्गं तथैव च ।  
 भवेन्निगमसम्बन्धिमात्रे क्लीवं तु नैपधम् ॥ १०४९ ॥  
 निपधाद्रेरुचरस्मिन् वपे हरिवर्षसंज्ञके ।  
 निपधस्य तु सम्बन्धिन्येतत् त्रिरथ नैर्ऋतः ॥ १०५० ॥  
 राक्षसे द्वे तु निर्ऋतिसम्बन्धिनि पुनस्त्रिषु ।  
 अथ पुंसि पवित्रः स्याद् वासुदेवे पुरन्दरे ॥ १०५१ ॥  
 पावके पवने सोमे वृणौ यवविवस्वतोः ।  
 त्रि तु पूते क्ली तु ताम्रे गोमये सलिले कुशे ॥ १०५२ ॥  
 मन्त्रे दक्षि ब्रह्मसूत्रे हेम्यर्थे कलशेऽम्बुजे ।  
 क्षीरे दर्माङ्गुलीये तु पुन्नपुंसकयोरथ ॥ १०५३ ॥  
 पल्लवोऽस्त्री किसलये पत्रमात्रप्रकोष्ठयोः ।  
 विस्तारे विटपेऽथाह रभसोऽसुं बलेऽपि च ॥ १०५४ ॥  
 पुलिङ्गस्तु भवेत् पिङ्गे पतङ्गस्तु पुमानयम् ।  
 सूर्ये शालिप्रभेदे च मार्जारे तु द्वयोरयम् ॥ १०५५ ॥  
 शङ्खे पक्षिमात्रे च स्यादथे च स्त्रियां पुनः ।  
 पुचिकायां पतङ्गी स्याद् ऋषिभेदे तु पुंस्ययम् ॥ १०५६ ॥  
 पञ्चालः स्याच्च पुम्भूमि नीवृद्धेदेऽस्य राजनि ।  
 स्यात् सर्ववचनस्तस्य पाञ्चालीति स्त्र्यपत्यके ॥ १०५७ ॥

नस्पत्रे किञ्चुकस्य प्रसूने द्वे तु राशसे ।  
 पन्नगस्त्वोपधिभेदे पुमान् सर्पे तु स द्वयो ॥ १०६० ॥  
 परुलस्तु द्वयोरध्वे पार्वत्या परुला स्त्रियाम् ।  
 पवनस्तु पुमान् वायौ किरणे भेद्यवत् पुन ॥ १०७० ॥  
 पद्मक्रियासाधनेऽथ पृथात्वथे नपुसकम् ।  
 प्राक्तस्थाने कुलालस्याप्यथ स्यात् पत्ररं नपि ॥ १०७१ ॥  
 अनुलेपनविन्यासभेदे स्यात् पत्तिमजर ।  
 यमहारगताना च लेख्यभेदेऽऽ पुमि स ॥ १०७२ ॥  
 यमक्षारमित्रेपे स्याद् यामञ्जराह्वये त्रि तु ।  
 मृते परेतो द्वे तु स्याद् मृतजात्यन्तरे त्रि तु ॥ १०७३ ॥  
 पर्याप्तशब्द स्याच्छक्तं यथेष्टे तु नपुसकम् ।  
 विचारणे च तृप्ता च पत्रल तु नपुसकम् ॥ १०७४ ॥  
 अवने दधिभेदे स्यात् तालीवृत्तं तु पत्रला ।  
 स्त्रिया सज्जातपत्रे तु त्रिप्यथ स्यात् नपुसकम् ॥ १०७५ ॥  
 पत्रोर्णं धातकोशेये ना तु दुण्डुस्पादयो ।  
 पद्मारस्तु पुमान् वास्तुदेवभेदेऽन्निधूलिषु ॥ १०७६ ॥  
 नपुसकं तु विज्ञेय पातालित्रे त्रिचक्षण ।  
 पतेरस्तु पुमान्ज्ञेय पत्रने द्वे तु पक्षिणि ॥ १०७७ ॥  
 पयस्या तु स्त्रिया विद्यादाभिधाया तयोपधौ ।  
 काकोलीनामनि त्रिस्तु दध्याज्यादौ पयोभवे ॥ १०७८ ॥  
 पयोहिते पय साधामित्याहु अब्दचित्तमा ।  
 खर्जुरे तु परुषो ना ह्रीमलिङ्गं तु तत्फले ॥ १०७९ ॥

१ इ-क' क ड र रा

† 'दुण्डुस्' ज्ञाणसाधयोः । 'पद्मार्णं घातर्माशये क्त्वान स्याच्छाणक पुमान् ।' इति तु मदिनी ।

पटहस्त्वानके न स्त्री निर्घोषे बुद्धवाद्यजे ।

रभसस्तु समारम्भे प्रोक्तवाञ्छन्दवित्तमः ॥ १०८० ॥

पर्पटी तु स्त्रियां लक्षे द्वे तु कङ्काम्यपक्षिणि ।

स्त्री(द्वेः स्त्रे)† तु रभसेनोक्ता पूगादेर्नूतने फले ॥ १०८१ ॥

ह्रीं तु पूगफलेऽथो ना पर्पटोऽपूपभेदके ।

भेषजस्तम्बभेदे च पर्पटी तु स्त्रियामियम् ॥ १०८२ ॥

भवेद् दारुहरिद्रायामाढर्कासंज्ञमृधपि ।

पण्डितस्तु द्वयोज्यः स्यान्मृगे सूकराकृतौ ॥ १०८३ ॥

रभसस्तु नरि ग्राह्य निर्यासे सिल्हकाह्वये ।

त्रि तु स्याद् विदुषि स्त्री तु पतिव्री कन्यकान्तरे ॥ १०८४ ॥

वैधन्यलक्षणोपेतं त्रि तु हन्तयमानुषं ।

पत्युः स्यात् प्रवगस्तु द्वे कर्पा भेकेऽप्यथ द्वयोः ॥ १०८५ ॥

प्रवद्गः स्यान् कर्पा भेकेऽप्यथ म्यसत् प्रवको द्वयोः ।

कर्पो भेकेऽप्यथ द्वे स्यात् प्रवद्गः कर्पिमकयो ॥ १०८६ ॥

पद्मगस्त्योपर्धाभेदे पुमान् द्वे तु मुजङ्गमे ।

प्रवालस्त्वस्त्रियां वृक्षपङ्कजस्याङुरे भवेत् ॥ १०८७ ॥

नवपल्लव इत्यन्ये बीणादण्डेऽपि विद्रुमे ।

प्रलम्बस्तु पुमान् दैत्यत्रिगोपे च लनाङुरे ॥ १०८८ ॥

प्रलम्बे तु नृत्नी स्यात् प्रलम्बितरि तु त्रिषु ।

प्रधानं साद्वचतस्त्वे ह्रीं प्रहृत्यारयेऽजयः पुनः ॥ १०८९ ॥

परमात्मनि बुद्धौ च महानात्रेऽप्यर्थात्मानम् ।

मुख्ये मुख्ये पुनः केचिन् विभाज्यते ॥ १०९० ॥

प्रतापिनि प्रचण्डलिनी श्वेतनरवीरके ।  
 प्रकाण्डस्त्वलिया मूलस्मन्धयोगन्तरे तरो ॥ १०९१ ॥  
 प्रशस्तेऽप्यजयस्त्वाह विटपेऽथ प्रकाशगम् ।  
 पुस्त्यचिपि च दीप्तो च तुल्येऽपि त्रि स्फुटेऽपि च ॥ १०९२ ॥  
 प्रक्षरं ह्रीं तुरङ्गादे सन्नाहे प्रसराहये ।  
 त्रिपु त्वत्तिक्षरितरि प्रस्वरस्त्वलियामयम् ॥ १०९३ ॥  
 प्रक्षरे त्रिस्त्वतिसरे खलेऽथ प्रवरस्तु ना ।  
 कृष्णमुद्रेऽब्धिलवणे पुन ह्रीं त्रि तु सत्तमे ॥ १०९४ ॥  
 प्रतीकोऽवयवे ना त्रि अतिबूलानुरूपयो ।  
 प्रग्रीवमन्त्री कलशे प्रात्राप्रासादयोरपि ॥ १०९५ ॥  
 प्रकरस्ततपुष्पादो म्यात् प्रकीर्णसमूहयो ।  
 ह्रीं त्वगुरुसज्जे म्याद् गन्धद्रव्येऽथ पुम्वयम् ॥ १०९६ ॥  
 प्ररूढो यवमेदे स्यान्महायव इति श्रुते ।  
 त्रिन्तु प्राप्तिप्ररोहेऽथ प्रत्यूषोऽस्त्री प्रभातके ॥ १०९७ ॥  
 प्रत्यूषितरि तु त्रि स्यात् प्रमृत्त त्वभिधेयवत् ।  
 स्यात् कृतप्रसवे जाते प्रेरिते कुसुमे तु नप् ॥ १०९८ ॥  
 सारथो तु पुमास्त्री तु प्रसूता सतिमल्लियाम् ।  
 प्रतिभस्तु पुमान् नाट्यप्रसिद्धे म्याद् विनूपके ॥ १०९९ ॥  
 लिया तु प्रतिभासे स्यात् प्रतिभा नेद्यवन् पुन ।  
 प्रतिभातर्यथ पुमान् वत्तस्य तु नपुमस् ॥ ११०० ॥  
 प्रसभ म्याद् नलात्कारे ना तु वेग त्रिपु त्वयम् ।  
 स्यात् प्रकृष्टसभानौ च प्रवणस्तु चतुष्पथ ॥ ११०१ ॥  
 ना त्रि तु क्रमनिम्नोर्वातले प्रहेऽप्यथो पुमान् ।  
 वणिग्गृहे स्यात् पाणिनो यानिकाना तु विद्युते ॥ ११०२ ॥

पुरोडाशस्य प्रथमे नप्यथ प्राहितोऽस्त्रियाम् ।  
 मुद्रादिभिन्ननिवृत्ते सूपेऽथ प्रेषिते त्रिषु ॥ ११०३ ॥  
 प्रमथा श्री हरीतत्र्यां हरपारिषदे नरि ।  
 पनसः कण्टकिफलसंज्ञवृक्षे पुमान् स्मृतः ॥ ११०४ ॥  
 रभसस्त्वाह शब्दज्ञ कण्टकेऽपि स्त्रिया पुनः ।  
 रोगभेदेऽथ वृक्षस्य पनसस्य फले नपि ॥ ११०५ ॥  
 प्रद्युम्नो मन्मथे पुंसि प्रकृष्टद्युम्नके त्रिषु ।  
 प्रसृता तु स्त्रिया जङ्घासजाङ्गे पुन्नपो पुन ॥ ११०६ ॥  
 द्विमुष्टिकेऽर्धकुडुवमानं म्याद् वेणुर्षपटे ।  
 निकुञ्जपार्णा च त्रिस्तु बैगिने विस्तृतेऽपि च ॥ ११०७ ॥  
 प्रदोषस्तु पुमान् दोषे रात्रे प्रथमयामके ।  
 त्रिस्तु प्रकृष्टदोषादौ प्रमदा तु स्त्रिया स्त्रियाम् ॥ ११०८ ॥  
 श्रीविशेषे परे प्राह रभसस्तृप्तमस्त्रियाम् ।  
 ना तु ह्येवं समासार्थलिङ्गान्यव्यानि नप् पुन ॥ ११०९ ॥  
 प्रच्छन्नमन्तर्हारे म्याद् गृहम्यच्छादिते पुन ।  
 त्रिषु प्रभिन्नस्तु पुमान् सत्तहस्तिन्यथ त्रिषु ॥ १११० ॥  
 विचारिते प्रमन्ना तु श्री सुगयामथ त्रिषु ।  
 अनारिलेऽथ प्रसवोन्मुखाया सुरभौ स्त्रियाम् ॥ ११११ ॥  
 प्रस्तुता प्रकृते तु त्रि प्रथमे तु त्रिषु स्मृतम् ।  
 आद्यप्रधानयोः श्री तु प्रथमा प्रतिपत्तिश्चौ ॥ १११२ ॥  
 आद्याया च विभक्ता च म्यान् पुनस्तिङ्प्रभक्तिषु ।  
 आदितमित्ये पुमि प्रधानस्तु पुमानयम् ॥ १११३ ॥  
 मुद्रे द्वीप तु विस्तृतावना तु म्याद् विसागणे ।  
 प्रकाशनाया प्रथना द्वीवं तु प्रधानं युधि ॥ १११४ ॥



त्रिः प्रकृष्टधने ना तु पदाजि(द्युःयु)र्द्धमार्गयोः ।  
 त्रिस्तु स्यात् पदगेऽथादौ प्रभृतिः स्यात् स्त्रियामियम् ॥ १११५ ॥  
 त्रि तु प्रकृष्टभृत्यादौ पर्णसिस्तु पुमानयम् ।  
 उद्धखले बहुत्वे च शाकादौ चाथ शब्दवित् ॥ १११६ ॥  
 धनञ्जयः शाकवर्य इत्याह क्ली तु वारिणि ।  
 प्रेदाकुस्तु द्वयोर्व्याघ्रे भेकाजगरयोरपि ॥ १११७ ॥  
 प्रस्तोता तु पुमान् ऋत्विग्मेदे साम्नो हि गातरि ।  
 प्रस्तावभक्तेः प्रस्तावकरे तु त्रिर्द्वयोः पुनः ॥ १११८ ॥  
 परभृद् वायसे (स्त्री तु ? त्रिस्तु) परभर्तरि ना पुनः ।  
 पथिकृद् वर्महोमाम्नौ त्रि तु मार्गस्य कर्तरि ॥ १११९ ॥  
 अथ त्रिषु पयस्वत् स्यात् पयस्विन्यथ सा स्त्रियाम् ।  
 पयस्विनी निशानद्योः प्रजावत् तु त्रि सप्रजे ॥ ११२० ॥  
 स्त्री तु प्रजावती भ्रातृभार्यायां वैजयन्तिके ।  
 पुनः पताकी त्रिः स्त्री तु सेनायां स्यात् पताकिनी ॥ ११२१ ॥  
 प्रलोभशीले तु त्रिः स्यात् प्रलोभी स्यात् तु पुंस्ययम् ।  
 \*किङ्कराताह्वये पुष्पस्तन्त्रे प्रत्यर्थिवाक् तु ना ॥ ११२२ ॥  
 शत्रौ स्याद् भेद्यलिङ्गं तु प्रतियोगिति ना पुनः ।  
 पलाशी पादपे द्वे तु राक्षसे भेद्यवत् पुनः ॥ ११२३ ॥  
 मांसादिनि प्रसत्त्वा तु वार्यौ नाथ प्रसत्वरौ ।  
 मातरि प्रतिपत्तौ च स्त्री प्ररीत्वा तु मारुते ॥ ११२४ ॥  
 पुमांस्त्री तु विधिज्ञायां स्त्रियां ज्ञेया प्ररीत्वरौ ।  
 प्रचेता वरुणे बहौ ना त्रिस्तूत्कृष्टचेतासि ॥ ११२५ ॥

१. 'व' ग. पाठः. २. 'दु' क. छ. च. पाठः. ३. 'तुभौ' क. च पाठः.

† पदाजियुधि मार्गे च' (पृ. २४३. श्लो. ५४) इति वैजयन्ती । \* 'किङ्किराते किङ्कि-  
 राटः प्रलोही चापि लातकः' (पृ. ६०. श्लो. १८९) इति तु वैजयन्ती ।

प्राकाशस्तु पुमान्ज्ञेय कुण्डलाभरणे त्रि तु ।  
 प्रकाशसम्बन्धिनि हि प्राणदस्तु चिकित्सके ॥ ११२६ ॥  
 ना प्राणस्य पुनस्त्रि स्याद् दातरि प्राणदा पुन ।  
 हरीतक्यामृद्धिनाम्न्यामोषथा च नपि त्वद ॥ ११२७ ॥  
 प्रालम्बमृजुलम्बिन्या घण्टात् स्यात् कुसुमसजि ।  
 स्त्री तु प्रालम्बिका स्वर्णललन्त्यामथ पार्थिवः ॥ ११२८ ॥  
 पुमान् नृपे त्रिषु पुन पृथिव्या विदिते तथा ।  
 पृथिव्याश्च निगरे म्यादिदमर्थादिरेऽपि च ॥ ११२९ ॥  
 तत्र म्यर्थे यदा वृत्ति पार्थिवा पार्थिवीति च ।  
 रूपद्वय तथा ज्ञेय पार्थिवं तु जले नपि ॥ ११३० ॥  
 त्रि पातन्येऽथ पादात् क्रीन स्यात् पत्तिसहर्ता ।  
 पदातिसम्बन्धिनि तु त्रि पदात्तौ च कीर्तित ॥ ११३१ ॥  
 पादपम्तु पुमान् वृक्षे पादपांठेऽप्यथ स्त्रियाम् ।  
 पादपा पादुकाया म्यान् पादरक्षे तु भेद्यत् ॥ ११३२ ॥  
 सहस्रदण्डसजे तु पाठीनो द्वे क्षपान्तरं ।  
 गुल्गुले तु नृलिङ्ग स्यादित्याह रमस कवि ॥ ११३३ ॥  
 पारदः पारने कैश्चित् कथित पुंसि मृद्धि तु ।  
 उदीच्यनीवृद्धे म्युत्रि तु पारस्य दातरि ॥ ११३४ ॥  
 प्राणवस्तु प्राणिनि त्रि ना तु स्याज्जीवन्मृमे ।  
 पायसोऽब्धी दुग्धसिद्ध ओदने पुंसि त मृत ॥ ११३५ ॥  
 श्रीविष्णुहयनिर्यामे पय सम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 पारुष्यस्तु पुमानुक्तो गीष्पतौ रमसेन वै ॥ ११३६ ॥  
 परपत्ने शक्रवने तेनैव क्रीवगीरितम् ।  
 पांसुला तु स्त्रिया मूमी रुष्टोदकययोहि तु ॥ ११३७ ॥

पासुमत्यथ नव्वलिङ्गमूपजे लवणे त्रि तु ।

पांसुजः पांसुजातेऽथ द्वयोः पाल्लैरा<sup>१</sup> इत्ययम् ॥ ११३८ ॥

दृतेऽन्धराज्येनगरभेदे क्लीबमथो नपि ।

रक्तोत्पले पाणिकं ना त्वशीतौ पणनामनि ॥ ११३९ ॥

कपर्दीनां पावनं तु प्रायश्चित्ते जले च नप् ।

त्रि तु स्यात् पावयितुं पवित्र्यप्यथो नपि ॥ ११४० ॥

सोमोन्माने याजिकाना पाटकस्त्वस्त्रियामयम् ।

ग्रामा<sup>(र्थेऽर्थे)</sup>\* त्रि पटितरि तथा पाटयितर्यपि ॥ ११४१ ॥

पाटलस्तु पुमानाशुसज्जर्वाहन्तरे भवेत् ।

श्वेतलोहितसम्मिश्रवर्णभेदेऽथ तद्वति ॥ ११४२ ॥

त्रि स्त्री तु तद्वर्णाख्याया पाटला पाटलिद्वये ।

पुष्ये तु तस्य नप् स्त्री स्यात् पाटलं पाटलेति च ॥ ११४३ ॥

पात्रदंस्तु कृत्रे त्रि स्यात् कर्परे<sup>‡</sup> तु पुमानयम् ।

पाण्डुरं क्ली मरुके शुक्ले ना तद्वति त्रिषु ॥ ११४४ ॥

पालकस्तु पुमान् हस्तिशिरोमध्यस्य पार्श्वयो ।

गजज्वरे द्वयोस्त्वथे क्ली तु कुष्माण्डभेजे ॥ ११४५ ॥

पाचलो राधनद्रव्ये पुमान् स्यात् पंचने तु नप् ।

पारिन्दस्तु पुमान् वृक्षे गाथके त्वभिधेयवत् ॥ ११४६ ॥

पालिकस्तु पुमान् वृक्षे नृपतौ चाथ मेघवत् ।

गाथके रक्षके मुख्ये पूज्ये चाप्यथ पालकः ॥ ११४७ ॥

१ 'लु' क इ च, पाठः २. 'ज' ग पाठ ३ 'क' क. च. पाठ. ४. 'व' क.  
१., 'पवने' इ. पाठ .

† पालक इति दासपयीयो वैजयन्त्याम् । ‡ 'पाटला गेजति ग्रामिकदेशेऽन्नादिपातके'  
नि हेमचन्द्र । † 'पात्रद. कपटे पुंसि कृत्रे स्थावभिधेयवत्' इति तु मेदिनी ।

लघुवाचिनि सूपे ना स्यादध्वर्यो च स त्रिषु ।

सूपकारे पार्वतस्तु पुमान् निम्बद्रुमे त्रि तु ॥ ११४८ ॥

स्यात् पर्वतगवादौ स मनुष्ये स्त्री तु पार्वती ।

उमायामादकीसंज्ञमृद्धेदे रमसः पुनः ॥ ११४९ ॥

गोपालपत्रिकायां च गजभक्ष्याख्यभूम्हे ।

पातकस्त्वस्त्रियां पापे त्रिस्तु पातयितर्यपि ॥ ११५० ॥

पतितर्यप्यथ स्त्री स्यात् पादिका मन्दिरस्य या ।

अरुपा स्थूणा भवेत् तस्यां त्रिस्तु पत्तर्यथो भवेत् ॥ ११५१ ॥

पाटलिः पाटलासंज्ञपुष्पवृक्षे नरस्त्रियो ।

विवाहार्थे पुनः शङ्खपात्रे स्यात् पाटली स्त्रियाम् ॥ ११५२ ॥

प्रियकस्तु पुमान् वृक्षे कदम्बाख्येऽसनद्रुमे ।

फलाध्यक्षाह्वये चापि फलिनीसंज्ञके तथा ॥ ११५३ ॥

तेषां तु प्रसवे क्लीबं मृगभेदे तु स द्वयोः ।

तस्य लक्षणमप्युक्तं मृगजैः पूर्वस्त्रिभिः ॥ ११५४ ॥

घनैर्मृदूचमसृणै रोमभिश्चापि संयुतः ।

नीलपाण्डुररेखावाञ्छ्रेतचन्द्रक एव वा ॥ ११५५ ॥

इत्येवमथ पुंसि स्यात् पिङ्गलः कमलासने ।

ऋषिभेदे रवेः पारिषार्क्षिकान्यतमेऽपि च ॥ ११५६ ॥

रमसस्त्वाह बहौ च मुकुन्दे च बहुश्रुतः ।

पिशङ्गवर्णे च त्रिस्तु तद्वति स्त्री तु पिङ्गला ॥ ११५७ ॥

दिग्गजान्यतमस्य स्यात् करिष्णा च जलौकसाम् ।

पण्णामन्यतमायां स्यान्निर्विषाणामिति स्मृतिः ॥ ११५८ ॥

शरीरनाडिभेदे च पञ्चजात्यन्तरेऽपि च ।

महाभारतविख्यातवैद्याभेदे च भाषितः ॥ ११५९ ॥

ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहभेदे नपि त्वदः ।

ह्रीवरे द्वे तु मार्जारे नकुले मर्कटेऽप्यथ ॥ ११६० ॥

पिनाकोऽस्त्री महादेवचापे शूलाहयायुधे ।

रजोवर्षे च दण्डे च पिण्याकस्त्वस्त्रियामयम् ॥ ११६१ ॥

श्रीपिष्टाख्ये च निर्यासे कुङ्कुमे हिङ्गुकिण्वयोः ।

तुरुष्काख्ये च निर्यासे यवानीतिलकल्कयोः ॥ ११६२ ॥

पिशाचस्तु द्वयोर्देवजातिभेदेऽथ भेद्यवत् ।

उन्मादिनीत्ययं चार्थः शारुटायनभाषितः ॥ ११६३ ॥

पियालस्तु पुमान्भोज्यः सन्नकटुरिति श्रुते ।

राजादनाख्यवृक्षे स्याद् स्त्री तु तत्प्रसवेऽथ सा ॥ ११६४ ॥

द्राक्षायां स्यात् पियालाथ पिशितं स्यान्नपुंसकम् ।

मांसे स्त्रियां तु मांस्यां स्यात् पिण्डिलस्तु पुमानयम् ॥ ११६५ ॥

मेघे हिमे तु स्त्री त्रिस्तु गणके पिण्डितस्तु ना ।

तुरुष्कसंज्ञनिर्यासे त्रिस्तु स्याद् गणिते घने ॥ ११६६ ॥

पिण्डिकस्तु पुमान् गेहावयवेऽलिन्दसंज्ञके ।

पिण्डिका तु स्त्रियां नामौ रथचक्रस्य हस्तिनः ॥ ११६७ ॥

पादावयवभेदे च जङ्घापिण्डेऽथ पिञ्जरम् ।

हरिताले भवेत् स्त्रीबं मिश्रवर्णान्तरे तु ना ॥ ११६८ ॥

पीतरक्ते तद्वति तु त्रिप्लव्यो पिशुनस्त्रियु ।

खलसूचकयोर्हर्यनन्दी त्वेनमवोचत् ॥ ११६९ ॥

मन्त्रभेदे कवचने परेषां चापवादिनि ।

स्त्रीबं तु कुङ्कुमे रूपे कपिवक्त्रे त्वमापत् ॥ ११७० ॥

रभसः शब्दविच्छेष्टः पिशुनां तु स्त्रियामियम् ।

स्फुट्टायां स्यात् पिशीलं तु स्त्रीवमसद्वयान्तरे ॥ ११७१ ॥

पिशीली तु स्त्रियां वीणामेदे त्रिषु तु पिच्छिलः ।  
 रिच्छास्त्र्यगुप्तसंयुक्ते विजिलास्त्र्येः स्त्रियां पुनः ॥ ११७२ ॥  
 पिच्छिल्य दिदापायां च पोतक्यां शल्मलावपि ।  
 तिन्धुमेदे च रभसः कीर्तयामास ना पुनः ॥ ११७३ ॥  
 पिच्छोलः सरलाभिल्यतरौ कटविशेषके ।  
 कटोलसंज्ञे वंशे च वीणामेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ११७४ ॥  
 पिच्छोला ना तु पिच्छुल्यो राशौ लिङ्गत्रये पुनः ।  
 पिच्छूली स्यात् तृणस्तम्बे पिप्पलं तु जले नपि ॥ ११७५ ॥  
 बलच्छेदमभेदे च सूचीमूत्रे पि च्चुके ।  
 वृक्षाणां च फले ना तु स्यादभ्यत्येऽथ पिप्पली ॥ ११७६ ॥  
 हस्तिनः कर्णमूले च कणायां च स्त्रियामियम् ।  
 मृज्यमानेति वर्गस्य सामभेदे च सप्तमे ॥ ११७७ ॥  
 हमां निरङ्गुले पक्षिभेदे च रभसोऽब्रवीत् ।  
 †पिदारस्तु क्षणके नृलिङ्गः परिकीर्तितः ॥ ११७८ ॥  
 द्वयोस्तु विद्याद् गोपे च महिषीरक्षकेऽपि च ।  
 पिप्परस्तु पुमात् वृक्षभेदे स्यात् स्त्री तु पिप्परी ॥ ११७९ ॥  
 अन्यत्र पिप्परा वृक्षभेदे स्यात् पितरं तु नप् ।  
 मन्थानदण्डेऽपि प्राह रभसः शब्दवित्तमः ॥ ११८० ॥  
 मुस्तके पितरी तु स्यात् स्यात्यां स्त्री शण्डलिङ्गकः ।  
 स्याल्यां नृका प्रभम् ब्रूत उत्तमां शाकटायनः ॥ ११८१ ॥  
 पित्तलं त्वारसंज्ञे स्त्री लोहभेदे स्त्रियां पुनः ।  
 पित्तला तोयपिप्पल्यां त्रिस्तु पित्तकरे भवेत् ॥ ११८२ ॥

१. 'कीलकः' क. ग. 'कीलकः' च. पाठः.

† 'अथ पिच्छिलः विजले' इति तु हेमचन्द्रः । † 'पिप्पराः क्षणके महिषीरक्षके  
 द्वये' इति तु मेदिनी ।

म्रियद्गुस्तु फालिन्यां स्त्री कङ्कुधान्ये च न पुनः ।  
 कुङ्कुमे पाविरं त्वेतत् स्थूले स्याद् मेघलिङ्गकम् ॥ ११८३ ॥  
 शतावरीति विख्याता यौषधिसूत्र पावरी ।  
 क्षियामथ पुमाञ्ज्येयः पीतनः पादपान्तरे ॥ ११८४ ॥  
 आभ्रातकास्ये क्लीबं तु हरितालेऽपि कुङ्कुमे ।  
 पीनसस्तु प्रतिश्याये नाऽथ मण्डलिसंज्ञिनाम् ॥ ११८५ ॥  
 षड्विंशतैः सर्पजातिभेदानां स्वाद् द्वयोरयम् ।  
 एकत्र भेदेऽथ क्लीबं पुराणं पञ्चलक्षणे ॥ ११८६ ॥  
 ग्रन्थभेदे पुमांस्तु स्यात् कापिके त्रिश्चिरन्तने ।  
 यदा तत्र स्त्रियां वृत्तिः पुराणा च पुराण्यपि ॥ ११८७ ॥  
 रूपद्वयं तदाऽथ स्याद् विमाने धनदस्य हि ।  
 पुष्पकोऽन्त्री द्वयोस्तु स्याद् द्वादशानां तु भोगिनाम् ॥ ११८८ ॥  
 निर्विषाणामेकजातौ त्रिषु पुष्पितरि स्मृतः ।  
 पुष्पाढ्यस्तु स्वयं शीर्णपुष्पमूलफलाशने ॥ ११८९ ॥  
 व्रतिभेदे त्रिषु पुनः समृद्धे कुसुमैरथ ।  
 पुल्कसः स्याद् द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ॥ ११९० ॥  
 करण्यामपि चण्डालात् क्षत्रियायां च शूद्रतः ।  
 पुष्करं करिहस्ताग्ने जले वाद्यमुन्ने शुधि ॥ ११९१ ॥  
 खेऽञ्जे दिव्यसिधारायां तीर्थभेदजभेदयोः ।  
 पटहे मुरवे त्वन्ये पुमांस्त्वाँर्वे च मास्ते ॥ ११९२ ॥  
 शेषे च शोभने तु स्याद् मेघलिङ्गमिति स्मरेत् ।  
 पुष्कलं मेघवच्छुद्धे प्रभूते शोभनेऽप्यथ ॥ ११९३ ॥  
 भिक्षाचतुष्टये च स्याद्वपिभेदे च पुंस्ययम् ।  
 भुक्षष्टकाष्टके तु क्ली तया धान्यहिरण्ययोः ॥ ११९४ ॥

पिशीली तु स्त्रियां बीणाभेदे त्रिषु तु पिच्छिलः ।  
 पिच्छाल्यगुणसंयुक्ते विजिलाख्येऽ स्त्रियां पुनः ॥ ११७२ ॥  
 पिच्छिला शिक्षापायां च पोतन्यां शल्मलावपि ।  
 सिन्धुभेदे च रभसः कर्तियामास ना पुनः ॥ ११७३ ॥  
 पिच्छोलः सरलाभिरुच्यतौरौ कटविशेषके ।  
 कटोत्संज्ञे वेशे च बीणाभेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ११७४ ॥  
 पिच्छोला ना तु पिच्छूला राशौ लिङ्गत्रये पुनः ।  
 पिच्छूली स्यात् तृणस्तम्बे पिप्पलं तु जले नपि ॥ ११७५ ॥  
 वलच्छेदभेदे च सूचीमूत्रे पि चतुक्ते ।  
 वृक्षाणां च फले ना तु स्यादधत्थेऽपि पिप्पली ॥ ११७६ ॥  
 हस्तिनः कर्णमूले च कणायां च स्त्रियामियम् ।  
 मृज्यमानेति वर्गस्य सामभेदे च सप्तमे ॥ ११७७ ॥  
 हमां निरङ्गुले पक्षिभेदे च रभसोऽवधीत् ।  
 † पिदारस्तु क्षपणके नृलिङ्गः परिकीर्तितः ॥ ११७८ ॥  
 द्वयोस्तु विद्याद् गोपे च महिषीरक्षकेऽपि च ।  
 पिप्परस्तु पुमान् वृक्षभेदे स्यात् स्त्री तु पिप्परी ॥ ११७९ ॥  
 अन्यत्र पिप्परा वृक्षभेदे स्यात् पिठरं तु नप् ।  
 मन्थानदण्डेऽपि प्राह रभसः शब्दविचयः ॥ ११८० ॥  
 मुस्तके पिठरी तु स्यात् स्याल्यां स्त्री शण्डलिङ्गकः ।  
 स्याल्यां तूक्ता प्रभग् ब्रूत उलायां शाकटायनः ॥ ११८१ ॥  
 पित्तलं स्वारसंज्ञे स्त्री लोहभेदे स्त्रियां पुनः ।  
 पित्तला तोयपिप्पल्यां त्रिस्तु पित्तकरे भवेत् ॥ ११८२ ॥

१. 'कीलकः' क. ग. 'कीलसः' । च. पाठः.

† 'अथ पिच्छिलः । विजले' इति तु हेमचन्द्रः । † 'पिप्पराः क्षपणे गोपे महिषीरक्षके  
 द्वये ।' इति तु मेदिनी ।



स्यात् पूरयितृपूरित्रीः पूत्यण्डस्तु द्वयोरयम् ।  
 क्षुद्रपक्षिविशेषे स्यादण्डकारकसंज्ञके ॥ १२०६ ॥  
 गन्धकीटे तु रभसः कथयत्यथ पूर्णिका ।  
 स्त्री पौर्णमास्यां स्यात् पक्षिजातिभेदेऽप्यथ त्रिषु ॥ १२०७ ॥  
 परिपूर्णसुखादौ स्याद् विन्दौ तु पृषतः पुमान् ।  
 देहवैकृतभेदे च पृथिसंज्ञे त्रिषु त्वमुम् ॥ १२०८ ॥  
 श्वेतचिन्दुयुते प्राह रभसोऽथ द्वयोरयम् ।  
 मृगभेदे तस्य चोक्तं लक्षणं प्रकृते मृगे ॥ १२०९ ॥  
 ताम्रस्तु हरिणः भोक्त इत्युक्ता हरिणं ततः ।  
 शम्बरस्त्वल्पहरिणः पृषतस्तु स विन्दुमान् ॥ १२१० ॥  
 इत्येवं पृथुकस्तु स्यात् पुमांश्चिपिटसंज्ञके ।  
 भक्षभेदे द्वे तु बाले पृदाकुस्तु पुमानयम् ॥ १२११ ॥  
 कषिभेदे गोत्रकृति द्वे तु वृश्चिकसर्पयोः ।  
 पेचको ना हस्तिपुच्छमूलोपान्ते द्वयोः पुनः ॥ १२१२ ॥  
 उलूके पेचिका तु स्त्री पिङ्गलासज्ञपक्षिणि ।  
 पेटकस्तु द्वयोर्वन्दे पिटके तु पुमानयम् ॥ १२१३ ॥  
 पेलवं तु त्रिषु मृदौ मरिचे तु नपुंसकम् ।  
 मेरित्वा तु समुद्रे ना स्त्री तु मेरित्वरी पुरि ॥ १२१४ ॥  
 पोगण्डस्तु द्वयोर्यूनि विकलाङ्गे तु भेद्यवत् ।  
 प्रोक्षण्यस्तु स्त्रियो यज्ञकारिणामप्सु कासुचित् ॥ १२१५ ॥  
 प्रोक्षणं तु वधे यज्ञपशोरभ्युक्षणेऽम्भसा ।  
 पौरुषं तु नपि प्रोक्तं पुंसः स्याद् मावकर्मणोः ॥ १२१६ ॥  
 शौर्ये रेतसि च त्रिस्तु पुंसः सम्बन्धिवस्तुषु ।  
 कर्ध्वविस्तृतदोःपाणिनृमानेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १२१७ ॥

पुरुषस्तु द्वयोर्मर्त्यं ना तु जन्तौ सशफके ।  
 पुनागवृक्षे दृहिणे क्षेत्रज्ञे साङ्गचवेदिनि ॥ ११९५ ॥  
 पुलिन्दस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदेऽस्य लक्षणम् ।  
 किरात्यां निष्ठचपूर्वायां शबरज्जात इत्यदः ॥ ११९६ ॥  
 निष्ठयादनन्यपूर्वायां किरात्यां जनितेऽपि च ।  
 पुन्नामस्तु पुमान् पूज्यपुरुषे पुङ्गवे तथा ॥ ११९७ ॥  
 पुंसर्पे च तथा वृक्षे देववल्लभसंज्ञके ।  
 स्त्री तु तत्प्रसवेऽथो ना पुलको रोमहर्षणे ॥ ११९८ ॥  
 रत्नभेदे च खट्वादिस्त्रितास्त्रणुपु राजिपु ।  
 रभसस्त्वाह ऽगल्वर्कमणिदोषप्रभेदयो ॥ ११९९ ॥  
 हरितालेऽप्यथ द्वे स्यात् क्रुमिभेदेऽथ शब्दवित् ।  
 शाकटायन आह स स्वशाले पुरुटः पुमान् ॥ १२०० ॥  
 स्त्रीपुंसयोश्च दम्पत्योः परैरसंहने भवेत् ।  
 संला(पस्तु?पे च) द्वयोस्तु म्याञ्जलजन्तावथ त्रिपु ॥ १२०१ ॥  
 पुटितं पाटिते स्यूते स्त्री तु वस्तिपुटे त्रि तु ।  
 पुष्पवत् स्यात् सकुसुमे स्त्री तु पुष्पवती भवेत् ॥ १२०२ ॥  
 रजस्वलायां स्त्री च तु पूरणं पूर्तिकर्मणि ।  
 अना तु पूरयत्यर्थे पूरणा स्त्री तु पूरणी ॥ १२०३ ॥  
 पुनर्नवाजातिभेदे स्वरूपेऽथो मल्ललावपि ।  
 पुनर्नवायां तु पुमान् पूरणं पूर्यते पुनः ॥ १२०४ ॥  
 येन त्रि तत्र ना तु स्यात् कलायाह्वयधान्यके ।  
 पूरकोऽपूपभेदे तु श्रिका स्त्री त्रिपु त्वदः ॥ १२०५ ॥

स्यात् पूरयितृपूरित्रोः पूत्यण्डस्तु द्वयोरयम् ।  
 शुद्रपक्षिविशेषे स्यादण्डैकारकसंज्ञके ॥ १२०६ ॥  
 गन्धकीटे तु रमसः कथयत्यथ पूर्णिका ।  
 स्त्री पौर्णिमास्यां स्यात् पक्षिजातिभेदेऽप्यथ त्रिषु ॥ १२०७ ॥  
 परिपूर्णसुखादौ स्याद् विन्दौ तु पृषतः पुमान् ।  
 देहवैकृतभेदे च पृथक्संज्ञे त्रिषु त्वमुम् ॥ १२०८ ॥  
 श्वेतविन्दुयुते प्राह रभसोऽथ द्वयोरयम् ।  
 मृगभेदे तस्य चोक्तं लक्षणं प्रकृते मृगे ॥ १२०९ ॥  
 ताम्रस्तु हरिणः प्रोक्त इत्युक्त्वा हरिणं ततः ।  
 शम्बरस्त्वल्पहरिणः पृषतस्तु स विन्दुमान् ॥ १२१० ॥  
 इत्येवं पृथुकस्तु स्यात् पुमांश्चिपिटसंज्ञके ।  
 भक्षभेदे द्वे तु बाले पृदाकुस्तु पुमानयम् ॥ १२११ ॥  
 ऋषिभेदे गोत्रकृति द्वे तु वृश्चिकसर्पयोः ।  
 पेचको ना हस्तिपुच्छमूलोपान्ते द्वयोः पुनः ॥ १२१२ ॥  
 उल्लूके पेचिका तु स्त्री पिङ्गलासंज्ञपक्षिणि ।  
 पेटकस्तु द्वयोर्वृन्दे पिटके तु पुमानयम् ॥ १२१३ ॥  
 पेलवं तु त्रिषु मृदौ मरिचे तु नपुंसकम् ।  
 भेरित्वा तु समुद्रे ना स्त्री तु भेरित्वरी पुरि ॥ १२१४ ॥  
 पोगण्डस्तु द्वयोर्युनि विकलाङ्गे तु भेषवत् ।  
 प्रोक्षण्यस्तु स्त्रियो यज्ञकारिणामप्यु कासुचित् ॥ १२१५ ॥  
 प्रोक्षणं तु वधे यज्ञपशोरभ्युक्षणेऽम्भसा ।  
 पौरुषं तु नपि प्रोक्तं पुंसः स्याद् भावकर्मणोः ॥ १२१६ ॥  
 शौर्ये रेतसि च त्रिस्तु पुंसः सम्बन्धिवस्तुषु ।  
 ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणिनृमानेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १२१७ ॥

स्याद् सवणे वैश्रवणे पौलस्त्योऽयं द्वयोः पुनः ।  
 पुलस्त्यवंदये विज्ञेयः क्री तु युद्धेऽप्यथास्त्रियाम् ॥ १२१८ ॥  
 काष्ठासने स्यात् फलकं शस्त्राणा च निवारणे ।  
 खेटकाण्येऽथ फलकी मत्स्यजात्यन्तरे स्त्रियाम् ॥ १२१९ ॥  
 भवेच्चित्रफलीसंज्ञे तथा स्याच्चन्दनेऽपि च ।  
 क्षुमासंज्ञे तु ना धान्ये फल्गुनी तु स्त्रियामियम् ॥ १२२० ॥  
 भगदैवतनक्षत्रे तथैवार्यमदैवते ।  
 ताम्बा युक्ते कालमात्रे जाते त्वत्र त्रि फल्गुन ॥ १२२१ ॥  
 स्व्यर्थे वृत्तिर्यदा तत्र तदा स्यात् फल्गुनी स्त्रियाम् ।  
 फल्गुनस्तु पुमानेव ज्ञेयो मध्यमपाण्डवे ॥ १२२२ ॥  
 फक्किता तु स्त्रियामेकग्रन्थे गौरे च सर्पपे ।  
 त्रिस्तु फक्कितरि त्रिस्तु फलकी चर्मपाणिके ॥ १२२३ ॥  
 स्त्री त्वजायां फलकिनी पौर्णमास्या तु फाल्गुनी ।  
 फल्गुन्या सयुताया स्त्री सा तु मासेऽस्ति यत्र हि ॥ १२२४ ॥  
 तत्र ना फाल्गुन क्री तु तृणजात्यन्तरेऽथ नप् ।  
 फाणितं गौडविकृतिभेदेऽथ काथिते त्रिपु ॥ १२२५ ॥  
 फेनिलस्तु पुमान् वृक्षविशेषेऽरिष्टसंज्ञके ।  
 त्रिस्तु फेनवति क्री तु विज्ञेय बदरीफले ॥ १२२६ ॥  
 बन्धुरस्तु द्वयोर्हसे त्रिस्तु सुन्दरनम्रयो ।  
 उन्नतानत इत्यन्ये रभसस्तत्त्वस्त्रिया(मित्म)यम् ॥ १२२७ ॥  
 बन्धूके पक्षिभेदे चेत्यथ बन्धुर इत्यमुम् ।  
 ण्डेदार्येषु रभसस्तत्त्वलिङ्गमवोचत ॥ १२२८ ॥  
 बहुलस्तु पुमानसौ कृष्णपक्षे च नीर्यके ।  
 त्रिस्तु कृष्णे प्रभूते च कृत्तिकाकालजातके ॥ १२२९ ॥

स्त्रियां तु बहुला भूम्यामेलयां सुरभावपि ।  
 श्वेतायां चाथ रोदस्यौ द्विवचो बहुले इति ॥ १२३० ॥  
 स्त्रीभूमि कृदिकासु स्याद् बहिर्णिं तु नपुंसकम् ।  
 ज्ञेयं भारतवर्षस्यद्वीपभेदे द्वयोः पुनः ॥ १२३१ ॥  
 मयूरे बहवति तु भेद्यवद् वदरी पुनः ।  
 अजगन्धाह्वयस्तम्ये कुवलीसंज्ञपादपे ॥ १२३२ ॥  
 ईश्वरस्यानभेदे च स्त्रियां स्याद् वदरा पुनः ।  
 विष्वक्सेनमियासंज्ञस्यावरे परिकीर्तिता ॥ १२३३ ॥  
 कार्पासीति प्रसिद्धे च गुल्मे स्याद् वदरं तु नप् ।  
 एषां स्यात् प्रसवेऽथ स्यान्म्लेच्छजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १२३४ ॥  
 बर्बरो बर्बरा तु स्त्री स्तम्ये यस्याह्वयान्तरम् ।  
 अजगन्धेति ना तु स्याद् भाङ्गिसंज्ञकभेषजे ॥ १२३५ ॥  
 बन्धूकस्तु पुमान् बन्धुजीवाख्ये पुष्पगुल्मके ।  
 रभसस्त्वसनाभिल्यपादपेऽप्यपठीदिदम् ॥ १२३६ ॥  
 प्रसवे त्वनयोरेतन्नबुल्लिङ्गमवधारयेत् ।  
 पशुबन्धनरजौ तु बन्धनी स्त्री नपि त्वदः ॥ १२३७ ॥  
 बन्धनं स्यात् संयमने त्रि तु बन्धस्य साधने ।  
 बन्धे तु रभसः प्राह बन्धकी तु स्त्रियामियम् ॥ १२३८ ॥  
 कुलटायां तथानाससत्कृतिर्वेशगामिनी ।  
 क्षर्याय या स्त्री तस्यां च करिण्यां चाह शब्दवित् ॥ १२३९ ॥  
 निघण्टुकारो रभसो बन्धरि त्वेप भेद्यवत् ।  
 आघौ तु बन्धकं स्त्रीर्बे बलूरस्तूपले पुमान् ॥ १२४० ॥  
 स्तने च द्वे तु मत्स्येऽथ बहिष्ठं स्यान्नपुंसकम् ।  
 ह्रीवरे त्रिस्तु महति काके तु बलिभुग् द्वयोः ॥ १२४१ ॥

बलेस्तु भोक्तारि त्रि स्याद् विभे तु ब्राह्मणो द्वयोः ।  
 आत्मज्ञे च नपि त्वेतद् वेदभागेऽभिषायके ॥ १२४२ ॥  
 तस्याख्यवर्भेदे च भाङ्गर्था तु ब्राह्मणी स्त्रियाम् ।  
 हरेणुस्पृक्षयोश्चापि ब्रह्मरीत्याख्यलोहके ॥ १२४३ ॥  
 पिपीलिजाजातिभेदे पिङ्गे महति किञ्च ताम् ।  
 विद्यादञ्जनिकासञ्जजन्तोर्जात्यन्तरेऽपि च ॥ १२४४ ॥  
 रक्तपुच्छे वाभ्रवं तु बभ्रुसम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 बभ्रोस्तु वश्ये द्वे स्त्री तु पार्वत्या याम्रवी मृत्ता ॥ १२४५ ॥  
 अधात्र रभसेनोक्ता न स्त्री हृक्कर्णयोर्मले ।  
 गणस्थिराजे (१) पुच्छिङ्ग इत्येष बहुवेदिना ॥ १२४६ ॥  
 बाहुदा तु नदीभेदे स्त्री त्रिषु त्वेष दातरि ।  
 बाहोर्वहुप्रदस्यापि सम्बन्धिन्यत्र तु स्मरेत् ॥ १२४७ ॥  
 स्म्यर्थे वृत्तिर्यदा रूप बाहुदीति तदा भवेत् ।  
 बाहुमस्तु द्वयोः कौरे क्षत्रिये च पुमान् पुन ॥ १२४८ ॥  
 स्वयज्ञाततिले बाहुसम्भवे त्वभिधेमवत् ।  
 बाढीकं तु नपि भोक्त हिङ्गुकुङ्कुमयोस्तथा ॥ १२४९ ॥  
 कश्चित् त्वाह वृत्तुम्भेऽपि पुम्भूमनि तु बोधत ।  
 नीवृद्धेदेऽथ तद्देशजातजन्तुषु स द्वयोः ॥ १२५० ॥  
 विशेषात् त्वाह तद्देशजातेष्वश्वेषु कश्चन ।  
 अधानेन समानार्थस्तस्यलिङ्गश्च याचिकः ॥ १२५१ ॥  
 बाह्वैरस्तु पुमान् मेलानन्दायां दिवमे(पितु) नप् ।  
 बालकस्तु पुमान् कृष्णशाली त्रिस्त्वतिबालिने ॥ १२५२ ॥

१. 'पि त्वा' च. पाठ. २. 'ह' ग. पाठ. ३. 'निल' ग. पाठ.

बालेयो गर्दभे द्वे स्याद् दैत्ये चाथ खले त्रिषु ।  
 मृदौ बलिहिते चेति रमसेन समीरितम् ॥ १२९३ ॥  
 बाहुलस्तु पुमान् मासि कार्तिकेऽथ नपुंसकम् ।  
 बाहुत्राणकयन्त्रे हि योधानां मेघवत् पुनः ॥ १२९४ ॥  
 भवेद् बहुलसम्बन्धिन्यथ क्लीं वार्हतं फले ।  
 बृहत्या बृहतीसंज्ञच्छन्दस्यप्यथ मेघवत् ॥ १२९५ ॥  
 बृहत्या बृहत्श्चापि सम्बन्धिन्यथ बान्धवः ।  
 द्वे बन्धौ त्रि तु बन्धोः स्यात् सम्बन्धिन्यथ न स्त्रियाम् ॥ १२९६ ॥  
 विदलेः पादिते काष्ठे परे वेणुदले विदुः ।  
 द्विधाकृते तु मुद्रादौ कश्चिदाक्षय ना पुनः ॥ १२९७ ॥  
 बीभत्सैः कथितः पार्थे नाव्यस्ये च रसान्तरे ।  
 तद्वदर्थे पुनस्त्रि स्यात् कूरे चाथ स्त्रियामियम् ॥ १२९८ ॥  
 बीभत्सा स्याज्जुगुप्सायां बुक्कणस्तु शुनि द्वयोः ।  
 वावदूके पुनस्त्रि स्यादथ स्याद् बुद्धिमान् द्वयोः ॥ १२९९ ॥  
 धूम्याटाख्यस्य शकुनेर्भेदे यस्याह्वयान्तरम् ।  
 राजभृङ्ग इति त्रिस्तु बुद्धियुक्तेऽथ नप्यदः ॥ १२९० ॥  
 बृहत्कं सामभेदे स्यादागन्तेत्यृचि गीयते ।  
 यत् साम तस्मिन् ना तु स्यान्मणिभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ १२९१ ॥  
 अत्र भर्तृदरेः श्लोकं ब्रुवते पूर्वसूरयः ।  
 प्रविकासिप्रभौऽल्पोऽपि महान् य उपलक्ष्यते ॥ १२९२ ॥  
 बृहत्क इति तत्रैष मणौ शब्दः प्रयुज्यते ।  
 इत्येवमथ नबलिङ्गं वृञ्चूकं स्याज्जले द्वयोः ॥ १२९३ ॥  
 मातृवाहकसंज्ञे स्याज्जन्तौ सद्योऽङ्गुरे पुनः ।  
 वैजिको ना शिशुतैलहेत्वोस्तु रभसो नपि ॥ १२९४ ॥

वैजिकादभिसम्बन्धा(दिनिः)\* वीजनिमित्तके ।  
 प्रयोगस्तत्र मेघैस्त्र लिङ्ग भवनवाक् तु नप् ॥ १२६५ ॥  
 उत्पत्तौ च गृहे चान्ये पुन पुस्त्यपि मन्वते ।  
 द्वयोस्तु म्याच्छुनि शुनि पुनर्द्वे भषणोऽथ नप् ॥ १२६६ ॥  
 बुक्कनाल्पक्रियाया म्याद् भरणं तु नपुसकम् ।  
 चेतने धारणे चैव पोषणे भर्त्सनेऽपि च ॥ १२६७ ॥  
 ऋचादेर्मृणाते स्यात् स्त्री तु नक्षत्रे यमदेवते ।  
 भरणी भृञ्जि च प्राहुरन्येऽथो भर्त्सते द्वयो ॥ १२६८ ॥  
 वानरेऽप्यृक्षसङ्गे च मृगेऽथर्क्षमृगे द्वयो ।  
 भल्लूको ना पुनष्टण्डुसङ्गवृक्षेऽथ नपुस्त्रियां ॥ १२६९ ॥  
 भक्षणाभ्यवहारे स्त्री पुनर्थान्ये हि भक्षणी ।  
 गवीधुकासमाख्येऽथ भविलं स्त्री गृहेऽथ ना ॥ १२७० ॥  
 मुनिप्रमेदे भव्ये तु त्रिगथो भटिलो द्वयो ।  
 शुनि स्यात् सेवैके तु त्रिर्भण्डिलस्तु शुनि द्वयो ॥ १२७१ ॥  
 पुत्रे चाथ पुमान् वृक्षे गिरीपाख्येऽथ भञ्जनम् ।  
 आमर्दने स्त्रीवल्लिङ्ग जानीयाद् भञ्जना त्वना ॥ १२७२ ॥  
 अर्थ भजयते स्त्री तु विवृत्य वचने भवेत् ।  
 भञ्जना भरजस्तु द्वे सगाले पुस्त्रियो पुन ॥ १२७३ ॥  
 भक्षभेदे जेहमृष्टतण्डुले तत्र च स्त्रियाम् ।  
 यदा वृषिस्तदा रूप मरुजी भरजेति च ॥ १२७४ ॥  
 भ्रमकस्तु द्वयो कोष्टौ सूर्याचरे तु पुम्ययम् ।  
 अयस्कान्तविशेषे च लोहैर्ममणकारिणि ॥ १२७५ ॥

१ 'द' क, 'दे' ग घट २ 'दु' ग पाठ ३ 'च' च पाठ  
 मक' क क च. पाठ .



रभसस्त्वेषु वाच्येषु दीर्घादिं आमकं जगौ ।  
 शब्दस्मृतिविरुद्धत्वात् तदस्माभिरुपेक्षितम् ॥ १२७६ ॥  
 भ्रमणं तु नपि भ्रान्तौ स्त्रीनपुंसकयोः पुनः ।  
 भ्रमणा भ्राम्यतेर्हेतुव्यापारेऽथ स्त्रियामियम् ॥ १२७७ ॥  
 कारुण्डिकायां भ्रमणी\* क्रियाद्यायामधीशितुः ।  
 भ्रमरस्तु द्वयोर्भृङ्गे कामुके त्वामिधेयवत् ॥ १२७८ ॥  
 भटालं तु कपोले क्ली मेघलिङ्गं तु सेवके ।  
 भल्लाट्स्तु द्वयोर्कक्षमृगेऽथो वाम्नुवासिनाम् ॥ १२७९ ॥  
 देवानां स्यादन्यतमे म च ज्ञातव्य ईदृशः ।  
 उदक्पार्श्वस्थकोष्ठानां प्रत्यगारभ्य यो भवेत् ॥ १२८० ॥  
 कोष्ठश्चतुर्थस्तत्रासौ तिष्ठतीत्यथ मेघवत् ।  
 भण्डीरो योद्धरि स्त्री तु शाकवल्लचन्तरे भवेत् ॥ १२८१ ॥  
 मण्डूकपर्णासज्ञे हि भण्डीरी पुंसि तु स्मृतः ।  
 शाक्यक्षपणकानां स्याद् भदन्तः पूजनीयके ॥ १२८२ ॥  
 सर्वसन्धासिनि त्वाह हर्षनन्दी स सूक्ष्मदृक् ।  
 तारामदन्तयुक्ते तु त्रिर्भवन्तस्तु ना पुनः ॥ १२८३ ॥  
 काले भवितरि त्वेप त्रिस्तत्रापि यदा स्त्रियाम् ।  
 तदा भवन्ती भरुटः पुनर्द्वे कुम्भकारके ॥ १२८४ ॥  
 कपर्दे तु पुमान् ना तु भगवान् हरशार्ङ्गिणोः ।  
 बुद्धे च त्रि तु पूज्येऽथ पार्षत्यां भगवत्पुंसौ ॥ १२८५ ॥  
 स्त्रियामथ भविष्यत् त्रिर्भाविति क्ली तु वारिणि ।  
 भारतं त्वस्त्रियामसिन् वर्षेऽथो भरतस्य हि ॥ १२८६ ॥  
 सम्बन्धिनि त्रिषु स्त्री तु सरस्वत्या हि भारती ।  
 रभसस्त्वाह पक्षिण्यामित्यर्थस्तत्र चिन्त्यताम् ॥ १२८७ ॥

\* 'भ्रमणी स्यादधीशितुः । श्रीशारदा कारुण्डिकायाम्' इति तु हेमचन्द्रः ।

तुलसीनाम्नि च स्तम्बे नाथ्यवृत्त्यन्तरेऽप्यथ ।  
 क्लीं महाभारते ना तु भार्गवो गजघन्विनो ॥ १२८८ ॥  
 शुक्रे परशुरामे च भार्गवी तु स्त्रियामियम् ।  
 हरिमियाया दूर्वाया पार्वत्या चाथ भाषणम् ॥ १२८९ ॥  
 वचने ननुपालम्भवाचि तु स्त्री हि भाषणी ।  
 भालौङ्गस्तु शिवे शाकभेदेऽपि करपत्रके ॥ १२९० ॥  
 महालक्षणसम्पन्नपुरुषे रोहिते च ना ।  
 कच्छपे तु द्वयोस्त्रिस्तु रोहिते गुणिनि स्मृत ॥ १२९१ ॥  
 भावाटस्तु त्रिषु ज्ञेयो भावके कामुकेऽपि च ।  
 ना तु साधुनिवेशे\* स्याद् रभसेनेदमीरितम् ॥ १२९२ ॥  
 †भारद्वाजी तु वन्याया कार्पास्या स्त्री पुमान् पुन ।  
 भारद्वाजो द्रोणाचार्ये द्वे भरद्वाजवशजे ॥ १२९३ ॥  
 भारुण्डस्तु नपि ज्ञेय सामभेदेषु केषुचित् ।  
 एकोदरपृथग्ग्रीवे त्वच्छिचारिणि पक्षिणि ॥ १२९४ ॥  
 द्वयो स्याद् भावना तु स्त्रीनपोरुपादने तथा ।  
 गन्धाधिवासनाया च भाट्टास्तु प्रतिजानते ॥ १२९५ ॥  
 प्रवर्तनाया भावज्ञः पुनस्त्रिर्भाववेदिनि ।  
 प्रियङ्गुसङ्गृह्ये तु भावज्ञो स्त्री द्वयो पुन ॥ १२९६ ॥  
 भ्रातृव्यो भ्रातृपुत्रे ना पुन शत्रां नपि त्वद ।  
 भ्रामरं अमरैर्ज्ञेय कृते मधुनि सा पुन ॥ १२९७ ॥  
 पार्वत्या आमरी स्त्री(तुः स्याद्) व(स्त्रे ज्ञे) तु भिदकं नपि ।  
 परशौ तु पुमान् स्त्री तु मेदके भिदुरं तु नप् ॥ १२९८ ॥

१. 'लम्भस्तु' क च, 'लाकस्तु' ग पाठ २ 'वृ' ग, 'वृष्टि' ट पाठ. ३. 'य  
 ना ।' ग, पाठ ४ 'ज्ञे' ग, पाठ

कुलिशे भेद्यवत् तु स्याद् भेत्तर्यपि भिदेलिमे ।

भीषणं तु त्रिषु ज्ञेयं भीमे स्त्रीशब्दयो पुनः ॥ १२९९ ॥

भीषणा भापनायां स्यात् स्त्री तु स्यात् सल्लकीरमे ।

कवाटे चेति रमसो सुवने तु नपुंसकम् ॥ १३०० ॥

पुंस्यप्येके विदुर्लोके स्त्रीमेव जले विदुः ।

भुजिष्यस्तु द्वयोर्दामे धने तु (स' टी) पुमान् पुनः ॥ १३०१ ॥

आचार्येऽप्योदने चापि रमभां हस्नमाके ।

त्रिस्तु भोक्तारि विजेषमनवीन-हानयो ॥ १३०२ ॥

भुजङ्गस्तु विटे पुंसि तथैवान्यतमे भवेत् ।

चण्डवृष्टिप्रयातादिदण्डकानां द्वयो-त्त्वत्रे ॥ १३०३ ॥

मुलिङ्गस्त्वपिभेदे ना नीवृद्धेदे तु भस्ति च ।

स्यात् सास्वाययवे द्वे तु पञ्चिजात्यन्तरेऽपि ना ॥ १३०४ ॥

\* भुरण्यां भास्करे त्रिणो वहौ त्रिप्रे पुनस्त्रिषु ।

भूमिजस्तु पुमान् देलभेदे नरकसर्जके ॥ १३०५ ॥

अक्षरके च स्त्री तु स्यात् मीनायां भूमिजाय तत् ।

यत्किञ्चिद् भूमिममृतं तत्र त्वाद् भेगजिरुम् ॥ १३०६ ॥

अस्त्री त्वाभरणे ज्ञेयं भूपर्णं भूषणा त्वनः ।

अलङ्कृतावयव स्त्री स्याच्चतुर्दश्यां तिर्या तथा ॥ १३०७ ॥

भूतंष्टा र्वाञ्जिते तु त्रिभूतानामथ सा गिराम् ।

तीक्ष्णार्जकान्यमन्त्रे स्याद् भूतघ्नी त्रिभु हन्त्रि ॥ १३०८ ॥

१. 'वो' क. ग. ड. च पाठ. २. 'य' ग. पाठः. ३. 'तु' क. पाठ. ४.

'लज्जिते' र. च. पाठ.

भूतानाममनुष्येऽथ भूमिस्पृग् वैद्यमर्त्ययो ।

द्वयो स्पष्टरि तु त्रि स्याद् भूमेरथ नृलिङ्गक ॥ १३०९ ॥

भृङ्गारः फलकात्म्य स्याद् भृङ्गारी तु स्त्रियामियम् ।

शिल्लिकासजके कटि चक्रे तु भृमलं नपि ॥ १३१० ॥

ना तु चायो द्वयो तु म्यात् कृमिजात्यन्तरेऽथ नप् ।

भेषजं स्यात् सुखे तोये स्नापणे तु हि भेषजी ॥ १३११ ॥

स्त्रीनगैर्भैरवं तु त्रि(हर्भा)भे स्याद् भैरवी पुन ।

सप्तानामपि मातृणामेकस्या मानरि भ्रूता ॥ १३१२ ॥

भोजनं तु धने भुक्तौ क्षीन स्याद् भोजना पुन ।

नप्लियोभोजयत्यथ भोगवत् तु त्रिषु स्पृतम् ॥ १३१३ ॥

भोगयुक्ते द्वयो तु स्याद् भुजगे भोगवानथ ।

नद्या नगर्यां नागानामिथ भोगयती स्त्रियाम् ॥ १३१४ ॥

वैनयन्ती तु पातालगङ्गायामित्यभाषत ।

भैरविकः कनकायुक्ते त्रि पुष्पभ्रि तु भौरिका ॥ १३१५ ॥

प्राग्देशावस्थिते नीरुद्धेदे समतटाह्वये ।

अथ मङ्गलमस्त्री स्यत् कन्याणे त्रि तु सद्भवति ॥ १३१६ ॥

मल्लिनाग धसद्वरागन्धयुक्ते च वस्तुनि ।

मङ्गरा सितदूर्वाया स्त्रियां रभस उक्तवान् ॥ १३१७ ॥

कृप्य तु मल्लिनापुष्पगन्धे लब्धार्थरक्षणे ।

पुमास्त्यङ्गारके ग्रामवास्तुभेदे च केचन ॥ १३१८ ॥

मङ्गल्य तु निमित्ते म्यान्मङ्गलस्याभिधेयवत् ।

मातृणापुष्पगन्धन युक्ते वस्तुनि चाथ नप् ॥ १३१९ ॥

त्रेय मर्षोपधिक्षाने दक्षि चाथ नृलिङ्गक ।

बिल्वे मसूरसने च धान्ये म्याद् रभस पुन ॥ १३२० ॥

अश्वत्थे त्रायमाणायामप्याचष्ट स्त्रियां पुनः ।  
 मङ्गल्या स्याद् वचायां च मल्लिकापुष्पगन्धिनि ॥ १३२१ ॥  
 कालागुरुविशेषे च गन्धमेदे च यः स्थितः ।  
 मल्लिकाकुसुमे तस्मिन् रमसस्तु बहूक्तवान् ॥ १३२२ ॥  
 रोचनाशम्भः पुष्पीमसीशुक्लवचास्त्रपि ।  
 इत्येवमथ विज्ञेया शब्दज्ञैर्मण्डली त्रयी ॥ १३२३ ॥  
 विन्धे चाप्युपसूर्ये च कुष्ठरोगान्तरेऽपि च ।  
 समूहमात्रे ग्रामौघे देशे द्वादशराजके ॥ १३२४ ॥  
 युग्मे च शुनि तु द्वे स्यान्मण्डपोऽब्धी जनाश्रये ।  
 मण्डस्य तु पिवे त्रि स्यादथ स्यान्नपि मण्डनम् ॥ १३२५ ॥  
 विद्यादाभरणे भूषिक्रियायां तु न ना स्मृता ।  
 मण्डना रमसस्तु त्रिः शब्दज्ञोऽलङ्कारिष्णुनि ॥ १३२६ ॥  
 मत्सरा तु स्त्रियामाह मक्षिकायां पुमान् पुनः ।  
 भवेत् परशुमद्वेषे लोभे कोपेऽजयोऽपठीत् ॥ १३२७ ॥  
 यागसाधनसोमाख्यद्रव्ये च कृपणे पुनः ।  
 भेषवत् परसम्पत्तेरसोऽर्धजयः पुनः ॥ १३२८ ॥  
 निष्कयेऽप्याह मदनः पुनः पुंसि मनोभये ।  
 पिण्डीतकतरौ स्याच्च धूर्धुरे वनकोद्रवे ॥ १३२९ ॥  
 वृक्षे कुरवकाभिल्ये मधूच्छिष्टवसन्तयोः ।  
 कस्तूरिकाशृङ्गास्याण्डे पुनः स्त्री मदनी तथा ॥ १३३० ॥  
 सुरायां च नपि त्वेतत् प्रसवेऽत्रोक्तशाखिनाम् ।  
 मदनं माद्यतेऽर्थे मदना त्वपुमानसौ ॥ १३३१ ॥  
 धातोर्मदयतेरर्थे मन्मथस्तु पुमानयम् ।  
 रमसः कामचिन्तायामित्यध्वैष्ट महामतिः ॥ १३३२ ॥

वन्द्ये च कपित्थे च ह्री तु तत्प्रसवेऽथ नप ।  
 मधुकं मधुयष्ट्याख्यमेपनेऽजयोऽनदत् ॥ १३३३ ॥  
 स्त्रियमेनाममुनाय जातिभेदे तु स द्वयो ।  
 भैत्रियायोगवीचाले चन्दिन्यप्यथ सा स्त्रियाम् ॥ १३३४ ॥  
 मयुका श्यामगङ्गा स्थान्मधुपर्ण्या च भाषिता ।  
 रभसेन बहुजेन मधुरन्तु पुमान् रसे ॥ १३३५ ॥  
 स्वादुसजे तद्वति तु त्रिषु स्वाच्छोभने प्रिये ।  
 स्त्रिया तु मनुरासनपुत्राभित्याह यादव ॥ १३३६ ॥  
 दूवाया मधुयष्ट्या च मिश्रेयाशतपुष्पयो ।  
 मयुङ्कुटिकातजनातुलुहान्तरे तथा ॥ १३३७ ॥  
 मेढ्राया चेति रभस ह्रीन्तु गरलेऽभ्यधा ।  
 अना तु राज्ञिकेऽथ स्यात् त्रयोऽश्या त्रिषु स्त्रियाम् ॥ १३३८ ॥  
 महोश्रा भेद्यन्तु तु स्वादत्युग्रऽथ नृगण्डया ।  
 मल्लः श्लेभेदे स्याद् उशेऽप्ययमे गिर ॥ १३३९ ॥  
 आरामे चाप्यथ ज्ञेय मञ्जुर्ल त्रिषु मुन्तरे ।  
 द्वयोस्तु पक्षिभेदे म्हाजगरङ्गाद्वनं य ॥ १३४० ॥  
 जलरात्रये निरुद्धे च नयुमन्मुखादगात् ।  
 मध्यमन्तु नृशण्ट स्वाच्छरी त्रयवान्तरे ॥ १३४१ ॥  
 अवलगाहये ना तु मध्यदेशधर नृपे ।  
 मसाना च मराणा स्यात् पन्थापाना चित् स्मरे ॥ १३४२ ॥  
 त्रि तु मय्यन्तरे मी तु म यण म यमाह्लो ।  
 स्त्रिया च दृष्टरजसि रगमत्त्याह शब्दमित्र ॥ १३४३ ॥

कर्णिकायां च तस्याश्च बह्वर्थत्वं निरूप्यताम् ।  
 मर्कटस्तु कपौ द्वे स्याद्वृत्तायां च स नृपक्षियोः ॥ १३४४ ॥  
 क्वाटबन्धनार्थायाः सूचेर्विष्कम्भयन्त्रके ।  
 मर्कटं मर्कटी चेति स्त्रियां त्वेव हि मर्कटी ॥ १३४५ ॥  
 आत्मगुप्ताख्यवल्ग्यां च करञ्जाख्यस्य शाखिनः ।  
 भेदेष्वेकत्र भेदे च मुद्गमेदे तु पुंस्ययम् ॥ १३४६ ॥  
 वन्यसंज्ञे तुरुष्काख्यनिर्यासे चाथ मन्थरम् ।  
 मन्दे बक्रे पृथौ च त्रिः सूचके मन्दगामिनि ॥ १३४७ ॥  
 ना तु बाधे बले कोपे मन्थदण्डेऽप्यथो नपि ।  
 कुसुम्भ्यां मन्थरा तु स्त्री कैकेय्याश्चेटिकान्तरे ॥ १३४८ ॥  
 मन्दिरं तु पुरे गेहे क्लीबमव्यौ तु पुंस्ययम् ।  
 मथितं तु क्लीबलिङ्गं निर्जले गोरसे कृते ॥ १३४९ ॥  
 त्रिस्तु मन्थतिमभ्रातिकर्मभूतेषु वस्तुषु ।  
 मन्दारस्तु पुमान् देववृक्षमेदेऽर्कनाम्नि च ॥ १३५० ॥  
 गुल्मे स्यात् पारिमद्राख्यवृक्षतद्भेदयोरपि ।  
 तेषां तु प्रसवे क्लीबमरविन्देऽप्यथ द्वयोः ॥ १३५१ ॥  
 मदारो हस्तिनि त्रि स्याद्वलसेऽथ नृलिङ्गकः ।  
 एकादृकमुद्गमेदे स्यान्मरायो मूर्त एव च ॥ १३५२ ॥  
 कुसूलेऽमरदत्तेन कथितस्तस्य नेक्षितम् ।  
 मूलमस्माभिरर्थे नप् सान्नोः स्यादुभयोरपि ॥ १३५३ ॥  
 अग्निं नरो दीधितिभिरित्यस्यामृचि गीतयोः ।  
 महार्घस्त्रिर्महामूल्ये द्वे तु लावकपक्षिणि ॥ १३५४ ॥  
 मरालस्तु द्वयोर्हंसे मिश्रवर्णे पुनः पुमान् ।  
 स चाल्पपीतरक्ते स्याद् भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ॥ १३५५ ॥

मन्त्रज्ञस्तु पुमांश्चारे त्रिस्तु मन्त्रविदि स्मृतः ।

†मकणस्तु पुमान् कालेऽप्यजातरदहस्तिनि ॥ १३५६ ॥

निःश्मश्रुपुरुषेऽप्याह रभसः शब्दवित्तमः ।

ह्रस्वाङ्गे च गजे द्वे तु शय्याकीटेऽथ नप्यदः ॥ १३५७ ॥

जङ्घात्राणार्थयन्त्रे स्याद् योधानां मर्दनी पुनः ।

योधानां पादरक्षार्थयन्त्रे स्त्री स्त्री तु मर्दनम् ॥ १३५८ ॥

मृदात्सर्थे स्त्रियां तु स्यात् क्षुमाधान्ये मसृण्यथ ।

अकर्कशे (च ! त्रि)† मसृणं सिम्भे च मकरस्तु ना ॥ १३५९ ॥

निधिभेदे च राशौ च दशमे स्याद् द्वयोः पुनः ।

ज्ञपसंज्ञे जलचरे मलिनं तु मलीमसे ॥ १३६० ॥

त्रि स्त्री पुनरुदक्यायां मलिना मलदस्तु ना ।

मापधान्ये भृष्टि चासौ स्यौराख्ये नीष्टुदन्तरे ॥ १३६१ ॥

भेद्यलिङ्गं तु विज्ञेयं मलस्य स्यात् प्रदातरि ।

मशकस्त्वृषिभेदे ना द्वयोस्तु क्षुद्रपक्षिणि ॥ १३६२ ॥

मलिम्लुचसमाख्ये च मरुजा स्त्री मृगान्तरे ।

यथोक्तं मरुजा तूचमृदुपाण्डरोगिका ॥ १३६३ ॥

रोमराजिमती मध्ये द्वादशाहुलसम्मिता ।

इत्थस्या लक्षणं भेद्यलिङ्गं तु मरुसम्भवे ॥ १३६४ ॥

मल्लिको नृसियोर्दीपाधारपात्रे स्त्रियां पुनः ।

मल्लिका पुष्पवल्ल्यां स्याद् यस्या आख्यापि भूपदी ॥ १३६५ ॥

मर्मरस्तु पुमान् बलपर्वानां स्तनिते तथा ।

मर्मर मक्षमेदे स्त्री मौडीसंज्ञेऽथ मस्तकः ॥ १३६६ ॥

१. 'ध्व' च. पाठः. २. 'दी' क. द. च. पाठः.

† 'मन्त्रज्ञो निर्विपाणेने निःश्मश्रुपुरुषेऽपि च । उद्ग्रे नारिकेले च' इति तु मेदिनी ।  
‡ 'मसृणोऽकर्कशे सिम्भे त्रिषु' इति मेदिनी ।



अस्त्री शिरसि विद्वांस पुनरन्ये प्रचक्षते ।  
 शिरस पूर्वभागस्य मध्य इत्यथ विद्विषि ॥ १३६७ ॥  
 मर्लीको ना नपि त्वेतदङ्गने सम्प्रचक्षते ।  
 मर्लीको द्वे पक्षिमात्रे सरोजशकुनौ पुन ॥ १३६८ ॥  
 शाकटायन आहैन मण्डूकस्तु द्वयोरयम् ।  
 मेकेऽपि पिकमेदे च मण्डूकी तु स्त्रियामियम् ॥ १३६९ ॥  
 गजस्थापरपादस्य कृतस्य दशधा तथा ।  
 उपरिष्ठात् समारभ्य तुर्यभागे तथैव च ॥ १३७० ॥  
 मण्डूकपर्वामप्याह रमस शब्दवित्तम ।  
 लाङ्गलावयवस्थापि भेदेऽथो राजरक्षिणि ॥ १३७१ ॥  
 कृते पुरस्य दुर्गस्य बहिर्भूमौ नृलिङ्गक ।  
 यन्त्रभेदे मयूखस्तु नृस्त्रियो किरणेऽथ ना ॥ १३७२ ॥  
 ज्वालादीप्त्यो रथस्याक्षे त्रिङ्गौ चाथ द्वयोरयम् ।  
 मयूरो बहिणे ना तु स्यादपामार्गसञ्ज्ञके ॥ १३७३ ॥  
 स्तम्भे च तुलसीभेदे चाल्पपत्रसुगन्धिके ।  
 त मयूरशिखासञ्ज्ञमेपजे रमसोऽपठीत् ॥ १३७४ ॥  
 स्त्री तु तुल्याङ्गनेऽथो ना धान्ये मङ्गलमञ्ज्ञके ।  
 केयाञ्चित् स्यान्मयूरोऽथ तथा चर्मासनान्तरे ॥ १३७५ ॥  
 ग्रीहिरुक्काख्यधान्ये तु मसूरी स्त्री तथा भवेत् ।  
 मारिसजे रोगभेदे वेद्याया रमसोऽपठीत् ॥ १३७६ ॥  
 अथ ना मसूरो धान्यभेदे चर्मासनेऽपि च ।  
 रमसस्त्वाह वेद्याया स्त्रिया ग्रीहन्तरेऽपि च ॥ १३७७ ॥  
 अथो नपुंसक विद्यान्मधूलं शब्दकोविद ।  
 सारधादिमधौ ना तु मधूके गिरिसम्भवे ॥ १३७८ ॥

रसे च मधुराभिरूपे भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ।  
 मठरस्तृप्तिभेदे ना भेद्यत् त्वलसे पुन \* ॥ १३७९ ॥  
 मठर तु द्रवीभूते दध्यतीव नपुसरम् ।  
 त्रि तु कण्ठगतप्राणे कृमिजात्यन्तरे द्वयो ॥ १३८० ॥  
 ना त्वमौ मरतो जन्तो द्वे मण्डाक्ष पुनर्नपि ।  
 रज्जाया मन्ददृष्टो तु त्रिषु मन्देन्द्रियेऽपि च ॥ १३८१ ॥  
 मत्स्याक्षी तु स्त्रिया घ्राक्षीसज्जानृपनृणान्तरे ।  
 मत्स्याक्षस्तु पुमान्छाकस्तम्बे पक्ष्मसज्जके ॥ १३८२ ॥  
 पुखियोस्तु मरीचिः स्याद् गमस्तिमृगतृष्णयो ।  
 अष्टके त्रसरेणूना लिक्षाम्यपरिमाणेन ॥ १३८३ ॥  
 सप्तानामपिभेदानामयमन्यतमे पुमान् ।  
 मधुवारु तु द्वयोरजय कोकिले भेद्यत् पुन ॥ १३८४ ॥  
 मधुरा यस्य वारु तत्र मत्स्यराद् तु द्वयोरमघ् ।  
 मकरादये जलचरे मत्स्यानां त्वधिपे पुमान् ॥ १३८५ ॥  
 मण्डली तु द्वयो सर्पजातिभेदेषु तेषुचित् ।  
 पक्षिणेतौ मण्डलवदर्थे तु त्रिष्वथ । स्त्रियाम् ॥ १३८६ ॥  
 आवर्त्ता मालिकाप्याद्यजनाना मन्दिरान्तरे ।  
 सत्तलासङ्गके पुष्पवालिभेदेऽप्यसा स्मृता ॥ १३८७ ॥  
 भूयोऽपि रभसेनोक्ता चतुर्वर्थेषु मालिका ।  
 भेद्यके पुष्पमाल्ये पत्रिकाहस्तिमलयो ॥ १३८८ ॥  
 आकारान्ताथ सर्वासु पुष्पवलीषु मात्रा ।  
 ईकारान्ताथ न स्त्री म्यामात्रं खेटकाद्वये ॥ १३८९ ॥

१ 'जायमौ' क च पाठ    २ 'रजज' च    ३ 'रता' च ग पाठ    ४ 'नामाघ' ग पाठ    ५ 'त'

वनदुर्गनिवासे स्याद् भेद्यलिङ्गं तु धारके ।  
 मागधी तु स्त्रियां यूथीपिप्पल्योः स्याद् द्वयोः पुनः ॥ १३९० ॥  
 मर्त्यजात्यन्तरे वैश्याज्जाते ब्राह्मणयोपिति ।  
 वैश्यात् क्षत्रियकन्यायां जाते च स्याच्च वन्दिति ॥ १३९१ ॥  
 मगधानां तु ना राशि जीरंकेऽप्यथ माधवः ।  
 त्रिप्णौ वैशाखमासे च वसन्ते चाजयो नरि ॥ १३९२ ॥  
 मध्वासवसमाख्ये तु मद्यभेदे नृशण्डयोः ।  
 स्त्रियां तु माघवी पुष्पवह्निजात्यन्तरे भवेत् ॥ १३९३ ॥  
 अतिमुक्तफसंज्ञे स्यात् सुरायां च तथा विदुः ।  
 कोशातक्याः प्रभेदे च भवेद् दीर्घफलाह्वये ॥ १३९४ ॥  
 जयन्त्यामिति च प्रोक्तं केनचित् तन्निरूप्यताम् ।  
 रमसः शतपुष्प्यां च ब्रवीति मधुशर्कराम् ॥ १३९५ ॥  
 अर्भत्वेनास्य राजस्तु मधोः पुत्रादिषु त्रिषु ।  
 मार्ताण्डौ रमसेनोक्तः खगे दंष्ट्रिणि च द्वयोः ॥ १३९६ ॥  
 रवी तु पुंसि मार्तण्डमार्ताण्डौ यादवादिर्तौ ।  
 माकन्दस्तु पुमानाग्रे स्त्री स्यादामलकीतरौ ॥ १३९७ ॥  
 माणिक्यं तु भवेद् रत्नवरे क्लीब स्त्रियां पुनः ।  
 गृहगोधासमाख्ये स्यान्माणिक्या जन्तुमेदके ॥ १३९८ ॥  
 मार्गारस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ।  
 आयोगव्यां निपादात् स्यात् कैवर्तेऽप्यथ भेद्यवत् ॥ १३९९ ॥  
 मार्गन्य दातरि त्रिस्तु मार्गणो याचकेऽथ ना ।  
 वाणे च स्त्रीनपौर्याञ्छाद्वेपयोर्मणिणाय ना ॥ १४०० ॥  
 मार्जनः सेहसंज्ञे स्याद् गुणे र्माशण्डयोः पुनः ।  
 मार्जनं मार्जना चेति मार्द्यं विद्वद्भिरीरितम् ॥ १४०१ ॥

मारिपस्तु पुमानर्थे नाद्योक्तिविषये तथा ।

जीवशाक इति ख्याते शाकभेदेऽपि सा पुनः ॥ १४०२ ॥

दक्षमातरि विजेया स्त्रीलिङ्गा मारिषा बुधैः ।

मार्जिता तु रसालाया स्त्री तस्या लक्षणं विदुः ॥ १४०३ ॥

अपकतक्रं सव्योपचतुर्जातगुडार्द्रकम् ।

सजीरकं रसाला स्यादित्येव त्रि तु शोधिते ॥ १४०४ ॥

मार्जारस्तु विडाले द्वे पुमान्निङ्गुदपादपे ।

अगस्त्यवृक्षे च स्त्री तु मार्जारी स्यान्मृगान्तरे ॥ १४०५ ॥

काष्ठजसङ्गे त चाहुर्मृगशश्मरःकृतिम् ।

कस्तूरिकामृगम्यापि म्यादण्डे द्वे तु हस्तिनि ॥ १४०६ ॥

मातङ्गः स्याच्च चण्डाले मारुतस्तु पुमानयम् ।

वायौ च भीमसेने च हनूमति च नप् पुनः ॥ १४०७ ॥

पुरा भिन्दुर्यवेत्यम्यामृचि गीते हि सामनि ।

त्रिर्मरुद्योगिनि स्यात् तु धुधूरे मातुलः पुमान् ॥ १४०८ ॥

भदनाख्यद्रुमे चाथ रभस शब्दवित्तमः ।

मातुर्जातरि च स्त्री तु भार्याया तस्य मातुली ॥ १४०९ ॥

मातुलानी च भङ्गाख्यधान्ये स्यान्मातुलान्यसौ ।

द्वयोस्तु मातुलानाख्यसर्पजात्यन्तरे स्मृतः ॥ १४१० ॥

माहेन्द्री तु स्त्रियां ज्ञेया सप्तानामेकमातरि ।

मातृणा कदलीजातिभेदे च पृथुदीर्घकम् ॥ १४११ ॥

तत्र यस्य फलं त्रिन्तु स्यान्महेन्द्रमथ योगिनि ।

महेन्द्रदेवते चाथ माहूरः पुंसि पर्वते ॥ १४१२ ॥

पूजके तु त्रिषु ज्ञेयो माहूरस्तु नृलिङ्गकः ।

इन्द्रे स्त्रीर्चं तु शयने वाले च स्त्री तु मानसम् ॥ १४१३ ॥

चित्ते हैमवते चापि सरोमेदेऽपि यज्वनाम् ।  
 प्रसिद्धे स्तोत्रंभेदेऽपि यज्ञगे मनसः पुनः ॥ १४१४ ॥  
 सम्बन्धिनि त्रिषु क्त्वा तु मासिकं पुंसि केचन ।  
 मासि श्राद्धे त्रिषु पुनर्मासं मृतमृतादिषु ॥ १४१५ ॥  
 मानवस्तु मनुष्ये द्वे मनुसम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 माणवस्तु पुमान् हारभेदे षोडशयष्टिके ॥ १४१६ ॥  
 द्वे तु बाले कुपुरुषेऽप्यथ पुंम्भूम्नि मालवाः ।  
 अवन्त्याख्ये जनपदे सन्निवासजने द्वयोः ॥ १४१७ ॥  
 सर्वैश्च वचनैर्योगी मर्त्यजात्यन्तरे तथा ।  
 पुरातने तु मधुनि माधुकं क्त्वा त्रिषु त्वदः ॥ १४१८ ॥  
 यत् स्यान्मधुकसम्बन्धि तसिन्नथ नृलिङ्गकः ।  
 माधुरः षोडशेऽरत्नौ मूलादारभ्य यस्य हि ॥ १४१९ ॥  
 अरत्नयः सप्तदश तस्य यूपस्य स त्रि तु ।  
 सम्यन्धे मधुरेणाथ मालाकारे हि मालिकः ॥ १४२० ॥  
 द्वे मालावति तु त्रि स्यान्मासिकं तु नपुंसकम् ।  
 सारथे मधुनि स्याच्च शैलधात्वन्तरे तथा ॥ १४२१ ॥  
 चक्रसंज्ञे मक्षिकायाः पुनः सम्बन्धिनि त्रिषु ।  
 मापाशी तु तुरङ्गे द्वे मापस्य त्वाशके त्रिषु ॥ १४२२ ॥  
 मिहिरस्तु पुमान् सूर्यवायुमंघेषु न च जले ।  
 मिथुनं तु क्लीबलिङ्गं स्त्रीपुंसयुगले तथा ॥ १४२३ ॥  
 मधुसर्पिर्द्वये राशौ तृतीये स्याद् द्वयोर्गणे ।  
 पुग्माख्ये तद्वति पुनस्त्रिषु स्यान्मिथुनैः\* पुनः ॥ १४२४ ॥

दम्पत्योः पुंसि नम्लिङ्गं पुनः स्याच्च घृताजने ।  
 मिथकं यजमानस्य त्रि तु मिश्रयितर्यसौ ॥ १४२६ ॥  
 मिथुनी तु द्वयोः खज्जरीटाल्ये पक्षिणि त्रि तु ।  
 भरेन्मिथुनवत्येव मुसलस्तु नृशण्डयोः ॥ १४२६ ॥  
 अवघातोपकरणदण्डे स्त्री तु मुसल्यसौ ।  
 गृहगोपासमारूपे स्याज्जन्तौ कुम्भुम्बुरुण्यपि ॥ १४२७ ॥  
 तालमूलीसमारूपे च स्तम्बेऽथ मुन्निरः पुमान् ।  
 सूर्ये मेघे च धर्मं च त्रि तु दातरि ना पुनः ॥ १४२८ ॥  
 मुद्गरः पृष्णि कन्दर्पे ह्रीव तु तमसि स्मृतम् ।  
 मुखरन्तु त्रिषु ज्ञेयो दुर्मुखे स्त्री तु पक्षिणि ॥ १४२९ ॥  
 मुखरा शारिङ्गसजे मुण्डितं त्वभिधेयवत् ।  
 उसनेऽथ स्त्रिया त्वेया श्रमणीति हि मिथुने ॥ १४३० ॥  
 भेषज्यशाकस्तम्बेऽथ मुद्गरौ दृष्टिणे नरि ।  
 मल्लिकाया च रमस पुनर्वन्वादिभेदेन ॥ १४३१ ॥  
 कर्णे तु मल्लिकाभेदे त्रिषु मुद्गस्य दातरि ।  
 मुष्टिकस्तु पुमान् स्वर्णकागे स्यात् स्त्री तु मुष्टिका ॥ १४३२ ॥  
 कर्मारम्योपकरणभेदे ना तु मुसल्यसौ ।  
 यलमद्रेऽथभेदे च यम्येनो 'धैतिक' (?) ++ ॥ १४३३ ॥  
 त्रि स्यान्मुमन्वत्यर्थं मृषिकस्तु द्वयोरयम् ।  
 आगुजाती यदा तु स्यात् त्रिया वृत्तिस्तदा भवेत् ॥ १४३४ ॥  
 मृषिना निरिपाणा च जातिभेदे जलौक्याम् ।  
 अनिष्टगन्धे विज्ञेयो मृषिकं महद्वाहनी ॥ १४३५ ॥

१ 'तस्त्र' च न पाठ. २ 'प' ह न च पाठ. ३. 'य' लिख. । यत्  
 स्या' म, 'दमिक. त्रि' च पाठः.

क्लीवं तु मूर्च्छनं मोहेऽभिन्यासौ च स्त्रियां पुनः ।  
 मूर्च्छना गीतिधर्मे स्यात् कचित् स्त्रीशण्डयोः पुनः ॥ १४३६ ॥  
 मूर्च्छना मूर्च्छयत्यर्थे पुन्रपुंसकयोः पुनः ।  
 मूलको वुस्तिकासंज्ञशाकस्तन्वे त्रिषु त्वयम् ॥ १४३७ ॥  
 मूलनक्षत्रसंयुक्तकालजातेऽथ पुंस्ययम् ।  
 वनस्पतौ स्यान्मूलेरो हर्षनन्दी त्वमापत ॥ १४३८ ॥  
 शब्दार्थवेदिनामग्न्य आपणीयवनस्पतौ ।  
 क्ली तु पण्ये मृणाली तु विसे लिङ्गत्रयी भवेत् ॥ १४३९ ॥  
 शाकटावन आह स्र यद्वाङ्कुर इतीदृशम् ।  
 पद्मकोरक इत्याह हर्षनन्धथ सज्जनः ॥ १४४० ॥  
 दयितेऽपि मृणालं त्रिमृदङ्गस्तु पुमानयम् ।  
 महाकोशातकी स्वल्पफलकोशातकीति च ॥ १४४१ ॥  
 ख्यातयोर्लतयोर्बाधभेदे च मुरजाह्वये ।  
 प्रसवे तूक्तलतयोः क्लीवं स्यान्मृदुलं पुनः ॥ १४४२ ॥  
 भेद्यन्मृदुनि क्ली तु प्रसिद्धे गन्धवस्तुनि ।  
 अगुर्विति मृणाक्षी तु स्त्रीलिङ्गा स्याल्लतान्तरे ॥ १४४३ ॥  
 इन्द्रवारुणिकासंज्ञे गृगनेत्रेषु तु त्रिषु ।  
 अथ प्राहुर्मृदुत्वक् स्याद् मूर्जाह्वयमहीस्थे ॥ १४४४ ॥  
 मुञ्जे च त्रि तु मृदुलत्वचि मेचकवाक् तु ना ।  
 कृष्णश्यामलयोर्ज्ञेयो गुणमात्रे त्रिषु त्वयम् ॥ १४४५ ॥  
 काष्ण्ययुक्ते श्यामलत्वयुक्ते चाथ नृशण्डयोः ।  
 मयूरचन्द्रके चापि स्तनस्यापि च चूचुके ॥ १४४६ ॥  
 मेनादस्तु द्वयोदलागे स्यान्मार्जारमयूरयोः ।  
 मेहघ्नी तु हरिद्रायां स्त्री त्रिमहस्य हन्तरि ॥ १४४७ ॥

दम्पत्यो पुंसि नवलिङ्ग पुन स्याच्च घृताञ्जने ।  
 मिश्रकं यजमानस्य त्रि तु मिश्रयितर्यसौ ॥ १४२५ ॥  
 मिथुनी तु द्वयो सज्जरीयस्ये पक्षिणि त्रि तु ।  
 भोग्निमधुनवत्येव मुसलस्तु नृशण्डयो ॥ १४२६ ॥  
 अवघातोपकरणदण्डे स्त्री तु मुसल्यसौ ।  
 गृहसोधासमाख्ये स्याज्जन्तौ कुस्तुम्बुरुण्यपि ॥ १४२७ ॥  
 तालमूलीसमाख्ये च स्तम्भेऽथ मुचिरः पुमान् ।  
 सूर्ये मेघे च धर्मे च त्रि तु दातरि ना पुन ॥ १४२८ ॥  
 मुहिरः पूष्णि कन्दपे क्लीब तु तमसि स्मृतम् ।  
 मुखरस्तु त्रिषु ज्ञेयो दुर्मुखे स्त्री तु पक्षिणि ॥ १४२९ ॥  
 मुखरा शारिकासजे मुण्डित<sup>१</sup> स्वभिधेयवत् ।  
 उसकेरो स्त्रिया त्वेषा श्रमणीति हि विश्रुते ॥ १४३० ॥  
 मैपज्यशाकस्तम्भेऽथ मुद्ररो द्वाहिणे नरि ।  
 मल्लिकाया च रमस पुनवेष्वादिभेदने ॥ १४३१ ॥  
 क्लीब तु मल्लिकामेदे त्रिषु मुद्रस्य दातरि ।  
 मुष्टिकस्तु पुमान् स्पर्णका<sup>२</sup> स्यात् स्त्री तु मुष्टिका ॥ १४३२ ॥  
 कर्मारस्योपकरणभेदे ना तु मुसल्यसौ ।  
 बलमद्रेऽश्वभेदे च यस्येरो<sup>३</sup> दैतिक (१) + + ॥ १४३३ ॥  
 त्रि स्यात्मुसलवत्यथ मृषिकस्तु द्वयोरयम् ।  
 आखुजातो यदा तु स्यात् स्त्रिया वृचिस्तद्रा भवेत् ॥ १४३४ ॥  
 मृषिका निर्विषाणा च जातिभेदे जलोक्ताम् ।  
 अनिष्टमन्धे विज्ञेयो मृषिकं सदृशाकृता ॥ १४३५ ॥

१ तस्य<sup>१</sup> व च पाठ २ व<sup>२</sup> क इ च पाठ ३ य स्त्रिक । यत्  
 स्या ग 'यनिव' त्रि इ पाठ

\* मुसल्य-यशमेकादाश (पृ ११२ आ ९७) इत्यश्वभेदे वैजयन्ती ।



यशोदा त्वमिचित्याया इष्टकासु च कासुचित् ।  
 नन्दगोपस्य भार्यायां त्रिस्तु कीर्त्तेः प्रदातरि ॥ १४९९ ॥  
 यवनस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ।  
 शूद्रायां क्षत्रियादन्ये पुनराहुर्मनीषिणः ॥ १४६० ॥  
 वैश्यायां क्षत्रियाज्जात इति पुम्भूति तु स्मृतः ।  
 नीवृद्धेदे हि यवना हुरुक्कैरसमाख्यके ॥ १४६१ ॥  
 तद्देशजातमर्त्ये तु द्वयोः सर्ववचस्यपि ।  
 क्लीबं तु मिश्रणेऽथ स्याद् यजत्रं क्लीबलिङ्गकम् ॥ १४६२ ॥  
 भूमिहोत्रे च यज्ञोपकरणे चाथ भेद्यवत् ।  
 यजनीयेऽथ नब्लिङ्गं यमकं कवयो विदुः ॥ १४६३ ॥  
 भिन्नार्थवर्णसङ्घातावृत्तिरूपे व्यवस्थिते ।  
 काव्यालङ्कारभेदे स्यात् तैलसर्पिर्द्वयेऽपि च ॥ १४६४ ॥  
 रभसस्तु वदत्येतत् संयमे यमलेऽपि च ।  
 अथो यमयितयेतद् भेद्यवत् स्याद् द्वयो पुनः ॥ १४६५ ॥  
 यज्ञार्हः कृष्णसाराख्यमृगे त्रिर्यागयोग्यके ।  
 यज्ञियस्तु पुमान् मुञ्जे यज्ञकर्माह्निके त्रिषु ॥ १४६६ ॥  
 यविष्टः सबनाहुदर्थेऽग्नौ ना भेद्यवत् पुनः ।  
 भवेद् युवतमेऽथ स्याद् याजकः पुंसि ऋत्विजि ॥ १४६७ ॥  
 स्याद् यष्ट्याजयित्रोन्निरथ स्यात् पुंसि याज्ञिकः ।  
 कुशे च याजके चापि रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ १४६८ ॥  
 यज्ञविद्यामधीयाने विदत्यप्यथ भेद्यवत् ।  
 यज्ञेन जयतीत्यादौ याजन्यस्तु पुमानयम् ॥ १४६९ ॥  
 यज्ञे द्वे तु क्षत्रियेऽथ यापना नप्त्रियोर्मवेत् ।  
 प्रस्थापने निरसने वर्तने रभसः पुनः ॥ १४७० ॥

अमनुष्ये मेहनं तु क्रीव मेद्रे च शेफसि ।  
 मेकलास्तु नृगृप्ति स्युर्विन्ध्यपर्यन्तसम्भवे ॥ १४४८ ॥  
 नीवृद्धेदे शीतगुणे पुन पुस्येव मेकल ।  
 त्रि तु तद्वत्यथ क्रीव म्लेच्छास्यं ताम्रसङ्गके ॥ १४४९ ॥  
 लोहे मुखे च म्लेच्छस्य स्यात् तस्य त्वसने खियाम् ।  
 म्लेच्छास्या मेघजं तु क्री जले त्रिमेघसम्भवे ॥ १४५० ॥  
 मेधावी तु शुके द्वे स्यान्मेधावति तु मेघवत् ।  
 मैथिलस्तु प्रदोषे ना जनकाख्ये च राजनि ॥ १४५१ ॥  
 सीताया तु खिया जेया मैथिली शब्दवेतिभि ।  
 मोदकम्बखिया पूषमेदे म्याद् मेघवत् पुन ॥ १४५२ ॥  
 स्यान्मोदयितृमोदित्रोरथ म्यात् पुसि मोचकः ।  
 शिशुवृक्षे मोक्षरि तु त्रिषु क्रीव तु मोर(म?ट)म् ॥ १४५३ ॥  
 क्षुमूले प्रसृत्यादिसप्ताहाद्धर्धजे गवाम् ।  
 क्षीरे मोरकसङ्गेऽन्ये पुनर्गो(चर/रस)ऽज्जिरे ॥ १४५४ ॥  
 मोरटा तु खिया मूर्धासङ्गके मेघजान्तरे ।  
 मूर्धावर्त्ते पर्णिनाख्यस्तथ्ये च क्री तु मोरकम् ॥ १४५५ ॥  
 प्रसवादिकसप्ताहाद्धर्धदुग्धे पमम्यद् ।  
 त्रि तु मोरितरि ज्ञेय स च सवेष्टक स्मृत ॥ १४५६ ॥  
 मोहनं ह्री रते मोहे मोहैनी तु खियामियम् ।  
 नवान् विष्णुशक्तीनामेकशक्तावना पुन ॥ १४५७ ॥  
 मोहना मोहयत्यर्थं मौष्टिकस्तु पुमानयम् ।  
 स्वर्णनारे मेघवत् तु स्मृतौ सुष्टिप्रहारिणि ॥ १४५८ ॥

१ 'वर्धन' ग पाठ २ 'स्तु' क च पाठ ३ 'हि' य पाठ

† 'क्षीव्यां क्षीवृमूले क्री मोरसेऽपि च मोरटम्' (पृ २६२ खो ६५) इति, 'भाससाहाय्य  
 व पायुष ततो मोरटमोरवां' (पृ १३५ खो. १४६) इति च वक्ष्यन्ती ।

मांसस्य च स्यान्निष्कौथे मेघलिङ्गं तु कर्तरि ।  
 धातो रसयतेः स्यात् तु रसज्ञे रसिकलिपु ॥ १४८२ ॥  
 ना तु मघविशेषे स्यादपकेक्षुरसैः कृते ।  
 रसितं मेघनिर्घोषे रुते च स्यान्नपुंसकम् ॥ १४८३ ॥  
 त्रिपु त्वास्वादिते चैव स्वर्णादिखचितेऽपि च ।  
 वल्लनिर्घेजके तु द्वे शुके च रजकलि तु ॥ १४८४ ॥  
 मृगाणां स्याद् रमयितर्यथ स्त्री रजतं विदुः ।  
 पुंस्त्वप्येके विदू रूढ्यहारयोः शोणिते हवे ॥ १४८५ ॥  
 त्रि तु श्वेतेऽथ रजनं रागद्रव्ये नपुंसकम् ।  
 रजनी तु हरिद्रायां स्त्री नील्यां चौपधौ निशि ॥ १४८६ ॥  
 वलिभेदे च जतुकुत्संज्ञे स्त्रीवं तु रज्जनम् ।  
 स्याद् रक्तचन्दने स्त्री तु नीलीति प्रथितौपधौ ॥ १४८७ ॥  
 मनःशिलायां च ज्ञेया हरिद्रायां च रजनी ।  
 स्यात् तु रजयतेरर्थे रजना स्त्रीनपुंसकम् ॥ १४८८ ॥  
 रसालस्तु पुमानिक्षौ चूते च वरुणद्रुमे ।  
 सम्मिश्ररसभेदे च कटुतिक्तकषायके ॥ १४८९ ॥  
 त्रि तु स्यात् तद्वति स्त्री तु रसाला पानकान्तरे ।  
 अपकृतं सव्योर्पंचतुर्जातगुडार्द्रकम् ॥ १४९० ॥  
 सजीरकं रसाला स्यादिति तस्याश्च लक्षणम् ।  
 जिह्वायामपि दूर्वायां रभसः प्रोक्तवानि माम् ॥ १४९१ ॥  
 रल्लकस्तु पुमाञ्ज्ञेयः कम्बले स्याद् द्वयोः पुनः ।  
 मृगभेदे रसोनस्तु पुमाँश्चुनमेपजे ॥ १४९२ ॥  
 रसहीने पुनस्ति स्याद् रक्ताक्षस्तु द्वयोरयम् ।  
 राक्षसे महिषे चापि रभसस्त्वाह शब्दवित् ॥ १४९३ ॥

कालक्षेपेऽप्यभाषिष्ट शब्दज्ञो यामुनं पुन ।  
 क्लीबमङ्गनभेदे स्यात् खेतोऽन्नमिति श्रुते ॥ १४७१ ॥  
 यमुनाया पुनस्त्रि स्यात् सम्बन्धिन्यथ यामको ।  
 म्त् पुनर्वसुनक्षत्रे त्रि तु यन्तरि ना पुन ॥ १४७२ ॥  
 यावको यवभेदे स्यात् कुल्माषाख्ये परं पुन ।  
 अलक्तकेऽपि त्रिस्तु स्याद् यवितर्यथ यावनाः ॥ १४७३ ॥  
 ना तुरुष्णाख्यनिर्यासे स्त्रीनपोस्तु हि यावना ।  
 अर्थे यावयेतेर्ना तु युञ्जानः सारथौ त्रि तु ॥ १४७४ ॥  
 योक्तारि ब्राह्मणे तु द्वे युतैर्कं तु नपुंसकम् ।  
 यौतके युगले चापि सश्रये वसनाञ्चले ॥ १४७५ ॥  
 दूर्णाम्ने योषितो बस्त्रभेदे युक्ते तु भेषजम् ।  
 युग्मावयवयोश्चाथ योजनं परमात्मनि ॥ १४७६ ॥  
 क्वचध्वमाने चतुष्पञ्चो मगधादिषु भूमिषु ।  
 अष्टकोश तु देशेषु कोसलादिषु मन्वते ॥ १४७७ ॥  
 तथा युक्तिक्रियाया च लतापूगे तु पुंश्वथ ।  
 पित्रादे कन्ययाप्तार्थे लेख्ये च नपि यौतकम् ॥ १४७८ ॥  
 त्रिम्ब्यार्यायेऽथ रसनं ऋी कपायद्रवाश्रयो ।  
 रूढे त्रिपे फले चापि निर्यासे हेमरूप्ययो ॥ १४७९ ॥  
 आस्वादने तु जिह्वायामपि स्याद् रसना न ना ।  
 शब्दने च रसज्ञा तु जिह्वाया स्त्री त्रिषु त्वसौ ॥ १४८० ॥  
 रसस्य जातरि स्यात् तु (न'वे)दन्त\* दति विश्रुते ।  
 अयोभेदे पुमान् सारि त्वयसौ रसकः पुमान् ॥ १४८१ ॥

स एवाह नृलिङ्गं तं चेश्यावेश्माब्दवासिनि ।  
 राघवस्तु महामत्स्यविशेषे द्वे तथा रघोः ॥ १५०६ ॥  
 चंदये द्वे रघुसम्बन्धिमात्रे तु त्रिषु भाषितः ।  
 राजीवं त्वम्बुजे क्लीवं त्रिस्तु तद्वर्णवस्तुनि ॥ १५०७ ॥  
 अजयस्त्वाह राजोपजीविनि द्वे तु मन्यताम् ।  
 मत्स्यभेदे पक्षिभेदे मृगभेदे स चेदृशः ॥ १५०८ ॥  
 हरिणाख्यो राजियुतो राजार्हं तु नपुंसकम् ।  
 कस्तूर्यण्डे भेषवत् तु राजयोग्ये स्त्रियां पुनः ॥ १५०९ ॥  
 राजिका क्षवसंज्ञाके विज्ञेया सर्पपान्तरे ।  
 केदारेऽपि च पक्षौ च राजकं तु नपुंसकम् ॥ १५१० ॥  
 राजवृन्दे राजितरि पुनस्त्रिरथ राक्षसः ।  
 द्वे यातुधाने स्त्री तु स्याद् राक्षसी गन्धवस्तुनि ॥ १५११ ॥  
 चण्डासंज्ञे त्रिषु पुना रक्षःसम्बन्धिनि स्मृतः ।  
 शिशिरर्तुनिशायां तु राजसी स्त्री त्रिषु त्वयम् ॥ १५१२ ॥  
 रजःसम्बन्धिनि क्ली तु रात्रिजं तारके त्रि तु ।  
 रात्रिजाते रामकस्तु मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १५१३ ॥  
 त्रि तु रन्तरि ना तु स्याद् रागवान् पूगपादये ।  
 त्रि तु रागयुते ना तु रुचको मूषणान्तरे ॥ १५१४ ॥  
 निष्के तु रमसः ग्राह्य मातुलुङ्गाख्यभूरुहे ।  
 फले तु तस्य विज्ञेयं नब्लिङ्गं रुचिरैः पुनः ॥ १५१५ ॥  
 सुन्दरे भेषवच्छन्दोवृत्तभेदे तु सा स्त्रियाम् ।  
 रुचिरातिजगत्यां स्यात् तद्वृत्तमथ पुंस्ययम् ॥ १५१६ ॥  
 रुधिरोऽङ्गारके क्ली तु शोणिते कुङ्कुमेऽपि च ।  
 रुचिष्णं तु स्वादमाने त्रिः सद्योते पुनर्द्वयोः ॥ १५१७ ॥

पारावते चकोरे च बहुव्रीहौ तु भेषवत् ।  
 रक्ताङ्गस्तु पुमान् मौमे विट्ठमे तु नपुसकम् ॥ १४९४ ॥  
 काम्बिल्यजीवन्त्योस्त्वाह स्त्रीलिङ्ग रमस कवि ।  
 अर्थलिङ्गसमासाश्च तर्कयेदिह पूर्ववत् ॥ १४९५ ॥  
 रहस्या तु नदीभेदे स्त्रिया त्रिस्तु रहोभवे ।  
 रवणस्तु पुमान्छब्दे पटोलाख्यलतान्तरे ॥ १४९६ ॥  
 वहमे रभस ग्राह तस्य मूल निचिन्त्यताम् ।  
 कास्यसङ्गरुलोहे तु क्ली रुते रमस पुन ॥ १४९७ ॥  
 पटोलमूलेऽप्यपठौत् त्रिस्तु शब्दनशीलके ।  
 जघ्नगर्दभयोस्तु द्वे अमरे चाप्यधीयते ॥ १४९८ ॥  
 रपैठस्तु द्वयोर्ज्ञेयो मण्डूके विट्ठपि त्रि तु ।  
 रभसस्तु पुमान् वैगे हर्षसरम्भयोरपि ॥ १४९९ ॥  
 त्रिस्तु स्यान्महति द्वे तु म्लेच्छे रमठ इत्ययम् ।  
 त्रिस्तु क्रीडनशीले स्याद् रमण तु नपुसकम् ॥ १५०० ॥  
 क्रीडाया पुंसि तु धवे स्त्रीभेदे तु स्त्रियामियम् ।  
 रमर्ण रमयत्यर्थे पुन स्याद् रमणा न ना ॥ १५०१ ॥  
 रथाङ्ग रथचक्रे क्ली स्यन्दनावयवेऽपि च ।  
 चक्रवाकाहये चापि पक्षिभेदे द्वयोरयम् ॥ १५०२ ॥  
 अथ विद्याद् रक्तिका तु कृष्णलाख्यलतान्तरे ।  
 स्त्रीलिङ्गा ना तु वन्दूके ब्रूते श्वाने तु कश्चन ॥ १५०३ ॥  
 रसोघ्नस्तु पुमान्द्रुतसर्पे त्रि तु हन्तरि ।  
 अमनुष्ये रक्षस स्याद् रसवत् त्वभिषेयवत् ॥ १५०४ ॥  
 रसयुक्ते रसवती पुन स्त्री स्यान्महानसे ।  
 पञ्चरात्रे तु नवलिङ्ग रात्रकं रभसोऽपठौत् ॥ १५०५ ॥

१ 'रुद्रि'नी क ड च पाठ २ 'दा क च पाठ ३ 'वजू' क ड च. पाठ.  
 ४. 'गदे ह' क ड च पाठ ५ 'पि' क पाठ

मनःशिलायां काम्बिल्यसंज्ञवृक्षे च ना पुनः ।  
 रोचनः कूटशाल्मल्यां<sup>१</sup> रोचनं तु नपुंसकम् ॥ १५२९ ॥  
 रोचत्यर्थे रोचयतेः पुनरर्थे न ना मता ।  
 रोचना रोहितस्तु स्याद् वृषभे रक्तवर्णके ॥ १५३० ॥  
 रक्ते च वर्णे त्रिस्तु स्यात् तद्वदर्थे यदा तदा ।  
 तत्रापि स्यात् स्त्रियां वृत्ती रोहिता रोहिणीति च ॥ १५३१ ॥  
 द्वयोस्तु मत्स्यभेदे स्यान्मृगभेदे च यो मृगः ।  
 स्याच्छेतराजिमांस्तत्र शाश्वतस्तु ब्रवीत्यमुम् ॥ १५३२ ॥  
 ऋश्यसंज्ञमृगे स्त्री तु रोहिणी सुरभौ स्मृता ।  
 पण्डितै रक्तवर्णायां रोहितं तु नपुंसकम् ॥ १५३३ ॥  
 स्याद्वज्रो शक्रचापे च तृणे च स्त्री तु रोदनम् ।  
 रुदितेऽश्रुणि च स्त्री तु दुःस्पर्शे रोदनी स्मृता ॥ १५३४ ॥  
 रोहन्तस्तु पुमान् वृक्षे रोहन्ती तु स्त्रियामियम् ।  
 लतायां भेषवत् तु स्याद् रोहतादिति कर्तरि ॥ १५३५ ॥  
 रोचकस्तु पुमान् हस्तिकर्ण इत्यतिविश्रुते ।  
 कम्बलस्य प्रभेदे स्यात् त्रि तु रोचितरि स्मृतः ॥ १५३६ ॥  
 रोषाणस्तु पुमान् स्वर्णकपणग्राणि पारदे ।  
 रोषणे भेषवत् प्रोक्तो रोषशीलो हि रोषणः ॥ १५३७ ॥  
 ऊषणे<sup>२</sup> रमसः प्राह तस्य मूलं विचिन्त्यताम् ।  
 रोमशस्त्वृषिभेदे ना निम्बवृक्षेऽप्यथ द्वयोः ॥ १५३८ ॥  
 मेपे स्याल्लोमशे तु त्रि स्त्रियां तु रमसोदिता ।  
 काकजङ्घासहामेदामांसीषु पुनरप्ययम् ॥ १५३९ ॥

रुक्थो ना ध्वनौ द्वे तु कुट्टुटे शाकटायनः ।

पुनरमृत शकुनौ रेवटं तु नपुसकम् ॥ १५१८ ॥

दक्षिणार्धवर्तशङ्खे च रेणुवातूलयो पुमान् ।

विषवैद्ये पुनर्द्वे स्याद् रेचनं तु नपुसकम् ॥ १५१९ ॥

रिक्तौ रेचयतेस्त्वर्थे रेचना न पुमानथ ।

रेचनी स्त्री त्रिवृत्सञ्जलताया रभस पुन ॥ १५२० ॥

दन्तिकासञ्ज्ञके गुल्मे कम्पिलेऽप्यथ रेचितम् ।

क्रीच विमोजने चापि तथा सपर्वनेऽपि च ॥ १५२१ ॥

तथा रेचयतेरथे कृतायामेकया भुम्भा ।

भूकुटौ तुरगाणा च गतिभेदेषु पञ्चसु ॥ १५२२ ॥

धारासञ्ज्ञेषु कस्मिंश्चिद् गतिभेदेऽस्य लक्षणम् ।

आयकद्रुतगत्यात्मैव्यथ तद्वति भेषयत् ॥ १५२३ ॥

कर्मभूते रेचयते सम्पृक्ते च वियोजिते ।

रैवतस्तु पुमान् वारिगाहभूधरयो स्मृत ॥ १५२४ ॥

आरग्वधे शैलभेदे शङ्करे रभसोऽपठीत् ।

रेवतीफालजाते च तथा भेदवति स्मृत ॥ १५२५ ॥

नपुसकपदाथे तु शण्डटिङ्ग स्त्रिया पुन ।

जातार्थे रेवतीत्येव लुप्यते ह्यत्र तद्धित ॥ १५२६ ॥

सम्बन्धिनि तु रेवत्या भेषलिङ्ग हि रैवतम् ।

रोचना तु स्त्रिया रक्तकल्हारेऽपि वरस्त्रियाम् ॥ १५२७ ॥

ईकारात्ता तु सञ्ज्ञया रोचनी त्रिवृदाह्वये ।

लताभेदे परेऽप्ये तु कृष्णत्रिशति मन्वते ॥ १५२८ ॥



अन्ये तु सारसस्यैनां प्रियायां लक्ष्मणां विदुः ।  
 स्त्रियां लतान्तरे पुत्रजननीनाम्नि लक्ष्मणा ॥ १५५३ ॥  
 ज्योतिष्मतीसंज्ञके तु स्थावरे रभसोऽपठीत् ।  
 त्रि तु लक्ष्मवति ज्ञेयं लङ्घस्तु पुमानयम् ॥ १५५४ ॥  
 विलासे भेद्यलिङ्गं तु सुन्दरे शब्दवित् पुनः ।  
 व्याचष्टे हर्षनन्दीमं विलासवति नप् पुनः ॥ १५५५ ॥  
 ललन्तिकासमाख्ये स्याद् भूषण लम्बनं तथा ।  
 स्यालम्बनक्रियायां च शकुने तु द्वयोरयम् ॥ १५५६ ॥  
 ललितं हारभेदे क्ली लसितेऽथ त्रिरीप्सिते ।  
 लङ्गनं तु गतौ क्लीबं लङ्गनी तु स्त्रियामियम् ॥ १५५७ ॥  
 बललम्बनदण्डे स्यात् तिरश्चीने गृहादिषु ।  
 लङ्गनं तूपवासे स्यान्न नातिक्रमणेऽपि च ॥ १५५८ ॥  
 रङ्गोपजीविनि पुनर्लङ्घको द्वे त्रिषु त्वयम् ।  
 स्यालङ्घितरि लज्जालुः पुनर्लज्जनशीलके ॥ १५५९ ॥  
 त्रिषु स्त्री तु नमस्कारीसंज्ञलुद्रलतान्तरे ।  
 अनूपजे जलोद्भूतवलिभेदे च यस्य वै ॥ १५६० ॥  
 शमीफलेति संज्ञा स्यालक्ष्मीवांस्तु नृलिङ्गकः ।  
 कतकाख्यद्रुमे त्रिस्तु श्रीमति क्ली तु लाङ्गलम् ॥ १५६१ ॥  
 गृहदारुविशेषे च पुष्पभेदे हलेऽपि च ।  
 अथ स्याल्लाङ्गली तोयपिप्पलीसंज्ञमेपजे ॥ १५६२ ॥  
 स्त्रियामग्निशिखासंज्ञलतायां च पुमान् पुनः ।  
 शालिप्रभेदेऽथ क्लीबं लाङ्गूलं भेदपुच्छयोः ॥ १५६३ ॥  
 लाङ्गूली तु स्त्रियां पृथिपण्याख्यस्थावरान्तरे ।  
 लालसा तु न नौत्सुक्ये प्रार्थनायां च दौह्दे ॥ १५६४ ॥

कासीसे शकश्चिन्त्यां च रोपणस्तु शरे पुमान् ।  
 रोहणासाधने तु त्रिरथो स्याद् रोपणा न ना ॥ १५४० ॥  
 रोपणायां रोहिपस्तु मृगभेदे द्वयोरयम् ।  
 विज्ञेयो गर्दभाभासे मत्स्यभेदे च नप् पुनः ॥ १५४१ ॥  
 कनृणाकाशयोः स्त्री तु वात्यायां रोहिणी स्मृता ।  
 रोहिणीं त्वष्टसङ्ख्यानां लेख्यानामेकभेदेके ॥ १५४२ ॥  
 क्लीं रोहिण्यृक्षजाते तु पुंसि भेदवति स्मृतः ।  
 क्लीवं तु शण्डे स्युर्ध्वे तु रोहिण्येव न तद्वितः ॥ १५४३ ॥  
 रोहिणस्तु पुमान् बारिवाहभूधरयोः स्मृतः ।  
 भेद्यलिङ्गं तु रोहिण्या सम्बन्धिन्यथ रौरवः ॥ १५४४ ॥  
 पुमान् भरकभेदे स्यात् क्लीं तु सामान्तरे त्रि तु ।  
 हस्तसम्बन्धिनि तथा रभसस्तु भयङ्करे ॥ १५४५ ॥  
 ललामस्त्वस्त्रियां ज्ञेयः प्रभावे पुरुषे नृपे ।  
 ध्वजे चिह्ने च मुच्छे च पशुशृङ्गे च भूपणे ॥ १५४६ ॥  
 छत्रे धामनि पुण्ड्रे च भेद्यलिङ्गं तु लिङ्गिनि ।  
 श्रेष्ठे च द्वे तु घोटिऽथ नकारान्तं ललाम वै ॥ १५४७ ॥  
 एभ्येवार्थेषु विज्ञेयं ललनं तु नपुंसकम् ।  
 त्रिलसे ललना तु स्त्री कामिन्यां रभसः पुनः ॥ १५४८ ॥  
 जिह्वायां नाडिभेदे च लवणस्तु पुमानयम् ।  
 दैत्यभेदे पट्टरसे त्रि तु तद्वति वस्तुनि ॥ १५४९ ॥  
 लवणद्रव्यसंसृष्टेऽप्यथ स्त्री सैन्धवादिषु ।  
 उताभेदे तु लवणी स्त्रियां स्यादथ लक्षणम् ॥ १५५० ॥  
 जानीयात् कार्ष्णे चिह्ने नास्ति मुद्राक्तसम्पदोः ।  
 क्लीवं स्यात्तक्षणा तु स्त्री मन्त्र्यां स्यादपुमान् पुनः ॥ १५५१ ॥  
 दर्शने च विजानीयादङ्गने चाय लक्ष्मणः ।  
 रामानुजे पुमान् द्वे तु सारसामिष्यपीक्षणि ॥ १५५२ ॥

लोचन लोचना चेति स्त्रियमेव तु लोचना ।  
 विचारोक्ताविद प्रोक्त वैजयन्त्या मनीषिणा ॥ १९७६ ॥  
 लोहलम्बु त्रिरव्यक्तभाषिणि स्यात् पुमान् पुन ।  
 शृङ्खला(वीथ्या)र्था इत्याह रभस शब्दवित्तम ॥ १९७७ ॥  
 लोटना तु स्त्रिया सानुसारवाचि नपि तद ।  
 विलोटने लोहितं तु रुधिरे ह्री द्वयो पुन ॥ १९७८ ॥  
 आवतारिकसजे म्यान्मत्स्यभेदे पुमान् पुन ।  
 रक्तशालौ रक्तगर्णेऽप्यथ म्यात् तद्वति त्रिषु ॥ १९७९ ॥  
 तन्नापि स्वार्थवृत्तिविधवास्ति यदा तदा ।  
 लोहिनी लोहिता चेति द्वैरूप्य लोचकस्तु ना ॥ १९८० ॥  
 रक्ताशुके मासपिण्डे नीलिन्या चर्मणि भुवि ।  
 अजयन्तु पठत्येन नीलीरक्ताशुके त्रि तु ॥ १९८१ ॥  
 दुष्टबुद्ध्यावथ प्राह निर्वुद्धावजयस्तथा ।  
 म्यालोचितर्यथ ह्रीन् लोहे म्यात् कास्यमजके ॥ १९८२ ॥  
 लोहजं भेद्यवत् तु स्याल्लोहमम्भूतवस्तुनि ।  
 लोमशा तु स्त्रिया मास्या लोमशस्तु त्रि नेमजे ॥ १९८३ ॥  
 वर्णकोऽस्त्री प्रकारे स्याच्चन्दनेऽङ्गविलेपने ।  
 प्रकारे तु स्त्रिया चाह वर्णिता आरुणायन ॥ १९८४ ॥  
 त्रिस्तु वर्णयितर्येष बलजा तु स्त्रियामियम् ।  
 अपृतधान्यराशौ स्याद् रूपवत्या च योषिति ॥ १९८५ ॥  
 अना तु पुरगेहदेर्द्वारे क्षेत्रेऽप्यथापर ।  
 सस्येऽप्याहाथ रभस ह्रीन् युद्धेऽप्यभापत ॥ १९८६ ॥

१. 'पु' क च पाठ २ 'त त्रिस्तु रो' व च पाठ

† 'तेहगेऽस्तुतारिणि । नृत्तनाधार्य' इति दमनद्र ।

अतिमात्रामिलाये च लावणस्तु पुमानयम् ।  
 लवणाब्धौ त्रि लवणसम्बन्धिन्यथ लासिका ॥ १५६५ ॥  
 स्त्री नर्तक्या लासकस्तु त्रिषु स्याल्लसितर्यथ ।  
 बालानुकृतिशब्दे ना लालकः स्त्री तु लालिका ॥ १५६६ ॥  
 नासारज्जा तुरङ्गाणा स्यात् त्रिस्तु ललितर्यथ ।  
 लालनो ना सर्जरसे ललना त्वपुमानियम् ॥ १५६७ ॥  
 क्रियाया स्याल्लालयतेर्लाञ्छनं तु नपुसकम् ।  
 अङ्कने चैव चिह्ने च सजाया रमसोऽपठीत् ॥ १५६८ ॥  
 लाञ्छनी तु स्त्रियामेषा मुद्राया लाङ्गली तु ना ।  
 नालिकेरद्दुमे चापि बलमद्रेऽप्यथ त्रिषु ॥ १५६९ ॥  
 विद्याल्लालवत्यर्थं लुशंभं तु वने नपि ।  
 ना तु भक्तगणे स्त्री तु वाद्यभेदे हि लुम्बिका ॥ १५७० ॥  
 भक्षभेदेऽप्युलुम्बाख्ये त्रि तु लुम्बितरि स्मृत ।  
 लुम्बन त्वेदेन ज्ञेय लेखनी तु स्त्रियामियम् ॥ १५७१ ॥  
 स्याच्चित्रतुलिकाया ह्री पुनल्लेखनमित्यद ।  
 क्रियाया लिखतेस्त्रिस्तु साधने लेखकर्मण ॥ १५७२ ॥  
 लेहनस्तु शुनि द्वे स्याच्चौर्यप्राप्तिनि तु त्रिषु ।  
 सौवर्चलद्रवे त्वक्षा (लेहितो 'लोहिते')\* जारणाह्वये ॥ १५७३ ॥  
 त्रिस्तु लेटयते कर्मभूते म्याल्लेदिकर्तरि ।  
 लोभन तु सुवण ह्री लोभे लोभयते पुन ॥ १५७४ ॥  
 अर्थे स्त्रीशण्टयोवावद्यालोभन लोभनेति च ।  
 लोचनं त्वक्षणे स्त्रीन पश्यत्यर्थे तु सा न ना ॥ १५७५ ॥

१ 'भश तु' क ह च पाठ      २ 'क्ष' य पाठ

\* 'सौवर्चल द्रवस्तु स्यात्वारण जादिताऽस्त्रियाम्' (पृ १३३ श्लो. १२६) इति  
 वक्ष्यन्ती ।

वनोद्भवे तु त्रिप्वेतद् चलनं तु नपुसकम् ।  
 आवर्तने स्यात् तन्त्वादे सञ्चतौ चलनेऽपि च ॥ १५९९ ॥  
 अना तु वलयत्यर्थे वलनाय द्वयोर्मृगे ।  
 हरिणादौ वत्सलस्तु त्रिषु प्रेमवति स्मृत ॥ १६०० ॥  
 स्त्रिया तु वत्सला वत्सकामाया गवि नप् पुन ।  
 वलितं वल्गनेऽधाना गतिभेदेऽप्यथ त्रिषु ॥ १६०१ ॥  
 तद्वत्यथ वदालो द्वे मत्स्यभेदे यदाद्वय ।  
 सहस्रदष्ट इत्येव तथा मत्स्यान्तरेऽपि च ॥ १६०२ ॥  
 पाटीन इति यस्यान्या वञ्जयत्या हि क्रीर्तितो ।  
 सहस्रदष्टपाटीनशब्दौ भिक्षाभिधेयौ ॥ १६०३ ॥  
 वराङ्गं मृद्धिं गुह्ये च हस्ते चोचास्त्यभेदजे ।  
 क्री वराङ्गा चतुर्वर्षसुरमौ स्त्री द्वयो पुन ॥ १६०४ ॥  
 बह्वृः प्रारूपसूतम्बजालौ म्यात् क्षत्रियस्त्रियाम् ।  
 मर्त्यजात्यन्तरे आत्याज्जातेऽथो भारुटायन ॥ १६०५ ॥  
 निरुच्योक्ष्यवकारादिभेन तत्सार्थमाह हि ।  
 भेद भेदो हि वैदेहान्निपाद्या जात उच्यते ॥ १६०६ ॥  
 वल्लवस्तु द्वयो सूषमारगोपालयोर्भवेत् ।  
 वर्तकस्तु पुमानश्चात्रो पश्यन्तरे पुन ॥ १६०७ ॥  
 वतिना व(र्ति'तं)का च क्री त्रि तु वर्तितरि स्मृत ।  
 वर्तन तु तुरङ्गस्य क्री घुलितुठने तथा ॥ १६०८ ॥  
 जीविकाया प्रवृत्तौ च सुहृर्वचन एव च ।  
 व्यावर्तने कुटीपिण्डे वर्तना तु न ना भवेत् ॥ १६०९ ॥  
 पातोर्वर्तयतेरथे पिण्डीरुरण एव च ।  
 म्याद् भेद्यवत् तु वतिष्णौ वरेण्यं त्रभिधेयम् ॥ १६१० ॥

अथ पुंसि भवेन्मिश्ररसभेदेऽस्य लक्षणम् ।  
 लवणोष्णकटुस्वादुतिक्तार्तृत्व त्रिषु त्वद् ॥ १९८७ ॥  
 तद्वति स्यात् तथैवाय वलजालेऽपि ना पुन ।  
 रज्जौ वराटः पद्मस्य बीजकोशेऽप्यधीयते ॥ १९८८ ॥  
 खड्गभेदेऽपि चैरण्डबीजाभपुलकावली ।  
 नीचेऽथ द्वे कपर्दाख्यजलजन्तौ त्रिषु त्वयम् ॥ १९८९ ॥  
 सेवकेऽथ वरालो ना मिश्रवर्णान्तरे भवेत् ।  
 सितपिक्काणरूपेऽथ तद्वति त्रिषु सा पुन ॥ १९९० ॥  
 वराला हसकान्ताया स्त्री मैषज्यान्तरे तु नप् ।  
 वमनस्तु पुमान् वृक्षे विजेयोऽङ्गोर्ध्वसङ्गके ॥ १९९१ ॥  
 छर्दनार्दनयोस्तु स्यात् स्त्रीत्येव रभसोऽपटीत् ।  
 वयःस्था तु स्त्रिया ब्राह्मीकाकोल्यामलकीषु च ॥ १९९२ ॥  
 सूक्ष्मैलाया हरीतक्या तरुणे त्वभिधेयवत् ।  
 व्यलीकन्त्वप्रिये पुंसि स्यादकार्यं च नप् पुन ॥ १९९३ ॥  
 पीडाया च विलक्षे चाप्यपराधे विपर्यये ।  
 केचित् त्वाहुर्मेघलिङ्गमप्रिये व्यञ्जनं पुन ॥ १९९४ ॥  
 स्त्रीव श्मश्रुणि निष्ठाने चिह्नावयवयोरपि ।  
 व्यनक्त्यर्थेऽथ ना यज्ञपशुसंस्काररुर्मणि ॥ १९९५ ॥  
 अस्त्री दलसमाग्येषु वणेषु स्यादथास्त्रियाम् ।  
 बलपं कटके ना तु महोदर्याग्यमुन्तके ॥ १९९६ ॥  
 तथा पश्चिमराश्यर्थे वनजं तु नपुसकम् ।  
 स्यादुत्पलप्रभेदे हि कसोत्पलमिति श्रुते ॥ १९९७ ॥  
 पद्मे च स्त्री तु वनजा मुद्रपण्याह्वयौषधौ ।  
 रभसस्त्वाह पुच्छिङ्ग मुन्तके शब्दवित्तम ॥ १९९८ ॥

सिंहेक्तो हस्तिपिप्पल्या कार्पासास्थि तु वर्वरः ।  
 लुब्धके ना पारसीकजने तु द्वे स्त्रिया पुन ॥ १६२२ ॥  
 भार्यायां वर्वरी नद्या केशविन्यमनान्तरे ।  
 भेद्यवत् त्वधमे वक्रकेशे च वरकस्तु ना ॥ १६२३ ॥  
 वनमुद्गे क्रोद्रवम्य प्रमेदे रूक्षणाहये ।  
 अस्त्रिया तु द्विखण्डाख्ये भवेत् प्रावरणान्तरे ॥ १६२४ ॥  
 बदरम्बु शठे स्थूले त्रिषु वर्णे तु पुम्ययम् ।  
 वधकस्तु पुमान् व्याधौ पद्मनीजे तु नप्यद ॥ १६२५ ॥  
 भेद्यवद् धानके ना तु वरणः पादपान्तरे ।  
 तिक्तशाकाहये चैव प्राकारे चैव नप्यद ॥ १६२६ ॥  
 सम्भक्तावावृतौ चाथ वरुणो ना प्रचेतसि ।  
 वरुणाहयवृक्षे च महोदररुजान्तरे ॥ १६२७ ॥  
 जलोदराख्ये ह्रीं त्र्यम्बु प्रसवेऽत्रोक्तशास्त्रिन ।  
 वसन्तम्बुतुभेदे ना सुरभ्याख्ये त्रिषु त्रयम् ॥ १६२८ ॥  
 क्रियाया वसतेर्धातो कर्नर्यत्रापि च स्त्रियाम् ।  
 यदा वृत्तिस्तदा रूप वसन्तीति पुमान् पुन ॥ १६२९ ॥  
 बहन्तो रधरेणौ स्यात् त्रि तु बाह्निकियाकृति ।  
 तत्र म्प्रथं यदा वृत्तिर्बहन्तीति तदा भवेत् ॥ १६३० ॥  
 ना विम्बृतक्रे हस्ते ह्रीं ताम्रे मकरेऽपि च ।  
 बहूरं तु वनक्षेत्र ऊयरे बाहने च नप् ॥ १६३१ ॥  
 बहूरा तु त्रयी शुष्कमासमूकरमासयो ।  
 वधूलस्तु गजे द्वे स्यादपिभेदे तु पुम्ययम् ॥ १६३२ ॥  
 स्याद् रसायनतन्त्रस्य कर्नरि स्यात् तु भेद्यवत् ।  
 वरिष्ठः स्यादुरुतमे तथा बरतमेऽपि च ॥ १६३३ ॥

श्रेष्ठे नपुंसक त्वन्ये वराहस्तु पुमान् गिरौ ।  
 भेषेऽङ्गिरसु प्रवरेऽप्यहनि द्वे तु मूकरे ॥ १६११ ॥  
 वर्धनं छेदने वृद्धिक्रियायां भेषवत् पुनः ।  
 स्याद् वृद्धिमाधने चापि वर्धिष्णौ च स्त्रियां पुनः ॥ १६१२ ॥  
 गलन्तिकायामपि च सम्मार्जन्यां च वर्धनी ।  
 वर्धना तु न ना धातोरर्थे वर्धयतेरथ ॥ १६१३ ॥  
 वशिकं भेषवत् तुच्छे क्रीबं तु गुरुणि स्मृतम् ।  
 वंशिकं स्त्रगुणं क्रीवमन्वमानान्तरे तु ना ॥ १६१४ ॥  
 दशस्तोमात्मके द्वे तु वेर्नादादममुद्धवे ।  
 मर्त्यजान्यन्तरे स्त्री तु वशिका वशवाचके ॥ १६१५ ॥  
 कश्चित् तु वंशजालेऽपि व्रूतेऽथ वपनं नवि ।  
 बीजत्रापे मुण्डने च वपनी तु श्रियाभियम् ॥ १६१६ ॥  
 †स्वरकुट्याख्यवपनशालाया वयुनस्तु ना ।  
 यजे क्री तु प्रगस्ते च वैदुष्येऽप्यथ स द्वयो ॥ १६१७ ॥  
 देवब्राह्मणयोः †क्री तु प्रजाक्रान्त्योरथ त्रिषु ।  
 स्याद् धूर्तं वञ्चको द्वे तु सुगाले ना तु वञ्चथः ॥ १६१८ ॥  
 मार्गे काले च दग्धे च द्वे तु काग्रे च कोकिले ।  
 व्रथनं छेदने क्रीन ना पत्रवरशौ त्रि तु ॥ १६१९ ॥  
 साधने छेदनम्याथ वर्चुष्यं तु नि वक्तुरि ।  
 नकुले तु द्रयोराह कश्चिच्छब्दविचक्षण ॥ १६२० ॥  
 वसिरं त्वन्विजे क्रीव लयणे रभम पुन ।  
 किणिहीहन्तिपिप्पल्योरपि प्राह पुमान् पुन ॥ १६२१ ॥

१. 'णी' क ड च पाठ २. 'पु' ग ङ व ड.

† 'वपनी स्थानं समकुटी शिख्या' (पृ. १, १. स्त्री. ५००) इति तु वैजयन्ती । † 'स्त्री तु' इति स्थानम् ।



सिंहोक्तो हस्तिपिप्पल्या कार्पासाश्चि तु वर्वरः ।  
 लुब्धके ना पारसीकजने तु द्वे स्त्रिया पुन ॥ १६२२ ॥  
 भार्यायां वर्वरी नद्या केशविन्यसनान्तरे ।  
 भेद्यवत् त्वधमे वक्रकेशे च वरकस्तु ना ॥ १६२३ ॥  
 वनमुद्गे कोद्रवस्य प्रभेदे रूक्षणाह्वये ।  
 अल्लिया तु द्विमण्डाख्ये भवेत् प्रावरणान्तरे ॥ १६२४ ॥  
 वठरम्तु शठे स्थूले त्रिषु वर्षे तु पुम्ययम् ।  
 वयकम्तु पुमान् व्याधौ पद्मबीजे तु नप्यद ॥ १६२५ ॥  
 भेद्यवद् घातके ना तु वरणः पादपान्तरे ।  
 तिक्रशाकाह्वये चैव प्राकारे चैव नप्यद ॥ १६२६ ॥  
 सम्भक्तावावृतौ चाथ वरुणो ना प्रचेतसि ।  
 वरुणाह्वयवृक्षे च महोदररुज्जान्तरे ॥ १६२७ ॥  
 जलोदराख्ये ह्री त्वप्सु प्रसवेऽनोक्तशाखिन ।  
 वसन्तस्त्वृतुभेदे ना सुरभ्याख्ये त्रिषु त्रयम् ॥ १६२८ ॥  
 क्रियाया वसतेर्धातो कर्नर्यत्रापि च स्त्रियाम् ।  
 यदा वृत्तिस्तदा रूप वसन्तीति पुमान् पुन ॥ १६२९ ॥  
 वहन्तो रथरेणो म्यात् त्रि तु वाहक्रियाकृति ।  
 तत्र रूप्यं यदा वृत्तिर्हन्तीति तदा भवेत् ॥ १६३० ॥  
 ना विमृतकरे हस्ते ह्री ताग्रे मंकरेऽपि च ।  
 वल्लूरं तु वनक्षेत्रे उपरे वाहने च नप् ॥ १६३१ ॥  
 वल्लूरा तु त्रयी शुष्कमासमूकरमासयो ।  
 वधूलम्तु गजे द्वे म्यादयिभेदे तु पुम्ययम् ॥ १६३२ ॥  
 स्याद् रसायनतन्त्रस्य कर्तारि म्यात् तु भेद्यवत् ।  
 वरिष्ठः स्यादुरुतमे तथा वग्तमेऽपि च ॥ १६३३ ॥

द्वे तु तित्तिरिसज्ञे स्यात् पक्षिजात्यन्तरेऽथ सा ।  
 वहवा धोटकान्तायां स्त्रीभेदेऽपि च विश्रुते ॥ १६३४ ॥  
 कामतन्त्रविदां कुम्भदास्यां च रभसस्त्वमुम् ।  
 द्विजाङ्गनायां च प्राह शब्दज्ञोऽथ नृलिङ्गकः ॥ १६३५ ॥  
 यं पुमांसं वृषं सन्तमारोहन्ति वियप्सवः ।  
 गावस्तत्र गुदे तु स्याद् वनिर्मुर्ना द्वयोः पुनः ॥ १६३६ ॥  
 अश्वे त्रिषु तु सम्भक्ते \*वचनैस्तु पुमानयम् ।  
 आचार्ये श्रोत्रिये चाथ ब्राह्मणे द्वे त्रि वाग्मिनि ॥ १६३७ ॥  
 बन्दना तु न ना स्तुत्यामभिवादन एव च ।  
 वर्षाभूस्तु द्वयोर्भेदे वर्षाभ्वीति यदा तदा ॥ १६३८ ॥  
 वृत्तिः स्याद् योनिमत्यर्थे तथा गणद्वपदेऽपि च ।  
 भेदोक्तन्यायभाव स्यात् परेषां तु मतं विदुः ॥ १६३९ ॥  
 पुनर्नवासमाख्यायामोपधौ स्त्रीति तत् पुनः ।  
 स्यात् सशयितमस्माभिर्यतद्वन्दसि दृश्यते ॥ १६४० ॥  
 अनादिसम्प्रदायात्ते प्रयोगे कण्ठजोष्मवान् ।  
 व्युत्पन्नो ह्यतेर्धातोर्धर्षाह्मवद् छप वै ॥ १६४१ ॥  
 उन्नम्भयेति वर्षाह्वा जुहोतीति ततश्च स ।  
 अपब्रष्ट उताहोस्विद् वर्षामृरिति चापर ॥ १६४२ ॥  
 पुनर्नवाया शब्दोऽस्ति व्युत्पन्नो भवतेरिति ।  
 व्युत्पाद्यमानो भवतेर्मण्डके सावकाशक ॥ १६४३ ॥  
 तस्मात् पुनर्नवाया म्यादयमोष्ठ्यमकारवान् ।  
 सन्दिग्धोऽथ त्रिषु ज्ञेयो वसुमान् वसुसंयुते ॥ १६४४ ॥

१. 'क ना' क पाठ २. 'क' क. पाठ ३. 'दि' ग पाठ

\* वचनयुति अभिधानान्तरे लिखितम् ।

भूम्यां तु स्त्री वसुमती वलभित् तु पुमानयम् ।  
 पुरन्दरे तथैकाहकतुभेदे च नयं पुनः ॥ १६४५ ॥  
 स्यादारण्यकयोः सामभेदयोर्ऋचि गीतयोः ।  
 उपत्वाजामयोगिर इत्यस्यामथ स द्वयोः ॥ १६४६ ॥  
 वनश्वा क्रोष्टरि व्याघ्रे रमसोक्तोऽथ स द्वयोः ।  
 वयोधा यून्यथ त्रि स्याद् वयसो धातरि त्रि तु ॥ १६४७ ॥  
 वनौका वनवास्तव्ये मर्कटे तु द्वयोरयम् ।  
 वासन्तस्तु पुमान्ज्ञेयो वृक्षे कुरवकाहये ॥ १६४८ ॥  
 वासन्ती तु स्त्रियां पुष्पवल्लीभेदेऽतिमुक्तके ।  
 यूथिकायां च रमसोऽवहिते तु त्रिषु स्मृतः ॥ १६४९ ॥  
 वसन्तजाते च तथा वसन्ते पुष्पजातिषु ।  
 वसन्तसम्बन्धिनि च वार्ताकी तु स्त्रियामियम् ॥ १६५० ॥  
 त्रिष्वित्येके शाकफलस्तम्बे वातिङ्गणाहये ।  
 प्रसहाख्ये क्षुद्रफलस्तम्बे च प्रसवे पुनः ॥ १६५१ ॥  
 तयोः क्लीबमथ द्वे स्याद् वानरो मर्कटेऽथ ना ।  
 तुरुष्कसंज्ञे निर्यासे वाटिका तु स्त्रियामियम् ॥ १६५२ ॥  
 पूगवृक्षे त्रिषु पुनर्वाटको वेष्टकेऽथ ना ।  
 वाडवो वडवावहौ ब्राह्मणे तु द्वयोस्त्रि तु ॥ १६५३ ॥  
 वडवायोगिनि प्राह रभसः पुन्रपुंसकम् ।  
 वडवानां गणे द्वे तु चारणः कुञ्जरे त्रि तु ॥ १६५४ ॥  
 विकारे वरणाख्यस्य तरोर्वरणयोगिनि ।  
 ना तु सेतौ स्त्रीनपोस्तु वारणा स्यान्निवारणे ॥ १६५५ ॥  
 अथात्र रभसेनोक्तः श्लोकोऽयं पठ्यते यथा ।  
 विशारदे ग(दाःता)तङ्के गुमुसौ वडवेष्टके ॥ १६५६ ॥

निजरेऽपि विग्राले च वा(गु?ग)\*रो वारके पुमान् ।  
 इत्येवमत्र लिङ्गानि व्यवस्थाप्यानि यत्नतः ॥ १६५७ ॥  
 स्त्री तु स्याद् वाहनं युग्ये वाहनी तु स्त्रियामियम् ।  
 पुरस्य राजमागे स्यादुपनिष्करसंज्ञके ॥ १६५८ ॥  
 अना तु वाहयत्यर्थे वाहना वायुना पुनः ।  
 स्त्रियां स्यान्मृगवन्धन्यां मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ १६५९ ॥  
 वैश्यवेर्नासमुद्भूते वानकं तु नपुंसकम् ।  
 ब्रह्मचर्ये त्रिपु पुनर्वनितयथ वापनी ॥ १६६० ॥  
 स्त्रियामोदनभिक्षायां ग्रासमान्यामना पुनः ।  
 वापना वापयत्यर्थं वार्तिकस्तु द्वयोरयम् ॥ १६६१ ॥  
 दूते विवाहविख्यानचूलिभक्ते तु तत्रापि ।  
 व्याख्यामन्थविशेषे च वारुणी तु स्त्रियामियम् ॥ १६६२ ॥  
 उमायां च प्रतीच्यां च सुरायां च लतान्तरे ।  
 मेघलिङ्गं तु वरुणसम्बन्धिभ्यश्च वारिजम् ॥ १६६३ ॥  
 पक्षे सासुद्रलवणे स्त्रीयं शङ्खे तु पुंस्ययम् ।  
 वामनस्तु पुमान् विष्णोरवतारान्तरे बलेः ॥ १६६४ ॥  
 द्वेष्टरि द्रुमभेदे च मदनाख्ये तथा भवेन् ।  
 दिग्गजे यमकाष्ठाख्ये हस्ते तु त्रिष्वथ स्मृतः ॥ १६६५ ॥  
 वातूलः पुंसि वात्यायां त्रि तु वातासहे तथा ।  
 वातलेऽप्यथ काके द्वे वायसः स्त्री तु वायसी ॥ १६६६ ॥  
 काकैर्दुम्बरिकायां च काकमाच्यां च भाषिता ।  
 मेघलिङ्गं तु विज्ञेय वयस्सम्बन्धिमात्रके ॥ १६६७ ॥

† 'वागस्तु गतातरे सुमुखा वातवेष्टके । विहारदे विषाणेऽपि निर्णये वारकेऽपि च ॥'  
 इति मेदिनी, 'वागरो वारके शाणे जिनेरे वाहवे वृके । सुमुखा पण्डिते चापि परित्यक्तभयेऽपि  
 च ॥' इति हेमचन्द्रः ।

चालकं त्वक्षियां ज्ञेयं बलयेऽप्यङ्गुलीयके ।  
 ह्रीन्बरे तु नपि स्त्री तु बालिका सिकृतासु च ॥ १६६८ ॥  
 ऊर्ध्वो च कर्णपृष्ठस्ये विज्ञेया भूषणान्तरे ।  
 बलये चाङ्गुलीये च पुमांसं रभसोऽजनीत् ॥ १६६९ ॥  
 वासुकस्तु पुमानर्कनामधेयमहीरुदे ।  
 रौमकाख्ये तु लवणे विज्ञानीयाज्ञपुंसकम् ॥ १६७० ॥  
 क्लीं तु सन्देशवाचि स्याद् वाचिकं त्रि तु वाकृते ।  
 गिरा चाभिनये ना तु वातघ्नो भूहान्तरे ॥ १६७१ ॥  
 परण्डसंज्ञे त्रिषु तु वातघ्नी वातघातके ।  
 अमनुष्ये वाजिनं तु नवामिक्षाजस्तुनि ॥ १६७२ ॥  
 वाजिसम्बन्धिनि त्वेतत् त्रिरथो वासिकं नपि ।  
 गृहच्छदिष्काष्टमेदे सन्धिराष्टाद्वयेऽथ सा ॥ १६७३ ॥  
 वासिका स्त्री मात्यदाग्निं वार्षिकं तु नपुंसकम् ।  
 त्रायमाणासमाख्ये स्यात् स्थावरे भेद्यवत् पुनः ॥ १६७४ ॥  
 वर्षासु भवजातादौ निर्वृत्तं यद्य किञ्चन ।  
 वर्षेण वर्षाभिर्वा स्यात् तत्राधीष्टादिकेऽपि तत् ॥ १६७५ ॥  
 वासवस्तु पुमानिन्द्रे द्वादशे चाप्यरक्षिके ।  
 भवेत् सप्तदशारक्षेयस्य स्यात् तु भेद्यवत् ॥ १६७६ ॥  
 वसुसम्बन्धिनि द्वे तु वातिको विष्वैद्यके ।  
 त्रि तु वातस्य शमने कोपने चापि वस्तुनि ॥ १६७७ ॥  
 बालुका तु स्त्रियामुक्ता सिकृतासु नपि त्वदः ।  
 एलाबालुकसंज्ञे स्याद् भेद्यजेऽपि विपान्तरे ॥ १६७८ ॥  
 पुण्डरीकसमाख्येऽथ वाचालो भेद्यलिङ्गकः ।  
 नहुर्गर्धगिरि स्त्री तु शारिकासंज्ञपक्षिणि ॥ १६७९ ॥

वाचाला वासरस्त्वस्त्री दिवसे ना तु पार्वके ।  
 कामे प्रावृषि चाथ स्युर्वाहिकाः पुंमि भूमि च ॥ १६८० ॥  
 टंकसंज्ञे\* जनपदे बाहिकं तु नपुंसकम् ।  
 तुलासंज्ञोन्मानभेदादृक्षं दशगुण स्मृतम् ॥ १६८१ ॥  
 वृद्ध्या दशगुणं तस्मात् स्थितेष्वाचितकादिषु ।  
 अष्टासु परिमाणेषु षट्के स्यात् परिमाणके ॥ १६८२ ॥  
 ब्राह्मस्तु द्वयोः सर्पप्रभेदेऽजगराद्वये ।  
 ना त्वग्रौ मुनिपण्णारयशाके च जञ्जनिर्गमे ॥ १६८३ ॥  
 मेघलिङ्गस्तु बहनकर्माजीवे बुधै स्मृत ।  
 वारङ्गस्तु द्वयोर्ज्ञेय शकुनौ पुमि तु स्मृत ॥ १६८४ ॥  
 खड्गैकदेशे वाराहं पुत सामसु केपुचित् ।  
 क्लीबं वराहमुनिना पुनर्ग्रन्थे कृते त्रिषु ॥ १६८५ ॥  
 बराहसम्बन्धिनि च वाराही तु स्त्रियामियम् ।  
 निष्वक्सेलमियानामन्योपधौ च लतान्तरे ॥ १६८६ ॥  
 वाराहकन्दसङ्गे स्यादन्यस्या कापि चोपधौ ।  
 सप्तानां चैव मातृणामेकन्यौमपि मातरि ॥ १६८७ ॥  
 चाशु(कीर)स्तु द्वयोर्ज्ञेय शकुनौ स्त्री तु वाशुरा† ।  
 रात्रौ क्लीबं तु वादित्रं वाचनिर्घोषरात्रयो ॥ १६८८ ॥  
 वदितुस्तु त्रि सम्बन्धिन्यथ स्याद् वादना न ना ।  
 अर्थे वादयतेः क्ली तु वाचनिर्घोष ईरितम् ॥ १६८९ ॥  
 बाधे तु वादिकं क्लीबं मेघलिङ्ग तु कर्तरि ।  
 अण्यन्तनदतेर्ष्यन्तवदतेः कर्म य. स्मृत ॥ १६९० ॥

१ 'द्वे' ग. पाठ २. 'अकस' ड., 'षट्कम्' ग. पाठ. ३. 'स्या वापि' ग. पाठ

\* "टंकवाहीवकास्मीरुतुरुकेषु सतिष्ठतु । वार्ताद्या वाहिना. क्षीरा शाखयो दारदा. क-  
 मात्र" (पृ. १७ स्तो २७) इति तु वैजयन्ती । † "वाशुरा वासितारात्रयो." इति तु हेमचन्द्र ।

वासना तु न ना गन्धधूपार्घ्यैर्भावनाविधौ ।  
 तथा निवासयत्यर्थे वसेद्देतुकृतावपि ॥ १६९१ ॥  
 वासनस्तु पुमान् गेहावयवे विन्दुसंज्ञके ।  
 वासनासाधने तु त्रि स्त्रीलिङ्गा तु स्मृता युधैः ॥ १६९२ ॥  
 वार्धुपिमृण्वृद्धौ स्त्री वृद्ध्यार्जवे तु भेद्यवत् ।  
 वारिणिस्तु पशौ द्वे स्यात् पशुवृत्त्यां तु सा स्त्रियाम् ॥ १६९३ ॥  
 विजयस्तु जये पुंसि तथा मध्यमपाण्डवे ।  
 खड्गे च स्त्री तु विजया हरीतम्यामथ त्रिषु ॥ १६९४ ॥  
 विबुधो विदुषि द्वे तु देवेऽथो पुत्रनुमकम् ।  
 विलम्बं मध्यसंज्ञे स्याच्छरीरावयवे त्रि तु ॥ १६९५ ॥  
 सक्तेऽथ विरलं त्रि स्यादघने विरला स्त्रियम् ।  
 स्त्रियां गृध्रनखीसंज्ञलताजातावथ स्त्रियाम् ॥ १६९६ ॥  
 विशल्पाग्निशिखानामन्योपधौ स्यान् तथैव सा ।  
 दन्तिकायां गुह्यच्यां च निदशल्ये स्वभिषेयवत् ॥ १६९७ ॥  
 विशिखन्तु पुमान् भाणे विशिखा तु स्त्रियामियम् ।  
 रथ्यायां रमसस्त्वेनां खनिन्याभिति चोक्तवान् ॥ १६९८ ॥  
 मगवधाद्वोक्तं तु चेतसि ङीवलिङ्गकम् ।  
 निदिशस्ते तु त्रिषु स्त्री तु विदास्ता तारकान्तरे ॥ १६९९ ॥  
 धारासंज्ञे पादपस्यावयवान्तर एव च ।  
 ना तु देवविशेषे स्यात् स्कन्ददेवस्य पृष्ठजे ॥ १७०० ॥  
 स्कन्ददेवे चदन्त्यन्ये विशास्ताङ्गलजे पुनः ।  
 भेद्यवत् स्याद् विषाणा तु पशुशृङ्गेमदन्तयोः ॥ १७०१ ॥  
 लिङ्गत्रये स्त्रियां तु स्यादजशृङ्गीति विश्रुते ।  
 लताभेदे विषाणीति ङ्यन्ता स्त्री तु विषघ्न्यर्ज्ञा ॥ १७०२ ॥

गुलुच्या वृश्चिकाल्या च \*भार्जीनासि च भेषजे ।  
 त्रिवृतासज्जवह्न्या च शिरीषे तु पुमानयम् ॥ १७०३ ॥  
 श्लेष्मातकाल्ये च तरौ विपन्नसि तु हन्तरि ।  
 अमनुष्ये विपस्य स्याद् विनयस्तु शमे भवेत् ॥ १७०४ ॥  
 त्रि तु वीतनये\*स्त्री तु वलाया विनयाय स ।  
 विहणो भेद्यलिङ्ग स्याच्छठे स तु वृश्चिक ॥ १७०५ ॥  
 ऋषिभेदे भवेन्नो तु विपक्षः शत्रवे तथा ।  
 पक्षिपक्षे भेद्यवत् तु वीतपक्षे पुमान् पुन ॥ १७०६ ॥  
 वितर्क आशङ्काया स्याद् वीततर्के तु भेद्यवत् ।  
 विपिनं ह्रीं वने हर्षनन्दी तु विवृणोत्यद ॥ १७०७ ॥  
 जलदुर्ये भेद्यवत् तु गहने विभियं तु नप् ।  
 अपराधे भेद्यवत् तु विज्ञेय विगतप्रिये ॥ १७०८ ॥  
 विष्किरस्तु द्वयो पक्षिमात्रे कुकुटपक्षिणि ।  
 मयूरे च विरागस्तु वैराग्ये ना त्रिषु त्वयम् ॥ १७०९ ॥  
 वीतरागे विपादस्तु विपस्मात्तु भेद्यवत् ।  
 विद्यावसादे तु पुमान् त्रिभस्ता तु विर्यामियम् ॥ १७१० ॥  
 विपथाया शाश्वतस्तु त्रिषु विश्वासयोग्यके ।  
 विपन्नस्तु द्वयो सर्पे भेद्यवत् तु विपद्रुते ॥ १७११ ॥  
 अथो वितुन्नमानपक्षावन्त्वथे नपुंसकम् ।  
 सुनिपण्णाह्वये तुल्यजनाल्ये चाज्ञानान्तरे ॥ १७१२ ॥  
 तामलक्या तु ना ना तु त्रिदण्डो मार्गरोधिनि ।  
 अर्गलासन्नकाष्ठे च वीतदण्डे तु भेद्यवत् ॥ १७१३ ॥

१ 'भार्जीना' क ट च पाठ. २ 'ना' ग पाठ. ३ 'यः प्रियाम्' क ट च पाठ.



विलेपस्तु पुमाञ्ज्ञेयः स्यात् क्रियायां विलिम्पते ।

तथानुलेपनद्रव्ये विलेपी तु स्त्रियामियम् ॥ १७१४ ॥

घनद्रवायां विज्ञेया यवाग्वामथ सा स्त्रियाम् ।

घनद्रवयवाम्नां स्याद् विलेप्या भेद्यवत् पुनः ॥ १७१५ ॥

विलेसव्ये विशेषस्तु ना भेदेऽतिशये त्रि तु ।

वीतशेषे पक्षिमात्रशेषेऽप्यथ नृभूमनि ॥ १७१६ ॥

विदेहास्तीरभुक्त्याख्यनीवृद्धेदे त्रिषु त्वयम् ।

वीतदेहे विद्वतं तु क्लीबं विद्रवणे त्रि तु ॥ १७१७ ॥

पलायिते विलीने च विकृतं तु नपुंसकम् ।

वैजयन्त्यां तु पुंस्याह बीभत्साख्ये रसे त्रि तु ॥ १७१८ ॥

तद्वत्पर्यं पक्षिकृतविकारापन्नयोरपि ।

तथा वीतकृतेऽपि स्याद् रोगिदूरूपयोरपि ॥ १७१९ ॥

नानाविधक्रिये चाथ क्लीबं नानाविधे कृते ।

विकृतौ चोचितस्यापि लज्जादिभिरभापणे ॥ १७२० ॥

स्त्रीणां भावप्रभेदेऽथ विश्रमः संशये पुमान् ।

शृङ्गारचेष्टाभेदे च द्राग्विपर्यासरूपके ॥ १७२१ ॥

शोभायामपि च आन्तौ वेर्धमे च त्रिषु त्वयम् ।

वीतममे विग्रहस्तु विस्तारे युद्धदेहयोः ॥ १७२२ ॥

वेर्धहे चाजयस्त्वाह विस्तारात् पृथगेव वै ।

वाक्यप्रभेदेऽप्येतत् तु केचित्रेच्छन्ति सूरयः ॥ १७२३ ॥

विस्तारेण गतार्थत्वात् त्रि तु स्याद् विगतग्रहे ।

विभूतिस्तु स्त्रियामूलौ विमोर्देश्वर्यसम्पदोः ॥ १७२४ ॥

भेदलिङ्गा तु कथिता शब्दागमविचक्षणैः ।

वीतमूलौ विभक्तिस्तु खौ विभागेऽपि सुसिद्धोः ॥ १७२५ ॥

प्राग्दिशीयप्रत्यये च वीतभक्तौ तु भेषवत् ।  
 विद्रुपतिस्तु द्वयोर्देवे ना तु जामातरि त्रि तु ॥ १७२६ ॥  
 विदां पत्न्यौ विधाता तु विरिञ्चे (तु<sup>२</sup> ना) त्रिषु त्वयम् ।  
 कर्तृमेधाविनोः स्थान् तु विषुवन्नृनपोरयम् ॥ १७२७ ॥  
 समराग्निन्दिवे काले ऋतुभेदे तु पुस्ययम् ।  
 विवस्वास्तु पुमान् सूर्ये द्वे तु देवे नरेऽपि च ॥ १७२८ ॥  
 वायुदिग्गजहस्तिन्या पुन स्त्री स्याद् विवस्वती ।  
 विम्भात्मा तु पुमान् सूर्ये विरिञ्चेऽप्यथ भेषवत् ॥ १७२९ ॥  
 बहुभीर्ही विजन्मा तु मर्त्यजात्यन्तरे द्वयो ।  
 शूद्रपूर्वैर्ऋत्याथा मात्पाज्जातं त्रिषु त्वयम् ॥ १७३० ॥  
 (सूर्ये<sup>२</sup>) जन्मन्यथो पुंभि विरार्था शान्रवे त्रि तु ।  
 विरोदरि विपाकी तु यजन्तरे पुमाणि तु ॥ १७३१ ॥  
 विपाकवति ना तु स्याद् विषाणी वृषभे गले ।  
 विषाणरति तु त्रि स्याद् विषयी तु महीपतौ ॥ १७३२ ॥  
 विषयधजने पुंसि मन्मथेऽप्यथ भेषवत् ।  
 विज्ञेयो विषयोपेने घ्ने स्वेजय ईदृशम् ॥ १७३३ ॥  
 विषयामन्तदुग्न्य इति ननु विन्द्रियेऽय ना ।  
 विधर्मा मरिचि तपनन्दी त्वाद् महामति ॥ १७३४ ॥  
 व्यतीचार इति त्रिभु भेदे विगतर्मके ।  
 सामप्रभेदे तु त्रिषु पुनदुग्नयो पुन ॥ १७३५ ॥  
 विरायो विचरि द्वे तु विरगे महति त्रिषु ।  
 मेने च ना तु वीरगेन्द्रा योर्जिह्वोर्गं मयं नहि ॥ १७३६ ॥

अग्निहोत्री जुहोत्यब्दं \*तस्मिन्(?) वीरस्य तूज्जके ।  
 मेघवद् वीरहा तु स्यादुत्सन्नाग्न्याग्निहोत्रिणि ॥ १७३७ ॥  
 पुमांस्त्रिषु तु वीरस्य हन्तरि स्यादथ द्वयोः ।  
 वृषलो (द्वेऽध्वे)† भवेच्छूद्रे वृषभे तु पुमांस्त्रि तु ॥ १७३८ ॥  
 स्याल्लातरि वृषार्थस्य वृजिनं तु बले नपि ।  
 पापे च ना तु केसे स्यात् कुटिले त्वभिधेयवत् ॥ १७३९ ॥  
 वृश्चिकस्तु द्वयोः क्षुद्रजन्तौ दुष्ण इति श्रुते ।  
 पुच्छकण्ठकसंयुक्ते तथा स्याच्छूककीटके ॥ १७४० ॥  
 स्त्रीपुंसयोस्तु सर्जूरसंज्ञके विपकीटके ।  
 द्राघिष्ठे वृश्चिका ना तु राशिभेदेऽपि चाष्टमे ॥ १७४१ ॥  
 भौमाय सूर्यदत्ते स्याद् या तु श्वेता पुनर्नवा ।  
 तस्यां च वेदना तु स्याज्ज्ञानेऽनुभवपीडयोः ॥ १७४२ ॥  
 अना क्लीबं तु सत्तायां भवेल्लामन्त्रिचारयोः ।  
 वेणुकं गजतोत्रे क्ली वेणुकां तु स्त्रियामियम् ॥ १७४३ ॥  
 बाधभेदे वंशसंज्ञे मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ।  
 द्वे निपादीक्षत्रियजे वेजनस्तु पुमानयम् ॥ १७४४ ॥  
 भवेत् सप्तदशारत्नेरूपस्यारत्निके तथा ।  
 मूलात् सप्तदशे क्ली तु भये च चलनेऽपि च ॥ १७४५ ॥  
 अना तु वेजयत्यर्थे वेधकं तु नपुंसकम् ।  
 लवणे सैन्धवाभिख्ये त्रि तु व्यद्धरि नप् पुनः ॥ १७४६ ॥  
 वेधनं व्यधने क्ली तु वेधनी या तु विश्रुता ।  
 आस्फोटनीति तत्र स्याद् चैत्रवांस्त्वभिधेयवत् ॥ १७४७ ॥

१. 'तद्गीरस्तस्य' ख. ग., 'हीरस्य' ड. च. पाठः.

\* 'तस्मिन् वीरस्य तूज्जके' इति पाठः समग्रतः । † 'वृषलस्तुरगे श्वेदे' इति हेमचन्द्रः ।

वेत्रयुक्ते वेत्रवती पुनः स्त्री निम्नगान्तरे ।  
 वैदर्भी तु स्त्रियां काव्यरतिभेदे दुरालभा ॥ १७४८ ॥  
 इति प्रतीतस्तन्वे च वैदर्भे त्वभिधेयवत् ।  
 विदर्भदेशसम्बन्धे वैदेही तु स्त्रियामियम् ॥ १७४९ ॥  
 रोचनायामपि ग्राह्य रमसः शब्दवित्तमः ।  
 मैथिल्यामपि पिप्पल्यां स्याद् विदेहनृपे तु ना ॥ १७५० ॥  
 मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे वैश्यायां शूद्रजे तथा ।  
 ब्राह्मण्यां वैश्यजाते च वैतसस्तु पुमानयम् ॥ १७५१ ॥  
 स्यात् पुंस्प्रजनने त्रिस्तु विकारे वेतसस्य हि ।  
 वैदिकस्तु पुमान् ब्रह्मचारिणि स्यादधीतवान् ॥ १७५२ ॥  
 यो वेदं तत्र वेदे तु भवे स्याद् भेद्यलिङ्गकः ।  
 वैशाखस्तु पुमान् मन्थदण्डे माधवमासि च ॥ १७५३ ॥  
 अस्त्री तु धानुष्काणां स्यात् स्थितिभेदे स चेदृशः ।  
 त्रिवितस्त्यन्तरौ पादौ यत्र तत्र स्त्रियां पुनः ॥ १७५४ ॥  
 पौर्णमास्यां विशाखाख्यनक्षत्रयुजि सा तथा ।  
 गजस्य पूर्वपादस्य नसादूर्ध्वं हि सप्तधा ॥ १७५५ ॥  
 कृतस्योर्ध्वस्थभागे च भेद्यलिङ्गं तु वैष्णवम् ।  
 विष्णुभक्ते तथा विष्णुदेवते विष्णुयोगिनि ॥ १७५६ ॥  
 ना तु सप्तदशारलेर्यूपस्थारभ्य मूलतः ।  
 ज्ञेयस्त्रयोदशेरलौ वैष्णवी तु स्त्रियामियम् ॥ १७५७ ॥  
 सप्तानामपि मातृणामेकस्यां स्यात् तथैव सा ।  
 नवानां विष्णुसत्कीर्णामेकस्यामपि नप् पुनः ॥ १७५८ ॥  
 तवाहंसोमवर्गस्य साम्नोः प्रथमयोः स्मृतम् ।  
 वैष्णवस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ॥ १७५९ ॥

ब्राह्मण्यां तत्र माहिष्यात् त्रिस्तु वेणुविकारके ।  
 क्ली तु स्वर्णविशेषे स्याद् वेणूतटसमुद्भवे ॥ १७६० ॥  
 कर्णिकारप्रभेऽथो ना शम्बरो गिरिमेघयोः ।  
 दैत्यभेदे च विशेषो यो विमर्त्युरसा स्त्रियम् ॥ १७६१ ॥  
 द्वे तु स्यान्मृगभेदेऽल्पहरिणे मत्स्य एव च ।  
 क्लीबं तु सलिले बौद्धव्रतभेदे मलेऽप्यथ ॥ १७६२ ॥  
 शबरो मर्त्यजातेर्द्वे प्रभेदे यस्य सम्भवः ।  
 शब्दाद् भिल्लस्त्रियां क्ली तु शबरी तापसस्त्रियाम् ॥ १७६३ ॥  
 रामायणप्रसिद्धायां पुल्लिङ्गस्तु महेश्वरे ।  
 नपुंसकं तु सलिले शबलस्तु नृलिङ्गकः ॥ १७६४ ॥  
 चित्रवर्णवृषे चित्रवर्णे च त्रि तु तद्वति ।  
 शबली तु स्त्रियां चित्रवर्णगन्यामथ द्वयोः ॥ १७६५ ॥  
 शफरो मत्स्यभेदे स्यात् प्रोष्ठीसंज्ञे स्त्रियां पुनः ।  
 शफरी वृक्षभेदे स्यादश्मन्तक इति श्रुते ॥ १७६६ ॥  
 शलली नपुंसियोः श्वाविलोमि श्वाविधि तु द्वयोः ।  
 शण्डिलस्तृष्ठापिभेदे ना पार्वत्यां शण्डिली स्त्रियाम् ॥ १७६७ ॥  
 जलशुक्तौ तु शम्बूको द्वे शम्बूका तु सा स्त्रियाम् ।  
 गजस्य मुखमध्यस्य पार्श्वोद्देशयोरथ ॥ १७६८ ॥  
 ना सूक्ष्मे तण्डुलकणे तण्डुलस्य मलेऽपि च ।  
 शल्यकस्तु पुमान्स्तेतखदिरे कदराह्वये ॥ १७६९ ॥  
 शल्यकी तु द्वयोर्ज्ञेया मृगभेदेऽथ शस्त्रकः ।  
 पुंसि स्यादृक्कणक्षारे क्ली स्वयस्यथ स द्वयोः ॥ १७७० ॥  
 शरभः सिंहशत्रौ स्यादष्टपात्संज्ञके मृगे ।  
 मृगान्तरे च रभसः करभे चोक्तवानमुम् ॥ १७७१ ॥

त्रिया तु शरभा वन्याम्यवियासासु वुञ्चिन् ।  
 विशीर्णाक्ष्या द्वयोस्तु स्याच्छकुलो मत्स्यभेदके ॥ १७७१ ॥  
 स्त्री तु कूटमाण्डवत्स्या स्याच्छकुला शमनस्तु ना ।  
 यमे ह्रीन् तु शान्तौ स्यादना तु शमना भवेत् ॥ १७७२ ॥  
 वषेऽपि शमयत्यर्थे त्रि तु स्याच्छान्तिसाधने ।  
 श्वस्तनस्तु पुमान् बायो मदनाख्ये च पादपे ॥ १७७४ ॥  
 ह्रीं तु श्वासत्रियाया स्याच्छूषचन्तु द्वयोरयम् ।  
 मर्त्यजात्यन्तरे विप्राचण्डालप्रभवे तथा ॥ १७७५ ॥  
 निष्ठयादनन्यपूर्वाया किरात्या जनिते त्रि तु ।  
 शुन पक्षर्यथ द्वे म्याच्छूषाको मनुजान्तरे ॥ १७७६ ॥  
 विप्रग्रामग्रछजे क्षतुर्जाते चोप्राक्षियामथ ।  
 उग्रतः क्षत्रसिया जात इति केचित् पुमान् पुन ॥ १७७७ ॥  
 शुन पाके पुमास्तु स्याच्छूषाको जनके भवेत् ।  
 भार्या(मातरि<sup>१</sup> वा अपि) पत्युश्च रभसस्त्वन्न आपते ॥ १७७८ ॥  
 स्त्रीलिङ्गा श्वशुरा ब्राह्मचामित्येव शब्दलोविद ।  
 देवरे तु श्वभुर्यो ना द्वे तु म्याले पुमान् पुन ॥ १७७९ ॥  
 शशाङ्के शयुनः स्वप्ने द्वयोस्त्वजगरेऽथ ना ।  
 प्रदोषे शयथो मृत्यौ मत्स्ये त्वजगरे द्वयो ॥ १७८० ॥  
 भेद्यलिङ्गस्तु निद्रालौ शयनं तु नृशण्डयो ।  
 शय्याया ह्रीं तु सुरते सावेशे शरठं तु नप् ॥ १७८१ ॥  
 आयुधे चैव क्षापे च क्रीडाशीले तु भेद्यवत् ।  
 शकलस्त्वपिभेदे ना खण्डे तु नरशण्डयो ॥ १७८२ ॥  
 रागद्वयविशेषे च वल्कलेऽप्यथ भेद्यवत् ।  
 शकलो मूर्खधनिर्नोर्नीवृद्धेदे नृमूमनि ॥ १७८३ ॥

शकुन्तस्तु पुमान्छाकस्तम्बभेदे स्त्रियां पुनः ।  
 हस्तिनः पश्चिमं भागं विभज्य दशधोर्ध्वतः ॥ १७८४ ॥  
 आरभ्य पञ्चमे भागे शकुन्ताय शकोटयाक् ।  
 बाहौ ना भेद्यवच्छक्ते शताङ्गस्तु रथे पुमान् ॥ १७८५ ॥  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि श्रपणा तु न पुंस्यसौ ।  
 धातोः श्रपयतेरर्थे श्रपणी तु स्त्रियामियम् ॥ १७८६ ॥  
 स्यात् सुग्विशेषेऽग्निहोत्रहयणीसंज्ञकेऽथ नप् ।  
 श्रान्तौ स्याच्छ्रमणं स्त्री तु श्रमणी मुण्डिकाह्वये ॥ १७८७ ॥  
 भैषज्यस्तम्बभेदे स्याद् रभसस्त्वाह शब्दवित् ।  
 दध्याल्यारव्यलताया च द्वे तु क्षपणकेऽथ नप् ॥ १७८८ ॥  
 श्रवणं स्याच्छृणोत्यर्थे श्रोत्रे चाय नृलिङ्गकः ।  
 विष्णुदेवतनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ॥ १७८९ ॥  
 श्रवणा तु स्त्रियां रात्रिविशेषे पूर्णिमान्तरे ।  
 प्राणिभेदे पुनर्द्वे स्याच्छूविष्टा तु स्त्रियामियम् ॥ १७९० ॥  
 वसुदेवतनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ।  
 जाते तु तत्र त्रिरथो शत्रुघ्नो ना कनीयासि ॥ १७९१ ॥  
 काकुत्स्थस्य सुमित्राजे त्रिस्तु शत्रोर्निहन्तरि ।  
 शर्वरौ ना महादेवे चन्द्रे च तमसि त्वदः ॥ १७९२ ॥  
 स्त्री स्त्री तु शर्वरी रात्रौ सन्ध्यायामपि योषिति ।  
 अथ स्त्री शमिता चूर्णे गोधूमस्येति यादवः ॥ १७९३ ॥  
 असाधिव तदाभाति शब्दज्ञानां यदग्रणीः ।  
 गोधूमचूर्णे समिधं धान्तं पुल्लिङ्गमुक्तवान् ॥ १७९४ ॥  
 शाकटायन आचार्यस्तस्यापभ्रंश इत्ययम् ।  
 भासते सौपि साध्वी चेदीप्स्ये शमयतेस्त्रिषु ॥ १७९५ ॥

शकुन्तस्तु द्वयोः पक्षिमात्रे मासाख्यपक्षिणि ।  
 शकुन्तस्तु विहङ्गे द्वे पुंसि त्वजय उक्तवान् ॥ १७९६ ॥  
 मित्रे क्ली तु निमित्ताख्ये शुभादेः सूचकेऽथ ना ।  
 शकुनिर्धृतराष्ट्रस्य पक्ष्ये पूर्वनृपान्तरे ॥ १७९७ ॥  
 द्वे तु पक्षिणि चित्ताख्ये पक्षिमात्रेऽप्यथ द्वयोः ।  
 शयालुः क्रोएरि त्रिस्तु निद्रालावय पुंस्ययम् ॥ १७९८ ॥  
 उदुम्बरद्रुमे ज्ञेयः शयालुरपरे पुनः ।  
 वृक्षावयवभेदे च क्ली तूदुम्बरजे फले ॥ १७९९ ॥  
 गन्धद्रव्यविशेषे च फले त्वामे त्रि शाखिनाम् ।  
 श्रद्धालुस्तु त्रिषु श्रद्धाशीले लीलिङ्गवाक् पुनः ॥ १८०० ॥  
 स्त्रीविशेषे विजानीयात् प्राज्ञो दोहदसंश्रुते ।  
 शर्कलुर्देवताभेदे स्त्रियां पुंसि त्वधीयते ॥ १८०१ ॥  
 घनस्पतिविशेषेऽथ शब्दमाद् शिष्यके द्वयोः ।  
 त्रि तु शाब्देऽथ शतपाच्छताङ्गौ त्रि स्त्रियां पुनः ॥ १८०२ ॥  
 ज्ञेया शतपदी कर्णजलौकायामथ द्वयोः ।  
 मत्स्ये स्याच्छकली त्रिस्तु शकलेन समायुते ॥ १८०३ ॥  
 शारदस्तु पुमान् पीतमुद्रे संवत्सरेऽपि च ।  
 त्रिस्त्वधृष्टे च शुद्धे च शरत्पर्कादिकेषु च ॥ १८०४ ॥  
 शारस्य दातर्यपि च रभसोऽप्रतिभेऽपि च ।  
 मत्स्ये च स्त्रियां तु स्यात् सप्तपर्णाख्यपादमे ॥ १८०५ ॥  
 शारदी तोयषिष्पक्ष्यामप्यथो शार्चरं नपि ।  
 स्यादन्धतमसे त्रिस्तु घातुकेऽथ त्रि शार्करः ॥ १८०६ ॥  
 शर्करावति नप् तु स्याद् योनोवर्गसमुत्थयोः ।  
 साम्नोर्गाध्वीकसंज्ञे तु मधुमये भुमानयम् ॥ १८०७ ॥

१. 'यामे' क, ख. पाठः. २. 'त्र' क, ख. पाठः. ३. 'तन्धुर्दे' ग, पाठः.  
 ४. 'श' क, द, च. पाठः.



दुग्धे फेने च रभसः प्रोक्तवान्छब्दवित्तमः ।  
 शाण्डिल्यस्तृपिमेदे ना स्याद् विले पावकान्तरे ॥ १८०८ ॥  
 शाण्डिलस्य त्वपत्ये द्वे गोत्रे स्त्री तत्र शाण्डिली ।  
 शारिका तु खियां शारीसंज्ञे पक्ष्यन्तरे तथा ॥ १८०९ ॥  
 बाधवादनदण्डे च \*शाकटस्तु त्रि हिंसके ।  
 शालेयस्तु पुमान्ज्ञेयो मिश्रेयासंज्ञमेपजे ॥ १८१० ॥  
 चाणक्यमूलकेऽप्याह कश्चित् क्षेत्रे तु भेद्यवत् ।  
 शाल्युद्भवोचिते ह्रीं तु चर्मपर्णीसमाह्वये ॥ १८११ ॥  
 शार्ङ्गार्ष्टं स्याल्लताभेदे शार्ङ्गाष्टा तु खियामियम् ।  
 प्रसिद्धे स्थावरे दासीपडश्रादिपदैरथ ॥ १८१२ ॥  
 श्यामलोऽश्वत्थवृक्षे ना काष्ण्ये च त्रि तु तद्वति ।  
 श्यामिका मृगभेदे स्त्री श्यामला षोडशाङ्गुला ॥ १८१३ ॥  
 श्वेतविन्दुरिति प्रोक्तं लक्षणं तस्य सा तथा ।  
 ज्ञेया हेममले ना तु श्यामाकाह्वयघान्यके ॥ १८१४ ॥  
 श्यामकः शाकटस्तु स्यात् पुमान् पलशतात्मनः ।  
 तुलासंज्ञस्य मानस्य विशत्यात्मकमारके ॥ १८१५ ॥  
 शाकटीनापराभिख्ये यत् तु मानं व्यवस्थितम् ।  
 उक्ता(द्) दशगुणं तस्मात् तथा दशगुणं हि यत् ॥ १८१६ ॥  
 तस्माच्च यद् दशगुणं तस्मिन् ह्रीं भेद्यवत् पुनः ।  
 शकटेः शकटस्यापि सम्बन्धिनि तथा स्मरेत् ॥ १८१७ ॥  
 बाह्यके शकटस्याथ शाकटी स्त्रीति बुध्यताम् ।  
 अर्धे निदानकारेण प्रयुक्ते शाकरस्तु ना ॥ १८१८ ॥

१. 'तु' ग, ड, च, पाठः. २. 'रि' ग, ड, पाठः.

वृषभे शकरीसङ्गच्छन्दसि त्वेतदीरितम् ।  
 स्त्री त्रिस्तु शकरीयोगिन्यथ स्याच्छाम्बरं त्रिषु ॥ १८१९ ॥  
 शम्बरेण हि सम्प्रद्वे शम्बरी तु स्त्रियामियम् ।  
 मामायामथ पुष्टिङ्गं श्रावकः कण्ठजे गुणे ॥ १८२० ॥  
 गायकानां गुणश्चायं यो दूराच्छाम्बर्येद् ध्वनिम् ।  
 स स्यात् त्रिस्तु मवेच्छ्रोतृश्रावधिरोरथ द्वयो ॥ १८२१ ॥  
 व्याघ्रे सिंहे च गार्दूलौ ना भागोत्तरवर्धिनाम् ।  
 हिङ्गादीनां दशानां स्याच्चूर्णेऽथो पुंसि शम्बरः ॥ १८२२ ॥  
 लोभ्रे स्त्री त्वपराधे च पापे च शम्बरस्य तु ।  
 सम्बन्धिनि त्रि ना तु स्यान्मासि श्रावणिके तथा ॥ १८२३ ॥  
 श्रावणः श्रावणी तु स्त्री पौर्णमास्या हि या भवेत् ।  
 श्रवणाह्वयनक्षत्रयुक्ता तस्या तथा भवेत् ॥ १८२४ ॥  
 मुण्डीसङ्गकर्मैषज्यस्तम्येऽथ रभसोऽपठ्यत् ।  
 दध्या(दि<sup>१</sup> ली)<sup>२</sup>सङ्को बलिभेदेऽथ श्रवणस्य यत् ॥ १८२५ ॥  
 सम्बन्धि तत्र त्रि शीतगुणे तु शिशिरः पुमान् ।  
 त्रि तु तद्वति शैखण्ड्ये तृतुभेदे नृशण्डयो ॥ १८२६ ॥  
 शिखरोऽन्त्री गिरे शृङ्गे वृक्षाग्रे रभस पुन ।  
 पक्वदाडिमवीजाममाणिक्यशस्त्रेऽभ्यधात् ॥ १८२७ ॥  
 पुलकेऽपि स एवाह भेचलिङ्गं तु बोधत ।  
 वर्तुले यत् त्विदं प्रोक्तं क्षश्चिच्छोभनगात्रके ॥ १८२८ ॥  
 नुधै शिखरशब्दोऽयमित्यसत् तद्गमूलकम् ।  
 शिशुकस्तु द्वयोर्वलि शिशुमारे तथैव च ॥ १८२९ ॥

१. 'रसिपु' ग. ङ च पाठ २ 'कम्' ग पाठ

१ 'दध्यात्या धाव(जा<sup>२</sup> णी) स्या' इति मेदिनी ।

उल्लपीसंज्ञके चापि जलजन्तौ पुमान् पुनः ।  
 द्रुमभेदे स्त्रियां तु स्याच्छिशुका + + + + + ॥ १८३० ॥  
 शिथिलं त्वद्वदे त्रि स्याच्छिथिली तु स्त्रियामियम् ।  
 वप्रिकासदृशे पिङ्गवर्णे कीटान्तरे भवेत् ॥ १८३१ ॥  
 अयोमले तु शिङ्गुर्णं क्लीबलिङ्गं प्रतीयताम् ।  
 नासामले तु स पुमान् शिखण्डस्तु पुमानयम् ॥ १८३२ ॥  
 मयूरपिञ्छे स्त्री तु स्याच्छिखायां हि शिखण्ड्यसौ ।  
 शिखण्डी तु द्वयोर्ज्ञेयो मयूरेऽपि च कुक्कुटे ॥ १८३३ ॥  
 शिखण्डिनी तु स्त्री यूथ्यां गुञ्जायां च पुमान् पुनः ।  
 कलामसंज्ञे धान्येऽपि रमसः प्रोक्तयानमुम् ॥ १८३४ ॥  
 कपिभेदे कचिच्चापि पुरुषे भारतश्रुते ।  
 शिखण्डवति तु त्रि स्याच्छिखरी तु पुमान् गिरौ ॥ १८३५ ॥  
 अपामार्गसमाख्ये च स्तम्भे रमस उक्तवान् ।  
 तरौ च स्त्री तु विज्ञेया छन्दस्यत्यष्टिसंज्ञके ॥ १८३६ ॥  
 वृत्तभेदे शिखरिणी मार्जितासंज्ञके तथा ।  
 संस्कृते तकभेदे स्याच्छीतकस्त्वलसे त्रिषु ॥ १८३७ ॥  
 ज्वालाभेदे शीतिका स्त्री शीकरस्तु पुमानयम् ।  
 \*वाताद्य(स्ते) स्नेह(कणे) हस्त्यायुर्वेदिनः पुनः ॥ १८३८ ॥  
 हस्तिहस्तसमुद्भूतदानवारिण्यधीयते ।  
 गुणे च शबले शीतगुणे च स्यात् त्रिषु त्वयम् ॥ १८३९ ॥  
 गुणयोरेतयोरेकयुक्ते स्याच्छीतलस्तु ना ।  
 चम्पकाख्ये पुष्पतरौ तथा शीतगुणे त्रि तु ॥ १८४० ॥  
 तद्वत्पथ स्त्रियां रक्तवर्णायां गवि शीतला ।  
 श्रीफलस्तु पुमान् बिल्वे श्रीफली तु स्त्रियामियम् ॥ १८४१ ॥

\* 'शीकर सरले वानस्पृताम्बुकणयोः पुमान्' इति मेदिनी, 'अथ शीकरः । वातास्त-  
जलेऽम्बुकणे' इति हेमचन्द्रः ।

नील्याख्यायामोषधौ स्यादामलक्या तु शब्दवित् ।  
 रमसोऽथ श्रीघनः स्याद् बुद्धे ना क्लौ तु दध्मचद\* ॥ १८४२ ॥  
 श्रीपर्णं त्वग्निमन्थाख्यस्थावरे कमले च नप् ।  
 श्रीपर्णां तु खिया वृक्षे कार्मण्ये कट्फलेऽपि च ॥ १८४३ ॥  
 श्रीर्षण्यं १ तु शिरस्त्राणे योधाना श्रीर्षकाह्वये ।  
 केशे २ तु विशदे त्रि स्यान्मुख्ये मूर्धमवेऽपि च ॥ १८४४ ॥  
 अवैदिकास्तु शब्दज्ञान्न्या केचिदधीयते ।  
 तालव्योष्मादिरस्त्रीति शु(पुं पि)रध्वनिरस्य ते ॥ १८४५ ॥  
 अर्थं वदन्ति विवर रमसस्तु नखाह्वये ।  
 भेषजेऽप्यपठीद् वाद्यभेदे त्वजय उक्तवान् ॥ १८४६ ॥  
 पाशादिके छिद्रयुक्ते पुनसिरिति चोक्तवान् ।  
 एतच्चासाम्प्रत यस्मात् \* (तालव्योष्मादिरेव) हि ॥ १८४७ ॥  
 वैदिका अनुमन्यन्ते तस्य चार्था पृथक् कृता ।  
 शुनकस्तृपिभेदे ना शुनि द्वे ३ (तु वृल्लिङ्ग १) ॥ १८४८ ॥  
 मर्त्यजात्मन्तरे विप्राच्छूद्राया व्यभिचारत ।  
 जाते शूलयति त्वेतत् त्रिरथो शृङ्खला त्रयी ॥ १८४९ ॥  
 कटिसूत्रे भवेत् पुसा पादबन्धनवस्तुनि ।  
 अपि स्याद् दन्तिना ना तु शृङ्गारः स्याद् रसान्तरे ॥ १८५० ॥  
 नवाना नाट्यविख्यातरसानामुज्ज्वलाह्वये ।  
 गजमण्डनभेदे च क्लीन तु रमसोऽपठीत् ॥ १८५१ ॥  
 लम्पटे चापि सिन्दूरचूर्णे चाय नपुसम्म् ।  
 शृङ्गाटं यन्त्रभेदे च योधाना स्याच्चतुष्पथे ॥ १८५२ ॥

१ 'श्री' ङ न पाठ २ 'रु' ग पाठ

१ 'श्री' इति स्यात् । २ 'ना' इति स्यात् । \* 'एतज्जोष्मादिमेव' इति पठितव्यं भवति । ३ 'ना तु शूलिक' इति स्यात् ।

पुष्टिं<sup>५</sup> तु विजानीयात् स्तम्भे सलिलसम्भवे ।  
 दन्तबीज इति ख्याते शृङ्गारी तु पुमानयम् ॥ १८५३ ॥  
 पूगवृक्षे सुवेपे तु त्रिरथो श्लेष्मलः पुमान् ।  
 गोधूमधान्ये त्रिषु तु श्लेष्मवच्छ्लेष्मकारिणोः ॥ १८५४ ॥  
 श्लेष्मघ्नी तु स्त्रियामुक्ता पिण्यामल्ल्योर्मनीषिणा ।  
 रभसेन त्रिषु त्वेष श्लेष्मणो हन्तरि स्मृतः ॥ १८५५ ॥  
 शैलपस्तु नटे द्वे स्यात् कितवे च पुमान् पुनः ।  
 शण्डजातौ च विल्वे च शैशवं तु नपुंसकम् ॥ १८५६ ॥  
 शिशुत्वेष्युमयोः साम्नोरुर्ध्वतागीतयोश्चि तु ।  
 शिशुसम्बन्धिनि ह्नी तु शैलेयं तार्क्ष्यशैलके ॥ १८५७ ॥  
 कालानुसौर्यसंज्ञे च धातुभेदे तथैव तत् ।  
 सिन्धूत्थलयणे द्वे तु मधुपे स्यात् त्रिषु त्वतः ॥ १८५८ ॥  
 शैवली शैवलवति स्त्री तु शैवलिनी धुनौ ।  
 शैलारस्तु द्वयोः सिंहे किराते च पुमान् पुनः ॥ १८५९ ॥  
 देवले शुक्लकाचे च रभसेनेदमीरितम् ।  
 अथ ह्नी शोभनं हेमि धातोरथे च शोम(नेःतेः) ॥ १८६० ॥  
 त्रि तु स्यात् सुन्दरे ह्नी तु शोधनं शुद्धिकर्मणि ।  
 अना तु शोधयत्यर्थे शोधना ना तु शोधनः ॥ १८६१ ॥  
 अङ्गौलवृक्षे स्त्री तु स्यात् सम्मार्जन्यां हि शोधनी ।  
 त्रिस्तु स्यात् साधने शुद्धेः शोषकस्तु पुमानयम् ॥ १८६२ ॥  
 वास्तुदेवविशेषे स्यात् कोष्ठश्रेणौ हि पश्चिमे ।  
 आरभ्य दक्षिणात् कोष्ठात् कोष्ठे तिष्ठति सप्तमे ॥ १८६३ ॥  
 यस्तत्र त्रिः पुनः शोष्टृशोषयित्रोरथो पुमान् ।  
 करञ्जभेदे पङ्गन्धः पङ्गन्या तु भ्रियामियम् ॥ १८६४ ॥

भेषजे विष्णुलीमूलसंज्ञे स्यादपरे पुन ।  
 आहु शुक्लवचाया ता वचापात्रे परे विदु ॥ १८६९ ॥  
 शैत्या चाथ पडश्चा स्त्री स्यादागलम्पादपे ।  
 प्रसिद्धे चापि शार्ङ्गाद्यादासीप्रभृतिभिः पदै ॥ १८६६ ॥  
 स्थाव(रै स्त्री रे त्रि) तु पट्कोणे षाड्वस्तु पुमानयम् ।  
 गतिप्रभेदे स्यादम्बुमधुरोन्मिश्रिते रसे ॥ १८६७ ॥  
 एतद्रससमायुक्तं यत् तत्राय त्रिषु स्मृत ।  
 पाण्मासी तु त्रिया श्राद्धे कर्त्तव्ये मासि सप्तमे ॥ १८६८ ॥  
 प्रेतस्य त्रि तु सम्बद्धे षण्मास्या पाष्टिकं तु नृप ।  
 व्रतभेदे पण्डितमोजने च प्रवर्तते ॥ १८६९ ॥  
 भेषजत् तु क्रतुहंतपण्डितभयम् ।  
 सर्वज्ञो ना महादेवे बुद्धेऽप्येकेऽयं मेघवत् ॥ १८७० ॥  
 सर्ववेद्विन्यथो पुंसि समयो नपि चापर ।  
 सङ्केताचारसिद्धान्तमालेखे नपि नृप ॥ १८७१ ॥  
 त्रियाकारे चाजयस्तु नूते निवेदसम्पदो ।  
 भाषाया च वयं त्वेन दूमहे रुद्रमं नरि ॥ १८७२ ॥  
 सद्गुरुस्तु प्रतिज्ञाया त्रियाकारे च नापदि ।  
 बुद्धे विषे तु रभगं ज्ञानं तु रयाच्छर्माफले ॥ १८७३ ॥  
 सगरस्तु पुनार् पूर्वरात्रभेदे नपि त्वद् ।  
 व्योम्नि निर्गलेन स्यात् सहितेऽयं नृनिर्गले ॥ १८७४ ॥  
 सन्नाद्यः एतरे बुद्धयोग्येऽथो भेषजिज्ञसः ।  
 सन्नद्धव्ये स्पन्दनं तु क्वं त्रिचिह्नैरेव ना ॥ १८७५ ॥  
 तिमिशाग्न्यदुमे द्वी तु स्पन्दनं सप्तमे तले ।  
 रथे तु ना म्यन्दनी तु र्मणिः स्यात् ग्रहभ्रमे ॥ १८७६ ॥

स्पर्शनं तु नपि स्पृष्टौ दाने च प(त<sup>२</sup>व)ने तु ना ।  
 अना तु स्पर्शयत्यर्थे स्पर्शना परिनीता ॥ १८७७ ॥  
 ऽसर्गकं त्वतिर्नाले स्याद् (नधी<sup>२</sup>दध्नि)\* यतोऽसमात्रकम् ।  
 स्यावन्न तत्र भेदलिङ्गं तु सष्टरि स्मृतम् ॥ १८७८ ॥  
 अथात्र रमस ग्राह पुल्लिङ्गे वचनं यथा ।  
 नालिकेरस्य सत्याभमणौ खङ्गे च सस्यकः ॥ १८७९ ॥  
 भागवृत्तिकृता तूक्तं सस्यसम्पन्नवस्तुषु ।  
 ब्रीहिशात्यादिकेष्वेव स्थानरेष्वत्र भेदजत् ॥ १८८० ॥  
 यत् त्विदं गुणसम्पन्ने जगादित्येन भाषितम् ।  
 अतिलोकतया तस्य विरसत्यादुपेक्षितम् ॥ १८८१ ॥  
 संहितं तु त्रि सल्लिष्टे सहिता तु स्त्रियाभिवम् ।  
 शास्त्रग्रन्थजातिभेदे वेदभागेऽपि च कचिन् ॥ १८८२ ॥  
 जतीव सतिर्कथे च वर्णानां फी तु सामानि ।  
 पष्ठे च नयमे चैव स्वादिष्ठावर्गगातके ॥ १८८३ ॥  
 सप्तकस्तु पुमान् सङ्घे सप्तानां स्त्री तु सप्तकम् ।  
 मृगयाक्षादिषु स्त्री तु सप्तकी काञ्चिदावनि ॥ १८८४ ॥  
 सप्तमं तु त्रि सप्तानां पूरणे सप्तमी पुन ।  
 म्यात् सप्तमविभक्तौ च दुर्गादेर्व्याप्तिमात्रपि ॥ १८८५ ॥  
 सङ्कोचने तु सङ्कोचः पुमान् स्त्री तु कुङ्कुमे ।  
 सम्बाधस्तु भगे स्त्रीणां पुमान् भेदे च सज्जन ॥ १८८६ ॥  
 काराया सङ्कटेऽन्ये तु सङ्कटे त्रिषु मन्वते ।  
 संस्कृतं त्नाहितोत्कर्षे कृत्रिमे निर्मलं लुने ॥ १८८७ ॥

१ 'नात्रे स्वा ग पाठ . २ प' क च प'उ .

१ सङ्कथमिति स्यात् । \* यजुर्वेदे इममात्रे प्राश्नन्दात् यजकं दधि' (पृ १३४, अ).  
 १४०) इति वैजयन्ती ।

त्रिषु स्याल्लक्षणोपेते भाषाभेदे तु पण्डिताः ।  
 नपुंसकं विजानन्ति संसर्पस्तु पुमानयम् ॥ १८८८ ॥  
 अहीनक्रतुभेदे स्यात् संसृत्तौ च नपि त्वद् ।  
 महासर्पसमाख्येषु सामसु स्याद् दशस्वपि ॥ १८८९ ॥  
 सञ्जयस्तु पुमान्ज्ञेयः पुरुषे भारतश्रुते ।  
 क्लीबं तु सामभेदे स्यादिन्द्रजित्कचि स्थिते ॥ १८९० ॥  
 विश्वाधत्तानीत्यारभ्य तथाहीनमखान्तरे ।  
 सहस्रं पुनरस्त्री स्याच्छताना दशके भवेत् ॥ १८९१ ॥  
 बहुन्यपि सहायस्तु द्वे सख्यौ त्रि तु सेवके ।  
 सर्वांघस्तु पुमान् राज्ञां सर्वसज्जहनेऽथ नप् ॥ १८९२ ॥  
 मधुभेदे समासाना भेदाल्लिङ्गादि योजयेत् ।  
 समङ्गस्तु त्रि भङ्गेन सहितेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १८९३ ॥  
 प्राणिघूते समङ्गा तु स्त्री नमस्कारिकाह्वये ।  
 आनूपवल्लिस्तन्वे म्यात् क्षुदेऽथ सचिवः पुमान् ॥ १८९४ ॥  
 मन्त्रिणि स्यात् सहाये च चेदे चैत्यथ संवृतम् ।  
 क्लीबं सवरणे वर्णधर्मभेदे च तत् त्रि तु ॥ १८९५ ॥  
 तद्वतिच्छादिते चाथ सवनं क्लीबलिङ्गकम् ।  
 सोमाभिषवणे खाने काण्डेऽथो शाकटायन ॥ १८९६ ॥  
 आह कालविशेषेऽमुं स्यात् प्रातस्सपनादिषु ।  
 यज्ञस्य ना तु यागेऽथ वनेन महिते त्रिषु ॥ १८९७ ॥  
 संहारो नरकस्य स्याद् भेदे संहरणे च ना ।  
 स्थान्महाप्रलये चाथ स्त्री संहारो कर + + \* ॥ १८९८ ॥

१. 'अथ' द. पाठः.

\* 'मन्त्रिणस्तु कुप्यन्तर्दिनो वाक्यायनिका कथा । अशाला तु सहाय' (पृ १६२. श्लो. १८) इति धेयवन्ती ।



सरकोऽस्त्री मणौ शीथुपाने चपकशीथुनो ।  
 मेघवत् तु भवेत् साधु सतैर्यथ सगोत्रमाक् ॥ १८९९ ॥  
 एरुगोत्रे द्वयोस्त्रिस्तु गोत्रेण सहितेऽथ नप् ।  
 सहजं स्यात् स्वभावे क्लीपुस्येन रमसोऽभ्यधात् ॥ १९०० ॥  
 सहोत्पन्ने विजानीयात् सग(हौ 'भ्ये') चापि मेघवत् ।  
 अथात्र धीरै सन्दष्टुगब्द पुंसि प्रकीर्तित ॥ १९०१ ॥  
 गाथकाना कण्ठदोषभेदे सम्मिधरूपके ।  
 त्रिस्तु सन्दशनम्य स्यात् कर्मभूते तथैव च ॥ १९०२ ॥  
 यमकम्य प्रभेदे च सरटस्तु द्वयोरयम् ।  
 कुकलासे स्त्रिया तु स्यात् सरटी नीलिकाह्वये\* ॥ १९०३ ॥  
 लोहभेदेऽथ सरलः पृथिव्याहाह्वयद्रुमे ।  
 पुमान् विदग्धे तु त्रि स्यादृजौ च प्रियवादिनि ॥ १९०४ ॥  
 पुनर्हर्ष समाचष्टे सरण्डस्तु पुमानयम् ।  
 तृणाना समवायेऽथ कृमिजात्यन्तरे द्वयो ॥ १९०५ ॥  
 स्तम्बजं तु क्लीपलिङ्गमुशारे मेघवत् पुन ।  
 स्तम्बजातेऽथ पुंसि स्यात् स्रवणः कतकाह्वये ॥ १९०६ ॥  
 वृक्षे क्ली तु सुतौ क्ली तु सलज्जं स्यात् सुगन्धिके ।  
 स्तम्बे दमनकाख्ये स्याल्लज्जावति तु मेघवत् ॥ १९०७ ॥  
 समुद्रस्तु पुमानव्यौ छन्दस्युत्पत्तिमङ्गकं ।  
 आकाशे च तथा सङ्गच्छामेदे चैवविध स च ॥ १९०८ ॥  
 †शताद् दशगुण या स्यात् सङ्गच्छा यत्र त्रयोदश(†) ।  
 शाश्वतस्तु नपि प्राह समुद्र देहलक्षणे ॥ १९०९ ॥

१. 'त्रिध स' क. ड च पाठ. २. 'तु' क. ड च. पाठ ३. 'ल' क च. पाठ

\* 'नीलिकायां तु सरटी' (पृ ४३ श्लो. २७) इति तु वैनयन्ती । † 'अथ परे दशगुणोत्तरा । शत सहस्रनयुतं त्रिगुणं प्रयुक्ताहुदे । न्यवृद्धं बृन्दध्वं च निखर्वं सङ्गमम्बुजम् । समुद्रो मध्यमन्त्रं च परार्थं च यथाक्रमम् ।' (पृ १८८ श्लो. २७. २८. २९) इति वैनयन्ती

त्रिस्तु स्यान्मुद्रया युक्ते समुद्रस्तु पुमानयम् ।  
 मम्पुटे त्रिस्तु सहिते मुद्देनाथ नपुंसकम् ॥ १९१० ॥  
 शरस्यारोपणे चापे सन्धानं काञ्जिकादिनः ।  
 अभिपुत्यां काञ्जिके च श्लेषेण चाथ सा स्त्रियाम् ॥ १९११ ॥  
 सन्धानी रूप्यशालायां वार्ताक्याश्च तथान्तरे ।  
 गिरिमियाममाम्ब्येऽथ भेद्यवत् सन्धिसाधने ॥ १९१२ ॥  
 समानस्तु पुमान् वायुभेदे देहान्तरस्थिते ।  
 त्रिस्तु साध्वेरुत्पलेषु मानेन सहिते तथा ॥ १९१३ ॥  
 सज्जनस्तु पुमान् सार्धं कृत्येन भेद्यलिङ्गकम् ।  
 क्रीडं तु रमसो ब्रूत उपरक्षणघट्टयो ॥ १९१४ ॥  
 त्रियां तु मज्जना हस्तिकल्पनायामथो पुमान् ।  
 सर्पपत्न्योपधीभेदे तुन्तुभाष्ये त्रिया पुन ॥ १९१५ ॥  
 मर्षणी कलिनीसंज्ञरूक्षे व्याध्यन्तरे तथा ।  
 स्वस्तिकस्तु पुमान् गेहवास्तुत्रिन्यमनान्तरे ॥ १९१६ ॥  
 त्रिकोणसंज्ञके चापि स्त्रीणां स्याद् भुषणान्तरे ।  
 मुनिपङ्गाद्वेषे चाकल्ये पद्मसमुद्गरे ॥ १९१७ ॥  
 द्वे तु चापममाख्ये स्यान् पक्षिभेदेऽथ पुष्पयम् ।  
 स्वरितः स्वरभेदे स्यादुद्यनीनद्वयान्तरे ॥ १९१८ ॥  
 त्रि तु तद्रत्यपि स्याद्य सगर्गे स्वर(रम)िसर)स्तु ना ।  
 भ्रातरि स्त्री तु द्वियमे गेदे चाथ द्वयोस्त्यम् ॥ १९१९ ॥  
 सवर्णो ब्राह्मणाज्जाते क्षत्रियायां विराजत ।  
 मर्त्यजात्यन्तरे त्रिस्तु मर्त्ये व्यादेकवर्णके ॥ १९२० ॥

तुल्यवर्णकमात्रे च संक्रमस्त्वस्त्रियामयम् ।  
 स्याद् दुर्गसञ्चरे ना तु पूर्वाधिष्ठितमाश्रयम् ॥ १९२१ ॥  
 उज्जित्वान्याश्रयप्राप्तौ शब्दशास्त्रविदामपि ।  
 गुणवृद्धिनिषेधस्य निमित्ते प्रत्यये तथा ॥ १९२२ ॥  
 अथात्र पठ्यते सद्भिः पुन्रपुंसकयोरयम् ।  
 सङ्गमो मेलके ना तु व्रतभेदे तपस्विनाम् ॥ १९२३ ॥  
 पञ्चरात्रं पयःपाने सङ्ग(मःत)\*स्तु पुमानयम् ।  
 दिवसस्य विभक्तस्य चतु(र्था!ध्यां)शे द्वितीयेक ॥ १९२४ ॥  
 पञ्चरात्रपयःपानव्रतेऽथ मिलिते त्रिषु ।  
 सङ्करोऽभिचटत्कारे सम्मार्जन्यवपुञ्जिते ॥ १९२५ ॥  
 सङ्कीर्णे सङ्करी† तु स्त्री कन्याभेदे नृदूषिते ।  
 †सहर्षस्तु पुमान् वायौ त्रि स्पर्धनसमानयोः ॥ १९२६ ॥  
 सरणिस्तु पुमान् सूर्ये स्त्री तु स्यात् पङ्क्तिमार्गयोः ।  
 सङ्घाते च सिरायां च संकृतिस्तु पुमानयम् ॥ १९२७ ॥  
 ऋषिभेदे द्वयोस्तु स्यात् तद्वश्येपु स्त्रिया पुनः ।  
 पणवत्यक्षरे छन्दोभेदेऽपि द्वादशाक्षरे ॥ १९२८ ॥  
 क्ली त्वारण्यकसाम्नि स्यात् स्वादारित्येत्यृचि स्थिते ।  
 समाधिस्तु पुमान् ध्याने नीवाके च ममर्थने ॥ १९२९ ॥  
 प्राणियूते प्रतिज्ञायां तुल्यत्वे भेद्यवत् पुनः ।  
 सम आधिर्मवेद् यस्य तत्र स्यात् तु द्वयोरयम् ॥ १९३० ॥

१. 'दोषे नृ' क ड. च. पाठः.

\* 'पञ्चरात्र पयःपान सङ्गम. सङ्गतवच सः' (पृ. ९५. श्लो. १४७) इति, 'दिनार्द्धं प्राङ्पूर्वाह्नी ततः सङ्गतसङ्घातं' (पृ. २२. श्लो. ६४) इति च धेययन्ती । † 'सङ्करी भुक्तकन्यायाम्' इति तु हेमचन्द्रः, 'नवदूषितकन्यायां सङ्करी पुनद्व्यते' इति मेदिनी च । ‡ 'सहर्षस्तु प्रभोदेऽपि स्पर्धाया च प्रमञ्जने' इति तु मेदिनी, 'सहर्षः पवने मुदि । स्पर्धायां च' इति हेमचन्द्रश्च ।



साधनं तु धने शेफे सिद्धावनुगतौ गतौ ।

मारणे मृतसंस्कारेऽप्युपायेऽप्यर्थदापने ॥ १९४३ ॥

सेनाङ्गे यातनायां च क्लीवं स्यादपुमान् पुनः ।

निर्वर्तनायां मन्त्रादेरभीष्टफलदीकृतौ ॥ १९४४ ॥

साधनं साधना चेति रूपद्वयमिह स्मरेत् ।

साहसं (तुःत्व)क्षियां वण्डशब्दपर्यायके वमे ॥ १९४५ ॥

क्री तु तत् स्याद् बलात्कारे वय तु ब्रूमहे परम् ।

अतर्कितप्रवृत्तौ च साहम क्रीत्यथाजय ॥ १९४६ ॥

कृतकार्ये त्रिरित्येवं साहसं तु नपुसकम् ।

सहस्राणां समूहेऽथ त्रि सहस्रमति स्मृतम् ॥ १९४७ ॥

सहस्रेण च निर्वृत्त एकाहकतुषु त्वयम् ।

चतुर्षु पुंसि साहसं सामजन्तु द्वयोर्गजे ॥ १९४८ ॥

त्रि तु सामसमुद्भूते साधनस्तु पुमानयम् ।

संवत्सरविशेषे म्यात् पष्टिनिशतवासरे ॥ १९४९ ॥

सनस्य तु सम्बन्धिन्येष त्रि सहिते तथा ।

अवनेनाथ सामुद्रमब्धिसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ १९५० ॥

क्री देहलक्षणेऽथ त्रि सावित्रः सवितुर्मवेत् ।

सम्बन्धिनि क्षिया तु म्यात् सावित्री द्विजविश्रुते ॥ १९५१ ॥

विश्वामित्रेण दृष्टे स्यादग्नेऽनाभिकाङ्गुलौ ।

सायकस्तु शरे खड्गे वज्रे ना त्रिस्तु (वाःसा)तरि ॥ १९५२ ॥

सारिका तु क्षियां \*काश्यवीणाशब्देन विश्रुते ।

वीणाभेदे त्रिषु त्वेव सारकः सतरे स्मृतः ॥ १९५३ ॥

\* “काण्डवीणा कुवीणा च दहरी किनरीति च । सारिका कुङ्कुमी च” (पृ. १४६ खो. १२८) इति तु वैयर्थ्यात् ।

तथा सारयितर्येप सारणी तु श्रियाभियम् ।  
 ग्रन्थे पद्यत्मके ना तु सारणो वैरुणात्मजे ॥ १९५४ ॥  
 शरद्वायौ चापुमास्तु सारणा सारिकर्मणि ।  
 स्थायुकस्तु त्रिषु स्थास्रो ना तु आमाधिकारिणि ॥ १९५५ ॥  
 स्थापनी तु श्रिया पाठासन्नवल्ल्यामना पुन ।  
 स्थापना म्थापयत्यर्थे त्रि तु तत्साधनेऽथ ना ॥ १९५६ ॥  
 (सित 'स्यात्') मपे च सिद्धार्थो बुद्धेऽर्थेन युतेऽ(श्च 'न्य')वत् ।  
 सिताभ्रस्तु स कर्पूरे ना ङी त्वभ्रे सिते मृत ॥ १९५७ ॥  
 सिन्धुमला तु श्रिया मत्स्यविकृतौ रभसोदिता ।  
 कस्याधिदोषधावन्ये त्रि तु मिध्मवति म्मृत ॥ १९५८ ॥  
 सिंहास्यस्त्वट्कूपे ना मिहम्य तु मुग्धे नयि ।  
 सलम्बस्त्वपिभेदे ना तन्तुवाये पुनर्द्वयो ॥ १९५९ ॥  
 सिलिन्ध्रस्तु पुमान् वृक्षभेदे छत्राक एव च ।  
 छत्राके नृ नापि प्राह रभसोऽथ द्वयोऽयम् ॥ १९६० ॥  
 मत्स्यभेदे नापि त्वेतत् कदलीकुसुमे तथा ।  
 मिलिन्ध्रवृक्षप्रसवे ङी तु मण्डपदीमृदि ॥ १९६१ ॥  
 स्त्रीभियस्तु पुमानाग्रपादपंशोरुपादपे ।  
 ङी तयो ग्रमरे त्रिस्तु बहुव्रीहौ तथा भवेत् ॥ १९६२ ॥  
 स्त्रीणा मिये सीमिकं तु स्त्री वर्त्मकि तथा तमे ।  
 क्षाम्वाया च द्वयोर्मरेष विजये सलिल्ह्रिमौ ॥ १९६३ ॥  
 \* सीद्गुण्डस्तु पुमान् म्मुञ्जा मर्त्यजात्यन्तरे पुन ।  
 पगजकश्च द्वयोर्जाते ब्राह्मणान् सीवनी पुन ॥ १९६४ ॥

१ 'सारणा' न पाठ. २ 'त मत्स्य' इ च पाठ.

† 'सारणो राधवान्तर' इति मेदिनी ।

\* 'मण्डप' इति त्वमरसिद्ध ।

स्त्रियामुपस्थस्याघस्तात्सूत्रे सूच्या च नप् पुनः ।  
 स्यूतौ सीवनमेतच्च केषाश्चिन्मतभीरितम् ॥ १०.६५ ॥  
 अथो परमशोभाया मुपमा स्त्री त्रि मुन्दरे ।  
 मुपिरं तु नपिच्छिद्रे वैजयन्त्या समीरितम् ॥ १०.६६ ॥  
 वाद्यभेदे च वशादौ मुपियुक्ते तु भेद्यवत् ।  
 स्याद् विट्टमलतायां तु मुपिरा स्त्री नटे तु ना ॥ १०.६७ ॥  
 सर्पाण्डे तु सुनारो ना गुनीस्तनपयम्यपि ।  
 विद्याच्छोभननारादौ समासादौनि पूर्ववत् ॥ १०.६८ ॥  
 गरुडे तु मुपर्णो ना किरणे च द्वयो पुनः ।  
 अथे गरुडवै(द्) ज्ञेयः पक्षिजात्यन्तरेऽथ सा ॥ १०.६९ ॥  
 मुपर्णा विनताया स्त्री सुवर्णस्त्वस्त्रियामयम् ।  
 हेन्नि हेन्नश्च कर्णेः + + + + + स्त्रियाम् ॥ १०.७० ॥  
 मुकन्दस्तु पलण्डो ना त्रि तु शोभनकन्दके ।  
 मुत्रता सुखसन्दोढा या गोस्तत्र स्त्रिया त्रि तु ॥ १०.७१ ॥  
 सद्गते + मुवहा तु स्त्री सल्लकीरास्त्रयोरपि ।  
 शेफालिकायामपि च तथा गोधापदीति या ॥ १०.७२ ॥  
 ओषधि + + + + + सुकेश्यसौ ।  
 स्त्रियां स्यादप्सरोभेदे त्रि तु शोभनमूर्धजे ॥ १०.७३ ॥  
 स्त्री तु स्यात् मुकृतं पुण्ये सत्क्रियाया च तत् त्रि तु ।  
 कृते सुष्ठु पुमांस्तु स्याद् बुद्धे सुगत इत्ययम् ॥ १०.७४ ॥  
 त्रि शोभनगते स्त्री तु (सुरूपं शास्त्रमलीफले) ।  
 स्त्रियां तु मल्लिकाभेदे सुरूपा वैश्यसंज्ञके ॥ १०.७५ ॥

१. 'च' ग. पाठ २. 'वि' ग. पाठ .

† 'स्यात् ऋतुभेदे तु सा' इति पूरणीयं भाति । 'मुपर्णा च मयान्तरे' इति विश्वः ।

† 'मुवहा सल्लम्येलापर्णागोधापदीषु धाणायाम् ।

राधादौकालिकयोः स्त्री मुत्रयायेऽन्वलिङ्गं स्यात् ॥' इति मेदिनी ।





श्रीवायां शोभनायां स्त्री बहुव्रीहौ तु भेदवत् ।  
 सुगन्धिस्तु पुमान् सूक्ष्म + + + + + के ॥ १९८८ ॥  
 यास्तुदेवविशेषे च + + + + + श्रुतः ।  
 कलमाले च गन्धे च तत्र यो घ्राणतर्पणः ॥ १९८९ ॥  
 त्रि तु तद्वति चारौ च श्रेष्ठे च स्यात् स्त्रियां पुनः ।  
 + + + + + वही स्यात् तथा चैत्रवसन्तयोः ॥ १९९० ॥  
 रभसश्चम्पके जातिफले चापि बहु + + ।  
 + + + + + + + + + भेदवच्छस्तपर्वते ॥ १९९१ ॥  
 सुमना तु स्त्रियां ज्ञेया मालत्यां कुसुमे पुनः ।  
 स्त्रीभूति स्यात् सुमनससि तु स्याच्छुभचेतसि ॥ १९९२ ॥  
 षण्डिते च द्वयोस्तु स्याद् देवे स्त्री तु शुभे हृदि ।  
 सुमेधा तु स्त्रियां ज्ञेया + + + + + + + ॥ १९९३ ॥  
 गृहस्योपरिभूमौ या स्थूणा तस्यामथ त्रिषु ।  
 सूचकाः पिशुने हस्तग्रभ्रकाचैश्च बोधके ॥ १९९४ ॥  
 द्वे तु श्वक्रोष्टुकाकेषु सूचना तु न ना भवेत् ।  
 रभसस्तवाह वृष्टौ च गन्धने च विचक्षणः ॥ १९९५ ॥  
 व्यथने + + + + + + + + + + + ।  
 + + + + + + + + + + + रभसस्तिवदम् ॥ १९९६ ॥  
 जन्मन्यप्याह सतत नृनपोराह पारदे ।  
 स्त्रियां तु स्यात् प्रभृतायां सूतका सूतिकापि च ॥ १९९७ ॥  
 सृणीकस्त्वग्न्यशन्योर्ना सृणीका तु स्त्रियामियम् ।  
 लालायां त्रिषु तून्मचे स्मरस्तु घृगान्तरे ॥ १९९८ ॥  
 द्वे त्रिस्तु गत्वरे + + सृगालस्तु पुमानयम् ।  
 दैत्यभेदे द्वयोः क्रोष्टौ (ध ? ङ) \*मरे तु स्त्रियामियम् ॥ १९९९ ॥

इत्याह रभसो ना तु मृदाङ्कुः पावने मत ।

गोत्रकृत्युपिभेदे च शकुना तु दयोरयम् ॥ २००० ॥

ह्री तु तोये सेवनं तु क्रीन स्यात् स्पृष्टिमेयम् ।

अना तु सेवयत्यर्थे सेवना सेवकः पुन ॥ २००१ ॥

स्मृते प्रसेवसज्ञे ना त्रि तु सेवितरि स्मृत ।

सेनानीस्तु पुमान् स्कन्दे त्रि तु सेनापता स्मृत ॥ २००२ ॥

स्वेदनी तु स्त्रिया कन्दुसज्जमाण्डे नपि त्यद ।

स्वित्तौ स्यात् स्वेदन नर्त्तना पुन द्यात् स्वेदना तथा ॥ २००३ ॥

अर्थे स्वेदयतेरस्त्री पुन स्याल्लग्नोत्तमे ।

सैन्यवं पुंसि तु प्राहुर्धामन्तस्तज्जयद्वये ॥ २००४ ॥

द्वे त्वथेऽवयवभेदे च सिन्धुदेशजमानुषे ।

ह्री तु बल्ले च जाले च राष्ट्रे चाह त्रिषु त्रयम् ॥ २००५ ॥

सिन्धुसम्बन्धिनि द्वे तु सेरिन्ध्रो मानुषान्तरे ।

दस्योरायोगवीजते सैरिन्ध्री तु स्त्रियामियम् ॥ २००६ ॥

परबेदमस्थिता या ह्री म्ववशा शिल्पकारिका ।

तस्यामथाह रभसो नामार्थज्ञानतोविद ॥ २००७ ॥

ता श्रीमतल्लिकाया च सैकतं तु त्रिषु स्मृतम् ।

सिक्तागति नप् तु स्यात् पुलिने सिक्तागये ॥ २००८ ॥

सैरिकस्तु पुमान् स्वर्ग त्रिस्तु गीरस्य योगिनि ।

गीरस्य बोद्धव्यं च स्रोतस्त्री त्वभिधेयवत् ॥ २००९ ॥

स्रोतोयुक्ते स्त्रिया तु स्यान्नया स्रोतस्त्रिनीत्यथ ।

सौवीरं काञ्चित् स्रोतोयने वदरिकाफले ॥ २०१० ॥

पुमास्तु गोपघोण्टाया सार्वाङ्गान्तु नृभूमनि ।

नीवृद्धेऽथ सैरभ्यं सौगध्ये गुणगौरवे ॥ २०११ ॥

मनोज्ञताया च क्लीन भेद्यलिङ्ग तु कीर्तिनम् ।  
 मनोज्ञे सौरतस्तु स्यान्मृदुवायो नृलिङ्गक ॥ २०१२ ॥  
 त्रिस्तु सम्बन्धिनि रते सौमिरस्तु त्रिषु स्मृत ।  
 सोमयागमवे स्त्री तु सौमिकी याज्ञिकै स्मृता ॥ २०१३ ॥  
 इष्टौ स्याद् दीक्षणीयाया सौराष्ट्री तु श्रियामियम् ।  
 सौराष्ट्रदेशविख्याते मृद्धेदे हि यदाह्वय ॥ २०१४ ॥  
 आढकीति नपि त्वेतत् साराष्ट्र काम्प्रसङ्गते ।  
 लोहेऽथ हरितः पुंसि स्यान्मुद्गरविभेदयो ॥ २०१५ ॥  
 पालाशार्णे च त्रिस्तु तद्व्यर्थे हि तत्र च ।  
 यदा तदा स्त्रिया वृत्तिर्हरिता हरिणीति च ॥ २०१६ ॥  
 द्वे तु सिंहेऽथ हरिता हरे स्त्री भागकर्मणो ।  
 हरिणस्तु द्वयोर्ज्ञेयस्ताम्रवर्णमृगेऽथ सा ॥ २०१७ ॥  
 प्रतिमाया हिरण्मया हरिणी स्त्री तथैव सा ।  
 चारु स्त्रिया च कथिता रभसेन हरिण्यसौ ॥ २०१८ ॥  
 अत्यष्टिच्छन्दसि ज्ञेया वृत्तभेदेऽथ क्रीतिता ।  
 पूर्वं हरितशब्दे हि स्यर्थे वर्णं तु पाण्डुरे ॥ २०१९ ॥  
 पुमास्तद्वति तु त्रि स्यात् तत्र स्यर्थे कथ भवेत् ।  
 अन्तोदात्ततया (ह्रीणा न हि भा)व्यमसङ्गयम् ॥ २०२० ॥  
 हरिणे (ग्रीन' ह्रीप)जन्त(त्वाञ्चित्)स्वरोऽन्तेऽस्य हि स्थित ।  
 उदात्तो द्वे तु हर्मक्ष मिहे वैश्रवणे तु ना ॥ २०२१ ॥  
 त्रि पुन कपिलाक्षेऽथ ह' (र्ष' पुं)लो ना कुधग्रहे ।  
 द्वे पुन शिल्पिनि मृगे भेद्यलिङ्ग तु कामिनि ॥ २०२२ ॥  
 हर्षशीले हासर्शाले हरण तु नपुंसकम् ।  
 नाट्यप्रसिद्धे करणसत्रे चेष्टान्तरे तथा ॥ २०२३ ॥

हेमलस्तु ईदं देवे नाथ द्वे कृत्वा सके ।

प्राप्तु स्पर्द्धां द्वे तु हेरम्भो मति देऽथ ना ॥ २०४४ ॥

प्रमथानां प्रभेदे च हेरम्भो विज्ञनायमे ॥ २०४४३ ॥

इति अथरक्षाण्डे गज रक्षागद्यः ॥

---

अथरक्षाण्डः समाप्तः ।

---

हेमलस्तु हिमं हिमं नाथ द्वे कृकलासके ।

विरतु स्वर्णं द्वे तु हेरम्बो महिषेऽथ ना ॥ २०४४ ॥

प्रमथानां प्रमेहे च हेरम्बो विघ्ननायने ॥ २०४४३ ॥

इति त्र्यक्षरकाण्डे नानाविज्ञाध्यायः ॥

---

त्र्यक्षरकाण्डः समाप्तः ।

---

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XXXI.

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

(चतुर्थपञ्चमपट्टकाण्डाः)

THE  
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKŚHEPA  
OF  
KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

*Curator of the Department for the Publication of Sanskrit manuscripts,*

TRIVANDRUM

Part III — 4th, 5th & 6th Kandas.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

TRIVANDRUM.

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

(All Rights Reserved)

TRIVANDRUM SÂNSKRIT SERIES.

NO XXVI

THE  
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKŚIEPA

OR

KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

**T. GAṆAPATI SÂSTRÎ**

*Curator of the Department for the Publication of Sanskrit Manuscripts,*

TRIVANDRUM

---

**Part III— 4th, 5th & 6th Kandas**

---

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF  
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE

---

TRIVANDRUM

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS

1913

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः ३१.

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

मंशोधितः ।

तृतीयः सम्पुटः— ४, ५, ६. काण्डाः ।

स च

अनन्तशयने

महामहिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

कोलम्बाय्याः १०८९, कैम्पाय्याः १९१३.



॥ श्रीः ॥

राजराजीयापरनामा

# नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

चतुरक्षरकाण्डः ।

स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ प्रस्तूयते काण्ड नाम्नां चतुरचामिदम् ।  
तत्रापि तावत् स्त्रीलिङ्गशब्दाध्यायः प्रदर्श्यते ॥ १ ॥  
अक्षमाला स्त्रियां विद्यादरून्धत्यां तथापि च ।  
जपसङ्ख्यापरिच्छित्त्यै रुद्राक्षस्फटिकादिभिः ॥ २ ॥  
सूत्रस्यूतैः कृते चापि बलयेऽथ निबोधत ।  
अजमोदा यवानीति प्रसिद्धे भेषजान्तरे ॥ ३ ॥  
शरमलेरपि निर्यासेऽथान्तशय्या श्मशानके ।  
तथैव मृमिशय्यायामथो अपचितिः क्षये ॥ ४ ॥  
व्ययनिष्कृतिपूजामु स्यादप्येकाहयज्ञयोः ।  
अथ विद्यादनुमतिमनुज्ञायां तथैव च ॥ ५ ॥  
पौर्णमास्यां कलाहीनचन्द्रायामजयः पुनः ।  
आम्ले चेति पठत्येनामभिः शस्तिपदं पुनः ॥ ६ ॥  
प्रार्थने चाभिशापे च वैजयन्त्यां तु पठ्यते ।  
दूषणे प्रार्थने चाथो अजयस्यार्धमुत्तरम् ॥ ७ ॥

॥ श्रीः ॥

राजराजीयापरनामा

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

चतुरक्षरकाण्डः ।

स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ प्रस्तूयते काण्ड नामां चतुरचामिदम् ।

तत्रापि तावत् स्त्रीलिङ्गसंज्ञाध्यायः प्रदर्श्यते ॥ १ ॥

अक्षमाला स्त्रियां विद्यादरुन्धत्यां तथापि च ।

जपसङ्ख्यापरिच्छित्त्यै रुद्राक्षस्फटिकादिभिः ॥ २ ॥

सूत्रस्यूतैः कृते चापि बलयेऽथ निबोधत ।

अजमोदा यवान्नाति प्रसिद्धे भेषजान्तरे ॥ ३ ॥

शस्त्रलेखेऽपि निर्यासेऽधान्तशय्या श्मशानके ।

तथैव भूमिशय्यायामथो अपचितिः क्षये ॥ ४ ॥

व्ययनिष्कृतिपूजाम् स्यादप्येकाहयज्ञयोः ।

अथ विद्यादनुमतिमनुज्ञायां तथैव च ॥ ५ ॥

पौर्णमास्यां कन्दाहीनचन्द्रायामजयः पुनः ।

आम्ले चेति पठत्येनामभिश्चास्तिपदं पुनः ॥ ६ ॥

प्रार्थने चामिश्रापे च वैजयन्त्यां तु पठ्यते ।

दूषणे प्रार्थने चाथो अजयस्यार्थमुत्तरम् ॥ ७ ॥

अङ्गपालिः परीरम्भे पालौ धान्या कटध्वनि (१) ।  
 इत्येवमनपान्तिस्तु धान्या पाल्या गदद्गुहि ॥ ८ ॥  
 सेनामात्रे दशाशे चाप्यक्षौहिण्या अनीकिनी ।  
 अर्धसूची तु सूच्या स्यादर्धे चाप्यामनान्तरे ॥ ९ ॥  
 तस्य लक्षणमप्याहुरित्यमासनवेदिन ।  
 ऊर्वज्ञो सहता पाणितलौ चेदित्युपक्रमे ॥ १० ॥  
 अर्धसूची तु तौ द्वौ चेत् प्रादेशान्तरतो मुखात् ।  
 इत्येवमिष्टगन्धा तु कोकिलाक्ष इति श्रुते ॥ ११ ॥  
 आनूपे कण्टनिरतम्भे विडारीनाशयोगपि ।  
 भवेदितिकथापार्थवागश्रद्धेयवाक्ययो ॥ १२ ॥  
 इरावती नदीमात्रे नदीभेदेऽप्यथोच्यते ।  
 उपचर्या चिन्तित्ताया पूजाया चेति मन्वते ॥ १३ ॥  
 प्रजनप्राप्तफालायामुपसर्या गवि स्मृता ।  
 व्याचष्टे कश्चिदप्येना सामान्यजनसेवने ॥ १४ ॥  
 कृष्णेलेऽपि तथोक्तं (ण्टे ऽण्ट्ये) भवेदुत्कृष्टलिङ्गाधरि ।  
 उपलब्धिस्तु त्रेमुप्या प्राप्तिविज्ञानयोरपि ॥ १५ ॥  
 रहस्यार्थे तूपनिषद् धर्मवेदान्तयोरपि ।  
 रहसीत्यपरे प्राहुः प्रथमर्तौ न योपिताम् ॥ १६ ॥  
 ऋक्षगन्धा तु शुक्लाया विडार्या वृद्धदारके ।  
 छगलास्त्री (१) नि\* विग्यात भयज्य वृद्धदारक ॥ १७ ॥  
 ऋष्यप्रोक्ता यतायामीर्द्धिमजे न भेषने ।  
 आत्मगुसातिमन्त्रयोगेकयोश्चाय बुध्यताम् ॥ १८ ॥

१ 'न' क च पाठ    २ 'ग' तु द पाठ    ३ 'य' क छ पाठ    ४ 'दी' क च पाठ

\* 'छगलास्त्री' इति पाठः स्यात् । इत्यत्र ऋष्यगन्धा छगलायाम्नी वृद्धदारक इत्यमरः  
 सिद्धः । 'छगलायाम्नी' इति भातुर्जडं क्षुद्रम् । क्षारस्वामी तु 'छगलायाम्नी' इति अर्थानि  
 यस्या इति व्युत्पत्त्युक्तं छगलायाम्नी इति ।

काकजङ्घा पडथेति प्रसिद्धस्थावरान्तरे ।

गुडासमाख्यचलद्यां च जङ्घायां करटस्य च ॥ १९ ॥

काकनासा तु विज्ञेया काकाङ्गाख्यलतान्तरे ।

वसुभट्ट इति ख्यातपुष्पस्तम्भे तथैव च ॥ २० ॥

नासिकायां (चकोरस्य ? च काकस्य) ज्ञेया कुटिलिका पुनः ।

मायायामपि चाङ्गारापकर्षण्या च शिल्पिनाम् ॥ २१ ॥

कर्मारना(भः) धान्यं तु कर्षकाणां च मृदाताम् ।

पूलोत्क्षेपणवेणौ च परित्राजां तु भूतले ॥ २२ ॥

निधानस्य निषिद्धत्वाद् दण्डानां धारणाय यत् ।

स्यात् कश्चिग्रहणं तत्राप्यथ ओरजनस्य हि ॥ २३ ॥

यप्यग्रप्रतिबद्धोऽन्यशरणारोहणाय य ।

लोहकर्कटकस्तत्राप्यथ विधात् कुनान्तिकाम् ॥ २४ ॥

कुत्सितायां नालिकायां शालायामपि पक्षिणाम् ।

अथ गन्धफली वृक्षे प्रियङ्गुरिति विश्रुते ॥ २५ ॥

कलिकायां च सा ज्ञेया चम्पकाभिख्यशास्त्रिन ।

गिरिकर्णिलताजातिभेदे यस्यापराजिता ॥ २६ ॥

इति संज्ञा वैजयन्त्यां त्वस्य भेदे सितेऽपठीत् ।

पृथिव्यां चाथ वादित्रकोणे घर्घरिका तथा ॥ २७ ॥

बाघभेदेऽप्यथो तुण्डिकेरी कण्ठरुजान्तरे ।

क्षार्पास्यामपि बिम्बीति प्रसिद्धे च लतान्तरे ॥ २८ ॥

श्रीवेष्टे तैलपर्णी स्याद् धवलेऽपि च चन्दने ।

गौरीदिशोर्दक्षकन्या दीर्घवल्ली तु वेत्रके ॥ २९ ॥

लतायामपि दीर्घायां देवसेना तु सैन्यके ।

देवानां पण्मुखस्यापि देव्यां देववधूः पुनः ॥ ३० ॥

दिशि देवस्य वपुः च नागजिह्वां तु बोधत ।

मन शिलाशारिण्यार्णवस्य रसने तथा ॥ ३१ ॥

निद्रिग्धिका तु पठिता वैजयन्तीकृता यथा ।

गिरिप्रियोति विख्यातक्षुद्रवातिङ्गिनान्तरे ॥ ३२ ॥

कण्टकार्या च प्रिजेया प्रतिपत्तिस्तु गोरवे ।

प्राप्तौ प्रवृत्तौ प्रागल्भ्ये प्रतिभाजानपौरपि ॥ ३३ ॥

प्रायुक्त प्रत्यये भट्टिर्विश्वास प्रत्ययो मत ।

प्रतिमाया प्रतिकृतिः प्रतिकारेऽप्यथो शृणु ॥ ३४ ॥

\*प्रत्यक्च्छ्रेणी नागदन्त्या गिरिकर्ण्य तथैव ताम् ।

उद्यान्मूपिकपर्णामप्यथ ज्ञेया प्रचोदनी ॥ ३५ ॥

कण्टकार्यामना तु स्यात् प्रेरणाया प्रचोदना ।

गयाया ताम्रसे(के/को) ईयन्तत्र ज्ञेया पितृप्रपा ॥ ३६ ॥

पितु प्रपायामप्येषा पीलुपर्णी तु कथ्यते ।

मू(च्छ्रेणी/वर्षा)र्ण्या विम्बिकाया च पुटग्रीवा तु कथ्यते ॥ ३७ ॥

गर्ग्या ताम्रघट्या च मूर्वापयिकयो पुन ।

ज्ञेया मधुरसाथ स्यान्मृगतृष्णाम्यतेजसि ॥ ३८ ॥

मरीचिका तथा लिक्शासङ्गमानेऽप्यद पुन ।

त्रसरेष्वष्टक म्यात् तु हरिद्राया मनःशिला ॥ ३९ ॥

एयाते मन शिलेत्येव धातावध महाशिला ।

शस्त्रप्रभेदे तस्योक्त लक्षण शस्त्रवेदिभिः ॥ ४० ॥

शतग्री तु चतुस्ताला लोहकण्टकसञ्चिता ।

अय कण्टकमच्छन्ना शतान्येव महाशिला ॥ ४१ ॥

\* 'प्रत्यक्च्छ्रेण्यपराजिता' (पृ. ५६. श्रृ. १३३) इति तु वैजयन्ती । अपराजिता = गिरिकर्णी । † 'अम्रघेकस्तु यस्तत्र सा चारी सा पितृप्रपा' । (पृ. ८८ श्रृ. ६७) इति वैजयन्ती । ‡ 'देव्या मूर्वा मनुष्येण गीकर्णा पितुर्ग्रीवा ।' (पृ. ५४. श्रृ. ११४) इति वैजयन्ती ।

इत्येवं पृथुपापाणे प्रसिद्धैव महाशिला ।  
 महासहा मापपर्णा स्तम्बे चाम्लानसंज्ञके ॥ ४२ ॥  
 मधुपर्णा तु काष्मर्यगुडूचीनीलिनीषु च ।  
 मन्दाकिनी स्यादाकाशमङ्गायामापमान्तरे ॥ ४३ ॥  
 मुखशोभा वेदशालिमुखे कान्तौ मुखस्य च ।  
 रङ्गमाता तु कुट्टन्यां लाक्षायां चाजयोदिता ॥ ४४ ॥  
 राजकन्या तु कन्यायां राज्ञोऽपि च नपुंसके ।  
 नपुंसकस्य संज्ञासु वररुच्युदिता ह्यसौ ॥ ४५ ॥  
 (शास्ते ?) केसरमालाख्ये स्यात् तु राजसभाध्वनिः ।  
 राष्ट्रेऽपि राज्ञ आस्थाने व्याख्याकारेण केनचित् ॥ ४६ ॥  
 व्याख्यातोऽमरकोशस्य द्वाशालार्थेषु का कथा ।  
 ललाटिका ललाटस्थपत्राङ्गुल्यां तथैव च ॥ ४७ ॥  
 सा भवेत् पत्रपाद्यायामथापि स्याद् वराङ्गना ।  
 मुल्यायामङ्गनायां च तालीसंज्ञमहाद्रुमे ॥ ४८ ॥  
 वरस्त्रियां वरारोहा गहोदर्याख्यमुस्तके ।  
 मल्लिकाया विशेषे च देवमर्हतीति विश्रुते ॥ ४९ ॥  
 अत्रोक्तं सज्जनेनेदं व्यर्था इत्यधिकृत्य यत् ।  
 वरिवस्या परीष्टौ स्यादिति तत् संशयास्पदम् ॥ ५० ॥  
 विष्णुकान्ता तु सुमुखीगिरिकर्णिकयोरपि ।  
 शतद्रुदा तु तडिति तद्वेदे मरिचे पुनः ॥ ५१ ॥  
 श्यामवल्ली लतायां च श्यामायामथ कथ्यते ।  
 मल्लिकायां (शेष ? श्लेष्म) ण्डना केतव्यां चाजयेन हि ॥ ५२ ॥

१. 'तु' ग. पाठः. २. 'ना' क. च. पठः.

† 'अथ श्लेष्मपत्रा मरिचां केतव्यामपि योर्वर्जित' इति मेदिनी । 'श्लेष्मपत्रा तु केतव्या मरिचा' इति हेमचन्द्रः ।

समुद्रान्ता तु दुःस्पर्शे कार्पासीस्पृकयोरपि ।  
 स्ववासिनी चिरण्खां स्थानववध्वां च सज्जनः ॥ ५३ ॥  
 सामिधेनीति तस्यां स्याद् यया चाधीयते समित् ।  
 समिध्यप्यपठीदेनां शाश्वतः शब्दवित्तमः ॥ ५४ ॥  
 सिनीवाली तु पार्थत्यां दृष्टचन्द्रे च दर्शके ।  
 सुवर्चला तु सूर्यस्य प्रभादेव्यां क्षुमाह्वये ॥ ५५ ॥  
 धान्ये शाकविशेषे च सौमवल्ली त्ववल्गुजं ।  
 ब्राह्मीगुडूच्योश्वाथ स्याद् विद्युद्विशुद्धिशेषयोः ॥ ५६ ॥  
 सौदामनीति च चतुर(न्)स्यध्यायः समाप्तवान् ॥ ५६ ॥

इति चतुरक्षरकाण्डे स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

### अथ चतुरक्षरकाण्डे पुल्लिङ्गाध्यायः ।

अथो चतुःस्वराः शब्दाः कीर्त्यन्तेऽत्र वृत्तिङ्काः ।  
 अपवर्गः क्रियासाध्यफलासौ त्यागमोक्षयोः ॥ १ ॥  
 अपदेद्यस्तु लक्षे स्यान्निमित्तव्याजयोरपि ।  
 अपवादस्तु निन्दायामाजायां च द्वयोरपि ॥ २ ॥  
 अपभ्रंशोऽपशब्दे स्याद् भाषामेदमपातयोः ।  
 अभिमानस्त्वहङ्कारे हिंसामणययोरपि ॥ ३ ॥  
 ऐश्वर्यहेतुके दर्पे ज्ञाने चाथाभिहारवाक् ।  
 अभियोगे सन्नहने चौर्ये वैरेऽपि सज्जनः ॥ ४ ॥  
 + + + + + + + + + + + परोऽभ्यधात् ।  
 गजशायनकालेऽपि गजशास्त्रेषु दृश्यते ॥ ५ ॥

१. 'तु चतुरस्यध्यायः पूर्णान्वयम् ॥' इ. पाठः.

\* अन्वयान्तरानि 'सन्धेयनेऽभिरूपे मेलने च' इति पठनीयं भवति ।

कुले त्वभिजनो जन्मभूमौ चाभिषवः पुनः ।  
 सवने मद्यसन्धाने (स्नाने चाथाभियो)गवाक् ॥ ६ ॥  
 अन्यायधर्षितनरैः प्राट्टिवाकाय चेदने ।  
 अभिमाते<sup>(१)</sup> पृतनया परिक्षेपेपुणा तथा ॥ ७ ॥  
 तथा परिचयेऽपि स्यादभिषङ्गस्तु कथ्यते ।  
 आक्रोशशापाभिषवसङ्गेष्वह तु सज्जन. ॥ ८ ॥  
 दुःखे परामवे त्याह सिंहोऽधिक्रमवाक् पुन ।  
 आरोहणक्रियाया चाभिमुखक्रमणेऽपि च ॥ ९ ॥  
 अवग्रहो वृष्टिरोधे प्रतिबन्धे गजालिके ।  
 अवगाहो जलद्रोण्या तैलाङ्कैर्धवगाहने ॥ १० ॥  
 अवगाथोऽक्षसङ्घाते रथयाने तथा पथि ।  
 स्यात् प्रात मवने चापि केचित् त्ववगथध्वनिम् ॥ ११ ॥  
 अन्य स्थाने पाठित्वाहुरम्यैवार्थान् विचक्षणा ।  
 अवतारोऽवतरणे तीर्थे भूतादिके ग्रहे ॥ १२ ॥  
 इत्युक्तं शाश्वतेनापि तदयुक्तं यतो मुनि ।  
 कर्णे चाधिकरणेऽप्यवतारं जग्रास स ॥ १३ ॥  
 अवपातस्तु हस्त्यर्थं गर्भे छन्दे तृणादिना ।  
 शैलप्रपातेऽप्यन्ये तु गर्तमात्रे वदन्ति तम् ॥ १४ ॥  
 अवरोहोऽवतरणे पादपस्य लतोद्गमे ।  
 मूलादग्न गताया च लताया किञ्च शाखिन ॥ १५ ॥  
 शाखाजातशिकाया चाप्यथ स्यादवरोधवाक् ।  
 अन्तःपुरे स्वीकृतौ चाप्यवलेपस्तु लेपने ॥ १६ ॥  
 गर्भेऽथावक्रयो मूल्ये सूत्रनिर्दिष्टवैक्रम्ये ।  
 क्रयभेदेऽप्यदत्तार्थाधिक्रमूल्ये परे विदुः ॥ १७ ॥



सज्जनो हाटकेऽवादीदवष्टम्भस्तु काञ्चने ।  
 समालम्भे तथा स्तब्धौ स्तम्भे चाप्यजयोऽवदत् ॥ १८ ॥  
 नैतद् रुचितमस्मभ्यं यतः पत्वम्य साधुता ।  
 आलम्बनादाविदूर्याच्चान्यत्र विपयेऽस्य न ॥ १९ ॥  
 अवस्करस्तु विष्ठायां गुह्ये चाथो धनजयः ।  
 रहस्य इत्यभाषिष्ट वयं तु ब्रूमहे परम् ॥ २० ॥  
 मलप्रक्षेपणस्थानेऽप्यथावकर इत्ययम् ।  
 धर्मशालाविदां ख्यातेऽवकीर्णित्वेऽवचूर्णने ॥ २१ ॥  
 सम्मार्जनीनिरस्तस्य तृणपांम्वादिवस्तुन ।  
 रौद्रांशुत्वरुक्ताभिख्येऽप्यथावस्कन्द इत्ययम् ॥ २२ ॥  
 सौप्तिकेऽपि नगर्यादिरपहारे बलोद्धतै ।  
 अथावयव इत्येष एकदेशाप्रधानयोः ॥ २३ ॥  
 पृथग्भूते पृथग्भावेऽप्यव(घा)स्वा)\*तस्तु गर्तके ।  
 जलाशये च फीर्णाख्ये वैजयन्त्यामभाषन ॥ २४ ॥  
 दोषोत्पादेऽनुबन्धः स्यात् प्रकृत्यादेर्विनश्वरे ।  
 मुखपानुयायिनि शिशौ प्रकृतम्यार्नुवर्तने ॥ २५ ॥  
 क्रोधेऽपि सज्जनः प्राह दोषेऽप्यमरदत्तकः ।  
 अधार्मुद्वेप इत्येष दीर्घद्वेषानुबन्धयोः ॥ २६ ॥  
 पश्चात्तापे च केचित् तु द्वेषमात्रे परः पुनः ।  
 व्याख्यातामरकोशस्य देशभेदेऽप्यभाषत ॥ २७ ॥  
 अनुपङ्गस्तु कारुण्ये प्रकृतस्यानुवर्तने ।  
 अनुकर्ष-त्वधम्ये स्याद् रथकाष्टेऽनुकर्षणे ॥ २८ ॥

१. 'सम्भेदेऽय' क च पाठ. २. 'काशा' क ग च पाठ. ३. 'काशुक्कुटुटा'  
 क च. पाठ. ४ 'नि' क. ग च पाठ. ५ 'त्व' क ग च पाठ. ६. 'मुद्रय इ'  
 क. च, 'यवाय इ' ग. पाठ.

अनुतर्पस्तु चपके मये चाथानुभाववाक् ।  
 सूचके चापि भावस्य सतां च मतिनिश्चये ॥ २९ ॥  
 प्रभावेऽप्यधिवासस्तु गन्धवूगदिसंस्कृतौ ।  
 निवासेऽप्यग्निमन्यस्तु श्रीपर्णमिति विश्रुते ॥ ३० ॥  
 वृक्षभेदेऽग्निमथनेऽप्यङ्गहारस्तु नृत्यताम् ।  
 अङ्गविक्षेपणेऽङ्गस्य हरणेऽथो अलम्बुसः ॥ ३१ ॥  
 भेषजस्तम्बभेदे च प्रहस्तास्ये च राक्षसे ।  
 अपाङ्गर्भो मरुद्वह्योरथाथर्वागिरित्वयम् ॥ ३२ ॥  
 पुरोहितेऽप्यथर्वज्ञेऽप्ययाभ्वरिपुरित्वयम् ।  
 महिषे करवीरे चा(प्य१प्या)वसथ्यध्वनिः पुनः ॥ ३३ ॥  
 ज्ञेय आबसथे चाग्निभेदे चाहनीयतः ।  
 प्रादेशस्थेऽयातनयोनिः स्मरे स्मरहरेऽनिले ॥ ३४ ॥  
 विरिञ्चनेऽप्यथाग्नीन्द्रोराशौचनिरिनि ध्वनिः ।  
 इन्द्रवृक्षस्तु ककुभे कुदजे देवदारुके ॥ ३५ ॥  
 उपक्रमश्चक्रित्तायामुपधारम्भयोरपि ।  
 उपायपूर्वे त्वारम्भेऽमरसिंहः शरेऽप्यथो ॥ ३६ ॥  
 अङ्गीकृतावुपगमः समीपगमनेऽपि च ।  
 जथो उपशयः स्थाने यत्र स्थित्वा हि लुब्धकाः ॥ ३७ ॥  
 गूदात्मानो मृगान् भ्रन्ति तत्र मूषे तु याशिकाः ।  
 एकादशकपक्षे यः शेते दक्षिणतो भुवि ॥ ३८ ॥  
 दशानामपि भूपानां तत्रायुर्वेदिनः पुनः ।  
 औषधान्नविहाराणामुपयोगे सुखावहे ॥ ३९ ॥  
 व्याघ्रेः सात्स्यमिति च तत्त्वार्थग्रमधीयते ।  
 समीपशयने चापि विदन्ति विदितागमाः ॥ ४० ॥

उपरागस्तु राहौ च स्वत्याख्यव्यमने तथा ।  
 सूर्यचन्द्रग्रहे च स्यादुप चौ च कीर्तितः ॥ ४१ ॥  
 उपसर्गः क्रियायुक्तमात्रे संसर्ग एव च ।  
 उत्पाते चाप्यथोत्पाते ग्रहे च द्रव्ययोः ॥ ४२ ॥  
 राहौ चोपप्लवोऽध्यामे चेति धीराः प्रवक्ष्ये ।  
 उपग्रहस्तु व दौ न्याद् ग्रहेऽप्यनुग्रहे ॥ ४३ ॥  
 स्यात् परस्मैपदेऽप्यथ आत्मनेपद एव च ।  
 उपस्पर्शस्तु संस्पर्शं खानाचनारोराणि ॥ ४४ ॥  
 उपकारस्तूपकृतौ निष्ठी कृत्मादिषु ।  
 इत्युक्तं कैश्चिदस्माक भासन्तं तदयुक्तम् ॥ ४५ ॥  
 उपचारस्तु तत्र स्यात् सकरो यो निरीयो ।  
 विसर्जनीयस्य स्थाने प्रामृ(नौ)न चाप्युपासने ॥ ४६ ॥  
 उपनाहस्तु वैरानुबन्धे बीणानिवन्धने ।  
 पद्मलोचनसन्धिसरोगभेदे च मन्वते ॥ ४७ ॥  
 व्रणार्द्धभेजे बीजेऽप्युत्तापस्तु दीर्यते ।  
 रोगे तापेऽप्यथ प्रोक्तो वारिवाहनहेन्द्रयोः ॥ ४८ ॥  
 ऋद्धिमानः श्मशाने च त्रिपथं नु मनीषिभिः ।  
 कारस्करो राजहते गिरिभेदे च दार्जित ॥ ४९ ॥  
 कौरालिको वृक्षनात्रे पटितः + टिलद्रुणोऽ ।  
 कारोत्तरः\* सुरामण्डे मूरे कामोत्तमः पुनः ॥ ५० ॥

१. 'व' क. च. पाठः. २. 'द' क. ग च पाठः. ३. 'श' छ. पाठः.  
 पञ्चबीजे' क. ड. च. पाठः. ५. 'व' ग. ड. च पाठः. ६. 'वि' ग. ड. पाठः.  
 ग. पाठः.

§ सत्रिष्वङ्योः इति स्यात् । 'सत्रिष्वङ्' वगलितं\* (पृ २६६. श्लो. २०)  
 यन्ती । \* 'कायेतरो नन विसृष्टेति भाजनस्यैव, यस्मिन् सुरा  
 कियते' इति ऋभाष्यम् । 'कारोत्तर. सुरामण्ड.' इति यादवामरसिद्धौ ।

कामाद्वर्षे तथा कामस्योत्सवे चैत्रि दर्शितः ।  
 अथ कामगुणो रामे प्रियवामोगयोगि ॥ ११ ॥  
 कालयमं तु कालस्य धर्मेऽपि मरणेऽपि च ।  
 क्रियाकारः संविदि च क्रियायाः करणेऽपि च ॥ १२ ॥  
 कुरुविन्दो रत्नभेदे सु तेके िडगुले तथा ।  
 आरण्यक्षुद्रगान्यानां सप्तानाम् रुधान्यके ॥ १३ ॥  
 ग्रहराजस्तु विज्ञेयो भान्तरे चन्द्राभ्यनि ।  
 शके घातुकमत्तेभे वर्षुकाब्दे घनाघनः ॥ १४ ॥  
 घनसारस्तु कर्पूरे दक्षिणावर्णपारने ।  
 चन्द्रोदयः स्यादुल्लेखे दशद्वन्द्व्योदयेऽपि च ॥ १५ ॥  
 चन्द्रह्रासोऽसिमात्रे स्याद् दशस्थस्याप्यनावसौ ।  
 खल्लभेदेऽपि तं प्राहुर्बैजयन्त्या यथागटीम् ॥ १६ ॥  
 चन्द्रह्रासोऽर्चन्द्राभ इति शब्दार्थलोचिन् ।  
 चित्रभानू रवौ बहौ देशे जनपदो जने ॥ १७ ॥  
 जनक्षयस्तु सङ्गमे जनस्यापि क्षये मतः ।  
 तमोनृदः सहस्रांशौ शीतांशौ पात्रकेऽपि च ॥ १८ ॥  
 तनूनपात् तु यादकोक्त आज्ये चाग्नौ च निश्चिनः ।  
 तिरस्कारः परिभरेऽप्यन्तर्वहपचारन ॥ १९ ॥  
 अन्तर्वै चाथ विज्ञेयस्त्रिरुण्डरु इति धनिः ।  
 गोक्षुरे च त्रिपत्रायां सुद्धां चाथ निनोषत ॥ २० ॥  
 हिन्तालतालद्रुमयोस्तृणराज इति धनिः ।  
 दर्दरीकस्तु वादिप्रमिशेषे टाटमे तथा ॥ २१ ॥  
 अगिले चन्द्र इत्यन्ये दधिपाय्यन्तु सर्गिणे ।  
 पृथत्यतीति केपाधिन्मतमेतन्न तच्छुभम् ॥ २२ ॥

द्रुमपयन्तु लाक्षायां द्रुमस्याप्यामये तथा ।  
 अथ देवस्थो ना(न्यैः ख्ये)राते रामस्य भूतिकाम् ॥ ६३ ॥  
 देवानां च रथे ज्ञेयो देवधूपन्तु गुल्गुलैः<sup>१</sup> ।  
 देगनामपि धूः स्यादिति नानाविदो विदुः ॥ ६४ ॥  
 धनञ्जयस्तु शक्रेऽग्नौ तथा मध्यमपाण्डवे ।  
 शारीरवायुमेदे च काद्रवेये च भगुरिः ॥ ६५ ॥  
 धनाध्यक्षो वैश्रवणे धनाधिकृतपूरुषे ।  
 वैवस्वते च बुधे च धर्मराजो युधिष्ठिरे ॥ ६६ ॥  
 धन्वन्तरिः काशिराजे भास्करेऽप्यथ बुधपताम् ।  
 कौशातक्यामगमार्गे घामार्गव इति ध्वनिः ॥ ६७ ॥  
 धूमकेतुस्तु विज्ञेय उत्पाते पावकेऽप्यथ ।  
 यज्ञे मन्त्रविशेषे च नैराशंसोऽनलेऽप्यथ ॥ ६८ ॥  
 सोमे समुद्रेऽनभृथे निचुन्पुण इति ध्वनिः ।  
 निपङ्गधिस्तु विज्ञेयो रुद्रेऽपि च धनुर्धरे ॥ ६९ ॥  
 नृपयज्ञस्तु सङ्ग्रामे राजसूयादिकेष्वपि ।  
 प्रतिग्रहः क्रियाकारे सैन्यपृष्ठे पतद्ग्रहे ॥ ७० ॥  
 द्विजेभ्यो विधिवद् देये तद्ग्रहे स्वीकृतावपि ।  
 प्रतिग्राह्यतेऽर्चये प्रतिग्राह्य तद्ग्रहे ॥ ७१ ॥  
 प्रतिपन्नस्तु संस्कार उपग्रहणलिप्सयोः ।  
 प्रतिश्रयस्तु विज्ञेयः स्थाने गोष्ठ्यां च सूरिभिः ॥ ७२ ॥  
 मत्पाहारे तथा सन्नशाले च विदितागमैः ।  
 आश्रये शाश्वतः प्राह मण्डपेऽप्यजयोऽपठ्यात् ॥ ७३ ॥

१. 'य' क. द. च. पाठः. २. 'न' ग. पाठः.

अथ प्रतिक्रियामात्रे प्रतीकारोऽपि (यि? हि) भूमुजाम् ।  
वैरनिर्यातने चापि प्रतिहारस्तु कच्छपे ॥ ७४ ॥

द्वारे च द्वारपाले च प्रतीकाशस्तु कथ्यते ।  
गजानां पूर्वपादस्य मूलस्याधःप्रदेशके ॥ ७५ ॥

सादृश्येऽप्युत्तरपदभूतोऽथायुधकोशके ।  
प्रत्याकृतौ प्रत्याकारः प्रत्याहारस्त्वणादिषु ॥ ७६ ॥

अप्यक्षरसमाज्ञाये प्रत्यानयनकर्मणि ।  
वाचवादकसामग्रीविन्यासे नाख्यगोचरे ॥ ७७ ॥

विषयेभ्यः समाहृत्याभिन्द्रियाणामर्थोच्यते ।  
प्रत्यासारो व्यूहपाष्णौ प्रत्यासंरणकर्मणि ॥ ७८ ॥

उक्तस्त्वमरदत्तेन चमूकव्यामिति ह्ययम् ।  
प्रजागमस्तु विज्ञेयः प्रजाया आगमे गमे ॥ ७९ ॥

एकाहाहीनसन्नाख्ययज्ञक्रतुषु चाप्यथ ।  
पराशरो व्यासताते शक्ने चाथ प्रभाकरः ॥ ८० ॥

रविवह्नयोरथो पङ्कुरसः शीघौ तथा रसे ।  
पङ्कस्याथाम्बुदे स्त्रीणां स्तने मुक्तेऽस्ते \*पयोधरः ॥ ८१ ॥

परिस्पन्दः परिजने स्पन्देऽथ परिर्वापवाक् ।  
द्विदीर्घेण परीर्वापशब्देनैकात्मिका हि सा ॥ ८२ ॥

इयं तु लाजेष्वप्युक्ता शिष्टैरथ परिच्छदे ।  
पर्युतावालवाले च परिवापोऽत्र शाश्वतः ॥ ८३ ॥

१. 'ति' ग. पाठः. २. 'ति' क. ड. ख. पाठः. ३. 'भ्ये' क. ख. पाठः. ४. 'न्त'  
क. ड. ख. पाठः. ५. 'या' क. ख. पाठः. ६. 'या' क. ग. ख. पाठः. ७. 'पा' क.  
ग. ख. पाठः.

‡ इत उत्तरं 'महीमुजाम्' इति स्यात् । \* पयोधरः कोशकारे नारिकेलं स्तनेऽपि च ।  
करोरुमेघयोः पुंति इति मेदिनी । कशेरु मुस्ताविशेषः ।

आरोहेऽपीत्यभापिष्ट स्थाप्ये बजिऽपि चाजयः ।  
 परिवारः परिजने प्राचारे खड्गकोशके ॥ ८४ ॥  
 स्याज्जमे परीवारः सङ्गकोशे परिच्छदे ।  
 परिग्रहस्तु शपथे मूले परिजने तथा ॥ ८५ ॥  
 आदानपत्न्योर्केन्द्वो राहुवक्रस्ययोरथ ।  
 बीजाया वादनोपाये निर्वादे परिवादवाम् ॥ ८६ ॥  
 परिणाहो विशालत्वे परितो बन्धनेऽपि च ।  
 अथ प्रतिदिवाहि स्यादपराहेऽपि पठ्यते ॥ ८७ ॥  
 पाञ्चजन्यो हरेः शङ्खे शङ्खमात्रे हुताशने ।  
 पारिजातस्तु पञ्चानामेकस्मिन् देवशाखिनाम् ॥ ८८ ॥  
 वृक्षभेदे च मन्दारपारिभद्रादिभिः पदै ।  
 प्रसिद्धे पारिभद्रस्तु मन्दाराह्वयपादये ॥ ८९ ॥  
 तद्भेदे देवदारौ चाप्यथ पारस्करध्वनिः ।  
 देशभेदे तथानर्तनीश्वरस्यनगरान्तरे ॥ ९० ॥  
 पादावर्तः पुनः पादस्यावर्तेऽप्यैरघट्टके ।  
 प्राणनाथस्तु विज्ञेयो धर्मरात्रे तथा प्रिये ॥ ९१ ॥  
 पाणिग्रहो विवाहे स्यात् पाणेश्च ग्रहणे तथा ।  
 स्यात् तु पुण्यजनो यातुधाने साधुजनेऽपि च ॥ ९२ ॥  
 पुरुषोजास्तु मेघे च गिरौ चाथ पृथग्जनः ।  
 मूर्खे नीचे तथा पोटागलस्तु नडसंज्ञके ॥ ९३ ॥  
 आनूपलम्बभेदे च काशसंज्ञे च कीर्तितः ।  
 ब्रह्मगर्भस्तु विज्ञेयश्चतुर्गते च मन्मथे ॥ ९४ ॥  
 अथो मरुवक्रो वृक्षभेदे मदनसंज्ञके ।  
 फणिर्जकाख्यस्तम्भे च मणिबन्धध्वनिः पुनः ॥ ९५ ॥

पाणिप्रकोष्ठसन्धौ च मणेरन्ध्रेऽप्यथोदितः ।  
मनोरथोऽभिलाषेऽन्यैर्वाञ्छितार्थे तथा परैः ॥ ९६ ॥  
महाकालस्तु किम्पाके हरे बाणासुरे तथा ।  
शाश्वतः प्रमथेऽप्याह महाराजस्तु कीर्तितः ॥ ९७ ॥  
(मः)न)खेा वैश्रवणे राज्ञि महत्यथ महाबुसः ।  
यवे हायनसंज्ञे च धान्येऽथ स्यान्महामुनिः ॥ ९८ ॥  
रुद्राक्षे च महर्षौ च मृत्युपुष्पस्तु मत्करे ।  
इक्षौ चाथो मृगरिपुः सिंहे व्याघ्रेऽप्यथोदितः ॥ ९९ ॥  
मेघनादो मेघघोष इन्द्रजित्पण्डुर्लाययोः ।  
वेणौ तु स्याद् यवफलस्तथा कुटजपादपे ॥ १०० ॥  
महिषे स्याद् यमरथो यमस्य म्यन्दनेऽपि च ।  
यादःपतित्तु वरुणे समुद्रेऽथ शुधिष्ठिरः ॥ १०१ ॥  
धर्मपुत्रेऽपि शक्रेऽथ रत्नाकर इति ध्वनिः ।  
रत्नानामाकरेऽन्मोघौ रज्जुसानस्तु वारिदे ॥ १०२ ॥  
धर्मे च राजराजस्तु घनदे राजसत्तमे ।  
तृणजाती तु दात्रे च काले चापि लवाणरुः ॥ १०३ ॥  
लक्ष्मीपतिर्नृपे विष्णौ लोकपालस्तु राजानि ।  
इन्द्रादौ वह्निगर्भस्तु समुद्रे पादपेऽपि च ॥ १०४ ॥  
वनद्रुमस्त्वगुरुणि वनस्थविटपिन्यपि ।  
त्रिषमेदे वत्सनाभो बृधमेदे च दृश्यते ॥ १०५ ॥  
व्यवहारो वाक्प्रयोगे सम्बन्धे द्यूतदण्डयोः ।  
शासने वित्तसंवादे विवादेऽसिवणिज्ययोः ॥ १०६ ॥



व्यवच्छेदस्तु विज्ञेयो धनुषः शरमोक्षणे ।  
 व्यावर्तनायां चाथ स्याद् व्यसनव्यतिपङ्क्तयोः ॥ १०७ ॥  
 ज्ञेयो व्यतिकरोऽत्राह सज्जनः शब्दवित्तमः ।  
 व्याजप्रस्तावसम्पर्कार्युक्तिः (व्यः व्यः) तिकरध्वनिः ॥ १०८ ॥  
 इत्येवमर्थः (त्र) शब्दार्थो विविच्यन्तां मनीषिभिः ।  
 विनायको गणपतौ युगतेऽथ विरोचनः ॥ १०९ ॥  
 जर्केन्दुवद्विप्रसुरराजोऽप्यथ विभीषणः ।  
 पुरन्दरे रावणस्य कनिष्ठेऽप्यथ कथ्यते ॥ ११० ॥  
 विप्रलापो विरोधोक्तौ विप्रलम्भोपमर्दयोः ।  
 विप्रस्य भाषणे चाथ विशेलिम इति ध्वनिः ॥ १११ ॥  
 चन्द्रे सूर्येऽप्यर्थो बिन्दुतन्त्र इत्यजयोऽपठौत् ।  
 चतुरङ्गे पाशके च विश्वगोप्ता तु शार्ङ्गिणि ॥ ११२ ॥  
 शक्तेऽप्यर्थो विश्वकर्मा देववर्धकिसूर्ययोः ।  
 अब्रजे वैजयन्त्याह विरिञ्चोऽब्रज उच्यते ॥ ११३ ॥  
 विश्वदेवास्तु सूर्येऽग्नौ वृकधूपध्वनिः पुनः ।  
 श्रीपिष्टाहयनिर्यासे निर्यासे कृत्रिमाह्वये ॥ ११४ ॥  
 धृधसानस्तु पुरुषे मृत्यौ भूमिधनेऽपि च ।  
 वैश्ववारः पिष्टमांसविशेषे चाप्युपस्करे ॥ ११५ ॥  
 शरवारिः शरमुखे पातक्यशरजीविनोः ।  
 शिशिम्बिष्टस्तु मेघे स्याद् भारद्वाजेऽप्यभाषत ॥ ११६ ॥  
 समूहे स्यात् समुदयः समरे च समुद्रमे ।  
 समुदायस्तु युद्धे स्यात् समूहेऽथ समुच्छ्रयः ॥ ११७ ॥

१. 'द्व्यक्ति' क. ड. च. पाठः. २. 'ज्ये' क. ग. च. पाठः. ३. 'स्वर्गे' क. ड.  
 च. पाठः. ४. 'य' क. ड. च. पाठः. ५. 'विदुस्तत्र द' क. ड. च. पाठः. ६. 'श्व'  
 ग. ड. पाठः. ७. 'दो' ग. पाठः. ८. 'वात्यक्य' ग. पाठः. ९. 'ह्य' क. च. पाठः.  
 १०. 'रि' क. च., 'रिम्बिरस्तु' क. पाठः.

उन्नतौ च विरोधे च समुन्नयपदं पुनः ।  
 समुत्क्षेपे समुदये पृष्ठस्थाविवलेऽपि च ॥ ११८ ॥  
 आचारे(नुः)समारम्भः सम्यगारम्भणेऽपि च ।  
 (साः स)म्परायस्तु सद्भागे विपदुत्तरकालयोः ॥ ११९ ॥  
 सम्प्रयोगस्तु सुरतेऽप्यन्वयेऽध्यभिधीयते ।  
 संस्तुवानस्तु सोमे स्यान्महर्षौ चापि होतरि ॥ १२० ॥  
 कश्चिदुद्गातरीत्याह संवत्सरपदं पुनः ।  
 अब्दमात्रेऽब्दभेदे च स्यात् त्व संवत्सयध्वनिः ॥ १२१ ॥  
 ग्रामे संवत्सने चाथ सत्यङ्कारः करार्क्षणे ।  
 सत्याकृतौ चाथो सर्पराजो राजिलमोगिनाम् ॥ १२२ ॥  
 भेदेष्वेकत्र भेदेऽपि सर्पशुक्लसंज्ञभोगिनि ।  
 बाहुकौ स्तनयितुस्तु भेधे भेधस्य गर्जिते ॥ १२३ ॥  
 सुयामुनो वत्सरा(जः)जे\* प्रासादवसुदेवयोः ।  
 स्थूलोच्चयस्त्वसाफल्ये नागानां मध्यमे गते ॥ १२४ ॥  
 स्नेहपूरः क्षमायां स्यात् स्नेहस्यापि च पूरणे ।  
 सौमवल्कस्तु धवलखदिरे कट्फले तथा ॥ १२५ ॥  
 हन्तकारस्तु भिक्षासु पौडशस्यापि भाषितः ।  
 प्रासमात्रौदनं भिक्षा हन्तशन्दकृतावपि ॥ १२६ ॥  
 हस्तिमल्लो गणपतौ महेन्द्रस्य च कुञ्जरे ।  
 हस्तिकर्णो रोचकाख्यकम्बले हस्तिनः श्रुतौ ॥ १२७ ॥  
 निवारणार्थे शस्त्रस्य भटानां फलकान्तरे ।  
 हस्तिचारो गजत्रासहेतौ शरभसजिभे ॥ १२८ ॥

१. 'सत्त्ववेऽप्य' ग. पाठः. २. 'नाम्' क. च. पाठः. ३. 'म' क. ड. च. पाठः.

\* 'सुयामुनो वत्सराजे प्रासादेऽप्रान्तरेऽच्युते' इति मेदिनी ।

शस्त्रभेदे हस्तिनश्च चारे स्यात् तु धनुर्मृताम् ।  
 हस्तावापः शरादाने व्यघनार्थेऽपि पाणिना ॥ १२९ ॥  
 आवापे धान्यबीजादेर्हराहरपदं पुनः ।  
 योग्याचारैः तथा प्राणवियोगावसरोत्थिते ॥ १३० ॥  
 निःश्वासे हरिमन्थस्तु पीतमुद्वे हरेरपि ।  
 मन्थेऽय हरिरोमः स्यात् पुरुहूते विरिञ्चने ॥ १३१ ॥  
 हिमारातिस्तु विज्ञेयः पावके मात्करेऽपि च ॥ १३१ ॥

इति चतुरक्षरकाण्डे पुल्लिङ्गाध्यायः ।

अथ चतुरक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

मथो चतुःस्वरनपामध्यायो वर्णयिष्यते ।  
 अपिष्टानं तु नगरे रथचक्रप्रभावयोः ॥ १ ॥  
 अध्यासने चै कैश्मीरप्रसिद्धनगरान्तरे ।  
 कश्चित् त्वारोपणेऽप्याह व्यवस्थापन एव च ॥ २ ॥  
 अभ्याधानमभिन्यासे बह्वचर्थं चेध्मसङ्ग्रहे ।  
 अत्याहितं महाभीत्यां प्राणार्नोकादक्षिकर्मणि ॥ ३ ॥  
 \*अवदातं कर्मणि स्यादिति वृत्तेऽवखण्डने ।  
 सज्जनस्त्वप्रधानेऽथो अरविन्दं जलेऽम्बुजे ॥ ४ ॥  
 अन्वाहार्यममावास्याश्राद्धमिष्टेश्च दक्षिणा ।  
 अपैस्तानं मृतसाने येन स्नातं च वारिणा ॥ ५ ॥

१. 'थे' क. ड. च. पाठः. २. 'तु' ट. पाठः. ३. 'अ' क. ड. च. पाठः. ४. 'ना' ग. पाठः. ५. 'व' क. ग. च. पाठः.

\* 'अपदान कर्मणि स्यादिति वृत्तेऽवखण्डने' (पृ. २७३, खो. १) इति तु वैजयन्ती ।

त(स्याःत्रा)पि स्यात् तु भूतानां स्वपक्षप्रभवे भये ।

भयमात्रेऽप्याहिभयमथो आयतनध्वनिः ॥ ६ ॥

देवालये शरव्ये च गृहमात्रे च तौरणे ।

स्थानमात्रे च विज्ञेयमातञ्चनपदं पुनः ॥ ७ ॥

आप्यायने च जवने प्रतीवापेऽपि दृश्यते ।

आस्कन्दनं स्यादास्कन्दे युद्धेऽप्यास्तरणं पुनः ॥ ८ ॥

आस्तीर्णौ च कुथे चापि दर्भाद्यास्तीर्णवस्तुनि ।

आयोधनं वधे युद्ध आवेशनपदं पुनः ॥ ९ ॥

ऋकुवेशे शिल्पिशालायामथोद्धरणमुन्नये ।

(खाताःवान्ता)न्ने\* शाश्वतस्तन्मूलने भुक्तोज्झितेऽपि च ॥ १० ॥

अथोत्पतनमुत्पत्तावूर्ध्वं गमन एव च ।

उत्सर्जनं तु दाने च परित्यागे च कीर्तितम् ॥ ११ ॥

उन्मीलनं स्यादुन्मेये विकासे कुसुमस्य च ।

उपधानमुपष्टम्भ उपष्टम्भनसाधने ॥ १२ ॥

उच्छीर्षकेऽधोपमानमुपमायां च येन च ।

उपमायेत तत्रापि कपिशीर्षे पुनः कपेः ॥ १३ ॥

मूर्ध्नि प्राकारशिखरेऽप्यथ कामपदं भगे ।

कामस्यापि पदे कोकनदं तु कथितं कुथैः ॥ १४ ॥

रक्ताब्जे रक्तकुमुदेऽप्यथ ज्ञेयं गृहोदकम् ।

काञ्चिके गृहसम्बन्धिजले गोदारणं पुनः ॥ १५ ॥

कुहले लाङ्गले चाथ चामीकरमिति ध्वनिः ।

चामरे कनके चाथ च्युतादानमिति ध्वनिः ॥ १६ ॥

१. 'का' क. ग. च. पाठः. २. 'ति' ग. ड. पाठः.

३. 'आवेशनं शिल्पिशाले भूतावेशप्रवेशयोः' इति विश्वमेदिन्यौ ।

\* 'स्याद्धरणमुद्गन्त-

मक्तेऽप्युत्पादनेऽपि च' (पृ. २७३. खो. ६) इति वैजयन्ती ।

कन्दुपादानदण्डे स्याच्च्युतस्य ग्रहणे(नऽपि) च ।  
 जपापुष्पं कुट्टुमे स्याज्जपाया कुसुमेऽपि च ॥ १७ ॥  
 जलाञ्जलं स्वर्तं वारिर्गमे शैवलेऽपि च ।  
 त्रिवर्णकं त्रिगन्धे स्यात् त्रिफलाया कटुत्रये ॥ १८ ॥  
 षोडशाहोपमासे तु + + + + + + + ।  
 + + + नाम्नो देवमुने सप्त चाप्यथ कीर्तितम् ॥ १९ ॥  
 देवधान्यं याचनाले देवानामपि धान्यके ।  
 निःश्रेयसं तु कल्याणे मोक्षे निःसरणं पुन ॥ २० ॥  
 उपाये निर्गमे द्वारे मरणे मयनिर्गतौ ।  
 याने पुरगृहादीना मुखे निस्तरणं पुन ॥ २१ ॥  
 उपाये तैरणे चाथ स्यान्निर्हरणमित्यद ।  
 निर्हितो मुष्टिमान्ये च बन्धु निरसनं पुन ॥ २२ ॥  
 निरासे च वधे चाथ मरणे स्यान्निमीलनम् ।  
 निमेषे मुकुलीभावेऽप्यथो निवसनं वनि ॥ २३ ॥  
 वसनक्रिययोर्वस्त्रे गृहेऽपि स्यात् खलक्तके ।  
 निर्भर्त्सनं गलीकारेऽप्यथ स्यान्निहुकम्बवाक् ॥ २४ ॥  
 अङ्गरे च समूहे च नृपलक्ष्म तु भूपते ।  
 छत्रे नृपस्य चिह्ने च प्रयोजनपद पुन ॥ २५ ॥  
 कायि हेतौ प्रवचनं पुनर्व्याख्यानैवेदयो ।  
 प्रशस्तवचने च स्माच्छास्त्र इत्याह सज्जन ॥ २६ ॥  
 अथ प्रकरणं प्रोक्तं प्रकीर्णं रूपके कचित् ।  
 दशानां रूपरूपाणां स्याद् दृश्यते च प्रपट्टके ॥ २७ ॥  
 स्यात् तु प्रहरणं शस्त्रे युद्धे प्रवहणं पुन ।  
 कर्णारथे प्रकृष्टे च वर्हनेऽथ प्रमन्थने ॥ २८ ॥

१ 'गृहपुराणी' क ड च पाठ    २ 'क' च पाठ    ३ 'प्रमेद' ग पाठ    ४  
 'व' क च पाठ

१ अत्र 'तुरमन्त्रपदे' तथा । 'तुर' इति पाठः स्यात् ।

हिंसायां च प्रमथनं भवेत् प्रजननं पुनः ।  
 उपस्थयोः प्रजातौ च विद्यात् प्रहसनं पुनः ॥ २९ ॥  
 रूपकाणामन्यतमे प्रहासेऽथ भ्रदेशनम् ।  
 प्रदिष्टौ प्राभृते दाने प्रस्फोटनपदं पुनः ॥ ३० ॥  
 शूर्पे शूर्पेण पवने पद्मपत्रपदं पुनः ।  
 भवेत् पुष्करमूलाख्यभेषजेऽब्जस्य चच्छदे ॥ ३१ ॥  
 प्रतिदानं परीवर्ते न्यासद्रव्यस्य चार्पणे ।  
 प्रतिमानं प्रतिकृतौ गजदन्तद्वयान्तरे ॥ ३२ ॥  
 परिधानमधोवस्त्रे तदाच्छादनकर्मणि ।  
 परासनं निरसने वधे चाथ परायणम् ॥ ३३ ॥  
 चतुर्मासोपवासे च साकल्यासङ्गयोरपि ।  
 अथ पारायणं ध्याने तत्परेऽधीष्ट आश्रये ॥ ३४ ॥  
 साकल्यासङ्गयोश्च स्यादङ्गुशस्य च बैन्धने ।  
 जलेन चतुरो मासाब्जीवनेऽप्यथ पाप्मनः ॥ ३५ ॥  
 निष्कृतौ रुक्चिकित्सायां प्रायश्चित्तमथोदितम् ।  
 पीतदारुपदं पीतचन्दने देवदारुणि ॥ ३६ ॥  
 अथ पुंसवनं गर्भस्त्रियाः संस्कारकर्मणि ।  
 क्षीरे पुंसश्च सवने विद्यात् पुष्परजः पुनः ॥ ३७ ॥  
 कुङ्कुमे च परागेऽथ सरले देवदारुणि ।  
 पूतिकाष्ठमथो शुण्ठ्यां लशुनेऽपि महौषधम् ॥ ३८ ॥  
 विद्यादतिविषायां च शकटे तु महानसम् ।  
 पाकस्थानेऽप्यथो भावकर्मणोर्मिथुनस्य च ॥ ३९ ॥  
 मिथुनत्वं रते चाथ कालक्षेपे रसायनम् ।  
 रसस्याप्ययने दीर्घजीवित्वकरभेषजे ॥ ४० ॥

अथो रत्नवरं स्वर्णे रत्नानां प्रवरेऽपि च ।  
 रत्तर्धिकं सुखे खाने दिनमङ्गलयोरपि ॥ ४१ ॥  
 रागसूत्रं तुलासूत्रे पट्टसूत्रेऽज्योऽब्रवीत् ।  
 शब्दशास्त्रे व्याकरणं ज्याटङ्कारे स्फुटीकृतौ ॥ ४२ ॥  
 विसर्जनं परित्यागे दाने विहननं पुनः ।  
 पिञ्जने च वधे च स्यात् पिञ्जनं प्रविसारणम् ॥ ४३ ॥  
 विघात् कार्पासतूलादेर्विघातेऽप्यथ कथ्यते ।  
 वैकक्ष्यकमुरःस्थानतिर्यग्विक्षिप्तमाल्यके ॥ ४४ ॥  
 प्रावारे शृङ्गिवेरं तु शुण्ड्यामप्याद्रकेऽप्यथ ।  
 संसारे स्यात् संसरणमसम्बाधेचमृगतौ ॥ ४५ ॥  
 घण्टापथे जन्मनि च वारणेऽप्याह सज्जनः ।  
 संसार उक्त्वा मृत्योऽपि संसृतावजयोऽब्रवीत् ॥ ४६ ॥  
 शरीरे स्यात् संहननं घटनेऽप्यथ कथ्यते ।  
 वशीकृतौ संवेदनं सम्भक्तौ याचनेऽप्यथ ॥ ४७ ॥  
 उल्लौ स्यात् स्वस्त्ययनं क्षेमेण गमनेऽप्यथ ।  
 मेखलायां सारसनमुरस्त्राणेऽपि केचन ॥ ४८ ॥  
 संकन्धुका भटा मध्ये यद् वध्नन्त्यधिकाङ्गकम् ।  
 इति नाम्ना परे तत्र समाप्तेऽध्याय ईत्ययम् ॥ ४९ ॥

इति चतुरक्षरकाण्डे ननुसकलिङ्गाध्यायः ।

## अथ चतुरक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथो चतुःस्वराः शब्दा भेदलिङ्गाश्च ये स्मृताः ।

तेषामयमिहाध्यायः स्पष्टः प्रस्तूयतेऽधुना ॥ १ ॥

अभिजातः कुलीने च न्याय्यपण्डितयोरपि ।

अभिनीतः संस्कृते च न्याय्ये चामर्षवत्पि ॥ २ ॥

अभिरूपो बुधे चारावधिपन्नं त्वभिद्रुते ।

अभिप्रस्तोऽपराद्धे च तथैवोक्तं विपद्गते ॥ ३ ॥

अभियुक्तः परिचिते परिक्षितेऽरिसेनया ।

व्यवहारमवृत्तानां तथैवोत्तरवादिनि ॥ ४ ॥

अभिज्ञस्तोऽभिज्ञाने स्याद् विवाद्युत्तरवादिनि ।

अत्यारूढं समारूढे दृश्यतेऽभ्यधिकेऽपि च ॥ ५ ॥

अधिक्षिप्तं प्रणिहिते प्रेक्षिते मर्त्सितेऽपि च ।

अथाध्यक्षेऽप्यधिकृतः स्वरितेनानुवर्तिते ॥ ६ ॥

अवदातः सिते पीते प्रधाने शुद्ध एव च ।

अविदूरेऽप्यऽस्त्ववपृच्छमवलम्बित एव च ॥ ७ ॥

अपध्वस्तं धिकृते स्यादुज्जितेऽप्यवचूर्णिते ।

केचित् तु निन्दिते प्रादुर्धिकृतार्थमशासतः ॥ ८ ॥

निश्चिते स्यादवासितं समाप्त उपितेऽपि च ।

अवाचीनं विपर्यस्तेऽप्यवागर्थेऽपि दर्शितम् ॥ ९ ॥

अतिबेलं भृशे बेलामतिक्रान्तेऽप्यथोच्यते ।

सहाये स्यादनुचरस्तथैवाप्यनुगन्तरि ॥ १० ॥

असम्पृक्तस्त्वसंस्पृष्टे रहस्यन्तर्गतः पुनः ।

विस्मृतेऽन्तःप्रविष्टेऽथो अवकीर्णमिति ध्वनिः ॥ ११ ॥



अवेज्ञातेऽप्यवाकीर्णेऽप्यथानूचान इत्ययम् ।

विनयावनते साङ्गवेदाधीतिनि च द्विजे ॥ १२ ॥

अभियोक्ता विवादेषु पूर्ववादिन्यपि द्विषः ।

परिक्षेपसि सैन्येन स्यादथो अनुजगीविवाक् ॥ १३ ॥

सहाये सेवके चाथो आक्षारित इति ध्वनिः ।

विवादेष्वभिमुक्ते चाक्षाविते चाभिषस्तके ॥ १४ ॥

अथो आपणिकः ख्यातो वणिकूपसनवासिनोः ।

शाकटायननिर्णीतस्तथैव व्यवहारके ॥ १५ ॥

उद्धाहितमुपन्यस्ते बद्धमाहितयोरथ ।

उत्कीर्णे स्यादुल्लिखितमनुपक्ते सनूकृते ॥ १६ ॥

फक्ष्यापालस्त्वौपरिके शूरपालेऽजयोदित ।

कौकूटिको दाम्भिके च स्याद्यादूरेरितेक्षणे ॥ १७ ॥

दशमीस्थो नएबीजे म्यविरे च ईताशने ।

प्रतिशिष्टं निरस्ते स्यादाह्वय प्रेषिते तथा ॥ १८ ॥

स्यात् तु प्रणिहितं प्राप्ते न्यस्तेऽपि च समाहितं ।

विद्विष्टे तु प्रतिहृतं प्रतिस्सन्नितवस्तुनि ॥ १९ ॥

अथ प्रज्वलितं दग्धे दीप्ते दीपित एव च ।

अथो परिगतं व्याप्ते विज्ञाते परिवेष्टिते ॥ २० ॥

स्यात् तु पक्षचरो यूयमष्टेऽप्येकचरेऽपि च ।

प्राप्तरूपः सुन्दरं स्यात् नथैव च निवक्षणे ॥ २१ ॥

१. 'तु' ग पाठ. २. 'तु' ग, 'दृगीको' क, 'दृगीको' च पाठ. ३. 'मि' क च पाठ. ४. 'ब' क. क. च. पाठ.

५. 'दृगीको' इत्येवम् स्यात् (१. ३०५. अ. १) इति तु वक्ष्यते. ६. 'दशमी' स्यात् इत्येवम् नएबीजे स्यात् (१. ३०५. अ. ५) इति तु वक्ष्यते.

पुरस्कृतः पूजिते स्यादभियुक्ते च शत्रुभिः ।  
 भग्नतश्च कृते कश्चित् त्वभिषिक्तेऽप्यभापत ॥ २२ ॥  
 पुण्यश्लोकः पुण्यकीर्त्तौ सज्जनस्तु प्रियंवदे ।  
 ब्रह्मवन्धुरधिक्षिप्य निर्देश्यै ब्राह्मणाधमे ॥ २३ ॥  
 मत्तनागैर् मर्दकलो मदेनाव्यक्तवाचि च ।  
 यातयामं तु जीर्णे स्यात् परिमुक्तोज्झितेऽपि च ॥ २४ ॥  
 लालादिकः प्रभुच्छन्ददर्शिकार्यासमर्थयोः ।  
 विशारदो बुधे धृष्टे तथा विगतशारदे ॥ २५ ॥  
 विवाक्षितं तु रुचिरे वक्तुमिष्टे च भाषितम् ।  
 विलाम्बितं वञ्चिते स्यान्मन्दे शाकुनिकः पुनः ॥ २६ ॥  
 वैतंसिके निमित्तज्ञे समाहितपदं पुनः ।  
 प्रतिज्ञाते समाधिस्थे तथा परिहृतेऽप्यथ ॥ २७ ॥  
 गर्विते पण्डितभग्न्ये समुन्नद्ध उदीरितः ।  
 समर्यादं समीपे स्यान्मर्यादासहिते तथा ॥ २८ ॥

इति चतुरक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथ चतुरक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अथो चतुःस्वराः शब्दा नानालिङ्गाश्च ये स्मृताः ।  
 तेषामयमिहाध्यायः स्पष्टः प्रस्तूयतेऽधुना ॥ १ ॥  
 अम्बरीषः पुमान् सूर्ये राजर्षौ च चिरन्तने ।  
 तथाश्वसाधके तैलपर्ण्या च क्ली तु संयुगे ॥ २ ॥  
 तृणजातिविशेषे च वर्षे रोधसि वाससि ।  
 केचिद्बुध्यां महाभ्राष्ट्रेऽप्याहुरन्ये कुलेऽपि च ॥ ३ ॥

अस्त्रिया आष्ट्रमानेऽन्ये किशोरे तु द्वयोरस्यम् ।  
 अकूपारस्तु नादित्ये समुद्रे कूर्मराजि च ॥ ४ ॥  
 अकूपारा तु कस्त्याश्चित् पुत्र्यामङ्गिरसः स्त्रियाम् ।  
 अनुसूतस्तु सद्यो स्मृतस्त्रिषु मनीषिभिः ॥ ५ ॥  
 स्याद् बहिष्पवमानस्य द्वितीये च तृचे पुमान् ।  
 ना त्वन्यार्थेऽपि आदित्ये समुद्रे च सुखेऽपि च ॥ ६ ॥  
 क्षेत्रज्ञेऽव्यधिपी तु स्त्री पृथिव्या रजनावपि ।  
 द्वयोस्त्वनिमिषो देवे मत्स्ये त्रिस्त्वनिमेषके ॥ ७ ॥  
 अनिमेषो द्वयोर्देवे मत्स्ये त्रिस्त्वनिमेषके ।  
 अविशेषस्त्ववे शेषे विशेषादितरत्र च ॥ ८ ॥  
 ना यस्य न विशेषोऽस्ति तत्र स्याद् भेदलिङ्गक ।  
 अन्तरिक्षं तु गगने ह्रीं साम्नोरुभयोरपि ॥ ९ ॥  
 वैष्णवाष्टकवर्गस्य ये साम्नी उपरि स्थिते ।  
 वास्तुदेवविशेषे तु पुंसि स्यात् सर्वदक्षिणे ॥ १० ॥  
 षोष्ठे यो वर्तते मार्च्येऽष्टपद्मेऽर्हि वास्तुन ।  
 ह्रीं त्वग्निशिखमासात जुगुम्भे कुङ्कुमेऽपि च ॥ ११ ॥  
 त्रिया त्रिमिश्रिता शक्रपुष्पाति प्रथितार्थार्थौ ।  
 लाङ्गलन्याहयाया च बद्धेऽपि तथाऽपि ॥ १२ ॥  
 अग्निज्वाला पुन स्त्री स्याद् धातुमीमत्रपादये ।  
 स्त्रीपुमयोस्तु बद्धे स्याज्ज्वालेश्वो अग्निगन्धवान् ॥ १३ ॥  
 षण्णरीरणास्त्रा स्यान् प्रमिद्धे सृष्टमर्जने ।  
 अग्नेर्गन्धे च पुम्याग्निरुपगन्धे तु म त्रिषु ॥ १४ ॥  
 अग्निहोत्रं स्वाहिनामेर्निव्यहोमे नपुंसकम् ।  
 होमेषनौ त्रिमिहोत्री अन्यवनमस्तु पुत्रपो ॥ १५ ॥

शेखरे कर्णपूरे चाप्यथ स्यादवहारवाक् ।  
 ग्राहाख्ययादासि द्वे स्यात् त्रिषु चोरे पुमान् पुनः ॥ १६ ॥  
 निमन्त्रणोपनेतव्यद्रव्येऽवहरणेऽपि च ।  
 घृतयुद्धादीर्विश्रान्तादथ स्यादवगीतवाक् ॥ १७ ॥  
 निर्वादे क्ली त्रिषु पुनर्मुहुर्दृष्टेऽपि गर्हिते ।  
 अवलम्बं तनोर्मध्ये न स्त्री सक्ते पुनस्त्रिषु ॥ १८ ॥  
 अवखातस्तु पुंसि ऽस्याच्छूरीसंज्ञजलाशये ।  
 खाते त्रिरतिमुक्तस्तु पुमांस्तिमिशपादपे ॥ १९ ॥  
 माधवीसंज्ञकुसुमलतायां चाप्यथ त्रिषु ।  
 अतीव मुक्तेऽस्याकारस्त्वधिकेपे परे पुनः ॥ २० ॥  
 अवज्ञायां त्रिषु पुनरत्याकृतिनि नप् पुनः ।  
 काञ्जिकेऽभिषवे चाभिपुतं स्यात् त्वन्यलिङ्गकम् ॥ २१ ॥  
 कर्मण्यभिषवस्याथो अभिपित्तपदं द्वयोः ।  
 क्षत्रियायां समुद्भूते ब्राह्मणाद् व्यभिचारतः ॥ २२ ॥  
 कृताभिषेके तु त्रि स्यादभिधानं तु पुन्नपोः ।  
 नास्ति क्लीबं तु वचने बन्धने च स्त्रियां पुनः ॥ २३ ॥  
 अभिधानी पशो रज्जावभिर्ध्वजपदं पुनः ।  
 पुमानभिमुखद्भुत्यां यज्ञस्याहर्गणान्तरे ॥ २४ ॥  
 त्रिः पुनः सेवकेऽथ स्यादनुदात्तः पुमान् स्वरे ।  
 निधाताख्ये तद्वति तु त्रिरुदात्तात् परत्र च ॥ २५ ॥  
 अनुकोशः कृपायां ना स्यादनुकोशनेऽपि च ।  
 क्ली तु सामान्तरेऽथ स्यादस्थिरत्वाद् शुनि द्वयोः ॥ २६ ॥

१. 'प' क. ग. ड. पाठः. २. 'व' क. ग. ड. पाठः. ३. 'पुतप' ग. पाठः.

† 'विश्रान्तावय' इति स्यात् । 'अवहारस्तु युद्धादिविश्रान्ती ग्राहचौरयोः ।' इति हैमः ।  
 § 'अवखातस्तु कीर्णः स्यादुत्कीर्णश्च पुरी क्षियाम् ।' (पृ. १५४. खो. ७) इति तु वीजयन्ती ।

त्रिष्वक्षः खादकेऽश्नस्तु खादने पुंस्त्रियोरथ ।

अहिच्छत्रं तु नवलिङ्गं छत्राके स्यान्नृभूमि तु ॥ २७ ॥

\*प्रत्यग्रथा इति स्याते स्यातो जनपदान्तरे ।

अनिरुद्धः पुमान् पत्यावुषायासि त्ववारिते ॥ २८ ॥

अर्धहस्तस्तु ना पञ्चहस्तमाने नृनप् पुनः ।

हस्तस्यार्धेऽर्धचन्द्रा तु मसूरविदलाह्वये ॥ २९ ॥

लताभेदे स्त्रिया ना तु क्षुरप्रारूपायुधान्तरे ।

चन्द्रस्यार्धेऽप्यथो अम्बुमियो ना वेतसष्ठुमे ॥ ३० ॥

त्रि तु प्रियजलेऽधात्रिमियो ना चूतनीपयोः ।

काकजम्बूतमाख्ये च जम्बूभेदे स्त्रियां त्वयम् ॥ ३१ ॥

अलेः प्रियाया त्रिषु तु मिथे मधुलिहस्तथा ।

अलिर्धस्य प्रियस्तत्राप्यथो अश्वमियो यवे ॥ ३२ ॥

पुमान् समासभेदेषु त्वर्थो लिङ्गं च पूर्ववत् ।

अश्वत्रालस्तु काशे ना बाले त्वश्वस्य पुनपोः ॥ ३३ ॥

अश्वपण्यस्त्रनूदाया वैद्यया क्षत्रिया(न्त'त्र)रे ।

जाते द्वयोस्त्रिषु पुनर्वहुव्रीहौ नपि त्वदः ॥ ३४ ॥

ज्ञेयं तत्पुरुषेऽथ स्यादपक्रम इति त्रिषु ।

गर्हन्तमयुते पुंसि त्वपगत्या पलायने ॥ ३५ ॥

त्रिषु त्वपशदो नीचे द्वे तु पदसु नृजातिषु ।

वर्णानामानुलोम्येन जातास्त्रथ पराक्रमे ॥ ३६ ॥

अपदानं नपि त्रिस्तु बहुव्रीहावथो पुमान् ।

अपसन्धः सूतकादो प्रतिकूले तु स त्रिषु ॥ ३७ ॥

१. 'स्रा' ट. पाठः. २. 'शुश्रू' क. ट. च. पाठः.

\* 'मातृवाक्यस्य प्रथमकलत्रादमकादिषु' (४. १. १७३) इति सूत्रानुसारेण 'प्रत्यग्रथा' इति पाठो युक्तः प्रतिभाति ।

दक्षिणे च तनोर्ना तु चारमेदेऽपसर्पवाक् ।  
 अपसृतौ बहुव्रीहौ त्वेव त्रिः क्ली त्वपासनम् ॥ ३८ ॥  
 वधे निरसने चापि बहुव्रीहौ तु तत् त्रिषु ।  
 अपाभयस्तु ना मत्तवारणेऽप्राश्रितावपि ॥ ३९ ॥  
 अन्येषु च समासेषु लिङ्गार्थो पूर्ववत् स्मरेत् ।  
 अ(प्राप्ति)हृष्टस्तु कके द्वे त्रि त्वप्रमुदिते भवेत् ॥ ४० ॥  
 अष्टापदोऽस्त्री कनके तथा शारिफलेऽपि च ।  
 अष्टवर्गस्तु ना राज्ञामारम्भाद्यष्टके तथा ॥ ४१ ॥  
 अष्टके भेषजानां च मेदादीनां भिषक्श्रुते ।  
 समानामपि चाष्टानां समूहे भेषवत् पुनः ॥ ४२ ॥  
 बहुव्रीहावनीकस्थत्त्वनीके स्थातरि त्रिषु ।  
 ना तु राज्ञां रक्षिवर्गे \*गजशिक्षाक्रमेऽपि च ॥ ४३ ॥  
 अधिकाङ्गं सारसनसंज्ञे कवचधारिभिः ।  
 मध्यबद्धेऽधिके चाङ्गे क्ली त्रि त्वन्यपदार्थकम् ॥ ४४ ॥  
 अङ्गारकस्तु ना भौमे द्वयोस्तु विहगान्तरे ।  
 अश्मन्तकं तु नप्स्त्रीत्वे चुल्ल्यां वृक्षान्तरे तु ना ॥ ४५ ॥  
 अङ्गुलीयं तूर्मिकाख्ये क्लीबमङ्गुलिभूषणे ।  
 स्यादङ्गुलिभवे तु त्रिरङ्गद्वयं तु नप्यदः ॥ ४६ ॥  
 †नाट्यावधौक्तिषु त्रिस्तु ब्रह्मण्यादन्यवस्तुनि ।  
 अरोचको नारुच्याख्यरोगेऽरोचितरि त्रिषु ॥ ४७ ॥

१. 'क' ग. ड. पाठः. २. 'न्वे' ग. ड. पाठः. ३. 'लो' ग. पाठः.

\* 'नृपराक्षिष्वनीवरयो हस्तिशिक्षाविवक्षणे' (पृ. २६६. श्लो. १४) इति तु वैजयन्ती ।

† 'अत्रद्वयमवधौ स्याद्' (पृ. १४४. श्लो. १-२) इति वैजयन्ती । 'अत्रद्वयमवधौ' इति त्वमरसिंहः ।

यत् तु सर्वोपधिज्ञानं तत्र क्लीबमलोचकम् ।  
 अलोचितरि तु त्रि स्यात् तथालोचयितर्थपि ॥ ४८ ॥  
 अमावास्या स्त्रियां दर्शे जाते त्वत्र त्रिषु स्मृता ।  
 त्रिषु त्वसहनः शत्रौ बहुव्रीहौ च नप् पुनः ॥ ४९ ॥  
 ज्ञेयं तत्पुरुषेऽथार्कपुष्पभर्कास्त्र्यशास्त्रिनः ।  
 पुष्पे नृशण्डयोः साम्रोस्तूभयोः स्यान्नपुंसकम् ॥ ५० ॥  
 अरुणकरस्तु पुंसि स्याद् भल्लातकमहीरुदे ।  
 त्रि तु व्रणकृति त्रि स्याद्वज्रगामिन्यजिह्वगः ॥ ५१ ॥  
 धसर्पे तु द्वयोर्ना तु शरेऽथो अर्शसानवाक् ।  
 नाम्नौ मनसि च द्वे तु ब्राह्मणे कश्चिदब्रवीत् ॥ ५२ ॥  
 अघ्नपानस्तु पुंसि स्यादपिभेदेऽस्त्रियां मुजे ।  
 अविसोढं त्ववेर्दुग्धे क्ली विसोढात् परे त्रिषु ॥ ५३ ॥  
 अशिरस्कः कबन्धे ना बाहौ चाशूर्ध्वि तु त्रिषु ।  
 अबलोर्णे तु शण्डे स्यात् ताम्बूलस्य विचर्विते ॥ ५४ ॥  
 चूर्णे ना त्वस्फुटाया स्याद् वाचि त्रिषु पुनर्भवेत् ।  
 उपर्युर्दाच्यश्रेष्ठानां विपरीतेष्वनुत्तरः ॥ ५५ ॥  
 श्रेष्ठे च विपरीते तु प्रतिवाक्यस्य नप्ययम् ।  
 अयोमयस्त्वयस्कान्ते पुमान् क्लीपुंसयोः पुनः ॥ ५६ ॥  
 अयोमयमणौ त्रिस्तु नाथेऽधिपतिरित्ययम् ।  
 पुमांस्तु मूर्ध्नि आवर्तं ब्राह्मणे त्वग्रजन्मवाक् ॥ ५७ ॥  
 द्वयोज्येष्ठे च सहजे स्यादन्तेवासिवाक् पुनः ।  
 शिष्ये त्रिषु द्वे चण्डाले स्यादित्येवं विदुर्बुधाः ॥ ५८ ॥  
 आदम्बरोऽर्द्धा संरम्भे गजगर्जिततूर्ययोः ।  
 युद्धवादित्रनिर्घोषे केचित् क्रोधे तु सज्जनः ॥ ५९ ॥

आभोगे चाथ पुंसि स्यादारोहण इति ध्वनिः ।  
 रथे क्ली त्वधिरोहस्य साधने चाधिरोहणे ॥ ६० ॥  
 क्षियामाश्वयुजी पौर्णमासीभेदेऽश्वयुग्युते ।  
 ना तु मास्याश्विने त्रिस्तु जातेऽश्विन्याख्यकालके ॥ ६१ ॥  
 द्वयोस्त्वाखनिको वारिचरपक्षिणि सूकरे ।  
 तटाककरे तु त्रि स्यात् त्रिषु त्वापतिकध्वनिः ॥ ६२ ॥  
 पादोष्णके वणिजि च द्वे तु इयेनमयूरयोः ।  
 पुंसि कालेऽध्यापदिको वणिजि त्रि पुमान् पुनः ॥ ६३ ॥  
 इन्द्रनीले भवेदिन्द्रकीले चाथो पुमान् भवेत् ।  
 इन्द्रनीले चेन्द्रनीले\* तथापनिक इत्ययम् ॥ ६४ ॥  
 वणिजि त्रिष्वथो आस्यमिया निष्पावसंज्ञके ।  
 धान्यभेदे क्षियां वक्रप्रिये तु त्रिष्वना पुनः ॥ ६५ ॥  
 आवर्तना स्यादभ्यासे सूत्रस्य लवने† तथा ।  
 आवृत्तौ तु नपि स्यात् तु क्लीयमास्फोटनध्वनिः ॥ ६६ ॥  
 आस्फोटे स्त्री तु वेधन्यामास्फोटन्यथ नर्तने ।  
 रसभावाङ्गहाराद्यैः शास्त्रोक्तै रूपकाश्रये ॥ ६७ ॥  
 आभ्यन्तरं क्ली त्रि त्वेतदभ्यन्तरमवादिषु ।  
 आत्मनीनः सुते स्याले प्राणधारिणि दूषके ॥ ६८ ॥  
 अजयस्य स्वय पाठः प्राणधारै विदूषके ।  
 अर्थयोः पूर्वयोर्लिङ्गं द्वे त्रि तूचरयोर्भवेत् ॥ ६९ ॥  
 आत्मने च हिते ना तु यद्यर्थस्या विदूषकः(?)‡ ।  
 अना त्वाकलना बन्धे सह्यज्ञानज्ञानयोरपि ॥ ७० ॥

१. 'व' ग. पाठः. २. 'वा' क. ड च. पाठः. ३. 'र' व. च., 'रणद' ड. पाठः.

\* 'इन्द्रकीले' इति स्यात् । † 'लवने' इति स्यात् । 'आवर्तनं तु घटनम्' (पृ. १३६. श्लो. ११) इति वक्ष्यन्ती । ‡ 'यद्यर्थः स्याद्विदूषकः' इति पाठः स्यात् ।



क्ली शब्दने समूहे च स्यादथाराधना न ना ।  
 सन्तोषणायां तृप्तौ च संसिद्धौ चाप्यथो न ना ॥ ७१ ॥  
 आमन्त्रणं स्यादाह्वाने स्यादनुज्ञापनेऽपि च ।  
 कामचाराभ्यनुज्ञानेऽप्यथो आमन्त्रिता न ना ॥ ७२ ॥  
 सम्बोधनविगक्तौ स्यात् त्रि त्वनुज्ञापिते तथा ।  
 अनुज्ञाते च श(ब्दः)स्तु स्यादामन्त्रणकर्मणि ॥ ७३ ॥  
 आघारणः श्रुवे पुंसि न तु ना क्षारणेऽथ ना ।  
 आवापकः †परीहार्ये स्यादावत्तरि तु त्रिषु ॥ ७४ ॥  
 आध्यात्मिकस्तु योगे स्यात् पुमान् ध्यानात्मके त्रि तु ।  
 स्यादध्यात्ममवेऽथ स्यादाधर्वणमिति ध्वनिः ॥ ७५ ॥  
 अधर्वणां समूहेऽपि तेषामाम्नायधर्मयोः ।  
 इदं शान्तिगृहेऽपि स्यात् साम(वेः)भेदेऽप्यधर्वणा ॥ ७६ ॥  
 शन्नो देवीरिति ह्यस्यामृचि दृष्टे नपुंसकम् ।  
 वाच्यलिङ्गं तु सम्बन्धिमात्रे विधादथर्वणः ॥ ७७ ॥  
 आयोगवो द्वे वैश्यायां शूद्राज्जाते निपादतः ।  
 शूद्रायामपि जातेऽथो त्रिष्वयोमयपत्रिणः ॥ ७८ ॥  
 सम्बन्धिनि स्त्रियां तु स्याद् विद्युत्पाकालिकीपदम् ।  
 अहो वा रजनेर्वापि मागमारम्य कच्चन ॥ ७९ ॥  
 आ तस्मात् परतो भागाद् भवे ह्यकालिकं त्रिषु ।  
 आर्यपुत्रो द्वयोरार्यतनये ना तु भर्तरि ॥ ८० ॥  
 नाद्योक्तिविषयेऽत्रैव देवरेऽप्यथ वेष्टके ।  
 त्रि स्यादावेष्टको वाटे पुनर्नाथापुमानयम्\* ॥ ८१ ॥  
 आयतस्तू(र्?) पुमान् कश्चित् त्वाचष्टे ब्राह्मणे द्वयोः ।  
 श्रीबमिन्द्रायुषं शक्रचाप इन्द्रायुधा पुनः ॥ ८२ ॥

† 'आवापकः परिहार्ये' इत्यमरः । \* इत उपरि द्विर्योर्विद् धन्वोऽपेक्षित इव आरि

अचिकित्स्यविषायां स्यात् सविषाणां जलौकसाम् ।  
पणामेकजलकायां स्त्रियामश्वान्तरे पुनः ॥ ८३ ॥

कृष्णैर्नेत्रैः समायुक्ते द्वयोरिन्द्रमहः पुनः ।  
शुनि द्वे ना तु शकस्य महेऽथो इन्द्रकोशवाक् ॥ ८४ ॥

तमङ्गकाख्येऽवयवे गृहस्यास्त्री तथा हरेः ।  
कोशेऽपीन्दीवरं तु स्यात् क्लीवं नीलोत्पलेऽथ सा ॥ ८५ ॥

इन्दीवरा शतावरी स्त्रियां ना त्विध्मवाहवाक् ।  
दृढच्युत्संज्ञकमुनौ त्रिषु त्विध्मस्य बाहके ॥ ८६ ॥

इन्द्रवृद्धिस्तु निर्मुष्कहये पुंसि स्त्रियां पुनः ।  
इन्द्रस्य वृद्धौ द्वे स्त्रीहामृगो वृक इति श्रुते ॥ ८७ ॥

मृगभेदे पुमांस्त्वेव दशरूपकमध्यगे ।  
स्याद् रूपकप्रभेदेऽथो पुमानेव उदुम्बरः ॥ ८८ ॥

वृक्षे जन्तुफलाभिल्ये देहल्यां च नृमृनि तु ।  
नीवृतः सार्वसज्ञस्यावयवे शुद्रनीवृति ॥ ८९ ॥

क्लीं तु ताम्रे च हेमाक्षेऽप्युग्रगन्धा पुनः स्त्रियाम् ।  
वचायामजमोदायां सिते तु लशुने पुमान् ॥ ९० ॥

फलवल्लीविशेषे(ण ? च) चीर्णमृन्त इति श्रुते ।  
उपहरोऽस्त्री रहसि समीपेऽथो उपासना ॥ ९१ ॥

शुश्रूषायां शराभ्यासे समीपासन एव च ।  
न नाथो उपकार्या स्त्री राजगेहे त्रिषु त्विदम् ॥ ९२ ॥

उपकर्तव्यकेऽथ स्यादुपग्राह्यं त्रिषु स्मृतम् ।  
विद्यादुपग्रहीतव्ये प्राभृते तु नपुंसकम् ॥ ९३ ॥

उपोदका स्त्रियां शाकवलिभेदे मुताहये ।  
जलं तूपगते त्रि स्यात् पुमांस्तु स्यादुपद्रवः ॥ ९४ ॥

चतुर्थ्यां सामभर्त्ता स्याद्भूमे चाप्युपद्रुता ।  
 प्रधानरोगानुचरे रोगभेदे त्रिषु त्वयम् ॥ ९९ ॥  
 उपयाते द्रव क्री तु द्रवस्य स्यात् समीपके ।  
 उपलिङ्गं तु भूमे क्री लिङ्गोपगतादिषु ॥ १०० ॥  
 लिङ्गार्थं पूर्ववज्ज्ञेयानुपसर्गस्तु ना बुधैः ।  
 भूमेऽपि क्रियायुक्तप्रादिप्रभृतिषु स्मृतं ॥ १०१ ॥  
 संसर्गं च समासार्थलिङ्गाद्यस्यापि पूर्ववत् ।  
 द्रव्यवस्तु भूमे राहौ चान्यन् तु पूर्ववत् ॥ १०२ ॥  
 उपरक्तौ तु पुंसि स्तो राहुग्रस्तेन्दुमूर्मयोः ।  
 उपरक्तं पुनस्त्रि स्याज्जपापुष्पादिवस्तुनः ॥ १०३ ॥  
 प्रभोपरजिते द्रव्ये स्फटिकादावथ त्रियासु ।  
 न्यग्रोधीसंज्ञगुल्मे स्यादुपचित्रान्न कश्चन ॥ १०४ ॥  
 नामादन्तीष्टृक्षिपण्योरोपध्योरिति पूर्ववत् ।  
 समासाद्युपकण्ठं तु सामीप्याख्यगुणे नपि ॥ १०५ ॥  
 अथस्यास्कन्दिताभिरुपगतौ च त्रि तु तद्वृत्तिः ।  
 समीपगुणयुक्ते च स्यादुपाध्यायवाक् पुनः ॥ १०६ ॥  
 अध्यापके पुमांस्तस्य पत्न्यां रूपद्वयं भवेत् ।  
 उपाध्यायान्युपाध्यायीत्यथ स्यात् स्वयमेव वा ॥ १०७ ॥  
 अध्यापयित्री तस्यां स्यादेवं रूपद्वयं तथा ।  
 उपाध्यायाप्युपाध्यायीत्युपाहितपदं तु ना ॥ १०८ ॥  
 अन्यनुत्पाते त्रिषु त्वेतत् स्यादारोपितवस्तुनि ।  
 उरुक्रमस्तु ना विष्णौ विक्रमत्रयशालिनि ॥ १०९ ॥  
 अर्थलिङ्गसमासादि पूर्वत्रेवान्न तर्कयेत् ।  
 स्यादुद्दननमुत्पत्तौ ह्रीं च खीशण्डयोः पुनः ॥ ११० ॥

स्फ्यसंज्ञकाष्टकुदाले मवेदुद्धननीत्यथ ।

उदास्थितस्तु भिक्षाकवेषधारस्पशे पुमान् ॥ १०७ ॥

अजयः शूरभेदेऽमुं प्राह द्वाःस्थे पुनस्त्रिषु ।

उत्सादना (न) नाङ्कार्थवाचघोषे तथैव च ॥ १०८ ॥

उत्साहहेतुव्यापारेऽप्यथो उत्सादना न ना ।

उद्वर्तने मलस्य स्यादुन्नत्युच्छेदयोरपि ॥ १०९ ॥

उद्वर्तना न नाङ्गस्य मलोन्मर्दनकर्मणि ।

उद्वृत्तेहेतुव्यापारे क्ली तद्वृत्तावथौ न ना ॥ ११० ॥

उद्दासना वधेऽन्यत्र न्यासेऽन्यत्र स्थितस्य च ।

आवाहितस्य देवादेरुत्सर्जनविधावपि ॥ १११ ॥

उदञ्चनं क्ली स्थाह्यादिपिधाने स्यात् तथोद्गमे ।

स्त्रीनपुंसकयोस्तूर्ध्वं गमनायामुदञ्चना ॥ ११२ ॥

उन्मीलितं त्रि स्यात् फुल्ले सोन्मेपे चापि नप् पुनः ।

उन्मीलनेऽथोन्मिपितं त्रिः सोन्मेपे च फुल्लिते ॥ ११३ ॥

क्लीबं तून्मेपणे क्ली तु चित्त उत्कलितं त्रिषु ।

उत्कम्पितेऽथोत्तराङ्गं द्वारस्योपरिदारुणि ॥ ११४ ॥

तिर्यङ्न्यस्ते समासादि पूर्वेष्विव समुन्नयेत् ।

उष्णावीर्यौ जलकपौ द्वे समासादि पूर्ववत् ॥ ११५ ॥

उलूखलं तु सन्धौ क्ली कक्षाया बद्धक्षणस्य च ।

उलूखलौ स्त्री त्वश्वस्य दन्ताच्छिद्र उलूखलौ ॥ ११६ ॥

पुमांस्तु व्रतिनो दण्ड उदुम्बरतरुद्वये ।

पुमांस्तूपनिधिर्न्यासे धनस्थार्थादि पूर्ववत् ॥ ११७ ॥

उच्चैःश्रवास्तु नेन्द्राश्वे घोटमात्रे तु स द्वयोः ।

इहापि पूर्ववज्ज्ञेयमर्थलिङ्गादि पुंसि तु ॥ ११८ ॥

ऊर्ध्वमूलः स्तम्भभेदः । उलूकाख्येऽत्र पूर्ववत् ।  
 समासाद्यूर्ध्वधन्वा तु नेन्द्रे लिङ्गादि पूर्ववत् ॥ ११९ ॥  
 ऋपिसृष्टा त्वद्धिसंज्ञमेपजे स्त्री तथात्र च ।  
 लिङ्गाद्यमृश्यजिह्वं तु कुष्ठव्यायन्तरेऽपि च ॥ १२० ॥  
 स्त्रिया त्वृश्यस्य जिह्वाया स्त्रिया ऽस्वेकपदेऽपठीत् (१) ।  
 इहापि पूर्वमञ्जेय समासाद्यव्यय पुन ॥ १२१ ॥  
 विद्यादेकपदेशच्छब्दमेकारान्तममुष्य च ।  
 तत्क्षणे इत्यसामर्थ \* एकाक्षीला पुन स्त्रियाम् ॥ १२२ ॥  
 पाठाया ना तु विख्याते शिचमल्लीति पादपे ।  
 एकादशस्तु त्रिप्तेकादशाना पूरणे भवेत् ॥ १२३ ॥  
 एकादशी तु स्त्रीन्द्रम्य तिथौ वीणान्तरे तथा ।  
 स्यादेकानशतन्त्रीक एकदेशः पुन पुमान् ॥ १२४ ॥  
 विज्ञेयोऽव्ययेऽत्रापि स्युरर्थादीनि पूर्ववत् ।  
 अधो एकायनं त्रि स्यादेकाम्रे स पुनर्नपि ॥ १२५ ॥  
 शास्त्रे भागवताना तैत् कैश्मरेष्वेवं विश्रुतम् ।  
 अधो एणीकृतः पुंसि वर्णदोषे त्रि तद्वति ॥ १२६ ॥  
 आपादितैर्गभावे च ह्रीं त्येणीकरणेऽथ ना ।  
 ऐरावतो महेन्द्रम्य कुञ्जरे पादपान्तरे ॥ १२७ ॥  
 नागरङ्गाह्वये ह्रीं तु तत्फलेऽपि शचीपते ।  
 ऋजुदीर्घे व्योमचापे स्थाने च व्योमगोचरे ॥ १२८ ॥

१. 'चारेया' ग रु च पा २ 'च क' ग. पा ३ 'का' क ह च पा  
 'क' क ह च पा

१. 'उलूकस्तूलो दर्भ ऊर्ध्वमूल' (पृ २४ श्लो २-२९) इति तु वैयर्थ्यन्ती । २. 'तत्क  
 पदी पथि' इति स्यात् । \* 'एकाक्षीला पापचर्ला स्यायनी वननिष्ठिका । पागम्बष्टा' (पृ ५५  
 श्लो १३०, १३१) इति, 'शिचमल्लिका एकाक्षानाऽम्बुका वय' (पृ ६१ श्लो १५.१.  
 १०४) इति च वैयर्थ्यन्ती ।

अश्विन्याद्यृक्षनवकवल्लसवीथीत्रयात्मनः ।

दे(व्या)नाख्यमार्गस्य स्त्रियां त्वैरावती भवेत् ॥ १२९ ॥

वीथ्यां पुनर्वस्वाद्यैश्च कलसायामुडुभिस्त्रिभिः ।

आचक्षते च तामेनां विद्युद्विद्युद्विशेषयोः ॥ १३० ॥

सम्बन्धिनि त्विरावत्यास्त्रिष्वर्थादुम्भरं नपि ।

कुष्ठरोगान्तरे केचित् पुनस्ताम्रेऽप्यर्थायते ॥ १३१ ॥

वानप्रस्थविशेषे तु पुमानस्याह लक्षणम् ।

औदुम्भरस्तु षण्माससङ्गती तुर्यकालधुम् ॥ १३२ ॥

उदुम्भरस्य सम्बन्धिन्येतत् स्याद् भेदलिङ्गकम् ।

और्विशेषस्तत्रास्त्यपौ ना द्वयोस्तूर्वशीसुते ॥ १३३ ॥

कलधौतं रूप्यहेम्नोः क्ली त्रि तु स्यात् कलध्वनौ ।

कलकण्ठः कोकिले द्वे समासार्थादि पूर्ववत् ॥ १३४ ॥

कलकाणस्तु दात्यूहे भ्रमरे च द्वयोः स्मृतः ।

तत्राप्यर्थसमासादि पूर्ववत् तर्क्येदथ ॥ १३५ ॥

पारावते कलरवो द्वे समासादि पूर्ववत् ।

कलहंसस्तु काव्यसंज्ञके विहगे द्वयोः ॥ १३६ ॥

राजहंसेऽप्यथो पुंमि विज्ञेयः श्रेष्ठभूमुजि ।

कलेवरं तु क्ली काये शवे त्वन्ये स्त्रियां पुनः ॥ १३७ ॥

नवानां शम्भुशक्तीनामेकस्यां स्यात् कलेवरा ।

कर्णपूरस्तु पुष्पाद्यैः कृतकर्णविमृषणे ॥ १३८ ॥

अशोकवृक्षे च तथा तिलकाख्यतरौ च ना ।

कर्णपूरा तु कर्णस्य पूर्तौ स्त्रीपुंमयोर्भवेत् ॥ १३९ ॥

नपुंसकं तु विज्ञेयं स्यात् सौगन्धिक उत्पन्ने ।

ना तु कद्रुमुखो जेयः मन्दंशे लोहकाणिनाम् ॥ १४० ॥

अत्रापि पूर्ववद् विद्यात् समासार्थादि पण्डितः ।  
 कङ्कपत्रस्तु ना चाणभेदेऽत्रार्थादि पूर्ववत् ॥ १४१ ॥  
 कङ्कणीकस्तु ना घण्टाजाले प्रतिसरे पुनः ।  
 कङ्कणीका स्त्रियामेतदौणादिकनिरूपितम् ॥ १४२ ॥  
 कलविद्धस्तु चटके तद्भेदे पीतमुण्डके ।  
 द्वयोः स्यात् कपर्णीयस्तु चम्पकारयमहीरुहे ॥ १४३ ॥  
 नाथ कामयितव्ये त्रि. स्त्रिया तु म्यान् कपिप्रिया ।  
 तिन्त्रिणीकाख्यवृक्षे स्यात् प्रियाया च कपेस्तथा ॥ १४४ ॥  
 अर्धलिङ्गसमासास्तु विद्यादत्रापि पूर्ववत् ।  
 कपीतनस्तु ना ज्ञेयस्त्रिषु वृक्षेषु सूरिमि ॥ १४५ ॥  
 गर्दभाण्डाङ्गयष्टक्षेऽप्यात्रातकशिरीषयो ।  
 फलप्रसूनयोस्तेषां विद्यादेतन्नपुमरुम् ॥ १४६ ॥  
 करमर्दस्तु ना ज्ञेयो मर्देन कर्ग्वस्तुन ।  
 कृष्णपाकाख्यवृक्षे च करमर्दा तु सा स्त्रियाम् ॥ १४७ ॥  
 तस्य जात्यन्तरे स्वल्पे "कलहाट्टः पुनर्नरि ।  
 मदनागव्यद्वये पद्मरुन्देऽप्याह तु आश्रित ॥ १४८ ॥  
 पुष्पजातौ च लिङ्ग तु तत्र स्त्री मदनस्य च ।  
 प्रसूनफलयोः पुंसि करवीरिणो महीरुहे ॥ १४९ ॥  
 अश्वमारकसजेऽस्य पुनः पुष्पे नपुसरुम् ।  
 मन शिलायां तु भवेन करवीरि स्त्रियामियम् ॥ १५० ॥

†[आढकीसंज्ञधान्ये चाप्यथो ना करपल्लवः ।  
 बाहौ किसलयप्रत्यकरौ त्वेष नृगण्डयोः ॥]  
 करपाली सियामीलीसत्रे शस्त्रे पुमान् पुन ।  
 करपालो भवेत् त्वङ्गे पालके तु करस्य स ॥ १५१ ॥  
 त्रि स्यात् पुनर्नवाया तु रक्ताया स्यात् कठिलकः ।  
 कारवेले च (टस्तु<sup>१</sup> नप्तु) म्यात् फलेऽम्याथो नपुंसकम् ॥ १५२ ॥  
 कश्मीरजं कुङ्कुमे स्यात् त्रि तु कश्मीरसम्भवे ।  
 क्रयेलको द्वे स्यादुष्टे मर्त्यजात्यन्तरे तथा ॥ १५३ ॥  
 उड्यां निष्ठयात् समुद्रूते स्यात् तु कर्पफला सियाम् ।  
 आमलक्यां \*पुनस्त्वेष विभीतकमहीरुहे ॥ १५४ ॥  
 कुलत्थे स्त्री कफहरिः श्लेष्मघ्ने तु त्रिषु स्थिता ।  
 कदम्बकं समूहे स्त्री सर्पे तु पुमानयम् ॥ १५५ ॥  
 कटूत्कटं तु स्त्री व्योपेऽप्यार्द्रकेऽपि त्रिषु स्वद ।  
 उत्कटे कटुनाऽथो ना गालिभेदे कलापकः ॥ १५६ ॥  
 कलमाख्ये नपि खेतज्जानीयाद् विश्वभेषजे ।  
 स्याद् विट्मलतायां तु कपोताङ्घ्रिः सियामियम् ॥ १५७ ॥  
 कपोतस्य तु पावे ना द्वयोस्तु स्यात् कमण्डलुः ।  
 चतुष्पाज्जातिभेदे स्त्रीपुंसोः कुण्ड्यां द्वयोः पुनः ॥ १५८ ॥  
 म्यात् कालकण्ठो दात्यूहे समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 कालकुण्डस्तु ना विष्णौ यमे चापि द्वयोः पुनः ॥ १५९ ॥  
 मनुष्यजातिभेदे स्यात् क्षत्रियायां निषादजे ।  
 कालस्कन्धस्तमाले ना तिन्दुके चाथ कश्चन ॥ १६० ॥

१. 'तरी त्वे' ग पाठ. २ 'क्वे' ड. पाठ. ३ 'क्षिऽक्षिया पुनः' ड. पाठः.

† इहास्य लोकस्य पाठो लेखकप्रमादात्तान् इति भाति । पञ्चाक्षरस्य नरपाद्वपदस्य चतुरक्षरकाण्डपाठासन्नत्वे । \* 'पुनस्त्वेष' इति पाठ. स्यात् ।



आह च श्यामखदिरे क्लीवं त्वेषां फले भवेत् ।  
 अत्रापि लिङ्गमर्थश्च समासश्चापि पूर्ववत् ॥ १६१ ॥  
 स्त्रियां तु कालमेषी स्यान्मसूरविदलाह्वये ।  
 लताजात्यन्तरे सोमराजिमज्जिष्ठयोरपि ॥ १६२ ॥  
 द्राक्षाया च द्वयोस्तु स्यात् काले मेषे द्वयोः पुनः ।  
 कालपुच्छो हि चमरमृगे स्यात् कृष्णबालधौ ॥ १६३ ॥  
 पूर्वत्रेवान्न लिङ्गादि कालशेषं तु गोरसे ।  
 क्लीं मेघवत् तु कलशिभवेऽथो काकतुण्ड्यसौ ॥ १६४ ॥  
 तापिच्छे स्त्री पुमांस्त्वेषोऽगुर्वाह्वये गन्धवस्तुनि ।  
 काकशीर्षस्तु ना पुष्पस्तम्भमेदे शिवप्रिये ॥ १६५ ॥  
 वसुभट्ट इति स्याते क्लीं तु काकस्य मूर्धनि ।  
 काकोदरस्तु द्वे सर्पमात्रे सर्पान्तरे तथा ॥ १६६ ॥  
 पट्टिशतेरन्यतमे दर्वीकरफणाभृताम् ।  
 ना तु कापटिकश्छात्रवेपथोरे स्पशान्तरे ॥ १६७ ॥  
 संस्थाचराणां पञ्चानामेकस्मिन्नि तु दाम्भिके ।  
 कामिकान्तं तु माध्वीकसंज्ञे मद्यान्तरे नपि ॥ १६८ ॥  
 पूर्ववच्चात्र लिङ्गादि तर्क्य कामश्चजस्तु ना ।  
 ज्ञेयो वादित्रनिर्घोषे तथा कामोत्सवेऽप्यथ ॥ १६९ ॥  
 ध्वजे कामस्य नृनपोः कामरूपास्तु नीवृति ।  
 माग्न्योतिपाह्वये पुम्भूम्नि लिङ्गाद्यत्रापि पूर्ववत् ॥ १७० ॥  
 कारस्करो ना स्त्रीत्येके वृक्षभेदे यो पुनः ।  
 क्लीं नगर्यन्तरे प्राहुः काकपीलुस्त्यसौ स्त्रियाम् ॥ १७१ ॥  
 गुज्यायां ना तु काकेजुसंज्ञे स्यात् त्रि खुरान्तरे ।  
 कामरूपी द्वयोर्नानावर्णे च कूकलासके ॥ १७२ ॥

१. 'जा' क. ग. च. पाठः. २. 'ल' क. च. पाठः.

† 'काकेजुसंज्ञे' इति स्यात् । 'काकेऽर्द्धे वाक्योऽतः स्यात्' (पृ. ४९. अ. ५१) इति वैयाकृत्ये ।

विम्बाल्ये पूर्ववद् विद्यादत्राप्यर्थादिकं बुधः ।

अथ किम्पुरुषो द्वे स्यात् किञ्चरे क्ली तु भारतात् ॥ १७३ ॥

उत्तरेऽनन्तरे वर्णे हेमकूटापराहये ।

किकिदीविस्तु ना वर्णे द्वे तु चापाहये खगे ॥ १७४ ॥

भीरशुक्ला विदार्या क्ली ना तु शृङ्गाटकाहये ।

कन्दार्धजलजस्तम्बे लिङ्गाद्यत्रापि पूर्ववत् ॥ १७५ ॥

कुदन्नटस्तु ना गुण्डसंज्ञवृक्षे नपि त्वदः ।

गोनर्दसंज्ञके मुस्ताभेदे कुरवकः पुनः ॥ १७६ ॥

पुमानरुणाक्षिण्यां स्यात् पीतक्षिण्यां तथैव च ।

शोणाम्लाने च केचित् तु प्राहुः कुरवकेऽपि तम् ॥ १७७ ॥

क्लीवं त्वेषां भवेत् पुष्पे स्त्रियां तु स्यात् कुलत्थिका ।

कुलाव्यादिपदैः स्याते भेषजे नृस्त्रियोः पुनः ॥ १७८ ॥

कुलत्थधान्ये द्वे तु स्याद् दर्वाकरफणाभृताम् ।

एकत्र भेदेऽथ क्ली स्यात् कुम्भका(स्त्वर्सीत्य)यं ध्वनिः ॥ १७९ ॥

कुलत्थिकाख्येभेषज्ये कुलाले तु द्वयोरथ ।

कुम्भीनसः सर्पमात्रे द्वयोर्दर्वाकरान्तरे ॥ १८० ॥

कुशीलवस्तु द्वे मर्त्यजातिभेदे यथावदत् ।

वैदेहाज्जनितेऽम्यष्ठ्यां लङ्घनह्वनादिना ॥ १८१ ॥

वर्तमाने नटानां च प्रसिद्धे चारणे तथा ।

कुशीसंज्ञायोविकारलवे तु स्यात् पुमानयम् ॥ १८२ ॥

अथोत्पले कुवल्यं क्ली समासादि पूर्ववत् ।

कुशेशयं तु पञ्चे क्ली वामुदेवे तु पुंस्ययम् ॥ १८३ ॥

कुचन्दनोऽस्त्रियां पीतचन्दने रक्तचन्दने ।

कुकुटाक्षः पुमानल्पतुम्ब्यामर्थादि पूर्ववत् ॥ १८४ ॥

कूलङ्कपा स्त्रियां नद्यां त्रि तु कूलस्य कापके ।  
 कृतमालस्तु ना गन्धद्रव्ये तत्कोलसंज्ञके ॥ १८५ ॥  
 आरम्भघे च द्वे तु स्यादुलूकाह्वयपक्षिणः ।  
 विशेषे कृष्णवर्णे च भृगुभेदे च पूर्ववत् ॥ १८६ ॥  
 अर्थाद्यथो कृष्णफला सोमराज्याह्वयौषधौ ।  
 स्त्री ना तु कर्मदर्शयतरावर्थादि पूर्ववत् ॥ १८७ ॥  
 कृष्णवर्णस्तु ना धान्ये \*चराख्येऽर्थादि पूर्ववत् ।  
 कृष्णवृन्ता तु पाटल्यां माषपर्ण्याह्वयौषधौ ॥ १८८ ॥  
 कार्मर्ये च स्त्रियां ना तु कुलत्थेऽर्थादि पूर्ववत् ।  
 कृष्णसर्पस्तु कृष्णेऽहौ द्वयोर्दर्विकरान्तरे ॥ १८९ ॥  
 कृकवाकुः कुकुटे द्वे कृकलासे च केचन ।  
 खञ्जरीटे क्षेपणीयः पुनर्ना भिण्डिपालके ॥ १९० ॥  
 क्षेप्तव्ये त्रिः केशपाश्री पुनश्चूडार्थके स्त्रियाम् ।  
 ना तु केशकलापेऽथ पुमान् केलिकिलः स्मृतः ॥ १९१ ॥  
 कूटमाण्डाल्ये भृत्यगणे हेरम्बस्य म्रियङ्करे ।  
 स स्यात् केलिसहाये च क्रीडाशीले तु स त्रिषु ॥ १९२ ॥  
 स्त्री तु कोशफला राजकोशातक्याह्वये भवेत् ।  
 कोशातकीविशेषे सा तिक्तकोशातकीति च ॥ १९३ ॥  
 प्रसिद्धे ना तु सामान्ये कोशातक्या नपि त्वदः ।  
 तत्कोले स्याज्जातिफलेऽप्यथ स्यात् कोटिर्षवाक् ॥ १९४ ॥  
 देविकोट इति ख्याते पुरभेदे नपुंसकम् ।  
 स्त्री कोटिर्षा स्पृकायामत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ॥ १९५ ॥

१. 'प्ये' क. ड. च. पाठः. २. 'पु' क. ड. च. पाठः.

\* 'चराख्ये' इति ख्यातः । 'कृष्णवर्णः सर्वतो वातुलक्षणः' (पृ. १२६. श्लो. ५३) इति वक्ष्यन्ती ।

कौलेयकः शुनि द्वे स्यात् कुलीने त्रिद्वयोः पुनः ।  
 कौलटेयः कौलटेरः पर्या(येऽयौ) वन्धकीसुते ॥ १९६ ॥  
 कुलान्यटन्त्या भिक्षुक्याः सत्या एव च यः सुतः ।  
 तस्मिन् कौलटिनेयाख्ये कुलटायाः सुतेऽप्यथ ॥ १९७ ॥  
 कुलस्थे ना खलकुलः खलस्य तु कुले नपि ।  
 खरच्छदः पुमानूर्ध्वमूलसंज्ञे तृणान्तरे ॥ १९८ ॥  
 अत्रापि पूर्ववज्ज्ञेयमर्थलिङ्गाद्यथो नपि ।  
 शृङ्गवाद्ये खरमुखं लिङ्गाद्यत्रापि पूर्ववत् ॥ १९९ ॥  
 स्त्रियां तु स्यात् खरकुटी शालायां वपनस्य हि ।  
 अत्रापि पूर्ववज्ज्ञेयमर्थलिङ्गादि स्त्रिभिः ॥ २०० ॥  
 स्त्री तु गन्धवहा प्राणे ना तु वायौ मृगे द्वयोः ।  
 गन्धवाहस्तु ना वायावत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ॥ २०१ ॥  
 गवीधुका तु स्त्री क्षुद्रधान्यभेदे पुरे तु नपि ।  
 गवादिनी स्त्री गिरिकर्ण्यमिधानलतान्तरे ॥ २०२ ॥  
 अर्थादि पूर्ववत् स्त्री तु सल्लक्यां स्याद् गजप्रिया ।  
 श्यामाके तु पुमानत्राप्यर्थलिङ्गादि पूर्ववत् ॥ २०३ ॥  
 गजच्छाया स्त्रियां सूर्यग्रहणे कैश्चिदीरिता ।  
 सांवरसरास्तु ब्रुवते गजच्छायां सल्लक्षणम् ॥ २०४ ॥  
 हस्तनक्षत्रगे सूर्ये कृष्णपक्षे त्रयोदशी ।  
 मखाभिश्च समायुक्तेत्युपमांस्तु गजस्य सा ॥ २०५ ॥  
 छायायामत्र पूर्वत्रेवार्थाद्यथ गलस्तनी ।  
 अजायामर्थलिङ्गादि पूर्वत्रेवात्र बुध्यताम् ॥ २०६ ॥  
 गदयित्नुस्तु पर्जन्ये पुमांस्त्रिर्वावदूकके ।  
 गार्हपत्यः पश्चिमाग्नौ पुमान् गृहपतेः पुनः ॥ २०७ ॥

भावे कर्मणि च क्लीवमथ स्त्री म्याद् गिरिमिया ।  
 सन्धानीसत्रके क्षुद्रफलवातिन्नान्तरे ॥ २०८ ॥  
 पूर्ववच्चात्र लिङ्गादि द्वयोस्तु स्याद् गुहाशयः ।  
 ऋक्षाखुसिहकर्मेषु समासाच्च पूर्ववत् ॥ २०९ ॥  
 दीपे गृहपणिः पुंसि स्त्री गृहस्य मणावर्त्ता ।  
 पुमान् गृहपतिर्वहो गार्हपत्याह्वये तथा ॥ २१० ॥  
 कृषीबले छन्नवेपस्पजे म्यात् सत्रयाजिनाम् ।  
 प्रधाने यजमाने च गृहस्य त्वर्धिपे त्रिषु ॥ २११ ॥  
 गोवन्दनी फलिन्या स्त्री गोस्तु गोवन्दना न ना ।  
 वन्दनेऽथ द्वयोगोलङ्गूलैः कृष्णमुखे कपौ ॥ २१२ ॥  
 नपुसकैस्तु पुच्छे गोरथो घनरसां नृनप् ।  
 जले पूर्ववदत्रापि समासादि स्त्रिया पुन ॥ २१३ ॥  
 घण्टाद्वा प्रसिद्धाया \*चणपुष्पीति चौषधी ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासाद्यमथ स्त्री घोषसत्रके ॥ २१४ ॥  
 लोहे घण्टास्वनं लिङ्गसमासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 चराचरं स्त्री भुवने जहमे तु त्रिषु स्मृतम् ॥ २१५ ॥  
 चरस्याप्यचरस्यापि समासाद्यत्र तन्मर्याताम् ।  
 चतुरन्ता स्त्रिया भूमौ समासादिकमूढताम् ॥ २१६ ॥  
 जथो चतुर्दशानां त्रि परणे स्याच्चतुर्दशः ।  
 स्त्रिया तु धीणाभेदे म्याद् यन्म तन्म्यश्चतुर्दश ॥ २१७ ॥  
 चतुर्दशी सा तत्रासौ महेशस्य तिथावपि ।  
 चतुष्पथं स्त्री शृङ्गादेः ब्राह्मणे तु पुमानयम् ॥ २१८ ॥

१. 'ल' ग. पाठ. २. क तु पु' ग पाठ.

\* 'अथो घण्टारकाया चणपुष्पिका' (पृ ५३. श्लो. ९८) इति तु वैजयन्ती ।

चतुर्वर्गः पुमान् धर्मकामार्थादिचतुष्टये ।  
 समासादिकमुन्नेयं चक्रपादस्तु ना रथे ॥ २१९ ॥  
 गजे द्वे चक्रवालस्तु लोकालोकगिरौ पुमान् ।  
 क्लीं तु दिङ्मण्डलेऽथ क्लीं चतुःसमामिति ध्वनिः ॥ २२० ॥  
 चन्दनागरुक्पूर्वकुङ्कुमैः कृतकर्दमे ।  
 अर्थलिङ्गसमासाश्च कल्प्यन्तामत्र पूर्ववत् ॥ २२१ ॥  
 चतुर्गतिर्द्वयोः कूर्मे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 चक्रवर्ती तु ना सार्वभौमे स्त्री चक्रवर्तिनी ॥ २२२ ॥  
 स्थावरे जन्तुकृत्संज्ञे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 चन्द्रभागस्तु ना शैलविशेषेऽशे च शीतगोः ॥ २२३ ॥  
 स्त्रियां तु देवताभेदे चन्द्रभागाथ केचन ।  
 चन्द्रभागा चन्द्रभागीत्येवं द्वैरूप्यमभ्यधुः ॥ २२४ ॥  
 अवृद्धप्रातिपदिकान्नदीभेदे च केचन ।  
 चान्द्रभागा चान्द्रभागीत्येवं वृद्धाद् द्विरूपताम् ॥ २२५ ॥  
 नदीभेदे बिदुश्चान्द्रभागं तु त्रिषु भूभृतः ।  
 चन्द्रभागस्य सम्बन्धिन्यत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ॥ २२६ ॥  
 चाद्रुकारस्तु ना हारभेदे हेमगुडैः कृते ।  
 यष्टिमात्रे त्रिषु त्वेप विज्ञेयः स्यात् प्रियंवदे ॥ २२७ ॥  
 चारुनालं रक्तपद्मे क्ली समासादि पूर्ववत् ।  
 मत्स्यभेदे चिलिचिमो द्वयोर्होमवते तु ना ॥ २२८ ॥  
 वृक्षभेदे तस्य पुष्पफलयोः स्यान्नपुंसकम् ।  
 \*चन्द्रे चित्ररथः पुंसि राजभेदे चिरन्तने ॥ २२९ ॥

१. 'विद्याद्' क. ग. च. पाठः. २. 'गस्तु त्रि' क. ग. च. पाठः.

† 'जन्तुकृत्संज्ञे' इति स्यात् । 'जनीं जत्का रजनीं जतुकृचक्रवर्तिनीं' इत्यमरः, 'जन्या...  
 .....जतुकृचक्रवर्तिनी' (पृ. १३०. श्लो. ८९) इति वैजयन्ती च । \* 'अथ चित्ररथः  
 सूर्यगन्धर्वान्तरयोः पुमान्' इति तु मेदिनी ।

पूर्ववत् स्यात् समासादि चित्रपर्णी पुनः स्त्रियाम् ।  
 लताजात्यन्तरे पृथिव्यर्ण्यार्ण्येऽर्थादि पूर्ववत् ॥ २३० ॥  
 चित्रपक्षः पक्षिभेदे द्वे कपिजलसंज्ञके ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि चिरजीवी विरिञ्चने ॥ २३१ ॥  
 पुंसि द्वयोस्तु काके स्यात् समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 चिरमेही गर्दभे द्वे समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ २३२ ॥  
 चूडामणिः स्त्री गुञ्जायां पुंस्त्रियोस्तु शिरोमणौ ।  
 उद्याने राजराजस्य क्लीबं चैत्ररथं विदुः ॥ २३३ ॥  
 अहीनक्रतुभेदे तु द्विरात्रे मन्मथे च ना ।  
 त्रि तु चित्ररथस्य स्यात् सम्बन्धिन्यथ ना भवेत् ॥ २३४ ॥  
 छायाकरश्छत्रधारे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 जलाशयमुशीरे क्ली जलाधारे तु पुंस्त्रियम् ॥ २३५ ॥  
 जडोभिप्रायके तु त्रिरथ द्वे स्याज्जलप्रियः ।  
 बराहेऽत्र समासादि पूर्ववत् स्यादथ स्त्रियाम् ॥ २३६ ॥  
 गवैथौ स्याज्जतुफला पुंसि तूदुम्बरद्वये ।  
 अथ ऽजन्तुरथः क्षुद्रमृगभेदे द्वयोरपि ॥ २३७ ॥  
 कोदङ्ग इति विख्याते समासादीह पूर्ववत् ।  
 जघन्यजस्तु द्वे शूद्रे त्रि तु स्यादनुजे तथा ॥ २३८ ॥  
 जाते जघन्यादथ ना ताते जनयिता तथा ।  
 जलसिञ्जी मारुति स्त्री त्रि मूष्णद्वक्कणलके ॥ २३९ ॥  
 जातरूपं मुवणं क्ली रूप्ये चार्थादि पूर्ववत् ।  
 जालपादो द्वयोर्हसे राजहसे तु दत्तकः ॥ २४० ॥

कुक्कुटे वीजयन्त्यां तु तं पठत्यम्बुकुक्कुटे ।

जालाकारस्तु पादोऽस्ति येषां त्रिस्तेषु पक्षिषु ॥ २४१ ॥

जारद्वयी तु स्त्री योगियानमार्गस्य दक्षिणा ।

या वीथिस्तत्र मार्गस्य पुनस्तस्यान्तरिक्षगे ॥ २४२ ॥

स्थाने जारद्वयं क्रीडं त्रिर्जरद्वययोगिनि ।

जीवनीया तु जीवन्तीसंज्ञशाकलतान्तरे ॥ २४३ ॥

काकाङ्गीसंज्ञके च स्त्री जीवितव्ये जले च नप् ।

जीवितेशः प्रेतनाथे दयिते द्रविणागमे ॥ २४४ ॥

पुल्लिङ्गोऽत्राप्यर्धलिङ्गसमासाः पूर्ववत् स्मृताः ।

जुहुराणस्तु ना बह्नावध्वर्यावनदुद्यपि ॥ २४५ ॥

अध्वे द्वे कुटिले तु त्रिरथ जैवातृकः पुमान् ।

चन्द्रे च परिस्त्रायां च परिधेऽथ द्वयोः शुके ॥ २४६ ॥

धने तु स्त्री त्रिरायुष्मत्कृषीवलमिषक्षु सः ।

तपनीयं सुवर्णे स्त्री शालिमेदे तु पुंस्ययम् ॥ २४७ ॥

तप्तन्ये त्रिरथो तन्तुवायो वृताफिमौ द्वयोः ।

कुविन्देऽप्यथ कामस्य तिथौ स्त्री स्यात् त्रयोदशी ॥ २४८ ॥

स्यात् त्रयोदशतन्त्रीके वीणाभेदेऽप्यथ त्रिषु ।

त्रयोदशानां वस्तूनां पूरणेऽथाह यादवः ॥ २४९ ॥

तरवारिः स्त्रियां यष्टिनामधेयायुधान्तरे ।

पुमांसं सायके ग्राह्यैषिकेऽथोष्णदीपितेः ॥ २५० ॥

असरेणुः प्रमाख्यायां (पल्यां) स्त्री रजसि त्वयम् ।

जालसूर्यमरीचिस्ते त्रिरथो तान्त्रपण्यमौ ॥ २५१ ॥

स्त्री मुरासंजभैषज्ये समासाद्यत्र पूर्ववत् ।

तान्त्रपत्री म्रियां वाद्यविदोषे तान्त्रसंज्ञके ॥ २५२ ॥



कर्णभरणसंज्ञे तु नप्सियोः सादि पूर्ववत् ।  
 स्यादरे त्रायमाणा स्त्री त्रायन्तीसंज्ञके त्रिपु ॥ २५३ ॥  
 रक्षके ताम्रचूडस्तु द्वयोः कुबुटपक्षिणि ।  
 पूर्ववच्चात्र लिङ्गादि ताम्रवृन्तस्तु पुंस्यम् ॥ २५४ ॥  
 कुलत्थेऽत्र समासादि पूर्ववच्चात्र(१)तर्कयेत् ।  
 †तिन्दिडीका स्त्रियां पुंसि विच्चासञ्जकपादपे ॥ २५५ ॥  
 क्लीवे तु वैजयन्त्याह वृक्षे तस्मात् त्रिलिङ्गता ।  
 स्त्री तु वृक्षाम्लसंज्ञेऽस्य फले म्याच्चाभ्युवेतसे ॥ २५६ ॥  
 त्रिसुगन्धं तु जानीयादेलात्वक्पत्रकत्रये ।  
 नपुंसकं \*समासाद्यलिङ्गान्यत्रापि पूर्ववत् ॥ २५७ ॥  
 त्रिविक्रमस्तु ना विष्णोरवतारान्तरेऽत्र च ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि शुद्धिङ्गस्तु त्रिकण्टकः ॥ २५८ ॥  
 शुक्लाटक इति ख्याते जलजस्यावगन्तरे ।  
 गोकुहरेऽपि स्त्रियां स्नुह्यामत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ॥ २५९ ॥  
 त्रिबलीकं गुदे क्लीबमत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ।  
 तिर्यग्गामी तु ना शुक्रग्रहेऽर्थाद्यत्र पूर्ववत् ॥ २६० ॥  
 तीक्ष्णगन्धस्तु ना शिग्रौ तथा श्वेतकठिञ्जरे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि तुल्याकोटिस्तु नृपुरे ॥ २६१ ॥  
 पुमानत्रापि लिङ्गादि पूर्ववत् स्यादथो पुमान् ।  
 वसुमह इति ख्याते तूलपुष्पो ह्युमान्तरे ॥ २६२ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि तृणराजस्तु पुंस्यम् ।  
 हिन्ताले तालवृक्षे च समामाद्यत्र पूर्ववत् ॥ २६३ ॥

नृपशून्यं मल्लिकायां क्ली समासादि पूर्ववत् ।  
 मुंसि त्वम्लगुणे दन्तशरो मय्यकपित्थयोः ॥ २६४ ॥  
 जम्बीरे च स्त्रियां तु स्याच्चाङ्गेरीतिन्तिङीकयोः ।  
 इयं दन्तशरेऽमीषा वृक्षाणां स्यात् फले नपि ॥ २६५ ॥  
 त्रिषु त्वम्लगुणोपेतद्रव्ये दधिमुखस्तु ना ।  
 सुग्रीवानुचरे कापि कपिमात्रेऽपि स द्वयोः ॥ २६६ ॥  
 स्त्रियां तु स्याद् दधिमुखी कालराज्यामयो नपि ।  
 दण्डाहतं कालशेये दण्डेन त्वाहते त्रिषु ॥ २६७ ॥  
 दक्षिणस्थः सारथौ ना समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 दन्दशूको द्वयोः सर्पे दंशके तु त्रिषु स्मृतः ॥ २६८ ॥  
 दर्वाकरो द्वयोः सर्पे सर्पजात्यन्तरेऽपि च ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दाक्षायणपद पुनः ॥ २६९ ॥  
 दक्षापत्ये द्वयोः स्त्री तु पार्वत्यामवनौ स्त्रियाम् ।  
 दाक्षायणी स्यादधिन्याद्युडौ च क्ली तु हाटके ॥ २७० ॥  
 दाक्षिणात्यस्तु ना नालिकेरसंज्ञमहीरुहे ।  
 दक्षिणपथजातादिष्वेपं त्रि स्यादथ स्त्रियाम् ॥ २७१ ॥  
 द्राक्षायां स्याद् दारुफेला समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 दिवाचरस्तु ना शुके समासादि च पूर्ववत् ॥ २७२ ॥  
 दिवाभीत उलके द्वे पुमांस्तु कुमुदाकरे ।  
 त्रिस्तु चोरे व्यवहितेऽप्यथ दिव्येलको द्वयोः ॥ २७३ ॥  
 त्रयोदशसु भेदेषु राजिलाख्यफणाभृतः ।  
 एकत्र भेदे सर्पस्य वैकरज्जाह्वयस्य च ॥ २७४ ॥

एकत्र त्रिषु भेदेषु द्विजपोतः पुनर्द्वयोः ।  
 शब्दे पक्षिशिखौ चात्र समासार्थादि पूर्ववत् ॥ २७९ ॥  
 चण्डाले नापिते चापि दिवाकीर्त्तिर्द्वयोर्मतः ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दीर्घवृन्तस्तु पुंस्ययम् ॥ २८० ॥  
 दुण्डुसंज्ञदुमेऽत्रापि समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 अथो पुनर्नवाजातिभेदेऽल्पे दीर्घपत्रचसौ ॥ २८१ ॥  
 कदल्यां च स्त्रियां ना तु दीर्घपत्रः पलण्डुके ।  
 दशत्येकत्र लिङ्गार्थसमासाश्चात्र पूर्ववत् ॥ २८२ ॥  
 दीर्घपादो द्वयोः कङ्कसमालये विहगा-न्तरे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दीर्घनादो द्वयोः शुनि ॥ २८३ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दीर्घनिद्रा मृतौ स्त्रियाम् ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दोर्घरोमा पुनर्द्वयोः ॥ २८४ ॥  
 ऋक्षाख्यध्वापदेऽत्रापि समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 दुरोदरस्तु नृनपोः पणे द्यूते नपुंसकम् ॥ २८५ ॥  
 ना तु द्यूतफरेऽयामौ पुल्लिङ्गः स्याद् दुरासदः ।  
 दुष्पापे त्रिरथो पुंसि शिशिरर्तौ ह्रस्वार्दनः ॥ २८६ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि दूरदर्शी पुनर्द्वयोः ।  
 गृध्रसंज्ञरगो त्रिस्तु (दूर)दर्शमनीषिणोः ॥ २८७ ॥  
 स्त्रियां हृददला तालीपादपे यल्वजेषु च ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि देशरूपस्तु पुंनपोः ॥ २८८ ॥  
 न्यासे पूर्ववदत्रापि देवभिन्नस्त्वयं द्वयोः ।  
 पङ्क्तिशतौ स्याद् भेदेषु मण्डलाह्वयभोगिनः ॥ २८९ ॥  
 एकत्र भेदे विद्यात् तु समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 देवदण्डस्तु नृनपोर्दण्डाकारायुधान्तरे ॥ २९० ॥

अरक्षेमात्रे लिङ्गादि पूर्ववत् स्यादिहापि च ।  
 ना तु देवमणिर्वीरगलदेशम द्वय ॥ २८७ ॥  
 रोमावर्ते समासादि पूर्ववत् यादथ खियाम् ।  
 स्याद् देवासिन्धुर्गङ्गाया समाम चत्र पूर्ववत् ॥ २८८ ॥  
 अष्टाङ्गुलप्रमाणे तु पुलिङ्ग स्याद् गुरुः ।  
 चापस्य ग्रहण चाथ त्रिर्ग ीतारि धन्यन ॥ २८९ ॥  
 चतुर्हस्तप्रमाणे तु धनुर्दण्डः पुमानयम् ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि धर्मपाल तु सङ्गक ॥ २९० ॥  
 पुलिङ्ग स्यात् समासादि पूर्वत्रेमात्र कल्पयत् ।  
 त्रिराब्दे स्याद् धनपती राजराने तु पुन्यम् ॥ २९१ ॥  
 धार्तराष्ट्रो द्वयोश्चञ्चूचरणैरसितै सिते ।  
 हस्तभेदेऽप्यपत्ये च धृतराष्ट्रस्य ना पुन ॥ २९२ ॥  
 नागराजे सुरे त्रिस्तु धृतराष्ट्रस्य योगिनि ।  
 धामार्गचस्त्वधामार्गे कोशातक्या च पुन्यम् ॥ २९३ ॥  
 तत्प्रसूने तु शण्ड स्यात् पुति तु स्याद् धुरन्तरः ।  
 धवसज्जङ्घमे त्रिस्तु धूर्ध्वे स्यादथो पुमान् ॥ २९४ ॥  
 विन्यासभेदे वेदमादेर्नन्त्रावर्तोऽपि नामभि ।  
 तगराद्यै प्रसिद्धे च पुष्पगुल्मे नपि त्रयम् ॥ २९५ ॥  
 तत्पुष्पे नन्दयन्तस्तु पुमान् राज्ञि खिया पुन ।  
 नन्दयन्ती मृडान्या स्यात् सुगणऽपि सुखेऽपि च ॥ २९६ ॥  
 त्रि तु नन्दयितयंप क्लीपे तु स्यान्नदीभवम् ।  
 लवणे सैन्धवामिष्ये समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ २९७ ॥  
 नवनीत तु अण्डे स्याद् घृतप्रवृत्तिवस्तुनि ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि नमस्कारी पुन खियाम् ॥ २९८ ॥

खदिरीसंज्ञके शाके नमस्कारस्तु ना नतौ ।  
 नक्तञ्चर उलूके द्वे राक्षसे च त्रिषु त्वयम् ॥ २९९ ॥  
 स्याद् रात्रिचरमात्रे च नक्तूवारस्तु देवरे ।  
 पुमान् निराश्रये तु त्रिर्ना तु नारायणो हरौ ॥ ३०० ॥  
 तस्यावतारभेदे च नरस्य सहचारिणि ।  
 स्त्री तु नारायणी लक्ष्म्यां पार्वत्यां चाथ पठ्यते ॥ ३०१ ॥  
 सुपार्श्वस्थानवासिन्या पार्वत्यां च विशेषतः ।  
 महेश्वरस्यायतनं सुपार्श्वस्थं प्रतीयताम् ॥ ३०२ ॥  
 नारायणी शतावर्यामपि नागोदरीं पुनः ।  
 स्त्रियां भटानामुदरत्राणंसन्नाह ईरिता ॥ ३०३ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि नागदन्तस्तु पुंस्ययम् ।  
 निर्घृहसंज्ञके वेस्मभित्तिशङ्कौ तथौ दरे\* ॥ ३०४ ॥  
 नागस्य क्लीबलिङ्गं तु जानीयादासनान्तरे ।  
 लक्षणं चोक्तमूर्ध्वज्ञोर्जानुस्थौ प्रसृतौ भुजौ ॥ ३०५ ॥  
 इत्येवं नागदन्ती तु स्त्री निकुम्भादिनामभिः ।  
 प्रसिद्धे भेषजस्तन्वे द्वयोस्तु स्यान्निशाचरः ॥ ३०६ ॥  
 सर्पे च राक्षसे चापि स्त्रिया तु स्यान्निशाचरी ।  
 सृगालजातिभेदे च शिवाख्ये दुष्टयोपिति ॥ ३०७ ॥  
 स्यान्निशाचारिमात्रे त्रि स्त्रियां तु स्यान्निरञ्जना ।  
 एकत्र शक्तौ शक्तीनां नवानामपि शार्ङ्गिणः ॥ ३०८ ॥  
 पौर्णमास्यां द्वयोस्तु स्यात् कृष्णसाराहये मृगे ।  
 त्रिर्निर्गताञ्जनादौ स्यादथ निर्भर्त्सनं नपि ॥ ३०९ ॥

१. 'पा' ग. पाठः. २. 'जे' ग. च. पाठः. ३. 'यो' क. ग. पाठः.

अलक्तकेऽथ सीत्कारे न ना निर्गत्सनाथ वै ।  
 बहुव्याकरणेन शाश्वतेनेदमीरितम् ॥ ३१० ॥  
 दर्शनेऽपि च मित्संज्ञामङ्गीकृत्य शगेर्यथा ।  
 दर्शने श्रवणे चापि \*नता निश्चमनेत्यथ ॥ ३११ ॥  
 रज्जुत्रयप्रमाणे स्यात् क्लीबलिङ्गं निवर्तनम् ।  
 उक्ताष्टहस्ता रज्जुश्च निवृत्तौ च निवर्तनम् ॥ ३१२ ॥  
 निवर्तना तु न पुमान् निवर्तयतिकर्मणि ।  
 नियामकस्तु ना पोतवाहे त्रि तु नियन्तरि ॥ ३१३ ॥  
 निघातिका स्वयस्कारैर्यत्र निक्षिप्य हन्यते ।  
 कूटेन छोई तत्र स्त्री त्रिषु तु स्यान्निहन्तरि ॥ ३१४ ॥  
 निदेशनस्तु पुंसि स्याद् दशहस्ते प्रमाणके ।  
 स्त्री त्वाज्ञायां च दाने च न तु ना ण्यन्तर्कर्मणि ॥ ३१५ ॥  
 निषद्वरस्तु ना पक्के बह्वाविन्द्रे च मन्मथे ।  
 निषद्वरी तु स्त्री दृश्या प्रभाया रजनावपि ॥ ३१६ ॥  
 निरूपणा तु न पुमान् विचारे दर्शनेऽपि च ।  
 निश्चारकस्तु पुल्लिङ्गः पुरीषोत्सर्जिमारुते ॥ ३१७ ॥  
 निर्गन्तरि तु स त्रि स्यादथ निर्वाप्रणा न ना ।  
 तापप्रशमनायां च घघे चाप्यपुमान् पुनः ॥ ३१८ ॥  
 निर्वासना वधे चापि पुरादेश्च बहिष्कृतौ ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि निर्यातनपदं पुनः ॥ ३१९ ॥  
 न्यासद्रव्यार्पणे दाने वैरशुद्धावधापरे ।  
 आहुः प्रतीकारमात्रे नानार्थाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ३२० ॥  
 स्त्री तु निर्व्ययनं रन्ध्रे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 त्रिर्निराकृतिराकृत्या हने स्वाध्यायवर्जिते ॥ ३२१ ॥

स्त्री निराकरणे नित्यशङ्की तु स्याद् द्वयोर्मृगे ।  
 नित्यं यः शङ्कते तत्र त्रिरथो नीलकण्ठवाक् ॥ ३२२ ॥  
 पुमान् हरे मूलकाख्यशाके च द्वे तु बर्हिणे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि नीलग्रीवस्तु ना हरे ॥ ३२३ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि नीलशीर्षः पुनर्द्वयोः ।  
 गोलाङ्गुलाह्वयकपौ समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ३२४ ॥  
 नीलकेशी स्त्रियां नील्यां समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 नीलवासास्तु पुंस्येव धलभद्रे जनैश्चरे ॥ ३२५ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि स्त्रियां तु स्यान्नुपात्मजा ।  
 कदुतुम्ब्यां पुमांस्तु स्यात् कूष्माण्डे द्वे तु भूपतेः ॥ ३२६ ॥  
 पुत्रे प्रतिसरस्तु स्याद्वस्तसूत्रे नृशण्डयोः ।  
 स्याच्चमूजघने चापि ना त्वारक्षे च मण्डने ॥ ३२७ ॥  
 व्रणशुद्धौ च केचित् तु स्त्रियां प्रतिसरां विदुः ।  
 असतीच्छन्नदूत्यामप्येकदेशे च वेदमनः ॥ ३२८ ॥  
 भेषवत् तु नियोज्ये स्यात् त्रिषु तु स्यात् प्रतिष्कशः ।  
 प्रतिगन्तरि प्रष्टे च सहायेऽप्यथ पुंस्ययम् ॥ ३२९ ॥  
 वैजयन्ती समाम्नासीद् ब्रूते प्रतिभयं पुनः ।  
 भये नपुंसक विद्यात् त्रिषु तु स्याद् भयानके ॥ ३३० ॥  
 प्रतिहारो द्वारपाले द्वारे प्रतिहृतावपि ।  
 साम्नस्तृतीयभक्तौ च ना स्त्री तु प्रतिहार्यसौ ॥ ३३१ ॥  
 तत्र या स्त्री महीपालं सम्भावयति सर्वदा ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि प्रत्याहारस्त्वणादिषु ॥ ३३२ ॥  
 अप्यक्षरसमाम्नायै प्रत्यानयनकर्मणि ।  
 वाद्यवादकसामग्रीविन्यासे नात्यगोचरे ॥ ३३३ ॥

विषयेभ्यः समाहृत्यामिन्द्रियाणामथेह च ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि प्रचलाकः पुनः पुमान् ॥ ३३४ ॥  
 मयूरस्य शिखण्डे स्यात् कृकलासान्तरे पुनः ।  
 नानावर्णकरे द्वे स्याद् विम्बारुये च प्रभञ्जनः ॥ ३३५ ॥  
 पुमान् समीरणेऽत्रापि समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 उत्से प्रस्रवणं क्लीबं प्रसूतौ चाथ पर्वते ॥ ३३६ ॥  
 माल्यवानिति विख्याते समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 प्रतारिका तु स्त्री नामौ बञ्चके त्रिः प्रतारकः ॥ ३३७ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि पुमांस्तु स्यात् प्रजाकरः ।  
 श्वङ्गेऽत्रापि समासार्थलिङ्गान्यूह्यानि पूर्ववत् ॥ ३३८ ॥  
 प्रतापसो ना श्वेतार्के द्वयोस्तु स्यान्मृगान्तरे ।  
 \*मृगशृङ्गे समासार्थलिङ्गाद्यत्रापि पूर्ववत् ॥ ३३९ ॥  
 मद्योतनस्तु ना सूर्ये दीप्तौ क्लृप्तार्थादि पूर्ववत् ।  
 न ना प्रसरणी ख्यात आसारे युद्धकारिणां ॥ ३४० ॥  
 क्लीबं विसरणेऽत्रापि समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 प्रकीर्णकं चामरे क्ली द्वयोस्त्वश्चे त्रिषु त्विदम् ॥ ३४१ ॥  
 सङ्कीर्णे पूर्ववत् सादिरत्राथ स्यात् प्रवासना ।  
 न ना विवासने चापि बधेऽप्यर्थ्यादि पूर्ववत् ॥ ३४२ ॥  
 प्रमापणा तु न पुमान् ज्ञापने (उ? च) बधेऽपि च ।  
 प्रबोधना तु न पुमान् ज्ञापनेऽप्यनुबोधने ॥ ३४३ ॥  
 आलेपविषये क्ली तु प्रबुद्धौ सादि पूर्ववत् ।  
 प्रसाधना तु न पुमानभ्यङ्गप्रतिकर्मणोः ॥ ३४४ ॥



शुश्रूषायां च नृस्त्री तु कङ्कते स्यात् प्रसाधनी ।  
 प्रसादनस्तु प्रासादे पुमान् स्यादोदने तु नप् ॥ ३४५ ॥  
 न ना प्रसन्नीकरणे स्त्री तु प्रसहनी भवेत् ।  
 लतावृहत्यां क्लीबे तु भवेत् प्रसहनं तथा ॥ ३४६ ॥  
 अभिभूतौ समासादि पूर्ववत् स्यादथो पुमान् ।  
 प्रसर्पको दर्शनाय यज्ञस्थानमुपागते ॥ ३४७ ॥  
 प्रसर्त्तरि पुनस्त्रि स्यादर्थलिङ्गादि पूर्ववत् ।  
 प्रचङ्गमः कपौ भेके द्वे द्वे तु कपिभेकयो ॥ ३४८ ॥  
 पुवङ्गमोऽथ स्त्री दण्डहीनसुवि परिप्लवा ।  
 चञ्चले पुनरेष त्रिरथो परिणतः पुमान् ॥ ३४९ ॥  
 तिर्यग्दन्तप्रहारे स्याद् गजे प्रौढे तु स त्रिषु ।  
 †परिशुष्कं पुनर्मासे घृते सिक्तोष्णवारिणि ॥ ३५० ॥  
 पके मृदुनि युक्ते स्यात् कणादिभिरिदं नपि ।  
 शुष्कमात्रे तु तत् त्रि स्यादथोपकरणे पुमान् ॥ ३५१ ॥  
 परिच्छदो जातिभेदे श्वरीविप्रजे द्वयोः ।  
 पटञ्चरं तु जैर्णे क्ली बस्त्रे भूमि तु पुंस्त्वदः ॥ ३५२ ॥  
 मध्यदेशगते नीवृद्धिशेषे स्युः पटञ्चराः ।  
 परम्परा तु वस्तूनां सन्ताने स्त्री द्वयोः पुनः ॥ ३५३ ॥  
 पुत्रपौत्रादिमालायां स्याद् गृहम्यस्य पञ्चमे ।  
 पष्ठे च मृगभेदे च गोफर्ण इति विश्रुते ॥ ३५४ ॥  
 पलङ्कपा पुनः स्त्री स्याद् गोशुरे गुल्गुलौ तु ना ।  
 पचम्पचा तु स्त्री दाव्या ना तु चम्पकपादपे ॥ ३५५ ॥

१. 'दी' क. ग. घ. पाठ.

† 'माघ बहुपृष्ठैर्भृष्ट सिक्क चेदम्युना युहुः । जीरकार्ये. शमायुक्त परिशुष्कं तदुच्यते ॥'  
 इति धान्दवान्तिका ।

पर्परीकस्तु ना वहौ भक्षे च द्वे तु कुकुरे ।  
 कुररे पर्परीकां तु पुंस्यऽनापाकरे(?) त्रि तु ॥ ३५६ ॥  
 जप्रतौ(?) परंजातस्तु द्वे दासे सादि पूर्ववत् ।  
 परैधितस्तु द्वे दासे लिङ्गाद्यत्रापि पूर्ववत् ॥ ३५७ ॥  
 पञ्चाङ्गुलस्तु पुंसि स्यादेरण्डाह्वयपादपे ।  
 पञ्चाङ्गुलिप्रमाणे तु त्रिष्वथो वह्निवातयोः ॥ ३५८ ॥  
 पवमानो विशेषाच्च गार्हपत्याह्वयपावके ।  
 यज्ञस्तोत्रविशेषेषु त्रिष्वप्येष पुमांस्त्रि तु ॥ ३५९ ॥  
 कारके पवनाह्वयस्य कर्मणोऽथ नपुंसकम् ।  
 पर्याणे स्यात् पल्ययनं द्वे तु पुत्रस्य पञ्चमे ॥ ३६० ॥  
 परम्पराह्वये सन्ताने पलगण्डस्तु लेपके ।  
 भित्त्यादेः सुधया मर्त्यजातिभेदेऽपि च द्वयोः ॥ ३६१ ॥  
 किरातात् करणीजाते पट्टबन्धः पुनर्द्वयोः ।  
 पत्न्यौ जीवति जारेण जनितः क्षत्रियेण यः ॥ ३६२ ॥  
 क्षत्रियायां भवेत् तस्मिन् नाम्ना क्षत्रियकुण्डके ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासाद्यमथो परकुलो द्वयोः ॥ ३६३ ॥  
 †मन्त्राह्वये जलमार्जरे समासार्थादि पूर्ववत् ।  
 पयोगर्भस्तु ना मेघे समासार्थादि पूर्ववत् ॥ ३६४ ॥  
 पचेलिमस्तु ना वहौ माघे च द्वे तुरङ्गमे ।  
 पद्मासनो विरिञ्चे ना क्ली तु स्यादासनान्तरे ॥ ३६५ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि \*प्रत्यगृष्टिः पुनः स्त्रियाम् ।  
 मीमांसने समासादि पूर्ववत् स्यादथो पुमान् ॥ ३६६ ॥

१. 'कास्तु' क. पाठः.

§ 'पामाकरे' इति स्यात् । † 'उद्राह्वये' इति स्यात् । 'उद्रस्तु जलमार्जारः पारी परकुलो  
 वशी' (पृ. १५२. श्लो. ५४) इति वैजयन्ती । \* 'प्रत्यगृष्टिः' इति स्यात् । 'मीमांसा तु  
 विजिज्ञासा प्रत्यगृष्टिर्विकुण्डना' (पृ. १७. श्लो. १७५) इति वैजयन्ती ।

यस्याकृतविवाहस्य कनीयान् दारसङ्गही ।  
 परिविचिः स्मृतस्तस्मिन् स्त्रियां तु परिवेदने ॥ ३६७ ॥  
 प्रतिहर्ता त्रिषु ज्ञेयः प्रतिनेतरि तत्करे ।  
 सामस्तु प्रतिहाराख्यभक्तेर्नृत्विजि गातरि ॥ ३६८ ॥  
 अथो परशुभृद् विघ्नराजे ना त्रिः कुठारिणि ।  
 परमेष्ठी विरिञ्चे ना स्युमायां परमेष्ठिनी ॥ ३६९ ॥  
 त्रिरुत्तमेऽन्यः कश्चित् तु निर्वृतेऽन्यो हरादिषु ।  
 परिवादिध्वनिस्तु स्यात् परिवादवति त्रिषु ॥ ३७० ॥  
 तथापवादशीले च स्त्रियां तु परिवादिनी ।  
 वीणायामथ पुंसि न्यात् पारावत इति ध्वनिः ॥ ३७१ ॥  
 अतस्यां ब्रीहिभेदे च तरुभेदेन्द्रनीलयोः ।  
 पारावते वर्णभेद ईपत्पाण्डावथ त्रिषु ॥ ३७२ ॥  
 तद्युक्तार्थे च नीचे च क्ली तु (वैमैऽपि?) शाखिनः ।  
 अत्रोक्तस्य फले द्वे तु कपोते गृहवर्तिनि ॥ ३७३ ॥  
 द्वे तु पारशवो विमत्स्योदशद्वामुतेऽथ ना ।  
 मौक्तिके नृनपोस्तु स्याल्लोहे कालायसाह्वये ॥ ३७४ ॥  
 शस्त्र इत्यभिधेयोक्तिर्दृष्टा पारशवध्वनेः ।  
 पूर्वशास्त्रेषु (शस्त्रः शस्त्रे च) तत्रायोरर्थो विवक्षितः ॥ ३७५ ॥  
 अनालोच्यैव कथितं यादवैरिदमीदृशम् ।  
 अयोर्यमुक्त्वा भूयोऽपि द्वयमस्त्वतया पृथक् ॥ ३७६ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि ना तु पाशुपतध्वनिः ।  
 मूर्खे शिवमस्तीति प्रसिद्धे (च)कसंज्ञके ॥ ३७७ ॥  
 मतभेदे त्वदः क्लीबं तथा पशुपतेः पुनः ।  
 सम्यन्धिनि त्रिर्ना त्यज्यौ पारावारो नपि त्विमे ॥ ३७८ ॥

परावारे परार्वाचोः कूलयोरसमाहतौ ।  
 समाहारे त्वेकवचः प्राजापत्यं पुनर्नपि ॥ ३७९ ॥  
 द्वादशाहकृते कृच्छ्रे गर्भाधानाख्यसंस्कृतेऽतौ ।  
 प्राजापतित्वे पत्यन्ताद् यकप्रत्ययविधानतः ॥ ३८० ॥  
 केषुचित् सामभेदेषु कृतोद्वाहद्विजे तु ना ।  
 विवाहभेदेऽप्यष्टासु द्वितीये गौतमोदिते ॥ ३८१ ॥  
 प्राजापतेस्त्वपत्ये द्वे तत्सम्बन्धिनि तु त्रिषु ।  
 पत्युत्तरपदण्येन प्राणिभूतं तु पुनपोः ॥ ३८२ ॥  
 युद्धे पश्वहिपक्ष्याद्यैर्युद्धमात्रेऽप्यथो पुमान् ।  
 प्रावृषेण्यः कदम्बद्रौ त्रिषु प्रावृड्मवादिषु ॥ ३८३ ॥  
 जातार्थादितरत्राथ प्राचेतस इति ध्वनिः ।  
 ना वाल्मीकिमुनौ त्रिस्तु सम्बन्धे स्यात् प्रचेतसः ॥ ३८४ ॥  
 पितामहो विरिञ्चे ना पितुश्च जनके तथा ।  
 पितामही तु स्त्री तत्र जनयिष्यामथ द्वयोः ॥ ३८५ ॥  
 म्रियापत्यः कङ्कसंज्ञे शकुनौ सादि पूर्ववत् ।  
 म्रियंबदा पुष्पवल्ख्यां मालतीनाम्नि सा स्त्रियाम् ॥ ३८६ ॥  
 म्रियस्य वक्तरि त्रि स्यादथ पिण्डफला स्त्रियाम् ।  
 अलाबुवल्ख्यामत्रापि समासादिकमुन्नयेत् ॥ ३८७ ॥  
 पिण्डारको ना पिण्डीकसंज्ञवृक्षे द्वयोः पुनः ।  
 चित्राङ्ग इति विख्याते व्याघ्रभेदे द्वयोः पुनः ॥ ३८८ ॥  
 पक्षिणि स्यात् पिपतिपत् पतितुं त्विच्छति त्रिषु ।  
 पीनस्कन्धो बराहे द्वे समासादि तु पूर्ववत् ॥ ३८९ ॥  
 पीतपुष्पस्तु ना कासमर्दे कृष्माण्डकेऽपि च ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि पील्यपर्णी पुनः स्त्रियाम् ॥ ३९० ॥

दूर्वायां तुण्डिकैर्या. च समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 पीतदारु पुनः क्लीब देवदारुणि चन्दने ॥ ३९१ ॥  
 ताम्रसारोऽथ लिङ्गादि पूर्ववत् कल्पयेदिह ।  
 पुण्डरीकं सिते छत्रे कुष्ठव्याध्यन्तरे तथा ॥ ३९२ ॥  
 पद्ममात्रे सिताम्भोजे बालुकाख्यविपान्तरे ।  
 स्यादाम्रस्य फले गन्धद्रव्ये मदनकाह्वये ॥ ३९३ ॥  
 क्लीबं ना स्वमिदिग्भागगजे हस्तिज्वरान्तरे ।  
 इक्षुजातिप्रभेदे च शालिजात्यन्तरेऽपि च ॥ ३९४ ॥  
 इतिहासप्रसिद्धे च विष्णुभक्ते द्विजान्तरे ।  
 द्वयोस्तु सर्वभेदाः स्यू राजिलाख्याद्योदश ॥ ३९५ ॥  
 तेषामेकत्र भेदे च व्याघ्रे च कथितो बुधैः ।  
 अनुपमासवर्गस्य मध्ये यः प्लवसंज्ञकः ॥ ३९६ ॥  
 हसादिर्गण उद्दिष्टस्तत्र चैकत्र पक्षिणि ।  
 पुष्पदन्तस्तु ना वायुदिग्गजे शार्ङ्गधन्वन ॥ ३९७ ॥  
 चतुर्णामपि चाश्वानामेकस्मिन्श्चन्द्रसूर्ययोः ।  
 सहोक्तौ पुष्पदन्तौ स्तः समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ३९८ ॥  
 कपित्थे ना पुष्पफलः क्ली तु द्वन्द्वे समाहृतौ ।  
 कूट्माण्डे तु पुमान् पुष्पफलो लिङ्गादि पूर्ववत् ॥ ३९९ ॥  
 पुनर्वसुर्वररुचौ पुमान् नारायणे तथा ।  
 अदितेस्त्वपि नक्षत्रे द्विवचोन्तः पुनर्वसू ॥ ४०० ॥  
 तद्युक्ते कालमात्रे च तत्र जाते त्रिषु स्मृतः ।  
 तस्मिन्नर्थे यथायोगं सर्वाणि वचनान्यपि ॥ ४०१ ॥  
 पुरोगामी शुनि द्वे स्यात् त्रिषु तु स्यात् पुरस्सरे ।  
 पूर्णपात्रस्तु नृनपोरुत्सवेषु सुहृत्जनैः ॥ ४०२ ॥

गृह्यते बलमाल्यादि बलादाकृष्य तत्र यत् ।

यस्य प्रमाणमुष्ट्रीनां षट्पञ्चाशच्छतद्वयम् ॥ ४०३ ॥

तत्रापि तण्डुलाद्येऽथ पूर्णे पात्रे जलादिना ।

लिङ्गत्रयं स्यादत्रार्थे पूर्णानकपदं पुनः ॥ ४०४ ॥

उत्सवेषु सुहृद्भिर्यद् बलादाकृष्य गृह्यते ।

बलमाख्यादि तत्र स्त्री न तु स्त्री पूर्ण आनके ॥ ४०५ ॥

पूर्णकोशा प्रशस्तायां कचित् स्यादोषधौ स्त्रियाम् ।

अपूपे तु पुमानत्र समासादीनि पूर्ववत् ॥ ४०६ ॥

पूर्णकूटो द्वयोः कूटपूरिसंज्ञे विहङ्गमे ।

चापसंज्ञे च लिङ्गार्थसमासाः पूर्ववत् स्मृताः ॥ ४०७ ॥

पूतिपुष्पी मातुलुङ्ग्यां स्त्री समासादि पूर्ववत् ।

स्त्री तु पूतिफली सोमराजीति ग्रथितौषधौ ॥ ४०८ ॥

पूर्वत्रेवात्र लिङ्गादि पुल्लिङ्गस्तु पृषातफः ।

साज्ये दधि स्त्री तु दुग्धे निषिक्तघृतके भवेत् ॥ ४०९ ॥

पृथुच्छदस्तु ना शाकसंज्ञवृक्षेऽथ पूर्ववत् ।

समासादिकमत्रापि पृथुहस्तस्तु हस्तिनः ॥ ४१० ॥

ऊर्ध्वं कृत्वाङ्गुलेः सप्त भागान् भागे च सप्तमे ।

पूर्ववत् स्यात् समासादि पृथुचित्रः पुनर्नरि ॥ ४११ ॥

कुण्डप्रमितधान्यस्य गृहस्ये सद्बहीतरि ।

सादि पूर्ववदत्रापि पृथुरोमा पुनर्क्षिपे ॥ ४१२ ॥

पूर्ववत् स्यात् समासादि ना तु म्रैतालयो हुमे ।

शाकोटाख्ये समासादि पूर्ववन्ना पुनर्नडे ॥ ४१३ ॥

काशे च स्यात् पोडगलो वैकरञ्जाख्यमोगिनाम् ।

भवेत् त्रयाणामेकत्र द्वे अथो पोपयित्तुवाक् ॥ ४१४ ॥

ना मेघे कोकिले तु द्वे पौरुषेयं पुनस्त्रिषु ।  
 पुरुषेण कृते तस्य विकारे च वधेऽथ नप् ॥ ४१५ ॥  
 वृन्दे पौरोहितं तु त्रि सम्बन्धिनि पुरोधसः ।  
 अथर्ववेदे तु क्रीर्णं द्वयोस्तु स्यात् फलाशनः ॥ ४१६ ॥  
 शुके पूर्ववदत्रापि पाटल्यां तु फलेरुहा ।  
 स्त्री ना तु तालवृक्षे स्याद् वन्धुजीवः पुनर्नरि ॥ ४१७ ॥  
 वन्धूके तस्य पुष्पे क्ली समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 शतावर्या बहुसुता स्त्री समासादि पूर्ववत् ॥ ४१८ ॥  
 घटुरूपो महादेवे पुंस्वराल इति श्रुते ।  
 म्यान्निर्यासविशेषे च समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४१९ ॥  
 बहुमजो द्वे वराहे समामादि च पूर्ववत् ।  
 बलिषुष्टो द्वयोः काके समासादीनि पूर्ववत् ॥ ४२० ॥  
 ब्रह्मघोषस्तु गरलविशेषे पुत्रपुंसकम् ।  
 वेदयोषे तु पुल्लिङ्गः समासादीनि पूर्ववत् ॥ ४२१ ॥  
 ब्रह्मदण्डः पुनः पुंसि भनुर्भेदे स्त्रियां पुनः ।  
 भार्ग्वसिंज्ञोपधे ब्रह्मदण्डी म्यादोपधौ षष्ठि ॥ ४२२ ॥  
 सादि पूर्ववदत्रापि ब्रह्मपुत्रस्तु ना विषे ।  
 ब्रह्मवाङ्मुकमन्त्रे म्याद् रुद्रे केतुमहेऽपि च ॥ ४२३ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि ब्रह्मचारी पुनर्नरि ।  
 उपनीते तथा स्कन्दे स्त्रियां तु ब्रह्मचारिणी ॥ ४२४ ॥  
 दुर्गायां त्रिषु तु ज्ञेयः म्यादमपुनस्त्रारिणि ।  
 बाहुलेयस्तु ना स्कन्दे द्वयोस्तु बहुलानुते ॥ ४२५ ॥  
 बालवन्मो द्वयोस्तु कपोनाद्यविहङ्गमे ।  
 पारावक्रास्यादन्मस्मिन् समासादीनि पूर्ववत् ॥ ४२६ ॥

विलखण्डं रक्तपद्मे क्लीं समासादि पूर्ववत् ।

विलेशयो द्वे नकुले मूपिके मुजगेऽपि च ॥ ४२७ ॥

विलेशया तु गोधायां स्त्री स्याद् वृन्दारकः पुनः ।

द्वे देवे त्रि तु मुख्येऽपि सुन्दरेऽथ बृहच्छदः ॥ ४२८ ॥

ना शोथशत्रुसञ्जे स्यात् स्तम्बे सादीनि पूर्ववत् ।

बोधनीया स्त्रियां वृद्धिसंज्ञके भेषजान्तरे ॥ ४२९ ॥

त्रि तु बोधयितश्चे च बोद्धव्ये चाप्यथ द्वयोः ।

भयानको दराहेऽपि व्याघ्रे स्यान्मूपिकान्तरे ॥ ४३० ॥

भट्टारको ना नाट्योक्तौ राशि पूज्ये च पूरुषे ।

स्त्री तु भट्टारिका ज्ञेया नाट्योक्तवैव मातरि ॥ ४३१ ॥

भ्रमरेष्टु पुंस्याग्ने नीपे जम्बूटपादपे ।

पूर्ववत् स्यात् समासादि भारद्वाजः पुनर्द्वयोः ॥ ४३२ ॥

व्याघ्राटाख्ये पक्षिभेद ऋषिभेदे तु पुंस्ययम् ।

स्त्रियां तु वन्यकार्पास्यां भारद्वाजी द्वयोः पुनः ॥ ४३३ ॥

भरद्वाजस्य वंश्येषु सम्बन्धिनि पुनस्त्रिषु ।

भागधेयं तु भाग्ये क्लीं दायादे तु पुमानयम् ॥ ४३४ ॥

राजदेयकरे न क्लीं भागधेयी द्वयोः पुनः ।

जाते भागवतो ब्राह्म्याद् वैश्या क्षत्रियपूर्विका ॥ ४३५ ॥

या तस्यां त्रिस्तु भगवत्सम्बन्धिनि पुमान् पुनः ।

भारस्य वहने भारवाहः क्लीवं तु वाजिनः ॥ ४३६ ॥

रेचिताख्यगतां त्रिस्तु तद्वति स्याच्च वोढरि ।

भारस्य भासयन्तस्तु भास्करे पुंस्यथ त्रिषु ॥ ४३७ ॥

१. 'वे' ग. पाठः.

१ 'विलखण्डम्' इति स्यात् । 'रक्ते तु पद्मे कण्डारं विलखण्डम्' (पृ. १५७. श्लो. १९)  
इति वैजयन्ती ।



विज्ञेयो मासयितरि<sup>१</sup> स्य्यर्थे तत्रापि शीप्यथ ।  
 भासयन्ती भिन्नकुम्भः पुनस्त्रिदास्यमोचिते ॥ ४३८ ॥  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि भीरुचेताः पुनर्द्वयोः ।  
 मृगे पूर्ववदत्रापि भूतकेशी पुनः स्त्रियाम् ॥ ४३९ ॥  
 (शिते!) शोफालिकायां स्याद् गोलोम्यां तु पुमानयम् ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि ज्ञेयं भूरिफला पुनः ॥ ४४० ॥  
 अन्यस्मिन् पुष्पवलेः स्त्री स्थावरे सप्तलाह्वये ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि भृङ्गराजः पुनः पुमान् ॥ ४४१ ॥  
 वास्तुदेवविशेषे स्याद् यो दक्षिणपदावलेः ।  
 वास्तुनः सप्तमपदे प्राक्त आरभ्य वर्तते ॥ ४४२ ॥  
 स्थावरे<sup>२</sup> मार्कराल्ये च द्वे तु धूम्याटभृङ्गयोः ।  
 द्वयोस्तु भृज्जकण्ठः स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे द्विजात् ॥ ४४३ ॥  
 वैश्यायां जनिते जाते मात्याश्च द्विजयोपिति ।  
 भोजनीयं तु सामुद्रलवणे स्त्री त्रिषु त्वदः ॥ ४४४ ॥  
 भोक्तव्यादौ महादेवः पुनर्ना परमेश्वरे ।  
 पार्वत्यां तु महादेवी स्त्रियां राज्ञश्च योपिति ॥ ४४५ ॥  
 ज्ञेया कृताभिषेकायां समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 महानटस्तु ना भर्गे समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४४६ ॥  
 महाव्रतस्तु शम्भौ ना स्त्री त्वेकाहमस्वान्तरे ।  
 व्रते तु महति स्त्रीने पुंसि चार्थादि पूर्ववत् ॥ ४४७ ॥  
 महेश्वरस्तु ना मृत्युञ्जये स्याद् गुल्गुलावपि ।  
 महेश्वरी तु स्त्री ब्रह्मरीतिसंज्ञकलोहके ॥ ४४८ ॥  
 महावीरो महादेवे पावके गरुडे च ना ।  
 सोमवंशसमुद्भूते बृहद्रथसुते नृपे ॥ ४४९ ॥

१ 'मार्कवे भृङ्गराजः स्यात्' (पृ. ५३. श्लो. १०७) इति तु वैजयन्ती ।

प्रत्यर्घपात्रे सुमटे वीरे वज्रेऽप्यथ त्रिषु ।  
 प्रवरे द्वे तु हसे च धेनार्धे च गगेऽपि च ॥ ४९० ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि महासेनम्बु ना गुहे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि \* महापुत्र, पुनर्द्वयो ॥ ४९१ ॥  
 समृद्धे कथित मद्भिर्ऋत्यागेहाधिपे तु ना ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि महासर्पः पुनर्द्वयो ॥ ४९२ ॥  
 पट्टिशतिप्रमेदाना द्वाकारफणाश्रिताम् ।  
 एकमेवे नपि तेनैव समर्पायेतु सामयु ॥ ४९३ ॥  
 दशस्वपि समामादि पूर्वत्रेयात्र तर्कयेत् ।  
 महापशो द्वयोर्द्वारिगमजफणाश्रिताम् ॥ ४९४ ॥  
 एकमेवेऽथ ना ज्ञाते औधजनुगिति ध्रुते ।  
 क्रीत त् रक्तश्वे स्यात् समामाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४९५ ॥  
 महाकायो गजे द्वे स्यात् समामाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 महाग्रीवो द्वयोरुष्टे समामाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४९६ ॥  
 महासुम्बो द्वयोर्निने समामाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 महाशङ्को द्वयोर्मत्स्यमेव एत्थान् वज्रे ॥ ४९७ ॥  
 त्रिया तु स्यान्महाशल्का देविकासजके भवेत् ।  
 मातुलुङ्गमभेदे च समामाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४९८ ॥  
 महावेगः कर्पा द्वे स्यात् समामाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 महानादो द्वयो सिंहे गजे चानापि पूर्ववत् ॥ ४९९ ॥  
 महादंष्ट्रो द्वयोर्व्याघ्रभेदे चित्राङ्गसजके ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि महापशुः पुनर्द्वयो ॥ ५०० ॥

१ 'धेतम' क च पाठ    २ 'सुद क' क ग च पाठ

\* 'महामात्र' इति स्थलः । महामात्र गमूद्र चमय इतिरुकाभिव इति गणिनी ।

कारण्डवास्यविहगे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 महारसा तु स्त्री द्रोणपुष्पीमंजौषधी तथा ॥ ४६१ ॥  
 नीलीनाम्नि च ना त्विक्शौ रज्जूराम्भ्ये च पादपे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि मापपर्ण्या महासहा ॥ ४६२ ॥  
 अम्लानसंज्ञकशटे च स्त्री समाम्नादि पूर्ववत् ।  
 महाफला स्त्री कूश्माण्डे महाजम्बवां च पूर्ववत् ॥ ४६३ ॥  
 महाभेता स्त्रियां क्षीरविदार्या या तु बल्लिका ।  
 गिरिकर्णीति त्रिल्याता नीलायां तत्र किं च सा ॥ ४६४ ॥  
 कण्टकिव्रततीभेदेऽप्यत्राप्यर्थादि पूर्ववत् ।  
 महाद्युसस्तु ना धान्ये हायनास्त्रो र्यये च ना ॥ ४६५ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि महाक्रन्दं पुनर्नपि ।  
 शुण्ठ्या पुशण्डयोस्तु स्याल्लशुनेऽर्थादि पूर्ववत् ॥ ४६६ ॥  
 महाजानी स्त्रिया पीते घोषसजे लतान्तरे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि महापत्रः पुन पुमान् ॥ ४६७ ॥  
 तालसज्जदुमेऽत्रापि समामादिकमुच्येत् ।  
 महोदरी तु स्त्री मुस्तभेदे नादेविकाद्वये ॥ ४६८ ॥  
 राणस्य त्पमात्ये ना क्ली तूदररुजान्तरे ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि क्लीवे तु स्यान्महौषधम् ॥ ४६९ ॥  
 शुण्ठ्यामतिविषाया च लशुने चाथ पुत्रपो ।  
 औषधे महति स्यान् त दशम्बपि पलण्डुपु ॥ ४७० ॥  
 अन्यस्मिन्नेदं लशुनेदेकत्रापि अत्रापि च ।  
 युद्धे क्ली पूर्ववत् सादि पुमान् स्यान्महालयः ॥ ४७१ ॥  
 ईश्वरस्थानभेदे च विहारे परमात्मनि ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि न तु \* ना स्यान्महोदयो ॥ ४७२ ॥

१. 'जो' च' ट. पाठ २ 'नृ' ग. पाठ ३ 'य' र ग. च पाठ.

\* 'नप' इति रपात् । 'महोदय' 'अन्यकुन्ने' इति मेदिनी ।

कन्याकुब्जाख्यनगरे कन्याया तु म्रियामियम् ।

प्रौढायां किञ्चिदत्रापि समासादिकमुच्येत् ॥ ४७३ ॥

महत्तरी तु स्त्री राज्ञो या वृद्धा परिचारिका ।

आर्शास्वस्त्ययनाभिजा तस्यां त्रिस्तु वृहत्तरे ॥ ४७४ ॥

पुमान् \* मधुरिकः प्रोक्तो जीवकाह्वयभेषजे ।

चालेयाम्ने शीतशिखे स्त्रियां मधुरिका मता ॥ ४७५ ॥

मधूलकस्तु गिरिजे मधूकाख्यतरौ पुमान् ।

मधूकपुष्पविहितमुराया तु मधूलिका ॥ ४७६ ॥

स्त्री मूर्वायां च कश्चित् तु तां याष्टिमधुकेऽभ्यर्धति ।

मधुच्छदस्तु ना वृक्षे विकङ्कत इति श्रुते ॥ ४७७ ॥

अत्रापि पूर्ववत् सादि स्त्रियां तु स्यान्मधुव्रता ।

इत्याहुः श्वेतगुञ्जायां ना फलाध्यक्षपादपे ॥ ४७८ ॥

अत्रापि पूर्ववत् सादि पुल्लिङ्गस्तु मयूरकः ।

फणिर्जकविशेषे स्यात् सुगन्धौ यस्य चापरम् ॥ ४७९ ॥

मञ्जीरक इति प्राहुर्नामधेयं विचक्षणाः ।

अपामार्गं च नप् तु स्यात् तुत्थाञ्जनमिति श्रुते ॥ ४८० ॥

अञ्जने मदमत्तस्तु धुर्धरेऽस्त्री पुरे पुमान् ।

मदेन मत्ते त्रि स्त्री तु मदयन्ती प्रकीर्तिता ॥ ४८१ ॥

मलिकायां त्रिषु त्वेष मदयन्तः प्रयोजके ।

१ सद्रित्वां (?) मण्डयन्तस्तु पुमान्नादर्ज ओदने ॥ ४८२ ॥

त्रिस्तु प्रसाधके वित्तपालेऽप्यर्थमयेऽत्र च ।

स्यर्थे स्यान्मण्डयन्तीति मण्डलाग्रः पुनर्नरि ॥ ४८३ ॥

१. 'शाले स्त्रि' क. क. च. पाठः. २. 'दू' ग. पाठः. ३. 'प्यजान्' क ग च. पाठः.

४. 'ने' क. ग. च. पाठः.

\* 'मधुरिकः शूद्रहस्वाङ्गजीवका.' इति रत्नमरः । १ 'मायने' इति स्यात्.

सङ्गे सचविशेषे तु यादवो(१५५ व) र्नामत ।  
 जत्रापि पर्ववत् मादि मस्तुलुङ्गस्तु पुनपो ॥ ४८४ ॥  
 शिर सहे नपि खेतद् द्वधिमण्डऽव पुम स ।  
 मर्भरीफोऽनले ग्रहे तु न्येनेऽन सा खियाम् ॥ ४८५ ॥  
 मनोजत्राग्निजिह्वासु सप्तस्वस्त्र \* तन पुन ।  
 पितृधमणि पुत्रे हे समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४८६ ॥  
 मनोहरा तु पिप्पल्या स्त्री मनोहारणि त्रिषु ।  
 मद्रोत्कटस्तु हे पारावतमजविहङ्गमे ॥ ४८७ ॥  
 मद्रोत्कटा तु पार्वत्या स्त्री चैत्ररथनामनि ।  
 महेश्वरालये या स्त्राद् वास्त या तत्र तन् पुन ॥ ४८८ ॥  
 मनोहते त्रिषु मद्रकलस्तु द्विर्न पुमान् ।  
 मद्रोत्कटे समामादि पूर्ववत् स्याद् द्वयो पुन ॥ ४८९ ॥  
 महिषाक्षः भित्तेनत्रयुक्ते जयस्तुगङ्गम ।  
 हसे च चञ्चुचरणैर्मङ्गिर्नैरुपगमिता ॥ ४९० ॥  
 मलिम्लुचस्तु पृथुक्तोऽधिकमाम मनीषिभि ।  
 गृहस्थऽपञ्चयजे च तत्परे तु त्रिषु स्मृत ॥ ४९१ ॥  
 मशकं शात्रके च द्वे चातके रजकेऽपि च ।  
 मञ्जुग्रीवाप्तगोभेदे समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ४९२ ॥  
 मन्दसानस्तु नात्रेऽना चन्द्रे जात्रेऽप्यथ द्वयो ।  
 हमे महीपतिस्तु स्यान्नृपे भव्याग्न्यपात्पे ॥ ४९३ ॥  
 नात्रापि पूर्ववत् सादि मद्दानर्मा पुनर्द्वयो ।  
 मर्त्यचात्य तरे चार्याम्व्रजे मादि पूर्ववत् ॥ ४९४ ॥

१ 'पुनवत् स्यादे' समासाद्' १ पाठ २ 'उ म पाठ ३ 'य' न पाठ

\* सा' इ न स्रव । † 'मालिन्मपगमिता' इति स्यात् ।

महापक्षी पुनर्द्वे स्यादुलूके सादि पूर्ववत् ।  
 मातामहस्तु ना मातुस्ताते मातुस्तु भृमि च ॥ ४९५ ॥  
 पूर्वजातेषु वश्येषु स्यात् तु मातामही स्त्रियाम् ।  
 मातुर्जन-यामथ ना हागे षोडशयष्टिके ॥ ४९६ ॥  
 भवेन्माणवको द्वे तु बाले तत्र यदा स्त्रियाम् ।  
 तदा माणविका गर्ह्यपुरुषेऽथ नृलिङ्गरुः ॥ ४९७ ॥  
 मार्जालीयो भवेदङ्गशोधने घातिदेशके ।  
 ओतां तु द्वे चारुणि त्रिमार्गशीर्षी पुन स्त्रियाम् ॥ ४९८ ॥  
 मृगशीर्षमयुक्तायां पैर्णमास्या पुमान् पुन ।  
 तद्युक्तमासे ना तु स्यान्मातुलुङ्गः सुविश्रुते ॥ ४९९ ॥  
 रुचकादिर्पदैर्गुल्मे फलार्थं स्त्री त्वमुप्य वै ।  
 भेदेऽप्यम्लफले मातुलुङ्गी क्ली तु फले तयोः ॥ ५०० ॥  
 मित्रचिन्दा स्त्रियामिष्टिविशेषे यज्वविश्रुते ।  
 कृष्णप्रधानपत्नीना सप्तानामेकयोपिति ॥ ५०१ ॥  
 पुल्लिङ्गस्तदपिभेदेऽसौ कोहलम्य मुनेः सुते ।  
 मुमुचार्नस्तु ना मेघे त्रि तु मोक्षरि केचन ॥ ५०२ ॥  
 शुशुक्षितरि तु स्मान्ये पुल्लिङ्गस्तु मुनिप्रियः ।  
 श्यामाके पूर्ववत् सादि मुचुकुन्दस्तु कुत्रचित् ॥ ५०३ ॥  
 पूर्वस्मिन् क्षत्रिये पुष्यवृक्षभेदेऽपि नप् पुनः ।  
 तस्य प्रमूनयोरत्र लिङ्गाद्यं पूर्ववत् स्मरेत् ॥ ५०४ ॥  
 मृगशीर्ष पुनः क्लीबं नक्षत्रे सोमदेवते ।  
 पूर्ववत् स्यान् सभामादि द्वयोस्तु स्यान्मृगादनः ॥ ५०५ ॥  
 तरक्षो पूर्ववत् सादि मृगाजीवः पुनर्द्वयोः ।  
 तरक्षो पूर्ववत् सादि मृदुगोमा शत्रे द्वयोः ॥ ५०६ ॥

अत्रापि पूर्ववत् सादि क्लृप्ते मृगशिरो भवेत् ।  
 मृगशीर्षाभ्यनक्षत्रे तत्र जाते त्रिषु स्मृतम् ॥ ५०७ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि मेघशृङ्गस्तु पुनर्यो ।  
 विषभेदे स्त्री तु मेघशृङ्गी वृक्षान्तरे स्मृता ॥ ५०८ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि म्लेच्छभोज्यः पुन पुमान् ।  
 गोधूमधान्ये लिङ्ग च समामोऽर्थश्च पूर्ववत् ॥ ५०९ ॥  
 मेघनादस्तु पुल्लिङ्ग इन्द्रजित्तण्डुलौघयो ।  
 मेघघोषेऽप्ययं तु म्यादास्तुजात्यन्तरे द्वयो । ५१० ॥  
 द्वे तु मैथुनिकः स्याले स्यात् पाणिग्रहणे पुन ।  
 स्त्रीलिङ्गा स्यान्मैथुनिका त्रि तु मैथुनवत्सो ॥ ५११ ॥  
 अथो यक्षफलो वेणौ कुरजाभ्यट्टमे च ना ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि पुमान् तु स्याद् यथास्तुखः ॥ ५१२ ॥  
 चन्द्रेऽत्र पूर्ववत् सादि यवनेष्टु पुम्ययम् ।  
 पलाण्डुभेदेषु दशस्त्रेभेदेऽत्र पूर्ववत् ॥ ५१३ ॥  
 युयुधानस्तु कस्मिंश्चिद् राज्ञि पुंसि त्रिषु त्रयम् ।  
 ज्ञेय साहसिके योद्धर्यन्त्येऽन्ये तु युयुत्सवे ॥ ५१४ ॥  
 युगन्धरस्तु नृनपार्ज्नेय स्यन्दनधुरे ।  
 पुम्भूतिस्तु कचित् सात्त्वाययवे स्यात् स्त्रिया पुन ॥ ५१५ ॥  
 रक्तदन्तीति पार्वत्या समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 रक्तपुष्पस्तु ना कीचिदारेऽप्यमनपादये ॥ ५१६ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् साद्यमथ रक्तफला स्त्रियाम् ।  
 बिम्बीसङ्गलतानाती समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ५१७ ॥  
 रक्तशीर्षस्तु नियासे श्रीपिष्टाग्रे पुमानथ ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासात् रक्तपुष्पी पुन स्त्रियाम् ॥ ५१८ ॥

ब्राह्मणीसंज्ञके कीटभेदे साधत्र पूर्ववत् ।  
 वर्धकौ रथकारलिर्मर्तजात्यन्तरे द्वयोः ॥ ५१९ ॥  
 जाते करण्यां माहिष्यात् समासाद्य पूर्ववत् ।  
 रङ्गाजीवश्चित्रकरे त्रिः समासादि पूर्ववत् ॥ ५२० ॥  
 रत्नगर्भा तु भूमौ स्त्री ना तु वैश्रवणे मतः ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि द्वयोस्तु स्याद् रजस्वलः ॥ ५२१ ॥  
 महिषे स्यादुदक्यायां स्त्रियामेव रजस्वला ।  
 रजस्वति तु तत् त्रि म्याद् रजःपूता तु सा स्त्रियाम् ॥ ५२२ ॥  
 †सुरस्यां पूर्ववत् सादि रक्तदृष्टिः पुनर्द्वयोः ।  
 पारावते समासादि पूर्ववन्तृनपोः पुनः ॥ ५२३ ॥  
 राजादनः फलाध्यक्षसंज्ञके पादपान्तरे ।  
 ना पलाशद्रुमे क्लीं तु प्रियालाहयपारुषे ॥ ५२४ ॥  
 पूर्ववत् साधथो राजपुत्री स्त्री भूपिकान्तरे ।  
 चुच्छुन्दरीति विख्याते मालत्यामपि केचन ॥ ५२५ ॥  
 तित्कालान्यां च लिङ्गादि पूर्ववद् द्वे तु राक्षसे ।  
 भवेद् रात्रिचरस्मिन् रात्रिचारिणे तत्र च ॥ ५२६ ॥  
 म्यर्थे रात्रिचरीति स्याद् रूक्षणीयस्तु शीधुनि ।  
 ना स्त्री गवीधुकायां म्यात् त्रिस्तु रूक्षयितव्यके ॥ ५२७ ॥  
 स्याद् रूक्षणाहिते चाय जेयो रूक्षस्वरो द्वयोः ।  
 गर्दभे पूर्ववत् सादि रोहिणेयस्तु ना लुपे ॥ ५२८ ॥  
 बलमद्रे च रोहिण्यास्त्वपत्ये स्याद् द्वयोरयम् ।  
 लक्ष्मीपुत्रो द्वयोरथे लक्ष्म्याः पुत्रे च स त्रि तु ॥ ५२९ ॥

१. 'ला' ड. पाठः. २. 'के' ड. पाठः. ३. 'तु' क. ग. च. पाठः.



आढ्येऽथ लब्धवर्णस्त्रि पण्डिते सादि पूर्ववत् ।  
 लम्बोदरस्तु ना विघ्नराजे लिङ्गादि पूर्ववत् ॥ १३० ॥  
 लम्बकर्णो द्वयोऽल्लगे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 लेलिहानो द्वयो र्षे यस्तु लेढा मुहुर्मध्यम् ॥ १३१ ॥  
 तत्र त्रिष्वथ शब्दे स्यात् पञ्चगगाद्वये मणौ ।  
 जेष लोहितकं त्रिस्तु र्क्तेऽयं कोपनादिभि ॥ १३२ ॥  
 तत्राप्यथो यदा स्त्री स्यात् तदा रूपद्वयं त्रिदु ।  
 लोहितिका लोहिनिनेत्यथ द्वे लोहिताक्षवाक् ॥ १३३ ॥  
 त्रयोदशानामेकस्मिन् गजिलाहयभोगिनाम् ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि वर्धमानस्तु पुनपो ॥ १३४ ॥  
 शराणे स्यात् त पुच्छिङ्ग ण्ण्टे नपत्रेऽमनाम् ।  
 त्रिच्छन्त्रकप्रभेदे चाप्येधमाने पुनस्त्रिषु ॥ १३५ ॥  
 अथ यद्विभुरं क्वच कुमुम्भे सादि पूर्ववत् ।  
 वरारोहा त्रियाशुक्ता पण्डितेऽन्तमन्त्रियाम् ॥ १३६ ॥  
 महिषाया विभेदे च देवमल्लीनि त्रिभुते ।  
 महोदरीसमाख्ये च मुस्ताभेदेऽत्र पूर्ववत् ॥ १३७ ॥  
 वराङ्गना तु स्त्री तार्त्ताममाख्ये स्यात् तृणद्रुमे ।  
 पूर्ववत् स्यात् समामादि पुमास्तु स्याद् वराणकरः ॥ १३८ ॥  
 वाग्यायने द्वयोस्तु स्यात् तीरगडोऽग्रयो सुने ।  
 मर्त्यजात्यन्तरेऽथ स्याद्गमस्यस्य यमप्रदा ॥ १३९ ॥  
 लोषामुद्राण्यभार्याया त्रिया ना तु त्रिगिञ्जने ।  
 बन्दीमुखः र्षो हे स्याद् दधिभेदे त नप्यद ॥ १४० ॥  
 गात्रास्याख्ये वरादे तु वरदंष्ट्रो द्वयोर्मत ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि द्वयोस्तु स्याद् वनप्रियः ॥ १४१ ॥

कौकिले पूर्ववत् सादि वंशवर्णः पुनः पुमान् ।  
 चणकाह्वयधान्येऽत्र समासादीनि पूर्ववत् ॥ ५४२ ॥  
 वंशपत्रं पुनः क्लीवं हरितालेऽत्र पूर्ववत् ।  
 बलाहकस्तु ना मेवे गिरौ वायौ च शार्ङ्गिणः ॥ ५४३ ॥  
 चतुर्णामपि चाश्वानामेकस्मिन् स्याद् द्वयोः पुनः ।  
 दर्वाकराख्यसर्पाणां भेदे षड्विंशतेः कचित् ॥ ५४४ ॥  
 कृष्णसर्प इति ख्याते निर्विषेद्वादशस्वपि ।  
 एकभेदे स्त्रियां तु स्यादायुधीयजनश्रुते ॥ ५४५ ॥  
 अन्तर्लोहेन बद्धान्ते फलके स्याद् बलाहका ।  
 \* बर्बरीका सरस्वत्यां स्त्री द्वयोस्तु पतत्रिणि ॥ ५४६ ॥  
 उरणे केससस्थानभेदे क्ली त्रि तु कश्चन ।  
 ब्रूते वचनकारेऽथ पुमान् वरयिता धवे ॥ ५४७ ॥  
 त्रिः स्याद् वरयतेः कर्तर्यथ त्रिवनवस्तरि ।  
 वनवासी पुमांस्त्वेव वानप्रस्थेऽथ वै त्रिषु ॥ ५४८ ॥  
 वशवर्तनशीले स्याद् वगवर्ती स्त्रियां पुनः ।  
 कस्मिंश्चिदोषधीभेदे विज्ञेया वशवर्तिनी ॥ ५४९ ॥  
 वासतेयी तु रात्र्यां स्त्री साधौ तु वसतौ त्रिषु ।  
 वासुदेवस्तु ना विष्णौ द्वयोस्तु स्यात् तुल्लमे ॥ ५५० ॥  
 वारवाणस्तु नृनपोः कञ्चुके कयचेऽपि च ।  
 बालवायः पुमाञ्छैलविशेषे भेद्यवत् पुनः ॥ ५५१ ॥  
 बालैः कार्यस्य वस्त्रस्य यः कर्ता तत्र कीर्तितः ।  
 बाडवेयस्तु वृषमे पुमान् स्यादश्विनोरपि ॥ ५५२ ॥

हे तु विमेश्च ना वानप्रस्थो वैखानसे तथा ।

मधुकवक्षे वृक्षे च पलाशाख्ये तयोस्तु न ॥ ५५३ ॥

प्रसूने वार्धार्णसस्तु द्वयोः सक्तमृगे तथा ।

कृष्णग्रीवे रक्तशीर्षे श्वेतपक्षे विहङ्गमे ॥ ५५४ ॥

त्रि वि + त्विन्द्रियक्षीणे श्वेते चाज्ञापतौ पुमान् (?) ।

व्याघ्रनखं तु क्लीबं स्याद् व्यालायुधमिति श्रुते ॥ ५५५ ॥

भेषजे नृनपोरुतु स्याद् व्याघ्रस्य नखरेऽथ ना ।

एरण्डे व्याघ्रपुच्छः स्यात् पुच्छे व्याघ्रस्य पुत्तपोः ॥ ५५६ ॥

व्यापादना तु न पुमान् वधे द्रोहस्य चिन्तने ।

व.समीयं तु शण्डे स्यात् कुङ्कुमे भेषवत् पुनः ॥ ५५७ ॥

ज्ञेयो वासयितव्यादौ वेद्याचार्ये पुनः पुमान् ।

ज्ञेयो वातमुतोऽत्रापि समासादीनि पूर्ववत् ॥ ५५८ ॥

व.रिपिण्डस्तु मण्डूके द्वयोः पाषाणगर्भजे ।

अत्रापि पूर्ववत् सादि हे तु वातप्रपीर्हये ॥ ५५९ ॥

स्याच्च वातमृगे स्त्री तु वात्यायामथ पक्षिणि ।

वातगामी द्वयोर्ज्ञेयो वातयायिनि तु त्रिषु ॥ ५६० ॥

विश्वम्भरा पृथिव्यां स्त्री ना तु विष्णौ हुताशने ।

विश्वरूपो महादेवे वासुदेवे बृहस्पतौ ॥ ५६१ ॥

अथे त्वाद्रामुरे चापि ना स्त्री तु सुरभावियम् ।

विधरू ॥ त्रियां भूक्ति गायत्रेऽद्वयसामनि ॥ ५६२ ॥

त्रिरभ्यासेन गीते (च) \* न्यु-जे वाचंशतेतृचि (!) ।

अत्रापि पूर्ववत् सादि ज्ञेय त्रिष्णुपदं पुनः ॥ ५६३ ॥

पुण्यस्थानविशेषे चाप्याकाशे च स्त्रियां पुनः ।  
 गङ्गायां स्याद् विष्णुपदी रविसङ्क्रमणेषु तु ॥ ५६४ ॥  
 वृषवृश्चिककुम्भेषु सिंहे च स्त्रीनपुंसकम् ।  
 सादि पूर्ववदत्रापि विष्णुकान्ता पुनः स्त्रियाम् ॥ ५६५ ॥  
 गिरिकर्ण्यौ तृणस्तम्बे सुमुखीति च विश्रुते ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि विष्णुगुप्तस्तु पुंस्ययम् ॥ ५६६ ॥  
 कौटल्याख्यमहाप्राज्ञे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 विष्वक्सेना फलिन्या स्त्री ना तु नारायणेऽत्र च ॥ ५६७ ॥  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि विजिज्ञासा पुनः स्त्रियाम् ।  
 मीमांसने समासादि पूर्ववत् संज्ञये पुनः ॥ ५६८ ॥  
 विचिकित्सा समामादि पूर्ववत् स्त्री विचक्षणा ।  
 कृष्णाशिम्यौ पण्डिते तु त्रिर्ना तु न विदारणा ॥ ५६९ ॥  
 भेदे विडम्बने चाथ स्त्रियासुक्ता विभागिनी ॥  
 सप्तलासंज्ञके पुंस्त्वल्लिभेदेऽथ नो पुमान् ॥ ५७० ॥  
 विभावना साधनायामुपलब्धौ च पूर्ववत् ।  
 विभाजनस्तु पुल्लिङ्गो देवमारिपसंज्ञके ॥ ५७१ ॥  
 द्वाकजातिविशेषस्य भेदे मारिपसंज्ञिनः ।  
 विभागेहेतुन्यापारे पुनर्ना न विभावना ॥ ५७२ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् साद्यमथो विशसनः पुमान् ।  
 खज्ञे क्लीबं तु हिंसायां नृनपोस्तु विशेषकम् ॥ ५७३ ॥  
 पुण्ड्रे विशेषयितस्ति पुनस्त्रिश्च विज्ञेष्टरि ।  
 विजृम्भितं विकसितं त्रिः सनृम्भे च नप् पुनः ॥ ५७४ ॥  
 जृम्भणेऽथ द्वयोः सपे विपन्थर इति ध्वनिः ।  
 ना तु मेघे विकसुर्कः परित्तोतोरये पुमान् ॥ ५७५ ॥

गुणवादिनि तु त्रि स्यात् पुमांस्तु स्याद् विकर्तनः ।  
 र्थो ना कर्तने तु क्ली तत्प्रयुक्तौ तु नो पुमान् ॥ १७६ ॥  
 विटकान्ता हरिद्रायां स्त्री समासादि पूर्ववत् ।  
 भिचृत्ताक्षः पुनर्द्वे स्यात् कुकुटे सादि पूर्ववत् ॥ १७७ ॥  
 विभावमुप्तु ना सूर्ये चन्द्रे वहौ द्वयोः पुनः ।  
 दातपत्रेऽथ गन्धर्वभेदे विश्वावसुः पुमान् ॥ १७८ ॥  
 शर्भर्या तु स्त्रियामुक्ता चिपयाती पुनर्द्वयोः ।  
 आखुजातिविशेषे स्यात् समासादीनि पूर्ववत् ॥ १७९ ॥  
 वृश्चिकाली स्त्रियामुष्ट्रधूम\* इत्यादिभिः पदैः ।  
 प्रसिद्ध ओषधीभेदे वृश्चिकालं पुनर्नपि ॥ १८० ॥  
 वृश्चिकस्य भवेत् पुच्छकण्टके स्त्री तु वेदमनः ।  
 द्वारस्याधःस्पर्काष्टम्य वृकवांला च पार्श्वके ॥ १८१ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि वृथाजानस्तु ना द्विजे ।  
 यज्ञत्यागिनि तत्र त्रिर्निष्फल जन्म यस्य वै ॥ १८२ ॥  
 वृषलण्डी पुनः स्त्री म्यात् पिप्पल्या नृनपो. पुनः ।  
 वृषलण्डी वृषस्य स्याद् गूढे† राजियुते दृढे ॥ १८३ ॥  
 वृषाकपिस्तु पुंसि स्यादर्मा सूर्ये हरे हरौ ।  
 रूक्तस्य विहिसोतोश्लियस्य द्रष्टरि चाप्यृषौ १८४ ॥  
 स केन्द्रपुत्ररतेनापि दृष्टे सूक्तेऽत्र मन्वते ।  
 द्वयोरस्तु वृषदंशे श्रीगौरीस्वाहास्तु तु त्रियाम् ॥ १८५ ॥  
 वृषाकपायी खीलिका पुनः कस्तूरिकाहये ।  
 गन्धद्रव्ये वेधमुख्या ना तु कर्चूरकेऽत्र च ॥ १८६ ॥

१. 'वे.' ड. पाठः. २. 'वा' क. ग. ड. पाठः.

\* 'वृश्चिकाल्यामुष्ट्रधूमपुच्छिका' (पु. ५५. स्तो. १२६) इति तु वीजयन्ती । † 'गूढे' इति स्प.त् ।

पूर्ववत् स्यात् समासादि वैजयन्ती पुनः स्त्रियाम् ।  
 पताकायां च तर्करीसंज्ञद्वौ केशवसजि ॥ ५८७ ॥  
 वैजयन्तः पुनः पुंसि प्रासादे स्थाच्छचीपतेः ।  
 तस्य ध्वजे च देवे च देवदेवसुते गुहं ॥ ५८८ ॥  
 इमं पठन्ति द्वे तु स्याद् वैश्यायां शूद्रसम्भवे ।  
 वैदेहको मर्त्यजातिभेदे वणिजि चाप्यथ ॥ ५८९ ॥  
 स्त्रियां वैपयिकी या स्त्री गता वैश्यात्वमात्मनः ।  
 भोगाय तत्र विषयभवादौ तु त्रिषु स्युता ॥ ५९० ॥  
 वैहायसं तु धानुष्कस्थितिभेदे नपुंसकम् ।  
 प्रत्यालीढाद्वये त्रिस्तु सम्बन्धिनि विहायसः ॥ ५९१ ॥  
 वैखानसस्तु ना वानप्रस्थेऽप्यृषिषु केषुचित् ।  
 सामभेदे पुनः स्त्री स्याच्छतमानं तु पुन्रपोः ॥ ५९२ ॥  
 शतोन्मिते तण्डुलानां ब्रीहेः कर्पद्वये परे ।  
 आढके त्याह कश्चिद् वै शतपत्रं तु पङ्कजे ॥ ५९३ ॥  
 स्त्री दार्वाघाटशकुनौ पुनर्द्वे अजयः पुनः ।  
 मयूरे सारसेऽप्याह समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ५९४ ॥  
 शतवीर्या स्त्रियां श्वेतदूर्वायां साद्रि पूर्ववत् ।  
 शतहृदा तडिद्वेदे तडित्यप्यत्र पूर्ववत् ॥ ५९५ ॥  
 शतानन्दस्तु ना विष्णौ विरिञ्चे गोमयेऽ तथा ।  
 अत्रापि पूर्ववत् तर्क्यौ समासार्थौ सलिङ्गकौ ॥ ५९६ ॥  
 शतावर्ता तु तडिति स्त्रियां विष्णौ तु पुंस्ययम् ।  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि ज्ञेया शतमुखी स्त्रियाम् ॥ ५९७ ॥

पार्वत्यां पूर्ववत् मादि नके गङ्गमुखो द्वयोः ।  
 अर्थलिङ्गसमासास्तु ज्ञेयाः पूर्ववदत्र च ॥ ५९८ ॥  
 गङ्गकर्णस्तु पुंसि स्यात् पुगणप्राधिते मुनौ ।  
 विज्ञेयस्तु द्वयोरुष्ट्रे गर्दमेऽपि स्त्रिया पुनः ॥ ५९९ ॥  
 गङ्गकर्णां प्रतोल्यां स्यात् परिषे लोहकीलिनि ।  
 शङ्खपालः पुनर्द्वे स्याद् दर्वीकरफणाभ्रताम् ॥ ६०० ॥  
 पङ्क्तिशतैरेकमेवे समासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 शशशरीकस्तु पुष्पोल्ये द्वयोर्लावाल्पपक्षिणि ॥ ६०१ ॥  
 क्रिमौ च भेद्यलिङ्गस्तु विकलेन्द्रियजन्तुषु ।  
 शरीरजो ना मदने द्वे पुत्रे सादि पूर्ववत् ॥ ६०२ ॥  
 शयानकस्तु ना शैले द्वयोस्त्वजगरं तथा ।  
 कृकलासे शतघृतिः पुन पुंसि विरिञ्चने ॥ ६०३ ॥  
 पूर्ववत् स्यात् समासाद्यमथो शतभिषक् पुमान् ।  
 (गुदे<sup>१</sup>) दैवतनक्षत्रे तद्युक्ते काल एव च ॥ ६०४ ॥  
 जाते तु तत्र त्रिलिङ्गसमासाद्यत्र पूर्ववत् ।  
 शतपर्वा तु ना वेणौ स्त्री दूर्वावचयोरपि ॥ ६०५ ॥  
 कलम्ब्यां च त्रिसे तु क्ली स्त्रीणेयाग्नये च भेषजे ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि शतमूर्धा पुनः पुमान् ॥ ६०६ ॥  
 घरुमीके पूर्ववत् सादि पुमान्स्तु स्याच्छिवमियः ।  
 वसुमह इति स्याते स्थावरे सादि पूर्ववत् ॥ ६०७ ॥  
 मिश्रमियं तु कल्हारे सौगन्धिकमिति श्रुते ।  
 क्ली पूर्ववत् समासादि ना तु मृद्धे शिवङ्करः ॥ ६०८ ॥  
 शिवकारिणि तु त्रि म्याच्छिपिविष्टः पुनः पुमान् ।  
 ईश्वरे खलतां तु त्रिदुश्चर्मणि च निर्घने ॥ ६०९ ॥

रदिमभिर्विष्टिते चाथ पुलिङ्गः स्याच्छिलीमुखः ।  
 शरे मधुकरे तु द्वे शिशुमारः पुनः पुमान् ॥ ६१० ॥  
 तारामयाच्युते द्वे तु जलजन्तवन्तरेऽथ सः ।  
 शिशुमारो जलकपौ द्वे समासादि पूर्ववत् ॥ ६११ ॥  
 शिम्बिदानः पुनर्द्वे स्यात् कृकलासे त्रिषु त्वयम् ।  
 कृष्णकर्मणि विज्ञेयः शिल्पाचार्या पुन स्त्रियाम् ॥ ६१२ ॥  
 ज्ञेया वपनशालायां समासादीनि पूर्ववत् ।  
 शिरोरुहा तु स्त्री फाकनासासञ्जलतान्तरे ॥ ६१३ ॥  
 केशे तु ना सुवर्णे तु ह्रीवलिङ्गं शिलोद्भवम् ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि श्रीवत्साङ्गः पुनः पुमान् ॥ ६१४ ॥  
 वासुदेवे वृके तु द्वे समासादीनि पूर्ववत् ।  
 सैन्धवे ह्री शीतशिवं ना तु शालेयसंज्ञके ॥ ६१५ ॥  
 भेषजे शीतकुम्भस्तु करवीरे नृलिङ्गकः ।  
 ह्री तु तत्प्रसवेऽत्रापि समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६१६ ॥  
 शीतपङ्कस्तु ना शीथौ समासादीनि पूर्ववत् ।  
 शुक्लपङ्कस्तु ना कुन्दे तथा कुरवकेऽपि च ॥ ६१७ ॥  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि शुक्लपङ्कः पुनर्द्वयोः ।  
 एकस्मिन् निर्विषाणां स्याद् द्वादशानां फणाभृताम् ॥ ६१८ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् सादि शुक्लपुष्पः पुनः पुमान् ।  
 (कुन्दे कुरवके चापि समासाद्यत्र पूर्ववत्) \* ॥ ६१९ ॥  
 शुक्लापाङ्गो मयूरे द्वे समासादीनि पूर्ववत् ।  
 शुक्लनासस्तु ना दुण्डुबृक्षेऽगस्त्याग्न्यपादपे ॥ ६२० ॥

१. 'शि' ड. पाठः. २. 'क' क. पाठः.

† 'अजगरः शुक्लपुष्पो बल्यद्वयः' (पृ. १४९. श्लो. १७) इति तु वैजयन्ती । \* 'कुन्दे माप्यः शुक्लपुष्पः' (पृ. ६०. श्लो. १९१) इति, 'शुक्लपुष्पः कुरवकः' (पृ. ५०. श्लो. ६१) इति च वैजयन्ती ।



अत्रापि पूर्ववत् सादि श्रुतकर्मा शनैश्चरे ।  
 पुमानर्थसमासादि पूर्ववत् तर्कयेदिह ॥ ६२१ ॥  
 शूर्पकर्णस्तु मातङ्गे द्वे समासादि पूर्ववत् ।  
 श्रोत्रकान्ता पुनः स्त्री स्याद् वृद्धिसंज्ञकमेपजे ॥ ६२२ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् साद्यमथो षोडशिका न ना ।  
 पलमाने द्वये त्वस्य पुन्रपुंसकयोर्भवेत् ॥ ६२३ ॥  
 समाहारस्तु संक्षेपेऽप्येकत्र करणे च ना ।  
 समानाहारकादौ तु लिङ्गाद्यं पूर्ववत् स्मरेत् ॥ ६२४ ॥  
 समाधातस्तु ना युद्धे वधेऽप्यर्थादि पूर्ववत् ।  
 समाह्वयस्तु ना प्राणियूते नास्ति च यादवः ॥ ६२५ ॥  
 युद्धेऽप्याह समासादि पूर्ववत् सनातनः ।  
 विष्णौ त्रिरिञ्चे च त्रिस्तु ज्ञातव्योऽयं सनातने ॥ ६२६ ॥  
 समापना तु न पुमान् वधे चाप्यवसायने ।  
 क्लीवलिङ्गं समाज्ञौ स्यादथ पुंसि समीरणः ॥ ६२७ ॥  
 बायौ फणिर्जकारुये च स्तम्बेऽप्याहरणे त्वना ।  
 सरीसृपस्तु द्वे सर्पे तथैवोदरसर्पिषु ॥ ६२८ ॥  
 संवर्तकस्तु वडवानले ना क्ली तु सीरिणः ।  
 सीरे संवर्तिका तु स्त्री पश्चिन्या नवपल्लवे ॥ ६२९ ॥  
 वेष्टितेऽथ द्वादशादश्रद्धे सम्प्रेषणी स्त्रियाम् ।  
 सम्यक् तु प्रेषणे क्लीवं तत्पयुक्तौ पुनर्न ना ॥ ६३० ॥  
 सम्प्रेषणा वितर्के तु न ना सम्भावना तथा ।  
 उत्पादने च सम्माने पात्रस्यान्तश्च मापने(?) ॥ ६३१ ॥  
 तत्पयुक्तौ च विज्ञेयः पुनः सङ्कसुकः पुमान् ।  
 श्रद्धाग्नौ(?) त्रि तु सङ्कीर्णे व्यक्ताव्यक्तेऽपि चास्थिरे ॥ ६३२ ॥

तथापवादशीले च स्यात् तु सञ्चारिका खियाम् ।  
 या स्त्री नियुक्ता भूपस्य कथायां द्रविणादिषु ॥ ६३३ ॥  
 महाकार्ये च तस्यां स्याद् दूत्यां च त्रिषु तु स्मृतः ।  
 सञ्चारकः सञ्चारितर्यथ सञ्चारितो द्वयोः ॥ ६३४ ॥  
 दासे सङ्क्रमिते तु त्रिरथ सङ्घातिका खियाम् ।  
 भरणौ सङ्घातकस्तु सङ्घातयितरि त्रिषु ॥ ६३५ ॥  
 संहन्तरि च भूपाले पुनः संयद्भरः पुमान् ।  
 नपुंसकं तु सङ्घामे त्रि तु स्यादभयप्रदे ॥ ६३६ ॥  
 कश्चित् स्वनूप इत्याह स्यात् तु संवे<sup>१</sup>शनीपदम् ।  
 इत्याहुः कर्मशालायामना तु सहवासने ॥ ६३७ ॥  
 खियां तु सुखशालायां विद्यात् संवेशनीपदम् ।  
 संवेशन तु शयने स्त्रीव संवेशना न ना ॥ ६३८ ॥  
 सम्मार्जनी स्त्री शोधन्यां खिया सम्मार्जना पुनः ।  
 संशोधनायां सम्मृष्टौ तथा सङ्कुचितः पुनः ॥ ६३९ ॥  
 हंसे द्वयोरल्पीभूते पुनन्त्रिरथ पावके ।  
 संस्पर्शनो ना चित्ते स्त्री स्त्री तु सन्निहितं रवे ॥ ६४० ॥  
 ग्रहणे त्रिः समीपस्थे न तु पुंसि समर्थना ।  
 स्यात् सम्प्रधारणाया च समर्थीकरणेऽपि च ॥ ६४१ ॥  
 आक्षिप्तस्य पुनश्चापि स्थापनायामथो नपि ।  
 प्लालवस्तत्त्वकूपत्रनागकेसरसिलहका ॥ ६४२ ॥  
 तकोलागरुर्कपूरा. सर्वगन्धमिहाष्टके ।  
 पूर्वत्रेव समासादि सर्वभक्षा पुनः त्रियाम् ॥ ६४३ ॥  
 अजायामर्थलिङ्गादि पूर्ववत् स्त्री स्वयंवरा ।  
 पतिवरायां ना तु स्यात् स्वयवरणकर्मणि ॥ ६४४ ॥

अथानीहादिधानुष्कस्थितिभेदेषु पञ्चमु ।

एकस्मिन् स्यात् समपदं समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६४५ ॥

सहदेवा स्त्रिया स(त्त्वत्त्वे) दण्डोत्पल इति श्रुते ।

धर्मपुत्रकनिष्ठे तु ना समासादि पूर्ववत् ॥ ६४६ ॥

समूहनं तु क्लीब स्यात् सहतीकरणे तथा ।

शरस्य योजने मौर्व्या स्त्रिया तु स्यात् समूहनी ॥ ६४७ ॥

सम्भार्जन्यामना ण्यन्तसमूहार्थे समूहना ।

स्त्रीपुसयो सहचरी पीतस्निग्धाख्यझाटके ॥ ६४८ ॥

सहचारिणि तु त्रि. स्यात् सहसानः पुनर्द्रव्यो ।

मयूरे यजमाने तु त्रिद्वेष्टेऽथ सकृत्प्रजः ॥ ६४९ ॥

द्वे सिंहकार्त्तयोर्न्याये पुन क्लीब समञ्जसम् ।

अजयस्तु त्रिरभ्यस्तेऽप्युचितेऽप्याह ना पुन ॥ ६५० ॥

स्वप्ने निशात्ययोद्भूते सद्यःपाकोऽत्र पूर्ववत् ।

सर्पदंष्ट्री पुन स्त्रीत्वे वृश्चिकालीति विश्रुते ॥ ६५१ ॥

जानीयादोपधीभेदे समासादीनि पूर्ववत् ।

सर्पराजः पुन पुंस्त्वे बासुकौ द्वे तु भोगिनाम् ॥ ६५२ ॥

त्रयोदशाना गज्जिलनाम्नामन्यतमेऽथ ना ।

उदुम्बरद्वये नालिकेरे च स्यात् सदाफलः ॥ ६५३ ॥

अत्रापि पूर्ववत् सादि पुमास्तु स्यात् सदागतिः ।

वायौ सूर्ये च सादीनि पूर्ववद् ब्रुवते पुन ॥ ६५४ ॥

सहसानुर्मयूरे च सर्पे चेत्यपरे द्वयो ।

स्तव्यरोमा पुनर्द्वे स्याद् वराहे सादि पूर्ववत् ॥ ६५५ ॥

सङ्घचारी द्वयोर्मत्स्ये समासादीनि पूर्ववत् ।

समवर्ती तु ना वैवस्वते सादीनि पूर्ववत् ॥ ६५६ ॥

सहरक्षा दवाग्नौ ना दैत्यानामपि पावके ।  
 सरक्षसि पुनस्त्रिः स्यात् सार्वभौमः पुनः पुमान् ॥ ६५७ ॥  
 चक्रवर्तिनि कौबेरदिग्गजे विदिते पुनः ।  
 वाच्यलिङ्गाः सार्वभौमा अथ सालावृको द्वयोः ॥ ६५८ ॥  
 श्ववृकक्रोष्टुषु ज्ञेयः सारमेयः पुनर्द्वयोः ।  
 शुनके मूषिकायां च समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६५९ ॥  
 सारस्वतः पुनः पुंसि वैल्वे दण्डे नपि त्वदः ।  
 सत्रयागविशेषेषु सम्बन्धिनि पुनस्त्रिषु ॥ ६६० ॥  
 स्यात् सरस्यत्सरस्वत्योरथ सांयात्रिकं नपि ।  
 प्रभाते पोतवणिजि ना (तु ! थ) सार्वत्सरस्त्रिषु ॥ ६६१ ॥  
 संवत्सरभवादौ स्याद् विज्ञेयः फलपर्वणोः ।  
 विद्याज्ज्यौतिषिके चैनं कृष्णशालौ पुनः पुमान् ॥ ६६२ ॥  
 स्त्री तु सार्वत्सरी श्राद्धे कर्तव्ये वत्सरात्यये ।  
 स्त्री तु स्वादुरसा द्राक्षाकाकौलीमदिरासु च ॥ ६६३ ॥  
 स्वादौ तु स्याद् रसे पुंसि बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ।  
 साधारणं तु सामान्ये त्रिस्तत्रापि यदा स्त्रियाम् ॥ ६६४ ॥  
 साधारणा साधारणी चेति रूपद्वयं भवेत् ।  
 कवाटबन्धमोक्षार्थकुञ्चिकायां पुनः स्त्रियाम् ॥ ६६५ ॥  
 साधारणी स्वादुगन्धा पुनः स्त्री मधुशिग्रुके ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि स्थालीविल्यस्तु तण्डुले ॥ ६६६ ॥  
 पुमान् स्थालीविलर्हे<sup>१</sup>त्रिः सितापाद्गः पुनर्द्वयोः ।  
 मयूरे पूर्ववत् साद्यमथो पुंसि सितासितः ॥ ६६७ ॥  
 बलभद्रे पुमान् सादि पूर्ववत् स्यात् सितच्छदः ।  
 द्वे हंसे पूर्ववत् सादि द्वयोस्तु स्यात् सितायुधः ॥ ६६८ ॥

एत्थालास्ये मत्स्यभेदे समासादीनि पूर्ववत् ।  
 स्थिरजिह्वस्तु मत्स्ये द्वे समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६६९ ॥  
 स्थिरदंष्ट्रस्तु ना विष्णौ वराहाकृतिधारिणि ।  
 भुजङ्गमे तु द्वे अत्र समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६७० ॥  
 सिंहपुच्छी पुनः स्त्रीत्वे पृथ्विपर्णीति विश्रुते ।  
 ज्ञेया स्यादोपधीभेदे माषपर्ण्या तु यादवः ॥ ६७१ ॥  
 अत्रापि पूर्ववत् साद्यमथो सिंहमलं नपि ।  
 नीलिकासजलोहे स्यात् समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६७२ ॥  
 अथ सिद्धरसः पुंसि पारदे भेद्यवत् पुनः ।  
 रससिद्धे समासार्थलिङ्गा-न्यत्रापि पूर्ववत् ॥ ६७३ ॥  
 अथ सिन्धुद्भवं क्रीवे सैन्धवे सादि पूर्ववत् ।  
 सुव्रक्षण्यास्तु ना रुन्द ऋत्विग्भेदे तु नृत्त्रियोः ॥ ६७४ ॥  
 निगडास्ययजुर्वेदविशेषे तु स्त्रियामियम् ।  
 मुत्रक्षण्यात्र सादीनि पूर्ववत् स्यात् सुदर्शनः ॥ ६७५ ॥  
 पुन पुसीशवाकुवशप्रभये क्षत्रियान्तरे ।  
 शङ्खगम्य सुते त्रिष्णुचक्रे चा-यस्तु तत्रापि ॥ ६७६ ॥  
 तदप्रमाणमाप्ताना कृतिभिर्हि विरुप्यते ।  
 ह्रीवमेवामरावत्या स्त्रियां तु स्यात् सुदर्शना ॥ ६७७ ॥  
 द-व्यालीमजके वर्लीजातिभेदे द्वयोः पुनः ।  
 गृध्राह्वये पक्षिभेदे समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६७८ ॥  
 सुचरित्रा पुनः स्त्रीत्वे कुस्तम्बुर्यामिहापि च ।  
 पूर्ववत् स्यात् समासादि मुमतीकः पुनः पुमान् ॥ ६७९ ॥  
 ईशानदिग्गजेऽत्रापि पूर्ववत् साद्यथो नपि ।  
 सुविदत्रं कुटुम्बे च धनलाङ्गलयोरपि ॥ ६८० ॥

१ 'मीमांसका' तु गरदी निष्ठुर दादकण्टकम् । शुभ्रज्येष्ठ मिहमल पद्मलोहान्यलो  
 (५ १ श्री २७. २८) इति तु वैजयन्ता ।

शुद्धज्ञाने सुविद्ये त्रिः सुनिपण्णं पुनर्नपि ।  
 स्वस्तिकादिपदैः ख्याते शाकभेदेऽत्र पूर्ववत् ॥ ६८१ ॥  
 सुखोदयस्तु ना मद्यभेदे माध्वीकसंज्ञके ।  
 अपकेक्षुरसैः सिद्धे समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६८२ ॥  
 सुराष्ट्रजा पुनः स्त्रीत्व आढकीसंज्ञभेदजे ।  
 सौराष्ट्रपृष्ठिद्विषेपस्तत् समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६८३ ॥  
 स्त्रियां तु स्यात् सुलवणा गवीधुरिति विश्रुते ।  
 शुद्धधान्यान्तरेऽत्रापि समासादीनि पूर्ववत् ॥ ६८४ ॥  
 स्थूलनासः पुनर्द्धे स्याद् वराहे सादि पूर्ववत् ।  
 क्लीबं त्वासनभेदे स्यात् सूचीमुखमिति ध्वनिः ॥ ६८५ ॥  
 ऊर्ध्वक्षोर्जानुनोर्बाहू प्रसार्य करयोस्तलौ ।  
 संहत्य च स्थितिः स स्यात् समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ६८६ ॥  
 स्पृष्टायां (?) पुनः क्लीबे स्यादहस्तु तृणेषु च ।  
 नर्मदायां पुनः सोमभवा स्त्री सादि पूर्ववत् ॥ ६८७ ॥  
 सोमयोनिर्द्वयोर्विषे सुरे चार्थादि पूर्ववत् ।  
 सौगन्धिकं तु क्ली पक्षे कल्हारे ध्यामसंज्ञके ॥ ६८८ ॥  
 गन्धद्रव्ये गन्धकाख्ये धातौ तु स्यात् पुमानसौ ।  
 सौरभेयस्तु वृषभे ना स्त्री तु सुरभाविष्यम् ॥ ६८९ ॥  
 सौरभे(यंथी) प्रसिद्धे तु धातुभेदे नपुंसकम् ।  
 हरितालं स्त्रियां तु स्याद् दूर्वायां हरिताल्यसौ ॥ ६९० ॥  
 हलिप्रिया सुरायां स्त्री कदम्बाख्ये तु पादपे ।  
 ना पूर्ववत् समासादि हस्तिचारः पुनः पुमान् ॥ ६९१ ॥  
 शरभामे गजत्रासहेतौ यन्त्रेऽत्र पूर्ववत् ।  
 हस्तिकर्णस्तु ना शस्त्राणार्थफलकान्तरे ॥ ६९२ ॥



## अथ पञ्चाक्षरकाण्डः ।

### त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरे स्त्रीणामध्यायो वर्ण्यतेऽधुना ।

अङ्गारवल्ली भाङ्गीति प्रसिद्धे भेषजान्तरे ॥ १ ॥

करञ्जानां च भेदेषु कचिद् भेदेऽर्धजाह्नवी ।

कावेर्यामर्धगङ्गायामथ स्यादुपकुञ्चिका ॥ २ ॥

सूक्ष्मैलायां च कृष्णे च जीरकेऽथोपजिह्विका ।

जिह्वारोगान्तरे वम्रचामप्यथो काचमालिका ॥ ३ ॥

मधे च काचशब्दार्थमालिकायां च वर्ण्यते ।

गोरक्षजम्बूगोधूमधान्ये गोरक्षतण्डुले ॥ ४ ॥

गोरक्षतण्डुलो नागबलासंज्ञं हि भेषजम् ।

चिलीमलिका त(डन? डिति) \* खद्योते कण्ठभूषणे ॥ ५ ॥

अथ नक्षत्रमाला स्याद्वस्तिमस्तकभूषणे ।

स्थासकारुणे तथा सप्तर्विशत्या मौक्तिकैः कृते ॥ ६ ॥

एकयष्टौ हारभेदं नक्षत्राणां तथाबलौ ।

अथ स्यान्मालिकायां च नवायां नवमालिका ॥ ७ ॥

पुष्पवल्लीविशेषे च सप्तलानामन्यथो मुवि ।

नरेन्द्रपत्नी पत्न्यां च राज्ञोऽथ प्राट्टपायणी ॥ ८ ॥

शोफैर्घ्न्यामात्मगुप्तायां शोफैर्घ्नी स्यात् पुनर्नवा ।

अत्र स्यात् पुरुषप्रातिः सेतुषानाङ्गे सामनि ॥ ९ ॥

१. 'गे' ग. पाठः. २. 'घन्वामा' ग. पाठः. ३. 'घनी स्या' ग. पाठः. ४. 'म' क. ग. च. पाठः.

\* 'चिलमीलिका तु कण्ठीभेदे खद्योतविद्युतोः' इति तु मेदिनी । 'चिलमीलिकातसी स्यात् खद्योते कण्ठभूषणे चापि' (पृ. २७२. खो. १२) इति वैजयन्ती च ।



महमस्मीत्यृगुत्वन्ने पुरुषस्य गतात्रपि ।

अथ योजनगन्धरा स्याज्ज्ञानक्यां व्यासमातरि ॥ १० ॥  
कस्तूर्यां चाथ कथिता कविभिर्वरवर्णिनी ।

वरस्त्रियां हरिद्रायामथ स्याच्छकुलादनी ॥ ११ ॥  
रोहिण्यां तोयपिप्पल्यां रोहिणी कटुरोहिणी ।

इति प्रसिद्धं भैषज्यं स्याच्चेतसुरसा त्वियम् ॥ १२ ॥  
(भवेत् सु)गन्धौ तुलसीसंज्ञके च कठिञ्जरे ।

सितशेफालिकायामप्यथो दूत्यां शिरःसज्जि ॥ १३ ॥  
भवेत् सुरततालीति शब्दोऽध्यायोऽप्यपूर्ययम् ॥ १३½ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे छीलिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरकाण्डे पुष्टिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरनरा अभिनिष्ठान इत्यमुम् ।

विद्याद् विसर्जनीये च वर्णमात्रेऽप्यथोभयोः ॥ १ ॥

उत्साहेऽध्यवसायः \*स्या++++++रः ।

सर्व्वेत्सर इति क्षेत्रे तद्वेद इति चापरे ॥ २ ॥

अस्थिसद्भात इत्येष समूहेऽस्मां लतान्तरे ।

अस्थिमानिति विख्यातेऽप्यथ स्यादाशुशुक्षणिः ॥ ३ ॥

पावके भास्करे च स्यादथोपवसथध्वनिः ।

भ्रामोपवासयोः कच्यवाहनस्त्वग्निमात्रके ॥ ४ ॥

पितृणामपि वह्नौ स्यादथ स्यात् करपल्लवः ।  
 बाहौ किसलयाकारपाणौ चाथ महेश्वरे ॥ ५ ॥  
 खण्डे च परशौ खण्डपरशुः स्यात् तु केतके ।  
 आग्ने चामरपुष्पः स्यात् काये च ज्योतिर्पापतिः ॥ ६ ॥  
 अर्के चन्द्रेऽप्यथ तुलापुरुषः स्याद् व्रतान्तरे ।  
 पिण्याकाचामतक्रास्वसक्तूनां भोजनात् क्रमात् ॥ ७ ॥  
 एकैकस्य व्यहं यत् स्यात् तुलायाः पुरूपे तथा ।  
 दशनोच्छिष्ट उच्छ्रित्वासे चुम्बने दशनच्छदे ॥ ८ ॥  
 भ्रातृभृतस्य जायायां संसक्ते दिधिपूपातिः ।  
 पुनर्भ्यश्च धवेऽथ स्याद् वरुणस्य फले तथा ॥ ९ ॥  
 धूलीकदम्बोऽपि तरुविशेषे नीपसंज्ञके ।  
 स्यान्नागवारिकत्त्वेप गणस्थे हस्तिपालके ॥ १० ॥  
 परिवत्सरशब्दस्तु कैश्चित् सर्वत्सरे मतः ।  
 अन्यैस्तु तद्विशेषेऽथ तत्रेऽपि परमे रमे ॥ ११ ॥  
 विज्ञेयः परमरसः स्यात् तु पर्यनुयोगवाक् ।  
 अनुयोगेऽप्युपालम्भेऽप्यथ वह्नौ पुरन्दरे ॥ १२ ॥  
 प्राचीनवर्हिः शम्भौ तु त्रके स्यान्मेघवाहनः ।  
 यक्षकर्दम इत्येव यक्षाणामपि कर्दमे ॥ १३ ॥  
 कर्पूरागरुकस्तूरीतक्रोलैः साधितेऽपि च ।  
 गन्धयुक्तिविशेषेऽन्ये कुङ्कुम चात्र युज्यते ॥ १४ ॥  
 उत्कण्ठे रणरणको वियोगे त्वाह सज्जनः ।  
 मदनेऽमरदत्तोऽमुमाचष्टे शब्दवित्तमः ॥ १५ ॥  
 गीतचम्पकशब्दोऽयं दीपदर्पणयोर्मतः ।  
 अथ स्यात् सर्वसन्नाहः सन्नद्धौ सर्ववर्मिणाम् ॥ १६ ॥

महमस्मीत्युत्पले पुरुषस्य गतावपि ।

अथ योजनगन्धा स्याज्ज्ञानक्यां व्यासमातरि ॥ १० ॥

कस्तूर्यां चाथ कथिता कविभिर्वरवर्णिनी ।

वरस्त्रियां हरिद्रायामथ स्याच्छकुलादनी ॥ ११ ॥

रोहिण्यां तोयपिप्पल्यां रोहिणी कटुरोहिणी ।

इति प्रसिद्धं भैषज्यं स्याच्छ्रेतसुरसा स्त्रियम् ॥ १२ ॥

(भवेत् सु)गन्धौ तुलसीसंज्ञके च कटिञ्जरे ।

सितशेफालिकायामप्यथो दूत्यां शिरःसज्जि ॥ १३ ॥

भवेत् सुरसतालीति शब्दोऽध्यायोऽप्यपूर्ययम् ॥ १३ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे खालिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरकाण्डे पुल्लिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरनरा अभिनिष्ठान इत्यमुम् ।

विद्याद् विसर्जनीये च वर्णमात्रेऽप्यथोभयोः ॥ १ ॥

उत्साहेऽध्यवसायः \*स्या + + + + + रः ।

सर्व्वेत्सर इति श्लोके तद्वेद इति चापरे ॥ २ ॥

अस्थिसङ्घात इत्येष समूहेऽस्मां लतान्तरे ।

अस्तिमानिति विख्यातेऽप्यथ स्यादाशुशुक्षणिः ॥ ३ ॥

पावके मास्करे च स्यादथोपवसथध्वनिः ।

ग्रामोपवासयोः कच्यवाहनस्त्वग्निमात्रके ॥ ४ ॥

\* 'स्याभिषयेऽथाशुत्सर.' इति पाठ. स्यात् ।

पितृणामपि बहौ स्यादथ स्यात् करपल्लवः ।  
 बाहौ किसलयाकारपाणौ चाथ महेश्वरे ॥ ९ ॥  
 खण्डे च परशौ खण्डपरशुः स्यात् तु केतके ।  
 आग्ने चामरपुष्पः स्यात् काग्ने च ज्योतिपांपतिः ॥ ६ ॥  
 अर्के चन्द्रेऽप्यथ तुलापुरुषः स्याद् प्रतान्तरे ।  
 पिण्याकाचामतक्राम्बुसक्तूनां भोजनात् क्रमात् ॥ ७ ॥  
 एकैकस्य ज्यहं यत् स्यात् तुलायाः पुरूपे तथा ।  
 दशनोच्छिष्ट उच्छ्वासे चुम्बने दशनच्छदे ॥ ८ ॥  
 भ्रातृर्मृतस्य जायायां संसक्ते दिधिपूपतिः ।  
 पुनर्भ्वथ धवेऽथ स्याद् वरुणस्य फले तथा ॥ ९ ॥  
 धूलीकदम्बोऽपि तरुविशेषे नीपसङ्के ।  
 स्यान्नागवारिकस्त्वेय गणस्थे हस्तिपालके ॥ १० ॥  
 परिवत्सरशब्दन्तु कैश्चित् सर्वैस्तस्य मतः ।  
 अन्यैस्तु तद्विशेषेऽथ तत्रेऽपि परमे रसे ॥ ११ ॥  
 विज्ञेयः परमरसः स्यात् तु पर्यनुयोगवाक् ।  
 अनुयोगेऽप्युपालम्भेऽप्यथ बहौ पुरन्दरे ॥ १२ ॥  
 प्राचीनबहिः शम्भौ तु शक्रे स्यान्मेघवाहनः ।  
 यक्षकर्म इत्येव यक्षाणामपि कर्ममे ॥ १३ ॥  
 कर्पूरागरुकस्तूरीतबोलैः साधितेऽपि च ।  
 गन्धशुक्तिविशेषेऽन्ये कुङ्कुम चात्र युज्यते ॥ १४ ॥  
 उत्कण्ठे रणरणको वियोगे त्वाह सज्जन ।  
 मदनेऽमरदत्तोऽमुमाचष्टे शब्दवित्तमः ॥ १५ ॥  
 गीतचम्पकशब्दोऽयं दीपदर्पणयोर्मतः ।  
 अथ स्यात् सर्वसन्नाहः सन्नद्धौ सर्ववर्णिनाम् ॥ १६ ॥

सर्वात्मन्यप्यथ स्वादुकण्टकः स्याद् विकृद्धते ।  
 फोल्यां च गोक्षुरे चापि स्यादयो हव्यवाहनः ॥ १७ ॥  
 भवेदाहवनीयामौ देवाभावाग्निमात्रके ।  
 हिङ्गुनिर्यासशब्दोऽयं निम्बे हिङ्गुरसेऽपि च ॥ १८ ॥  
 हिरण्यवाहुः शोणाख्यनद्रे विपमलोचने ॥ १८३ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे पुष्कलिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरनपुंसकाध्यायो रचयिष्यते ।  
 अनुनाथनशब्दोऽयं याच्यादिषु चतुर्व्यपि ॥ १ ॥  
 अधातिसर्जनं दानं (वधे)\* चाधापवर्जनम् ।  
 परित्यागे च दाने चाप्यधावहननध्वनिः ॥ २ ॥  
 मुमले चावधाने चाप्यथायतरणध्वनिः ।  
 अयतीर्णां च भूतादिमते निवयनाद्यले ॥ ३ ॥  
 अभिमन्थानशब्दोऽयं शरव्येऽप्यभिमन्धिके ।  
 उपसर्जनमित्येतद् यत् स्यात् प्रथमयोदितम् ॥ ४ ॥  
 समामगान्ने तत्र स्यादप्रधानेऽपि तत् तथा ।  
 उपगृष्टं तथाप्याद निदाने षोडशित्वे ॥ ५ ॥  
 स्यादुपसर्जनं स्यर्जं ज्ञानाचमनयोगपि ।  
 उपसर्जनमित्येतदध्यानां दृष्टने क्षिर्त्ता ॥ ६ ॥

१. 'हर्त्त' ग. ५४. २. 'वि' ग. ५४.

\* 'हर्त्त' ग. ५४. २. 'वि' ग. ५४.

राष्ट्रेऽप्यथोपयमनं विवाहे स्वीकृतावपि ।

कालानुसार्यं शैलेये जावकाख्ये त्रिलेपने ॥ ७ ॥

केशवायुधमित्येतत् केशवस्यायुधे तथा ।

रथचक्रेऽप्यथ ज्ञेयं ग्रामणीकुलमित्यदः ॥ ८ ॥

शुद्रद्वीपा हि बहवः सगरैः सागरीकृते ।

भागे भारतवर्षस्य तेषामन्यतमे तथा ॥ ९ ॥

ग्रामण्यां च कुलेऽथ स्याद् गुणसामान्यमित्यदः ।

साङ्ख्यपतञ्ज्ये प्रधानाख्ये गुणशब्दार्थवस्तुनः ॥ १० ॥

समानत्वेऽप्यथो पत्रे तमालाख्यमहीरुहः ।

तमालपत्रं भस्मादिरचिते च विशेषके ॥ ११ ॥

दुग्धाम्रे दुग्धतालीयं स्यात् फेनेऽपि च दुग्धजे ।

धनधारणमित्येतत् स्वापतेयस्य धारणे ॥ १२ ॥

व्यवहारप्रवृत्तानां लेख्यभेदेऽप्यथो भवेत् ।

नगभूषणमित्येतन्नगानां भूषणेऽपि च ॥ १३ ॥

हरितालेऽप्यथ ज्ञेयं नियमे परिभाषणम् ।

निन्दात्मकेऽप्युपालम्भे स्यादालापेऽप्यथो भवेत् ॥ १४ ॥

परिवेषणशब्दोऽयं भोजनायां च वेष्टने ।

पादबन्धनशब्दस्तु बन्धने पादवस्तुनः ॥ १५ ॥

स्याच्च जीवधनार्गिख्ये गोमहिष्यादिवस्तुनि ।

मणिसोपानशब्दोऽयं सोपाने मणिनिर्मिते ॥ १६ ॥

चाटुकार इति ख्यातेऽप्येकवल्लया समे कृते ।

सौवर्णैर्गुडकैर्विद्यादलशरान्तरेऽ(थऽपि) तत् ॥ १७ ॥

मुखभूषणमित्येतत् स्याल्लोहे वज्रसंज्ञके ।

मुखस्य भूषणे चाथ रसकेसरमित्यङ्कः ॥ १८ ॥

वेधके वकुले नागपुष्पेऽथ वरचन्दनम् ।

देवदासणि कालेयेऽप्यथो (या)तिभयप्रदा ॥ १९ ॥

५ + + + + + स्याद् वीराशंसनमित्यङ्कः ।

आशसने च वीरस्य समुद्धरणवाक् पुनः ॥ २० ॥

वान्ताच्चेऽप्युज्जये चेत्यमध्यायो गतवानयम् ॥ २०१ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथाभिधेयलिङ्गा ये शब्दा पञ्चाक्षराः स्मृताः ।

तेषां समेषामध्यायः स्पष्ट प्रस्तूयतेऽधुना ॥ १ ॥

अनेलमूकः स्यादन्वे वक्तुं श्रोतुमशिक्षितं ।

श्रुतिवर्जित इत्येके शब्दे चार्थोदनादिषु ॥ २ ॥

सुमंस्कृतेषु पर्याप्ते प्रमितप्राप्तयोरपि ।

उपसम्पन्नशब्दोऽयं तथाथोदयनीयवाक् ॥ ३ ॥

यागान्तकर्मभेदेऽपि तद्योगादहरादिषु ।

कथामसङ्गस्तु विषयैरेवाताधिकेऽपि च ॥ ४ ॥

अथ प्रवचनीये स्यात् प्रवक्तव्ये प्रवक्तारि ।

स्मात् पर्यवसितं लब्धे विरतिं प्राप्तवत्यपि ॥ ५ ॥

१. 'दे' क. ग. पाठः. २. 'त' ग. पाठः.

१. 'तस्थिमाजेः पृथिव्याम्' इति स्यात् । 'वीरशंसनमाजेभूः' (पृ. १२१).  
इति दीजयन्ती ।

बहुलीकृतमित्येतन्नीति बहुलतामपि ।

पृथधान्येऽप्यथो शौन्याद(सिःनि)कृत्तस्करे तथा ॥ ६ ॥

औत्थिताशनिके चायमित्यध्यायः समाप्तवान् ॥ ६३ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे नाच्यलिङ्गाध्यायः ।

### अथ पञ्चाक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अथ पञ्चाक्षराः शब्दा नानालिङ्गाश्च ये मताः ।

तेषां समेषामध्यायः स्फुटः प्रस्तूयतेऽधुना ॥ १ ॥

अथापराजितः पुंसि हरे विष्णो स्त्रियां पुनः ।

ब्रह्मणो ब्रह्मलोकस्थपुरे छान्दोग्यकीर्तिते ॥ २ ॥

विद्यादसनपण्यास्यक्षुद्रवृक्षे लतान्तरे ।

गिरिकर्णोसमाख्ये स्यादीशानदिशि च त्रि तु ॥ ३ ॥

अजिते राजितं यस्मादपेतं तत्र यस्य च ।

गर्हितं राजितं तत्र राजिते गर्हितेऽथ नप् ॥ ४ ॥

गर्हिते राजने स्यादित्यथ स्यादमृतोद्भवम् ।

लघुने क्ली त्रिषु त्येतत् सर्वस्मिन् स्यात् सुधोद्भवे ॥ ५ ॥

अष्टमङ्गलशब्दो द्वे घोटमेदेऽस्य लक्षणम् ।

†पुच्छोरःपुरकेशाख्यैः सितैः स्यादष्टमङ्गलः ॥ ६ ॥

इति तक्षागमख्याते पूर्णकुम्भादिके नपुम् ।

द्विगौ तु प्राप्तलिङ्गं स्यात् समासेऽथाचरोहकः ॥ ७ ॥

१. 'भ्यांसदितस्त' ग. पाठः. २. 'त्रिषु' क. पाठः.

† 'पुच्छोरःपुरकेशाख्यैः सितैः स्यादष्टमङ्गलः' (पृ. १११. स्तो. ९३) इति तु वैजयन्ती ।



कृष्णशाली पुमांसिस्तु यत्रकाप्यवरोदरि ।  
 अथाप्रतिरथो ज्ञेय ऋषिभेदे नृलिङ्गकः ॥ ८ ॥  
 'आशुदिशशान'इत्यादिसूक्ते तु स्यान्नपुंसकम् ।  
 यस्य प्रतिरथो नास्ति तत्र त्रिवेष कीर्तितः ॥ ९ ॥  
 स्त्री त्वक्षेपणी घोट(रुः कु)\*शायां भर्त्सने पुनः ।  
 क्लीबेऽवक्षेपणं क्लीबं त्ववदारणमित्यदः ॥ १० ॥  
 खनित्रे भेदने तु स्यात् स्त्री च नप् चावदारणा ।  
 अथाधिकरणं द्रव्य आधारेऽधिकृतौ च नप् ॥ ११ ॥  
 अधिके तु रणे न स्त्री बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ।  
 अधिरोहणमारोहे क्ली स्त्रियां त्वधिरोहणी ॥ १२ ॥  
 निःश्रेण्यामथ पाठाख्यलताजात्यन्तरे सियाम् ।  
 अविद्धकर्णी त्रिषु तु यस्य विद्वौ न कर्णकौ ॥ १३ ॥  
 अपेतो वारणो यस्मात् तस्मिन्निष्वपचारणः ।  
 न नापवारणान्तर्धौ स्त्रीलिङ्गे त्वभिसारिका ॥ १४ ॥  
 कान्तार्थिनी स्त्री या याति सङ्केत तत्र सा त्रिषु ।  
 अभिगन्तरि पुल्लिङ्गे त्वङ्गनामिष इत्ययम् ॥ १५ ॥  
 आम्नपृक्षेऽङ्गनानां तु भिये त्रिर्यस्य बाङ्गनाः ।  
 प्रियास्तत्राग्निधमण्डूकी पुनः स्त्री शुक्तिसंज्ञके ॥ १६ ॥  
 सामुद्रजन्तौ सामुद्रदर्दरे तु द्वयोरसौ ।  
 स्त्री त्वधिश्चयणी चुल्ल्यां चुल्ल्यामारोपणे पुनः ॥ १७ ॥  
 क्लीबेऽधिश्चयणं पक्तुं स्थाल्यादेरथ नो पुमान् ।  
 संस्कारे गन्धमाल्याद्यैः पटादेरधिवासना ॥ १८ ॥  
 निवासनेऽप्यथारिष्टनेमिर्विष्णौ पुमांसि तु ।  
 अरिष्टा यस्य नेमिः स्यात् तत्राग्नेदिधिपूः पुनः ॥ १९ ॥

\* 'वल्गावक्षेपणी कुशा' (पृ. ११३. श्लो. ११४) इति वृजयन्ती ।

या ज्येष्ठायामनूढायामूढा तस्यां स्त्रियां स्त्रियाम् ।  
 ना तु भ्रातुः प्रमीतस्य जायया रमतेऽनुजः ॥ २० ॥  
 यस्तस्मिन्नमुमेवास्मिन्नर्थे ह्रस्वान्तमप्यवक् ।  
 अग्नेदिधिपुरित्येप पठितोऽर्थान्तरे परैः ॥ २१ ॥  
 यथा पुनर्मूर्ध्विर्व्यूढा सैव यस्य कुटुम्बिनी ।  
 स स्याद् द्विजोऽग्नेदिधिपुरित्यथान्तावसायिवाक् ॥ २२ ॥  
 द्वयोर्निषाद्यां चण्डालाज्जाते जात्यन्तरे नृणाम् ।  
 सिंहस्तु नापिते प्राह चण्डाले प्राह शाश्वतः ॥ २३ ॥  
 अथासुतीबलः पुंसि विज्ञेयः सोमयाजिनि ।  
 भेद्यलिङ्गस्तु विज्ञेयः कल्याणाले मनीषिभिः ॥ २४ ॥  
 अथाशितो येन भवेत् करणेनौदनादिना ।  
 स्यादाशितम्भवं तत्र निर्मावे त्वाशितस्य हि ॥ २५ ॥  
 अबाधितानां भावोक्तकृत + + + + + (?) ।  
 इदं चोदाहरच्छण्डं स्वशास्त्रे शाकटायनः ॥ २६ ॥  
 वैजयन्त्यां तु पुंस्युक्तं तन्मूल चिन्त्यतां बुधैः ।  
 स्यादाग्रहायणी स्त्रीत्वे मृगशीर्षारुयतारके ॥ २७ ॥  
 तद्युक्ते कालमात्रे च पौर्णमास्यामपि कचित् ।  
 मार्गशीर्षीति यस्य स्यात् समाख्या भेद्यवत् पुनः ॥ २८ ॥  
 कालयोरेतयोर्जाते भवे चा\* + + + + + ।  
 (आप)न्नसत्त्वा तु स्त्रीत्वे गर्भिण्यामथ स त्रिषु ॥ २९ ॥  
 प्राप्तसत्त्वे विपन्न च सत्त्वं यस्यास्ति तत्र च ।  
 पुंस्याग्निमारुतोऽगस्त्यमुनौ त्रिषु तु देवता ॥ ३० ॥

यस्याग्नार्मरुतौ तत्र द्वे तु स्यादीश्वरमित्रः ।  
 तित्तिर्याख्ये पक्षिमेदे त्रिषु त्वीश्वरवल्लभे ॥ ३१ ॥  
 अथोपकारिका स्त्रीत्वे राजावासेऽथ सा त्रिषु ।  
 उपकारक इत्येष उपकर्तर्यथ द्रुमे ॥ ३२ ॥  
 उल्लेखनीयं कतकसंज्ञेऽथो भेद्यलिङ्गकम् ।  
 उल्लेखितव्येऽथ ब्रह्मचारिभेदे नृलिङ्गकः ॥ ३३ ॥  
 उपकुर्वाण इत्येष त्रि तु स्यादुपकर्तरि ।  
 स्यात् पुनर्हरिमन्थाख्यमुद्रजात्यन्तरे पुमान् ॥ ३४ ॥  
 ऊर्ध्वरूपक इत्येष यस्योर्ध्वं रूपमस्ति हि ।  
 तत्र त्रिः परवल्लिङ्गं पष्ठीतत्पुरुषादिषु ॥ ३५ ॥  
 बलभद्रे कुबेरे चाप्येककुण्डल इत्ययम् ।  
 पुंसि त्रिषु तु यस्यैकं कुण्डलं तत्र नप् पुनः ॥ ३६ ॥  
 औपरिष्टकमित्येतत् कामशास्त्रेषु विश्रुते ।  
 क्रियाभेदे त्रिषु त्वेतदूर्ध्वजे प्राह सज्जनः ॥ ३७ ॥  
 कमलच्छदशब्दोऽयं कमलस्यच्छदे पुमान् ।  
 द्वे कङ्काख्यखगेऽथो ना नारदे कलहमित्रः ॥ ३८ ॥  
 त्रिलिङ्गस्तु मिथो यस्य कलहस्तत्र वस्तुनि ।  
 स्यात् कण्टर्किफलः पुंसि पनसे गोकुलेऽपि च ॥ ३९ ॥  
 त्रि तु स्यात् तत्र यस्यापि फलं कण्टकवद् भवेत् ।  
 कलशोदक इत्येष पुमान्म्लानसंज्ञिनः ॥ ४० ॥  
 स्तम्भस्य भेदे स्याच्छोणपुष्पे क्षाटाकृतावथ ।  
 कलशस्यजले स्त्रीयमथ ना कर्णपूरणः ॥ ४१ ॥  
 मुस्तके स्त्री तु कर्णस्य पूर्तो पूरयते पुनः ।  
 अर्थे न ना भवेत् कर्णपूरणायो नृलिङ्गकः ॥ ४२ ॥

कृतवेधनशब्दोऽयं कोशातक्याह्वयस्य हि ।  
 लताजातिप्रभेदस्य भेदे पृथुफले तथा ॥ ४३ ॥  
 अन्यसिन्नापि च स्वल्पफलभेदे त्रिषु त्वयम् ।  
 कृतो यस्य व्यधस्तत्र येन वात्राप्यथ स्त्रियाम् ॥ ४४ ॥  
 स्यात् केशवानुजा दुर्गादेव्यां त्रिषु तु केशवः ।  
 यस्यानुजस्तत्र ये तु कनिष्ठाः केशवस्य हि ॥ ४५ ॥  
 तत्र द्वयोरथ पुमान् केशवप्रिय इत्ययम् ।  
 वेङ्कटाख्यगिरौ त्रिस्तु केशवो यस्य बल्लभः ॥ ४६ ॥  
 बल्लभे केशवस्यापि स्यात् तु द्वे गद्गदस्वरः ।  
 महिषे त्रि तु यस्यास्ति तत्र स्याद् गद्गदः स्वरः ॥ ४७ ॥  
 गन्धमादनशब्दस्तु नृनपोः पर्वतान्तरे ।  
 रामायणप्रसिद्धे च काचित् स्यात् कपिकुञ्जरे ॥ ४८ ॥  
 द्वयोस्तु गात्रसङ्कोची जाहकाख्येषु जन्तुषु ।  
 गात्रं सङ्कोचयेद् यश्च तच्छीलस्तत्र स त्रिषु ॥ ४९ ॥  
 द्वयोस्तु गृहवलिभुग् वायसे चटकेऽपि च ।  
 चन्द्रिकामिय इत्येव चकोराख्यस्वगे द्वयोः ॥ ५० ॥  
 यस्येष्टा चन्द्रिका तत्र त्रिरथो चतुरङ्गुलः ।  
 पुमानारग्वधे मानविशेषे †शरसंज्ञके ॥ ५१ ॥  
 त्रिस्तु तद्वत्यथ स्त्री स्यात् पादपे जघनेफला ।  
 काकोदुम्भरिकसंज्ञे यनसे तु पुमानथ ॥ ५२ ॥  
 पुनर्नवायां स्त्री जीववोधनी नप्सियो पुनः ।  
 जीवस्य ज्ञापने जीववोधनावगतां पुनः ॥ ५३ ॥  
 क्लीबे यवनिकायां तु स्यात् तिरस्करिणी स्त्रियाम् ।  
 क्लीं छादनेऽथ ना दन्तधावनः खदिरद्रुमे ॥ ५४ ॥

१. 'र' ग. पाठः.

† 'गम' इति स्यात् । तथा च वैजयन्ती । 'अद्वयोऽस्त्री यत्र अर्थो गमस्तु चतुरङ्गुलः'

(पृ. २९. श्लो. ५२) इति ।

(उपान)हि स्त्रियां पादरक्षणी क्लृप्तद्विरक्षणे ।

स्त्री तु मङ्गलवाद्यस्य निर्घोषे प्रियवादिका ॥ ६७ ॥

प्रियस्य वक्तरि त्रि स्यादथ स्त्री पीततण्डुला ।

कङ्कुधान्ये त्रिषु पुनः पीतो यस्यास्ति तण्डुलः ॥ ६८ ॥

पुष्टिवर्धनशब्दोऽयं चापाख्यविहगे द्वयोः ।

त्रि तु (वर्धन)के पुष्टेरन्यचेदशमूढताम् ॥ ६९ ॥

पुरुषव्याघ्रशब्दोऽयं गृध्राख्यविहगे द्वयोः ।

पुमांस्तु पुरुषश्रेष्ठे पुमास्तु पृथिवीपतिः ॥ ७० ॥

यमे भौमे त्रि तु क्षमापे तालीसजे तु पादपे ।

स्त्रियां स्यात् फलपाकान्ता त्रि तु ब्रीहियवादियु ॥ ७१ ॥

मुद्गमापतिलाद्येषु फलपाकविनाशिषु ।

अथ चापप्रभेदे स्यान्नब्लिङ्ग विम्बिसारकम् ॥ ७२ ॥

बाणभेदे तु विजेयो ना द्वापञ्चाशदङ्गुले ।

नाट्योक्तौ युवराजे स्यात् पुल्लिङ्गो भर्तृदारकः ॥ ७३ ॥

राजपुत्र्यां तु नाट्योक्तौ स्त्रीलिङ्गा भर्तृदारिका ।

दण्डवृक्षे तु मण्डूकपर्णः पुंसि स्त्रिया पुन ॥ ७४ ॥

मण्डूकपर्णी भण्डीरीसंज्ञवह्नुया द्वयोः पुनः ।

महाशकुन उल्लके महत्यपि विहङ्गमे ॥ ७५ ॥

\*अजोपचारकुशले पुंसि स्यान्मलहारकः ।

मलस्य हर्तारि त्रि स्यादथ ना मधुरस्वनः ॥ ७६ ॥

राह्णे त्रिषु तु यस्यास्ति तत्रार्थे मधुरः स्वनः ।

निर्यूहेऽपाश्रये च स्त्री मत्तचारणमित्यदः ॥ ७७ ॥

ना तु मत्तगजे ना तु चतुष्कीसंज्ञके कृते ।

वाससः विद्धि मशकहरीं मशककुन्धये ॥ ७८ ॥

मशक क्षिपतेऽन्यो यस्तत्र त्रि म्यादथ त्रिषु ।  
 तत्र मन्दविसर्पी स्याद् य शनम्सृप्तिशीलक ॥ ७९ ॥  
 †(शिर) किमौ तु यूकास्ये स्त्रिया मन्दविसर्पिणी ।  
 स्त्रिया तु मन्त्रवद्भासा उदकयाया त्रिषु त्वसौ ॥ ८० ॥  
 मलिन यस्य वस्त्र स्यात् तत्र तत्पुरुषे तु नप् ।  
 ना तु मातुलपुत्रः स्याद् धुर्धूरस्य फले तथा ॥ ८१ ॥  
 मातुलस्य तपत्ये द्वे ना तु स्यान्मुनिसेवितः ।  
 नीवारे यस्तु मुनिभि सेवितस्तत्र स त्रिषु ॥ ८२ ॥  
 मुखमण्डनशब्दोऽय तिलकाख्यतरौ पुमान् ।  
 मुखस्य भूषणे क्लीब वर्ण्यते येन वस्तुना ॥ ८३ ॥  
 मुख तत्र त्रिषु स्त्री तु विज्ञेया मुक्तबन्धना ।  
 मल्लिकाया बहुजीह्वौ त्वेतत् म्याद् मेचलिङ्गकम् ॥ ८४ ॥  
 भूर्धाभिषिक्तो ना राज्ञि क्षत्रिये तु द्वयोस्त्रि तु ।  
 प्रधाने वैजयन्त्या तु प्रभाविति समीरितम् ॥ ८५ ॥  
 भूर्धावसिक्तो द्वे विप्रात् क्षत्रियाजे त्रिषु त्वयम् ।  
 योऽवसिक्तो भवेन्मूर्ध्नि तत्राय मृदुकण्टकः ॥ ८६ ॥  
 मत्स्ये पाठीनसजे द्वे त्रि तु यस्यास्ति कण्टकः ।  
 मृदुस्तत्राय रुद्रस्य नास्त्रे ना भूमिका गते ॥ ८७ ॥  
 रङ्गावतारी त्रिषु तु नटेऽथो रात्रिजागरः ।  
 शुनि द्वे त्रि तु जागर्ति रात्रौ योऽत्राय न स्त्रियाम् ॥ ८८ ॥  
 अर्धत्या वदने क्लीबलिङ्ग तु म्याद् रसातले ।  
 वडवामुखशब्दोऽय पुल्लिङ्गस्त्वौर्वपावके ॥ ८९ ॥  
 वरचन्दनमखी म्याद् देवदारुमहीरहे ।  
 कालेये चन्दने चापि वरेऽथो वामलोचना ॥ ९० ॥

† 'यूक्स्तु शिरसि त्रिभि' (पृ १५१ श्लो ३८) इति वैजयन्ती ।

स्त्री स्त्रीभेदे त्रि तु बहुव्रीहौ क्ली कर्मधारये ।  
 विलेपनीया स्त्रीलिङ्गा चारुभूषणयोपिति ॥ ९१ ॥  
 क्ली तु (दाऽधा)तावथो वृद्धदारकः पुंसि भेषजे ।  
 छगलान्त्रीसमाख्ये त्रिः पुनर्वृद्धस्य भेदके ॥ ९२ ॥  
 जीर्णभार्येऽप्यथो वृद्धावस्कन्दी ना पुरन्दरे ।  
 यस्तु वृद्धानवस्कन्देत् तच्छीलस्तत्र स त्रिषु ॥ ९३ ॥  
 गन्धद्रव्ये तु कस्तूर्यामर्षा स्याच्छित्तिचन्दनम् ।  
 शितौ च चन्दने शूलनाशकं तु नपुंसकम् ॥ ९४ ॥  
 सौवर्चलाख्यलवणे त्रि तु शूलस्य नाशके ।  
 पट्टिहायनशब्दोऽयं गजे स्याद् द्वे स्त्रियां पुनः ॥ ९५ ॥  
 समाहारद्विगौ पट्टिहायनी भेषवत् पुनः ।  
 बहुव्रीहौ हि तत्रापि स्त्रियां ङीप् पट्टिहायनी ॥ ९६ ॥  
 वयस्येवात्र ङीवुक्तः शालादौ पट्टिहायना ।  
 स्त्री सर्वमङ्गला शैलतनयायां त्रिषु स्त्रियम् ॥ ९७ ॥  
 बहुव्रीहौ तत्पुरुषे परवल्लिङ्गता स्मृता ।  
 अथ ना सर्वतोभद्रो गृहविच्छन्दकान्तरे ॥ ९८ ॥  
 निम्बवृक्षे च विषमकान्यालङ्कारभेदके ।  
 स्त्रियां तु सर्वतोभद्रा काश्मर्याभिरूपपादपे ॥ ९९ ॥  
 यत् तु सर्वप्रकारे स्याद् भद्रं तत्र त्रिषु स्मृतम् ।  
 सर्वतोमुखशब्दस्तु ऋतुभेदे विरिञ्चने ॥ १०० ॥  
 ना नीरे क्ली त्रिषु पुनर्यस्य स्यात् सर्वतो मुखम् ।  
 अथो सहस्रवीर्या स्त्री दूर्वायामपरः पुनः ॥ १०१ ॥  
 आचष्टे श्वेतदूर्वायां स वै नाम भिषग्धरः ।  
 आहोर्ध्वकण्टका\* + + + + + त्रिषु ॥ १०२ ॥

बहुव्रीहावथान्यत्र समासे पूर्ववत् स्मरेत् ।  
 रास्त्रासंज्ञे तु भैषज्ये स्त्रियां स्यात् सर्पलोचना ॥ १०३ ॥  
 यथासमासमन्यत्र लिङ्गार्थावधारयेत् ।  
 सहस्रपत्रं कमले क्ली समासान्तरेषु तु ॥ १०४ ॥  
 प्रतीयात् पूर्ववल्लिङ्गमथ पुंस्यम्लवेतसे ।  
 सहस्रवेधी क्लीबं तु द्विद्गुनि क्ली तु संयुगे ॥ १०५ ॥  
 + + + + + पुल्लिङ्गस्तु रथे त्रिपुः ।  
 सिंहविक्रम इत्येष द्वे विज्ञेयस्तुरङ्गमे ॥ १०६ ॥  
 समासभेदेष्वन्येषु लिङ्गाद्यर्थोऽत्र पूर्ववत् ।  
 सिंहकेसरशब्दोऽयं वकुले नाथ पुनपोः ॥ १०७ ॥  
 सटे सिंहस्य पुल्लिङ्गः पुनः स्यात् सितकुञ्जरः ।  
 शक्रे समासभेदेषु त्वर्थो लिङ्गं च पूर्ववत् ॥ १०८ ॥  
 सुरवल्लभ इत्येष पुत्रागाख्यदुमे पुमान् ।  
 त्रि तु देवप्रियेऽथो ना सुरभिच्छद इत्ययम् ॥ १०९ ॥  
 कपित्थे राजजम्बाख्यजम्बूभेदे च स स्मृतः ।  
 वाच्यलिङ्गं तु तत्र स्याद् यस्यास्ति सुरभिश्छदः ॥ ११० ॥  
 हरिचन्दनमल्ली स्याद् देवानां पादपान्तरे ।  
 चन्दने ताम्रसारे च पीतचन्दनसंज्ञके ॥ १११ ॥  
 हरिमन्थज इत्येष ना धान्ये चणकाह्वये ।  
 पठितोऽमरसिंहेन वैजयन्त्यां त्वपाठि सः ॥ ११२ ॥  
 कृष्णमुद्गे त्रिपु त्वेष हरिमन्यसमुद्भवे ।  
 हरिलोचन इत्येष उल्लेके स्याद् द्वयोरथ ॥ ११३ ॥  
 सम्भवत्सु समासेषु लिङ्गमर्थश्च पूर्ववत् ।  
 नाधित्वा परवत्तिङ्गं गङ्गायां हरद्वेखरा ॥ ११४ ॥



स्त्रियां हरस्य त्वस्त्री स्याच्छेसरेऽथ स्त्रियामियम् ।  
 हिरण्यवर्णा नद्यां स्याद् बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ॥ ११५ ॥  
 लिङ्गं समासेऽप्यन्यत्र लिङ्गार्थो पूर्ववत् स्मरेत् ॥ ११५३ ॥

इति पञ्चाक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ॥

---

पञ्चाक्षरकाण्डः समाप्तः ।

---

अथ षडक्षरकाण्डः ।

स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथैक एव शब्दः स्त्री दृष्टोऽस्माभिः षडक्षरे ।  
सा ख्यातेऽञ्जनकेशीति स्त्रियां हृष्टविलासिनी ॥ १ ॥  
भैषज्यभेदे हृष्टस्थविलासिन्यां च सा स्मृता ॥ १३ ॥

इति षडक्षरकाण्डे स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ षडक्षरकाण्डे पुल्लिङ्गाध्यायः ।

अथ षट्स्वरपुल्लिङ्गशब्दाध्यायः प्रदर्श्यते ।  
देवानां कवचे शैलभेदेऽप्यधरकङ्कटः ॥ १ ॥  
अप्यन्तरे कृतोद्वाहद्विजे चाँदुम्बरायणः ॥ १३ ॥

इति षट्क्षरकाण्डे पुल्लिङ्गाध्यायः ।

अथ षडक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथो षडक्षरनपुंसकध्यायः कथ्यनेऽधुना ।  
उपसंग्रहणं पादग्रहणेनाभिरादने ॥ १ ॥  
उपेत्य संग्रहे चाथ भवेत्क्ष्मीनिःकेतनम् ।  
सुगन्धामलकैः खाने लक्ष्म्याश्चायनने भवेत् ॥ २ ॥  
विशुद्धलवणं तु म्यात् सैन्धवे लवणे शुचौ ॥ २३ ॥

इति षडक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ पडक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथो पडक्षराः शब्दा वाच्यलिङ्गाश्च ये स्मृताः ।

तेषामयमिहाध्यायो यथादृष्टं प्रणेज्यते ॥ १ ॥

एकायनगतस्तु स्यादेकाग्रोऽप्येकमार्गको ॥ १३ ॥

इति पडक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथ पडक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अथो पडक्षराः शब्दा नानालिङ्गाश्च ये स्मृताः ।

तेषामयमिहाध्यायः सम्प्रति प्रतिपाद्यते ॥ १ ॥

\* + + + + अञ्जलिकारिका ।

क्षुद्रजन्तुविशेषे च गजासुर्वेदभाषिते ॥ २ ॥

नमस्कारीसमाख्ये च क्षुद्रबल्लचन्तरे त्रि तु ।

अञ्जलेः कारके(स्वा'ऽथा)स्यसङ्घात इति विश्रुते ॥ ३ ॥

अस्थिसन्नहनः पुंसि बल्लिजात्यन्तरेऽथ नप् ।

अस्थनां सन्नहनेऽथ स्यादाग्रहायणिकः पुमान् ॥ ४ ॥

मार्गशीर्षाद्वये मासे यत् तु देयं + + + + ।

+ + + + + हायण्या तत्र विधानपुस्तकम् ॥ ५ ॥

अत्र त्वाप्तायते सद्भिः पुमानानकदुन्दुभिः ।

वसुदेवेऽयं तत् क्षीवृमानकस्य च दुन्दुभेः ॥ ६ ॥

१. 'म' म. पाठः २. 'म' म. पाठः

+ 'मार्गमे' इति स्यात् । \* 'लेप्यमथ्या त्रिया प्रोक्ता त्रियाम्' इति पाठ्य स्यात् । तथा च वैजयन्ती 'या तु लेप्यमयी नारी सा स्यादञ्जलिकारिका' (पृ. १३७. श्लो. १२) इति । § 'यमृण मवेद । मार्गे चाप्याग्र' इति पाठ्य भाति । 'स्रवत्पराप्रदायनी-भ्यो ऽम' (४. १. ५०) इति देयार्थे ऽण्विधानात् ।

समाहारे (चः ५थ) शण्डे च स्त्रियां चौपनिमन्त्रणा ।

श्वेतनौथस्योः साम्नोर्यद् गानं यज्ञकर्मणि ॥ ७ ॥

तत्र स्यादर्थलिङ्गादि तर्कणीयं विचक्षणैः ।

५+ + + + + त्वे कौहलायामय स्मरेत् ॥ ८ ॥

सम्भवत्सु समासेषु लिङ्गान्यर्थाश्च पूर्ववत् ।

तोयमसादनः पुंसि कतकारुण्यमहीरुहे ॥ ९ ॥

यथासमासमन्यत्र लिङ्गार्थावधारयेत् ।

दक्षिणाशारतोऽगस्त्यमुनौ पुंसि त्रिषु त्वयम् ॥ १० ॥

सक्तो यो दक्षिणाशयां तत्रान्यत्र तु पूर्ववत् ।

पारावतपदी \*+ + + + + मेपजे ॥ ११ ॥

पारावतस्य पादे स्यात् पारावतपदं नपि ।

पानीयसम्भवं तु क्ली (रूः कूः)प्याख्यलवणान्तरे ॥ १२ ॥

त्रि तु यत् किञ्चिदन्यत् स्यात् तत्र नीरसमुद्भवम् ।

पुण्याभिकीर्णकस्तु द्वे स्याद् दर्वीकरसंज्ञिनाम् ॥ १३ ॥

भुजङ्गमानां भेदे च वैकरङ्गाख्यभोगिनाम् ।

भेदे च यस्तु पुष्यैः स्यादभिकीर्णसि तत्र हि ॥ १४ ॥

+ + + + + + + + + + + र्थश्च पूर्ववत् ।

१+ + + कीर्ण दीर्घ(ः) पुनः सामान्तरे नपि ॥ १५ ॥

त्रिषु तु स्याद् दिवाकीर्त्ये महतीत्यवधारयेत् ।

अथ स्यात् फरुणाभिरुष्ये मल्लिकाकुसुमः पुमान् ॥ १६ ॥

फलवृक्षे च जानीयाल्लिङ्गमर्थं च पूर्ववत् ।

सम्भवत्सु समासेषु मृत्युसंयमनः पुनः ॥ १७ ॥

१. 'कहला' ट. पाठः.

५ 'कण्डकोलाहला स्त्री' इति पुरणीय स्यात् । 'काहला तु कहाला स्यात् च' (पृ. १२६. श्लो. १२६) इति वैजयन्ती । \* 'क्षी स्यात्क्षीवन्तासंज्ञ' इति 'पारावतपदी सिण्या जीवन्ती' (पृ. ५६. श्लो. १२०) इति वैजयन्ती । न्येयम् पुं इति पाठः स्यात् ।

पुंस्यासनप्रभेदे स्यात् तस्य लक्षणमुच्यते ।  
 भुजवेष्टितजङ्घरो(श्चूलिकाश्लेषितावनेः) ॥ १८ ॥  
 पृष्ठतो भुजपाशश्चेन्मृत्युसंयमनो हि सः ।  
 इत्येवमथ लिङ्गार्थसमासान् पूर्ववत् स्मरेत् ॥ १९ ॥  
 कुङ्कुमे तु विजानीयात् क्लीवे लोहितचन्दनम् ।  
 वस्त्री तु लोहिते विद्याचन्दनेऽथ स्त्रियां भवेत् ॥ २० ॥  
 ऋद्धिसंज्ञकभेषज्यभेदे सर्वजनप्रिया ।  
 सम्भवत्सु समासेषु लिङ्गार्थावपि पूर्ववत् ॥ २१ ॥  
 अयो नपुंसकं क्षीरे शेषं सोमरसोद्भवम् ।  
 यत् त्वन्यत् सोमरसजं तत्र स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ २२ ॥  
 हिरण्यकशिपुः पुंसि महादपितरि स्मृतः ।  
 हिरण्यचित्रितकुचे पुनः स्यात् पुन्रपुंसकम् ॥ २३ ॥  
 हिरण्मयं तु यत् किञ्चित् कशिप्वर्थतया स्मृतम् ।  
 तत्राप्यपूरि चाध्यायः काण्डं चापि ह्यपूर्यत ॥ २४ ॥

इति पडक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

इति द्रमिडवात्स्यायनभट्टकृष्णपुरदेवमूर्तोर्भवस्कन्दशिष्यस्य

केशवस्यामिनः कृत्तौ नानार्थार्णवसंक्षेपे

राजराजीयसंज्ञे

•पडक्षरकाण्डः समाप्तः ।

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

शुभं भूयात् ।

समाहारे (चः १५) शण्डे च सियां चोपनिमन्त्रणा ।

इयैतनौधसयोः साम्नोर्यद् गानं यज्ञकर्मणि ॥ ७ ॥

तत्र स्यादर्थलिङ्गादि तर्कणीयं विचक्षणैः ।

§ + + + + + त्वे कौहलायामथ स्मरेत् ॥ ८ ॥

सम्भवत्सु समासेषु लिङ्गान्यर्थाश्च पूर्ववत् ।

तोयप्रसादनः पुंसि कतकाख्यमहीरुहे ॥ ९ ॥

यथासमासमन्यत्र लिङ्गार्थावधारयेत् ।

दक्षिणाशारस्तोऽगस्त्यमुनौ पुंसि त्रिषु त्वयम् ॥ १० ॥

सक्तो यो दक्षिणाशायां तत्रान्यत्र तु पूर्ववत् ।

पारावतपदी \* + + + + + मेपजे ॥ ११ ॥

पारावतस्य पादे स्यात् पारावतपदं नपि ।

पानीयसम्भवं तु क्ली (रूः कु)प्याख्यलवणान्तरे ॥ १२ ॥

त्रि तु यत् किञ्चिदन्यत् स्यात् तत्र नीरसमुद्भवम् ।

पुष्पाभिकीर्णकस्तु द्वे स्याद् दर्वीकरसंज्ञिनाम् ॥ १३ ॥

भुजङ्गमानां भेदे च वैकरञ्जाख्यभोगिनाम् ।

भेदे च यस्तु पुष्पैः स्यादभिकीर्णलि तत्र हि ॥ १४ ॥

+ + + + + + + + + + + र्थश्च पूर्ववत् ।

‡ + + + कीर्ण दीर्घ(ः) पुनः सामान्तरे नपि ॥ १५ ॥

त्रिषु तु स्याद् दिवाकीर्त्ये महतीत्यवधारयेत् ।

अथ स्यात् करुणाभिरुये मल्लिकाकुसुमः पुमान् ॥ १६ ॥

फलवृक्षे च जानीयाल्लिङ्गमर्थं च पूर्ववत् ।

सम्भवत्सु समासेषु मृत्युसंयमनः पुनः ॥ १७ ॥

१. 'कहला' ड. पाठः.

§ 'चण्डकोलादिला ह्री' इति पूरणाय स्यात् । 'काहला तु बहाला स्याच्चण्डकोला  
त्' (पृ. १२६. श्लो. १२६) इति वैजयन्ती । \* 'ह्री स्याच्चीवन्तीसज्ञ' इति पाठः स्व  
'पारावतपदी पिण्या जीवन्ती' (पृ. ५६ श्लो. १२०) इति वैजयन्ती । ‡ 'महादि  
न्यंशब्द' पुं इति पाठः स्यात् ।

पुस्यासनप्रभेदे स्यात् तस्य लक्षणमुच्यते ।  
 मुजवेष्टितजङ्घोरोऽश्चूलिकाश्चेपित्तावनेः ॥ १८ ॥  
 पृष्ठतो मुजपाशश्चेन्मृत्युसयमनो हि सः ।  
 इत्येवमथ लिङ्गार्थसमासान् पूर्ववत् स्मरेत् ॥ १९ ॥  
 कुङ्कुमे तु विजानीयात् क्लीवे लोहितचन्दनम् ।  
 अस्त्री तु लोहिते विद्याचन्दनेऽथ स्त्रियां भवेत् ॥ २० ॥  
 ऋद्धिसङ्गकभैषज्यभेदे सर्वजनप्रिया ।  
 सम्भवत्सु समासेषु लिङ्गार्थावपि पूर्ववत् ॥ २१ ॥  
 अथो नपुंसकं क्षीरे ज्ञेयं सोमरसोद्भवम् ।  
 यत् त्वन्यत् सोमरसजं तत्र स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ २२ ॥  
 हिरण्यकशिपुः पुंसि प्रह्लादपितरि स्मृतः ।  
 हिरण्यचित्रितकुथे पुनः स्यात् पुन्नपुंसकम् ॥ २३ ॥  
 हिरण्यमयं तु यत् किञ्चित् कशिप्वर्थतया स्मृतम् ।  
 तत्राप्यपूरि चाध्यायः काण्डं चापि ह्यपूर्यत ॥ २४ ॥

इति पडक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

इति द्रमिडवात्स्यायनभट्टकृष्णपुरदेवसूनोर्भवस्कन्दशिष्यस्य

केशवस्वामिनः कृतौ नानार्थार्णभ्रमक्षेपे

राजराजीयसज्ञे

•पडक्षरकाण्डः समाप्तः ।

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

शुभं भूयात् ।